

Ad inclinat Aragono. ac uerisus
libros rhesoricorum suorum praefatus. hic

Bibliotheca Regia Aragono. Cathedrae S. M. de Patra

GEORGII TRAPESVNTII VIRI DOCTISSIMI AT-
QUE ELOQVENTISSIMI RHETORICORVM LI-
BER PRIMVS.

¶ Vm mibi in mentem uenit quanta oratoriae facultatis tum
uulitas tum dignitas sit: non possum non uehementer dole-
re: q̄ his nostris tēporibus nulla fere bonarū artū tā abiecta
atq; contempta habeat. Nam & si nonnullę liberaliū artium
ut geometria: ut arithmetica: & quę huius generis sunt omnino ab usu
ceciderunt: ne non multū eas ad humanitatem p̄tinere dicam: non su-
mus tamē in ipsis tantam passi iacturam: quantum ī hac humanitatis
artium p̄clarissima: maximeq; necessaria. Nam in illis quidem ita in-
tegra subtilissimorū scriptorum opera usq; ad presens extant: ut nihil
ei desit qui proficere ī eis desideret nisi studiū ac diligentia. In hac uero
dicēdi copia quāto plures scriptorum elegātissimi libri a maioribus no-
stris tā latinis q̄ gręcis relictī sunt: tāto pauciores uel potius nulli his
p̄ditis temporibus nostris reperiunt. Quod siue negligentia omnium
siue eorum qui docent: quiq; orationis copiam profitentur ignorantia
quadam aut perfidia factū sit: unusquisq; per seipsum consideret. Figo
ēd existimo nisi bertolini: allani: aliorūq; huiusmodi libros: nescio an sa-
tis utiles transcribere ab his: qui docent coacta esset posteritas: aut loco
harum nugarum bonorū auctorum opera inuenirentur: aut saltem au-
ditores non ībuti his delirationibus nudos animos ad humanitatis do-
ctrinas facilius applicarent: quibus nihil unq; utilius: nil il dignius
a patre hominūq; deorūq; tributum est. Nam philosophi
omnes liberales artes continentur: si dicendi suauitate priu-
orationis grauitatē infringit atq; concindit: totumq; ingen-
ritate imbibit nimia. Q̄ si omnes mutum esse summū in-
bitrantur (carere enim omni humāitate profecto uidetur
potest) certe & male loqui. Id uero summo icōmodo huius
uationi p̄ximū ē. Quare se tēporibus: locis: p̄sonis
nate: distincte: copiose: a
artis officiū est: non parti-
laus: dignitas in eos qui
lumenta: quę commoda
poterit explicare. Nam
tentūsq; suis amplificā-
namento futurus est. p̄
et. Quod macedonū r
peterent: ut facilius den-
esse declararūt: neq; no.

onis copiam: quod obfisset nonnuſq; ciuuitatibus a b ōni benefituta
re. p. exterminandam uideri. Nec enī ullam artem inuenies: qua quibus
cum uerſamur detrimentum afferre non poſſimus. Quis ignorat q̄to
facilius ceteris atq; cautiſſe ſalutē hominis medicus oppugnare poſſit:
quis neſcit iuriconſultum acuta nimium interpretatione legum: ſum-
mum ius in ſummam iniuriam poſſe conuertere? At nemo eſt qui aut
legum ſcientiam: aut medicinae doct̄inam exterminet: tanto magis
amplectuntur: quanto ciuitatū egritudines eadem arte: qua illatę ſunt
curari etiam ſolent. Pręterea eloquentia expulſa: niſi mutus eſſe malis:
q; omnem ſocietatem coniunctionemq; hominū: totamq; rem. p. fundi-
tus euerſit: & in iudiciis & in ſenatu: & apud populum tibi nonnuſq; di-
cendum eſt: ubi niſi dicendi copia ualeas: a malis & a loquacibus uiris
ſimul cū re. p. euertere. Nō igit̄ obſunt rebus. p. hęc dicendi ſtudia: ſed
pro ſunt: non compriment: ſed conſtituunt: nō euertunt: ſed erigunt. nā
ſi nulla eſſent nihilominus iprobi puerſiq; homines ac tāto magis q̄to
ſe tueri oratione boni non poſſent: rebus nocerent. Quare ut non me-
dicia: ſed pditi medici: ut non ius ſed iprobi iuricoſulti expellēdi ſunt
ſic nec eloquentia eiicienda uidet̄. Sed hi. qui quum diſerti ſint: ipro-
bi ſunt: ac multo magis medicina: & ceteris artibus eloquentia eſt reti-
nenda: nam neq; gubernari res. p. ſine oratione poterit: nec improbos ci-
ues arcebit: & a gubernaculis ciuitatis depellet: niſi uis eloquentię. huiꝝ
ergo tam præclariffimę reꝝ publicaz tutricis ſtudia tanto nobis arden-
tiore animo ſuſcipienda illuſtrandaq; uident̄: q̄to diutius iacuerunt.
Solēt enī præclariffimaz artiū tactura: niſi qui citius ſuccurrat nō ſuffe-
rent: ſed etiam publicas & priuatas iuehere. Quare hiſ libris cū
beneficentia iudicamus: tum quę ipſi legendis ſummi orato-
ribus intelleximus: q̄ breuiter pro multitudine rerum fieri po-
teſt: re conſtituimus. Qua in re omnes ſummopere rogamꝰ
ut: ne prius q̄ omnia perlegerint: de labore noſtro iudici-
um. facile ſperamus quicqd laboris huius rei gratia ſup-

infortallis improbatum
uiliſ ſcientiſ
ſenſione auditoy
Quoad
dicimus. Fluuius facultas
diuidimus: quę
de quęſtione pauca
ſolito: ut ſint ne plures
iacedemoniis. Quęſti-
ſinitio eſt rei alicuius
in alias ciuiles: alias ſpe-
ueritatem ſolum perti-
rimantur. Ciuiliſ (hoc eſt
rimantur.

quę ad ciuitatem pertinet: oratori ſubiecta eſt. Ea eſt huiusmodi. Sit ne
magnum ſtudium: multaq; opera liberalibus artibus tribuenda: ſan̄ ho-
mo qui occiſus inuentus eſt: deſpeliendus ſit. Causa eſt rei alicuius ipſi-
ta circumſtantiis quęſtio: hęc pacto ſit ne ducenda uxor platonis. An aiacē
Vlyxes occiderit: Sit ne laudi Ciceroni q; in conſulatu coniuratores oc-
ciderit. Hęc cauſa quam & ciuilem quęſtionem dicimus: quę re in ſini-
tiōe contineat: ſi dicendo tamen ſignificationem amplectit̄. Hanc igit̄ cau-
ſam in tria genera diuidimus: demonſtratiuum: deliberatiuum: & iudicia-
le. Nam cum tria ſint auditorum genera: unum quod delectationē req-
rat: alterum quod conſilium capiat. Tertium quod iudiciū exercitet.
Tria etiam cauſarum genera eſſe neceſſe eſt: deinde omnis reſ: quę ab ora-
tore aut agit̄: aut dicitur: uel in iudicio: uel extra iudiciū uerſat̄. Idq;
poſtremū itē dupliciter partimur: Nā aut honeſtū ſolum: ex quo de-
monſtratiuum oriē genus: uel honeſtū ſimul cum utili reſpicit: ex quo
totā deliberatio confluere uidet̄. Pręterea quum tria tēpora ſint: ac uni-
cuiq; unum genus cauſę accommoda; ſi tria non eſſet genera cauſarum
non poſſunt. Nam iudiciale præterito: deliberatiuum conſequenti: demo-
ſtratiuum iſtanti tempori attribuitur. Nam & ſi ex tranſacto tempore i
demonſtratiuo: ſicut in deliberatiuo plerūq; rationes acquiruntur: non
tamen ab eo quod probat̄: ſed ab eo quod probat̄ cauſę denominandę
eſt: & ut cuiuſq; animus fert: laudat: aut culpā: aut dubium. Cuius rei du-
bigi ſi poteſtas eſt in nobis: deliberatiuum. Si in alio: iudiciale conſiari ge-
nus: præclariffimum eſt.
Demonſtratiuum eſt: quod attribuit̄ in alicuius certę perſonę laudem
uel uituperationē cum aplificatione. eius duę ſunt partes: laus & uitu-
peratio: laus eſt oratio amplificatiua rerum bonarū: quas certę in eſſe p-
ſonę dicimus. Vituperatio eſt oratio amplificatiua maliarum reꝝ: quas
certę in eſſe perſonę dicimus.
Deliberatiuum eſt: quod in conſultatione poſitum: habet ſententię di-
ctationem: eius duę ſunt ptes: ſuaſio: & diſſuaſio: Suaſio eſt oratio delibe-
ratiua: quę primo i conſultatione quid faciendum ſit oſtendit. Diſſua-
ſio eſt oratio deliberatiua: qua auditoribus aliam partē ac ſuaſione oſtē-
ſum eſt: perſuadere conamur.
Iudiciale eſt: quod poſitum in cōtrouerſia: habet accuſationem & defen-
ſionem. Eius partes ſunt duę: accuſatio: & defenſio.
Accuſatio eſt oratio iudicialis: qua aut in crimen: aut in debitum ra-
pimus aduerſarium. Defenſio eſt oratio iudicialis: qua aut crimē: aut de-
bitum a nobis repellimus. In iudicali genere finis eſt equitas: auditoris
officiū: abſolueret uel damnare. In demonſtratiuo finis eſt hōeſtas: audito-
ris officiiū laude ne dignū ſit: an uituperatiōe iſtde quo dicit̄: exiſtiate,

Ad 2. p. Cauſa: 2. d. 1. r.
2. c. 1. d. 1. 2. 3. n.
1. r. o.
1. r. o.
1. r. o.
1. r. o.

Ampp
3.
Ampp
Ampp

In deliberatio finis est honesta utilitas auditoris officium: alteram partem deliberationis complecti. Officia oratoris (quas nonnulli rhetorice partes dixerunt: ut apud omnes preclarissime patet) quinque sunt. Inuentio: Dispositio: Elocutio: Pronuntiatio: Memoria. Nam quum omnis dicendi copia rebus ac uerbis contineatur: Et res quidem disponere uerba uero pronuntiare necesse sit: quattuor hinc oriri partes necesse est. Inuentio cui dispositionem: & elocutionem: cui pronuntiationem adiunctam esse putamus. Memoria uero (& si in omnibus requiratur liberalibus artibus; tamen (quod difficillimum sit: in conspectu multorum cunctis audientibus memoriter pronuntiare). Huic excellentissime orationis commoditati potissime attribuat. Inuentio est excogitatio rerum uerarum: aut uerisimilium: que causam probabilem reddunt. Dispositio est rerum inuentarum in commodissimis locis distributio. Elocutio est idoneorum dicendi generum ad inuentioem accommodatio. Pronuntiatio est uocis: uultus: gestus: moderatio: cum uenustate. Memoria est firma animi rerum & uerborum: & dispositionis perceptio. Hec omnia tribus possumus assequi rebus: natura: arte: & exercitatione. Nam & si nature acumine omnis acquirat doctrina: tamen tum uocetum latera: ac gestum corporis: tum etiam copiam dicendi: & uolubilitatem lingue: & quandam postremo facilitatem partim ad inueniendum: partim ad explicanda: atque exornanda ea: (que inuenta sunt) potissimum arte & exercitatione acquiri: confirmarique. Demosthenis commoti exemplum non dubitamus. Nature enim comoditas (nisi arte illustretur: exercitationeque confirmet) tanquam ager natura fertilis: uerbum incultus: nihil fructus: multa feda: atque aspera in dicendo producere solet. Natura enim est insita ad dicendum comoditas. Ars est que dat certam uiam: rationemque dicendi: sub qua imitationem poni tunc clarius uidebitur: quum de generibus dicendi tractabimus. Exercitatio est assiduus usus: consuetudoque dicendi. Quum hec ita sint: de inuentione prius: & ea potissimum (que iudiciali generi attribuitur: que breuissime & clarissime potest dicere constitui: Ac sicut omnia ordine prosequar) ad orationis eam partes accommodabo. Oratiois quattuor sunt partes: Exordium: Narratio: Contentio: & Peroratio. Nam qui diuisionem: confirmationem: ac confutationem orationis partes dicit: is certe mihi uidetur: aut id (quod unius partis locum obtinet) tripartito diuidere: & ea que particule potius orationis sunt partes nominare: aut diuisionem & confutationem confirmationem sic admixtas: ut simul cum ea nihil aliud nisi confirmationem conficiant: seperare. Et enim nunquam re confirmatio erit: si qua confutanda restant: & diuisionem cuncta diligenter amplecti confirmationis membra: per totamque confirmationem dispersam esse necesse est. Quare non alia pars erit diuisionis: alia confirmatio: cui adiunctam confutationem putamus.

Exordium est oratio que animum auditoris preparat ad audiendum: cuius due sunt partes: Principium: & Insinuatio. Principium est oratio: que statim apertis rationibus animum auditoris ad audiendum constituit. Insinuatio est oratio: que per insinuationem animum auditoris subiens parat ad audiendum. Verum quoniam per exordium beniuolos: dociles: attentos auditores facere debemus: ut unumquodque eorum certa quadam uia conficere possimus. Genera causarum: que maxime pro exordio considerantur: prius explicanda uidentur. Genera causarum sunt quinque: honestum: turpe: dubium: humile: & obscurum. Honestum est quod ab omnibus suscipiendum putatur. Turpe est quod ab omnibus oppugnandum uidetur. huic etiam admirabile adiungendum esse putamus: quod est: quum res inaudita auditorum animos a nobis alienat. Dubium est: quum habet in se causa honestatis: & turpitudinis partem. Humile genus est: quum contempta res antefertur. Obscurum est quod nisi tardius auditores intelligere possunt. Verum quoniam & humile & obscurum facilia intellectu sunt: de honesto & turpi: quibus modis recte percipi possunt: dicendum uidetur. Quis ergo honestas & turpitudinis cause ex omnibus circumstantiis haberi possit: tribus tamen modis maxime comprehenditur: persona: re: loco. Persona quum uir grauis & magnae auctoritatis accusat: aut defendit. Nam huiusmodi uiri & oppugnatio defensori turpem causam facit: & defensio minus honestam accusationem reddit. Preterea omnis qualitas accusatorum defensorumque consideranda est: nam parentem: fratrem: aut omnino propinquum: uel amicum: ut oppugnare nisi rei pro causa turpe: sic defendere honestum dixerim. Re uero aliud alio obscenius uel laudabilius est: ut parricidium: proditio: stuprum. In quibus defensio tanto deprimitur: quanto extollit accusatio. At hec quidem omnibus causis communia sunt. illud proprium: quod ex loco uniuscuiusque constitutionis firmissimo nascitur. Nam quum causam & locum eius intellexeris: ut in secundo dicitur: firmissimum illius statim locum qualis nam in ea re sit diligenter examinabimus: qui si reo optimus est: ei honestiorem causam reddit. Si opprimit: hoc est si uix firmissimo defensionis loco accusationis firmissimus depelli possit: accusatoris causa facilius: ut uerbi gratia. In coniecturali quanto firmior inuersio est: tanto totam defensoris causam honestiorem efficit: quanto infirmior: tanto accusatoris criminatio suspitiosior: & rei causa turpior: quum hec ita sint: conuenit exordiorum rationem ad cause genus accommodari. Itaque si honestum genus cause erit: omnino supercedendum exordium: aut breuiter per principium ostendendum est qua re causa sit honesta. Sin turpe erit: insinuatione utendum est: de qua posterius dicemus. Sin dubium ne quid turpitudinis pars nobis obesse possit: a beniuolentia principium constituemus. In humili genere attentos: in obscuro dociles faciemus.

actibus orationis et quibusdam articulis. cam 27. f. 11. v. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Dociles auditores facere poterimus: si summam causę breuiter exponemus: hoc est id in quo consistit controuersia: de qua dicturi sumus. Quod poetę tum docilitatis: tum attentionis gratia ab homero acceptū diligentissime seruant. hac enī ratione tam in georgicis q̄ i gneide apd̄ Virgiliū: itemq; apud Ouidium in libro metamorphosion: & alios fere omnes exordiū compositum est. Etsi attentos faciemus: nam docilis est qui attente uult audire. Attentos faciemus: si demonstrabimus ea: de quibus dicturi sumus: aut magna: aut noua esse: & si dicemus aut ad religionem pertinere: aut ad rem . p. aut ad eos ipsos: qui audiunt: aut ad alios: quos caros habeant: aut ad illustres uiros: & si iudicationem aperiemus: & si rogabimus ut attente audiant. Beniuolos duobus locis maxime faciemus a persona & a causa hoc est ab ipsa re. a persona aut nostra: aut aduersariorum: aut iudicum: & eorū nonnūq; qui extra causā sunt. A nostra persona: si officiū nostrum sine arrogantia laudabimus: hoc est si quales in rē. p. aut i parentes: aut i amicos: aut i eos ipsos. qui audiunt fuerimus: ostēdemus: dum hęc quę omnia nostro officio facta cōmemoramus ad causam pertineant. Vt pro. L. Flacco. Quum i maximis periculis huius urbis atq; i perii grauissimo: atq; acerbissimo rei. p. casu socio atq; adiutore consilioꝝ periculorūq; meorum. L. Flacco. cędē a nobis coniugibus: liberis nostris uastitatem a templis delubris urbe Italia depellebam: sperabā iudices honoris potius. L. Flacci me adiutorem futurum: q̄ miseriarū deprecatores: quod . n. esset premiū dignitatis: quod . p. r. cum huius maioribus semper detulisset: huic denegaret. hic illud dicendū uidetur: ne quis dubitaret nos patroni: & eius de quo dicit personam unam putare: nam & inuentio eadem fere ē hisdemq; locis utendū: siue a patroni: siue ab eius de quo dicit personam exordiorum sententiam excogitare uelis. Item si rei. p. causa: aut non mediocris alicuius rei: quę nostri officii intersit: magna atq; honesta ratione: aut etiā necessitate commotos ad hanc causam accessisse dicemus: ut p. C. Rabirio. Et si quirites nō ē meę consuetudinis inicio dicendi rationem reddere: qua de causa quenq; defendā. Propterea q̄ cum omnibus ciuib; in eorū periculis semper satis mihi iustā causam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis famę. fortunarūq; omniū. C. Rabirii ponēda ratio uidetur officii mei propterea q̄ quę iustissima causa est mihi: eadem uobis ad absoluendum uideri debet. Nam me tū amicitię uetustas: tum dignitas hominis: tū ratio humanitatis tum meę uitę perpetua consuetudo ad . C. Ra. defendendū ē adhortata. At uero ut id studiosissime facerem: salus rei. p. consulare officium cōsulatus. de niq; ipse mihi una uobiscum cum salute rei. p. cōmendatus coegit. deinde si nostra incommoda proferemus solitudinē . inopiam. calamitatem. & cętera huiusmodi: quibus per cōmiserationē beniuolentia captatur

aperiemus. Quam rem tamen ita faciemus: ut sine nimia amplificatione omnia dicamus. Nam in hoc maxime a peroratione differt exordium: quod ea: quę in exordio degustanda sunt: in peroratione amplissime sumūt. huiusmodi exordium pro. P. Sylla his uerbis assumpsit Cicero. Maxime uellē iudices ut. P. S. & antea dignitatis suę splēdorem obtinuisset: & post calamitatē acceptā modestię fructum aliquem potuisset percipere. Sed quoniam ita tulit casus infestus: ut amplissimo i honore: tum communi ambitionis iuidia: tum singulari antronii odio euerteret: & in his pristinę fortunę reliquiis miseris: & afflictis: tam haberet quosdam: quorū animos ne supplicio quidem suo faciare posceret: q̄ huius incommodis magnā animo molestiā capio: tamen in cęteris malis facile patior oblatum mihi tempus: in quo boni uiri lenitatem: misericordiāq; notam omnibus quondā: nunc quasi intermissam agnoscerent. Hic & infirmitas multum ualeat sexus: etas: liberi: pupilli: parentes: coniuges: & oīa quę sunt ad cōmiserationē accōmodata. Nam omnibus cōmiserationis locis in exordio: uti licere tum i multis: tum maxime in elegantissima pro Milone oratione ostendit Cicero: q̄ remoto metu: i cōmiserationē hoc pacto descendit. Hoc profecto tempore eam potestatem omnē uos habetis: ut statuatis utrū nos qui semper auctoritati uestre dediti fuimus: sēper miseri lugeamus: an diu uexati a perditissimis ciuib;. Aliquando per uos ac per uestram fidē: uirtutem: sapientiāq; recreemur. Quid enim nobis duobus laboriosius? Quid magis sollicitū: magis exercitatū dici: aut fingi potest: qui spe amplissimorum premiorum ad rem . p. ducti metu crudelissimorum suppliciorū carere non possumus? & quidē cęteras tempestates: & procellas in illis dūtaxat fluctibus concionū semper putauī Miloni esse subeundas: quod semper pro bonis contra improbos senserat: in iudicio uero: & in eo consilio. zc. Nonnūq; etiā si diluemus proutin exordio licet: illata nobis ab aduersariis crimina: & ea maxime: quę i exordio ab ipsis dicta sunt: quę res etiā multū gratię affert exordio. Quum enim ab his quę ab aduersario dicta sunt materiam trahat omnē premeditationis suspicionem facillime tollit: extremo si rogabimus: ut nobis breuiter dicturis fauere placeat: At primi quidē duo a nostra persona loci: qui partim ab officio nostro: partim ab incommodis trahuntur: & si primus magis ad accusatorem: alter ad defensorem ptineat: tamen cōmunes: id est tam defensoris q̄ accusatoris inueniri possunt. Accusatorem autem nō nūq; aut odii: aut iuidię: aut ambitionis suspitio sequit. Inuidiā ac ambitionem semper negabimus. Odiū uero aut negabimus: si eos uiros in iudiciū trahimus: quorum auctoritas nos offendit: & dicemus uel rei. p. uel eorum etiam ipsorum: quos accusamus commodo commoueri: ne licentia ita efferantur: ut se: & existimationē suam perditum eant: aut

confirmabimus si ab ipsis prius affecti iniuria uindictam querimus: ut Cicero in Vatinius testem: quum aduersarium in odium rapiat: odium quoque suum: quo merito in eum incitabatur his uerbis exclamat. Si tua tantummodo Vatini quod indignitas postulare spectare uoluisses: fecissem id quod his uehementer placebat: ut te cuius testimonium propter turpitudinem uitae: sordesque domesticas nullius momenti putaret: tacitus dimitterem. nemo enim horum ita te refutandum ut grauem aduersarium aut ita rogandum ut religiosum testem arbitrabat. Sed fui paulo in te temperantior fortasse quam debui: odio enim tui: in quo & si omnes propter tuum in me scelus superare debeo: tamen ab omnibus pene uincor: sic sum irritatus: ut quum te non minus contemnerem: quam odissem: tamen uexatum potius: quam despectum uellem dimittere. defensor enim ac aduocatus: cum lucri suspicio: tum quod officio cognationis: aut amicitiae faciat consequatur. id ultimum quod beniuolentia faciat cognationisque necessitudine exordio confirmabit. nulla causa lucri facere dicat: nisi lucrum amicorum salutem appellaret. A persona uero ipsius: qui accusatur si bona existimationem habere uidebitur: ea ut nobis diluetur: si accusabimus: sic confirmabit: si defendemus: sin contra: nobis quoque contrafaciendum est. Ab aduersariorum persona tribus modis beniuolos auditores faciemus. Nam si potentes sunt: in inuidiam rapiemus. Hic nos simplices: infirmos: in partem fortunae: corpore: cauti omnibus: a cautis: potentibus: eloquentibus aduersariis circumueniri dicemus non oportere. ut pro P. Quintio. Quae res in ciuitate duae plurimum possunt: haec contra nos ab eis faciunt hoc tempore: summa: gratia & eloquentia: quarum altera. C. Aquili uereor: alteram metuo: eloquentia. Q. Hortensii ne me dicendo impediatur: non nihil moueor: gratia Sexti ne uini ne quinto noceat: id uero non mediocriter pertimesco. Nec hoc tantopere querendum uidetur haec summa in illis esse: si in nobis essent saltem mediocria. Verum ita res se habet: ut ego qui nec usu satis & ingenio parum possum: cum patrono disertissimo comparerem: & P. Q. cuius tenues opes: nulle facultates: exiguae amicorum copiae sunt: cum aduersario gratiosissimo contendat: & cetera. Sin autem abiecti & humiles: in contemptum adducemus. Sin turpes & nocentes trahemus in odium: ut in Vatinius testem. A persona auditoris beniuolentiam captabimus: si res eorum sine assentationis nimia suspitione laudabimus. Qua in re uehementer utile esse censeo mores iudicum: ac naturas cognoscere: prout enim asperiores: iocundi: graues: duri: remissique sunt. laudem eorum causae accommodabimus: ac in re honesta dignitatem: in humili iusticiam: in felici misericordiam. Quum pro legis dicamus: seueritatem eorum extollemus. Contraque si qui mores eorum causam nostram impugnant: eos oratione mitigabimus: quod fiet si contrarios affectus commouebimus. Nam si iracundia officit clementiam: si crudelitas: misericordiam opprobrat. Affectus enim

moueri maxime quod in peroratione licet: deinde in exordio ac narratione: tertio per totam orationem. A persona eorum: quos extra causam esse diximus: ducitur exordium: si aut faciundum dicimus: quod ab amicis omnibus laudatur: aut non faciundum: quod inimicis optabile est. Ut illud Nestor noni & Achilli dicens: contendere intelligat. Ab ipsa re beniuolentiam elicitemus. Si aut honestatem rei nostrae extollemus: aut turpitudinem causae aduersariorum deprimemus. In his omnibus illud dicendum iudico non solum cuiusmodi sint haec: quae dicta sunt considerari. Verum etiam magis qualis auditorum: accusatorum: defensorum: ac omnium: qui aut in causa: aut extra causam sunt de ipsa re: de qua agit: existimatio sit. Nonnumquam etiam quae opinio unius eorum de altero. Nam hoc pacto commode ad rem pertinens ex opinionibus inuenitur exordium: parum enim refert qualis sit res considerare: nisi optime teneas qualis opinio hominum ac iudicum maxime habeat. Quare hi loci exordiorum: de quibus hactenus dictum est: quum ad opinionem maxime accommodentur: ex opinionibus quod nos εκ τῆς ὑπολήψεως dicimus latine appellentur. neque grauaremur in unoquoque genere exemplum ponere: nisi & longum esset: & rem satis dilucidam fore putaremus uno aut altero exemplo posito. Exules obsessam patriam ab oppugnatione liberant: partem uictoria quidam fert legem de exulibus reuocandis. Quum tantam letitiam iudices uniuersae rei. P. exules attulissent: ut ex oppugnatione uictores: ex obsessa ciuitate amplissimum triumphum ex hostibus reportemus: Ad consulendum uobis accessi: ut eam exulibus ciuitatem reddatis: quam ipsi sua uirtute expulsi hostibus: uobis liberam: atque triumphantem reddiderunt. Item e contrario: quum nullam rem tam perniciosam rei. propter inueniri posse arbitrer: quam consuetudines: quam leges: quam iudicia non conseruare: consulere uobis constitui: ut eos: qui iam legibus: & iudiciis ciuitatis exilio condemnati sunt: restituere nolitis. Illic enim a persona exulibus hic a re ipsa principium ortum est. Rationes deinde subiungendae: quae circumstantiis inueniuntur. Ut autem dilucidior exordiorum ratio sit: alios quoque locos eorum ponamus: qui tametsi ad eos: qui expositi sunt: quos ex opinionibus uocamus: reduci possunt: tamen quum magis causis accommodentur: nec ab eis longe separati sint: multo facilius his positus: exordium inuenire poterimus. Sunt ergo etiam exordia: quae a partitione quadam aut exuperatione: aut confectione trahuntur. Eorum quae quodammodo a partitione fluunt genera ponimus tria. Primum quum duplex iniuria facta uidetur: & quasi diuidendo dicimus potuisse nos: & alius criminis aduersarios accusare: sed tamen modestia nostra noluisse: aut sui quoque causa: ne grauius crucientur: sufficere rei. P. si unius poenas derint hoc modo. Imperator ciuitatem captam deiecit: ac seuit: nullum

De Partitione exuperatione
confectione locis exordio
ca. 2^m

ex terra germen productum est: & q̄ impie fecisset accusat̄: possumus sic incipere ut dicamus. Si statim quod ciuitatem deiecisset: eius criminis poenas dedisset: non in aliud quoq; iste crimen accessisset. Nunc uero quum & impie ferere ausus est: nullo modo pretermittendus nobis uidet̄: cui etiam adiungi poterit pro ratione id quod ab euentu appellamus. Ne diuinam iram: quę sterilem terram effecit: in nos cōuertamus. Hac in re cauēdū ē: ne res una minutū diuidat̄. Nō enim hoc a partitione exordium: sed a circūstantiarū incisione uehēmēs confirmatio ē: de qua in tertio dicemus. Alterum enī aduersariorum uitā & ante causam hanc existimatio quędam infamię consequit̄: ut si contra meretricę causam agis: & propter aliam uitam iure illam accusari: ac puniri posse diceres: maxime autem propter hoc quod nuperrime est ausa. Tertiū a partitione quadā tēporis: quod ab euentu appellare licet: Quū aut quod nūq̄ antea: nunc solum cōmissum: aut quod sępe factum sit: ne rursus fiat pręcauendum dicimus: ut si quis expellēdum dixerit tarquinioꝝ genus: ne amplius pudicissimis foeminis talis uolētia inferat̄: aut p̄sistratidas athenis expellendos: quod nunq̄ priuatis esse didicerit. Non ignoro ut dixi hęc ad ea quę superius enūerata sunt accommodari. Verum quoniā his quoq; positis: quę magis in species descēdunt: faciliior ac certior iuētio sit: non uisa sunt supercedēda: ab exuperatione fit exordium: quū accusantes dicimus maioris criminis accusare potuisse: Vt si quem furti accusas: cum etiam sacrilegii accusari potuisse: differt a primo partitionis modo: quoniam ibi multitudinem criminum conamur ostendere solū: hic nos maioris accusare potuisse dicimus: & tñ aut quod nolimus: aut quod rei. p. sufficiat: aut etiā sui gratia: non illius: sed hui⁹ eorum criminis accusamus. Defensor exuperatione utet̄: Si dicere poterit se nō solū ullā huius rei criminationē timuisse: Sed laudem etiā sperasse hoc pacto. Quidā traiecto exercitu naues cōburi iussit: uicit: rediit: causam dicit: qđ naues cōbussisset. Cuius simile est pro. l. f. Ciceronis exordium. Quod a confectione appellamus: mirabile est: quū iuēt̄. fit autē quum id quod faciendum esse dicimus: iam quodāmodo factum ostēdimus: quēadmodū si i reuocandorū causa exulū diceremus: nos quid scribere legē: ut suscipiantur exules. Verum iam re ipsa ab uniuersa ciuitate: tūc susceptos fuisse: quum palam fines ciuitatis transgressi portis patrię i fidentes hostes aggredērētur. illud etiam animaduertendum quod sępe numero: quīs non omnino a nobis animus auditoris alienatus est: tam anteq̄ ad rem ueniamus: si qua contra obstant diluenda uidentur: ut Cicerone in Verrinis q̄ neminē accusasset: & pro Milone metum mirifice amouet. Nam quoniam uehēmēter offendi animos posse uidebat: si a perte timere iudices circūpositis armis diceret: ipse timere simulauit. deinde paulatī rationib⁹ se recreat: ac reficit: ut ipsos quoq; iud. cōfirmet

quod ita factum ibi maxime exprimit. Quamobrem adesse animis iudices. & timorē si quem habetis deponite. Neq; ego nunc cōtēdo. C. nō extimuisse: sed id noto artis esse: quum affectū aliquē ex animo iudicum remouere uelis: nō inutile uideri eadem te motione affici simulare: deinde ita te inde rationibus reuocare: ut iudices quoq; abducas: quod exordiū insinuationis uim habet. Et tunc maxime fieri posse uideatur: quū aut res per se ipsam: aut aduersarioꝝ oratio animus auditoris a nobis alienat: quoz utrūq; in Milonis causa accidisse contenderim: & in pompeiana quidē quoniā sibi uidebat̄ obstare: quod uir eloquentissimus nimiū tarde ad suscipiendā uēisset rē. p. per principium: id prius cōmodissime a persona sua: auctoritate loci: persona auditoris captata beniuolentia diluit: Ac demum ad propositam causam transit ibi: Atq; imprimis mihi illud iure letandum uidet̄: quod iudicio meo secundū dum exordiū dicendū est: quod breuissimum pro honestate causę fecit. licet enī una in causa duobus & tribus etiam si causa postulare uidebit̄ uti exordiis: nunc de insinuatione dicendum est.

Insinuatione igit̄ utemur: quum aut re p se turpis ē: aut auditori persuaso turpis uidet̄: quam rē plane intelligemus: si aduersarius ita dixerit: ut fidem eū fecisse credibile sit. Aut quum defensus est auditor eos audiendo: qui ante dixerint: quod multitudine uerboꝝ: quę aduersarii fecerunt: intelligere possumus: quīs tam hoc: quā illud superius gestu etiam aliquo: aut dicto auditoris percipiant. Si res per se turpis est: si quidem quod turpis sit: negare pręclare possumus: a beniuolētia principū constituemus: Sin autē ita manifesta est: ut id negare difficile sit (nam manifesta negare magis odiū: quā beniuolentiam adducere solet) Si igit̄ rei turpitudine difficile negari potest: ad insinuationē confugiendū est: nisi quid turpe ac manifestū ab aduersariis cōmissum maxie nuper nacti erimus: qua re ipsos criminādo: bēiuolos auditores facere possum⁹ ut. C. pro. Q. ligario. Sed i insinuatione primū dabimus operam: ut minor: aut alia mente facta: uel dicta uideantur: aut ad presentem quęstionem non pertinere: aut leuiori poena honestius emendari posse: aut satis punita uideri: deinde aut rem honestam pro re turpi: aut hominē p homine: de quo agitur: aut pro re hominē: aut rē pro homine spectādū esse dicemus. Qua in re admonendū censeo q̄ aduocatus melius: quā is de quo agit̄ non turpem causam solum: uerū etiam honestam dicere poterit: nam & laudare latius: & uitupare apertius: quę uituperanda distimulandaue putat facile potest. Sępe etiā maxime si quam uirtutis opinionē apud iudices consecutus est: & defensoris simul & testis officiū afferre uidet̄. Quū igit̄ ab his: quę nos ledunt: quęq; auditoribus odio sunt: ad ea quę ipsi diligunt: & nos iuuant animos eorū reuenterimus iudicata maioꝝ de re simili: aut maiori proferem⁹: i quibus illi nil aspe

de insinuatione

iudicant. Quod si res non per se turpis: uerum quoniam auditor persuasus est: turpis esse uideretur: uel a firmissimo loco aduersariorum & ab eo maxime: quo uehementius credimus auditore moueri: dicere incipimus: quem locum si omnino soluere non potes: quum satis labe factaris: promittes certam eius solutionem in loco proprio facturum necesse esse alia premittere: quibus apertissima eius loci erit solutio: uel omnem aduersariorum accusationem in genera quendam reducemus: & ea quasi diuidendo exponemus. Hoc enim facit: ne quid aut obticere: aut obscurare uelle uidearis. Quare auditor se potius temere assensisse arbitrat: quod te: quem perturbatum oratione aduersariorum putabat sine causa confidere. Nec enim potest suspicari te ita preparatum fuisse: quum uideat ab ipsa oratione aduersarii exordium fluere: ut. C. pro Cluentio. Animaduerti iudices omnem accusatoris rationem in duas diuidam esse partes: quarum altera mihi niti & magnopere confidere uidebat: inuidia iam inueterata iudicium Altera tantummodo consuetudinis causa timide & diffidenter attingere rationem ueneficii & cetera. Aut dubitatione utemur: cui loco potissimum respondeamus: aut quid potissimum dicamus cum admiratione. Quod si tota causa sic ab aduersariis aperta est: ut nullo modo negari possit: nec iure factum: nec aliud quid esse confingere audeas: quum omnia ita concedis esse: quae res aliquid aut aequale: aut maius: aut omnino idem quod aduersarium uulneret: qua ratione: pro. Q. ligario exorsus est Cicero. Nouum crimen. C. Caesar: & ante hunc diem inauditum Propinquus meus ad te. Q. Tubero detulit. Q. ligarium in Africa fuisse: idque. C. pansa praestanti uir in genio fretus fortasse familiaritate: quae est ei tecum ausus est confiteri. Itaque quo me uertam nescio: & paulo post per conuersionem aduersarium: ut & ipsum terreat: & auditorem excitet. Habes igitur Tubero quod est accusatori maxime optandum confitentem reum. Sed tamen hoc ita confitentem se in ea parte fuisse: qua te Tubero: qua uirum omni laude dignum patrem tuum. Itaque prius de uestro delicto confiteamini necesse est: quam ligarii ullam culpam reprehendatis. Non enim ironia est: ut Quintilianus sentit: Sed uera confessio criminis partem ut misericordiam capiat: partem ut quum eiusdem rei: quam postea maiorem ostendit: aduersarium reum hac humanitate caesaris absolutum ostendat: summam crudelitatis arguat: quod quam ipse facile consecutus erat: eandem misericordiam ceteris abnegatum iri censeat. Nec si esset ironia: posset illud recte dici: quod post confessionem subiungitur. Omissaque controuersia omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est: qua plurimi sunt conseruati: Quum a te non solum liberationem culpae: sed errati ueniam impetrauissent. Sicut. n. simplex confessio misericordiam capiat: sic ironice dicta ab omni misericordia aliena est. Haec latius diximus: ne quis auctoritate potius non nullorum quam ueritate ductus: id fundamentum in ea oratione sibi iaciat

quod totam defensionem euertere potuisset. Quippe ironia huiusmodi & misericordia opposita est: & ne eiusdem criminis acculemus impedimento est. At his duobus maxime tota ligarii causa defenditur: quare non in huiusmodi causis ironice proferendam confessionem putamus. Sed cum claris ac certis rationibus aduersarii argumenta refellere possumus: Verum de hoc satis. nullus enim mente captus dubitabit criminando aduersarios ex simplici confessione hoc in principio beniuolentiam acquiri. Sin autem defessus auditor fuerit: aut breuius nos dicturos pollicebimur: quam parati fuerimus: nec imitatueros aduersarium: qui per longas ambages eos detinuerit: aut aliquid quod ad risum moueat in feremus: uel si rei dignitas risum non pateretur: aliquid nouum triste horribile dicemus: nam ut fastidium stomachi: ac cibi facietatem: aut aliqua re amara leuamus: aut dulci mitigamus. Sic animus audiendo defessus aut horribili integratur: aut ridicula renouatur. In omni autem exordio id diligenter considerandum est: ut quid laedat: quid nobis prodest perspiciamus: ut ab his quae nos laedunt: uel aduersarium iuuant: ad ea quae causae nostrae adiumento sunt: aut quae aduersarium pungunt: aut saltem quae minus nocent refugiamus. Praeterea bonum quidem orator neque agere neque dicere causam incipiet nisi quod ipse sit & apud quem: & pro quo dicat: quo tempore: quo loco: quo reus statu: quam uulgi fama: aut opinio de iudicibus: de re: de accusatore: de reo: ac ceteris huiusmodi scum ipse cogitabit. Amplius sciendum ab omni circumstantia inueniri exordium: non a persona solum & re: uerum etiam a causa: loco: tempore: & modo. A fama etiam & expectatione uulgi nonnumquam ducitur. ut Cicero pro Deiotaro: iter alia locum quoque introduxit. Moueor etiam loci ipsius insolentia: quod tantam causam: quanta nulla unquam: in disceptatione uersata est: dico inter domesticos parietes: dico extra conuentum & eam frequentiam: in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis: in tuo ore: uultuque acquiesco. Multa etiam sunt exordia: quae quum principaliter aut beniuolum: aut attentum: aut docilem faciunt auditorem: tamen haec tria simul conficiunt. Est & illud dicendum quod quis a persona nostra principaliter: aut ab alio quodam loco exordium constituamus: Tamen licet uel in ratione expositionis: uel in redditione: uel etiam in ipsa expositione & a ceteris locis beniuolentiam captam inserere: quod & de attentione: & docilitate intelligendum est. Omne autem exordium ex quattuor maxime componi uidetur expositione: ratione: redditione: comprobatione. Expositio est oratio: quae quum ab aliquo eorum locorum: qui ad inuentionem exordiorum pertinere dicti sunt: inueniatur: aut docilem: aut beniuolum: aut attentum facit auditorem. Ratio est oratio accommodata expositioni per quam id quod expositum est confirmatur facile. Redditio est breuis complexio eius quod expositione: & ratione conficitur: & totius rei aperta propositio. Comprobatio est redditionis causa: quae quidem rem totam

De Partibus exordii. ca. 1. c.

māifestius tāgit . Huius artificii exemplū a.C.sumere fortassis idcirco erit obscurius: quod in dicendo nō quēadmodum in docendo clare tradunt omnia.Sed ut ars occulte: & oratio plus dignitatis possideat: celari hęc ab oratoribus in dicendo solent: non enim ut artem doceāt: uerum ut rem suam consequantur: causas agunt . Quare exemplo a nobis clarius posito: conari conuenit & Ciceronis exordia ad hęc redigere artis p̄cepta: quod & in ceteris faciem⁹. At hoc quidē hic dictum sit: ne sepe his excusationibus longior sim : quod plane in quātum possumus dignitate orationis sublata artem docemus: magnitudie tributi coguntur Carthaginēses liberos uendere: Et quidam apud Romanos legem fert diminuenda esse tributa carthaginensibus. Neminem uestrum latet quiritēs quanta mala Carthaginenses propter uectigaliū magnitudinē patiant: hęc est expositio a calamitate personę uenta. Ratio Neq; enim. res ita pua ē: quā in liberos cōmittere cogūt: ut facile latere possit & quicquid huiusmodi dici potest. Vbi sciendum q̄ nōnunq̄ etiā ad rationē unam alia potest afferri ratio: quum prima non satis firma uidebit: aut quum ratio iam dicta: non ita probat ut egeat cōprobatione. Redditio Vos autē decet quiritēs p̄ gloria: & laude uestri nominis tributa miseris diminuere. Comprobatio: ne cogant tantā calamitatem attingere: ut & filios quos genuerunt: in perpetuā uendant seruitutē. Hic ergo iam aperte uideri arbitror: quoniā orationis grauitate remota res nuda proposita est: q̄ expositio exordii a locis inuenit. Ratio a circumstantiis. Redditio tangit ipsam rem: quā uolumus. Cōprobatio causam redditionis affert: quę quidē i iudiciali: ut plurimum p̄termittit: aut redditioni coniungitur. Verum in demonstratiuo genere commodissime post redditionem dicitur: et splendorem affert orationi non minimum. Expositio etiā nonnunq̄ talis est: ut duplex esse uideat: qualis illa Ciceronis pro Marcello: quod ut melius percipiat: nō grauabor hic totū illum locum transcribere. Diuturni silentii patres conscripti quorū erā his temporibus usus non timore aliquo: sed partim dolore: partim uerecundia finem hodiern⁹ dies attulit. Idemq; initium quę uellē quęq; sentire meo pristino more dicendi. Hęc expositio est sēsu multiplex: cōpositiōe oratiōis ōnino simplex. infert deinde rationes. tantā enī māfuetudinē tam inusitatam iauditamq; elem̄entiam: tantum i summa potestate rerum omniū modum: tam deniq; incredibilem sapientiā: ac pene diuinam tacitus nullo modo p̄terire possum. Ma. enī Marcello uobis patres conscripti rei. p. reddito n̄ solū illi⁹: sed etiā uocē meā: & auctoritatē uobis & reipublicę seruatā ac restitutam puto. Subdit deinde rationes quibus uerecundiam & dolorem silentii causam fuisse ostendit. dolo: a enim patres conscripti: & uehementer angebat: quum uiderem uirum talem: qui in eadem fuisset causa: qua ego non in eadem esse fortuna.

Nec mihi persuadere poterā: nec fas esse ducebā uersari me in uestro uetere curriculo illo ḡmulo atq; imitatore studiorum meorū atq; laborū quasi quodā socio a me & comite distracto. Post hęc sequit̄ redditio expositioni: & primę rationi accōmodatior & totius causę: qua de laudibus agit̄ cesaris apertissima expositio. Ergo & mihi & meę pristinę uitę consuetudinem C. Cesar iterclusam aperuisti: & his ōibus ad bene de re. p. sperandū: quasi signum aliquod sustulisti. Comprobatio. intellectū est mihi quidē in multis & maxime in me ipso: & paulo ante i ōnibus. Quum. M. Marcellū Senatuiq; rei. p. concessisti commemoratis p̄sertim offensionibus te auctoritatē huius ordinis dignitatemq; rei. p. tuis uel doloribus uel suspicionibus anteferre. Hoc Ciceronis exordio omnia quę superius a me de exordioꝝ partibus dicta sunt: intelligēta optime puto. hęc & in aliis ordine confecta iuenies. multa uero colligere ne fastidiū legentibus afferam subuereor. Nam & res his quę dicta sunt aperta est: & qui hęc intellexit eum pulchre cetera orationis exordia percepturū puto. Hęc eadē & in insinuatione considerantur: quibus longe ac per ambages: ac multo confusius ad redditionem necessario exēplis plerūq; interpositis descendim⁹. p̄ter hoc etiam illud sciēdum: exordia: quę trahunt̄ ex opinionibus ubiq; inueniri. Cetera quę ex p̄titione exuperatione aut confectione iueniri diximus: quoniam propi⁹ rei accōmodant: & maiorē in dicendo uim afferunt: quę rēda quidē diligenter censemus. Verum non in omnibus iueniri posse sciēdū ē. Item posse contingere ut una in causa pluribus a locis exordia iueniant: ut i eius causa: qui ciuitatē deiecit ac seuit: omni partitionis modo exordiri poterim⁹. Nam & q̄ ciuitatē deiecesset: debuisse poenas dedisse: ut iam diximus: & si infamis foret: & ob p̄teritam uitam puniendū: & ab eue tu: ne quā iram in solum ipsius urbis dii transtulerint in uos conferant & a confectione: q̄ nos uideamur factum eius in iudicio reprehendere. Re autē uera diuinam irā iam pridē impietatē eius coar guisse: q̄ terra nihil produxerit. P̄terea nonnulla exordia multos ad locos accōmodari posse: ut illud pro. L. Flacco ad utrūq; a persona nostra locum p̄tinere uidetur. Nam & officiosum ipsum in re. p. fuisse ostendit: & incōmodū p̄ter spem eueisse deplorat: qui modus tertius cōmiserationis locus i tertio nobis ponet: ab omnibus enī cōmiseratiōis locis exordium posse summi uolumus: & locum ab incōmodis nostris nominari. similiter ab omnibus indignatiōis locis quēadmodum ad personam aduersariorum adducimus. Item illud pro. L. Flacco per exuperationē cōpositū ē. Nunc ne quando uicioso exordio utamur: quę uicia uitanda sunt: docebo. Sunt igit̄ hęc exordioꝝ uicia. Apparatum: uulgare: cōmune: commutabile: longum: separatum: translatum: contra p̄cepta. Apparātū est quod nimis continue ac splendide compositum ē: id quū suspitonē

Se. N. 18 exordiorū ca. 17

māifestius tāgit. Huius artificii exemplū a.C. sumere fortassis idcirco erit obscurius: quod in dicendo nō quēadmodum in docendo clare tradunt omnia. Sed ut ars occulte ē: & oratio plus dignitatis possideat: celari hęc ab oratoribus in dicendo solent: non enim ut artem doceāt: uerum ut rem suam consequantur: causas agunt. Quare exemplo a nobis clarius posito: conari conuenit & Ciceronis exordia ad hęc redigere artis p̄cepta: quod & in ceteris faciem⁹. At hoc quidē hic dictum sit: ne sępe his excusationibus longior sum: quod plane in quātum possumus dignitate orationis sublata artem docemus: magnitudinē tributi coguntur Carthaginēses liberos uendere: Et quidam apud Romanos legem fert diminuenda esse tributa carthaginensibus. Neminem uestrum latet quiritēs quanta mala Carthaginensēs propter uectigaliū magnitudinē patiant: hęc est expositio a calamitate personę uenta. Ratio Neq̄ enim. res ita pua ē: quā in liberos cōmittere cogūt: ut facile latere possit & quicquid huiusmodi dici potest. Vbi sciendum q̄ nōnunq̄ etiā ad rationē unam alia potest afferri ratio: quum prima non satis firma uidebit: aut quum ratio iam dicta: non ita probat̄ ut egeat cōprobatione. Redditio Vos autē decet quiritēs p̄ gloria: & laude uestri nominis tributa miseris diminuere. Comprobatio: ne cogant̄ tantā calamitatem attingere: ut & filios quos genuerunt: in perpetuā uendant seruitutē. Hic ergo iam aperte uideri arbitror: quoniā orationis grauitate remota res nuda proposita est: q̄ expositio exordii a locis inuenit̄. Ratio a circumstantiis. Redditio tangit ipsam rem: quā uolumus. Cōprobatio causam redditionis affert: quę quidē ī iudiciali: ut plurimum p̄termittit: aut redditioni coniungitur. Verum in demonstratiuo genere commodissime post redditionem dicitur: et splendorem affert orationi non minimum. Expositio etiā nonnunq̄ talis est: ut duplex esse uideat: qualis illa Ciceronis pro Marcello: quod ut melius percipiat̄: nō grauabor hic totū illum locum transcribere. Diuturni silentii patres conscripti quorā his temporibus usus non timore aliquo: sed partim dolore: partim uerecundia finem hodiern⁹ dies attulit. Idemq̄ initium quę uellē quęq̄ sentire meo pristino more dicendi. Hęc expositio est sēlu multiplex: cōpositioe oratiōis ōnino simplex. infert deinde rationes. tantā enī māfuetudinē tam inusitatam īauditamq̄ elementiam: tantum ī summa potestate rerum omniū modum: tam deniq̄ īcredibilem sapientiā: ac pene diuinam tacitus nullo modo p̄terire possum. Ma. enī Marcello uobis patres conscripti rei q̄. p. reddito n̄ solū illi⁹: sed etiā uocē meā: & auctoritatē uobis & reipublicę seruatā ac restitutam puto. Subdit deinde rationes quibus uerecundiam & dolorem silentii causam fuisse ostendit. dolo: a enim patres conscripti: & uehementer angebat̄: quum uiderem uirum talem: qui in eadem fuisset causa: qua ego non in eadem esse fortuna.

Nec mihi persuadere poterā: nec fas esse ducebā uersari me in uestro uetere curriculo illo ḡmulo atq̄ imitatore studiorum meorū atq̄ laboy quasi quodā socio a me & comite distracto. Post hęc sequit̄ redditio expositioni: & primę rationi accōmodatior & totius causę: qua de laudibus agit̄ cesaris apertissima expositio. Ergo & mihi & meę pristinę uitę consuetudinem C. Cesar iter clusam aperuisti: & his ōibus ad bene de re. p. sperandū: quasi signum aliquod sustulisti. Comprobatio. intellectū est mihi quidē in multis & maxime in me ipso: & paulo ante ī ōnibus. Quum. M. Marcellū Senatuiq̄ rei q̄. p. concessisti commemoratis p̄sertim offensionibus te auctoritatē huius ordinis dignitatemq̄ rei. p. tuis uel doloribus uel suspicionibus anteferre. Hoc Ciceronis exordio omnia quę superius a me de exordioy partibus dicta sunt: intelligēta optime puto. hęc & in aliis ordine confecta iuenies. multa uero colligere ne fastidiū legentibus afferam subuereor. Nam & res his quę dicta sunt aperta est: & qui hęc intellexit eum pulchre cętera orationis exordia perceptū puto. Hęc eadē & in insinuatione consyderantur: quibus longe ac per ambages: ac multo confusius ad redditionem necessario exēplis plerūq̄ interpositis descendim⁹. p̄ter hoc etiam illud sciendum: exordia: quę trahunt̄ ex opinionibus ubiq̄ inueniri. Cętera quę ex p̄tione exuperatione aut confectione iueniri diximus: quoniam propi⁹ rei accōmodant̄: & maiorē in dicendo uim afferunt: quę rēda quidē diligenter censemus. Verum non in omnibus iueniri posse sciēdū ē. Item posse contingere ut una in causa pluribus a locis exordia iueniant: ut ī eius causa: qui ciuitatē deiecit ac seuit: omni partitionis modo exordiri poterim⁹. Nam & q̄ ciuitatē deiecisset: debuisse poenas dedisse: ut iam diximus: & si infamis foret: & ob p̄teritam uitam puniendū: & ab eūtu: ne quā iram in solum ipsius urbis dii transfulerint in uos conferant & a confectione: q̄ nos uideamur factum eius in iudicio reprehendere. Re autē uera diuinam irā iam pridē impietatē eius coarguisse: q̄ terra nihil produxerit. P̄terea nonnulla exordia multos ad locos accōmodari posse: ut illud pro. L. Flacco ad utrūq̄ a persona nostra locum p̄tinere uidetur. Nam & officiosum ipsum in re. p. fuisse ostendit: & īcōmodū p̄ter spem eūisse deplorat: qui modus tertius cōmiserationis locus ī tertio nobis ponet̄: ab omnibus enī cōmiseratiōis locis exordium posse summi uolumus: & locum ab incōmodis nostris nominari. similiter ab omnibus indignatiōis locis quēadmodum ad personam aduersario rum adducimus. Item illud pro. L. Flacco per exuperationē cōpositū ē. Nunq̄ne quando uicioso exordio utamur: quę uicia uitanda sunt: docebo. Sunt igit̄ hęc exordioy uicia. Apparatum: uulgare: cōmune: cōmutabile: longum: separatum: translatum: contra p̄cepta. Apparātū est quod nimis continue ac splendide cōpositum ē: id quū suspitōne

De uiciis exordioy c. 11
170

afferat auditori premeditationis & artificii: ut in iudiciali genere fere nunquam nisi quum causae magnitudo id postulat: Aut auditores huiusmodi sit ut contemni se credant: nisi orationis compositione delectentur. Ita in deliberatione semper adhibendum: nam premeditationis suspitio oratori consulti prodest: causam agenti obest. Quare in iudiciali simplicius exordium componi debere dicerem: nisi uererer quod contemni se iudices suspicarentur. Nam quum tria prestare potissimum orator debeat: ut doceat: ut moueat: ut delectet: cum ubique: tum maxime in exordio delectare debet. Quare compositio exordii: nec tam deiecta sit: ut non delectet: nec tam luculenta: ut preparationis suspicionem afferre uideatur. Vulgare est quod in plures causas potest accommodari. Commune quod eque ad uersariorum causae: ac nostrae conuenire posse uidetur. Quare illud si causam hoc est si personae officium tangis euitabis. Commutabile est illud: quod ab aduersario leuiter commutatis uerbis ad causam suam traducitur. Longum est: quod pluribus uerbis compositum est: quae causa postulat. Postulat autem simplices quod deest & honeste: aut nullum aut quod breuissimum. Perplexae uero suspectae ac infames longius: quis in his omnibus adhibendus sit exordii modus: ut semper in modica eius longitudo euitanda sit. Separatum est: quod non sicut aliquod membrum toti cohaeret causae. Translatum quod non id conficit: quod opus est: ut si quum opus beniuolentia sit magis attentum facias: aut si insinuatione utaris quum principio opus sit. Contra precepta est quod neque beniuolum: neque docilem: neque attentum facit auditorem. Ac de exordiis quidem satis.

Narratio est oratio: quae rem gestam: aut proinde ut gestam diligenter exponit. Narrationum tria sunt genera: Ciuile: digressorium: Remotum: Ciuile est quo exponimus rem gestam: & unumquodque trahimus ad utilitatem nostram. Digressorium: quod habet digressionem: aut criminatiōis: aut delectationis: Aut fidei: aut laudis: uel apparationis causa. Remotum est: quod a ciuili causa seiunctum est: in quo tamen exerceri conuenit: ut facilius id quod ad causam pertinet: peragere possimus. Huius duae sunt partes: nam aut personis aut negotiis attribuitur. primum debet continere quandam orationis dignitatem personis accommodatam: ut sermo cum accommodata uarietate: & orationis festiuitate animorum ostendat dissimilitudinem: grauitatem: lenitatem: spem: metum: suspicionem: desiderium: dissimulationem: errorem: misericordiam: rerum uarietates: fortunae commutationes: speratum incommodum: subitam letitiam: iocundum exitum rerum. Alterum quod negotiis attribuitur tres habet partes: fabulam: historiam: argumentum. Fabula est oratio: quae rem nec ueram nec uerisimilem continet. Historia est oratio quae rem ueram: Sed ab aetatis nostrae memoria remotam continet. Argumentum est oratio: quae rem fictam: sed uerisimilem explicat. Vix quonia digressoria narratio oratori necessaria

Strato oratio
Narratio ca. 27
e genibus narrationis
Ciuile
p. 3. p. digressoria
Remotum

est: ut qualis sit: uel digito demonstrat. A Cicerone: cuius diuinae orationes haec nobis omnia suppeditant: exemplum sumamus. Quarta igitur in Verrem: quum ex oppido termitanorum antiquissima signa sublata esse quereretur: sic maioris iudicij ac criminationis causa digreditur: Et enim ut simul. P. africanus quoque humanitatem agnoscat: oppidum himeram Carthaginenses quodam ceperant quod fuerat in primis Siciliam & clarum: & ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitrareretur: bello confecto socios sua per nostram uictoriam recuperare Siculis omnibus carthagine capta: quae potuit restituenda curauit: & cetera huius: quae sequuntur: sed haec longior illa breuissima in tertio. Ne potest quidem cum in ea ipsa loco uenisti potuisti accipere id quod est proditum memoriae: ac litteris latonam ex longo errore & fuga grauidam: & iam ad pariendum uicinam temporibus exactis confugisse delum: Atque ibi apollinem: dianamque peperisse. Huiusmodi multa sunt in uerrem tum fidei: tum criminationis causa: delectationis etiam ut proserpine raptus. Laudis quoque & uituperationis gratia nonnulla inuenies: sed ex uno uel altero exemplo: qualia sint omnia intellectum iri satis puto. Illud precipue dum animauerit nos Cicerone has digrediendi narrationes cum aliqua semper fere uel admotione uel preparatione dicere: si cui placet ita ingressum illum appellare. Etenim ut simul. p. africanus quoque humanitatem cognoscatis. Praeterea ex historiis plerumque uel fabulis sumi: & in omni parte orationis praeterquam in exordio: & peroratione fieri posse. Ad haec non narrando solum digredi: sed laudando quicquam: uel locis demonstratiui generis uituperando: exhortando: terrendo: deprecando: consulendo: & multis aliis modis. Nam quicquid per totam orationem dicitur: quod non a re de qua agit: ut ab his circumstantiis: quae ei rei implicite sunt ad probandam rem trahitur: id totum digressorium oportet existimari: & longiora quaedam huiusmodi nonnulla sunt: ut quarto in uerrem siciliam laus: & pro Cornelio popularis illa uirtutum Cn. pompeii commemoratio. Sed & digressione satis. Illa narratio quae ad causas pertinet: debet esse dilucida: breuis uerisimilis. Necessesse est enim si uictoriam in dicendo consequi uolumus sic dicere ut auditor facile intelligat: meminerit: credat. Vix dilucida breuis: ac uerisimilis oratio: tametsi ad omnes partes orationis pertineat: tamen maxime in hac parte custodienda est: qua primo iudicem docemus. Nam si acciderit ut expositionem causae iudex: aut non intelligat: aut non meminerit: aut non credat: frustra in reliquis laboramus. Breuis narratio erit: si non a primo principio repetetur: & si summam non perculatim narrabimus. Si omnia quae non iuuant praetermitteremus. Si ita uniuersum dicemus exitum ut etiam si quae antecedunt intelligantur. Si semel dicta non repetemus: si nullis circuitibus utemur. Si non digrediemur: si usque eo quo oportet fuerit progrediemur: deinde si ea solum dicemus

breuis lucida & uerisimilis
De u. oratione ca. 27

quæ prætermitti non possunt: quæ per se intelliguntur abiiciemus. Nā qui ita narrat. domum tuam petii: hostium pulsaui: puer respondit: eum interrogavi si ibi esset dominus: negavit: ego inde discessi: in forum redii. Is se non intellexit multitudine rerum non uerborum male narrasse. Quare nobis placet tam rebus quàm uerbis breuem esse narrationem. Sed si quoniam multa dicenda essent: longam narrationem intexere necesse esset. In fine narrationis cōmonitione: hoc est breui epilogo quodā utemur: quo summam quæ dicta latius sunt: in memoriam redigamus. Quod Cicero etiam in narratione breuissima pro Ligario idcirco fecit: ut quoniam causa difficilis erat. his argumentis narrationem quæ superius tetigit breuiter: latius cōprobaret. Nam quod in initio dixit: quum esset adhuc nulla belli suspitio ibi repetit. Adhuc. C. Cæsar. Q. Ligarius omni culpa uacat: domo egressus est non modo nullum ad bellum: sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: Ac cetera summam ita repetit ut argumentis cōfirmet. Quare ipsius. C. sententia placet: ut & summam si opus esse uideatur diffusius dicta repetamus: & interpositis argumentis quæ aut minus uerisimilia: uel contra nos esse uidentur ea apertius refellemus. Nam enim ita breuem esse narrationem censemus: ut aut in obscuritatem incidat: aut minus credibilis uideatur. Nam satius est superesse aliquid quàm deesse: ut enim superuacua cum fastidio audiuntur: sic necessario non sine periculo subtrahuntur. Præterea si quæ maxime ornata erit: & uarietate orationis iocunda: & si longior erit: quum tamē delectet breuior uidebitur. Quare quāto plura dicenda sunt: tanto nobis politior narratio conficienda uideat. Ad summam breuem narrationem non eam dicimus qua minus: sed qua nihil plus quàm oporteat dicit. dilucida erit: si rerum ac temporum ordinem seruabimus: si non deerrabimus ab eo: quod incepimus exponere. Si breuitatis præcepta seruabimus. Præterea si nihil noue: aut contorte: aut duriter translatum dicemus: si propriis: & maxime usitatis uerbis utemur. Si orationis contextus nec nimium longus: nec nimium cōfusus sit. Postremo si tota narratio sic distincta: rebus: personis: temporibus: locis: ac causis erit: ut unum alterum confirmet: & nullum aliud confundat. Hoc enim plurimum ad clarā & uerisimilem narrationem pertinet. Verisimilis narratio erit: si ut natura rei & mores hominum ac opinio postulat narrabimus. Si causæ rerum consiliorum rationes extabunt: ut nihil actum: nihil dictum sine causa putet. Nam quum totius confirmationis: ac confutationis fundamentum narratio sit: non est dubium: quin semina probationis debeat continere. Fluunt autem probationes omnes a locis uniuscuiusque cōstitutionis maxime propriis: quos in aliqua circūstantia fundari necesse est. Quare placet in narratione non personarum dignitates solum & rem: & causam: & quæ cum has circūstantias consequantur: aut antecedant ad rem nostrā cōprobantur:

aut improbandam aduersariorum pertinent: Verum etiam locorum oportunitates: spatia temporum: ac occasiones & rerum idoneas narrationi diligenter inserere. Si aliquid falsum exponimus: danda est opera ut ueris conueniat: ac his quodammodo coherat: ac imitatur. Nam quæ finguntur nisi ueris ac manifestis mixta comprobentur: facile ficta esse intelliguntur. Quod diuinus poeta omnium præstantissimus in exponendis sinōis insidiis consecutus est: nam statim a ueris incipit. Fado aliquid si forte tuas peruenit ad aures: bellidæ nomen palamedis: & incluta fama. Cui fictum illud accommodat. Illi me comitem: & consanguinitate propinquum Pauper in arma pater. x. Verum deinde addit. Inuidia postquam pellacis uulxi (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris. Quo in loco ille poeta eximius etiam interruptione quadam narrationis: ut animi cupiditate audiendi exardere mirifice usus est: Sed quid ego hæc: haud ne quæcquid ingrata reuoluo: x. Præterea id maxime memoriæ tenendum arbitror: quod quum ubique per totam orationem diligenter faciendum sit: tum uel maxime in ficta narratione ualde cauendum: ne pariter se quæ dicuntur conueniant ne sibi ipsis pugnantia sint: Ne quid per totam orationem aliter ac exposuimus: aut dicere: aut sentire uideamur. Solent enim ficta memoria facile excidere. Unde uulgo dicitur mendacem memorem esse oportere. Verum hæc scilicet ut breuis & dilucida: ut uerisimilis narratio sit ita simul intelligimus: ut unicum quoddam genus confici uelimus. Nā & si præcepta separatim dantur: quod aliter fieri non potest: tamen omnia simul in dicendo amplectemur. Neque enim propter breuitatem præcepta ea quæ uerisimilem rem faciunt prætermittimus: nec ut uerisimiliter dicamus: breuitatem despiciemus: nec ut credibilis ac breuis narratio sit minus uitandum est: ne obscuritate offendas. Quod erit si omnia quæ ad probandum necessaria sunt: nec prætermittuntur: nec longa oratione: sed paucis & quæ propriis uerbis exponuntur: Vt si propter habendam mulierem: ac bona eius ueneno a quodam marito ipsius petitum asseuerasset sic breuiter probationis semina delibabis. Auarus & libidinolosus homo mulieris ueneno uirum excipere instituit. Quod ille cum poculo hausisset sanus bibit: statim concidit: & lior & tumor confestim iudices infectus est. In difficilibus autem causis etiam illud cōiter præcipiatur sententias exordii quæ breuissime tangendas nobis uideri. Nonnumquam etiam ad leuandum tedium interfectione quadam auditorem reficiendum. Audistis quæ acta sunt: accipite nunc quæ sequuntur. præterea quædam alio loco dicturum: aut omnino prætermitturum te significare nonnumquam oportet: quale est apud Ciceronem. Moritur Fuluius: Multa enim quæ sunt in re quia remota sunt a causa prætermittam. In omni autem causa non accusator solum: sed etiam reus narrabit: nisi accusatoris narratio satis sibi utilis esse uidebitur. Eritque ipsa rei narratio magis simplex ac demissa: quā

An in causa uel in causa
can. 3^m

accusatoris. quod enim ille astute nonnūq̄ factum: aut cōsilio dicit: nos simpliciter ita narrabimus: ut casu potius: aut imprudentia: q̄ ex cōsilio factum aut dictum putetur. Ad hęc si narratio non bene tota cohęret: ac parum uerisimilis si tota simul dicit̄ uideri potest: poterimus particulatim narrare: & parte comprobata: reliquum etiam narratiōis: & cōprobationis absoluerē: quod sc̄pius reo faciendum dixerim: quū angustis causę āgitur. Narrabit enim partē & cōfutabit: deinde reliqua etiam hoc modo persequet̄. Inueniri nonnūq̄ & huiusmodi causas non ignoro: i quibus nulla narratio est: ut si quęrat̄ filius an frater ex iusta mortui hęres esse debeat. Hoc enim in casu nihil prorsus est qd̄ narres: Nam nec res ipsa: nec quę ad causam probandam extra pertinent narrationem patiuntur: quę res: ut tota breui ac liquido pateat narrationis materiam ex tribus profluere sciendum est: ex re gesta: ex his quę rem probant: ex utrisq̄. Ex re ipsa gesta: ut nocte ingressus templum ē pecūiam grandem inde subripuit. Quū exiret a custobibus comprehensus: eos quoq̄ ipsos pollicitationibus magnis corrupit. Ex his: quę rem probant: ut ulyxes quum se neget aiacem cecidisse: i re quidē nihil narrat: sed sibi cum aiace nullas fuisse iimicitias dicit. De laude inter ipsos certatū: casu deinde aut aliqua de causa uerisimili eum i solitudine uēisse iacētē ac exanimem aiacem conspicatū esse. Ex utrisq̄: quum & res gesta narrat̄: & ea quibus res probat̄ non prętermittunt: si ad ea quę dicta sunt Vlyxes adduceret commiseratione se cōmotum gladium extraxisse. Teucrum deinde interuenisse. Quare diligenter considerādū ē si quid narrationi aut res: aut probatio: aut utrūq̄ mediocriter suppeditare potest. Quod si non accidit narrationi: tunc solum supersedēdū est: Nam si iudex causam pręscire: adhuc nihilominus narrandum esset: n̄ enim solum ut cognoscat: sed maxime ut consentiat narratio adhiberi solet. Oratoris tamē iudicio narrandum nec ne sit: quum causa ab auditoribus tenet̄ relinquitur. Verū quoniā nonnulli ut breuiter narrent male putant ab ipsa re: qua de agit̄ semper narrationem incipere debere: de initio ac pręparatione eius dicendum uideatur latius. Ergo quum exordium ita perfeceris ut initio narrationis cohęreat: siquidem res p se huiusmodi est ut & satis pateat: & probationum semina omnia continere uideatur: ipsam statū aggredi proculdubio debemus: Vt Cicero p. Cn. pompeio. Bellum graue: & periculosum nostris uectigalib⁹: atq̄ sociis a duob⁹ potētissimis regibus isert̄ mithrydate & tigræ. Quod si semina probationū non solum a gestiōe oriuntur negotii: sed etiam ab his quę negocium antecedunt & consequuntur. Narratio quum ab his quę antecesserūt icipiat: cuncta persequit̄: a quibus probaturi causam sumus: Vt Cicero pro Archia poeta: non inde incepit: q̄ cum lucullo in Siciliam profectus: Archias quum inde decederet in heracliam ciuitatē

e initio ac pręparatione narrationis. ca. 9^m

ascriptus est: quod ad rem pertinebat: sed ut facilius probaret non modo non esse segregandum: quum sit ciuis: a numero ciuium: uerū etiā asiscendum si non esset: sic incepit. Vt primum e pueris excessit Archias: atq̄ ab his artibus: quibus ętas puerilis ad humanitatem informari solet: se ad scribendi studium contulit primum Anthiochię: nam ibi natus est. Omnia quę narrat Archię ingenio ac doctrina magnifice ferme a pueritia contigisse. At ut ordine: ac certioribus pręceptis hanc rē aperiamus: In iudiciali genere primum considerandum uidetur priuata ne an publica quęstio sit. In priuatis iudiciis si accusamus: a pręterita uita ita incipiemus: ut semper eum auare uixisse asseramus: si propter auaritiā factum contendimus: aut luxuriose: perfidiosē: ambitiosē: quę omnia uel latius: si firmiora sunt: uel per occupationē si tenuia proferemus deinde paulatim descendere poterimus ad eam rem: quā perperam ab eo factam criminamur: propter id animi uitium: quod iam pręnarrauimus. Quod si pręterita uita ea esset ut minime nos iuuaret: pręparatio narrationis per paralepsim: hoc est prętermisionem introducēda erit. Nam quę in pręterito egerit tempore relinquere nos dicemus: ne quid extra causam agere uideamur: Rem sic apertam esse: ut pro se probeat non aliis adiumentis egere. Sin defendimus similiter a transacta uita: si adiumento nobis ē pparabim⁹. Sin aduersariū potius iuuat dicemus ad rem uenire: ne multitudinē earum rerum: quę extra crimen id sunt. quod aduersarii fecerunt tempus conteramus. Eodem modo & in publicis quęstionibus semper a superioribus incipiemus: quę tamen a causa aliena non sint. Id sane sciendum q̄ in priuatis pręparationes a qualitate: ut diximus psonarum plerūq̄ inueniuntur. In publicis etiā ab operationibus & maxime his quas publice fecerunt hoc modo. Quū milile captiui noctu ab hostibus fugissent: imperator eis portas secundum legem non aperuit: trucidantur ab his qui eos persequebantur: accusatur imperator: pręparatio hic & a qualitate personę q̄ semper perfidus: rebusq̄ publicis iimicus fuerit: & a rebus publice gestis: q̄ & ita imperauerit: ut & multi prostrati: & quo modo imperitauerit breuiter aperiamus: & mille nostrū capti sint etiā exponemus rem amplificando ita tamen ut narrationi amplificatio conueniat. Qui cū uirtute ac nobilitate animi ad conseruandam patriam: quam ipse amiserat: uincula rupissent in portas uenissent perfidia sua usus ipse aperire noluit: quę ut clarius intelligantur non grauabimur uariis exemplis qualia ēē debent ostendere. Quare si breuiter dicamus ut in consultatione primo migrationis: deinde latione legis: tertio de bello & pace pręparatio inueniri soleat: Reliqua iudicio eius q̄ orat dimittemus. Qui de migratione consultant tribus maxime moueri solent: Nam aut quia commoda quę prius ex prouitiā sua capiebant deficiunt: Vt si ęgyptii quoniam non

crefcit aplius ut confueuerat nilus migrandum dicerēt. Aut quia noua calamitas terret: ut fi Siculi impetu aetnē mouerentur ignis: aut fi nulum hoy factum est: quia melioris prouintiē defyderio afficiunt: ut fi Veneti an migrandum effet in grēciā cōfultarent. In primo ergo fi suademus nulla alia de re afferemus maiores egyptū habitasse: nisi quia uidebāt quē commoda nilus cremto suo afferret. Eorum commodorū breuē expositionem faciemus: deinde dicemus nos merito sentētiam ātiq̄orum obseruasse: quousq; eam rē habeamus: quē eos hortata fuit egyptum habitare. Nunc autem quum fluuius non crescat: & hęc aut illa patiamur: fugiendum cenfeo: etiam narrabit incommoda: quē patiūt cum amplificatione. dissuasor non illo commodo solū motos fuisse maiores: ut egyptum habitassent dicet: sed aliis quoq; multis: quē summatim exponet cū āplificatione q̄dā: quē omnia quū adhuc nobis integra adsint: paruo hoc icommodo nō debere moueri: & id narrabit incommodum simpliciter: uel cum attenuatione. In altero hoc est quādo noua calamitate terremur: dicemus maiores huiusmodi calamitatem nunq̄ suspectam habuisse. Nunq̄ enim ibi habitasse si hoc prouidere potuissent & sic quē patimur exponemus. Similiter dissuasor maiores aliis prouintiē bonis motos ostendet: quē dicet amplificando ut diximus moderate tamen: ac ut narrationis natura amplificationem patit: hoc modo icommodi posse accedere ipsos intellexisse: q̄ bene scirent naturā ignis & exponet rem cum attenuatione. In tertio si ab historia iuamur: qd̄ et in ceteris faciendū esse arbitror: dicemus maiores necessitate compulso exilii: uel bellorum cum hostes a priore prouintia: quā ipsi habitant expulissent: eum locum habitasse: quē prout historia nos iuuat satis ample si res postulat enarrabimus: ut appareat non commoditate prouintiē abductos: sed ab instanti calamitate impulsos ibi maiores habitasse: deinde ad rem ueniamus: & huius loci quem habitamus incommoda: eius ad quem migrandum dicimus commoda breuē cum āplificatione amplectemur. dissuasor similiter si ab historia iuuatur non calamitate impulsos: sed electione ad illū locū uenisse maiores pręnarrabit. Quod si ab historia neuter iuuat: unus icommoda: alter commoda: quē sibi eo ī loco acciderunt breuiter pręnarrabit. Si de ferenda lege dicimus: inde incipiemus: quod iam pridem utile fuisset hanc legem constitutam fuisse. non enim hoc aut illud incommodum nobis accidisset: & exponet icommoda: quē ideo accidisse putat: quoniam hęc lex constituta non erat. Similiter si de abroganda lege disputam. Vtinā dicemus ea lex nūq̄ cōstituta fuisset. Non enim sic & sic euenisset: & ea incommoda breuiter dicet: quē alias ex ea lege secuta sunt: deinde uēiet ad ea: quē ut reuocēt legem impellere uidentur. Sin de una abrogāda: & altera ferenda utq; in pręparatione narratiōis amplectemur: q̄ illam nunq̄ latam propter

hoc. hęc iā diu cōstitutam oporteret. In consultatione belli iam ante illas nobis iniurias pręnarrabimus: quibus iam bellum hostibus idictū fuisse dicemus oportuisse: sed quoniam etiam nunc ueniamus ad ea: q̄ magis ad rem pertinent. Similiter si de pace deliberatur: suscepta iā ab hostibus beneficia si quē sunt in pręparatione collocabimus. Aut si hoc minime nos iuuat: quē bellum icommoda: aut quē pax cōmoda afferre soleat pręnarrabis. deinde ad suscepta iam ab hoc in bello commoda descendes. Ad hęc quidem de pręparatione narrationis sufficiant. Nō enim omnia inuenire ac dicere posse confidimus: Verum principia ac radices inuentionis tradere cōstituimus: cetera diligentia declamatoris si hęc principia obseruabit: facile iueniet. In ipso autem (ut ita dicā) narrationis corpore ut ordine narremus danda ē opera: hoc enim & breuē & dilucidam maxime facit narrationem. Primum itaq; si ita opus fuerit quid derelictum dicemus: deinde quid factum. Ad hoc quidē defensori qui plerūq; rē exponit simpliciter sufficit. Accusator autem & causas acriter afferet quare hoc derelictum: illud factum sit: & consilia nonnūq̄ consiliorūq; rationes explicabit. Vt pro Milone Cicero. Interim quum sciret Clodi⁹ (neq; enim difficile erat scire) iter solenne legitimum: necessarium ante diem. xiii. k. pas febr. Miloni esse Lanuuū ad flaminem prodendum q̄ erat dictator Lanuuii Milo. Roma ipse subito profectus pridie est: ut ante suū fundum: quod re postea intellectū ē Miloni insidias collocaret: atq; profectus est ita ut contionem turbulentam: in qua eius furor desideratus ē: quē illo ipso die habita ē relinqueret: quam nisi obire facinoris tempus locūq; uoluisset: nunq̄ reliquisset. Scire autem utilissimum est tres esse modos narrationis simplicem cū ratione solum: tertium quum ad rationem modus quoq; quo gesta est res afferri ab oratore uidetur. Simpliciter & defensor plerūq; ut iā dictū ē & etiā accusator utet quū res huiusmodi est: ut etiam sine rationibus per se ipsam pateat. Cum ratione narrabimus quum res per se satis ueritabilis non uidetur nisi subiecta ratione. Modum etiam addemus ratiōi quum res etiam additis ratiōib⁹ tenuior uidetur. At plerūq; narrationes ita compositz sunt: ut ex una parte simplices sint: ex altera ratione aut etiam modo confirment: quas tamen ea ex re nominam⁹: qua magis eas abundare manifestū ē. Narrat in illa pręclarissima oratione Cicero ad populum pro Cn. Pompeio bello mithrydatico pręficiēdo simpliciter. Item pro archia poeta. Aut in oratione illa maxime uaria quā pro Milone edidit dupliciter narrat: primum cum ratiōibus & modis nonnūq̄ unūquodq; corroborat: qua in parte acerrimi accusatoris officium amplectitur. narrat deinde simpliciter quum exponit omnia quę ad defensionem Milonis pertinet. Quare autem ita dupliciter narret ut & accusatoris & defensoris officium assumere uideatur: quum de

De misnarrationib⁹ ca. 7

de constitutionibus dicemus enodabimus apertissime. Sed de narratione satis multa si exemplo ostendamus quid sit quod diximus. Narrationem cum amplificatione proferri oportere. Id ergo ita diximus ut ostenderemus non nudam nobis expositionem rerum adhibendam uideri. sed talem ut effectus moueat: non incitet: prouocet: non exagitet. Nam inflamare quidem & uexare omni affectus genere perorationis est: tangere uero & commouere narrationis. Neque tamen negauerim magnificas quasdam narrationes eo indignitatis uel commiserationis efferrari: ut perorationis magnificentie simillime sint: sed ut hoc rarius: ita illud semper necessarium uiuam esse & moratam narrationem: quod sit quum mores hominum: dicta: studia: habitus: facta: que omnia actione: uerbis: uultus dispositione notantur: que uis breuiter: tamen ita explicantur: ut geri non auidiri uideantur: quales sunt Ciceronis ubique. Sed si nobis ex uno loco uerinarum exemplum sumpserimus satis erit. In tertio igitur ubi Philodemi casum narrando subiecit oculis: nonne ea statim iecit fundamenta que a nobis probantur? Oppidum est in Hellesponto Lampfacum impermissi iudices Asi que prouintie clarum & nobile: homines autem ipsi Lampfaceni cum summe in omnes ciues Romanos officiosi: tum preterea maxime sedati & quieti prope: preter ceteros ad summum grecorum otium potius quam adulationem aut tumultum accommodati: & post pauca huiusmodi. Erat comes eius Rubrius quidam homo factus ad istius libidines qui miro artificio quocumque uenerat inuestigare omnia solebat: is ad eum rem istam defert Philodemum esse quendam genere: honore: copiis: ex estimatione facile principem Lampfacenorum: eius esse filiam: que cum patre habitaret propterea que uirum non haberet mulierem eximia pulchritudine: sed eam summa integritate pudicitiaque existari. homo ut hec audiuit sic exarsit: & parum post hec. Postea que satis calere res Rubrio uisa est. Queso inquit Philodeme cur ad nos filiam tuam intro uocari non iubes? Homo qui & summa grauitate & iam id est tatis & parens esset obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius: tum ille ut aliquid responderet: negauit moris esse grecorum: ut in conuiuio uirorum accuberet mulier. hic tum alius ex alia parte. Enimuero ferendum hoc non est: uocetur mulier: & cetera. Quid ille quos affectus prouocant? quanta ante oculos indignae rei subiectio? Constituit in foro Laodicee spectaculum acerbum & miserum: & graue toti Asi que prouintie. Grandis natu pariter adductus ad supplicium: ex altera parte filius ille que pudicitiam liberorum hic que uitam patris famaque sororis defenderat: flebat uterque non de suo supplicio: sed pater de filii morte: de patris filii. Quid lacrimarum? & cetera. Verum quoniam que in accusatione amplificationem appellare placuit: id in simplice defensionis narratione extenuationem noiauum? quid hec nobis extenuatio ualeat aperiemus. Extenuationem ergo in

narratione conficies si que acta sunt ita simpliciter narras: ut quate sine astutia: consilio: dolo preparatione singula facta sunt ostendat oratio: quod fiet si quecumque minuta & quasi puerilia sunt in rebus non pretermittas. Qualis est illa pro Milone diuina narratio. Milo autem quum in senatu fuisset: eo die quo a senatu est dimissus domum uenit: calceos & uestimenta mutauit: paulisper dum se uxor ut sit comparat cominoratus est. Id preterea optime tenendum: quum narratio nobis talis est: ut mirifice commouisse affectus uideatur. Procursum quodam qui ampliorem inuidiam incitet post eam uti liceret. Procursum est oratio: ad quam nos impetus affectuum quos in dicendo commouimus uehementius impellit: ut in magnifica illa Philodemi casuum narratione. Iam Dolabella nec tui: nec liberorum tuorum: quos tu miseros in egestate atque solitudine reliquisti misereri potest. Verresne tibi tanta fuit: ut eius libidine hominum innocentium sanguine lue uelles? idcirco ne exercitum atque hostem relinquebas: ut tua uis & crudelitate istius hominis improbissimi pericula subleuares? Sed hec in iudicem: illa in ipsum Verrem. Tantene tuque Verres libidines erunt: ut eas capere ac sustinere non prouintie populi Romani non nationes extergere possint? Tunc quod uideris: quod audieris: quod cupieris: quod cogitaris: nisi id ad nutum tuum preesto fuerit: nisi libidini tue: cupiditati que paruerit imitentur homines: expugnabunt domus: ciuitates non modo patere: uerum etiam sociorum atque amicorum ad uim atque ad arma confugerit: ut ab se: atque a liberis suis legati populi Romani. scelus ac libidine propulsa re possint? Tali procursum non post narrationem solum: sed inter confirmationem quoque & confutationem: quum res postulat: quod facile natura ipsa duce: que comotos effectus effundere cogit intelligere possumus: uti comodissime oportebit. Hunc procursum in omnibus fere narrationibus in uerere inuenies: quod ideo factitatum puto: quoniam in orationibus uniuscuiusque actionis propter negotiorum multitudinem singula amplificare: cum laboriosum: tum cotusum fuisset. Qua ratione & ipsas narrationes ampliores ac magnificas editas contenderim: & confirmationes procursumbus plenissimas non dubitauerim. Procursum locis perorationis fit: de quibus in tertio dicemus: & breuior esse debet: ne perorationis sedem arripuisse uideatur. Ibi enim consulto: hic impetu elati indignamur: & eos affectus incitare qui in narratione commoti sunt. Contentio est oratio: qua rem nostram aduersariorum salutis ordine comprobamus. Eius tres sunt partes: diuisio: confirmatio: confutatio: quas ideo orationis particulas non principales partes esse dicimus: quoniam & diuisio in confirmatione est: & confirmatio ne nisi confutaueris: nihil probes: necesse est. Quare placuit has tres sub contentione ponere: deinde contentionem in eis diuidere: quod & Cicero in partitionibus fecit: quippe in eo libro non sex: ut in rhetoricis libris: quos postea in oratore reuocauit: sed quattuor orationis partes esse asserit.

De necessitate narrationis.

3° tractatus p. 1. g. m. 204
ut f. 2.
ca. 1. m. 2. c. 1. d. 1. h. 1. g. m. 204
ca. 1. m. 2. c. 1. d. 1. h. 1. g. m. 204
ca. 1. m. 2. c. 1. d. 1. h. 1. g. m. 204

Amplificatio narrationis
ca. 1. g. m. 204

Verum ad ueritatē rei multum: ad dicendū nihil attinet: sex aut quattuor dicere orationis partes. Contentione enim in has tres diuisa eadē i dicendo commoditas: ac eadem partes rursus relinquitur. Diuisio est oratio: per quam quid in controuersia sit: & quibus de rebus dicturi sumus breuiter exponimus. Diuisionis duę sunt partes: seiunctio & distributio. Seiunctio est oratio: per quā sic exponimus quid nobis conueniat cum aduersario: ut quid in controuersia sit seiungat: hoc modo interfectam esse matrem ab horeste: conuenit mihi cum aduersariis iure ne fecerit: & licuerit ne facere id in controuersia est. Item ex alia parte agamēnonem a clytēnestra interfectum esse aduersarii confitentur. Quū hoc ita sit: me ulcisci parentem negāt oportuisse. In seiunctione attendendum est: ut ea solum quę nobis utilia sunt: & cum aduersariis conueniunt dicamus: nā quę obsunt aut quę non iuuant oīno nō solum hic: sed per totam orationem prætermittenda sunt. Præterea si ea quę dicimus conuenire non satis constat quod conueniant. Aut si aduersarium secū ea conuenire negare suspicamur: quod accidit cum rationum ac firmamentorum infirmatione. Alii quoque status emergunt: argumentationibus nonnunquā quę conuenire uellemus comprobabimus. angustię enim causę sepe numero cogunt: ut longis confutationibus eorum quę obsunt seiunctionem aperiamus: quod Ciceronem pro Milone fecisse dicere non dubitauerim. Nam quum conueniret aduersariis cum clarissimo oratore a Milone interfectum esse Clodium: id in controuersia relinqui eloquentissimus uir uolebat iure ne occisus sit an nō: cui controuersię quū id obstaret: quod ab aduersariis dicebatur nemini fas esse ullo modo hominem occidere. Ac etiam quod senatus iudicauerat contra rem. p. eadem in appia uia factā uideri. Et tertio quod quod pompeius ut quęreret de ea re tulit: quę omnia ei rei: quam ille in controuersia relinqui uolebat uehementer obstabant: necesse fuit hęc ita confutare: ut postea controuersia plana relinqueretur. Quare placet nō ad exordium: ut hi asserūt: qui seiunctionis uim non intellexerunt: sed ad seiunctionem controuersię confutationes illas pertinere: neque mixtas eas ante narrationem posuisse. frustra enim narraisset: nisi prius ea confutasset: quę controuersia omnem auferebant: quod etiam a uerbis ipsius Ciceronis ita esse facile comprobabimus. Nam & post exordium cum iure posse interfici hominem probare: uelit sic ait. Sed anteq̄ ad eam orationem deueniam: quę est propria nostrę quęstionis uidentur ea esse refutanda: quę in senatu sepe ab inimicis: ab improbis sepe iactata sunt: de in contione etiam paulo ante ab accusatoribus: ut omni terrore sublato: Rem plane quę uenit iudicium uidere possitis: & ante narrationem quum confutationis ei afferat conclusionem sic dicit. Reliquum est ut nihil iam quęrere debeat: nisi uter utri insidias fecerit: quod quo facilius argumentis prospicere

possitis rē gestā uobis dū breuiter expono: quęso diligenter attendite. Et post narrationem insidias factas esse constat: & id est quod senatus contra rē. p. factū iudicauit: ab utro factū sit incertum est: de hoc igitur latum est ut quęreretur ut rem inquit quę uenit in iudicium plane uidere possitis: & ut nihil aliud quęrere debeat: nisi uter utri insidias fecerit. Hęc quis non uiderit ad seiunctionem pertinere: quę latius exposui: ut uerbis ipsius Ciceronis intelligeret seiunctionem nonnūquā plurimis argumentis quęrendam: quum angustię causę cogunt. Nō semper enim naturam rei quęrere debemus: sed retorquere nonnūquā: & ab eo quod ob est ad id quod facilius comprobare possumus: controuersiam reuocare. Cui si quę obsunt confutanda prius. quę confutatio tota etiam iudicio summi oratoris non ad exordium: non ad confutationem eam: quę confirmationem principalis status: ut plurimum sequit: ut multi ignorantia impediti affirmant: Sed ad seiunctionem: ut dictum est pertinet: nā qui dicunt confutationē ēē narrationi præpositam: eam scilicet partem orationis: quā in rhetoricis post confirmationem pōit Cicero: idque ostēdere conat: quod post narrationem confutationem separatam non inueniunt: si oīno ignorare uidentur naturam eius causę: de qua latius i coniecturali constitutione dicet. Id loco id dixerim hoc quod non his solū præceptis: quę Cicero de arte reliquit orationes suę considerandę: sed ars potius per orationes eius inquirenda nobis uidetur. Nam orationes diligēter sumus orator cōposuit: artis præcepta ludēdo quę breuiter p tempore edidit. Sed de seiunctione nunc satis. Distributio est oratio: quę exponimus: quibus de rebus dicturi sumus. Distributionis duę sunt partes: Expositio & enumeratio. Expositio est oratio: qua exponimus res: de quibus dicturi sumus sine enumeratione. Enumeratio est oratio: quę numero exponimus quot de rebus dicturi sumus. Omnis autē distributio debet habere breuitatem: absolutionem: & paucitatem. Breuitas est: quę facit ut nullum nisi necessarium uerbum assumatur. Absolutio est: quę facit ut omnia quę in causam genera icidunt commode amplectamur. Paucitas est: quę facit ut genera sola rerū: de quibus dicturi sumus ponantur. Qui enim ita partitur. ostendam cupiditate: audacia: & auaricia aduersarii multa incommoda in rem. p. uenisse. Is non intellexit auaritiā partem esse cupiditatis. maximum autem censemus uitium: ita causam diuidere: ut partes generi cōmiscas. Quare genera solum in diuisione comprehendemus: quę genera postea loco suo si cōmodo fit in partes suas diuidetur. Ut pro Cne. pompeio Cicero: primū mihi uidetur de genere belli: deinde de magnitudine: tum de imperatore deligendo esse dicendum. Hanc ultimam partem postea i quattuor partitur: per enumerationem quum dicat. Ego enim sic existimo in summo imperatore: quattuor has res inesse oportere: sciētia rei militaris

Seiunctioe cam 27

De distributione ac partibus cam 37

uirtutem: auctoritatem: foelicitatem: Verum quoniam hoc loco accidit etiam illud dicendum uidetur: ne in nullo ignorātia qui sua iscitia: quū orationes Ciceronis exponunt: ita peruertunt omnia: ut multo melius sit nihil discere: quā ab his discere: quo minus huius p. Cn. pompeio orationis diuisionem intelligamus impedimento sit: illud in quā dicendum quod primum etiam membrum principalis diuisionis in quattuor partes per expositionem partitur commodissime. Nam post diuisionem illam tripartitam primam partem proponit: quū dicit Genus ē enī huiusmodi: quod maxime uestros animos excitare atque inflamare debet. Tradita est salus sociorum: atque amicorum: pro qua multa maiores nostri magna & graua bella gesserunt: prima pars expositionis. altera aguntur certissima populi Romani uectigalia: & maxima. Tertia aguntur bona multorum ciuiū. Quarta delenda est uobis illa macula mithridatico bello superiore suscepta: Quā simul & exposuit & proposuit. primum agit de hac ultima: deinde de aliis. Illud autem quod dicit: & quoniam .n. scēper appetentes glorię præter ceteras gentes: atque auidi laudis fuistis huius ultimę partis: quā primo agere uoluit: ratio est quę præpositioni præposita magnam uidetur imperitis attulisse confusionem. Celauit enim aliquantulū artē Cicero: quę si hic nō intelligūt: nescio quid facturi sint in aliis orationibus multo difficilioribus. Sed ne uideamur nō nullorum odio potius: qui artem rhetoricam docent: imo peruertunt: quā ut ueritas cunctis appareat: hæc addidisse ipsius Ciceronis uerbis quod diximus comprobemus. Quartam igitur partem: quam ut diximus: quoniam primo agere uoluit: simul & exponit diuidendo: & proponit. Et cuius rationem prius attulit quā præpositionē: quod plerūque facit plena argumentatione prosequitur usque ad illum locum. Quid si salus sociorum summū in periculum ac discrimen uocatur: Vbi eam proponit partem iisdem quasi uerbis: quā superius primam exposuit: quam quidem partem ibi concludendo: quare si propter socios nulla ipsi iniuria lacesciti maiores nostri: & cetera. Simul & aliud de uectigalibus membrum proposuit. Præsertim quum de uestris maximis uectigalibus agat. postremo reliquam acturus partem: uel hac luce ostendit clarius hac arte usum fuisse quā dicimus his uerbis. ac ne illud quidē uobis negliendum ē: quod mihi ego extremum proposueram: quum essem de genere belli dicturus: quod ad multorum bona ciuium Romanorum pertinet: quorum uobis pro uestra sapientia quirites habenda ē ratio diligēter. Quis enim negabit hanc esse partem: quę loco tertio expositionis præposita ē: quā extremā hic dicit: aut quia postremo peracta sit: aut quia quartam illam partē de laudabili ratione præpositā: ne oratio sibi demissior fieret quodam modo celauit. præterea quum de genere belli conclusionem afferat ordinem has partes ut actę sunt amplectitur: quod ferme semper fieri solet:

quum genus aliquod in partes diuisum est: dicit enim. Quare uidetum dubitandum uobis sit: omni studio ad id bellum incumbere in quo gloria nominis uestri: salus sociorum: uectigalia maxima: fortunę plurimorum ciuium cum re. p. defendunt. Verum hæc de diuisione diuine illius orationis dixisse sufficiat. Reliqua tunc dicemus: quum nobis erit ocium nonnullas orationes exponere: nunc de diuisione finem faciam: si id dixerō distributionem eam: quę enumeratione conficit: plus quam partium quattuor raro esse oportere: quoniam & periculosum est: ne plus minusue dicamus & suspicionem affert auditori meditationis & artificii. diuisionem a contentione non separauimus: quoniam quum membra omnia eius confirmationem ingredi necesse sit: nil aliud esse uidetur nisi ordo quidam: & constans præparatio: ac dispositio contentionis. Nunc reliquum esse uidetur: ut de confirmatione ac confutatione coniunctim agamus. qua in re singulare rhetoris consistit officium. Confirmatio ergo est oratio: qua nostras argumentationes cum asseueratione exponimus. Confutatio est contrariarum argumentationum dissolutio. Confirmare autem & confutare facile poterimus: si uniuscuiusque constitutionis: atque partium eius locos cognouerimus. ergo primū de constitutionibus dicemus: Si breuiter explicabimus. quare scire poterimus? Vtrum causa consistit an non. frustra enim constitutionem quæret orator: si causa non consistere uidebitur: dicimus autem non consistere causam eam: quę ab oratore quum suscipi non debeat: nec causa quidem dicenda est: quod ut facilius exequamur: illud dicendum uidetur: quod quū omnis res: aut ex eo quod personis aut ex eo quod negociis attribuit: confirmari confutarique solet: facile an consistat causa perspiciat: & si consistit quibus locis approbat: si quis uim personarum ac negociorum comprehendit. Maximā enim in dicendo uim habet orator: quum ea persona quę de agitur certa est: nam tunc ab omnibus his locis: quos laudi: aut uituperationi attribuimus: de quibus in demonstratiuo genere dicitur: oratori summa præbetur dicendi copia: deinde persona quā ad aliquid appellare solemus: ut pater filius maximā post certā personam potest afferre uim: quoniam summam affectionum affert copiam: & certę personę proxima est: quod Cicero tum pro Cluentio: tum pro sexto Roscio ostendit. Tertio eas personas ponimus: quę ab his uitiiis nomen contrahunt: quę uitia legibus puniuntur: ut adulter: prodigus. Vnde in oratione pro Milone sepiissime in Clodium inuehitur Cicero. Quartum locū possidere dicimus eas: quę nomen trahunt a uitiiis: quę legibus non puniunt: in quibus & artificium ponimus: ut inuidus aurifex. In quinto loco eas collocamus: quę a duobus appellatiuis componuntur: ut Iuuenis diues. Sexto deinde sequi arbitramur: quę ab operatione personę implicata constituunt: ut si adolescentem: quę se muliebri cultu exornaret: suam

*De tractatu p. h. de
oratione siue
confutatione qd. est
de Confutatione ac Conf
hunc .i. am*

perdere pudicitiam asseremus. Septimo ac ultimo sola ponimus appellatiua: ut orator quum hæc ita sint in propriis ac certis personis: maiorem vim habet orator: quæ cætera quoque ad certam personam concurrat. Nam Cicero: & pater & orator fuit: deinde alii personarum habitus: secundum quæ eos distribuimus minorem aut maiorem oratori asserunt copiam. Oportet igitur ut dictum est a locis demonstratiui generis: quibus personis cõplicentur: ea quæ incidunt inuenire. At hæc quidem personæ: quum iudicium suscipiant: consistere causam faciunt. nihil autem ad constituendam causam asserunt: primo quæ infinita dicuntur ut quidam. deinde quæ omnino inter se uidentur equalia: Ut si duo iuuenes ambo diuites & nobiles rei alicuius: alter alterum accusaret. Nam ex parte personarum causa consistere non potest. Quicquid .n. unus dicit de altero id ipsum ad eum qui dicit facile conuerti potest. Verum hoc clarus uidebitur: quum de duplici coniecturali tractabimus. Res autem ipsa maxime consistere causam facit: quum dicimus eum: de quo agit rem gessisse: ut si accusatur Vlyxes: quæ aiacem interfecerit. deinde quum & si alius fecerit in ipsum tamen: qui accusatur palam totum redundat negocium: Ut si in suspicionem proditiõnis Fabius maximus traheretur: quæ eius agros hannibal non uastaret. Tertio loco eam rem posuimus: quæ inter prædictas est: ut si archidamus lacedæmoniõrum dux munera suscepisse contra leges accusetur. Quoniam Pericles atheniensium imperator: quum de pecuniis in bello consumptis rationem redderet: scripsit in rem atheniensibus utilem: quam silere honestius esse: quinquaginta exposuisse talenta. hic enim cum signum coniecturale incertum sit hoc modo. Munera suscepisti huius signum: quod pericles scripsit: hoc igitur signum cum incertum sit: & ad archidamum palam non referatur aliis signis comprobatur: quod scilicet periculis amicus esset: & quæ eius agros in expeditione non uastasset. Quare & inter ea genera hoc genus negociorum posuimus: quoniam causa perfecte consistit: non ex eo solum quæ pericles scripsit: sed etiam ex his: quæ ipse archidamus fecit. Simile huic est si prodigium quis patricidii accusaret: quæ pater eius nullum inueniret. Nam & ex eo quod pater fecit qui fortassis profugit: & ex eo: quod filius: cuius prodigalitas suspicionem facit: causa in iudicium posse uenire uidetur. Quare iam clarum esse puto maxime causam ex parte rei consistere: quum ab eo ipso: quod deagitur quicquid factum esse dicatur: deinde quum palam a facto aliorum in nos crimen redudat. Tertio & si minus his: tamen quum sic componuntur: ut & ab eo quod nos: & ab eo quod alii fecerunt: in iudicium protrahamur. Tunc autem solum ex parte rerum causa non consistit: quum res inter se omnino equalis asseruntur: ut si diues & pauper se inuicem adulterii accusent: quæ unus alterum eodem tempore domo sua exire perspexerit. Nam hic non clam

esse dixerim: nihil quæ a re gesta: quoniam equalis est ad suam confirmandam causam posse unquam inuenire: quod ad confirmandam alterius causam non pertineat. Quare non ex parte facti: Verum ex parte personarum res in iudicium uenit. Ex his iam patet eam causam consistere: atque per locos suos diuidi comprobarique posse: quæ personam asserit: & rem ex utraque accusatoris scilicet ac defensoris parte: aut personam solum: & rem solum: deinde rationes utriusque partis uerisimiles ac diuersas: & amplius: quod in finem iudicii peruenire potest: ac iudices uehementer occupauit: quæcunque uero in aliquo istorum deficiunt consistere non possunt. Quæ ut magis pateant: breuiter per genera diuidantur. Hæc ergo sunt: quæ apud nos ἀσυστάτα appellatur: latine inconsistentia possunt dici. Vnicum: & quale: conuertibile: inexplicabile: non uerisimile impossibile: ut pe: sine circũstantia: sine colore impensum: erraticum: per iudicatum. Vnicum est: quum ab alterutra parte tantum consistit: nec quicquid ex altera inuenitur: hoc modo. leno qua parte uenturos a dolescentes sciebat: nocte fecit foueam occultam: ea iuuenes periere. Hic lenonis nulla defensio. Ex altera parte hoc modo. luxuriosus pater abdicat filium: quoniam frugi est. Nam hic accusatoris impudens est ratio. Aequale est quum sic eadem ex utraque parte dicuntur: ut nihil sit proprium partem alteri: hoc modo. Iuuenes uicini nobiles ac diuites speciosas habent uxores: nocte inuicem se conueniunt: & alter alterum se adulterii accusant. Conuertibile est: quum actio tota ita conuertitur: ut accusator rei: & reus accusatoris utatur rationibus: hoc modo. Exigebat quidam ab amico cum usuris pecuniam: tanquam creditam ille sine usuris offerebat quæ si deposita: inter moras iudicii lex lata est de nouis tabulis: petit postea ille pecuniam tanquam depositam: retinet alter quasi creditam. Inexplicabile est: quum id quod proponitur: nec solutionem nec finem iudicii habere potest hoc pacto. docetur Alexander per somnium non esse credendum somniis: & consulit. hic quicquid dixeris contra te ipsum dices: quare causa inconsistens est. Item lex. septem iudices de reo cognoscant: maioris partis sententia sancta sit: duo quendam absoluunt: duo pecunia multant: tres capitis condemnant: rapitur: ad penam contradicit. Nam uel legis explicari hoc in iudicio nunquam poterit. Non uerisimile est quod contra opinionem dicitur: ut si quis aristidem iniustitiam: aut lenocinii xenocratem accuset: hoc si caute agitur non procul abest quin consistat. Impossibile est quum id dicitur: quod sit contra rerum naturam fidem: ut si quis Apollinem mentiri dicat: uel infans accusetur adulterii: quæ cum uxore concubuerit aliena. Turpe est quod reiicitur: quoniam spurcum sit hoc modo: locauit quidam uxorem pretio: ac ab eo qui conduxit pecuniam in iudicio petit. Sine circũstantia est: quum aliquid deest in questione: quod faciat causam: ut si quis filium sine causa abdicaret: hoc ab unico differt:

De generibus inconsistentia. 2.

quoniam hic nullam ibi non idoneam causam reddi perspicimus. Sine colore quod causam facti non affert: hoc ab unico differt: quoniam in unico ex altera parte infirma questio est: hoc de quo dicitur: in colore solo deficit: & χρωματιον græce appellatur. Nam chroma colorem facti: hoc est rationem appellamus: hoc modo. decem milites tempore belli pollices sibi amputauerunt: rei sunt lesæ rei. p. Nam hoc quoniam color facti non inuenit inconstitens iudicamus: quod in unico non accidit. Reddi enim color posset ideo factam a lenone foueam: ne quos nollet ad se ueniret. Quare unicum & si colorem habet: ipsius tamen rei atrocitate non suscipitur: hoc de quo dicimus: & si res atrox non est: tamen quia colore caret: eiicitur. Est ergo color comprehensionis transpositio: de qua in secundo dicitur: ab eo uero quod sine circumstantia dicitur hoc quod sine colore appellamus: in quo differat in coniecturali causa dilucide uideat. Nam si a coniecturali comprehensionem tollas sine circumstantia: si transpositionem sine colore inconstitens reperit: quare quod sine circumstantia est: accusationem: quod sine colore: defensionem semper euertit: nisi cum is locus: quem ab initio ad finem dicimus utriusque inuenit. Tunc enim utrumque sine colore causam habere possibile est: & causam collatione signorum consistere non mirum. Verum hæc tunc melius intelligent: quam signi & transpositionis uis in secundo aperitur. Impensum est: in quo adeo magnam uim unus habet: ut alter parum quid in dicendo ualere uideatur: ut si critias ad armodii ac aristogitonis statuas refugisset: & quidam diceret inde abstrahendum non esse: quoniam & alias hic honor illis statuis attributus sit: ut reis refugium præbeant. parum enim hæc oratio ualet. At alia pars dicit armodium: & aristogitonem statuis decoratos: quoniam tyrannorum interfectores fuissent: qua ex re tanta dicendi fluet copia: ut nullo pacto dubitandum sit quin abstrahendus uideatur. Male enim tyrannus eorum se defendit honore: qui solo tyrannico deorum honores habuerunt. Erraticum est: quod aut personas intro ducit mortuas: ut si quis impentiarum brutum cædis accuset: aut id in controuersiam adducit: quod est contra historiam fidem: ut si quis. M. Antonium accusaret: quod in consulatu suo de indemnatis ciuibus supplicium sumpserit: quum id tullium fecisse sciamus. Qui modus in omni circumstantia inuenitur: ut si res: aut locus: aut tempus: uel modus aliter dicatur quam in historiis inuenitur. Preiudicatum dicitur: quod iudicio omnium antequam de eo fiat iudicium præclarissime comprobatur hoc pacto. Premebat ciuitatem tyrannus quidam: mulier uirum docuit qua uia ad occidendum tyrannum in arcem ascendere posset. Occidit ille tyrannum. debitus honor sibi a re. p. redditus est. Vxorē deinde accusat aduulterii. mirum. n. certe uideret: si ii iudices: quibus iudicandi potestas per eam restituta est: eius rei accusatorem audire paterentur: qua res. p. liberata est. Hæc tria

ultima κακοσύστατα id est male consistentia dicuntur: quod magis ad id ut consistent accedunt quam superiora: nam illa nisi forte non uerisimiliter nec declamatoriam orationem suscipiunt. Hæc & si in iudicium non ueniant: Tamen in declamationibus agitari possunt. Nam impensum id est ὁ τέρποςπερος ut unicum nihil affert ex altera parte: sed habet aliquid ad declamationem quidem fortassis utile. Sed id non sufficit: ut etiam in iudicio res agatur. Erraticum ut perfectum sit circumstantia impeditur. Preiudicatum uero si non in ea ciuitate in qua actum est agitur: fortassis etiam iudicium suscipere poterit. Medium enim quodammodo sit inter consistentes causas: atque inconsistentes. Sin autem ibi gestum est etiam agatur: in iudicium non uenit: nec constitutionem suscipit: ut cetera inconsistentia. Quid enim coniecturalem id dices: at iudices eius facto in potestatem iudicii restituti talem audire coniecturam non patiuntur comparationem criminis: sed ad id quod dictum est etiam accidit: quod in comparatione criminis factum & emolumentum concedit. hic factum negat: emolumentum conceditur. deinde in comparatione utrumque: hoc est tam factum quam emolumentum aut ad rem. p. refertur: aut ad personas priuatas. Hic uero factum priuatum est: At res. p. libertatem consecuta est. Sed de his: que non consistent satis dictum est. Omnia enim inconsistentia ad hæc genera reduci posse facile puto: que memorie commendanda: exercitatione firmanda sunt: ne quod Iulianus rhetor in imperitum iuuenem: qui in consistentia suscipiebat: dixit: in nos quoque dici possit: hic uero iuuenis sine controuersia disertus est. Sed iam ut inuentionis locos facilius aperire possimus: de constitutionibus dicamus. Constitutio est prima coniectio causarum: que ex depulsione intentionis primo profecta cum accusatoris insimulatione coniungitur: que ut clarius intelligatur unde inueniat: & quid sit intentio: quid etiam depulsio dicendum uideatur. Intentio est eius facti obiectio: quod in iudicium uenit. Depulsio est intentioni resistens oratio. Ex his duabus inter se concurrentibus uocibus status nascitur: qui ex depulsione ad intentionem repugnancia ilico emergit. Atque depulsio quidem quam intentione opposita sit: facilis inuentu est. Nam aut factum: aut nomen: aut actionem: aut rei qualitate negabit. In intentione uero cauendum est: ne aut facti nomen: aut auditoris officium: aut scriptum aliquod obiciamus. Nam qui nomen intendit hoc modo. homicidium fecisti: si dicatur non feci: quoniam male intendit adhuc status: que ex prima depulsione defensoris percipit: qui nam futurus sit: non intelligit: poterit enim aut quia neminem: aut quia tyrannum interfecit: non fecisse homicidium asseuerare. Officium aut auditoris in aliis generibus intentione bene fortassis poterit. In iudiciali uero uiciosum est: Nam & accusator a re sua longe aberrat: & defensor qualitate solam efficit: quam non damnandum hominem dicat. At qui scriptum intendit hoc modo: lex

Quid sit institutio ca. 3.

te peregrinum murum ascendere uetat : leui uulnere aduersarium percutit. factum ergo semper intendi oportere putamus: hoc modo. Ascē disti muros : hoc peregrinus si negabit de facto contendit: si concedet statim cōtra legē fecisse uidebit. Ex depulsiōe ergo defensoris status oritur: ut interfecisti hōinē: n̄ interfeci: Iā ip̄ la depulsiō itentiōis cōiecturā cōstituit: aut iure itefeci: stat⁹ iuridicialis ē: aut etiā utxq; n̄ itefeci: sed si itefecisse: iure itefecisse: nā tyrānus erat. Vex cōiectura ex depulsiōe sola itentiōis pficiscit. Iuridicialis nisi isimulatio quoq; accusatoris ad datur: non consistet. Quare proficiscit etiam iuridicialis: & quodāmodo digito ostendit: quē nam eius species sit ex depulsiōis ratione: Vex res in iudicium non uenit: neq; orationis requirit copiam. Si accusator depulsionem silentio prosequatur: ut iure itefeci: nam tyrānus erat: hic nisi accusator afferat: imo enim non iure: non enim abs te interfici iure sine iudicio poterat: uel aliquid huius subuersa est causa: hic iam ob iici posse intelligo depulsionem: quē primo statum aperiat non semper defensoris esse: potest enī accusator: quum dicat reus iure itefecisse: qd' tyrānus esset: negare illum unq; tyrānū fuisse. quare quum ex depulsiōe accusatoris etiam cōiecturam hic nasci manifestum sit: Non solū nos: uerum etiam ad herēnium Cicero: qui primum defensoris deprecationem constitutionem esse uoluit: non bene complecti diffinitionē constitutionis uidetur. Sed habeo certum: quod quidam dicunt: statū scilicet esse duplicem: principalem: & eum quē nunc accessorium appellare placet. principalem statum semper ex rei depulsiōe oriri: qui iuridicialis hic est. Accessorium ab accusatore plerūq; nasci: & principalis status approbationem esse: ut interfecisti Clodium Milo: itefeci: sed iure. Inlidias enim mihi struxerat. Hoc iam iuridicialis est: deinde quū negetur Clodium insidias struxisse coniecturalis accedit: qua comprobata sequetur iure: aut iniuria cēsum Clodium fuisse. Quare principalem quidem statum a reo: Accessorium quo principalem comprobamus: etiam ab accusatore pficisci asseuerāt. Ego si quis etiā accessoriū a depulsiōe defensoris oriri diceret: eum non procul a ueritate aberrare contēderem. Nam quum ab accusatore proficiscitur: defensoris personam accusatorem subire manifestum est. Quis enim neget in accessorio statu quod iam exemplo patuit eum qui principaliter reus est: accusationis eum: qui accusator defensionis locis uti omnino debere: quare non iam dubitauerim omnem constitutionem ex depulsiōe defensoris proficisci: quum & accusatorem inueniam: si eius depulsiō statum facit: omne defensoris subire officium. sed de his satis: nūc constitutiones explicem. Omnis res: quē habet in se positam controuersiam: aut facti: aut nominis: aut generis: aut actionis continet quęstionem. Nam aut dubitamus factum sit: nec ne: & sic est coniecturalis constitutio: aut de facto

quidem conuēit dubitatur autem quo nomine factum appellandū sit: quam constitutionem diffinitionem appellamus: aut etiam de nomine conuēit. Quęritur autem de qualitate: & genere negotii: si equum: si bonum: si more ac lege factū. Vnde constitutio: quoniam cuiusmodi res sit quęrit: generalis uocatur. quod si non solum de facto & nomine: uex etiam de qualitate rei constaret: ne parua nulla quidē res remorari dānationem possit: nisi actio ab reo trāsseratur: quam cōstitutionē trāssatiuam appellamus: quam non ideo a generali separauimus: q̄ in ea de qualitate non quęratur: Sed quoniam generalis rem trāssatio actionē qualis sit quęritat. Neq; qualitatem in hęc duo partiri uolumus: quoniam in translatione & actione: nō ex qualitate depellimus. Quare actioni comprobandę qualitas: nō actio qualitati accedit. Trāssatio igit & si absq; qualitate non sit: subiiciēda tamen qualitati non est: nā quū qualitas si quē in ea est ex ratione depulsiōis erumpat: in iudicatione quidem erit. In statu uero qui ex prima depulsiōe nascitur: quum natura depulsiō rationem p̄cedat: esse qui poterit? Neq; enim posterius in prima: sed i posteriora prius diuisione deducit: Neq; eadem speciei ratio: si diuersis euenierit: easdem sed diuersas relinquit species: quod si quis non sic depellendum in translatione putauerit: nihil tibi mecum Nam quod tutori dedisti meo: n̄ iure a me repetis: sed hoc pacto nihil tibi mecum iure aut iniuria hoc a me petis: nā quod tutori dedisti meo a me repetere non potes. Quis depulsiōi qualitatem imisceat: tamē q̄ litas quē in actione fundatur: actione prius esse non poterit. Quare hic iam manifestū ēe puto quattuor generaliter esse constitutiones: coniecturalem: diffinitiuam: generalem: & trāssatiuam. Verum ut ordine p̄tes quoq; his subiectę habeantur: utque sufficienter unusquisq; uidere possit: & quot sint: & in quo differant diuisionis doctrina: ones rursus explicabimus. Omnis res quē in controuersia ponit: si consistit: hoc ē: si in iudicium uenire potest: ac ab oratore suscipi: aut facta esse negatur aut concedit: si negatur constitutio coniecturalis est. Est enim cōiecturalis constitutio: i qua factum ne sit quęrit ab aliquo manifesto signo aut a suspitiōe: quam rei facit persona: uel ab utrisq; hoc pacto. Vlyxes in syluis Aiace sepelire inuentus est: Est enim hic signum manifestū q̄ eum in syluis sepeliret. Quod quidem cōiecturę signum huiusmodi debet esse: ut & liceat: id est per se legibus uel consuetudine non puniat & non necessario rem arguat. Nam si quis diceret ab Vlyxe itefectū esse Aiace: q̄ ei gladium infingeret: idq; pateret: iam causa nō consisteret. Itē qui dicit mulierē cū uiro concubuisse: q̄ peperit: rē dicit oratori nequaquā suscipiendam. Quare oportet coniecturę signa & media esse: & non necessario rem aut antecedere: aut consequi. a suspitione: quē a persona rei capitur: hoc modo coniectura proficiscitur. frugi pater filiū

habebat prodigiū:is ubinam esset nemo sciebat:& parricidii filius accusatur.ex utriusq; hoc pacto.Insana ut uidebatur mulier filium gladio leuiter percussit:pruignum necauit:accusatur cędis:dicit se insanam fuisse Negant aduersarii: hic & signum subest qđ filium leuiter percussit:& nomē nouerę suspicionem facit. Qđ si reus propositam rē non negaret:uerum concederet: consyderandum ē si res perfecta aut imperfecta ī iudiciū afferat. Si ī perfecta diffinitiuā facit. Est enī diffinitiuā conslūtio:qua id quod obiicitur: non hoc esse contendimus: nam per eam huiusmodi res affertur:ut ei aliquid deficiat:quo perfecte ac palam ī rētionē accusatoris complectatur:hoc modo.Subtulit quidam a tēplo priuatas pecūias:& sacrilegii accusatur.Si enim addas pecunias quoq; sacras fuisse:iam perfecta res est:nec habet quęstionem.hanc constitutionem quidam legitimam putauerunt:quorum errorem: quoniā multo interest utrum legitima: aut ratiōalis causa sit.(Aliis enim hęc locis: aliis illa confirmatur)breuiter reprehendendum putauī. Quod ut facilius teneatur:quid rationale: quid legitimum.appellamus: aperiendum est.Legitimum dicimus:quod scripti cuiusdam continet disceptationē Rationale & communiter & proprie intelligere solemus.Rationale cōmuniter dicimus: quum de scripto non ē controuersia.Proprie:quum nec de scripto: nec de facto: nec de nomine: nec de actione & tamen de re controuersia est. Quę quum ita sint: diffinitionem rationalem esse breuiter aperiendum est. Legitimam constitutionem esse dicunt:quę de scripto nascitur:quum scilicet tota cōtrouersia de scripto sit:Quod si ira est:nescio quid eos impellere potuit:ut diffinitiuam legitimam credant.Nam & si ille locus cadere ī diffinitiuam potest:quo scriptoris intentio quęrit: tamen non de intētionē quęritur: sed ad comprobandam quęstionem intentio assumit. Nam non ex eo quo comprobamus argumento: sed ex eo qđ probatur constitutio nascit. Quare si legitima constitutio est: quum ex scripto controuersia nascitur: ac diffinitiuā nunq̄ de scripto quęrat rationalem eam non legitimam esse p̄clarissimum est. deinde non poterit eadem causa: eadem ex parte & legitima s̄p̄ & rationalis esse. At diffinitiuā ratiōalis sēper esse inuenit. Nam uel in exemplis: quę ab ipsis proferuntur: qui legitimam putant: locus ille p̄cipuus: a quo etiam status denominatur: quem diffinitionem appellamus: nō a lege sed a re trahit: ut ī secūdo libro uidebimus Quare quū eūdē statū eadē ex parte:& rationalem:& legitimam esse: uel solum dicere magnę amentię sit. At diffinitiuā ex parte diffinitionis semper rationalis inueniatur: nūq̄ legitima esse poterit: nisi forte illud eos mouet: qđ lex plerūq; ī hac causa proferatur. Sed si hoc eos mouet: quare coniecturalem quoq; & iuridicalē legitimam esse non asserūt: Quis enim ūq; accusaret hōinē parricidii: nisi aut lege aut cōsuetudi

ne parricidium puniretur? Sed non ita est: nā quum ex scripto oritur controuersia: tum legitima esse etiam ipsi concedūt. Verum ut gladio eorum uulnerentur id exemplum ponemus: quo maxime in legitimis uersari diffinitionem ostendere uidentur: lex. nocte cum telo deprehensus occidatur. quidam cum fuisse deprehensus ad magistratus adducit: negat se fuisse cum telo: quoniam telum fustis non sit. hanc diffinitionem legitimam aiunt: quoniam telum: quod in lege positum est: diffiniendum est: sed uehementer errant: nam quū qđ telum: quid fustis sit quęritur: quatenus ex natura rei diffiniendum est. status legitimus esse non potest: Si ita intellexisse scriptorem dices: scriptum & sententiam facias: cui diffinitionem accedere non est mirandum. Quare si de scripto nullam quantum in se est diffinitio controuersiam facit & scriptoris intentio: quę in ea inuenitur: ut in secūdo dicemus. locus est: quo quęstionem probamus: non quęstio & diffinitio ipse locus: ex quo tota quęstio profluit ex re semper: nunq̄ ex scripto inuenit. Id iā ōnino habendum est: diffinitiuam legitimam esse non posse. Nunc ad propositum redeamus: Res proposita ut dicebatur: aut negatur: aut concedit primum coniecturalem facit. In altero aut perfecta res est: aut imperfecta: ex hoc altero diffinitiuā habetur. Verum si perfecta res est: tūc aut de actiōe: aut de genere: ac q̄litate ipsius negocii agit. p̄mā trāslationē alteram generalem appellamus. Translatio est: quum quęritur suscipiēda ne sit causa an non. Nam in translatione neq; si est principaliter quęritur: ut in coniecturali: neq; qđ sit: ut ī diffinitiuā: neq; q̄le quid ut ī generali. Vex qualiscūq; res sit: hoc p̄cipaliter quęritur: suscipi ne causa debeat an non. huius duo sunt modi. Nam quum rationalis sit: etiam legitima tūc absoluit: quum a scripto iudicium transfertur: quam p̄scriptionem & perfectam translationem nominamus: & aliqua legitimarum semper tractamus: ut in secundo libro patebit. Nunc ut melius intelligatur cuiusmodi sit: exēplo breuiter declaret. Lex. bis eadem de re iudicium ne fiat. homicidii reus indemnatus euasit. Ei quadam de re Apollinē interroganti responsum est: Apollinē nunq̄ homicidę respōdere: & eiusdem homicidii rursus accusatur. hęc translatio quam & perfectam p̄scriptionem dicimus: per scriptum & sententiam hic absoluetur: deinde coniecturalis sequetur: si occidit. Alius modus translationis est: quum non a scripto ius transferendi: sed ab aliqua circūstantia nascitur: hoc est a loco: causa: modo: persona: uel tempore hoc pacto: lex si adulterum cum uxore inueneris: utrosq; interficere liceat. quidam ad alterum solū occidit: postea quum in sepultura eius lachrymātē inuenisset uxorem: eam quoq; interfecit: reus sit cędis: p̄scribit secūdam legem fecisse. hic enim rem licuisse: per legem acculator cōcedit: locum & tempus consyderandum putat inter p̄scriptionem: & alterū trāslationis

modum hoc interest: quod in prescriptione rem omnino sic agi debere negamus. Quare & perfectam eam translationem nuncupamus. In altero uero modo: tempore: uel loco: causa: persona non oportere contēdimus. At translatio quidem huiusmodi est. Constitutio uero generalis est: quū & res a reo conceditur: & quo nomine appellatur constat: sed tamen de qualitate rei: ac de genere querit̄. Huic generali duas partes attribuimus: nam in ea aut ex re: aut ex scripto cōtrouersia nascit̄: primā rationem: alteram legitimam appellamus: de qua posterius dicitur. Rationalis est constitutio generalis: cuius cōtrouersia ex re proficiscitur: Quam rursus hermogenem secuti bipartito diuidimus: aut enim de facienda re: aut de facta iam queritur. Hoc iuridiciale: illud negociāle appellamus. Negociālis est constitutio: in qua queritur faciendū ne sit quippiam an non: ut si deliberarent athenienses deceat ne barbaros se pelire qui in maratonis campis ceciderunt: an non. hęc cōtrouersia tota ad deliberatiū ita spectare uidentur: quemadmodum iuridicialis ad iudiciale. Retorqueri uero eam posse ad iudiciale genus nō iniuria putamus. Nam & iuridicialis partes: tam & si pręteritum tempus proprie respiciant: tamen etiam ad deliberatiuum retorquentur. Nam qui nō tempore negociālem per se a iuridiciali differre dicunt: ii non uident negociālem & iuridiciale absolutam ita conuenire: ut ridiculi inueniantur: quę eas duas constitutiones putassent: maxime quum eisdem locis utriusq; uelint esse. non enim aliud magis diuersas facit constitutiones quę locorum diuersitas: qui maxime tunc diuersi: quum ea quibus deagitur inter se diuersissima inueniantur. Verum non fortassis ab re rationem quoq; suam ponere. Afferunt enim negociālem hac de causa sibi aliam atq; absolutam uideri: quod in absoluta licere rem clarissime pateat: in negociāli quum obscurior res sit: difficilius liceat ne an nō profici possit: Quę si hoc eos mouet: infinitas eos ponere cōstitutiones necesse est. In omni enim constitutione: ac parte constitutionis hoc inueniunt: ut clariores alię: alię obscuriores causę sint. Quare illos quidem frustra reclamare dimittemus. Nos intelligemus negociālem futurum tempus: ac deliberatiuum genus: iuridiciale pręteritum tempus: & genus iudiciale complecti: retorqueri tamen nonnūq; & hanc ad deliberatiū & illā ad iudiciale non negabim? quod latius dicemus: quum de deliberatiuo tractabimus. Iuridicialis est rationalis constitutio: cuius cōtrouersia ex re iam facta proficiscit̄. In hac reus aut cōcedit quippiā fecisse: quod uetitum sit: aut non: illud assumptiuam: hoc absolutam nōiamus. Absoluta est iuridicialis constitutio: in qua reus nullam se uetitā rem fecisse confirmat. Ut si quidā filium abdicaret: quę philosophię operam daret. Aut si actius poeta iniuriarum ageret: quę eum mimus quidā nomine appellasset. Assumptiua est iuridicialis constitutio: in qua quū

reus rem per se turpem fecisse confiteat̄: re tñ assumptā extranea iure factū defendit. Quo in statu: aut in se ipsum uniuersam reus assumit cām aut transfert in alium: primum comparisonem facit. Est enim comparatio assumptiua constitutio: in qua reus & si se fecisse confiteatur: tamē eam rem satius facere fuisse defendit: hoc modo. Aulus albinus a iugurtha inclusus: quum effugere nō posset: cum iugurtha in collocautionem uenit: ita discessit: ut impedimenta relinqueret: exercitum sub iugo educeret: latius esse duxit exercitum sine impedimētis educere: quę simul cū impedimentis exercitum quoq; perdere. in hoc loco aulus totā cāz in se ipsum assumit: Quod si in alium reus causam transferret: aut in eum ipsum: qui passus est eam transferret: aut in alium. primum relationē facit criminis. Est enim relatio criminis: quum & si fecisse reus confiteatur iniuriis tamen eius ipsius: qui passus est coactum se fecisse dicit: ut orestes quum confiteatur matrem interfecisse dicit se iniuriis ei? coactū quę illa patrē suū interfecerit: ac domū suam totam in egesti familiā trāstulerit. Quod si non in eum qui passus est: sed in alium causam facti reus transferret: aut in id trasset: quod etiam iudicio corrigi possit: Unde remotio criminis orit̄: aut in id: quod iudicii correctionem oīno effugiat: & faciat concessionem criminis. Remotio criminis est assumptiua constitutio: in qua crimen transfertur: non in eum: qui passus est: sed in alium: aut in aliud: quod tamen correctionem iudicii suscipere possit: hoc modo. Lex legatum ad decimum diem proficisci. Quidam quum in legationem mitteret̄: consuetam a questoribus pecuniam dari infra legitimum tempus non recepit: profectus non ē: petitur ab eo multa. Concessio criminis est: quum reus causam in id transferret: quod in iudicium accersiri nullo modo potest: hoc pacto. Lex imperato rem post bellum cadauera militum sepelire. asperitate hyemis prohibitus quidam non sepeliuit. Concessionis quidam duas partes esse putauerunt: purgationem & deprecationem. purgationem esse aiunt: quū causa facti in imprudentiam: aut fortunam: aut necessitatem reus trāstert: quam & nos concessionem appellamus. Deprecationē dicunt quū reus ita confitetur: ut in nihil aliud culpam trāstert: nec se consulto fecisse negat: quam diuisionem ita contempsimus: quę nullius unq; deprecatio constitutionis uim habere uisa est: nec enim in iudicium uenire potest. Quare necesse est: quum causa in iudiciū non ueniat: nec causa consistat: deprecationem constitutionem non esse. Non ergo cum aliis cōstitutionibus: aut cum partibus earum ponenda est: quippe quum unus partis inueniat̄. Nā accusator pręter intentionē nil aliud habet: quod ad probandam causam afferat: quod si dicerent acceptam a se fuisse deprecationem: non quę sibi constitutio uideret̄: sed quia tractanda non nūq; est: aut apud populum: aut apud imperatorem: qui iuratus legibus

non sit: non id quidem tanquam malefactum reprehenderim. Sed nulli dubium esse uolo deprecationem constitutionem non esse. Multa uero ab oratore suscipi posse: quae constitutione careant: quum de demonstratiuo dicemus genere altius aperiemus. Concessionem uero quam per purificationem illi appellant: Idcirco in imprudentiam: fortunam: ac necessitatem non diuidimus: quae in constitutionibus: ut supra diximus locorum diuersitas: quae diuersitatem rerum arguit consideranda est. Eisdem uero locos omnibus his accommodari etiam ipsi testantur. quare superuacaneum uisum est: eam adhibere probationem: quae nihil utilitatis ad locorum afferat perspicentiam. Verum rationales iam satis patent: nunc legitimum consideremus. Legitima est constitutio generalis: quum ex scripto controuersia nascitur. In legitima constitutione considerandum est: Vno ne an pluribus scriptis controuersia nascatur. Si ex uno aut uoluntas scriptoris cum scripto dissentire uidetur: aut scriptum ipsum duas: uel plures sententias significat: aut res: de qua nulla propria lex inuenitur: per similitudinem legi accommodatur. primum genus scriptum & sententiam: Alterum ambiguum: ultimum ratiocinationem uocamus. Scriptum & sententia est legitima constitutio: quum unus & ut plurimum accusator scripto: alter scripti sententia utitur hoc modo: lex. peregrinus si mori ascendat morte supplicium det. Quum ciuitas obsideretur: peregrinus quidam murum ascendit: hostium ducem interfecit: Capitis acculatur: ambiguum est legitima constitutio: quum scriptum plures sententias significat: quod multis modis fieri potest. Nam & multiplici potestate uerborum & accentu: & genere: & numero: & aspiratione: & dictionis tam compositione: quam redditione: & ut breuiter omnia comprehendam: quibuscumque modis uaria potestas ac significatio uerborum commutatur fieri potest. Hoc ex redditione dictionis oritur. Meretrix si coronam auream habeat publica esto. Habere quaedam inuenta est: & accusator publica ad meretricem reddit: meretricis defensor ad coronam. Illud dictionis compositione fit: quidam duos habebat filios: quorum unus omnia leo: alter leo uocabatur. Is ita testamentum fecit: post mortem meam habeat mea omnia leo. Multiplici significatione uerbi: hoc modo paterfamilias amico taurum legauit: post mortem eius amicus seruum nomine taurum petit: huius res se bouem debere dicit. In ceteris quoque ambiguis generibus non grauare exempla ponere: si rem non satis claram uel uno exemplo alato duceremus. Ratiocinatio est legitima constitutio: quum res: quae sine propria lege uenit in iudicium: cuius iam lege accommodatur: hoc modo. Lex. meretricis filius in contione orationem non habeat. corrupti uiri: & parum honeste pudicitiam habentis filium in concione quidam nedicat prohibet. hanc rei accommodationem non uni lege solum: sed etiam pluribus adhibere posse propter rerum & legum multitudinem nemini

dubium esse debet. Sin autem ex pluribus scriptis controuersia nascitur. contrarias leges constitutionem appellamus. Plura uero scripta dico si unum etiam esset scriptum: quod tamen diuideretur: ac una parte actor altera defensor uteretur: Contrariae leges sunt constitutio legitima: quum in pluribus scriptis: aut etiam in uno diuiso: non per se: sed ex circumstantia contradictio inuenitur. & omnino contrariae leges duplicem questionem habent scripti & sententiae prioris partis exemplum hoc sit. Lex. augur damnatus de pecuniis repetundis in concione orationem non habeat. Et lex. augur indomiti locum: qui petat in contione nominet. Hae leges per se non sunt contrariae: sed addita circumstantia contrariae fiunt: hoc modo. augur quidam damnatus de pecuniis repetundis: indomiti locum: qui petat: nominauit. unius scripti diuisi exemplum huiusmodi sit lex. uitiata uirgo eius: qui uitiavit uel mortem: uel coniugium eligat. In tempesta nocte duas quidam uitiavit: quarum una mortem: altera ei coniugium eligit. At constitutiones quidem partesque earum ostendimus. Nunc qua uia: & qua ratione eas tractari conueniat demonstrandum erit si prius dixerimus: quid opus sit ab amobus in causa destinari. Oportet igitur tam ab accusatore: quam a defensore iudicatio inueniatur: quae est summa iudicii questio: ad quam omnes rationes totius orationis conferuntur. Ea nascitur ex coniunctione rationis: & firmamenti. Ratio est quae continet defensionem. Firmamentum est: quod quum contineat accusationem contra rationem affertur in eodem statu: ex quibus sic componi solet iudicatio. intentio. Interfecisti matrem orestes: depulsio. interfeci: sed iure. ratio enim illa patrem meum occiderat. firmamentum: Sed non abs te filio matrem indemnata occidi. decuit. Iudicatio: quum mater orestis patrem eius occiderit: Iure ne a filio indemnata mater occisa sit. In coniecturali tamen quoniam ratio non subest: factum enim negatur: non hoc modo: sed ex intentione ac depulsione iudicatio nascitur: ut occidisti aiacem Vlyxes: non occidi: occiderit ne haec iudicatio: ad quam ut dictum est totius orationis tanquam ad finem rationes conferuntur. In his causis quae difficiliiores sunt: non excogitanda solum: sed omnino aperienda est: ut iudices intelligant: quid sit de quo queritur. Aperitur uero in oratione iudicatio: quum difficilis causa est: non ita paucis uerbis ut superius dictum est: sed pro re nostra. multa & confutanda & confirmanda nonnumquam sunt: ut quam uolumus appareat summa iudicii: quod ut apertius sit ea causa: quam pro Milone diuinitus dixit Cicero: nobis proponatur. Intentio: Interfecisti Clodium Milo. depulsio: interfeci sed iure: Ratio: insidiis me ipse occidere conatus est. Ad hanc rationem quae multa ab aduersariis firmamenta afferuntur: e quibus etiam accessoriae constitutiones mutabantur: Nam quae admodum ex depulsione intentionis principalis causae constitutio nascitur: sic ex firmamenti accessoriae stat?

De Iudicatione ca. 9

proficiscitur quod paulopost latius repetemus . quum igitur multa firmamenta ad unicam rationem dicerentur . ante narrationem summus ille orator tres constitutiones complexus est quæ ex tribus firmamentis nascebantur: Quartam post narrationem reliquit: cuius rei rationem in dispositione collocabimus: nunc firmamenta exponamus. Interfeci: sed iure Milo inquit: ipse enim insidiis me aggressus interficere conatus est . Firmamentum primum: At nullo modo interfici homo potest. Iudicatio utrum casu aliquo iure interficere hominem possimus. Constitutio iuridicialis absoluta: & locis abfulutæ a Cicerone absoluit . Alterum ad rationem illam firmamentum . At senatus decreuit eadem illam contra rem . p . factam: quod & si præscriptionis loco prius eiicit: tamen eius sententiam postea capit: Scriptum aduersariis reliquit . Tertium firmamentum at de ea cede ut quæreretur Cn . pompeius iussit: ambiguum est: nam aduersarii ita intelligebant: ut quæreretur de cede tanquam de re contra rem . p . facta . At Cicero ut quæreretur iure ne an iniuria intelligit Quarum firmamentum . At non ille tibi: sed tu illi struxisti insidias . Iudicatio uter utri duplex coniecturalis est: de qua loco suo dicemus . Manifestum ergo iam puto in difficilioribus causis etiam disserendo iudicationem inueniri: Nam hic Cicero tribus illis prioribus confutatis: hæc iudicationem status accessorii declarauit: quam si probasset: principalis ilico sequebatur iudicatio . Principalem enim iudicationem putamus eam: quæ in principali constitutione uersatur . Constitutionem porro principalem eam iam diximus: quæ a prima depulsione nascitur: Vnde incipit causa: & in qua necessario desinit: quæ hic relatio criminis est: ac de inuentione principalis status latius in dispositione dicetur: ubi etiam clarius apparebit . Quare confutationem aliarum questionum quæ incidebant: coniecturalem statum aperuit . Verum quemadmodum a firmamenti: quæ multa nonnumquam ad unicam rationem afferuntur: multi nascuntur accessorii status: sic sæpe ad unicam rationem multæ rationes afferuntur: ex quibus principales constitutiones oriuntur: Quarum in unaquaque iudicationem inuenire necesse est: ut in proposita causa . interfeci Clodium: sed iure: salutem enim rei . p . peperit . Comparatio criminis est: aut sceleratissimum uirum: & omni cede dignum occidi . Altera relatio criminis est: quum igitur causa huiusmodi est: ut multas rationes causæ nostræ non inutiles afferre possimus: omnes ideo adhibendas censeo: ut pluribus constitutionibus adiumentis nostris magnam copiam præparem . Quod Cicero pro Milone diligenter facit: quæ comparatione ac illa relatione iure rei . p . uexatorem interfeci: ceteris intermiscendo: quoniam non multum per se uirum habere uidebantur cautius utatur . Vnde & quodammodo diuidendo tam deprecationem quam comparationem proposuit . Quæ in hac causa iudices titi annii tribunatu rebus omnibus pro salute rei . p . gestis non

abutemur: nisi oculis uidebitis insidias miloni a Clodio factas: nec sumus deprecaturi ut crimen hoc multa propter præclara in re . p . merita condonetur: Nec postulaturi: ut si mors . p . Clodii salua uestra fuerit: Idcirco titi milonis potius quam populi romani felicitati assignetur . Sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint: tunc denique obsecrabo & cetera . Nam hic quoniam comparatio per se non multum ualet coniectura admiscetur: quem admodum & deprecatio: quam etiam bis proposuit: quoniam & si per se in iudicium non ueniat: tamen ceteris annexa constitutionibus uehementius mouet auditores . Quare rationes inuenire quam plures placet: quæ si non ita firmæ sunt: firmioribus accommodentur: ut in dispositione latius ostendamus . firmamenta quoque multa nisi nugatoria essent ad unamquamque rationem si accusamus inuenire conabimur: cuius rei eadem ipsa per Milone diuina Ciceronis oratio comprobatio est . Non solum . n . aduersarios milonis multis uos patet firmamentis: Sed Ciceronem quoque rationibus relationis: comparationis: deprecationis: in defendendo milonem ceteris inseruisse manifestum est: Quæ tamen ita se in ea causa habent: ut altera sequatur ex altera . Nam si sceleratum uirum: & tyrannicum interfecit: salutem rei . p . peperit: & si salutem rei . p . peperit: sceleratum & tyrannicum uirum interfecit . Quattuor igitur sunt quæ bene considerata totam causam ita tibi aperiunt: ut & quid dicendum sit: & quo ordine dicendum sit facillime teneas: intentio: depulsio: ratio: firmamentum: quorum duo statum: duo iudicationem constituunt: sed firmamenti & rationibus infirmationes quoque nonnumquam adueniunt: ex quibus quicquid accedit accessorium statum appellamus . Infirmitas est rationis aut firmamenti: quæ statum accessorium faciat depulsio: ut si quum dicat orestes interfecisse matrem: quoniam illa patrem necauerat: At non illa: sed egistibus diceret aduersarius . Coniecturalis duplex ex infirmatione rationis nasceretur ab utro interfecit sit . Item occidi Clodium: sed iure: insidias enim struxerat & sceleratum: ac tyrannicum uirum occidi . Hæc rationes relationem faciunt: illa comparationem re . p . quam ille in prætura uexaturus erat firmari . has rationes: si quis infirmationibus negaret plures coniecturas redderet . qui concedit: is causam suam euertit: nisi firmamentum inferat . At hominem interficere nullo pacto licet . immo licet infirmando inquit defensor . Quare ex firmamenti infirmatione etiam absoluta iuridicialis accessit . Similiter ex aliorum firmamentorum eius causæ: quæ superius exposita sunt infirmatione status accedunt . infirmitas a firmamento differt: quia illa statum mutat: hoc confirmat . His ita consideratis: post narrationem confirmationem agrediemur: in qua proponere quod agimus in simplici quidem & clara causa: quum auditores id de quo agitur probe teneant: fortassis necesse non est: maxime si exitus narrationis huiusmodi fuerit: ut ipsam rem quæ in iudicium uenit apiat: quod coniecturæ: ac translationi plerumque accedit

De præparatione infirmationis . ca
et ult
q' stat

In obscura uero quæcūq; sit in duplici: & quum factum conuenit: sed iure an iniuria factū sit queritur: necessaria mihi uidet̄ propositio. Propositio ergo. ut nūc accipimus nihil aliud est: nisi totius rei: qua de agit̄ breuis demōstratio: ut parricidii accuso: & ecōuerso. facile igitur uobis ostendam iudices non modo nō patratum: sed ne cogitatum quidē mihi parricidium. Post propositionem: Si diuisio uidetur necessaria: quod non semper accidit ea consequet̄. Inter hanc propositionem: & illam qua argumentationis initium sumimus: hoc interest q; locus illa p;ponit̄: hac tota causa: uide fit ut illa una semp; argumētatiōe absoluat̄ hęc spē argumentatiōes: & locos contineat multos: sic propōit pro Milone Cicero: quod per totam coniecturalem acturus erat. Num igit̄ aliud ī iudicium uēit: nisi uter utri insidias fecerit? Profecto nihil si hic illi: ut ne sit impune: si ille huic tū nos scelere soluamur. deinde alteram partē tantum: hoc modo. Quonam igit̄ pacto probari potest insidias Miloni fecisse Clodium? Quod si quæstiones plures inferuntur: omnes occupandę sunt: quod quū accidit ipsa quæstionum enumeratio p;cipalis diuisio erit: ut sacrilegii: parricidii: proditoris accuso. si multiplicatio: ac uarietas causę ex firmamentis: ac rationibus uariis earum: quę infirmationibus orit̄: aut totam causam tanq; simplicem proponemus: deinde agendo cętera locis suis proponentur. Vt pro Milone Cicero his uerbis. nisi oculis uidebitis insidias Miloni a Clodio factas: quā rationem anteq̄ cōtextū oratiōis absoluat̄: sic repetit. Si illi insidie clariores hac luce fuerint: tunc deniq; obtestabor uos iudices ab inimicorū audacia: telisq; uitam. ut impune liceat defendere hęc totius causę: hoc est principalis constitutionis in relatione facta propositio est. accessorium deinde proponit: negant intueri lucem fas esse ei: qui a se hominē occisum fateatur. Quo improbato infert aliud: Sequit̄ illud: quod a Milonis inimicis sępissime dicitur cędem: qua. p. Clodius occisus est: senatum iudicasse contra rem. p. esse factam. hoc quoq; absoluto proponit tertium. At enim. Cn. pompeius rogatione sua & de re: & de causa iudicauit. ibi ergo propositiones accessoriarum quæstionum fient: ubi ipse quæstiones (ut ī dispositiōe dicet̄) collocandę sunt. Aut ergo primo p;cipales proponemus: deinde accessorios loco suo seruabimus: aut omisso principali ordine locis suis & proponentur: & explicabūtur accessorii: Ac demū post omnes inferetur principalis: quod tunc debere fieri putamus: quū aut uehementi turpitudine implicita: ac difficilis factu: ac creditu: aut omnino impossibilis principalis existimatur. quare ne animum auditoris offendant aliis quæstionibus lenito: aut omnino diluaso principalis deferat̄. Verum quęadmodum si offendant nouissimo demum in loco ponitur: sic si iuuat sępius tangenda: ut rursus idem ī fine primę quæstionis insidiatorem iure iterfici posse. firmissimum quoq; ex accessoriis

4

sępius tangendum est: ut Cicero ab utro factę insidie sępius dicit. propositiōem uero optime ac breuiter cōplectemur: si iudicatiōem excogitabimus. ipsa enim iudicatiō: uel tota: uel ex altera sui parte: uel pars eius proponi solet: quorum alterum simplicibus: alter duplicibus accedit causis. Sed a Cicero ad confusionem huius facultatis hęc sumantur. Ex altera parte solum: ut illud quonā modo probare potest insidias Miloni fecisse Clodium? Tota uel sine apertione: ut in eadem oratiōe statim post exordium: uel cum apertione seiunctionis ut post narrationem. Illud iam in iudicium uenit: non occisus ne sit: quod fatemur: sed iure an iniuria: quod multis antea in causis iam quęsitum est. Insidias factas esse constat: & id est quod Senatus contra rem. p. factum iudicauit ab utro factę sunt insidie incertum est: de hoc igitur latū est: ut quereretur: ita & senatus rem non hominem notauit: & pom. de iure non de facto quæstionem tulit. Nunquid igit̄ aliud ī iudicium uēit: nisi uter utri fecerit insidias: profecto nihil. Inter iudicatiōem uero & propositionē hoc interest: q; propositio summam totius negocii plerūq; solam: iudicatiō cum rationibus continet. Pręterea iudicatiō spē multis in locis: & tota & ex altera parte dici potest. Propositio non nisi cum probatio sequatur. Quare propositio quidē hęc: de qua loquimur: aut iudicatiō ex altera parte semper erit: aut pars iudicatiōis iudicatiōem propositionem nunq; esse necesse est. Quare iudicatiōem nisi causa clarissima sit: & simplicissima: ut ex ipsa narratione quid in iudicium ueniat clare appareat semper propōemus. In duplici & difficili: ut causa postulat principalem aut initio confirmatiōis: aut post accessoria: aut ī utrisq; locis locabimus: firmiorem quoq; ex accessoriis sępius tangemus semel propōemus: & si ex multis unam reliqui uolumus: quę nobis facilior p;batu: & utilior sit: cęteras tanq; si cōuenire deberēt: ac q̄si quæstionibus seiunctiōem apertientibus ita propōemus. Quibus explicatis quum ad firmiorem uenimus: quę probauimus tanq; si cōuenirent accipiemus: & firmioris controuersiam aperiemus: quę omnia a Cicero factitata uerbis suis ostendimus. Ad hęc acriter consyderandū: si tota cā simplici propositione comprehendi potest: quā in partes suas diuidere confestim liceat: ut in p;ficiēdo pom. imperatore: quum genus belli proponat: & pro. p. q. negamus te bona. p. Quintii. Sex. Neui possedisse ex edicto p;toris in eo spōsio facta est. ostendam primum causam non fuisse: cur a p;tore postulares ut bona. p. q. possideres: deinde ex edicto te possidere non potuisse: postremo non possedisse: sed huius uoluntis iam finis sit: cętera in aliud transferātur.

q Noniam in primo libro de exordio: narratione diuisione breuiter diximus: ac ut facilius cętera absolueremus; constitutio

Georgii Enneponii Rhetoricorum liber 29. de iudiciis. (Ex tractatu primo de ad iudicium. q; n. 12. u. 12. u. 13.)

29 liber.

- 1. Voluntate
- 2. puretate
- 3. copulatione
- 4. abfoluone
- 5. repulfione
- 6. transpone
- 7. inuersione
- 8. qute cor. v. l. m. f. a.

nes quoq; declarauimus: & quomodo iudicationem inuenire cōueniat docuimus: si hoc libro dabim? operā: ut uniuersuiusq; status lociq; quibus confirmationem & confutationem fieri necesse est: q̄ dilucide pateant: & quoniam coniecturalis ad alias quoq; causas sepe utilis est: eam primum exponemus: quā etiam ea ipsa de causa diligentius tractare constituimus. Verum ut omnia facilius & intelligi: & memorię commendarī possint: & in hac & aliis constitutionibus unūquēq; locum certo uocabulo nōinare operę precium uideretur: quę res & si durior propter uerborum nouitatē uidebit: tamen quoniam perutilis est: non fuit supersedēda: uerum etiam ideo audatius cōficiēda: quoniam antiquissimos latiq; linguę auctores: ac ipsum Ciceronem id factitasse perspicuum est. Cōstitutionis coniecturalis ratio his locis comprobari solet: recusatione nō nūq; testium petione: cui loco etiam quęstiones: preiudicia: rumores: tabulas: iusiurandum: quoniam testimoniorum uim habēt iure inferim?: uoluntate: potestate: comprehensione: abfoluone: repulfione: transpositione: inuersione: qualitate cōi. horū locorū accusatoris quidem proprius is solus est quem repulfionem dicimus. Defensoris uero recusatio: abfolutio: transpositio: inuersione. Ceteri autem communes tam accusatoris q̄ defensoris. Recusatio est locus: quo totā causam a nobis reicere conamur. hęc si aut lege: aut firma consuetudine: aut iudicatis adiuuat: nō locus: sed perfecta est constitutio: quam translationem appellauimus. Recusatio autē quę locus est: a circūstātiis inuenit: & his quattuor modis p̄cipue cōsideratur: aut. n. ab eo q̄ res deficiat: ut si prodigi pater non appareret: & parricidii prodigus accusaretur. utetur enim in hac coniecturali recusatione: q̄ hanc causam subire non debeat: nisi constat patrem occisum esse: aut ab eo q̄ plurimas personas propter diuersitatem uitę: una ac eadem ratione damnari non conueniat: ut si decem iuuenes nūq; uxorem ducere coniurassent: & male inter se uiuere accusarentur. Vnusquisq; per se iudicari debere confirmabit: q̄ alio more atq; ceteri uixisset: aut q̄ ab eo quod alii fecerunt: iudicium subire non debemus: hoc modo. uiri fortis statuas: & trophea hostes constituebant: & is apud suos proditionis accusatur. reiciet enim iudicium: nec debere se causam dicere affirmabit eius: quod ab aliis factum est: aut a tempore: hoc modo. Ignauī cuiusdam filius magno animo: magnisq; uiribus sepius hostes fugat: & pater ei? matrē adulterii accersit. dicit enī mulier multis transactis annis: hoc crimie modo accusari non conuēire. Sunt qui putant hunc locum: non in coniectura solum: sed in omni causa putilem: quod aiunt Alcibiadem adhuc puerum intellexisse. Nam quū pericles magna cura angeretur: quonam modo pecuniarum rationem rei. p. redderet: dixisse fertur: potius cōsiderandū esse quo modo n̄ redderet: quibus uerbis eum affirmāt hunc locum uoluisse significare quo

Recusatione cō. p. 77.

prius conamur a ceteris reicere causam: deinde si parum hoc procedit: ceteros quoq; locos adhibendos aiunt. ego quoq; in aliis causis hūc locum inueniri non facile negauerim: quum semper ipsam quoq; perfectam translationem quęrendam censeam: si ea legibus: moribus iudicatis non inuenitur: per circūstātiā aliquam translationem hunc locum quęremus. Tutius enim ē & multum iuuat sequentia: primum n̄ debere nos eius rei subire iudiciū asseret. deinde per obfistētiā ad cetera trāsire q̄ statim: si ad nos ea res clare p̄tineret causam suscipere. In petitione testium cōsiderandum utz ab accusatore testes de re afferantur. Nam si testes producuntur defensor a uoluntate: de qua mox dicemus testimonia eorum iprobabit: quod scilicet aut gratia: aut similitate: aut affinitate: aut precio: aut metu: aut ābitu q̄ oīa ad ratiōciationē p̄tinet aut impulsione cōmotus: ut metu: ira: aut perturbatione subita in dicendo testimonio mentitus sit: quę ita uita sua comprobabuntur. Nam ubiq; causa: qua aliquid quēpiam uoluisse dicimus: non multum ualeat nisi simul cum uita hominis congruere dicat. Quare pater testes uolūtate & demonstratiōis locis: qui personę attribuuntur: & cōprobari & reici solere: neq; solum: quę priuatim: sed etiā q̄ cōius in quēpiam dicuntur: maxime si testimonia publica essent accipienda sunt: ut pro. L. Flacco: & leuitatem natiōis & inconstantiā: perditosq; gręcorū usq; ad dāda mutuo testimonia mores ampla oratione insequit. Ad hęc infirmatio testium coniecturali quadam suspitione cōprobari potest: si aut non ē factum quod dicant: aut fieri non potuisse argumētābimur: & id aliquo coniecturę loco assequemur: deinde si ea quę a testibus dicta sunt: aut eorum aliquid cum signis: & argumentis nō cōueniat. Pręterea si unus alteri contradicit: aut idem sibi ut aliud superius: aliud inferius dicere uideat: aut si rationibus & argumentis: quod dicat cōprobare nititur. Nā hęc duo postrema cupiditatem eius arguunt: uel gratia: uel odio: uel ceteris huiusmodi uehementer accensam. Contra uero ab his omnibus accusator testimoniorum firmabit constantiam: Q. si testes non essent reus eos circūstātiis omnibus: si eam facultatem res patitur diligenter petet: quis uidit: ubi uidit: quo tempore: quō rem factam dicit: aut quomodo uidit: ubi ipse quid uideret erat: aut etiam sic tantum scelus sine testibus credi non oportere: p̄sertim de Bruto modo destissimo uiro: quum id uir omnium perditissimus: & eius inimicus asserat: & maxime in re. p. ubi nihil temere: ut in tyrannide credi soleat: accusator hic dicet plus signis & argumentis: q̄ testibus credi oportere: hęc enim expōi ut gesta sunt: testes corrūpi posse: q̄ si seruos ī testimonium per quęstiones more maiorum trahere uolemus: dicemus dolore homines cogi ueritatem aperire. Deinde quę in quęstionibus dicta sunt: uerisimilia ēē cōiecturę locis affirmabimus: & signis & argumētis

De Recusatione cō. p. 22

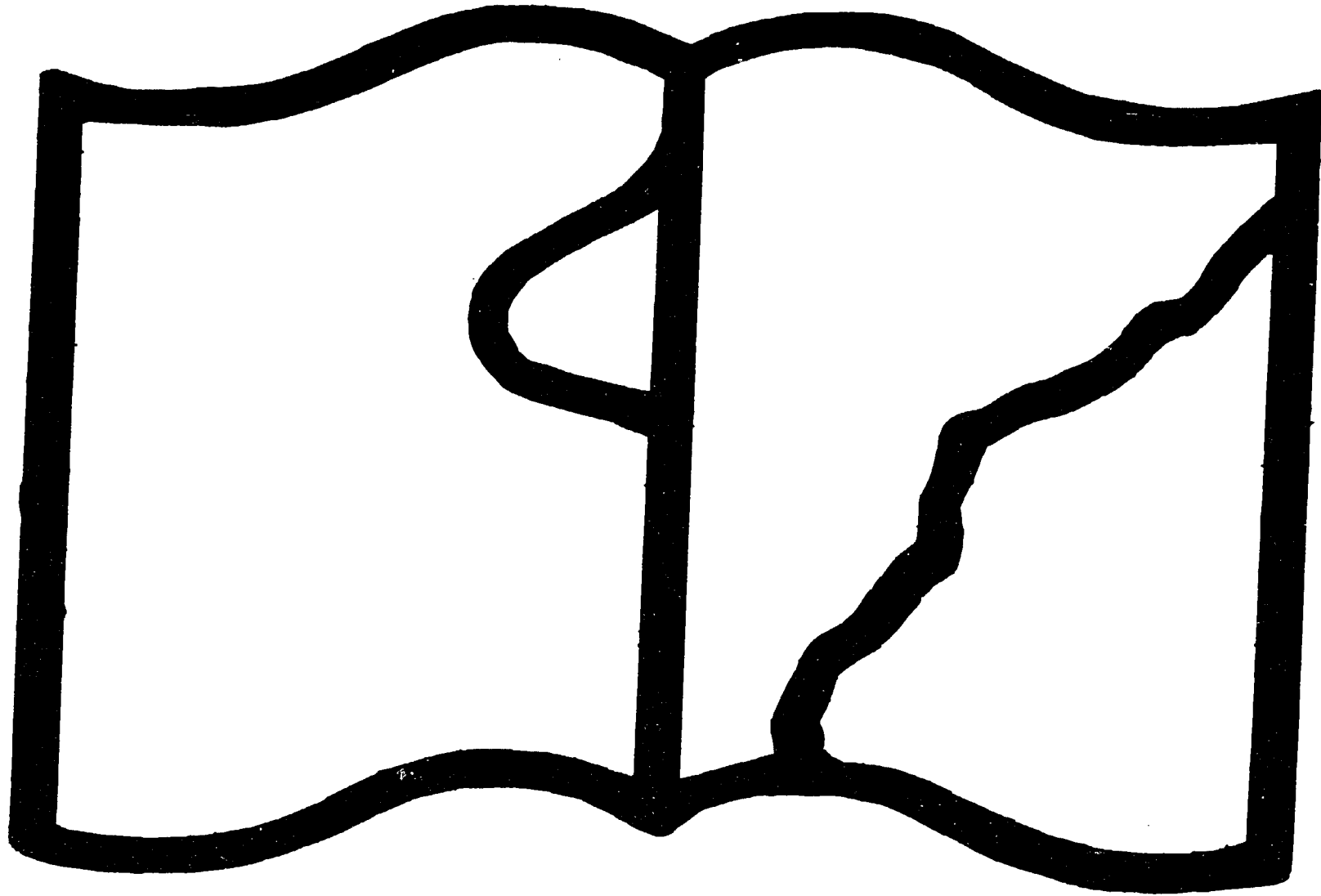
conuenire offendemus. Reus in his questionibus interponi non oportere quæ signis & argumentis ita patent: ut questionibus decipi non possimus: deinde alium alio recentiore ad dolorem esse: ad ingeniosorem ad comminiscendum: aut quæ scire possit: uel suspicari: quid quæ sitor audire uelit: cui si quid conueniens dicat: intelligat sibi finem doloris futurum. Quare dolori non esse credendum: quæ omnia aliqua coniecturali argumentatione: si res postulat comprobabuntur. Nam id ne sæpius repetatur hoc loco dictum sit: quod non solum in hac constitutione: sed etiam in aliis quæcumque aliquid infertur: quod quoniam infirmum sit: negari ab aduersario potest: id a nobis aliquo coniecturæ loco comprobandum uideri. Præterea scire oportet accusatorem non seruos in questionibus: sed ipsum reum sæpe trahere debere: quod simili modo tractandum est: nisi quæ hæc tormenta: quæ ad reum conferuntur in peroratione comprobata causa per amplificationem: aut commiserationem: distribui aptius possunt: quibus & aliorum locorum omnium: non quæ hic ponitur: sed quæ disponendi ratio postulat collocatio sit. Inter præiudicium & exemplum: quod a iudicato ducitur hoc interest: quoniam iudicatum est quod de re simili: aut maiore aut minore: uel æquali profertur. Præiudicium est eadem ipsa de re qua deagitur lata sententia. hoc & in iudiciali inuenitur: ut illud contra Milonem senatum iudicasse cædem factam in appia uia contra rem. p. uideri: hoc enim senatus decreto priusquam in iudicio causa agitata esset: condemnatum Milonem aduersarii dicebant: & in coniecturali ut pro Cluentio: iure damnatum oppianicum ueneficii duobus præiudiciis ostenditur: prius enim Scamender. C. fabricii libertus accusatus & damnatus fuerat: deinde ipse. C. fabricius similiter per eosdem iudices tanquam conscius ueneficii condemnatus. Ex quibus iure damnatum oppianicum sequitur: hoc igitur præiudicium si inuenitur in iudiciali: ut plurimum per legitimum statum tractatur. In coniecturali negabimus ad hunc hominem ea præiudicia pertinere: illos damnatos: quoniam & alioquin nocentes homines: & infames fuerunt: non oportere damnationem sceleratorum hominum integro uiro nocere: & cetera huiusmodi: quæ tum locum habent: quum qui præiudiciis præmit honestioris uitæ uidetur. Præterea testes eorum iudiciorum corruptos fuisse: & utemur loco contra testes: ad hæc si possumus dicemus callidos ac disertos accusatores fuisse: bonos patronos reis non fuisse. Item corruptos iudices uel ineptos stultosue fuisse: denique iudices rogabimus ne alieno iuramento suum condonent. Quare omne præiudicium: uel earum personarum differentia: qui rei sunt: fueruntque iudicium patronorum testium infirmat: uel quod ad eam rem non pertineat: uel quod aliter intelligendum quæ legitimo statu absoluitur. Quorum omnium contrariis probari potest. A rumoribus dicemus si non temere nasci rumorem offendemus: qui subsit aliquid. nulla enim causa posse

re quampiam omnibus esse in ore: si ita res se non habeat: Rumores etiam nonnullos ueros commemorabimus: ac eis fidem dari oportere nonnullorum auctorum uerbis comprobabimus. E contrario argumentis esse agendum non conficta fabula: quam unusquisque inimicorum loco: tempore: causa conflare ita potest: ut & dissipetur: & credibilis uideatur: multa rumoribus credita fuisse pro ueris: quæ postea falsa inuenta sunt. Infirmos aduersarios argumentis ad rumores rem incertam confugere. Rumoris instabilitatem auctoritate confirmabimus multos in aduersarios fuisse & esse: quibus nos fidem non habemus. Tabule quoque afferuntur non nunquam quas refellimus: si aut inhonestum quid: uel non credibile: aut omnino impossibile continere uideantur: non recte affuisse assignatores: aut etiam aliquem abfuisse: uel defunctum fuisse: quod firmabimus: si tempora non congruunt. Præterea si quæ antecedunt in tabulis consequentibus pugnant. si de testamento: & hereditate ageretur: testatorem hunc qui heredem se dicit nunquam cognouisse: uel inimicum fuisse: scriptori tabularum hunc amici simum semper extitisse: Eum corruptum largitione: quæ uita & existimatione hominum de eo corroboratur: testatorem ueros heredes ante mortem sæpius multis presentibus nominasse: non fuisse causam cur mutasset tabulas. si refellere non possumus: & scriptum id patitur legitimum statu explicabimus. Iusiurandum a petitore uel defensore: uel petitur uel offertur: in utroque religio personæ consideranda uidetur. si offertur & non accipitur: id iam ex re nostra dicemus: sin dabitur petitum: impudentis est: si id rursus repudias. Quare in religionem hominis noueris offerre demeritis est: accidere etiam potest: ut quum ab utraque parte iuratum sit contentionem personarum facere necesse sit. Quæ si non petitum & tamen contra nos aduersarii iusiurandum acceptum sit: uel iure id fieri posse negabimus: uel testimonii modo refutabimus.

Voluntas queritur ex causa & uita. uita his maxime consideratur: quæ personis attributa sunt. Quos locos demonstratiui generis esse manifestum est. hi sunt huiusmodi: nomen: natura: uirtus: fortuna: habitus: affectio: studia: facta: casus: orationes: de quibus latius in tertio dicitur. Nomen est quod unicuique proprium: ac certum uocabulum est. Naturam hic appellamus nationem: ut græcus patriam: ut atheniensis. Cognationem: ut cornelius. Sexum ut uir: mulier. Aetatem ut iuuenis: senex. Commoditatem corporis: aut animi: ut longus: ualens: uelox: memor: acutus: fortis. Incommoditatem ut breuis: imbecillus: tardus: obliuiosus: hebes: timidus: & similia: dum hæc nobis insita non industria comparata sint. Nam ea quidem non in natura: sed in habitu ponimus. In uictu consideratur quomodo educatus sit: apud quos uixerit: aut uiuat: quos præceptores habuerit: quibus amicis utatur: quo artificio ac questu uiuat: quomodo rem familiarem administret. In fortuna seruus ne sit an fuerit: an liber: priuatus an

de Voluntate ca. 3.

attribuit

cum potestate: & si cum potestate iure an iniuria: diues an pauper: clarus an infamis. In habitu est uelocitas: robur: memoria: ingenium: & similia non natura data: sed exercitatione quesita. Affectio ut letitia: moeror: metus: audacia: cupiditas: pallor: robur: titubatio. Studium: ut rhetorice geometrie: artis magicę: facta: casus: orationes: a tribus temporibus considerantur. quid fecerit: quid sibi acciderit: quid dixerit: quid faciat: quid sibi accidat: quid dicat: quid facturum sit: quid dicitur: quid sibi casurum sit: his ut diximus locis & uita hominis: & per uitam uoluntas consideratur. Nam hic accusator subdolum uerbigratia cognominatum dicit aduersarium: quod dolo semper æquales agrediat. Præterea iuuetus luxuriose uoluntatis argumentum esse facile solet: quod diuitię augent: supprimit paupertas. Educatio denique & societas: consuetudo uiuendi: & cetera que dicta sunt: magnam præbent copiam: qua accusator reum uoluisse facile probabit: quod latius exponeremus: nisi & intellectu id facile putarem & initia ab arte: cetera ab exercitatione proficisci existimarem. illud etiam præmittendum quod plerique locorum: qui personis attributi sunt: potestate magis arguunt: ut fortuna: habitus: studia. nonnulli uoluntatem magis: ut nomen: uictus affectio. reliqui communes tam uoluntatis quam potestatis mihi uidentur. Verum non sine ratione uoluntati omnes attribuimus: quoniam & potestas ipsa uoluntatem inducere solet. At nonnumquam & si a te noluerimus: tamen quum copiam ad aliquid commode faciendum nactos nos arbitramur: ita mouemur: ut quod nolbamus iam cupere uideamur. Quare nobis uisum est omnes hos locos uoluntati attribuere: ac hinc ad potestatem quoque transferre omnia que ad eam comprobendam pertinere possunt. Causa est: que ad suscipiendum facinus inducit. Ea diuiditur in impulsione: & rationem. Impulsio est temerarius impetus animi ad aliquid faciendum sine cogitatione: ut cupiditas nimia: iracundia: uinolentia: timor: & omnino omnis perturbatio animi: que re consilio & cogitatione uideri non sinit. Ratiocinatio est: que aut commodorum spe: aut incommodorum euitatione ad maleficium hominem impellit: ut quum dicimus adipiscendi: uel retinendi: uel augendi commodi: aut econtrario euitandi: reiiciendi: uel diminuendi incommodi causa ad facinus impulsam esse: que comparatione etiam considerari possunt. Ut quum dicimus maioris adipiscendi commodi: aut maioris euitandi incommodi facere uoluisse. Præterea odio inuidia aut gratia impulsam. hic accusator eius causę uim: propter quam reum commotum dicit: uerbis ample ostendat oportet: quam uitę in quantum poterit accommodabit. Nam causa sepe parum ualet: nisi hominis uitę conueniat: ut si dicas eum auaritię causa fecisse: ex antefactis: aut dictis: aut etiam casibus: & aliis que personis attribuimus: queque ad rem accommodari possunt auaritię ei imensam ostende. Sin luxuria commotum dicit: quum uim eius causę breuiter

ac uehementer exposueris: quod facilius facies: si nationem: etatem: fortunam causę inferas: luxuriose eum uixisse ostende. Id quoque hic opportune dictum sit: uim causę uehementiorē multo uideri: quum ita effertur ut ad eam accommodet quę plurima personis attributa: ut si magnam rei uenerę cupiditatem dicamus: præsertim in cyprio & eo iuene ac natura sanguineo: & succi pleno. deinde a uita: qui a pueritia sic uixerit: & apud tales: si non poterit uitę uitium causę idoneum reperire: reperiet dispar unum aut quod melius est plura: ut si non poterit auarum demonstrare: quem lucri causa commisisse dicit: perfidum luxuriosumque semper demonstrat fuisse. denique non esse mirandum: si quum tot ac tanta nequiter fecerit: id quoque perperam commisisse. Sin uehementer uita hominis integra estimabitur: argumentis potius ac signis quam famę: que plerumque simulatione acquiruntur dicit credi oportere: non esse mirandum si quum omnium rerum iustum sit: modo peccare coepit: quod quum ita possit esse non ante actam uitam: sed argumenta esse spectanda. Ad hæc si res patitur connexa ex utraque parte uirtutibus uitia occupabimus: ut si liberalē prodigum: atque inde consumptis suis in rapinam uersum affirmare. defensor aut causam omnino negabit si poterit: aut eam ita extenuabit ut non tantum uim quantum aduersarius dicit habere probet: Iniquum esse omnes ad quos aliquid commodi ex aliqua re perueniat ad suspitionem maleficii deuocari: uitam quoque suam semper alienam ab eo uitio fuisse. hic si ipse reus causam dicit: maxima summaque cum cautione omnia sibi dicenda arbitramur: ne aut nimia sui laude auditores offendat aut parum de se dicendo totam peruertat defensionem. Sin aduocatus pro reo dicit multo latius omnia complectetur: & iudicio meo semper quum res aliquid ponderis habere uideatur parum nos: aduocatus totam causam explanabit. Nam & plena uoce laudare: & aduersarios uehementius criminari: & aut eiusdem aut grauioris culpę reos arguere sine odio facere potest: quod si bonę etiam existimationis sit: tunc uero non iam aduocati solū: sed etiam grauis testimonii auctoritatē afferet. Si uita hominis defensori impeditur: aut falsos rumores de innocentis uita sparsos fuisse dicet: idque ex antefactis: si que ab eo probe gesta sunt: ceterisque personę attributis confirmabit: aut calumniari aduersarios asseret. Et quoniam id crimen quod insunt ueris signis & argumentis comprobare nequeat: ad ante actam uitam confugere. sed de uoluntate hactenus: de qua ut longius diceremus producti sumus: quod accusatoris & defensoris propositiones ostendere breuiter uolumus: quas multo plures etiam dictis inueniri constat. Non enim omnia: sed principia & fundamenta facultatis dici posse confidimus. harum autem propositionum que a locis sumuntur rationes confirmationes: exornationes in tertio libro: ubi de argumentatione tractabimus: non minore industria quam opus sit exponemus.

Nunc de potestate dicamus: parum enim refert uoluisse nisi etiam potuisse diligenter explicetur. Potestas ut iam dictum est ex attributis personae consideratur. Nam aut ut diuites: ingenios: robustiq; sunt: qui quum commiserunt ut eorum amici sodales: liberi: seruq; se habeat: potuisse aut non potuisse confirmabit. praeterea loco: tempore: spe celandi: comparatione personarum: rei. s. & eius qui passus est. locus considerat: si opportunus aut inopportunus ad rem esse dicat: quod querit: ex magnitudine: logiq; tate: propinquitate: solitudine: celebritate. Natura ipsius loci praeterea publicus ne sit: an priuatus: & si priuatus rei ne an eius ipsius qui passus est: quae ex opportunitate is. s. plurimum potuisse confirmabitur: Qui eius loci condiciones non ignorauerit: ac omnes uias: & inuia eius pertriuerit. Si locum inopportunum esse constaret: aut propter cupiditatem id non uidisse reum dicemus: aut commodum sibi putasse. Nam in omnibus fere parum refert re uera ita fuisse ut dicimus: nisi sic optatum reum demonstramus. Tempus in quo rem gestam dicemus in spacium & occasionem diuiditur. Spacium querit: satis ne logum ad rem perficiendam fuisset & potuerit ne scire reus satis spacii futurum. Occasio est tempus idoneum ad aliquid faciendum: eam diuidimus in publicum commune: singulare Publicum dicimus quod uniuersa ciuitas celebret: ut ludus: dies festus: bellum: pax. Comune quod accidit omnibus eo fere tempore: ut messis: uindemia: calor: frigus. Priuatum: quod uni soli accidit: ut nuptiae: somnus: funus: conuiuium. Spes celandi: cum ex loco & tempore: tum ex consociis & adiutoribus querit. Comparatio rei & eius qui passus est. ex his locis: quos personis attribuimus comparatiue profert: ut si ex una parte diuitiae: consilium: uires: apparatus uidebit fuisse: ex altera paupertas: stultitia: inbecillitas: inapparatio. hic collatio non ab re fieri potest: hoc est comparatio ipsius rei: aut cum his: qui uidebunt eandem rem uoluisse aut facere potuisse: aut etiam cum se ipso. haec personarum: loci: temporis: occasionis contentio: quaedam iudicii recusatio esse uidet. quum aut omnis recusatio in principio locum habeat: haec post uoluntatem & potestatem non iniuria collocata est: quoniam earum comparatione uel arripit: quis ad dicendum nihil interfit: unus ne cum uoluntate & potestate: aut recusatione putetur: aut diuersus. hic accusator dicet nemini alii commodo fuisse: & si cui commodo sunt: eum eiusdem uitae non esse aut neminem commoditate loci temporis: & aliorum quae dicta sunt: quae ac ipse habere potuisse. si ad ipsum reum haec comparatiue referuntur: dicet eum aut alio tempore & loco: & aliis rationibus id facere non potuisse: aut si potuit fugisse eum eas rationes: quae praeterita sunt. Sin meliorem commoditatem futuram reum dicturum intelligit: aut ipsum id tunc non uidisse: aut cupiditate impulsam expectare non potuisse. reus aliis quoque quae commodo fuisse dicet: & uitam eorum magis facinori

conuenire: se si uoluisset: aut usurum fuisse meliori occasione praeterita: aut expectaturam futuram: nec eum ignorasse. haec ab accusatore eo genere dicendi exponuntur: quod defensorium appellamus. Defensor non utetur accusatoris uehementia: sed medio quodammodo genere iter accusatorium & defensorium: ne ut se defendat falso alios accusare uideatur: nisi forte adeo magnam uim collatio habeat: ut magis alius accusatus uideatur: quam qui reus est. Quare putamus si minorem: aut si etiam aequalē uoluntatis: & potestatis: loci: in alios possunt afferre suspicionem: post eos collationem: siue alium: quis separatim habendum: siue eundem quis locum putet: quoniam nihil aliud est: nisi eorum ipsorum quaedam inter se comparatio. Parum enim curamus: dum ea utendum sciamus. Si minorem ergo: aut aequalē in alios suspicionem affert collatio: post uoluntatis & potestatis locos collocandam ita putamus: ut non magis nos quam alios accusandos: uel potius non magis alios quam nos omni suspicionem liberandos ostendamus. Sin atrociorē in alios conflare potest suspicionem recusationi coniungendam: & ante alios locos: & uehementius agendam ut clare a nostris ceruicibus in alios crimen reiciat: quod quum accidit translationem duplici ex personis coniectura. absolui dixerim.

Comprehensio est signum circumstantiis implicitum: per quod res arguitur certioribus argumentis: & quasi firma suspitione. Is locus quum circumstantias fere omnes comprehendat: ac coniecturalē causam confirmet & consistere faciat: ἀντὶ τῶν ἀρχῶν ἀρχὴ τῆς ἀρετῆς: hoc est ab initio ad finem a nobis appellari solet. Circumstantiae uero sunt sex: quis: quid: ubi: quando: quomodo: quibus. Nam facultates quae septimam circumstantiam quidam putauerunt: his sex attribui debere arbitramur: fuit ergo is locus maxime: atque proprie ex ea circumstantia quae quid appellamus: ea est ut nunc quidem caput argumentum quoddam atque indicium a quo res facta uideatur: ut si relictum telum: aut uestimentum eum cuius sit criminis coarguat: ad quod etiam ceteras concurrere circumstantias necesse: nisi enim & tempore: quo & in loco ubi patratum facinus sit: signum percipiatur: plerumque nihil hic nobis ad dicendum datur. Quare ut uim totam simul uti graece facimus: latine quoque comprehendamus comprehensionem hunc locum uocare placuit: cuius quasi fundamentum res est: quae in coniecturali signum appellamus. Semper enim locus ab initio ad finem: aut ab affectione quadam: aut a dictis: aut a factis: aut a rebus relictis inuenitur: ab affectione arcē factiosus & potens crebro respiciens lachrymat: ac tyrannidem affectare accusator. A dictis triduo ante in appia uia insidiae factae essent: Milonem periturum dixit Clodius. A factis sepeliebat in sylua cadauer: & caedis accusat. A rebus relictis: ut si in loco ubi quicquam commissum est: uestigium quoddam ut uerbi causa uestimentum alicuius inueniatur. hic illud ad maiorem huius loci partium intelligentiam sciendum

est q̄ illam circūstantiam . quā quid appellauimus: quod totius conie-
cturalis fundamētum signum ac argumentum esse necesse est (sine. n.
certo quodam signo: quod accusatori cū defensore conueniat: nulla ūq̄
cōiecturalis consistet causa) a tribus temporibus consyderari lecet. A p̄-
terito: si in eo loco ubi hominem interfectum constat: paulo ante gesti-
onem negocii armatus p̄spectus sit: aut si aliquid dixerit: quod rem ar-
guere possit. Ab instanti si quum negociū gereretur: aut rei uox: aut ip-
sius qui passus est: quum nomine reum appellaret: exaudita esset. A cō-
sequenti si aut post gestionem negocii circa eum locum cruentus cōspe-
ctus esset: aut aliquid eo in loco relictum sit: quod indicet a quo gestū
sit: ut gladius: calciamentum: & quę huiusmodi sunt. huic signo: quod a
cōsequenti tempore capitur: etiam id adiungimus: quā cōsecutionē nō
nulli appellauerunt: ut si reus quū ad eum uentum sit: erubuerit: tituba-
uerit: inconstanter locutus sit: quę signa conscientię sunt. Defensor hęc
magnitudine periculi nō cōscientia peccati sibi accidisse dicet. Si nō p̄-
nuerit fretum innocentia negabit esse cōmotum. Ad quod accusator
usq̄ adeo p̄meditatum fuisse respondebit: quid sibi esset usui futurū:
ut confidentissime resisteret: quę signa non innocentię: sed confidentię
& exhausti pudoris ex cōtinuo peccādi usu ēē affirmabit: illud etiā tenē-
dum reor: q̄ si is locus accusatoris solum est: quod sępius accidit: ceteri
loci qui sequuntur quicq̄ incidunt omnes defensoris erunt: q̄ si hic tam
ad accusatorē q̄ ad defensorem pertineat: ceteri quoq̄ loci cōmūes am-
bobus erunt: quod tum inuenitur: quum duę res: hoc est duo signa in cō-
iecturali reperiuntur. Quorum uno accusator: reliquo defensor utitur
hoc pacto. lex forti uiro: qui contra hostes rem bene gesserit: a re. p. pre-
mium quod uelit: quidam affectatę tyrannidis reus fuit: eius frater an-
teq̄ hęc causa ageretur: uirtute sua triūphum ab hostibus duxit. Impe-
trauit a re. p. ut fratris hęc sibi condonaret̄ accusatio. Oppressit ille gra-
ui tyrannide ciuitatem: eum frater priuatus qui triumphauit: deposuit.
Accusatur huius fraternę tyrannidis conscientia: hic accusator ea petio-
ne: qua reus fratrem ab accusatione tyrannidis extorsit: & his circūstan-
tiis: quę circa eam petiōem sunt: loco. s. tempore: modo: causa: defensor
depositione tyranni: & aliis quę circa hanc rem sunt diligenter utetur:
ac ab utroq̄ alterius hęc argumenta soluenda sunt. Id quoq̄ sciendum
est: solius nunq̄ defensoris hunc locum inueniri: nisi forte his in causis:
quibus non accusatio: sed petitio agitur hoc modo. quattuor quidam
habebat filios: eorum tres uno tempore amisit: dolore uictus laqueo gu-
lam frangere constituit: eum quartus filiorum laqueo abrupto a propo-
sito tunc arripuit: sacrilegio postea in urbe commisso: pater se sacrilegū
indicat: ac sibi debitam mortē petit: eius petitioni filius contradicit: hic
non uideo quomodo petitor hunc locum orationi suḡ inserere possit:

at filius qui quum uel nolentem defendit: quum superioribus locis usq̄
fuerit. Vehementer per hunc locum fratrum mortem desperationem
patris suspensionem: solutionem: locum: tempus: in quo hęc fuerint ad
oculos adducet: pater autem nec uerbum quidem de his faciet. Nam si
quid dicat non esse se reum sacrilegii demonstrabit. Absolutio est locus
per quem defensor licuisse sibi eam rē facere ostendit: qua pro signo ma-
lesicii aduersarius utitur. is locus nullo modo incidere potest: si id qd̄ su-
spitionis signum dicit: non a nobis: sed ab aliis gestum sit: quum autē
propterea in iudiciū trahimur: q̄ nos ipsi aliquid fecimus: quod suspiti-
onem inferat semper inuenitur: nisi quum necessario rem arguit: quū
& coniecturalem causam minime consistere perspicuum est. Hęc abso-
lutio absolute constitutionis locis confirmatur: quā ab ea multum dif-
ferat: quoniam in ea id quod pro crimine infertur: in absolute non il-
latum crimen: sed criminis argumentum: ac signum totamq̄ compre-
hensionem licere nobis asserimus: hoc pacto. In solitudine quidam inuē-
tus cadaver sepelire accusatur. licere enim dicit hominem sepelire. abso-
lutio ei loco: quem ab initio ad finem nos: latini comprehensionem ap-
pellare possunt: opposita est: quare omnia ea occupabit: & licere aut nō
esse prohibita dicit: quę per signi comprehensionem uehemēter dicta
crimen ante oculos ponebant. Repulsio non ī hac constitutione solum
sed ubicūq̄ inuenitur: semper absolute cōtraria ē. Quare si accusator
hoc aut illo utetur loco: altero semper defensor utetur. Hęc repulsio du-
pliciter agi solet inficiatione ac obsistentia. Inficiatio est absolute p̄-
fecta negatio: quā enstasim nominamus: ut licet sepelire: non licet sepe-
lire. Obsistentia est quum non per se ipsam absolute: sed ex aliqua
circūstantia negatur: hanc graece ἀντιπαρῆσ-τάσιν dicimus ut
non licet sepelire hominem: & si licet: attamen non solum: neq̄ in so-
litudine aut non eo tempore: in quo tu sepeliebas: aut non eo modo. In-
ficiatio & obsistentia incidentibus sepe statibus comprobantur: & quo-
niam similitudo magna in rebus est: si quę res incidit: parum iuuat si-
milem quęrendum: quę si magis prodest: eo retorquere oratiōem oportet:
& si omnia infirmiora sunt: omnia sic occupanda: ut cum ui oratio-
nis unum sub aspectum ponantur: firmissima uideantur: quę hęc res nō
in huiusmodi loco: & statu solum: uerum ubiq̄ fere diligenter consyde-
randa. Neq̄ enim facile crediderim utilius quicq̄: aut melius in dif-
ficilibus causis inueniri posse. Qua si quis facile uti uelit dabit operam
ut in quo differant: & ī quo cōueniant: tam loci q̄ status memorię com-
mendet. Transpositio est locus per quem comprehensionis causa a de-
fensore profert. Quę quū aut ab affectiōe: aut a dictis: aut a factis: aut
a rebus relictis inueniri solet: quadripartito: & transpositio ei opponi-
tur: nā aut cōcessiōe: aut scripto & sentētia: aut infinitione: aut trāslatiōe

De Absolute. ca. 7.

De repulsione ca. 7.

De transpos. ca. 8.

ipsa oppugnat. Concessione utemur: quum ab affectione signum coniecturę conflat: hoc pacto. Iuuenis diues & factiosus crebro in arcę respiciens: cum motu capitis lachrymas emittit: & qđ tyrānidem affectet accusatur. incommoda enim ciuitatis: quę in tyrānide patitur: & uitam tyrannorum omni sollicitudine plenā recordatus lachrymasse dicet: & si qđ aliud his simile inueniet. Scripto & sententia in transpositione utemur quum ea qđ diximus suspitiōem faciunt: hic abigi quoq; posse nemo dubitat: hoc modo. Quidam iuuenis diues ac factiosus prope carcerē hac uoce ingenti usus est spiritu. Cōfide omnes: nam breuiter absoluemini: reus sit preparatę tyrannidis: quum enim hęc uerba dixisse concedat qua intentione dixerit quęrendum esse dicet: ad consolationem enim eorum dixisse confirmabit. In finitione transpositio quęrit: quum a factis signum colligitur: honestum enim humanumq; dicet insepultum hominem sepelire: hęc infinitio finalibus locis tractatur: de quibus in ne gociali dicemus. Translatiōe fieri dicitur trāspolitio: quum relictam rē quę signum dicit: si nostram esse non negamus ab alio sumptam: ut in pune res sibi cōficeretur: nos loco eius cruciaremur dicere possumus hoc modo. Duo quidam simul in tabernam diuerterunt: ii coenati una discubuerūt. Caupo unum eorum quem grandem pecuniam secum afferre cōperisset: gladio alterius interfecit: pecunias abstulit: gladium in uagina recondidit. Ille cuius gladio homo occisus erat: summo mane gladium & cętera quę secum attulerat sustulit: solus profectus est. Nō multo post caupo clamitat hominem occisum: & cum quibusdam diuersoribus eum qui ante exierat cōsequitur: atq; cōprehendit: gladium e uagina educit: reperit cruētum: peregrinus cędis accusat. Nā hic gladium quidem: quem quis secum attulerat: tamen quia modo rei relictę ad inueniendum utimur: In relictis connumeramus: suum esse negare nō potest: sed dicet Cędem eo ipse non fecisse: cauponem uel quempiam aliū criminabit: se eo non usum inuersiōe cōfirmabit. Nam neq; ita securus recta uia sibi conscius iter faceret: nec gladium secum attulisset. Ad huiusmodi translationem non inconueniens erit: integram coniecturam duplicem pertractari: in qua utriusq; uita: occasio & signū partim qđ suus gladius cruentus in uagīa repertus est: partim qđ recta ad ipsum uia non ad alium diuersorem cūcurrerat: per collationem consyderanda sūt. Itaq; uita hominis cum uita hominis: occasio cum occasiōe: signum cū signo: & cętera: quę utraq; incidunt conferentur: id palam esse arbitror omnia quę per transpositionem dicuntur: si ab his: quę a nobis facta: aut dicta sunt: iudicamur cum asseueratione dici: ac inter se cōiungi oportere. hoc modo. sepeliebam quoniam humanū sepelire hominem: & quoniam nullus nō cōscio timor indicit: & quoniam huic rei pręmiū a deo redditū iri credit: hęc omnia: & quęcūq; alia inueniri possūt huiusmodi

17
sunt: ut inter se ipsa copulent: sicut ab iis: quę alii fecerunt causa in iudiciū uenit: transpositio neq; constans: neq; sibi conueniens: sed sibi ipsi contraria erit: & cum disiunctione profertur: ut si quis proditoris causam dicat: qđ neq; agros suos hostes populati sint: & statuam sibi constituerint dicet enim hostes aut admirari uirtutem suam: aut ad similem uirtutem suos incitare uoluisse: aut ut eorum miserus esset: aut ut odium in se ac suspitiōem ciuium suscitarent. hi enim colores oēs sibi ipsis cōstare non possunt. Verum hęc tum consyderanda sunt: quum aut comprehensio unica est: aut si utriusq; est: recta est: obliquam enim comprehensionem raro his modis trāspōnere poteris. Nam quū negationis signū sit: difficile poteris ea occupare: quę affirmatiōis signo: quā rectā cōphensionem appellamus conueniunt. Aut ergo incidenti statu: aut horum oppositis plerūq; utemur: iis ipsis rarius. Transpositionem soluet accusator: aut qđ non conueniat uitę suę: aut pietate commotus consolari miseros uolui. At qui te nūq; piū cognouimus: aut qđ aliorum cōsilio facere debuisset. hoc modo. potens quidam & factiosus tyranni: qui pro pinquę ciuitatis potiebatur filiam in uxorem duxit: qđ tyrannidem affectet accusat: quum in utilitatem rei. p. unūquęq; incumbere deceat: ego id feci ut affinitate mea tyrannum ciuitati semper placabilem redderē. At qui si ideo fecisses senatui: aut populo id cōmunicasses: ex his iam patet colorem: & causam comprehensionis indefensionem transpositione afferri. Inuersio est locus: per quem comprehensionem inuertimus quod sit quum hęc signa: quibus aduersarius aliquid a nobis patratum confirmat: potius iudicare dicimus nihil huiusmodi a nobis commissum hoc modo. Crebro arcę respicias: suspiras: lachrymas: huc & illuc caput iactas: arcem ergo ipsam: & tyrānidem aggredi paras. At qui si hoc unq; facere cogitasset: neq; crebro ego respicerem: nec suspirarē: nec lachrymarem: nec caput huc atq; illuc iactarem: ne suspectum me ciuibus facerem. Item sepeliebas cadauer solus in sylua: interfecisti ergo. At qui si interfecissem: nō in sepeliendo homine essem occupatus. Is locus defensionis adeo aduersarium urget: quando inuenit: ut quum bene eum solueri non possit: aut ad prouidentiam diuinam confugiat: ut oportebat te poenas dare: ac ideo sepeliebas: tantum enim facinus impune te facere diuina ira passa non est: aut ad ignorantiam: qđ ignorasti qđ tibi utile foret: uel non putasti te perspicere posse: quod uel amentia uel ebrietate uel aliqua re simili confirmabit. Hunc locum frustra quęremus: neq; n. inuenitur: quum signum necessario rem de qua agit: aut antecedit: aut consequitur: aut in gestione negotii sit: uel & si nullam necessitudinem afferat: tamen rei ualde propinquum est: hoc modo. Potentis ac factio si cuiusdam domo deiecta fulmine: armorum maxima eo congesta copia inuenta ē. Accusatur ad eersionem rei. p. arma preparauisse. hic. n.

de inuersione ca. 9.

non poterit inuertere. Nam omnes qui potiri rerum uolunt: arma præparant: quod quum accidit: accusator hoc ipsum signum quodammodo in diffinitionem rei trahet: quam quoniam nos $\beta\iota\alpha\iota\omicron\nu\ \omicron\pi\omicron\nu$ uocamus latine uiolenta diffinitio appellatur: dicet enim tam maxime armorum copiarum præparationem nil aliud esse nisi tyrannidis præparationem. At defensor quum id inuertere non possit: hoc ipso rem suam tutabit: quæ res cum signo non conuertatur. Nam quum dicere non possit: Atque si tyrannidem cuperem non arma præpararem dicet. Et si qui tyrannidem exoptant arma præparant: non tamen omnes qui arma præparant: tyrannidem appetunt: hæc signa quæ rebus uehementer propinqua sunt: absolutionis quoque uim sic diminuunt: ut aut omnino prætermittenda sit: aut callide inferenda hoc modo: nulla unquam lex: nulla unquam consuetudo arma parare uetuit. Item quæ lex: quæ consuetudo prohibet: undecumque tibi placeret uox rem ducere? Nam quemadmodum uehementes locos multo uehementiores ostendit quædam orationis tractatio dicendique modus: ita eos qui ferme deficiunt: pene ut uehementes appareant: facere solet orationis comoditas: quod melius intelliget in elocutione si de grauitate uera: ad apparente differemus. **Qualitas communis** est: qua utimur ad extremum confirmata suspitione. hæc fit per locos communes. Communis est locus: qui ab his: quæ aut antecedunt: aut consequuntur rem: aut quæ in gestione negotii sunt: uel auget peccati atrocitatem: uel conuestione misericordiam captat: qui communis ideo appellatus est: quia quis contra hunc: aut illum dici uideatur: tamen ad uniuersos eiusdem criminis reos effertur necesse est: quod latius in peroratione orationis aperiemus. Communes loci accusatoris non coniecturali solum: sed omni constitutioni conuenientes sunt: quum auget peccati atrocitatem: & quum negat malorum miserari oportere: defensoris similiter: quum misericordiam captat: & illata crimina extenuat. Nunc ne quid quod ad coniecturalem pertineat prætermisum nobis esse uideatur: breuiter quæ simplices: quæ duplices: quæ perfectæ: ac imperfectæ coniecturæ sint aperiamus: ut & ad dicendum uia nobis amplissima sit: & ad intelligendos certa ratione oratores præcepta. Nam qui hæc ignorant: eos uideo: quum orationes ciceronis exponant: ea dicere: quæ nescire multo melius esset. **omnis coniecturalis causa** si consistit: aut perfecta est: aut imperfecta: præterea tam perfectam quam imperfectam bipartito diuidimus: In simplicem. scilicet duplicem. perfecta simplex est: quum in iudicio certa persona certa de re trahitur hoc modo. in eo cubiculo Cæsar interfectus inuenitur: ex quo brutus cum gladio cruento exisse uisus est. Accusat egedis: negat occidisse. Imperfecta simplex est: quum certa persona in iudicium non affertur. Ea est huiusmodi. Ignotus quidam hominem sepelire in solitudine inuentus est: negat se interfecisse. In hac causa quum quisnam is sit omnino ignoretur: Loci fere omnes: quæ

qualit. coi. ca. x.

Perfectæ et imperfectæ simplices
coniecturales ac duplices coniecturales
causæ. ca. 11.

a qualitate personarum fluere solent: ut fortuna: educatio: studia: & cetera huiusmodi: quæ ad uoluntatem & potestatem comprobandam multum interesse diximus: quærendi non sunt. Imperfecta simplex: quæ certam habet personam: rem uero nullam: quoniam non consistit abicitur. Nam Minutianus qui dicit huiusmodi causam conflare si quis prodigum quod nullibi pater eius inueniretur: parricidii accusaret uehementer errat: nec uidet rem hic afferri: quæ pater nullibi appareat. Sed deceptos putamus nonnullos: quæ non magnam uim hac in causa habet: quæ a re confluunt: ut est signum ac transpositio. Nam quum in causa: quæ non ab eo quod nos: sed ab eo quod alii fecerunt in iudicium uenit: minorem uim huius loci præbere solent. **Duplex perfecta coniecturalis est:** quum tam personæ quam res geminatæ in iudicium afferunt: hoc modo. Eschynes & Demosthenes a legatione Philippi reuersi alter alteræ proditiõis accusant. Quæ demosthenes magnum inde auri pondus reportasse inuentus est: & Eschynes orationem scripsit: qua se a crimine proditiõis defenderet. hic & personæ duæ fecisse inter se criminantur: & signa duo insunt: quibus alter alterum arguit. hac in causa nullo modo is locus: quem petitionem festiũ uocamus incidere potest. Nam nihil per eum locum ab uno dici poterit: quod non eque ab altero inferatur. Ceteri omnes incidunt dupliciter. Nam quum uterque & alterum accuset: & seipsum defendat: & confirmatio & confutatio dupliciter incidunt. Confirmabit enim uterque non se: sed aduersarium fecisse: & rationes aduersarii dupliciter confutabit: eas primo: quibus aduersarius eum fecisse arguebat: Deinde coniunctim eas etiam quibus non se fecisse confirmabat. Quare quum ita duplex confirmatio: & confutatio incidat: cauendum est ne prius totam unam causam confirmes te. scilicet non fecisse: deinde alteram. Verum sic totam confirmationem toti confirmationi: & confutationem similiter confutationi diligenter per collationem inferas: ut quum ab uno loco confirmare tuas rationes inciperis: non discedas ab eo: nisi per eum accusationem quoque comprobaueris: qua aduersarium criminaris: quod inferius etiam exemplo patebit. hic tamen sciendum est unius causæ confirmationem alterius esse confutationem: nam quum dicis non ego feci: neque enim habebam causam: sed tu qui & avarus semper fuisti: & magnam inde pecuniam assequeris: simul te defendendo ullum accusas. Incidere tamen etiam tunc confutatio potest seorsum ac dupliciter: quum rationes quædam tam pro se: quam contra nos ab aduersario ante sic dicte sunt: ut earum confutatio in duplici confirmatione non appareat. Imperfecta duplex dupliciter fit: aut enim ex parte personarum: aut ex parte rerum deesse sibi causa uidetur. Imperfecta duplex ex parte personarum est: cui quum certæ ac notæ personæ non subsint: res hoc est signa geminata sunt: ut si quis diceret duos quosdam se inuicem proditiõis accusare: quoniam quum ab hostibus rediret unus magnam

argenti pondus: alter orationem: qua se a proditoris crimine defendere: secum habere ab alterutro inspectus sit. hac in causa omnes loci quae a personis fluunt: omnino deficiunt. Ceteri praeter petitionem testium eodem modo ut in superiori causa tractandi sunt. Imperfecta duplex ex parte rerum est: cui personae insunt geminae res nulla: non quod nihil constet esse factum (causa enim non consisteret) sed quoniam nullum signum proprium affertur: quod aut hunc aut illum reum demonstrat: hoc modo. quidam seruam ac nouercam habebat: is signis ueneni mortuus est: mulieres se inuicem accusant: in hac causa omnes locos: qui a re hoc est a signo profluunt: deficere necesse est: hi solum insunt: qui a personis trahuntur. Quare qualitate personarum: hoc est uoluntatem & potestatem: nil aliud querere oportebit: quae causam habebat: cui locus: cui occasio commoda cuius uita suspecta: cui facultas opportuna: huiusmodi est fere illa coniecturalis: quam in oratione illa pro Milone tractauit Cicero: uter utriusque insidias fecerit: nam qualitate personarum per contentionem multa conficit: ac primo a causa dicit Clodium ut praetor esset & neque a Milone consule impediret: quo minus quae uellet faceret: eodem facere uoluisse: Miloni asserit non modo nihil profuisse: sed obfuisse iterum Clodii: deinde antequam causae uitam adiungat duplici utitur confutatione: quam inde incepit: at uoluit odium: fecit iratus: fecit inimicus: fuit ultor iniuriae: punitor doloris sui. Quid si haec non dico maiora fuerunt in Clodio quam in Milone: sed in illo maxima: nulla in hoc? Quid uultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo: segetem ac materiam suae gloriae: ille erat ut odisset primo defensorem salutis meae: & cetera. Vita etiam dupliciter hoc modo deridendo proponit: nihil unquam per uim Clodius: omnia per uim Milo. qua in re diligenter etiam illud aduertit aut unam partem per totum unum locum confirmare oratores: deinde per contentiōem ut diximus alteram aggredi solere: ut in praedicta oratione Cicero factitauit: aut si causa patitur & rationes multae uno ex loco ita fluunt: ut particulatim per collationem dici possint singula singulis opponere: hoc modo. quum causa homines impellat: nulla hic: multis ille ad maleficium commotus est: odio ille maximo in hunc exardebat: nullo iste in illum: huius uiri uirtus pessimam inuidiam inuidi hominis incitabat: in eo nihil erat: cui plus hic uirtutem inuidere posset: morte huius magnum ille assequeretur commodum: eo mortuo segetem: ac materiam suae gloriae hic amittebat: quae non sic exigua ut nos exempli gratia dicimus: sed rationibus etiam subiectis: pro ut causa postulat exponemus: uel si longis rationibus cogimur totum locum ex una parte: deinde ex altera occupabimus: postea maxime si longior oratio facta est in uno quoque loco concludendo: hac per singula contentiōem per repetitiōem utemur. Illud etiam non praetermittam medias inter perfectas: atque imperfectas inueniri duplices qualis illa pro Milone

mibi uidetur: altera enim pars: & quod dixerit: & quod fecerit Clodius indicium putat ab eo factas insidias: altera fere nihil: nisi rem ipsam. *Et de coniecturalibus* ter hos coniecturae modos tres alios ponimus: quos coniunctos appellamus: incidentem: praeprobatam: comprobata. Incidentem est quum in transpositione principalis causae alia quaedam coniecturalis incidat: quam necesse sit suis locis diuidere: deinde ad principalis causae inuersionem reuerti hoc pacto: lex proditoris suspectus quousque de consciis indicium faciat in domo imperatoris custodiatur: & lex si cum uxore adulterum inueneris: utrumque liceat occidere. proditoris quidam accusatus: quum in domo imperatoris custodiretur: ab eo tanquam adulter interfectus est: & eiusdem proditoris conscius fuisse accusatur. Causa coniecturalis est: cuius signum: quod eum interfecisset: ne de consciis indicium faceret: transpositio causae. Adulterum interfeci: ad quod accusator: At neque ille tanti criminis reus adulteria quereret: neque mulier infami uiro cruciatu cito perituro seipsam traderet. Incidentem coniecturalis coniuncta utrumque adulterum commisisse tanti criminis reum: & ei se mulierem tradidisse uerisimile sit: quae quum omnibus locis qui incidunt usque ad transpositionem absoluta fuerit: simul qui consequuntur loci quoque incidunt ex utraque parte tractabuntur. Qua in re fieri plerumque solet: ut quum una causa ad dissoluendam alteram incidat: idem quoque locus: prout utriusque causarum applicatur: sibi ipsi opponatur: Atque seipsum dissoluat. Nam qui ita inuertit. Atqui si adulter fuisset: non occidisses: quem maiores cruciatu expectare sciebas: ne te in similem suspicionem committeres: ei responderi poterit. Immo si conscius essem: ne me suspectum facerem: etiam adulterum non occidisses: sed alia ratione: ne quaestioibus fides adhiberetur prouidisses qua in causa etiam illud sciendum: quod accusator in incidenti defensoris personam induitur: & petitiōem habebit testium quis uiderit: ubi uiderit: quando uiderit: & similia. Praeprobata coniecturalis coniuncta dicitur: quum antequam ad principalem causam ueniamus: alia quaedam coniecturalis expedienda sit: hoc modo. Imperator pauperis inimici tres filios tanquam proditoris reos cruciabat: eorum duo in quaestioibus perierunt tertium qui confessus fuerat: in carcere tenebat: donec ex consuetudine patris arbitrio proditor filius interficeretur. At is quum nihil contra filium fateretur: aut diceret: ab eodem imperatore: ut eiusdem criminis conscius accusatur. hic principalis est causa an conscius pater proditoris sit: cuius comprehensio quod filium proditoriōem confessum ex consuetudine non condemnasset: reus negat eum proditorum fuisse: quoniam neque fratres sui: fratrum morte permotum fuisse ait: ut quum mori necesse dolore sibi uidisset: sine maximo cruciatu per confessionem mortem elegerit: haec ergo coniecturalis antequam ad principalis status confirmationem ueniamus: ab utraque parte tractabitur: deinde ad principalem transitus fiet:

quam accusator per asserationem faciet: defensor per obfistētiā dato etiam q̄ illi pditores fuerint: hic tamen omni proditionis crimīe caret. Asseueratio est: quum non ut per obfistentiam facimus cōcedendo: sed superiora confirmādo pertransimus ad consequentia: ut hic accusator & eos proditores semper dicit: & patrem cōscium. nam si superius cōcesserit q̄ illi. s. non prodidissent: quid aget postea non habebit. Cōprobata fit: quū signa: quibus suspitio cōflatur: non ut in ceteris per se constant: sed unum ab altero cōprobatur: hoc modo. Consuetudo erat seruos ligatos die saturnalium dimitti. quidam suspicatus serui cum uxore adulterium: seruum ligauit: ipse rus iuit. Interi die testis ab uxore seruus dimittit: postero die dōminus rure iterfectus iuenit: seruus profugit & uiri cēdis conscia esse mulier dicitur: hic enim alterum alterius signū ē. Nam q̄ a seruo dominus iterfectus sit a suspitiōe adulterii: propter quam eū ligauit cōprobatur: q̄ adulterium cōmisisset arguitur: quoniam dominum seruus iterfecerit: mulierē consciam fuisse cōfirmatur q̄ seruum dimiserit. Item adulteram mulierem credimus: q̄ seruum dimiserit: dimisisse suspicamur q̄ adulteriū cū ea cōmitteret: & propter adulterium consciam cēdis arguimus. his in causis omnia perspicienda sūt & ita disponenda: ut ex uno alterum consequi uideatur: quā rem latius in dispositione dicemus. Inuenit etiam nonnūq̄ alia coniecturalis: quā quum ἂ πὸ τῆς γνώμης nos uocemus: latini forsitan cōmode ex sententia uel ex aīo appellabunt: ea fit: quum: & factū pateat: & qui fecit n̄ ignoretur: uerum quo animo fecerit solum perquiritur. Ea est huiusmodi. Lex mente captum: si hominem occiderit homicidam non esse. Mulier quēdam quū mēteapta uideretur: filium percussit: priuignū iterfecit: & sanata in iudicium accersit: hęc concessio non est: ut quidā putant: nam in concessione semper id conuenit: ac constat quo reus se p̄ motū fuisse dicit: hic nihil aliud in iudicio queritur nisi mente ne capta fuerit: an simulatione insāq̄ filium leuiter percussisset: priuignum iterfecerit: hos coniecturalis modos in diuisione constitutionum non posuimus: quoniam non specics coniecturalis: sed modos esse putamus: Nihil enim addit per huiusmodi coniecturales generi: quod speciem faciat. Quare nō aliis: sed eisdem locis quibus omnis coniecturalis tractatur: & cōfirmantur: & iprobantur: dispositione quadā a tractatione quod facile omnibus patere arbitror: iter se differentes: quę res facit ut & ad priscorum oratorū oratiōes intelligēdas: & ad omnem uim artēq̄ dicendi non parum utiles esse uideantur. pręterea non sum nescius nō nullos alias quoq̄ coniecturalis diuersitates tradere uoluisse. Verum si quis ea quę nos hermogenem secuti posuimus: bene tenuerit: eum putamus omnia quę ad coniecturalem pertinet: facile intellecturum. Nā cętera quidē: quę ponūt nullo pacto a superioribus differre mihi uidēt

Ea enim duplex: cuius exemplum mox ponam: quam putant diuersam esse: q̄ petitio testium in ea incidat: quum in aliis duplicibus: quoniam & que ab aduersario peti testes possint: non incidat nullam facit difficultatem. Non enī q̄ aliquis locorū incidat: nec ne diuersitatem quādā cōstitutiones accipere putamus. Sed dispositione quadam locorum: & tractatione differre arbitramur. Quare si quis hęc pręcepta i dispositionē transtulisset: non fortassis extra rem facere uisus esset. Nunc coniuncti ea hic iterferere non alienum uidebatur. Vex eorū quod ponere pollicitus sum: exemplum hoc est: Medicus una cum aliis duobus uiuebat: Alter eorum signis uenēi mortuus fuit. Alter cum medico reclamationē habet quam nos ἄν Τικὰ θηροπίαν appellamus. hic quis non uiderit: q̄ ille alter petitione testium utetur: hoc pacto. ostēdas quis mihi uenum dederit: unde emerim: quomodo confecerim: quę omnia medicus dicere non poterit. Quare hoc iam satis: hic cautum sit locos qui & que ab aduersario: atq̄ a nobis tractari possunt: prętereūdos esse: eos quęredos: q̄ non eodē modo ab utroq̄: sed diuerso proferri possint. hęc igitur a superioribus non differt. Imperfecta enim duplex ex parte rerum est. Frustra enim aliū modū coniecturalis dicemus: quum penitus eodem modo tractare ipsam conueniat. Q̄ si quoniam aliquis locus: uel incidit: uel non: alium modum coniecturalis putauerimus. In infinitum nobis hęc modorū inutilis procedet diuisio: Pręterea quum omni in cōstitutione: tam eundem q̄ diuersum statum posse incidere arbitremur: ac quō idem incidat dictum est: diuersum quoq̄ intercurrere exemplo demonstramus. Formosus adolescēs: ac pauper: aut eo anno se diuitem fore: aut pudicitiam suam uenditurum prędicabat. Interim quidam mortuus testamento eum heredē reliquit: reus est proditę pudicitię: hic trāspositionem causę reus per diffinitiuam constitutionem absoluet: quū dicat pdicationē illā pditionē pudicitię n̄ fuisse: quā accusator quū i his fuerit: quę ab initio sunt occupabit: & quū uterq̄ quęcūq̄ a diffinitione de qua nunc dicemus: ad utilitatem suę causę cōmode trahi possint pertractauerit: principalis status locos: si qui sunt: persequet. Diffinitionis ratio in hos locos distributa est. Expositionem: diffinitionem: oppositā diffinitionē: ratiocinationem. Intentionem legislatoris: Ampliationē comparisonem: Assumptionem: quę si incidet: & repulsio: & absolutio consequentur: qualitatem: & intentionem. Expositio in hac constitutione fere idem est quod in coniecturali: ea quę ab initio sunt. Nam statim secundum narratiōem exponimus cū quadam amplificatione: quę a circūstantiis circūstantiasq̄ consequentibus inuenit: hoc modo. quidam a templo uasa argentea cuiusdam priuati sustulit: reus est sacrilegii. Expositio consulto templum petisti: ingressus q̄ maxime occulte es uasa i de argentea abstulisti: deinde negare audes sacrilegium cōmisisse. hęc

Sec 29 tradit diffinitio ad 9
 Diffinitio 2. De expositio
 1. Expositio
 2. Diffinitio
 3. Oppositio
 4. Ratiocinatio
 5. Intentionem legislatoris
 6. Ampliationem
 7. Comparationem
 8. Assumptionem
 9. Qualitatem
 10. Intentionem
 det. et repulsio et absolute

expositio ab his que ab initio in cōiecturali dicuntur differt: q̄ hęc ea exponit: que condemnationē nō fugiunt: sed comprehensio quantum ī se est: nullam suscipit cōdemnationem. Ad hęc expositio diffinitionis fundamentum est: ad expositionem accusatoris defensor diffinitionem affert. Diffinitio ē: qua totam uim & potestatem uocabuli breuiter ad nostrę causę cōmodum cōprehendimus. Ea semper ab iis solet inueniri que derelicta sunt: ut ingressus templum sum: nullam tamē statuum sacram uiolauī: nulla uasa sacra tetigi: nullam rem tēpli substuli. A quibus postea infert diffinitōem: hoc mō. sacrilegium enim est rem sacram tā gere: uiolare: surripere. Oppositam diffinitionem appellamus: que contra diffinitionem defensoris ab accusatore affertur. Eam ab iis: que in expositione dixerat: breuiter colliget: qua ex re manifestum est defensoris diffinitionē ab iis que ab reo derelicta sūt: accusatoris ab iis q̄ facta sunt: non a genere: & differentiis: ut nonnulli huius artis totā uim ignorantes crediderunt semper fere iueniri. Nam & si oratorē huiusmodi esse uolumus: ut etiam eas diffinitiones que a genere ac differentiis constant iuenire facile possit: tamen quoniam uehementiores: atq; faciliores intellectu a quouis auditore uidētur hęc: que aut ab iis que derelicta aut ab his: que facta sunt: tanq̄ a partibus constituuntur: his oratorem patius: non illis uti debere censuerim. Cōsulito templum ut aliquid īde auferret: itroiuit: ne uideretur cauit: quecūq; citius surripere potuit hęc abstulit: hęc ab reo facta uidentur: hęc accusator sacrilegium esse dicet. At reus his: que ab eo facta non sunt: ut iam expositum est: diffiniet & derelicta sicut ille expositionem ut res postulat ad diffinitionem accommodabit. Ad oppositam autem diffinitionem & ratiocinationē accusator adducet: que per obliuientiam utraq; diffinitiones ita colligit: ut nihil differre hanc ab illa cōfirmet: ut si posset dicere nihil differre: ut enī tunc imaginibus deorum in mortalium uiolatis scelestus esses: sic nūc tāq̄ qui religionem cōtempisti profanus es: ac a templis deorum expelleris: uel non differre: sic enim deos contemni: quauis re a templo surrepta: sicut cū imagines indigne tanguntur. Q̄ si quid tale a consequētibus non inuenitur: quod fieri posse arbitror. consulto dicet templū petiisse: clam ingressum esse: Argentea uasa inde substulisse: nihil differre q̄ si imagines aggressus esset: & hoc aut illd' fecisset. Qua ī re curādū ē: ut quū non nimis a re gesta: ea que derelicta sunt distare uidentur: tamē idem hoc illi esse contendamus: ut si idem esse contenderes crebro in aliquem manum attulisse: & uerberasse. Eadem enim contumelia est: qd̄ si nimis distarent: aut nihil aut parum differre dicemus: hoc modo. aut illo iuriari: uerbis etiam amplioribus hoc: angustioribus illud amplectemur: hęc ratiocinatio: que loci uī obtinet: a constitutione differt: quoniam hic ea: quibus ratiocinatio cōficitur: Imperfecta sunt: ibi pfectū

diffine et opposita assende. ca. 22

deinabed. ca. 37

quid ex pfecto consequitur. Item notandum arbitror ubiq; diffinitio inuenitur: eo ratiocinationem necessario consequi. Nam sicut ubiq; absolute opposita depulsio est: sic diffinitioi ratiocinatio. Quare necesse est si horū uno accusator utetur: Alterum defensori relinquatur. Quum uero & opposita diffinitio diffinitioni contraria sit: in eo maxime ratiocinatio ab ea differt: q̄ illa per inficiationem: hęc per obliuientiam nititur: a qua in hoc differt: qd̄ obliuientia nō colligit: illud etiam ne aliquem lateat uolo qd̄ utile est: & fortassis necessarium diffinitionē aduersarij refutari: q̄ aut falsa: aut turpis: aut inutilis sit. Primum ex opinione doctorum hominum: aut consuetudine loquendi: aut scribendi probabit. Cetera honestatis utilitatq; partibus aperientur: de quibus post dicemus. Verum ne quis quoniam raro fit: fieri quoq; nō posse arbitretur: scire oportet has diffinitiones defensoris. & accusatoris quā oppositā nuncupauimus: & si a factis derelictisq; tanq̄ a partibus constituantur: etymologica tamen uocabuli interpretatione nonnūq; absolui posse. Ea autem que a genere & differentiis cōstat fortassis erit utendum. Si aut auditores doctiores essent: aut maxime si more ciuitatis: quum huiusmodi res accedit: que doctorum hominū sententia possit diffiniri: soleant hęc ad doctores reici: ac eorum opinione dissolui. Verum quoniam de solutione quoq; ratiocinationis dicendum est: ne cui confusio accidat: etiam superiora clarius repetantur. hęc igitur ōnia diffinitio: opposita diffinitio: ratiocinatio: ratiocinationis solutio: quibus quattuor quedam esse uideantur: ut tamen & potestate duo sunt: iisdē enī fere rationibus diffinitionem & ratiocinationis solutionem defensor conficiet. Nos autem diuisimus: ut quod unicum re ipsa esse uideretur propter usum atq; utilitatem dicendi duo faceremus: quibus que tempore concurrunt: tractatione differant: que tractatione conueniunt temporibus distent: quod & si ratione exercitatis pateat: breui tamen si exemplum posuero omnibus palam erit: ut diffinitio ergo utraq; ea continebit que rem antecedere solent: cum ipsa gestione negotii: sic ratiocinatio ac ratiocinationis solutio ab his: que rem aut natura aut consuetudine consequuntur conficiuntur: hoc modo. insanus interfecit tyrannum & sanatus premium petit: cōtradicitur: diffinitio defensoris a derelictis q̄ tyrannicida sit: qui consilio quum sciat quantam rem acturus sit pro rei. p. libertate tyrannū occidit. Tu cōsilio uti non potuisti: tu quid quā tāq; rem aggrediebaris sentire non poteris: tu rei. p. libertatem tibi nō proponebas: hęc enim omnia ratione fiunt: quā insanis nullam esse necesse est: opposita diffinitio: que accusatoris ē: cuius locum qui petit obtinet: tyrannicida est: qui ascendere arcem: & tyrannum occidere ausus ē: Ergo arcem ascendi: tyrannum occidi: neq; differt: si nullo consilio usus sum. Quecūq; enī si ex consilio tyrannum occidisset: consequerentur

bona omnia consecuta sunt. Tyrannus interfectus est: res. p. libera: In arce nullus: quem timeamus: hęc a consequentibus ratiocinatio est. Ratiocinationis solutio ab iis quę consequi oportuisset: multum differt: multa enim consecuta essent: si prudens interfecisses: quę nunc nulla fuerunt. Qui enim consilio tyrannum interfecit laudibus ilico extollitur: triumphis decoratur: tu post cędem medicis: & magis subiectus ligatus iacebas. quę a factis fluit ratiocinatio uehementior est: ei derelicta: uel consequentia: uel eius rei auferendę: quam abstulimus: intentionem opponemus. Si lex incidit: intentio legislatoris ab utroq; ad commodum suum explicabitur: ut tyrannicida premium petat. Orator persuasit tyranno liberam ciuitatem dimittere: petit premium: queritur: si tyrannicida sit hic orator tyrannidę se expulisse dicit: libertatem peperisse: leges ciuitati restituisse: quę tyrannicidium esse legislatorem uoluisse nullus dubitat. Ad hunc enī finem tyrannus occiditur: & idem dicit ex persuasione ciuitatem assecutā: quę ex tyrannicidio consequeret: defensor noluisse legislatorem tyrannum impunitum discedere: uidisse: quod cuiq; intellectu facillimum est: tyrannum multis modis expelli posse: tyrannicidę solum premium constituisse: quę & ultus tyrannum esset: & omnem in posterū ab eo uiro tyrannidis inferendę suspicionē remouisset. Vnde infert persuasionem ab interfectione multum distare: neq; aliqua re differt hęc diffinitio: quę id diffinire uidetur: quod in scripto positum est: ab illa quę sine scripto uenit in iudicium: nisi quę ad suam diffinitionem uterq; intentionem scriptorum accommodat: & ab aduersarii diffinitione ipsam in quętum potest distare ostendit: quod ut clarius pateat: breuiter repetendū uidetur: expositio petitoris tyrannum idem deposuit: premium uolo: diffinitio defensoris: nullum capies premium: tyrannicidū enim est: & diffinit ab iis quę derelicta sunt. Deinde intentionem scriptoris diffinitioni suę: & solutioni ratiocinationis accommodabit: hoc illum uoluisse dicit: ut tyrannus poenas penderet: ut nulla suspitio inferendę tyrannidis remaneret: & si quid huius. petitor oppositam diffinitionem ducet. Non enī hoc esse tyrannicidū dicit: quod ille diffinit: sed tyrannidę quouis modo deponere: ciuitatem oppressam liberare: neq; differre persuasionem ab occisione: quum ex utrisq; leges ciuitati restitute sint: quę scriptorem uoluisse ostendet. Quare patet ratiocinationi: & eius solutioni intentionem legis applicandam: quod si non quereretur utrum quod factū sit: idem esse uideatur: atq; illud quod in lege scriptum est. Verum lex allata omnino dubia esse uideretur. legitima locis: qui incidunt: hic pertractanda est. Stultum autem esse censemus: aut quia non nunq; legitima causa diffinitioni complicatur: Quod & cęteris omnib; constitutionibus accidere solet: aut quia nunc hunc locum a lege ortum habere uideatur. Legitimam esse diffinitionem putare. Non enī hoc

intentione legis ca. 7. p.

considerandum est si a lege adiutur: nam hoc & aliis accidere potest: sed si tota controuersia eius a lege proficiscatur perspicendum est: quę res ut clarior sit: exemplum propositum in coniecturalem trahamus hoc modo. Expulsi tyrannidem: premium mihi dandum est: non expulisti coniecturalis est: cuius signum liberam esse ciuitatem. Legitima huc etiam incidit. Attamen propter hoc coniecturalem legitimam nemo unq; dixit. accessorium autem legitimum aut incidentē posse in coniecturali statum inueniri nullus dubitabit. Quę si locus legitimus eos terret: illud me magis terret. Cęteros omnes diffinitionis locos non a lege: sed inde potius oriri: unde & tota quęstio proficiscitur. Nam is quem diffinitionem appellamus: sic totā causam continet: quęadmodum coniecturalem ea quę ab initio appellamus. Vnde & ab eo causa diffinitiuā appellatur: & eo difficiente diffinitiuā causa nunq; consistet. At diffinitio hoc est locus ipse quę causam continet: nunq; a lege: semper autem ab his: quę gesta sunt: aut a derelictis: ut iam planum fecimus inueniri solet. Quare quum is locus qui causam continet: & sine quo nunq; diffinitio erit a reb; aut derelictis: aut actis nascitur: relinquitur: ut qui diffinitiuam in legitimis ponit: & legitime constitutionis species & hęc diffinitiuā parum intelligere uideatur. Pręterea omnis status ut etiam superius dictum est: non ab eo quę probat: sed ab eo quod probatur: uel oritur & denominatur. Quare hic si principaliter de intentione legislatoris quereret scriptū & sententia fortassis esset: nūc autē nō id querit: sed sit ne tyrannicidū res ab oratore consecuta an nō. Vex de his hacten; Nūc ad precipiendū redeamus: si ergo lex incidat dubitanda incidēs status legitimus occupadus ē. Quod si sola intentio exquęda sit: locus tūc ab intentione solū queritur: qui tū incidit quum querit utrum id quod in lege scriptum sit: tale quid sit: quale factum dicatur nec ne. Verbi gratia quum in lege tyrannicida scriptum sit: oporteat ne hunc: qui persuasionem tyrannum deposuit: tyrannicidam arbitrari: aut non: ex quo etiam facile perspicitur non ex ui legis hunc locum: quem intentionem appellamus proficisci: sed quod factum ē legi accommodari debere: quam accommodationem nonnunq; per incidentem fieri legitimam non incongruum esse iam diximus. Quare nil iam diffinitiuam legitime constitutionis habere manifestum est. Illud etiam hic dicendum uidetur: quę quancūq; lex: quę affertur nos magis quę aduersarios iuuat: plurimum in lege commemorabimur: eamq; singularim cum commemoratione si opus fuerit exponemus. Verum si ex aduersariorum causa lex esset: eam quum recitauerimus: non per singulas particulas: nec cum commemoratione: sed totius legis simul sententiam cōprehēdemus: & breui ad firmiora recedemus: quęd pceptū

hic dictū etiam quū legitimas tractamus memoria optime tenēdū est. Quod si nulla lex incidit: aut hunc locū omnino prætermittimus: aut ex uniuersalioribus aliquid trahemus hoc modo: quæ lex nunquā hoc uoluit: quis legislator hoc sensit: nonne hæc una omnium legum intentio est: ut mali puniatur: boni premiis honorentur. Item ex alia parte tamen peccatorum quæ eorum quæ fortiter gesta sunt diuersitates legislatores uiderunt: quod & punitionum & premioꝝ ostēdit uarietas: & ex effectu potius quā pro intentione hominis cū poena aut premio afficiunt: sed plura fortassis quæ opus sit: de hoc loco dicta sunt: non enim quæ dici possunt inuenire: sed ipsos locos ostendere proposuimus: nunc ad reliquā transeamus. Ampliatione rem magnā esse ostendes si accusas: puā si defendis: & non solum a circumstantiis: sed a quantitate & qualitate rei confirmabitur: ut si dicas multa ciuitatē hinc incommoda aut comoda recepisse. Comparatio ad ampliationē ita sequitur: ut multo maius aut minus ostendere coneris: quod factum est: quod quod aduersarii dicant: hoc pacto. maius etiam atque diuinius: sine cede: sine sanguine: sine armis: quod proelio aut manu rem. p. liberare: Quū autē quattuor modis comparatio fieri possit ad æquale: aut ad maius accusator: ad minus aut ad contrarium defensor confert: hoc modo. Non est minus persuasione tyrannū deponere: quod gladio: imo est maius sine sanguine: sine cede: sine tumultu libertatē parere: quod cū piculis omnia plena redundant ciuitati exagitatæ uix iam desperatam quietē reddere. Item multo minus hoc est quod interficere: necesse est. n. nunc unū timere: quo interfecto securus uiueres. Aut etiā in contrariū: si diceret preparare potius hoc ac constituere tyrannidē esse: quod coniectura approbabit si posset ostēdere: destituto armis aut pecunias non habenti facilius persuasum. Interim timēdū esse: ne melius rebus confirmatis suis nos opprimat: quā rem facile confirmabimus: si in tyrannorum naturā amplificando iuehamur: ac ostendemus quāta cupiditas dōinandi sit: ut ex hoc appareat illum: quoniam suis copiis desperasset tyrannidē deposuisse: hic & suspicionibus terreri orator poterit. Assumptio prout hic sumitur est locus: qui per comparationē: aut concessionem: aut remotiōnē: aut relationē rem purgat: quæ ab huiusmodi differt statibus: quod uno loco solum absoluit: qui etiā assumptiue diuersas constituit species. possumus tamē plerūque totā assumptiuā iterascere: ac omnibus locis suis nisi prædictis iidem essent: assumptionem hanc approbare. quoniā uero non semper assumptio inueniri solet: ne frustra laborem in his inquirendis: quæ rei natura minime præbet: declarandum puto: quibus in diffinitionibus inueniat. Omnis ergo diffinitio: aut petitionē: aut accusationē cōtinet: hæc rursus ultia: aut ad personam infertur: aut re quāpiā imiscet actioni: aut in pura actione consistit: his

Amplificatio per comparatione. ca. 7.

assumptio ca. 6.

igitur habitis: sciendū nec quū de petitione agit: nec quū accusatio in pura actione consistit: assumptionē inueniri: ut in oratoris causa: quod premium petit: aut eius qui priuata uasa a templo sustulit. Quū autē res imiscetur actioni: aut diffinitio ad personā transfert: semper inuenietur hoc modo. Eunuchū in lecto cū uxore inuenit quidā: & ut adulter interfecit: hic quū ad personā questio transferatur: quid sit adulter quod non eunuchus: assumptio relatiua cadit: quod dignus erat interfici: hic etiā dicendum: quod quoniam sic ad personā diffinitio transfertur: totus ordo commutat. Nam quum in aliis accusator a factis: defensor a derelictis: e conuerso hic a derelictis accusator a factis defensor diffinitionem constituunt: Quis & reus eunuchi accusatione se defendit: & accusator eunuchū defendendo: reū condemnandum ostēdit: res actioni sic imiscet. Eduxit imperator ad proeliū e castris exercitū: cū fere manum cum hostibus in seruisset: uel pluuie impulsus cū exercitu ad castra fugit. Accusatur rem. p. tradidisse: hic quū aliis locis diffinitionis demonstratū fuerit quid sit. r. p. tradere assumptione concessione criminis non eius quod est. r. p. tradere: sed eius: quod est fugere defensor utetur. In hac ipsa cā etiā comparatiua inuenit assumptio si dicet se tē pestate coactū comodius cepisse consilium: quod ex eo loco unde hostes iruebant nimbi incidentes hostes iuarent: suorum prospectū eriperent. Non ignoro hanc causam sine diffinitione: uel per comparationē solam: uel etiā per concessionē agi posse. Verū quoniam semper diffinitio incidit ad propositi nostri exemplum eam traximus. Est autem sciendum cum multis constitutionibus cā agi facile potest optimū factū esse oēs occupare. Vnamque earum principalē facere: alias accessorias: uel si non multū iuarent omnia: quæ ab una quaque earum inueniuntur in huius loci commoditatem distribuere. De dispositione uero istiusmodi statuim: qui locorum uel ad principalem afferunt constitutionem: aut ei accedunt: quū de ipsa dispositione dicemus prout res postulabit denodabimus. Verū quoniam tres assumptio nunc aperiamus. Lex timidus puniat: ad philippum quum legationē ageret demosthenes timore uocē amisit: ac pene cecidit: reus est timiditatis: quum locis diffinitionis usus fuerit: remotio utetur: Si dicet eschynem causā huius rei habuisse: quod prope stans irridebat. Ad assumptiuū locum sequitur repulsio: quæ hic huiusmodi est: At non cecidisse debebas propter eschynem: quæ licebat postea iudicio condemnare. Ad repulsionē sequetur omnino absolutio: ut in coniecturali docuimus: per quā hic defensor natura id sibi licuisse ostendet. Qualitas (ut hic sumitur) est locus: qui per rationibus cōmunē locū adauget. Nam sicut cōmunis locus uniuersam rei alicuius qualitatem cōsiderat: ita hæc qualitas ipsius: quod reus est: priuatam dispositionē inquirat. Quare ut plurimum cōmuni loco hæc qualitas coniungi solet: quæ si certa persona in iudicium trahitur: ab omnibus fere quæ personis

de qualitate ca. 7.

attribuūt copiā dabit. Sin psona certa non esset: nec tamē ōino infinita
ut pater: orator: dominus: seruus quęcūq; ad has psonas antecedere: aut cō
sequi solent diligentius exponemus: quod si ōino infinita persona esset p
coniecturā a re presente: quis nā in pterito tēpore fuerit: quis erit: si i
punitus abierit: aut si punietur dicemus: nam is locus per tria tempora
diuisus est: pteritum: instans: cōsequēs: qđ solū dupliciter proferri so
let. Nā & quid utilitatis: & qđ dāni ex punitiōe: aut ipunitate istius cō
sequi poterit aperimus: quā utilitatē uel publicā dicemus: qđnes hoc
iudicium expectent: ut uideant quid sibi sequendū sit: uel priuatā: qđ is ip
se melior: si castrabit: aut pniciosior: si dimittet futurus sit. **Intentio** est
quū cōsideramus qua uoluntate id egerit: ut si sacrilegus esse uolebas:
quare ingressus tēplū es: qđ re inde pecunias abstulisti? Defensor autem si
cōmode fieri potest: aduersariū criminabit: ut si dicat: quū rei. p. furti
se poenas dare sufficiat: qua ille uoluntate sacrilegii accusat: qđ uel ob ni
miā crudelitātē: uel ob priuatas simultates facere dicet: aut p deprecationē
ideo magis i tēplo furtū cōmisisse: qđ facilius latere sperasset. hi duo ul
timi loci his in constitutionibus solent iueniri: in quibus rei uita quem
admodū i cōiecturali ad pbationē causę non accipit. Quos ultimū po
suimus: qđm pax a cōmuni loco differre uident: Nā sicut per locū com
munē generaliter ōnium huiuscemodi hōinū uoluntas qđrit: & pterita
uita cōsiderat: & euentus pspicit: sic p hos oīa eadē puati qđrūt. Vnde
quis hic eos a cōmuni loco seperauimus: ut clarior pceptio fieret: & ora
toris iudicio disiuncti ne: aut coniuicti: tā hi qđ alii loci tractari debeāt
reliquēdū putamus. Sciendum tñ una cum cōmuni loco i agendis cau
sis cōmodius posse absolui. Locus cōmunis una cum qualitate & itētio
ne ut diximus ab accusatore maxie tractabit. Defensor p cōmiseratio
nē indignationis ptibus utet: qđ quū rem confiteatur: in maius tamē pe
riculū accusatoris itiq; ipsum trahere conet. Quēadmodū autē plu
res coniecturę modi: i qbus non facilis argumētū iuētio est: nisi qs eos
cognouerit: sic diffinitionū plures modos esse cōstat: ut **facilius quę** sci
dunt iueniamus: & disponamus: breuiter eos tangemus. **Diffinitionū**
alię simplices: ut illa oratoris petitio: & eunuchi qđ si adulteri cędes: alię
duplices: quas qnq; modis cōphendimus: pñōinatiōe: collectiōe: pōay
duplicatiōe: icidēte: duab; diffinitionibus. pñōinans ē quū a reo nomē
nōi oppōit: ut sacrilegus es: & dabis poenas capite: imo fur: & dabo qua
druplū. Hāc ita tractamus: ut de coniecturali duplici dicebamus: dupli
citer locos ōnis occupantes. **Expositio** accusatoris hoc modo: Consulto
templum ut aliquid surripes ingressus es: argētum ide substulisti: sa
crilegium cōmisisti. Defensoris expositio huiusmodi ē. Tēplum itroiui
imaginē nullā tetigi: rē sacrā nullā uiolau: priuati cuiusdā argētū substu
li: furtū cōmisi: furtū enī est: & diffiniēt ab his: qđ facta sunt. **Sacrilegiū**

ntentione ac cō loco cā. 9.

genib; diffinid. cā. 9.

36
autē est: & diffiniēt a derelictis. **Diffinitio** accusatoris: quā oppositam
appellauim;. **Sacrilegiū** a factis diffiniēt: & p ratiocinationē nihil diffier
re hoc ab illo ut diximus ostendet. furtum deinde a non factis diffiniēt:
Verbi gratia si diceret furtū esse priuatā domū igredi: inde priuatā aut
quācūq; auferre pecuniā. **Defensor** multum differre a factis quę dereli
cta sunt cōprobabit. hęc autē non ut dicta sunt disponēt: sed ad modū
causę distribuent: & aliis similiter dupliciter utendū. In pronominationi
notandū est: quū utrūq; fieri debeat rē quā admittis a factis: quā renuis
a derelictis tibi diffiniendā. Itē pronominationē ita fieri posse: ut qui p
nominat meritum adducat: ut i hoc exēplo. Quū. L. Saturninus legem
frumētariā ferret: senatus a Cepione: qui per id tēpus quęstor urbanus
erat: doctus tantā largitionē grariū pati non posse: decreuit si eam legē
ferret aduersus rē. p. uideri eum facere. Saturninus nihilominus ferre cę
pit: eum concionantē coepio ipetu cū bonis uiris facto deturbat: accersit
tur lęsae maiestatis: dicit se non modo non diminuisse sed conseruasse.
Accusator ergo tollere suffragia populi: & magistratus consiliū: qđ b; ex
rebus ciuitatis āplitudo constat: id qđ itēdit esse dicet cōtra conseruati
onē ēē populo potestātē deliberādi reddere: eoz potētē obniti: qđ popu
li auctoritatē diminuunt. At defensor: qui grariū conseruauit: qui libidi
ni malorū restitit: eum āplitudinem ciuitatis conseruasse affirmabit.
Verum pecunias publicas cuius irrogare: grarium spoliare: senatus uo
luntati nō obteperare: hoc esse ciuitatē detrimento afficere: hoc maiesta
tē diminuerē: hoc bonos ōnes euertere. Nō sum nescius quis nos ad p
positū traximus alio etiā statu hanc causam agi posse. Nam & p se rela
tio criminis suscipi potest: & iuridicali absolutę cōiungi. Ceterum illd
imprimis memorię commendādum i huiusmodi pronominatione dif
finitionē a factis eius: qui aut accusationi: aut petitioni resistit: uolēter
tractari posse: sed locos aperire rhetoris: ordinem locis: & tractationē
naturę rerum idoneam accommodare. id uero grauis oratoris putandū
est. Colligens est cum reus pronomiat: **Accusator** autem tam huius qđ
illius criminis reum esse affirmat: hoc modo. Lex: si. r. p. iniuriam affe
ras occiditor. Lex: qui uirginē uitiauerit pbebeat dotem. Quidā quum
in legationem proficisceret: iperatori filiam cōmendauit: eam iperator
uitiauit: pater reuersus iurię publicę iperatorem accusat: qđ filiam lega
ti uitiaisset: ipse dotem defert. Is diffinitionis modus uehemēter promo
nanti similis est: qui ut ille locos dupliciter occupat: differt autem qđ
ibi ex negatione unius altez ponitur: ut sacrilegus es: non fur: & ecōuer
so fur sum non sacrilegus: hic nisi utrinq; simul accusator comprehen
dat nihil sibi quod aget relinquatur: ut uitiasse uirginem confiteor. r. p.
iuriam attulisse nego: immo & uirginem uitiaisti dicet accusator: & r.
p. lęsisti: quia legati filiam. personas duplicans est: quum una res ad

duas personas refertur: hoc modo. Lex: primus regis filius regnum ha-
 beat: Dario mortuo xerxes cum fratre disceptat: & similiter primus fili-
 us esset. xerxes & primus rege dario natus: & is similiter duplicatis lo-
 cis tractat. huic duplicationi personarum pronominationem si quum ex me-
 rito pronominetur recusatio fiat: posse nonnunquam subiici manifestum est
 hoc modo. persuasit orator tyranno eum exeuntem ex arce: quam libe-
 ram dimisit quidam ut tyrannum occidit: ambo petunt premium: ora-
 tor pronomiat homicidium hoc esse non tyrannicidium. In duplicata per-
 personas acriter considerandum est: si uni finis & alteri principium accom-
 dat: aut si utrumque uni: alterum alteri: ut in superiori regni contentione.
 Alteri uero alteri: hoc modo. Sacerdotium successionem habeat: fortis uir
 cui premium ex lege debebatur: petiit cuiusdam sacerdotium: & habuit
 post mortem eorum de sacerdotio filii contendunt. hęc consideratio ad in-
 tentionem legislatoris explicandam adhibenda nobis uidetur. Incidens est: quum
 ut in coniecturali iterandum causam alia incidit diffinitio perfecta: hoc
 modo. Lex: Si quis in consilio acta homo in nescio cui dixerit capite poe-
 nas soluat. Quidam in somniis que acta in eo die a senatoribus essent ui-
 dere uisus est. Senatori cuidam sibi amico que uidit narrat: deinde interro-
 gat si ita se habuit ut uidit. anuit ille: & quasi edixit: & accusat. hic quum
 querat an anuere sit ea dicere: que in consilio acta sunt: Constitutio dif-
 finitiua est: ea usque ad comparationem procedit. deinde alia perfecta incidit dif-
 finitio: quid sit nescius: que similiter per omnes locos usque ad comparatio-
 nem confirmat. Reliquis locis postea simul utraq; amplectemur. Illud be-
 ne notandum uel: quod in incidenti a derelictis accusator: a factis defensor
 diffinitionem rimabitur. Commutata enim questione: ille defensoris: hic
 accusatoris officio utitur: duę diffinitiones sunt: quum duorum nomina ad
 unicam personam ita referuntur: ut non pronominentur hoc pacto. Vimmun-
 dus: & a mundo natus habeat sacerdotium. Quidam patrem aduultum
 interfecit: & repellit a petitione sacerdotii: hic non ut in pronominanti unum
 negatur: alteri inferitur: sed quum accusator utrumque neget: defensor utrumque
 confirmat. Quare non ut ibi locum loco: aut rationem rationi opponere
 mus. Vex quia questiones disiunctę sunt: nec una confirmat alteram.
 primo per omnes locos quod sit uir mundus explanabimus: in quo accusator
 conabitur ostendere eum: quod hominem & maxime patrem interfecisset: mundum esse
 non posse. reus mundum se dicet: quod secundum leges interfecisset: qua dif-
 finitione perorata: ad alteram uenient: quid sit natum esse a mundo quod
 non ab adultero defensor natum a mundo se dicet: quum pater eo tempore quo
 natus ipse fuerat: adulter non erat. Non ignoro hanc secundum questionem
 per ambiguum posse absolui: sed tamen quum hic legitima a diffinitione
 perficitur. queritur enim primo quid sit natum esse a mundo: deinde acce-
 dit utique legislatoris sententia esset ea: quam accusator aut ea quam defensor

interpretat. Duas diffinitiones hic esse nemini dubium est. Nunc quoni-
 am absoluta complures diffinitionis locos suscipere uidetur: ut facilius pro-
 ceptio fiat atque de negotiali dicamus: de absoluta prius quam nobis tra-
 ctanda uidetur dicendum est. Absoluta igitur his locis absolui solet: Expositio-
 ne: partibus iuris: persona: diffinitione: ratiocinatione: intentione legis-
 latoris: ampliatione: comparatione: absolute: repulsione: assumptione
 Altera repulsione: diffinitione: qualitate: & intentione. hi loci fere omnes
 inueniri solent: quum causa huiusmodi est ut magnum ex ea damnum pro-
 scribitur publicum secutum esse uideatur: quum autem uilis: & priuata est
 plerumque partibus iuris solum absoluitur: ut in hoc exemplo. Mimus
 quidam actum poetam nomine appellauit: ille iniuriarum agit: quonia
 causa priuata est: nec calamitas que damnum factum insecuta est: partibus
 iuris solum agi facile poterit. Expositio eodem modo hic: & in diffinitione
 tractatur. partes iuris. M. tulium secuti sex esse putamus: Naturam: legem
 consuetudinem: iudicatum: equum: & bonum: & pactum. Naturę ius est
 quod nobis non opinio: sed que innata uis inseruit: quod in sex partes
 rursus diuidimus religionem: pietatem: gratiam: uindicationem: obser-
 uantiam: ueritatem. Religio est uis insita: que deorum metu: & ceremoniis
 hominem ducit. pietas est in patriam: aut in parentes: aut alios sanguine
 coniunctos officium. gratia est officiorum: honoris: amicitiarum memo-
 ria: & remuneratio. Uindictio est: que uim & contumeliam defendendo
 aut ulciscendo propulsat: & per quam peccata punimus. obseruantia est
 per quam aetate: aut sapientia: uel aliqua dignitate antecedentes uene-
 ramur. Veritas est que nos monet: ut facta pro factis: infecta pro infectis
 dicamus. Lege ius est quod populi: aut imperatoris iussu sancitum est.
 consuetudine ius est quod sine lege propter uetustatem que ac si legiti-
 mum sit usitatum est. Iudicatum est sententia: que simili de re lata est. iudi-
 cata plerumque inter se diuersa inueniuntur: & non eadem de re potest aliud
 alius iudicare: quod quum euenerit iudicem cum iudice: tempus cum
 tempore: numerum cum numero iudiciorum conferemus. equum & bonum est
 quod sine lege ac consuetudine ab omnibus comprobatur. Pactum est quod
 aliqui inter se pepigerunt. Verum ut facilius cetera exponamus: exem-
 plum quoque proponatur. Pictor naufragium diligenter in tabulis depi-
 xit: tabulas apud portum imposuit: naufragii periculo moti aliarum ciui-
 tatum mercatores non nauigabant. Res publica que maxime rebus aduen-
 titiis iuuabatur summis in commodis affecta est. expositio accusatoris
 manifesta est. breuiter. n. exponet quid pictor fecerit: quid factum eius
 consecutum sit: partes iuris quod equo: & bono: ac consuetudine unicuique
 artificii facere: & pictori similiter pingere: ac quo uelit imponere licet
 id accusare non potest. Item quod nulla lex unquam uetuit: nullum iudicatum unquam
 reprobauit: & si que cetera incidunt. personam hic appellamus locum quo

no la
 9m ca. 7. ut se 2
 Exponere
 partibus iuris
 persona
 diffinitio
 ratiocinatione
 intentione
 ampliatione
 comparatione
 absolute
 repulsionem
 assumptionem
 alia repu-
 sione
 qualitate
 intentione
 de exponere (antiqua) iure. ca. 7.
 de partibus iuris (de) ca. 7.

a qualitate quadam personę rei per obſistentiã ad partes iuris reus de-
fendit: hoc modo. q̄ si etiam ea in iudicium trahi possent: quę nulla lex
uetuit: nulla consuetudo deiecit: nec ex quo & bono reprobãt: tamẽ publi-
ce iniurię pictor poenas non dabit. Nam hi uniuersam rem publicam af-
ficere incommodis possunt: qui rem. p. gerũt: ut oratores: legati: impe-
ratores: priuati autem: qđ non gerunt nec bene nec male id gessisse uq̄
credentur. Is locus deficit: quum persona huiusmodi est: ut facile uide-
atur rem patrasse potuisse: ut si imperator lęse maiestatis accusetur. **Dif-**
finitio sic ad psonã per obſistentiã refertur: sicut ipsa psona ad iuris partes
referebatur: hoc mō. Et si pictor rē. p. uiolare possit: non tamen in pigē-
do. Non enim pingere incommodis afficere rem publicam est: sed na-
ues hostibus tradere: moenia deiicere: socios abstrahere: grarium depila-
re. hi tres loci proximi defensoris sunt: & coniunguntur ut plurimum.
Alius enim alium quodammodo confirmant: & primus per inficiatio-
nē: ceteri per obſistentiã pferũt. Quare uim recusationis quoniã iudiciũ
subite recusant habere uidentur: hoc modo. non oportet causam in iudi-
cio eius rei dicere: quã nulla lex uetuit: nulla prohibet cōsuetudo. Quod
si etiam rei n̄ prohibetę causam dicere equum esset pictorem tamen. p.
causę n̄ oportet: nec enĩ pictor uq̄ rem. p. lędere possit: quod si possit: nō
tamen pingere: rem. p. lędere est: sed hoc: aut illud. **Ratiocinatio** utrũq̄
colligit: hęc enim quę reus fecit: ita pernitiōsa rei. p. dicet: quę admodũ
& ea: quę ab ipso reo pernitiōsa eẽ cōcedũtur: nec differre affirmabit pi-
gendo: aut hostibus naues tradendo. r. p. lędere. si lex incidit: intentio le-
gillatoris ab utroq̄ ex re sua explanabitur. Ampliatio accusatoris ma-
gnũ qđ eẽ cōmissũ ostēdet. Cōparatio q̄ & multo maius: q̄ ea quę dicit
hoc eẽ maius esse detrimentũ approbabit rebus necessariis carere: q̄ na-
ues: aut moenia hostibus tradere. Sciendum autem qđ ampliatio & com-
paratio: per comprehensionem: hoc est ab his: quę ab initio ad finē sunt
comprobantur: nam tam persona q̄ re: loco: tempore: modo: causa ma-
gis hos locos q̄ ceteros affirmare solem. Ceteros enim sepe uel una cir-
cũstãtia stabilire contentamur: hos nisi ius comprehensionis approba-
uerit meo quidẽ iudicio potius p̄tereundi sunt. Verum quoniã per-
sona: & res maxime continent comprehensionem exemplo demonstre-
mus: quo pacto ampliatio: & comparatio his efferũtur. Ex persona igi-
tur magnam rem factam dicemus qđ pictor unus tam magnam ciuita-
tem tantis incommodis affecerit: & qđ multo maius est a priuato & pi-
ctore ita oppressos esse: qđ ab imperatore: aut aliquo magistratu: quoni-
am ad pernitiem contempti sp̄eti q̄ sumus. ex re magnum esse factũ
dicem: qđ rebus necessariis priuati fame torquemur: & qđ multo maius
qđ moenia deiicere: naues hostibus tradere: quę recuperari facile solēt: fa-
mes nos n̄ nostra consumit: & ut nosmet hostibus ciuitatem tradamus

Diffinitio ca 3

Comparatione Ampliatio ca 2

plerũq; cogit. In quibus etiam si ita placuerit coniunctim ad maiorem
uehementiam reliquam comprehensionem inferere non incongruum
erit: hoc modo. At in qua hęc ciuitate fecit: i q̄ ampla: & q̄ felici & q̄ ma-
iore ac felicioe ceteris: & quo tempore: & qđ in angustiore cũ penuria
annonę: & quō: depingēdo: ad portum picta naufragia deferēdo ut quũ
ex parua re magna pernitiēs sequeretur nos magis doleremus. Sed de
his satis. illud non p̄tereũdum puto: qđ hi proximi tres accusatoris lo-
ci ad personam & diffinitionem duos defensoris locos opponuntur: &
ãpliatio quidem ac comparatio comprehensione approbantur. Rati-
ocinatio uero sola persona & re nititur hoc modo. Nihil differt siue pi-
ctor sis: siue imperator dum rem. p. lędas. Item idem eẽ te hostibus ciui-
tatem tradere: & fame opprimere: quę plerũq; homiēs cogit: ut sese ho-
stibus tradant. **Absolutio** a partibus iuris capitur: & tribus positis lo-
cis maxime oppōit: ut non est maius hoc qđ naues prodere: nec etiã ma-
gnum ut singis: hoc enim uatura & lege: & cetera licet illud prohibetur
differt tamẽ absolutio a partibus iuris maxie i duob. Nã absolutio ex p-
tibus iuris. partes iuris aut inter se: aut adductis aliis rationibus appro-
bantur: & partes iuris: quum in principio confirmationis ponantur: in
reiectionem iudicii accipiunt: hoc modo nō licet id accusare: qđ nulla
lex: nulla consuetudo prohibuit: quod natura p̄bet: omnes faciunt.
Absolutione autem nō dicemus: nō licere aduersario id accusare: sed eẽ
tale negabim: aut natura: aut lege: aut cōsuetudie: aut ex quo & bono: aut
pacto: aut his omnibus: aut pluribus: quale aduersarius ratiocinatione
ampliatione: ac comparatione ostendit: hoc modo. Multum differt hoc
ab illis: hoc enim licet: illa uetita sunt. Absolutione inuenta necessario:
repulsio per obſistentiam quidem semper: per inficiationem uero quũ
aut natura: aut lege: aut pacto absolutio nititur: impudentissimum est
dicere non licuisse. Sin autem a consuetudine illa confirmatur: poterit
repulsio etiam per inficiationem inueniri. **Assumptio** hic locus eẽ repul-
sioni oppositus: qui aliquid extra assumendo rem licitam ostendit. Eã
quadripartito sicut omnem assumptionem partimur. Est enim omnis
assumptio aut concessionis: aut relationis: aut remotionis: aut compara-
tionis. Quare cōsiderandum est: qua ratione assumptio ad absolutam
cōstitutionem trahitur: nec negauerim aliquam assumptiue speciẽ om-
nibus suis locis: qui tamen ab absolute locis differant. hac in cōstitutiōe
posse inueniri: quod etiam quum de diffinitiōe diceremus: latius dixi-
mus. Eã igitur assumptio huiusmodi est: depingere in portu nauigia p-
his statui qđ p cupiditate lucri sepe p̄ter tempus nauigare festinant.
Quare in pposito themate comparatiōis est. Nam rem talem dicit
esse: ut emolumenta ex ea non damnũ ciuitas persequi possit. Non sum

de absolute ca 9

de Assumptione ca 6

nescius coniectura quoque propositam causam posse defendi: si diceret non: quonia ille naufragum depinxit: sed alia de causa aut noluisse venire: aut tardasse nauigantem: sed iam dictum est: quod etiam Cicero sepiissime in ueteri confirmat: unam atque eandem causam multis nonnunquam constitutionibus tractari posse: & ad unam constitutionem alias quoque accedere: quod quum accidit: quid faciendum sit in dispositione dicendum uidetur. Verum ut nullus dubitet aliis quoque tribus modis assumptionem in absoluta inueniri exemplis id explanare non grauabimur. Quidam fortem uirum summum imperatorem liberatorem patrie ut adulem interfecit: accusatur lege reipublice defendit lege licitum. Assumptio relationis est: iure enim interfectum adulterum dicit. Item soror trium oratorum interfectis curiatis tres fratres ouantis: ac hostium sanguine cruentos uidit: lachrymas effudit. Accusatur quod iniquo animo ferat ciuitatis uictoriam: defendit natura licitum. Assumptio concessionis est: amplius quaedam ciuitas crebro deficiebat eius moenia deiicere imperator persuasit: ceteri deinde socii ab ea ciuitate que reque poterat deficiunt. Impator lege reipublice accersit: defendit lege consuetudine: quo & bono licuisse in contione proponere: quicquid rei publice utile arbitraret: quod socii defecissent se poenas dare non oportere. Assumptio remotionis est: transfert enim culpam ad socios: altera repulsio assumptioni opposita est: si nauigantibus prodesse uolebas alio modo: quo rei. p. non obesses: illis consulere debebas. Unde manifestum est hanc alteram repulsionem nunquam per inficiationem: semper per obstitiam niti. Concedit enim re: quod si utilitatem nauigantium fecisset: sed tempus: aut locum aut modum: aut omnino aliquam circumstantiam reprehendit: hanc repulsionem: tanquam altera sequitur absolutio: is locus: quem nos *ἄπειρος*: latini infinitioem appellare possunt. Ea est huiusmodi: oporteat ne unumquemque ut potest rei. p. pro uirili parte consulere. Cuius affirmatiua partem hic defensor habebit. Altera accusator: quauis nonnunquam parumper eam commutet hoc modo. Nulla oportet in perniciem rei. p. parte uti. Sciendum autem quod semper uterque aduersariorum hac infinitioem uti poterit: si causa dubia est: id est inter honestatem: & turpitudinem media. Nam in re honesta defensoris: in re turpi accusatoris infinitio uehementior est. Qualitas: & intentio quomodo considerentur iam dictum est. Absolutem modos quattuor ponimus. omnis enim absoluta: aut simplex est: aut duplex: rursus simplex: uel propter rem gestam in iudicium uenit: uel propter aliquem euentum: qui rem gestam consecutus est. duplex uero aut per coniunctionem aut per diuisionem fieri solet. nonnulli plures absolutem modos arbitrati sunt: sed omnes ad hos reduci manifestum est. Quare pretermittendi omnino uisi sunt: frustra enim in hac dicendi ac inueniendi preceptione dicuntur: que solum numerum faciunt. Ceterum ad dicendum nihil amplius afferunt. Quod

genibz absolute 7. ca

29.
uero hi quattuor modi necessario a nobis positi sunt: exemplis melius perspietur. Simplex que ex re gesta in iudicium uenit huiusmodi est. C. populius quam a gallis obsideret: uenit cum hostium ducibus in collocationem ita discessit ut exercitum educeret: impedimenta amitteret. postea hanc totam rem in anulis & poculis celauit. Accusatur quod aduersitate rei. p. gaudeat. huiusmodi simplex absoluta incidentibus locis: quos exposuimus augetur. Altera fuit: que ab euentu: qui rem gestam consecutus est: in iudicium uenit: In qua si quod consecutum dicit: non eadem ratione euenisse probabile sit: coniecturalis accedit: quale illud fuit pictoris: sin res gesta huiusmodi est: ut plane possit dici: nisi id fecisses: hoc non accidisset. locus concessionis omnino incidit: ut in hoc exemplo. Philippus atheniensibus optionem dedit: ut uel duo milia captiuorum: uel mille: qui in proelio ceciderunt acciperent: persuasit demosthenes mortuos accipere: captiui a Philippo interficiunt: accusatur lege reipublice: huiusmodi absoluta reculationem habet perfectam: quam si placebit partibus iuris personarum: ac diffinitione conueniunt: meo autem iudicio post comparisonem collocabimus: ea est huiusmodi: non potes me huius rei accusare: quid enim accusas? Vt quod postea consecutum est: sed non oportet eius rei poenas pendere: que ab aliis gesta est: non si familiares: non si propinqui: non si fratres essent qui gesserunt. an fortassis accusas: que in contione populo consului: at tunc uel si contra dixisti iudicio populi repulsus: nunc non me solum: Vt uniuersum populum accusas: uel si non contra dixisti: aut habebas optimum quid dicere: quod conuenisti: & tu potius huius mali causa quam ego esse uideris: aut nil aliud dicere habebas: & hoc ipso ignorantie futurorum crimine: quo me accusas similiter accusandus es: sed hec longius iam processerunt quam oporteat. Nam hoc libro locos solum inuentionis: non quid ab uno quoque loco inuenire possimus: docere propositum est: & enim omnia querere: que dici possunt: quam arte doceas stultum mihi uidetur: quare ad propositum redeamus. In huiusmodi ergo absoluta possumus etiam assumptionem concessionis optime uti: hoc modo. si nullus unquam hominum futura sciuit: quare si hac natura hominum ego etiam futuro euentum ignorauit reprehendendus non sum. hec assumptio in hoc maxime ab ea: que ferme semper incidit differre uidetur: quod illa ad rem: quam res fecit: hec ad id quod consecutum est commode refert. Duplex absoluta per coniunctionem fit: quum duo crimina inter se ita coniuncta afferunt: ut alter ab altero separatum crimen non sit: & tamen utrumque cum altero culpabile uideatur: hoc pacto. quidam in contione omnibus semper contradicit: ipse quid fieri sentiat nunquam dicit: is lege reipublice accersit. hic duas esse absolutas nemini dubium. Licet enim unicuique dicere que uelit in contione. Item silere licet. huiusmodi absolute illud maxime proprium est: quod accusator utrumque coniungat. Nam si seperabit nihil unquam confirmare poterit defensor: quum

unaqueque res ab altera remota nullam habet culpam separabit. Et quae admodum accusator neutrum per se: sed coniuncti ambo considerat: sic defensor alterum ab altero diuisum tractabit: duplex absoluta per diuisio nem fit: quum duo huiusmodi crimina causae sunt: ut etiam utrumque per se crimen uideatur: hoc modo. Crebro quidam quas habuit uxores expellebat: ac non solum denuo alias ducebat: sed etiam adoptione sibi filios multos comparabat. Accusatur turpis uita: defendit licere diuortio dimittere uxorem: aliam ducere: ac filios quoscunque uelit adoptione asciscere. hic sciedum est duplices nos eas appellare causas: quae simplices non sunt. Si etiam ampliores quam duae quaestiones in ea inuenirentur. huiusmodi absoluta a superiore differt: quoniam unumquodque per se uenire in iudicium potest. Quare tam ab accusatore quam a defensore separatim haec omnia orari possunt. Quamuis uehementior sit accusatio: si quemadmodum in superiore coniunctum agentur omnia: non dico ut in coniecturali duplici sit. unum prius ab aliquo loco: deinde alterum confirmetur antequam ad alium locum transeamus: sed quum ab aliquo loco propositiones trahis: eas ad omnia: quae incidunt crimina simul accommodabis. Ut uerbi gratia: si ampliatione magnam rem ostendere uelis summe illum rem publicam offendere dices: qui oratione sua populo persuadet ne quid earum rerum fiat: quas alii fieri oportere aiunt: quum quid faciendum sit nullo modo aperiat. Deinde a circumstantiis ad hoc confirmandum inuenies rationes: ut in tertio libro dicemus: qui putant alios quoque modos absolute inueniri: id maxime a superioribus differre arbitrantur. Quidam se inuicem adulterii accusabant: inter moras iudicii dimittere accusationem: & uxores commutare placuit. Accusantur turpis uitae. hic duae personae sunt: quae in iudicium trahuntur: & ab utraque quadrupliciter absoluta sumitur: hoc modo. Accusare aliquem licet: dimittere accusat: ne nullus prohibet: diuortio a se uxorem separare nemo uetatur. Aliam etiam ducere licet: quae quis ita sint: tamen quoniam a superioribus & agendae & dicendae causae huius artificium facile intelligitur: hos absolute modos: qui ad dicendum necessarii non sunt: omnes silentio tradere utilius uisum est. Nunc de iuridicali assumptione dicemus.

¶ Quoniam iuridicalis assumptionis constitutionis species: quae quattuor esse in primo libro declarauimus eisdem fere locis pertractant: ne longiores quam opus sit esse uideamur: simul de omnibus dicemus. Omnes igitur his locis absolui solent: expositione: diffinitione: nonnunquam his quae sequuntur diffinitionem usque ad comparisonem: intentione: ipsa assumptione: quae locus quoniam causam denominat totam quaestionem continet: ac ideo causam: aut cooperationis: aut remotiois: aut relationis: aut concessiois appellamur.

capitulum 2. de assumptionibus
n. ca. 2. ut supra
Exponere / diffinire / et his quae
causam sequuntur

- Exponere
- Diffinire (et admodum
ad comparationem)
- Intentionem
- Assumptionem et sequentibus
- Intentionem
- Repulsionem
- Cooperationem
- Diffinitionem remotam
- Intentionem
- Alteram repulsionem
- Absolutionem
- Intentionem

Item intentione: repulsionem: cooperationem: diffinitionem uolentem: infinitionem altera repulsionem: absolute: qualitate: intentionem. Expositio eorum quae facta sunt: breuis cum applicatione: quae modica: hoc modo. Arma: equos: ceteraque militaria instrumenta hostibus tradidisti: R. pu. legisti. Item in concessione insepultos homines: qui uita. r. pu. condonauerat dimisisti: effecisti ne alii pro. r. p. mori uelint. Quare. r. p. legisti: & similiter in aliis his diffinitionem similiter: ac in absoluta utemur: deinde ceteris quae diffinitionem sequi usque ad cooperationem diximus: hoc modo. Non est ledere. r. p. exercitum seruare: ac milites e magno periculo incolumes omnes educere. Item e contrario: quippe hoc est ledere. r. p. Arma hostibus tradere: equos amittere: infirmos milites ac sub iugum missos educere. Item in remotioe indebitam legationem non perficisci: hoc est rem. pub. ledere. Defensor si oppositam diffinitionem afferre non possit: non hoc dicet: sed detrimentum afflicere: exercitum perdere: moenia deicere. In concessione negabit peccatum esse commissum imprudentia: aut necessitate. Item in relatione: hoc est parricidium consulo indemnata matrem occidisse. Item e contrario: non est parricidium adulteram: ac patris interfetricem occidere. Nam cum res patrata duplex esse uidetur: quod cooperationi ac relationi criminis accidit utrumque a factis describendum quis non uiderit? Rationatio semper accusatoris est: & utrumque diffinitionem ita colligit: ut non differre hoc ab illo: sed idem contendit. Cautem in cooperatione agendum est: ne dicas idem esse incolumes milites educere: & arma hostibus tradere sed potius tam hoc quam illud legationem. r. p. appellabis. Tractatio. n. locorum in dicendo paruaque imutatio adeo necessaria est: ut nonnunquam quomodo eundem locum tractemus: tamen alio modo tractationis nunc aduersarium uehementer percutiamus: modo nesciet ipsos causamque nostram subuertat. Quare hoc uel saepius admonendum parua commutatione tum propositionis tum etiam rationum quae ad propositionem afferuntur saepius totum locum aut utilem: aut non solum utilem: uerum etiam perniciosum nobis fieri: si lex profertur. Intentio legislatoris ad commoditatem utriusque poterit explanari. Ampliatio magnum esse commissum: exercitum nudum reuersum infamem: qui uihil amplius ad praemia ualeat: aut uires. r. p. arma & equos tradita esse. Item ingentem rem esse commissam: contemptum esse populum: qui ad decimum diem exire iusserat sprete leges: euersam consuetudinem bonam legationis occasionem: commodumque tempus amissum. Item magnum esse facinus parricidium: & maioribus semper maxime fuisse curae: ne quis unquam parricidia impunitus euaderet: ne deorum iram quae parricidis debetur in se conuerterent: & utetur cooperatione: cui intentionem opponet & defensor: quae si hi loci non incidunt: post expositionem cooperationem locabimus: hoc modo. Modestus: ac fortis uir filium quae pudicitiam perdidit & interfecit. Hic quoniam diffinitio non incidit post expositionem: accusator ex

cōprehensione multa adduc&: defensor cōprehensionē intentionē oppo-
net: quod nō solum si intertēcerit cōsiderandum est: sed qua intentione:
quo animo: qua uoluntate: & q̄ inuitus uitii suis coactus: & ueniet ad
assumptionem quę hic relationis est: iure. n. interfectum pudicitię sug
corruptorem dic&: q̄ tantum degenerass& q̄ dedecori ess& suis: &
uterur loco comūi contra eum qui pudicitia suam prodidit. In omnib⁹
enī assumptiuus assumptio: quę spēm assumptiuę declarat: aut per locū
communē: aut per infinitionem plerūq; absoluitur. Poterit autē & assūp-
tione comperationis uti: q̄ eū mori multo honestius ac utilius ess&: nō
solum sibi patri: sed etiā ipsi filio: q̄ corrupta pudicitia uiuere. Nā assūp-
tiuę ut plurimum inter se ita coniūguntur: ut facile una cum alia: & oēs
nōnunq; simul inueiantur: quod ut clarius fiat. Alia quoq; congeramus
exempla: Milo clo. sium qui rē. pub. uexabat: interfecit. ratio: iure inter-
fectum uexatorem patrię. Cōperatio: utiliore mortē eius. r. pub. q̄ uitā
fuisse. Item plebiscitum iub& ne inem urbis portas nocte aperire a per-
sequentibus hostibus cęsi ad unum sunt oīs: reōtio criminis in plebis-
citur. Comperatio: melius fuisse: simul enī hostes ingressi fuissent: con-
cessio: ignorabam eos perituros. Relatio: merito sibi accidisse: q̄ ita ma-
le in proelio pugnant: ut uiui caperentur. Semper ergo quęrendū ē:
una ne aut plures assumptiuę species incidūt. Nam magni interest: una:
an pluribus relatiōibus quicq; infirmetur. Vex qm̄ perutile ad dicēdū
est principalem in his cognoscere: nūc quidem id ne longiores sim⁹
prętermittere cōstituiimus. In quarto uero libro qm̄ ad dispositionē p-
tin& diligentius declarabimus. Id autē etiā meōrię cōmendādum puto:
quod assumptiuus multo facilius cęterę q̄ assumptiuę illis immiscēt:
Quare cum ad confirmandum rē maxie ad soluēdum unū quęq; locum
diligenter cōsiderabimus: si quid ab aliis constitutionibus: & a cōiectu-
rali maxime incidere uidetur. Altera intentio accusatoris ē: locus defen-
sorię intentioni oppositus: quod nō ppter hoc quod dicit: sed propter
aliud fecit: quod q̄ multis & firmis cōiecturis poterit cōprobabit. Nam
id uniuersaliter in omnibus iam dictum uelim: intētionē eius: qui fecit
semper cōiectura quęri: & si bona sunt: quę a reo facta dicūtur: sic accu-
satori ad intētionē eius cōfugiendum esse q̄ admodum si mala uidentē
quę defendimus intētionem spectari oportere demonstramus: quam
coniecturę locis: ut diximus: probam fuisse aperiemus. Repulsio assūp-
tionis opposita est. Nam omnis assumptio repulsione soluitur: & aut p
inficiationem: ut diximus: aut per obsistentiam tractatur. per inficiōz
quam eā rem omnino negamus quam defensor p assumptionē adduxit:
hoc modo. At nullam ignominiam tibi adducebat: aut non abs te oīo
degenerauit. per obsistentiam: & si degenerauit: alio modo ignominia
repellēda erat: castigatione: exilio: abdicatione. Item i comparatione at

Alia intētionē ac repulsio

inutile omnino fuit: arma & quos: cęteraq; ipediēta hostibus tradere:
& si utile: attamen non ita foedus fieri oportebat: ut exercitus sub iugū
missus magnā romano imperio contraher& ignominiam: hęc locis uti-
litas: ac honestatis: de quibus in quarto libro dicemus confirmabūt.
Quare inde quę causę commoda uidebuntur diligenter trahemus. Si
necessitudie quapiam: aut ignorātia ueniam quęrimus similiter: aut per
inficiationem negabimus id causę fuisse: aut per obsistentiam dicemus
ignosci non conueire: uel quia non sit data opera ut sciretur: & consilio
in necessitudie uenerit: uel quia potuit illa uis omnino euitari: aut dimi-
nui ratione: aut tantā non fuisse: aut culpa sua euisse: & si quę similia
sunt. In remotione criminis similiter: aut non uere crimen remoueri: & si
uere non equo & bono: non ex utilitate. rei pu. non ex consuetudine: &
quę huiusmodi sunt. Pręterea consulto eū fecisse: quod si uoluiss& añq;
dies legationis transacti essent: ad maiores magistratus quęstores ap-
pellass&. Comperatione uterq; utetur: & accusator multo maius dic&
hoc quod reus cōmisit: q̄ illud in quo filium criatur deliquisse: defētor
econtra in comperatione criminis. Vtrum utilius conducibilius honesti-
tiusq; fuisse contendetur. In concessione uis necessitatis: ac imprudentię
facto comperabitur: & dicetur tantā rem: tam perniciosam: ac tā tetrā
atq; tyrannicā: uel si moriendum eēt nō suscipiendā fuisse. In reōtioe autē
criminis: similiter accusator culpam & crimen aug&: quod a reo assuitur
extenuabit: defensor econtra culpā diminuet: assūptionis uē aplificabit.
Is locus in quo ab ampliacione differat manifestum est: ibi enī magnū
esse commissum ostendimus sine collatione. Hic eius quod assumitur:
& criminis comperationem peragimus. Ab ea uero comperatione quę
post ampliacionem in diffinitiuā uenit: quam & in assumptiuas inci-
dere posse non negamus: hęc comperationem separamus: quod ibi nō
criminis: & assumptionis collatio fit: sed diffinitiois & rei. **Violēta dif-**
finitioe similiter ambo utentur: quę qm̄ nō ita aperte in propositam
scidit relationem: alio declaratur exemplo. Obsidione simul ac fame ci-
uitas laborabat. Imperator Senatui persuadere conatus armis hostes
expellendos nō persuasit: nocte clam eam partem muroz deiecit: quā
miūs hostes obseruabant: conflixit cum hostibus: reportauit uictoriam
accusatur lę. re. pu. **Violēta diffinitio:** non est uictoria hoc: sed totius
ciuitatis captiuitas atq; subuersio. Iacēt. n. moenia: udiq; hostes irruere
possunt. Itē econtrario non est hoc deicere moenia: sed deiecta erigere
& firmiter munire. Hostes enim uicti expulsq; sunt: ciuitas obsidione:
ac fame liberata. Ex hoc pat& uiolētam diffinitionem ideo appellari:
quod uim uiolationis habere: aut q̄ ui orationis ipsam naturam rei re-
torquere uideatur. Nam aut id quod factū est: aut id quod cōsecutum
esse conceditur: i oppositā partē retrahitur. Quare quoniā maximam

de Comperatione.

de Violēta diffinitioe.

uim huic loco in esse arbitramur: & diligenter querendam censemus: & quum inueitur uehementi orationis genere pertractandum. Vex si non ita accidit: ut oppositum inferre possimus: non inutile erit disputatum: aut dissimile inferre hoc modo. Non est parricidium hoc: sed adulterii euerfio: domus agamemnoniacę restitutio ac reparatio. Itē non est dedecus: aut contēptus militū: quod p. r. p. ceciderunt: eos tpe tēpestatis isepultos reliquere sed hoc ē uiuos milites nō sepelire: eos icolumes. r. p. conseruare. Nō .n. erat dubiū si cadauera militū sepelire uoluissē: qui uiuos milites obruissē. Itē nō est hoc nō proficisci. Nā si absq; his rebus: quibus legatio: & cōfici & decorari soleat: profectus essem: ut aduersarius uult: quoniam illa legatio fuisse: omnes uidetis. Verum id quoq; silentio p̄tereundum non puto: quod uiolenta diffinitio in comperatione crinis semper iuenit: & quum oppositum inferat fortassis rectam eā noīare non incongruū eēt. Quod etiā ut plurimum in remotione accidere solent. In concessione uero ac relatione quum iuenitur: non recta: sed obliqua fere sēp: quam πλῆραν dicimus repetitur: non enim recte oppositum: sed dissimile aut disparatum: ut dictum est: & exemplo demonstratum inferri potest. Infinitio: oportet impatorem omni modo quo potest ciuitati consulere & parum nōnunq̄ officere: ut multum prodesse possit. Item econtrario non oportet impatorem sine consilio senatus quicq̄ agere: p̄sertim cū multum res officiat: parum profit: qua tūc utēdum quum oppoīt infinitioni locus partibus iuris nequaq̄ a natura ifinitōis remotis nō corroboratur. Item oportet ulcisci parentem. Item oportebat saluti uiuorum consulere: uel necessitati nullā poenam: Ignoratię paratam ueniam esse oportere. Altera repulsio rursus accusatoris est: quę per obfistentiā: non ad omnē circūstantiam: sed ad personam fertur hoc modo: Attamē nō tua: sed alioꝝ iudicandi potestas fuit: quod omnibus assumptiuis pro re accommodabimus. Senatus. n. aut populi iudicium: cui solum attributa potestas est: uel de pace: uel de bello arripuisti: aut sine legatorū ac tribunorum uel militum consensu contra mores maiorū tuo solū cōsilio usus fuisti. Item quū pecunias a quęstore nō acceperis: decreuisti nō p̄ficisci: quum potestas huiusmodi decreti senatus: aut populi sit: uel sic oportebat tamen te: quod pecunias non acceperis rem claram Senatui facere: & similiter paucis pro re cōmūtatis in aliis. Absolutio repulsioni oppoīta est: ac ideo ad eādem hic personam necessario referri solet: hoc modo: Imperatori exercitui cōsulere. Ea enī conditione milites ei traditi sunt: ut quoad possit: sibi ac uitę suę provideat. Item patri licet cōsulere filio: & si dignum morte inueiat suo iudicio eum condēnare licet. Itē licet imperatori: quod sibi melius ac utilius. re. pu. uideēt facere: tēpestatē huiusmodi fuisse: ut si in sepeliēdis mortuis occupatus esset: de salute militū dubitandum eēt. Vex hoc modo: abfolutionem proponere poterimus:

Alia repulsione ac absolute

quum dignitas personę: ac auctoritas facit: ut ei licere res uideatur. Nā cum auctoritas personę hęc nobis potestatem non p̄b̄t callide ut res patitur inueietur abfolutio. Non enī aperte dicemus Oresti licuisse matrem interficere: sed quoniā aut propter potētiā ipsius Clytemnestrę: aut propter Aegisthi amicitias: aut quod tempus nō postulabat: aut propter aliquid huius inutile fuisse: eam in iudiciū accerere: propter hęc omnia dicemus licuisse: quoniam nō poterat rē in iudiciū afferre. Id tamē sciendum naturā: huius esse abfolutionis auctoritati rem attribuere: quod cū fieri nō potest propter rei magnitudinē: aut aduersariorū crudelitatem: aut tempus: locum: modum licuisse afferemus: cuius rei copiam non solum hic & ubiq; a sequentibus locis plerūq; inueniemus: neq; enī absq; rōne coniunctionis: quę similitudine: ac propiuitate conficitur: Loci nobis dispositi sunt. Sed ne quis putet non uidere nos huius causę abfolutionē quoniā propiuitate in rem traximus. Illam quoq; qua breuiter exponamus: ut nec hoc tacere: & illud significare uoluissē uideamur. Licuit ergo mihi Orestes dicere soli agamemnonis filio: & regni hęredi iudicium de adultera: & cęde agamemnonia facere: hic etiā illud diuinum dicam: si sequentes loci aut is ipse quo aduersarius utitur: si communis est: mīme nos iuuat: eo confugiendum: unde locus noīatur: nam idcirco locorum plurimos a constitutiōibus noīauim: ut uel uno uerbo & quid incidere possit: et quid si propria deesset facere oportet: ostenderemus: ex obfistentia: ergo abfolutionis abfolutionē oppugnabimus: ex iure hic gentium per uolentiā obfistentię respōdebis: huic ius nature opponetur: ad demum comperatio patrium iuris sequi poterit hoc modo. sed nō anq̄ hęreditatem adires: at defuncto patre filius paternarū rerum omnium ius tenet: & qui hęreditatem regni iure habet: is rex est iure quōuis rem non teneat: mihi ne rem tenerē nihil p̄ter Clytemnestram obstabat. At mater erat: & illud tibi consuetudo quędam concedebat: ab hoc natura deterrebat: cui potius parendum: aut non tamē proprium dolorē matris propria ulcisci debebas. At iudex unusquisq; suę iniurię est: si in aliorū iudicium respicere non potest: sed non in parentē: at ius necessitudine potius: Vnde & scelerati parentes bonis odio: nihil. n. uirtute hoīni coniunctius: a qua qui discedunt alieni putandi: hęc diximus non ut omnia inuenisse uideamur: multa enī p̄termissa sūt: Vex ut rem subapiam: quę illi soli clare patebit: qui cōmunia & differētia optime tenebit. Quę de quali cōntentione cōib. loas. g. ca. 2.

Quę de quali cōntentione cōib. loas. g. ca. 2.

defendere. hęc diximus: ut non oñderemus diuersos in assumptiuis com-
 munes locos iueniri: uey ut rem exēplis clariorem redderemus. Nam
 citius unusquisq; his ita dictis uidere poterit: unū his omnibus ut cętera
 omnia pręter assumptionē quę ab ea resumitur: quę diuersas assūptiue
 species constituit communē locū paucis pro re mutatis accommodari:
 quibus locis cōmunibus: quū in qualitatem propriam trahuntur: itēti-
 onem quoq; propriā cōiungemus: & ex congerie incommoꝝ: quę cri-
 men suum cōsequi dicimus: cum amplificatione ita ipsos facere uoluisse
 dicemus: ut hęc consequerentur: quod item amplificādo a qualitate ppria
 rei: hoc est a uita sua probabilius faciemus: nam ubiq; hęc qualitas psonę
 de qua dicimus intētionem probat: & ābo hi loci cōmunibus iūguntur:
 & quum unus alterę exaugeat: per cōmunes locos latissime āplificātur.
 Defensoris locus cōmunis contra eum: qui censeat rem pnciosam utili
 pręponi: ac in aliis similiter paucis uerbis proire ut dictū est cōmutatis
 id tamē sciendum ita in remotione defensorē indignatione magis per
 locum communē uti posse: q̄ culpa alioꝝ in iudiciū: ac in poenā iniuste
 trahat: quęadmodū in concessione: non cōquestione: sed cōmiseratione
 magis utē. De huānitate. n. fortūa: misericordia: rerū commutatione:
 uolūtatem in omnibus dicē spectari oportere: quę etiā in cęteris occu-
 pare poterit: quam uolūtatem: si potest qualitate ppria p̄babilē reddē:
 quū is rem: tempus: locum: ante oculos ponē: ut qui audiūt: existiment
 aut non potuisse: aut inutile fuisse aliter facere. Quoniā de coniecturali
 diffinitiuā iuridiciali: & partib; eius: q̄ breuiter ac dilucide potui dictū
 est: nūc añq; ad legitimas ueniā: de negociāli: & translatiua diligēter dil-
 serere placuit: quas idcirco inter legitias & racionales posuimus: q̄ solę
 medię sunt: quippe tam legitię q̄ racionales inueiuntur: quod exemplis
 paulopost: uel digito tangi poterit. pręterea nō ignoro nōnullos ita ne-
 gociālem sub iuridiciali ponere: quęadmodū sub generali trāllationem
 Quod & si rōne non careat: tamē nos optima causa cōtra fecisse tunc ap-
 parebit: quū tempus dabit ut de differētiis tā cōstitutionum: q̄ locorū
 distuleramus. **Negociālis constitutio:** quę sic futurum temp; complectit:
 ut etiā ad pręteritū retorqueri possit: finalibus locis tractari solē: lege.
 scilicet & quo & bono: utili: possibili: laudabili: & euentu: quę qualia sint
 breuiter exponemus: si prius aperiemus quo nā modo nūc legitio statu
 nō per se negociālis absoluat: ut quęadmodū duplex ē: ita duplici trac-
 tatione coplectatur. **Legitimo negociālis statu absoluitur:** quę a scripto
 nasci uideatur: ea est huiusmodi: tribus de bello diebus cōsuli lex iubebat
 Gallorum in Italiam audito aduētū: eodē die cōsuliit camillus exeūdū.
 per se tractat quę nō a scripto: sed a re nascitur hoc modo. Pacato orbe
 Octauianus a. p. r. petit Augustus uocari: his ita dictis si a lege negocia
 is nascitur: eam aliqua: uel pluribus: si plures incidere uident legitimis

agemus: q̄ si ex re oriatur consuetudinē in loco legis disponemus: hoc
 modo. rem nouam petis: quam nullus unq; optare ausus est. Ecōtra autē
 defensor per inficiationem: & obsistentiā non esse noua dicē quę petit:
 quoniā & Valerius publicola: & Pom. magnus cognōtatus est: q̄ et si rē
 inusitaram petere uideretur: tamē sibi concedi conuenire: & quoniā res
 ab eo gestę incredibiles magnitudie sint. **Aequū & bonum** aliquā iuri-
 dicialium obtinē. Quare dabimus diligēter operā una uel plurib; par-
 tibus eius: quod & quo & bonum sit: aut econtra enodare. Verū in his
 finalibus locis sępe quum non possumus rē ex lege: aut ex & quo & bono
 aut cōmodo: & laude nostra posse fieri oñdere: oppositum addita nega-
 tione & proponere: & confirmare solemus: ut si nec cōmodis nostris ab-
 esse: nec contra & quum & bonū: nec contra statutas leges fieri qd doceas
 Utilitatē in duas partes diuidimus. quaz unā usum: alteram necessariū
 appellamus. **Usum** est qui & si quum adest iuuat: tamē cū abest non pluri-
 mum obest. **Necessarium** est: quod nisi faciamus calamitatem allaturę ē
 hęc dupliciter inuestigari solent: nam & si hoc facimus: quid nobis usui
 futurum sit: & quid necessarium adueiet aperiemus: & si non facimus:
 similiter quem usum amissuri: quę necessitas aderit oñdemus: quorum
 utrūq; rursus quadripartito diuidimus. Nam si facimus eum usum: cas
 cōmoditates: ea necessaria nos obseruatuos debemus: quę in pręsentiaz
 possidemus: multa quoq; affore nobis: quoz ī pñtia idigem; Incomoda
 etiā quę modo urgent: expellemeus: futura prius q̄ ueniant euitabimus.
 Item si non facimus bona: quę nūc habētur e maibus amittemus: futura
 non sperabuntur: mala quę adsunt inerūt: & alia quoq; consequentur:
 hac ratione siue hortemur: siue debortemur cōmoda: & incomoda istāti:
 & futuro tempore considerabimus: quę omnia triplici ratione p̄spiciūt
 Nam & bona quędam animi esse dicimus: ut religio: ut pietas: uirtus: &
 corporis ut saitas: robur: pulchritudo: & rez externarū: ut diuitię: pōtas:
 gloria: de quibus latius suo loco dicemus. Cauendum autē ne id quod
 palam obesse: aut prodesse uidetur iure huiusmodi esse negemus. Nihil
 enī est quod magis auditoris animū offendat: q̄ manifesta certaq; ratiōe
 comprobata negare: Quare multo tutius est: si quę aduersarii facienda
 dnt: utilia esse uidentur: utiliora dicamus ea: quę nos propoimus: ac ita
 per comperationē cōmodi: & icōmodi: & alioꝝ agamus: ut tam ex lege
 & cōsuetudie: q̄ & quo & bono facilitate: cōmoditate: laude: cęterisq; si-
 militer quę incidunt: hoc potius: q̄ illud faciendū hortemur. **Possibile**
 utilitati aduētum est: nam neq; quod utile est: nisi possibile: neq; quod
 possibile nisi utile uideatur: suscipere solemus. Possibili duę partes sub-
 iectę sunt: facile: & difficile: si facile fieri potest: quod dicimus: dicemus
 huiusmodi esse: ut etiā si difficile uideretur: tamē non cōtemnēdum ē:
 Nūc uero quum sit facillimum: & afferemus rationes: sin difficile est:

De equo et bono
 2. ca.

De Possibile ca. 3.

Inuestigatio q̄ de Negotiali
 q̄ ut infra sit.

negociālis constitutio: q̄
 futurum temp; complectit
 ut etiā ad pręteritū
 retorqueri possit: finalibus
 locis tractari solē: lege.
 scilicet & quo & bono: utili:
 possibili: laudabili: & euentu:

De Legitimo negociāli statu
 absoluitur: quę a scripto
 nasci uideatur: ea est huiusmodi:
 tribus de bello diebus cōsuli
 lex iubebat Gallorum in
 Italiam audito aduētū: eodē
 die cōsuliit camillus exeūdū.
 per se tractat quę nō a scripto:
 sed a re nascitur hoc modo.
 Pacato orbe Octauianus a. p. r.
 petit Augustus uocari: his ita
 dictis si a lege negocia is
 nascitur: eam aliqua: uel
 pluribus: si plures incidere
 uident legitimis

quum per se in iudicium nō ueniat: non status sed locus est. hęc igit nō
 scripta translatio in hos locos distributa est. Expositionē recusationem
 a scripto: repulsionē: rōcinatiō: diffinitio: assumptio: alterā repulsionem
 abolutionem: infinitionem: qualitātē & intentionem: hoc modo. Fortis
 uir cuiusdam ciuis iteritum petiit: ac habuit: postea clauz factum est ciuē
 illum ab eo interfectum fuisse. Ante petitionem reus ē cędis. Expositio
 occidisti hōinem: quā cum amplificatione multo maiorem dicemus: q̄ i
 his facere statibus solemus. In quibus āplificatio: & compatio inueiunt.
 Recusatio. non debeo rōnem eius cędis reddere: quę mibi a populo con
 cessa est. Inter hęc recusationem: illāq; quę in coniecturali nōnunq̄ inue
 nitur: hoc interest: q̄ illa nūq̄ a scripto: hęc semper a scripto oritur: nam
 hic fortis uir nullo pacto exceptionem totius accusationis facerē: nisi
 petitio eius cędis plebiscito firmata est. Repulsio rem quę per recusat
 onem a fertur concedit. Sed ex aliq̄ circūstantia reprehendit. Non erat
 tūc tibi hęc cędes concessa: cum patrata est: q̄re quum hōini uis contra
 rē. pu. illata sit non effugies: nam si quum petebas: uiuus cōtradicerē: nō
 traditus fuissē: & quę huiusmodi sunt: is locus in translatione uehemē
 tissimus est: quum aut in tēpore: aut in loco fundatur: quū uero ab aliis
 circūstantiis ducitur: multo remissiore uim habet. Ratiocinatio nil aut
 parum differt post impetratā a populo cędem: aut paulō añ interfecisse:
 hęc rōcinatio ut etiā supius diximus: quum ea quę per eam colliguntur
 multū distare uidentur: nisi cauti⁹ pertrahatur: peruertit defensionem
 quod & cęteri loci nōnunq̄ faciūt. Nam si quis qm̄ licet & comprehensum
 adulterum interimere: adulterz in templo interficiat: & reus cędis sit: nō
 bene rōcinationem exponet: si dicet nihil differre sacro ne in loco: an in
 profano adulter interficiatur: non enī parz differre uidetur. Quare non
 ita: sed aut multo prestātius hoc illo die: quoniā decē corā diis adulte
 rum poenas pendere: aut ad euentum illum confugiet: qui qm̄ eadē ex
 circumstātia nascitur: repulsionem consequitur hoc modo. Nam si adeo
 hoc differre iudicatur ut in templo non liceat comprehensum adulterum
 interficere: adulteriis templa deoz adimplebitis. Diffinitione ea multū
 diffiniendo differre probabimus: quę rōcinatione non differre collige
 bantur. Post rōcinationem diffinitio in translatione sequitur: quoniā
 accusatio: & diffensio inte se commutatę sunt. Obtinet enim accusator
 defensoris: defensor accusatoris uim in translatione. q̄re mirum uideri
 non debet: si ad commutationē personaz: loci etiā commutentur: qbus
 illud addam: diffinitionem: quę āncedit ab antecedentibus: quę cōseq̄t
 a consequentibus frequētius inueniri. Quare si ex dispositione tēpore
 differūt: & ex inuentione tempore distabunt. Assumptio in his relatiōis
 est. Iure enī cęsum adulterum dicemus: aut dignum cęde: populi etiā
 iudicio uisum: hęc communi loco ut in assumptiuis diximus approbat.

Altera repulsio assumptioni opposita ē. atq; te oportebat uere rem populo
 exposuisse: tui delicti ueniā petere: uel q̄ dignum cęde occidisti. hęc a su
 periore differt: quoniam illa totam translationem continet: et ab oību⁹
 circūstantiis inueitur: sine hac trāslatione consistere posse manifestum ē:
 & ab eo modo proficiscitur: qui eam circūstantiam sequitur: uide prima
 repulsio inuenitur. Absolutio. licebat quod uolebam: & quomō uolebam
 petere. Infinitio non p̄culatim: sed generaliter pponitur: & tā accusato
 ris q̄ defensoris inueitur: hoc modo. Oporteat ne huiusmodi rē iudiciū
 effugere: uel oporteat: ne uiz fortē populū calumniari. Ex his iam
 patet q̄nta obuoluantur ignorantia: qui translationem in constitutiōib⁹
 non ponant. Nam & si nihil aliud esset: quod eos mouent: tamen p̄pter
 commoditatem dicēdi: quā in hac facultate sequimur accipienda est. &
 uerum eos hęc ratio fugit: ac quoniā legitimis rationalibusq; p̄scriptio
 implicatur: eisq; absolui potest: trāslationē illis omīno accōmodarūt. Alte
 ram enim eius partem uidere nō potuerūt: quę quū locos suos: locorūq;
 dispositionem p̄p̄iam teneat: ad alias reduci qui potest? Nos uero nō
 hanc partem solum: sed illam etiā a cęteris sepamus: qm̄ quę accedunt:
 quęq; incidunt locorum uim ad principales habere omnino uidentur.

• Legitima constitutio est: quę de scripto uno uel pluribus nascitur. Eam i
 quatuor partes diuidimus: scriptum: & sententiā contrarias leges ambi
 guum: ratiocinationem: scriptum & sententia in hos locos distribuitur.
 Expositionem: intentionē: inscriptionem: intentionē legislatoris: rōcina
 tionem: diffinitionem: assumptionem: repulsionem: cōpationē. uiolentiā:
 diffinitionem: infinitionem: alteram repulsionem: abolutio: qualitātē:
 & uolūtatem. Expositio est ipsius rei: quę cōtra scriptum facta eē uidet:
 cum breui amplificatione propositō: hoc pacto. Lex peregrinū murum
 ascendere capitale sit: tempore belli quidam muiz ascendit: hostiū ducē
 interfecit. Expositio. ascendisti muiz contra legem: hic scripti recitatio
 nunq̄ fere p̄termittēda est. Intentio dupliciter intelligitur: nā & scrip
 toris sententia circūstantiis enodabitur: quę peregrinū: quo tempore:
 quo modo: quā de re posse ascendere legislator itelligit: & rei uoluntas
 apietur: hoc modo: non eē tātum perspiciēdum q̄ ascendit: sed qua uolū
 tate: & q̄ ut ciuitatem defenderet: hostes propulsaret. Inscriptio nihil
 horū addidit legislator: sed simpliciter dixit quod uoluit peregrinum i
 murū nō ascendere: & utet breui collaudatiōe scriptoris: quod cōmode
 plane: nil ambigue scripsit: et scripti commemorationē faciēt. Altera
 intentio cōmūis est. Nam qui a sententia dicit: eā ad inscriptionē oppo
 net: hoc modo: Idcirco nihil horū scriptor addidit: qm̄ quę ita clara sunt:
 ut per se intelligantur: scribenda non duxit ut utet collaudatione scrip
 toris: q̄ illud solum scripserit: quod necesse fuerit: quod dubiū non esset
 id nec scribendū duxerit. Accusator dicet nō p̄pter hoc id legislatorē

Expositio
 Intentionem
 Inscriptionem
 Ratiocinationem
 Assumptionem
 Repulsionem
 Cōpationem
 Violentiā
 Diffinitionem
 Infinitionem
 Alteram repulsionem
 Abolutio
 Qualitātē
 Uolūtatem

omississe: quoniā per se itelligi posse putauit: sed quoniā omnino noluit peregrinum mūz ascendere: hic & ab aduersariorum sententia cōtēnet & infirmabitur si nihil dicemus scriptori obfuisse: si illud uoluiss& ascribere. Verum noluit: quoniā aut iniquū: aut contra iura cōmunia: aut inuile: & quod clare scriptum est: & quum & utile: & dicemus causam q̄re id scriptor senserit quod scripserit: hāc sententiā oppositā appellamus: & scripto non rei gestę accōmodari censemus: & ex re sentētię opposita inuēiri putamus: & quū aliquid assumit: i quo conuēire effectus urg&: euerfionem quoq; legis ea re sequi demōstramus: ac demum cōtentionē p̄ntis salutis cum futuro icōmodo adhibemus: quę res assumptionem: quā per oīns partis inscriptum: & sentētiā sicut ecōtrario incidere non negamus: uehementer pbat. Ratiocinatio inscriptionē: ac intentionem scripti i unum colligit hoc modo. nihil differt additum esse: nisi salute rei. p. ascendit: uel non esse additum: nam & absq; additione hac clarissimum est. Is locus exemplis comprobari sol&: si q̄ plurimas leges breuiter scriptas esse oīdemus: quę tamē tū exceptionibus quibusdam: siue expositionibus: tum consuetudie recta ex utili. r. p. sententia intelligunt. Quę omīa si ut uerba & litteras sequaris: cōtēnere instituisi calūniatoris non boni ciuis officium obtines. Nam si ex equo & bono more: natura legem non intelligis: ipm legislatorem: aut iniquum: aut stultū: aut iuidum calūniaris: cum aut iustum: aut impossibile: aut pugnātia. i. nō conuēientia cum superioribus & inferioribus: aut inutile scripisse eum asseueres. Diffinitio ad rōcinationem fertur: & quod plurimū inscriptione a scriptione differat: diffiniendo oīdet: quā diuersitatem etiā a diuerso euentu probabit: quid ex hoc: quid ex illo cōsequi poss& breuiter apiet. Assumptio hic cōparatiua est: quę per concessionē differentię: quam is: qui a scripto dicit inferre sol&: introducitur hoc modo. & si hęc ut dicis differant: tamē i utilitatem: & tutelam ciuitatis feci. Repulsio ex aliqua circūstantia assumptionem refutat: hoc modo. si huic rei. p. utilitati esse uolebas aliter sibi nō p̄uaricatione consulere debebas. Coparatio utrū maius emolumētum ne quod ex p̄uaricatione secutū est: an ipsa p̄uaricatio: & conferemus id quod scriptum est: cum eo quod factum est: ac oīdemus quid iudicem sequi oporteat. si a scripto dicemus: scriptū potius q̄ id quod aduersarii acute excogitarint: qm̄ piculosissimum sit: a scripto discedere. Sin a sentētia ecōtrario hoc multo tutius: atq; honestiꝰ dicemus: q̄ iā salutem peperit. hęc comparatio ut certis regulis cōprehēdatur: tempore: persona: multitudie: honestate: ac euentu tractari sol&: quod iam diu sentētiis potius q̄ scripto utamur: uel econtrario: quod solon maxime auctoritatis uir ita iudicauerit: q̄ plures ciuitatū sic utatur q̄ iustius: ac melius sit: quod utilius futuz. Violenta diffinitio nō ē hoc p̄uaricatio. Sed constitutio legum: & firmamētum. Itē econtrario imo

nil aliud q̄ p̄uaricatio mūz te non ascendere lex iub&: tu ascēdisti. In finitio. oport& unūquēq; pro uirili parte ciuitati ubi uiuit consulere. Item non oport& nisi leges cōserues. Altera repulsio ut in assumptiuis accusatoris est: & infinitioni defensoris per obfistentiā opponitur: hoc modo. Et si tibi lic& pro uirili parte. r. p. cōsulere: non tam omni modo quouis nisi rem populo aut Seātui patefeceris. Absolutio lic& quęcūq; r. p. conferre uideris: uel non cōmunicato consilio conficere: & si etiā non licer&: tamē quum ppter breuitatē temporis: hostiūq; impetū: ac cetera huiusmodi differendum non ess&: mihi tunc profecto licuit. Qualitas & uoluntas per cōmunes locos tractantur: qui sunt a scripto quidem in eum qui quum fateatur: cōtra id quod scriptum est fecisse: tamē audeat facti quere defensionem a sentētia contra eum: q̄ scriptū recit& scriptoris sensum: & uolūtatem cōtēnat. Legitimā cōstitutionem per contrarias leges dicimus: ut in priori libro declarauimꝰ: quū duę leges: aut etiā una: quę diuidatur: inter se pugnare uidentur. hanc post scriptum: & sentētiā collocauimus: quoniā eisdem geminatis locis tractat. Vnde nōnulli nō diuersam a scripto & sentētia legitime spēm hanc: sed modum eiꝰ quendam putarūt sicut duplicem cōiecturalem: aut diffinitiuā: nō constitutionis speciem: sed modū coniecturalis etiā nos in primo posuimus. Vex hanc segregandam omnino itelligent: si ut etiā supius dictum est: diligenter considerare uoluerint omnem statum ab eo: q̄ probat̄ fluere solere. deinde i scripto & sentētia unum scriptum affert: de quo quęstio fit. hic plura: quare quū unius & multorum eadē esse diffinitio non possit: diuersas legitime spēs has esse nullus dubitauerit. Pręterea non solum ad ueritatem rei: uex etiā ad dicēdum multum itereft. Vnam ne aut duas putemus: nam in scripto & sententia: unus scripto: alter sentētia semper contrariis in legibus uterq; scripto eius legis: qua nititur: & sententia cōtrarię legis utit. Postremo in contrariis legibus: etiā is locus incidit: quē continētiā laise appellare plac&: qui tūc iueit: quum aut plura per se aut diuisione quadam plura scripta uideēt. Locus autē diuersus si ab ea re: de qua quęstio est: nascitur: quoniā diuersitatem eorum: quę probant̄ oīdit: aliam cōstitutionis speciem cōstituit. Quare cōtrarię leges a scripto & sentētia diuersam legitime spēm omnino constituunt: quę locis scripti & sententię geminatis uno tantum additq; tractatur expositione. s. eius quod p̄ter scriptum factum esse dicitur. Intentione: altera expositione: scripti: altera intentione. Vex inscriptione rōcinatione: & diffinitio i cōtrariis legibus idcirco rarissime iueniūtur: quoniā quicqd ex his locis ab uno dicitur ab altero similiter proferri potest: hac equalitatis rōne etiā absolutio deficit: nisi quum ea lex quę a defensore proponitur eum locum possid&: quē continētiā nominamus: ergo post diffinitionem: ut in scripto: & sententia assumptio repulsio: compatio. Violenta diffinitio

Veritatis. 2.
Contrarie leges geminatas
scripti et sententię et hinc
duo differunt. 17c

infinito altera repulsio: deinde qualitas: & uoluntas sequuntur. Locus uero quem in contrariis legibus inueniri diximus: que continetiam latine: quam nos περιέχον dicimus noiare placuit post compationem collocabitur: que ut dilucidius intelligi possint: in hoc themate consideretur. Lex abdicato non liceat quicquam paternarum rerum possidere: & lex. qui tempore tempestatis in nauem manserit is nauem habeto: abdicatus tempestate permansit in nauem paterna. **Expositio accusatoris** sic agitur: ut in scripto & sententia: quum sis abdicatus: rem paternam possidere non potes. Intentio hic legislatoris est: per quam defensor expositionem accusatoris refutat: dicet enim legem abdicatos hereditate: ac successione quadam paternarum rerum priuare filios: se non ut filium: sed ut alienum nauem possidere: cui loco subiungit alteram expositionem: quod scilicet lex iubeat eum nauem habere: qui tempore tempestatis in nauem permanserit: huic expositioni alteram intentionem opponit aduersarius. Nam id nobis uniuersaliter preceptum sit scriptum semper quum contra nos esse uidetur. Intentione hoc est sententia: & uoluntate scriptoris solui debere: hęc igitur altera intentio hic erit quod legislator eos uoluit: si permanserint possidere: qui abdicati non sunt: & tunc quum alia lex non contradicat: & sequitur indeterminatione: quam & inscriptionem noiamus. Sed quam exequari uidetur: ut diximus difficillime inuenitur. Possit autem tunc incidere: quum una lex dilucida: altera obscurior esse uidetur: aut cum una lex iudicatis confirmatur: hoc est quod ea lege plerumque utantur iudices altera fere nunquam: tunc enim huiusmodi legum diuersitate: quod una clarior: aut usurpata sit: altera obscurior & usui parum accommodata. poterit hi loci fortassis ita pertractari: ut non uideantur ex utraque parte omnino eadem: sed diuersa dici. ratio in definitio similiter: atque indeterminatione difficillime: ac fere nunquam incidere possunt: quis magni oratores etiam que difficillima sunt orationis: uel facilia reddant. **Uerum nos quod ars inuentionis ostendit: non quod grauis orator efficere potest nunc sequimur.** Altera intentio est: qua sententia & uoluntas scriptoris ab utroque ac in utroque scripto igitur. Accusator dicet: ideo legislator abdicatum rebus paternis priuasse: quod non dignum putasset & turpem: ac odiosum patri filio quicquam quod patris esset & possidere. Defensor non propter hoc: uerum ut coacti filii labore suo se ipsos sustentare uelint: ut quum se ipsos nihil habere intelligant: pericula subeant: honeste questum inquirant: otium & delicias procul abiciant: quod is fecit. Nam uterque post eam intentionem: quam scripto accommodat factum subiungit & ei conueniens: ut accusator hic turpitudinem uitę: defensor factum periculum suum tempestate breuiter supponit. Itaque ideo ei: qui in tempestate permansit: nauem dari iubet: ut nauigantes pericula tempestatum libenter sufferant: & ex hoc quod pauciores ciues naufragium patientur. Ex parte accusatoris huius legis intentio in proposito themate: uel non incidit: uel infirma est. Nam & si noluisse legislatorem duplici poena eos affici: qui nauem reliquerunt constat: id tamen

exponere ac intentione. 2. ca.

aliam intentione 3. ca.

dicere preteritum parenti inuidiosum est. Si alius ager & non uerisimile. Qua propter multo infirmiores: etiam ceterę suę rationes esse uidentur: nam qui contrariam legem intentione infirmare non potest: is quasi concedere uidetur: illa potius quam sua lege utendum esse: hęc scripti intentio in scripto: & sententia ad inscriptionem afferri solent: hic ad ipsum scriptum. **Assumptio** accusatoris hic relativa incidit: & intentioni defensoris opponit: hoc modo. Sed abdicatus es: & nihil patris possidere potes: & utetur breui amplificatione per locum communem contra abdicatos. In omni enim relatione assumptio loco communi approbatur. defensoris assumptio: sed permansit in nauem: in qua compatiuum quid incidit melius atque utilius fuit in nauem permansisse: ac ita subire periculum: & perpetui tempestate: ut nauis ac omnia que in ea erant salua sint: quam si omnia simul perditia essent. Item utilius esse. x. p. mihi nauem a iudicariis: hoc enim exemplo: & alii suo periculo conabuntur a tempestate naues conseruare: hic tempestate uis magnifice ante oculos subiicietur. Repulsio defensoris ad assumptionem accusatoris per insidiam prius: deinde per obsequentiam referet. & si is essem: quem tu putas: ac ita turpis: ita infamis ut tu dicis: nunquam tamen iure nauem ea priuaueris: quam seruauis: neque tempus nunc preteritam uitam acculare: sed hęc de re qua deagitur disputare: quam tu uirtute: ac labore meo consecuta esse negare non potes. Accusatoris repulsio. aliis in rebus: non in his que lege prohibentur: uirtutem tuam ostendere debebas. **Compatio**: quod nam scriptum legis oporteat potius seruare: si una iam pridem & semper: altera nuperie: uel raro usi sumus: & que lata prius: si hęc a publicola: illa a decemuiris: si multi hac: pauciores illa utantur: aut si hoc pro re. pu. Illud pro priuatis agi conueniens quibusdam scriptum sit: si hęc iustior: ac communi uiri quoque: & bono magis conueniens: si utilius: condonabiliusque sit hęc: quam illa seruare: quomodo si hęc reuocetur: multa incommoda res. pu. peressura est: illa si contemnetur: aut nihil: aut multo minus incommoda adducet: ad compationem continetiam proprius huic statui locus preter eos: qui scripto: & sententia attribuuntur statim consequitur. **Continetia** est locus: quo diuersis quibusdam positis scriptis diligenter quid contineat: quid contineatur consideramus: hoc est si possumus huiusmodi earum legum naturam ostendere: ut si una obseruatur: altera etiam simul obseruet: si reuocatur: altera etiam contemni uideatur: hoc modo: si nauem possidebo: nulla istarum legum despicietur: utraque obseruabitur: permansit in nauem: secundum legem eam habebit: que iam patris non erat: nec paterna amplius dicenda ex quo tempestate relicta fuit. Verum quam is locus non plane nec aperte in proposito exemplo incidit: ut eius uis omnis clarius appareat: hoc etiam thema huius scripti ponatur. Lex uitiata uirgo uitiatoris aut interitum: aut connubium optat: quidam qui duas simul uitiata dicitur una interitum: alia connubium optat: hic utraque partem legis integram fore dicet: si capite

de Assumptio accusatoris

de Continetia

plectatur. Nam hoc modo utraq; ulta iniuriā erit: quę si alterā i uxorem accipiet: alteri nullo modo ex lege poenas dabit. p hūc locū & abrogatio ac derogatio consyderantur: & utrū una iubeat: altera permittat: nam illa lex: quę iubet: aut cui nihil abrogatum: aut derogatum fuit: quum plus ualeat: continere eam uidetur: quę permittit: & cui abrogatum siue derogatum sit: q; si quid incontinētiam ab aduersario affertur: nō alienū erit utriusq; rei uti collatione: ut si hūanitatē: & misericordiā ita continentię opponat: ut simul conseruari quęq; legem dicat. collatio honesto & euentu fieri potest. Violenta diffinitio continētiam cōfirmat hoc modo. Nihil paterni possideo: nō erit hęc nauis: quū in media tempestate relicta esset & amplius patris: & sic suum alicuius esse dicet: quod in tutela illius ac gubernatione est: sponte: aut despatione relicta alienū esse: quod & legislator sensit: quum eos: qui nauem in tēpestate relinqūt amittere iubeat. Item ecōtra non poterat non esse patris: quod nullius alterius erat. Itē non est hoc conseruare legē: sed contemnere si uiuus uitiatore relinquit necesse ē enī sedeat uitiatore despecta omīo: & abiecta puella: quum nullā sibi ultionem secūdam leges factam ē uideat. Item ecōtrario hoc ē conseruare legem. maritum uitiatorem uitiatę cōcedere quū optet. Infinitio & ceteri loci: qui in scripto & sententia infinitionem sequuntur: quū sci dunt: ut in assumptiuis diximus tractabūt. Ratiocinationis hi sūt loci expositio: accommodatio: diffinitio: scriptoris intentio: ampliatio: uiolēta diffinitio: compatio: assumptio: quę si incidit: etiā repulsio iuenietur: quā absolutio sequet: deidē qualitas & intētio: quę ut clariū pateat: breuiter exempli causa in hoc themate cōsideretur. in correctionē ciuium noiati ledere: quos uolebat conseruare uetus comoedia: quod & si putile fore tamē quum uitiosi p̄gualerent: lege cautum est: ne quis i comoedia ciues amplius noiati ledat: quidam in imaginē eorū: quos noiare nō licebat histriones personatos adducebat: reusit: legis expositio ledis ciues cōtra legem in comoedia: accommodatio est locus: quo rem nostram nō discrepantem a scripto demonstramus: hoc modo. atqui neinē nominauim. Hoc. n. est: quod lege phibetur. Ratiocatio. nil differt personatim ciues uel nominatim ledas: utroq; enim modo certa rōne populus cognoscit: quem uitupas: quod legislator fieri noluit. Diffinitio. plurimū differūt: & diffiniet utrūq; ut diffiniendo demonstrat: q; hoc ab illo differat: quā diuersitatē oñdēt: genere: natura: ui: magnitudie: loco: tempore: persona: opinione: quę quum i utrisq; fundari possint a consequētibus: quā rōcinationem sequitur diffinitio tum clariorem: tum uehementiorem habebūt uim: scriptoris intentio tam accusatoris q; defensoris ē: & acusator dicet legislatores noluisse comoedos quęcūq; ipi ciuium uellent iniusta uituperatione afficere: defensor non propter hęc causam latā legē: sed quā perutilis comoedia ciuibus uisa est: non expulsa: sed prohibita est ledere

noiati: ne in eternā meōriam uituperatio ciuium pmaneret: aut ne q̄si commentarii uituperationis ciuiū comoedia extaret: quę & ad p̄sentes & ad posteros hoīes turpem alicuius ciuis cōmemorationem faceret. Ergo aut qui noiati ledere neminem: nec a me scriptum quicq; reliquit: quo aliquis uitupetur: & utilitatem: quę ex reprehensione fieri solet & optie omnibus contuli: & nihil unq; contra legem fecisse uidebor. Ampliatio magnū quid ab reo commissum oñdet. Violenta diffinitio. nihil aliud est noiati ledere: q; certo signo significare: quem uituperas: quod tu fecisti Compatio. quod maius etiā sic eos ciues: quos ledere uelis: ita adducere ut eisdem ipsos populus uidere existimēt: q; nominare. Assumptio hic meo iudicio: tam relationis: q; compationis: incidere potest. Relationis si uehementē infames esse uiderentur: qui ledi sunt. dicet enī iure rei. publi. uexatores: aut quadruplatores sicarios & huiusmodi in spectaculo uituperatos fuisse: Compationis: si cōducibilis: atq; utilius cum rei. pu. ut ceteri a simili uitio se retrahāt: tum etiā ipsis: ut quum se intelligant uitiiis suis ignominiam consecutos contentur uirtute infamiam expellere. Repulsio non hoc modo: sed accusatione potius eos a uitiiis deterruisses: & rei. pu. melius consuluisse. Absolutio. sic & unicuiq; ut pōt: uel ut uult: dū modo leges non euertat: quod sibi utile futurum intelligat cōficere. Qualitas: & uoluntas similiter ac in superioribus scimus multos qui hermago rā imitati sunt: omni in statu conatos q; plures modos excogitare: qui id solum mihi agere uisi sūt: ut ars difficilior cognitu putaret: si nos eos modos solum enotare nitimur: qui ad dicēdū perutiles sunt. Quare quā non nihil ad dicēdū refert (facilius. n. inuenire poteris: si hęc certa rōne intelligas) quattuor hos modos rōcinationis memorię commendandos duximus: a simili. a maiore: a minore: quod añcedere debet: et a contrario. A simili est: quod proposuimus: & id quod nūc dicemus: lex. qui patrē interfecerit obuolutus corio deiiciatur in profluentem: matrē qdā interfecisse conuictus est: & eadem affici poena recusat. a maiore lex. exulem inter fines deprehensum liceat occidere: quidam uerberauit solum: accusator: q; manus intulerit hoīni. a minore: quod añcedit deprehensum adulterum liceat uerberare: adulter uerberatus post aliquot dies interit: Is qui uerberauit: reus est cędis. a contrario: uiri forti p̄miū quod petit. imperator desertorem pugne necauit: reus est cędis. Hos modos ad dicēdum non inutiles putauerimus: quā & ad rōcinationem: & diffinitionē: qua quid quod factum est a scripto differat inquirimus: & ad intētionē scriptoris: a cad uiolentā diffinitionem inferēdam: & compationē nō nihil afferre uidentur. Quum scriptum ambiguū esse uidebit: quod aut redditione: siue cōstructione scripti: aut diuisione uerbi compositi: aut defecta ipi scripti: aut uaria potestate uerboꝝ fieri solent: his locis utemur: expolitione: intētionē legislatoris: continentia: assumptione: repulsione:

de notatione tituli 9

Ratiocinationis gna. 2. 0

(10) tractatus de acceptis ab
de Ambiguo ac loquax

in finitione: qualitate: & uoluntate: quæ in hoc exēplo qualia sūt breuiter
consyderent. Meretrix si coronā auream hab& publica esto. expositio i
ambiguo duplex est: accusatoria: quæ quid lege faciendum sit: breuiter
proponit hoc modo. Lex te publicam esse iub&: defensoria: quæ abigui
naturam statim proponit: non me: sed coronam. intentio legislatoris ē:
qua ad utilitatem nostram scriptum exponimus: hoc modo. atrociter le
gislator puniēdas meretrices putauit. Atrox enī facinus dic& meretricē
huiusmodi. corona se exornasse: qua sola utūtur pudicę. Item econtrario
puniēdas putauit: sed non ita acriter ut tu existimas. intentionē uterq;
aliis legibus natura: more: & quo: & bono cōfirmabit: ut appareat hoc non
illud: aut hoc potius scriptorem uoluisse. Itē ex utilitatis: uel honestatis
euentu: quod inhonestissimum sit meretricem similem pudicis uideri:
quod etiā inutile: qm̄ hoc modo: dum quæ nā sit ignoretur miseri pudicis
poterit: quibus de rebus atrociter eam puniēdam censuit.

Continētia perspicietur: si diligenter consyderabimus: quæ sententia ex
his: quæ scripto attribuūtur: alteram contin&: qui locus in exemplo ppo
sito accusatoris est: hoc modo. atq; si tu publica eris: & corona una tecū
publicabit: si corona dabitur: tu tamen facinus impune suscipies: qua de
re dic& si ita fiet ut ipse cens& nullomodo iudices legē contēnere posse:
si ut aduersarii putāt legem intelligāt errare ipsos: ac ab intentione scrip
toris longius recedere posse. Assumptio relationis est per locum cōmu
nem contra meretricem: repulsio sufficit ignominia: satis est q; infamis
sum: quod tum a meis: tū a pudicis omībus expulsa: qm̄ meretrix satis
punita his rebus impudicitia mea: ad repulsionem semp absolutio leg
sol&: nisi quū reus mali se quicq; fecisse confitetur. Non enī pōt dicere
id sibi licere: quod quis leuiore poena: tamē puniendum esse concedit. In
finitio accusatoris. oport& meretricem: quæ pudicę ornāmētum assumit
acriter punire. defensoris. misereri oport& eiusque paupertate coacta: ut a
liquid acquirer&: quo uitā sustentat&: id ausa est: quod nemini obsuit
Qualitas & uolūtas per cōmunes locos ut in aliis diximus tractabitur:
in quibus etiā id cōsiderandum erit: si legem contēpserit: aut ignorauit:
hec paucis dicta de cōstitutōibus partibusq; earū: ac locis sufficiāt. Nunc
huius uoluminis finem faciemus: si pauca de deprecatione dixerimus:
nam & si per se in iudicium non uēiat: tamē quia uel apud imperatorem
uel apud senatum: & omīno apud eum: qui solutam legibus potestatem
obtin&: agi facile potest: nō uisa est p̄termittenda: maxime cum ueris
causis: hoc est aliis constitutionibus commode imisceatur plerūq; quod
Ciceronē in orōnibus factitasse uidemus: nam & quū pro ligario dicit:
necessitate factum defendit: & deprecatione utit̄ apertiore: quoniā apud
imperatorem causa agebatur: & in diuina pro Milone orōne tunc se de
mum deprecatur̄ ait. Quū uel hac luce clarius iudices uidebunt miloni

actus . xi
de deprecatione

insidias a Clodio factas: quare ipsius quidem summi oratoris iudicio
etiā apud iudices hoc modo deprecatione utemur. quare si hoc eū fecisse
cōstat & iudices: tamē p̄ summis in rem pu. bñficiis ignosci ei cōueit &:
Nūc uero cū nihil tale ab eo factum uobis probatū sit: dubitatis iudices
eum innocētē absoluerē: quē si palam deprehensus fuisset & ob merita
sua liberare non dubitaueritis: quā quidem deprecationē & si per totam
nōnunq; orationē tangat: Cicero: ut quum milonē defendit factitare ui
detur: tamē eum aī aduertimus: post ea firmata: quæ ab aliis afferuntur
cōstitutionibus deprecationem plerūq; collocare solere. omīs uero depre
catio tum cōmodius tractari potest: quū pro forti uiro dicendum ē: cui
bñficia: uel i rem pu. uel in eos ipos qui audiūt nōnulla extiterūt: ex quo
etiā spes amplior futurę uel utilitatis: uel laudis haberi poterit. si in eū
aī aduersum non fuerit: q; si nulla eius extant beneficia: uel ab his rebus:
quas maiores sui magnifice gesserant: uel ab amicorū: agnatorū: affinium
uirtute deprecari poterimus: quumq; uel sua: uel suorum beneficia cum
amplificatione dixerimus: i feremus ut dictum est: p̄sertim si apud iudi
ces res agitur: quem igitur meritis suis si culpa teneretur absolueritis:
eum in ocuū condemnabitis! Nam ut dixerimus i iudicium nūq; per se
crebro cum aliis habita statibus uēire sol& (Omnis ergo deprecatio quæ
ritur extenuatione: uolūtate: compatione: attributione: euentu: cōmiserati
one. Extenuatio est: qua dabimus opam: ut mīora uideantur: quæ fecim⁹:
q; ut multi credunt: aut aduersarii dixerūt. Volūtas est: quū quærim⁹ q;
sententia factum sit: quod non odio: neq; crudelitate: sed humanitate uel
studio: uel recto quodam officio: ut si dicas gratū te eē uoluisse: ac ob sua
in te alicuius merita negare non potuisse. Compatio est: quum quærim⁹
nostra: aut maiorum nostrorū amicorū: agnatorū: affinium collata in rem
pub. aut in auditores bñficia ea: uel maiora: uel plura iis quæ deliquimus
affirmare conamur. Attributione ex his locis captatur quos personis attri
buimus. Ea est duplex: nam partim eam quæ reo: partim quæ auditori
attributa sunt: per eam diligenter consyderamus. Ex iis quæ auditori at
tribuuntur deprecabimur: si eum misericordem: ac hūanum fuisse semp
magnāq; laudem ex ea re consecutū dicimus: ut pro liga. Ci. nulla de uir
tutibus tuis plurimis: nec admirabilior: nec gratior misericordia est. hōi
nes enī ad deos nulla re propius accedunt: q; salute hōinibus danda & z̄.
Sed ex his quæ reo attribuūtur dicemus: Si nobilitatē generis: dignitatē
amplitudinemq; tum suam: tū eorū: qui pro reo rogant: oñdem⁹: si eum
misericordem in potestatibus: patietem i piculis: omībus in reb⁹ uirtutē
obseruasse: si aut nunq; aut perraro lapsus: deinde nō esse mirandum si
semel humana imbecillitate errauerit: si nunq; sibi plurimum arrogasse:
sed mitē: mansuetūq; fuisse: nūc autē & ita supplicē eē dicemus: ut clare
appareat in iis ipis qui sibi ignoscere possunt totam spē habere. Euent⁹

de Locis deprecationis

conſiderabitur: ſi nihil ab eo periculi futuꝝ demōſtretur: ſi qua ſpes erit: uſui futura: ſi nulla uitupatio a ſubditis: ſociis: aliisq; ciuitatibꝝ ſequetur. Si laudem aliquam conſequemur: ſi ſine ſupplicio diſceſſerit. Cōmiſerationis pꝛcepta ſuo loco dicentur. Quare oportet & omnia inde quę ad miſericordiã captandam pertinent: ad cauſam noſtram trãſſerre. Si quis uero eſt aduerſarius eius: qui deprecatur: omibꝝ his locis incōtrariũ cōuerſi utetur. Sed huius uoluminis modus nũc ſit. Cętera i tertio proſequent.

et pꝛ de argumētō 3° c. 12.

oas pꝛincipibꝝ 1° c.

VONIAM in ſecundo libro cōſtitutionũ: earũq; partium locos: quos κεφάλαια nos: hoc ē capitula dicere ſolemꝝ: quã breuiter: & dilucide fieri potuit: explanauimus: nũc reliquum eſſe uidetur: de argumētatione pauca diſſerere: quę pars ita neglecta eſt. ab omibꝝ ſcriptoribus tam latinis q̃ gręcis: ut pene tēporibꝝ noſtris omĩno ignoretur. quã quidē partem non q̃ inutilem putarēt: Nã omnis fere nihil utilius in hac arte inueiri poſſe cōfirmant: Verum: quia ita difficillimum eſt id: quod a loco inueneris: comprobare firmiter: expolire ornate: abſoluere expolite: ut uix ſatis aperte doceri poſſit: aut omĩno pꝛtermiſſam: aut ſolum ab antiquioribus tactam argumētationē arbitramur. Nos autem non q̃ multum nobis attribuimus diligentius hanc rem tractare conſtituimus. Vt ut uiam: qua multo plura cęteri inqꝛat: aperiamus: Primo igitur dabimus operam: ut argumētationis ſpecies: quibus oratores utũtur: appareant: & quomodo una quęq; tractetur: nō ignoretur. Hęc enĩ res facit: ut neq; diutius: q̃ opus ſit: eiſdem in locis cōmoreris: neq; incohatam argumētationem relinquas: nec eodē identidē reuoluaris: nec ad aliam incōpoſite tranſeas: deĩde diuiſionem ſiue demōſtrationem locorum tãgemus breuiter: quã gręci περὶ Διαίρεſεως καὶ ἀποΔειξεως uocant: quã inuentionis partē om̃s maximam appellant: docet & nemo: niſi cum principalibus locis cōiunctim. uerum de his ſatis: nunc ad rem ueiamus: ſi id primo dicamus: pꝛincipales locos hic a nobis appellatos eſſe: quos gręci auctores: ut diximus κεφάλαια noĩnãt: alios quos latini uulgo locos appellant: ut conſuſionem i dicendo effugiamꝝ: approbatiuos: ſiue ſecundarios appellabimus.

Locus principalis eſt propoſitionis ſedes: uel: uide ad propoſitã cauſam cōueniens trahitur propoſitio. locus approbatiuus ē argumēti ſedes: uel uide ad iuētã propoſitionem cōueĩens trahitur argumētũ. Argumētũ eſt ratio rei dubię faciens fidem. Argumentatio eſt argumēti per orōnē explicatio: ſeu decē ponimus modos: quibus oratores utũtur: **Cōplexionem**: enumerationem: ſimplicem cōcluſionem: expeditionem: ſubiectionem: oppoſitionem: uiolationem: inductionem: collectionem: rōcinationem. **Cōplexio** eſt argumētatio: in qua utq; conſeſſeris reprehēditur: hoc mō:

pꝛincipes approbati

de oratione 2° c. 10.

cōplexione. 2° c. 11

aut ſciebas quod futurum erat: aut non: ſi ſciebas: quare in conſilio: quod utilius fore uidebas: nō exponebas: Sin nesciebas: quare alios accuſas: quę eadem: qua tu inſcitia impediti ſunt: ne quid futurũ eſſet: & perſpicerēt: In hac complexione: quam nos Διαμυμῶτον appellamus: maxie inter ſe oportet & oppoſitas eſſe interrogationes: & ad ſoluendum aduerſariis minime faciles: ut: quũ auditores perſpiciant neceſſe eſſe aduerſariũ. alieꝝ eorum concedere: quę pꝛepoñuntur: facile hac ex re conuictum eũ ſuſpicietur. ex cōplexione una concluſio ſequatur oportet: ut in ſuperiore patuit exemplo. Sequitur. n. accuſandum eum non eſſe: qui. quod utile fore putauit: id populo perſuaſit. Item quid oportet iisdē de rebꝝ ſępius dicere? Nam ſi meĩniſtis obtundam: ſi obliti eſtis: quum re nihil egerim: quid eſt: quod uerbis efficere poſſim? quod ſi non eadem cōcluſio: ſed diuerſę ſequerentur: aut ſi quę proponũtur oppoſita non eſſent: cōplexionis quideĩ formam: ſed non uim haberet oratio: quã orationem quoniam nos Διαμυμῶτον ſοφιστικόν appellamus: latie depraũata dicat cōplexio: qua tamē quum uerã complexionem res non patitur: uſi ſunt clariffimi oratores: uel ut aduerſarios terreãt: uel ut iudicibus facilius argumētatiõis forma fidem faciant. ut Cicero pro plano: quos tu ſi ſodales uocas: officiõſam amicitiam nomine inquinãſ criminoſo. ſi quia gratioſi ſunt: accuſandos putas: noli mirari te: quod tua dignitas poſtularit: repudiandis gratioſoꝝ amicitiiſ non eſſe allecutum. **Complexio** ſi uera eſt: nullomō reprehēditur. ſi falſa: duobꝝ modis: **Conuerſione**: alterius partis reprehēſione: **Conuerſione** hoc pacto: hic tibi accuſandus nō eſt. Nã ſi ueret: quid eum accuſas: qui probus eſt? Si non ueretur: quid eum accuſas: qui id parui exiſtimat: & quod per conuerſionem conſutabis ſic: imo hic mihi accuſandus eſt. Nam ſi ueretur: propter accuſationē ſe corriget: ſi non ueretur: tunc accuſandus: quia improbus. **Alterius partis reprehēſione** hoc modo: immo quoniã ueretur: ideo accuſandus: ut ſe corrigat: Itē ex alia parte: immo ſi non ueretur: accuſandus eſt: quoniam improbus. Verã autem complexionem: quę nunq̃ uere reprehēditur: eam opiniamur: in qua ea quę oppoñuntur: & uera & inter ſe oppoſita ſunt: & idē ex utriſq; maĩſte cōſequitur: ut illa ſuperior. Nō ſum accuſandus tibi: ſi aliter eueit: q̃ ego putaueram: nam ſi ſciebas id non profutuꝝ: tu potius accuſandus es: qui quod reipu. utile uidebas: pꝛęſens conticuĩſti. ſi nesciebas: adhuc accuſandus tibi non ſum: quum & tu eiũdem futurorum inſcitieꝝ reus ſis.

non q̃ e uera cōplexio.

de enidatione 3° c.

Enumeratio eſt argumētatio: in qua plurimis rebus expoſitis: ac cęteris infirmatis: una reliqua neceſſario cōfirmatur: hoc modo. Si illum ab hoc dicis occiſum: quũ ſine cauſa nunq̃ ſuſcipiatur maleficiũ: neceſſe eſt: aut metu: aut odio: aut ſpe alicuius cōmodi: aut amici cuiũdã gratia. ab hoc eſſe occiſum: q̃ ſi nihil horum fuerit: ab hoc nō eſt occiſum: ſed neq; odiũ neq; metum: nec ſpem aliquã: nec ad aliquẽ amicum iſtius mortem illiꝝ

ptinuiffe probare poteris. relinquatur ergo ab hoc non esse occifum. hęc argumētatio fi om̄s rōnes; quibus aliquid fieri potest; uere cōprehēderit: refutari non potest. refutatur autē duobus modis: aut quū aliquid dicitur p̄teritum: quod concedere uelimus: aut quū aliquid eorū: quę dicta sunt ita infirmum fit: ut contra dici possit: hoc modo. quoniam hūc fundum constat meum fuisse: quē nūc tu possides: necesse est: aut hęreditate tibi uenisse: aut te hūc emisse: aut uacuum possedisse: aut usu tuum fecisse: aut me inde ui eiecisse: me uiuo: mea res tibi hęreditate euenire non potuit. Emptio nulla proferē. Vacuum quod meum cōstat fuisse: possedisse nō potes: usu tuum non fecisti: relinquatur ergo: ut me ui a mea possessione eiecēris. hic cęteris concessis: tamē quod sequitur: negari poterit: Si dono se ab eo ipso habuisse oñd&: quod in enumeratione p̄teritum est: Aut si aliquam enumerationis partem negauit: ut si emisse se ab eo dic&: idq; ostendere poterit.

Simplex conclusio

3. **Simplex conclusio** est argumētatio: ex qua ex eo quod añcedit: aliquid cōsequi necesse est: hoc modo. Si hoīnem hoc tempore in prouicia constat occifum: quo iste hic nobiscum erat: relinquatur necessario ab hoc nō esse occifum. Simplex conclusio duobus modis infirmabitur: aut enī id quod antecedit: negabitur: aut eo concessio consecutio sibi non coherere dicetur. negatur quod añcedit: si superiore i exemplo dicat aduersarius eum hic nobiscum nō fuisse. cōsecutio necessario nō coher&: hoc modo. Si mater est: diligit filium: at medea dic& aduersarius filiū iterfecit. Quare oport& id quod añcedit: uerum esse: & conclusionem necessariam ad illud cōsecutionem habere. non ignoro plura: & subtiliora posse ad hęc rē p̄cipi: si quis ex dialectica ad hanc dicēdi facultatem p̄cepta transferre uell&. Verum q̄tum ad oratoris usum pertin&: his quę dicta sunt: cōtentos eē oportebit. Cętera ex topicorum doctrina transferre licebit. Verum hos tres argumētationis modos: quorū unus biptita diuisione: alter partium enumeratione absoluta: tertius ex eo quod uere añcedit cōsecutionem inferunt: non facile reprehendi posse opinamur: si recte confecti sūt. q̄re quum eorū: quę dicimus: nōnulla ita: ut dicūtur: esse necesse sit: multa probabilia uideantur: quęcūq; in necessaria demonstratione uersantur: aliquo istorum generum potissimū absoluemus. quę probabilia uidentur: reliqs argumētationis generibus exornabimus: quod tamē nunq̄ contrafactū a clarissimis oratoribus inueniri confiteor. Nam quēadmodum his tribus generibus: quę in necessariis uersantur: deprauate: hoc ē ut clarius gręce loquamur sophistice in pbabilibus nōnunq̄ utuntur: ut quum de cōplexione docebamur: latius dictum est: sic etiā quis raro necessarias rationes aliis q̄ his quę p̄diximus argumētationis generibus ab oratoribus trahari uidebis: quod tm̄ sine ratione fieri nō arbitror. Nam & res nōnunq̄ deo late diffusa est: ut breuiter ad superiora genera colligi non possit:

& auditores huiusmodi: ut parum profit ita dicere: ut res expostulat. nō enī ut cęterę facultates: hęc diuina dicendi copia rem simplicem solum considerat: Sed hoc suum est: ut una cū re locorum: temporū: personarū: non paruā habeat diligentiam. Is enī bñdicit: qui non ut res solum: qua deagitur: Verum ut res cęteris annexa circumstantiis simul expostulat: omnia complectitur. sed de his hactenus: nec enī ad hoc p̄positum: sed ad grauitatem dicendi pertinēt: nūc de reliquis agamus.

Subiectio est argumētatio: in qua quęrimus quid pro aduersario: aut cōtra nos dici possit: deinde per singulas interrogationes propere subiicit rōnem: qua id quod dictum est: non ita esse oñdimus: hoc modo. quęro igitur unde iste ex tenui tam pecuniosus factus est. patrimoniū sibi aplū relictum est. At patris bona uenerūt: hęreditas aliqua eueit: at ab oib; suis exhęreditatus est. ex mercatura quam agere constituit: quęstū maximum consecutus est. At ex ea re: ea etiā quę habere uidebatur: omnino amisit: quare si his honestis rationibus locupletatus non est: relinquatur eum unde non oportuit surripuisse. Is dicendi modus: quādo necessariā imitatur rōnem. uehemēter enumerationi similis est. Nam hic facile oib; quę interrogatione dicta sunt simul prolatis: deinde ablati cęteris: Si postremum reliqueris: enumerationē consisties: hoc modo. qm̄ ex tenui pecuniosus factus es: necesse ē ut aut ali quod patrimonium tibi relictū sit: aut hęreditas aliqua euenierit: aut ex mercatura ingentē quęstū consecutus sis: Aut unde non oportuit surripueris. patrimonium nullū habuisti: a necessariis oib; exhęreditatus es: ex mercatura multa damna perpeffus es. Ergo uide non oportuit surripuisti. quare imitatur quidē enumerationem: non tamē necessario: ut illa rem non aliter esse arguit: nisi ea quę melius enumeratione dicerentur: subiectione expedirentur. q̄re non dicendi quodam genere solū hanc ab illa differre arbitramur: Verū etiam q̄ enumeratio semp si bñfit necessariam conficit conclusionē: hęc nō semper: p̄terea illam: nisi res patiat: ut rationes omnes quibus refieri possit: facile cōphendas: nunq̄ uere conficies. hęc: si solum hęc: quę ad rem pertinēt tollas: interrogando cōmode pronuntiabis: hoc modo. quum tanta multitudie numidarum circumdatus essem: quid me facere oportuit: dimicare. At cum parua manu prodiremus: uirtuti militū confidere. At locorum angustię ab hostibus occupatę uti uirtute milites nō sinebant: sedere in castris: ac exercitus siti: & fame cōficiēbatur: castra relinquere: at obsidebar: uitam militū negligere: at id magno detrimento reipub. futurum existimabam: iugurtę condiciones repudiare: at aliter salutē dare militibus non poteram. perutilis hic ē dicēdi modus: Nā cū locorum: temporū: rerūq; rationes: & causas omēs añ oculos ponat: facit nōnunq̄ ut etiam quę probabilia sunt necessaria esse uideantur. Quare ille fons oīum dicēdi genę Cicero & frequēter hoc utitur: & postremas

De subiectione

duas interrogationes nonnūq̄ per cōplexionē complectitur. ut pro. P. qui
tio: appellandi tempus non erat: at tecum plus ānum uixit. in gal'ia agi
non potuit: at & in prouītia ius dicebatur: & romę iudicia fiebāt. Restat
ut aut summa negligētia tibi obstiterit: aut inuita liberalitas. si negligē-
tiam dices: mirabimur: si liberalitatem: ridebimus. Sequebatur enim si p
subiectionem dicere uoluiss&: negligētia tibi obstetit! At mirum erit si
te unq̄ in exquirendis pecuniis dices fuisse negligentem. liberalitas īpe-
dimēto fuit! At ridiculum est te liberalem nūc dicere: qui semper auare
uixisti. uerū ut uehemētiōr simul ac uelocior ess& oratio subiectionis ul-
timas istas duas partes in cōplexionem conuertit: quod nō in his solum
uerum etiam in aliis fere omnibus tum uehemētiq̄: tum ut se citius orō
expediat: tum ut uarie dicat: tum suauitatis: tum grauitatis ornatusq̄ cau-
sa: tū etiā ut iudices excit& diuinitus sol& facere Cicero. Sed de his alias
Subiectio duobus modis reprehendi potest: aut quū aliquid p̄termittū
esse dicitur: aut quum unum eorum satius facere fuisse confirmamus.

Summissio 6^m c^m
Summissio est argumentatio. in qua nos metip̄i a nobis petimus rōnē
quare quidq̄ dicamus. quod genus cōmode conficietur si crebro unius
cuiusq̄ rationis rōnem petamus: hoc modo. Athenienses magnā philo-
sophię opam dare uoluerūt. quare sic? qm̄ recte intellexerūt liberales ar-
tes summe oīum appetendas esse. cur ita? quoniā per eas ii efficiuntur ut
q̄to natura hoīnis aimātibus excellit: tanto nos indoctis hominibus añ-
cellamus. quare hoc? quia ingenium nostrum nisi arte doctriāq̄ excolat̄
rude ac omnino sui ipsius dissimile est. quare sui dissimile? Quoniā cum
eruditus sis: natura ingenii multo acutior est q̄ ess&: si omni eruditione
carere uoluisses: unde hoc? quia principia quędam quasi seīna natura no-
bis imposuit: quę nisi cura: studio: labore: ac uigilantia germinare feceris:
parum ingenii bonitate frueri: mirum quod sic natura factum sit. recte
factum inq̄: quāobrem? quoniā uoluit nos non ut beluas sine labore per-
fici: sed industria: & opera nostra p̄ternitatem mereri. hęc argumentatio:
& auditores facile assentire facit: quū nihil in ea dicatur cuius rationem
non subiiciamus: & festiuitatis crebra tum interrogatione: tum rñsione
hab& plurimum. Quare illis superioribus quū exulcitare auditores: aut
quum uehementius dicere uolumus: hac cū festiua attentione op̄ sit di-
ligenter utemur. Inuenitur tamē & duabus interrogationibus absoluta:
ut Cicero pro. P. quītio: non fuit causa cur postulares: qui hoc itelligi pōt?
quia sex. neuio neq̄ ex societatis rōne: neq̄ priuatim quicq̄ debuit quīti?
quis huic rei testis est? idem qui acerrimus aduersarius. Summissio rep̄-
hendetur: si una pluresue rationes infirmabūtur. Vex si statim ea ratio
quę primo loco exposita est: aut improbat: aut omnino uera eē negat̄.
nil aliud amplius quęrendū est. q̄ si aliqua de his quę postremum locum
obtinēt refutatur: facile cęteras si opus fuerit usq̄ ad propositionē ip̄am

72
regrediendo infirmabis. *de oppoē 7. c^m*
de oppoē 7. c^m
de oppoē 7. c^m
Oppositio est argumētatio: in qua ex oppoito
propositionis ad ipsam propositionem reuertimur: hoc pacto. quoniam
dies est: oport& operari. hoc iam propositum est. huius oppositū deīde
capiatur: hoc modo. Nā si nox ess&: quiescere oportet&. deīde ppositū
inferatur. Nunc aut quū dies sit operari oport&. cuius exemplum etiā ī
ciuili causa hoc sit. oport& nouo exemplo contra cimbro. C. mariū im-
perium continuare. Nam si pax ess&: et nullus uos ad nouas excogitati-
ones coget&: licet& autē oīa nobis facere quę uolumus: nūq̄ ego uobis
ir: nouādum quirites aliquid dicerem contra exempla: atq̄ instituta ma-
iorum. Contentus enī essem iis moribus: iis legibus: eaq̄ consuetudine
quę uobis a patribus nostris tradita est. nūc aut quum bellum acerrimū
sit: & hostes italiam deuasent: quotidieq̄ propius ueniant: ac urbi iam
iminere uideant: is qui omnibus imperatoribus añcedit. C. Marius: uel
contra instituta ciuitatis (silenti enim leges inter arma) ut nos liber& nouo
quodam exemplo hoc etiā anno consulatum: ac imperiū contra cimbro
accipiat. hęc oppoītio inter alios modos argumentationis perutilis est:
Nam tum acrimonię: tum ornatus: & dignitatis hab& plurimū. multis
etiā modis tractatur: nō solum enim productione spiritus: ut ī hoc quod
exposuimus: sed circuitu: & omnibus fere dicendi modis p̄fertur: circuitu
ut in proposito exēplo consistamus: hoc modo. Et enī quę nūq̄ facerem?
si pax ess&: hęc nobis quum bellum sit: necessaria suscipienda uidentur.
Oppositio a simplici conclusione differt: quoniā in simplici conclusione
res solę: quę p̄termitti nō possunt: proferri solēt. in oppositione maxie
ea quę per productionem spiritus: quā nos πνεύμα nominamus dicit̄
plures semper tum grauitatis: tum suauitatis causa: quę in simplici con-
clusionē ponēde non sunt propositiones accipiūtur: hoc modo. Si ego eo
tempore: quo me hoīnem hic occidisse dicitis in prouītia fui: relinquitur
hominē eum a me occidi non potuisse. hęc simplex conclusio est: quę fiet
oppositio hoc modo: si ego hic essem eo tempore: quo occisum hoīnem
esse constat: fortassis iudices illum a me occisum suspicarentur. Nūc aut
quū eo tēpore ī prouītia fueri: nihil ē iudices quo a me occisum hoīnē sus-
picari possitis. hoc iam ab illo superiore plurimū differt. Quare quum
diuerso tractentur modo: diuersos modos etiā argumētatiōis hos dicere
placuit: p̄sertim quia multo clarius ad p̄cipiēdum sit oppositio a sim-
plici conclusione separe: quāuis etiā in hoc differant q̄ simplex cōclusio
etiā per contrarium inferatur: hoc modo. qui sibi ipsi nunq̄ profuit: eum
quomō aliis profuturū speres? Sed ex hoc oppositionē facies: si duo mem-
bra sibi addideris: quare pat& illā bimēbrem: hęc si productione spiritus
cōficitur quadrimēbrem eē: quę uero per circuitum proferatur oppositio
nō facile uidetur: in quo a simplici dist& cōclusionē: quę circuitu pronū-
tiat̄: nisi q̄ uehemētiōr simplex conclusio est. Exornatiōr oppositio: &

hęc litius pat& illa tum constat : quum ex eo quod dictum est : aliquid conficitur. si quis tamen nihil putabit differre: ac penitus oppositionem simplicem conclusionem esse arbitrabitur. Ego de nomine non disputo: dum tractatio ut facilius hęc cōficere possis diuersa intelligatur. Pręterea non ignoro multos hęc de quibus dicimus in numero exornationū ponēda putasse: nos ab exornatioibus sepe rauimus: nō quia non exornēt orōnē sed quā conclusionem cōmodissime iferunt: Quod arguētatiōis ppriū est. Oppositio quattuor modis reprehenditur: aut quum propositū aliq̄ ex parte infirmatur: uel etiā omnino negatur: ut quū dicitur quoniā dies ē operari oportet. pars aut totum ifirmaretur: aut quū propositi oppositū non huiusmodi esse comprobatur: aut oppositum quidem esse cōceditur & tamē aut infirmatur: aut etiā omnino negatur faciūdum esse: ut si concederes in die operare oportere: nec propter hoc in nocte omnino quiescendum cōtēderes: non quod totum toti oppositum non sit: Vcz quā fieri nō oporteat: quod tum utili: tum honesto: & exemplis approbabis. Aut quum cōclusio ex his sequi negatur hūc dicēdi modum: tūc etiā oportūe occupare posse uidemur: quum quod sequitur tollit: aut quod antecedit auferatur. Nam in superiore ex opposito: nō ex negatione: quod añcedit negare solemus: quod si ad idem redeat: tñ quoniā quę proposito & opposito accomodantur inter se mō aliquo opponi debēt: ppositi oppositum si iuenitur nō negatio ponenda est: sic enī & equalis erunt ambitus tam propositum & oppositum: q̄ accomodata inter se: quum solū ille modus necessitatem adducere uidetur : In altero modo dum uel equalis: uel mai⁹ cōsequēs sit sufficit. Quare pfect⁹ oppositiōis mod⁹ quattuor i terminis sit. Alter in duobus repetitis : in quo & repetitione super sedere auctores inueiuntur: quod ad simplicem cōclusionē redire uidetur. Violatio est modus arguētationis: in quo ex aduersariorum ratione non id quod ipsi uolunt: sed quod p nobis est: sequi demōstramus. hęc in cōfutatione solum adhiberi poterit: in quo maxie differt a simplici cōclusionē: hūc inferendę cōclusionis modum. idcirco latine uiolationē appellauim⁹ quā nobis facile non in refutando quicq̄ iueniri posse uidetur: quod maiore ui aduersarios urgeat. Pręterea nos gręce βίαιον appellare solem⁹: quod nomen apud latinos forsam recte uiolentū interpretatur. Verum quā ad soluendas rōnes aduersarioꝝ nihil utilius uiolatione uidetur : ea nobis quęrenda semper maxio studio est. Nam quū inueit ita breuiter uulnerat aduersarios: ut nihil amplius ad arguētum id refutādū nobis opus esse uideatur. hęc est huiusmodi si quis diceret non esse adhibenda cōnubia: quod hac ex re aut uxore: aut filiis mortuis luctus plerunq; accidat maximus. potes: quum inficiatione usus fueris quod huiusce luctus non cōnubium: sed fortuna sit causa: uiolationem inferre: quod. i. cōnubiū non modo hęc nō inferat incommoda: sed etiā ducta alia uxore: aliis pcreatis

Violatione & ca^m

filiis huiusmodi a nobis luctus expellat. quod ut clarius pateat: exemplo quoq; Ciceronis utemur. Q. Catulus non p̄ficiendum bello mithrydatico Pompeium censebat: ne in uno: qui natura huāni generis breui moriturus erat: omnia ponerent. Sed cicero ideo magis in eo ponēda ducit omnia quod breui moriturus est: sed ipsius ciceronis uerba hic interponere cōmodius est. sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio: quod quo minus certa est hoīum: ac minus diuturna uita: hoc magis respub. dum per deos immortales licet: frui debet & summi hoīnis uita atq; uirtute. Nam hic cicero rōne ipsius. Q. ca. in eo ipso pompeio dum uiuit omnia ponēda esse arbitratur. Violationem ab aliis sepe rauimus: & si aliqua eaz semper tractetur: ut quid sit: quoniā perutilis est: facilius teneatur. hic modus a pugnātib⁹ differt: quoniā ibi rōnes aduersarii inter se pugnare demonstrantur: hic quod pro nobis est: sequi aperitur. Violatio refutatur si eius rei potius causa q̄ huius id quod diximus ostēditur: quod ne accidat rati onibus quoq; nōnunq; firmanda uidetur.

Inductio est arguētatio: quę rebus non dubiis concessis ppter similitudinem: rem: quę dubia erat comprobatur: ut si p̄tor quā egro consule: ipe contra hostes exercitum duxitauerit: atq; uicerit quę sibi ac consuli triumphum decerni uellat: hoc modo. non dubiis rebus a p̄tore concessis per similitudinem non ita fieri oportere ab eo ipso aduersario consul extorqueret. dic mihi p̄tor si uariis sententiis pugnādum nec ne: illo die inter nos dissensissemus: cuius sententiis staretur? Non est dubiū iquies quin consulis: quod si diuersa fuissent auspicia: & mea quidem pugnandum eo die significassent: tua cauendum. esse ab hostibus: meis ne auspiciis pugnandum fuisset: an tuis quiescendum: meis. i. qui consul fui parendū fuisse dices. age uero si sententia mea meisq; auspiciis pugnatum p̄spere est: quum ne tibi eum te honorem ea ex re assequi uidetur: cuius nec sententia nec auspiciis quicq; actum est: hic necesse est: ut uel taceat aduersarius: uel uictum se esse confiteatur. hoc dicendi genere Plato plurimum usus ē: hoc & oratorem plurimum iuuat: si cōmode: & quū res postulat eo utimur. In hoc genere primum cauendum est: ne ea quę proposita sūt huiusmodi sint: ut iure negari possint: deinde ut manifeste similia ei sit: quod iferre uolumus: nam parum proderit huiusmodi esse ut cōcedant: si propter dissimilitudinem eo perueire non poteris: quo uoluisti. postremo si ipsum aduersarium it̄rogamus: utile erit repentina quadam it̄rogatione ipsum aggredi ne sentiat quē ad finē illa tēdat it̄rogatio. Nam si sentiet: aut non respondendo: aut male respondendo: iductionē ulterius perueire non sinet. quod si dubitares ne peruerse respondendo concludi non linat: inductionem poteris ad ipsos iudices orationem conuerrere: ac similiter quid faciendum esset: it̄rogare: deinde per te respōsionem afferre rei non dubie. Demum si utile uidetur cuncta per

de inductione g^m ca^m
ad 2 Inductio.

conclusionem colligere. uerum in hac interrogatione semper fere sibi orator
respondebit: nisi quum in altercatione est: ubi proprius locus inductionis esse
uidetur. Ex his iam patet inductionem tribus potissimum modis repre-
bendi posse: aut si cum intelligis quo peruentura est oratio: caute respon-
dendo: aut non respondendo concludi non sinas: aut si aliquid plurimum eorum
quae proponuntur ita infirma sunt: ut iure negari possint: aut si conceduntur
quidem: uerum ei rei dissimilia esse asseruntur propter quae inducta uidentur.
Collectio est argumentatio perfectior: quae rationibus & expolitione absoluitur.
haec in quibus partes distributa est: propositionem: rationem: rationis confir-
mationem: expolitionem: & conclusionem. Propositio est: per quam summa-
tim ostendimus quid sit quod probare uolumus. Ratio est causa quae de-
monstrat uerum esse id quod proposuimus: uno uel pluribus argumentis.
Rationis confirmatio est: quae rationem expositam corroborat. Expolitio
est: quae rei collocutionem: ac honestandae causa uehementius sumitur. Co-
clusio est: quae postremo diffusius dictas breuiter colligit partes argumen-
tationis: hoc modo. quum breuiter docui iudices qua de causa semper ulyxes
interitum aiacis optauerit: nunc ne quid uobis impedimento sit: quin ab
hoc eum interfectum: uel hac luce clarius uideatis: potuisse quoque quod de-
siderauerit facile perficere quam breuissime potero uobis aperiam. Nam
is quum sine sociis solitudines acerrimum uirum petere uideret: Tunc
deique cogitauit posse ipsum incautum opprimi: Etenim cum arborum
frequentiam prospectum omnem eripere posse uidebat: tum eum securum
aliis cogitationibus occupatum non ante quicquam aduersi suspicatum
arbitrabatur: quam ei gladium occultus infingeret. Itaque solitudo loci obscuritas
siluae: insidiae praeparatae: ac dolus acerrimi: ac sibi capitalis inimici nulla
suspitione: nullo timore: huc aut illuc fluctuantis potestate interimendi
fortissimi uiri deterrimo omnium: atque perfido praebuerunt. Quis hoc modo
credat: praesertim quum cognoscat Vlyxem: unum omnium audacissimum:
simul ac iniquissimum: cuius rei indigna mors palamedis praclarum
testimonium est: quae singularis prudentiae uirum dolo: ac insidiis suis confusus uel
publico iudicio superare posse sperauit. quod si non in siluis: neque in solitudine
sed celeberrimo in loco cunctis spectantibus publico iudicio sapientissi-
mum omnium superare posse credidit: quanto magis solum: atque incautum
idque in latebris interimere posse sperasset. Praesertim quum palamedis in
iusta nex multo ferociorem: ac audaciorum in consequendis ceteris: quae
uult eum reddidisset. Quare si siluam: si solitudinem: si illum inermem: incautum: huc
praemeditatum haec omnia: paratumque fuisse intellexistis: nolite amplius
iudices dubitare fortissimum uirum ab hoc deterrimo dolo interfici po-
tuisse. haec argumentationem ita diximus: tamquam aduersarium dictorum suspicati
essemus: se tam fortem uirum: & si uoluisset tamen nunquam interficere po-
tuisse. quod si non ita eum dicturum intelligeremus: sed quod nescire potuisset.

eam se potestatem assecuturum: omnia ad id accommodaremus: ac huius
modi propositione uteremur. Quandam breuiter iudices diligenter eum
praespexisse: qua ratione interficere possit. Deinde locum: tempus: huius
praeparationem: illius securitatem ante oculos ita poneremus: ut eum omnia
haec diligenter aduertisse constaret. postremo quoniam eo uenit: ubi solum
inimicum conuenit: ac maxime praeparatus incautum bene eum cogitasse:
ac uidisse: quare inimicum esset & supaturus. Quare reliqua argumentorum
partes ad propositionem accommodandae. Propositio ei quod aduersarius
uel dixit: uel dicturus existimatur opponenda est. haec argumentatio & tri-
partita inuenitur: quum aut expolitio: aut confirmatio praetermittitur:
& tripartita quum tam confirmationem quam expolitionem relinquimus.
Nunc si ratiocinationem prius qualis sit aperiemus: unde omnes haec par-
tes inueniantur docebimus.

Ratiocinatio est argumentatio perfectissima: quae accommodatione assump-
tionis ad id quod propositum est elicit conclusionem. huius omnes: qui
ab aristotelica palestra profecti sunt tres partes esse uoluerunt: propositi-
onem: assumptionem: conclusionem. Marcus Cicero quibus partibus ea
tractari posse putauit. Nam & propositio rationis plerumque indiget: & as-
sumptionem nonnunquam nisi confirmaueris: conclusionem non recte propter
quam inducta uidentur.

Collectio est argumentatio perfectior: quae rationibus & expolitione absol-
uitur. haec in quibus partes distributa est: propositionem: rationem: rationis:
rationis confirmationem: expolitionem: & conclusionem. Propositio est:
per quam summatim ostendimus: quid sit quod probare uolumus. Ratio est causa
quae demonstrat uerum esse id quod proposuimus: uno uel pluribus argumen-
tis. Rationis confirmatio est: quae rationem expositam corroborat. Expolitio est
quae rei locutionem: ac honestandae causa uehementius sumitur. Con-
clusio est: quae postremo diffusius dictas breuiter colligit partes argumen-
tationis: hoc modo. Quoniam breuiter docui qua de causa semper ulyxes interitum
aiacis optauerit: nunc ne quid uobis impedimento sit: quoniam ab hoc eum
interfectum uel hac luce clarius uideatis: potuisse quoque quod de-
siderauerit facile perficere quam breuissime potero uobis aperiam. Nam is quum
sine sociis solitudines acerrimum uirum petere uideretur. Tunc deique cogita-
uit posse ipsum incautum opprimi. Etenim tunc arborum frequentiam pro-
spectum omnem eripere posse uidebat: tum quum securum aliis cogitationibus
occupatum: non ante quicquam aduersi suspicatum arbitrabatur: quam ei gladium
occultus infingeret. Itaque solitudo loci: obscuritas siluae: insidiae praeparatae:
ac dolus acerrimi: ac sibi capitalis inimici nulla suspitione: nullo timore: huc
aut illuc fluctuantis potestate interimendi fortissimi uiri deterrimo omnium:
atque praebuerunt. Quis hoc non modo credat: praesertim quum cognoscat
unum omnium audacissimum: simul ac iniquissimum: cuius rei indigna

de ratione u. c.
2. Ratiocinatio.

hic non
p. 111.

mors palamedis preclarum testimonium est: quem singularis prudentig
uirum dolo: ac insidiis suis confusus: uel publico iudicio superare posse
spauit: q̄ si non in siluis: neq; in solitudine: sed celeberrimo in loco cūctis
spectantibus publico iudicio sapientissimum omnium superare posse
credidit q̄to magis uti poteris. Sed tam ppositio: q̄ assumptio: si dubig
sunt: ppositio & assumptio putadē non sunt. tunc enim recte pposuisse
putare debes: quum effeceris ne ppositio tua dubia sit. idēq; de assūp
tione dicendum cenleo. Quare tripartita nobis rōcinatio solum uidetur
Verum qm̄ ad dicendi opus nihil interē tripartitam aut ī numero ptiū
rationibus etiā adhibendis quinq; partitam putare: ut dilucidior pceptio
fiat: quoniā placet nō ppositionis solum: sed etiā rationū pcepta dare.
De ratiocinatione tanq̄ quinq; partita loquamur. hoc & in collectione fe
cimus: cuius conclusio quum diligenter ifertur: & oīa colligit: & numez
partium simplicis conclusionis: quę bipartita est non excedit. perfectissi
ma ergo ratiocinatio his quiq; absoluitur: ppositione: rōne ppositiois
assumptione: assumptionis ratione: & cōplexione. Ppositio est: p quā
breuiter is locus exponitur: ex quo omnis uis emanat ratiocinationis:
Ratio est causa: quę demonstrat uerum esse id quod proposuimus uno
uel pluribus argumētis. Assumptio est oratio per quam id quod ex ppo
sitione ad ostendendum pertinet & assumitur. Assumptionis ratio est: per
quā id quod assumptum est: confirmatur. Cōplexio est: per quā id quod
conficitur ex omni argumētatione breuiter exponitur. hęc ppositio &
complexio a superioribus differūt: qm̄ in collectione id ipsum quod pro
ponitur in conclusione. Inferē. hic autē cōcludimus id quod ex ppositione
ac assumptione simul conficitur: hoc modo. Omnes qui causam habent
ad suscipiendum facinus: si uita eorum a maleficio non abhorret: libēter
maleficio suscipere solent. At ulyxes interficiēdi aiacis causam habuit
nec ab eius uita homicidium alienum est. Vlyxes ergo aiacis iterficiēdi
maleficio sumpsit. Nam hic non ut in collectione ppositionem: sed
quod ex ppositione: ac assumptione sequi uidebat cōcludimus. Vez
ut latius rōcinationis uis appareat omībus suis partibus absoluat. Om̄s
hoīnes iudices: quoz uita per consuetudinē a scelere non abhorret: odio
sic mouentur: ut uehementer exoptent posse suas inimicitias: quouis ex
plere facinore. Nam eiusmodi hoīnes: qui manus semper in iusto san
guine cruentas habere cōsueti sunt: quū nō possint a uitio animi recedere
non solum quum ita accidit: ut aut commodum cōsequantur: aut incōmō
maleficio uitēt: mouentur ad facinus: uerū etiā ipsi causas quęrun: quib;
socio iniuria manus afferat: Etenim si boni uiri cauendū putant: ut ne
causam quidem habeant: qua ptermittere officium impellantur: hos
crudeles uiros: hos siquos: qui semper sanguine gaudēt: non mirum ē iter
ficiēdi hoīs quęrere causas. Preterea si boni nonnunq̄ metu ac inimicitias

79
a recta uia: qua semper uixerunt depulsi sunt: quis non credit homines
prauos commodo suo moueri: ut conseruare consuetudinem suam uelit:
illi sibi uirtutem solitam utilitate decepti contemnūt. hi officium quod
nunq̄ seruauerunt: quum utilitatem ex scelere se adipisci posse intelligūt
tūc obseruabunt: uidelicet ignoratis iudices q̄ta uis irę sit: quid inimicitig
possunt: quid odium piat. Non dico hic beluas ira & odio moueri ut al
teri noceant. nō dico multos sapientissimos uiros odio: ac ira motos ob
temperare sibi non potuisse. pterire melius est: quot urbes: quot regna
quot gentes confectę odio iaceant. quare iudices si etiā bonos inimicitias
corrumpi uidetis: huiusmodi hoīnes qui per consuetudinē abesse a ma
leficio non possunt odio motos obruncare inimicum uoluisse. dubitatis?
At ulyxes acerrimis inimicitias capitaliq; odio ab aiace dissidebat. Scitis
enī omnes: scitis: nec opus est: ut alterius rem uobis aperiam: quē in illū
animum gessit post iniquissimam illā contentionem armorū. Scitis timi
dum hunc hoīnem: qui nihil unq̄ uirtute animi: omnia fraude pagat: for
tissimum hoīnem acerrimum hostem inimicitiarū persecutorem: iniuria
laccessitum uehementer extimuisse. Intelligebat enī nisi uitam ei eriperet
se incolumē non futurum. Consueuerat si manifeste non poterat quouis
modo aduersarios aggredi: cui rei indigna mors palamedis testimonio
est: quē quoniā prudentia omnes superare uidebatur: nō ignoratis qua
prodicione: quibus insidiis: inuidia motus occiderit: At qui ex illo nullū
periculum metuebat: aiacis metu cōficiebatur. Ille quietus erat: acerbus
aiax inimicus: hac in re odium: inuidia: ira: metus: simul concurrerant: ī
palamedem inuidia solum mouebatur. Quare iudices si oēs huiusmodi
hoīnes: uel parua de causa maleficia suscipere solent: hic autē odio: atque
metu acerbo aiacis percussus erat: Nolite ipsum audire iudices: si dicere
ausus erit: nunq̄ se aiacem interficere uoluisse. hęc ergo perfectissima ra
tiocinatio est: quę quinq; partibus conficitur: ut exemplo patuit. Ceterum
& quadripartitam inuenitur: quum ppositionis aut assumptionis rō
ptermittitur. Tripartita etiā fit: quū tam ppositio: q̄ assūptio rōnis
non indigent. Bipartitam etiā tam hanc: q̄ superiorem posse fieri non
nulli contendunt: ut si diceret. hęc mulier cum uiro cōcubuit: peperit. n.
sunt qui ex una etiā parte: constare argumētationem existimāt: ut si dicas
hęc mulier: quę peperit cum uiro concubuit: quorum ratio a multis rep̄
hensa est: nos uerbi controuersia utrosq; uexari arbitramur. Nam qui ar
gumētationem argumēti expolitionem putat: is profecto uidebit uni
partis argumētationem inueire non posse: qui uero argumētationem p
argumento accipit: Is etiam unius partis argumētationes multas iueiat
necesse est. Argumētum enī nos Marcum tulii secuti iuentum appel
amus: quod quum una ppositione: ac breuissimis uerbis contineri
possit. Expolitione argumētationis ut uim suam perspicere possemus

latius extenditur: nam hanc propositionem: mulier quæ peperit cū uiro concubuit: Argumentum hoc est iuentum appellamus: quod postea rō-
cinatione tripartita expoliri potest: hoc modo. Quæcūq; mulier peperit cum uiro concubuit: hæc peperit: hæc ergo cum uiro concubuit. Scire aut oportet: hæc inuenta in orationibus nōnunq̄ præclarissimorū oratorum non expolita inueiri. Nam si id quod a loco inueitur ita necessarium ac clarum est: ut neq; rationis: nec expolitionis indigeret: id solum sufficit dicere: quod inuentum est maxime si lōgis argumentationibus auditores defatigati sunt: quod facile i ciuili etiā quæstione fieri posse unico exēplo monstremus. aut metuamus Numantinos semper huic infestissimos urbi: dum incolumes sunt: aut urbem eorū diruamus oportet. At hostiū metum dum possis non effugere stultissimum est: ergo nisi stulti esse uelimus: urbem eorum diruamus oportet. hoc totum quoniā per se clarum est: maiorem etiā habebit uehemētiam: si aut ad breuiore reducit ut ad simplicem conclusionē: hoc modo. Si metuere hostes turpissimū eē putatis infestissima huic ciuitati Numantinoꝝ urbs funditus diruēda est. Aut inuentum solum sine argumentationis expolitione p̄fertur: hoc pacto. Numantia infestissima nobis urbs funditus diruēda est. Præterea neminem ignorare uolumus omnes quas superius enumerauimus argumentationes uiolatione semper exempta collectionē ingredi posse. Ac rursus ceteras omnes: ac ipsam collectionem in ratiocinatione adhiberi quod facile fieri posse quis non uiderit? Si enī propositio rōcinationis: aut assumptio infirma est: poterit optime quodam alio modo argumentationis: aut collectione cōfirmari: quod in superiore nos exemplo ideo fecimus: ut naturam hanc ratiocinationis oñderemus. Aliq̄ uero argumentationes: nec se ipsas: nec rōcinationem: aut collectionem suscipiūt Nam in illis nulla hoc modo affertur ratio. In his uero quum rationes afferantur: nōnunq̄ ipsa ratio aliqua conficitur argumentatione: quod ut auctoritate summi oratoris confirmemus exemplis eius utemur: quæ nō ab orationibus sumemus: sed ab eadem hac facultatis præceptione: quam rhetoricam ueterem uulgo appellamus. Nam & si plurima huiusmodi in orationibus inueiuntur: tamē aut quia breui⁹ dicuntur: q̄ clare ars itelligi possit: aut quia non ita ordie perficiuntur: uel ad celandam: uel ut uehemtiora sint quæ dicuntur: uel ut uarietate delectent cōfusiora sunt: atq; ideo intellectu difficiliora: atq; hoc faciamus: ne quis putet nostro arbitrato hæc frustra interposuisse: uerum recte intelligat nos in hūc librū nōnulla a præceptionibus ipsius oratoris: nōnulla a græcis trāstulisse: Multa etiā Ciceronis orationes legendo nos inueisse: neq; aliquid hic positum esse: quod usu eius comprobari non possit. Verum exempla i omnibus non posuimus: uel quia longum esset: & nos aliis occupationibus impediti sumus: uel quia ceterorum quoq; ad inueniendū igenia icitare uolum⁹.

Argumentationes alie? alius qm
XII. ca.

96
Nunc ad propositum reuertamur: quiquepartita igitur rōcinatione in hūc modum utitur. Omnes leges iudices ad commodum rei. p. referre oportet: et eas ex utilitate communi: non ex scriptione: quæ in litteris est interpretari. hæc propositio est: cui subiūgit rōnem a laude maiorum: idē a persona hoc modo. Ea uirtute & sapientia nostri maiores fuerūt: ut in legibus scribendis nihil sibi aliud nisi salutem: & utilitatem reipub. proponeretur: neq; enī ipsi quod obesset scribere uolebant: & si scripsisses: quum esset intellectum repudiatum iri intelligebant. Nemo enī leges legum causa saluas esse uult: sed rei. p. quod ex legibus om̄s rem. p. optie putant administrari. Quāobrem igitur leges seruari oportet: ad eā causam scripta omnia interpretari conueit: hoc est qm̄ reipu. seruimus ex rei. p. cōmodo: atq; utilitate interpretemur. confirmatio: deinde rationis in hunc modum per similitudinē capta sequitur. Nam ut ex medicina nihil oportet putare proficisci: nisi quod ad corporum utilitatē spectet: quoniā eius causa est instituta: sic a legibus nihil conuenit arbitrari: nisi quod reipu. conducat proficisci: quoniā eius causa sunt compatq; ergo in hoc quoq; iudicio desinite litteras legis perscrutari: & legem: & quum ex utilitate reipu. considerate. hic iam q̄dripartita collectio conclusa ē: quæ fortassis si quis eam præceptionem sequitur argumentationis: quam idem ipse Cicero ad Hærenium edidit: quiquepartita possit uideri. nos aliam rōnem secuti quadripartitam arbitramur: de qua rōne posterius dicemus. Nunc assumptionem huius rōcinationis: & reliqua p̄sequimur quid enī magis utile fuit thebanis: q̄ lacedæmonios opprimi: qd magis epaminūdā thebanorum imperatorem q̄ uictoriq̄ thebanorū cōsulere decuit: quid hac tanta thebanorum gloria tam claro: atq; exoptato trophæo clarius habere conueit: scripto uidelicet legis omisso: scriptoris sententiā considerare debebat: atq; hoc quidē considerandū satis est: malā esse legem nisi rei. p. causa scriptam. hoc totum assumptionis ratio: nam ipsam assumptionem: quæ est ut etiā in conclusione rōcinationis uidet. Hic autē utilis rei. p. fuit: tanq̄ uel ex præcedentibus: uel ex assumptionis rōne: uel ex re ipsa claram prætermittendā putauit. Concludit deinceps hanc tripartitam in assumptione collectionem: summā igitur amētiam putabat esse: quod scriptum erat reipublice causa salutis: id non ad rei. pub. salutem interpretari: q̄ si leges ad utilitatem reipub. referri cōuenit hic aut saluti reipub. profuit profecto eodem non potest factō: & cōmunibus fortunis consuluisse: & legibus non obtempasse. hæc ē conclusio totius rōcinationis. uerum ut hæc eadem altero quoq; Ciceronis exēplo consideretur: quadripartitam etiā ratiocinationem ponemus. Iudices q̄ ex lege iurati iudicatis legibus obtemperare debetis: hæc propositio est. quæ quoniā clara est: nec indiget rōnis assumptioni coniūcta obtemperare autē non potestis legibus: nisi id quod scriptum est in lege sequamini:

hęc assumptio ratione a facto scriptoris capta confirmatur: quod enim certius legis scriptor testimoniū uolūtatis suę relinquere potuit: q̄ quod ipse magna cum cura & diligētia scripsit: expolitia uictoria: q̄ si litterę nō extaret: magnope eas requireremus: ut ex his scriptoris uolūtās cognosceretur: neq; tamē epaminūde permitteremus ne si extra iudicium quidem esset: ut is nobis sententiam legis interpretaretur: ne dum nūc istū patiamur: quū p̄sto lex sit: nō ex eo quod apertissime scriptū ē: sed ex eo quod suę causę conueit scriptoris uoluntatē interpretari. Conclusio ratiocinationis: quod si uos iudices legibus obtemperare debetis & id facere non potestis nisi id quod scriptum est i lege sequamini qd dubitetis: quoniam istum contra legem fecisse iudicetis. **¶** Quoniam breuiter de argumētatione dictum est: nūc ut clarius fons inuentionis appareat rem omnium in hac facultate difficilimā breuiter tangemus. Nam ea penitus explanare posse non ausim dicere. quare p̄cipia qdē eius: & quasi radices exponemus: cętera ingenio: ac exercitationi eorū qui hęc legunt dimittemus: nam habētis p̄cipiis facile reliqua iueiri possunt. Est autē nūc agendum ea de re: quā gręci Διαπεισιν hoc ē diuisionem appellant: qua quidem in re quum omnē uim oratoris esse dicāt tamē eius p̄cepta sepatim nunq̄ legūtur. Nam omnes quos quidem ego uidi hac de re: quū de locis constitutionum: hoc est ut gręce loq̄mur de cephalęis tractāt pauca interposuerūt: quod & nos necessario fecim⁹ ut eorum locorū uim aperiremus: uerum nūc sepatim: ac breuiter unde p̄p̄ositiones: rationēs: confirmationesq; rōnum: ac expolitiones inueniantur aperire propositum ē: quę res etiā causam oñd: cur nos id quod nōnulli confirmationem rationis dixerunt: rationi nos couiūxim⁹: quā illi expolitionem uocauerūt: confirmationem rationis nos: & quod expolitioni coniunctim illi putauerūt: nos expolitionem noiāuimus: neq; enim ad dicendum parum pertinet: & multo clarius: ac dilucidius rem totam hoc modo intelligi posse manifestum est. nunc ad rem ueiamus. Digressos hoc est distributionis p̄cepta in duas partes diuidimus: prima est: qua inquirimus si quę propria unicuiq; locorum p̄cipaliū isūt: quā imp̄ntiarum relinquimus: uel quia longior est: uel quia p̄cipalibus locis coniuncta est: ac multę eius partes in secundo libro breuiter tractę sunt: altera: qua rationis confirmationis expolitionisq; locos ostēdimus locos omnes in duas partes distribuimus. Nam alios p̄cipales: alios secundarios appellauimus: p̄cipales uocamus cōstitutionum: earūq; partiū locos: quos in secundo libro exposuimus: quos p̄positionū sedes esse diximus: uel unde ad propositam causam conueniens trahitur propositio: ut uerbi causa in coniecturali petitionē testium: uoluntatem: potestatem: secundarios argumētorum sedes diffiniuimus: uel unde ad inuentam propositioem conueiens trahitur argumentum: hoc est a

ne sint distributionis p̄cipia
p̄cipia sunt de
apone

quibus rōnes: confirmationes: expolitionesq; inueniuntur: his hoc pacto distributis omnis propositio alicuius argumētationis a p̄cipalibus locis inuenitur: ut in coniecturali defensor a petitione testium proponat hoc modo. testib⁹ hanc rē cōprobare debes: uel oñdas q̄s hoc uidit: ubi uidit: q̄n uidit: nō. n. una: sed plures ab uno quoq; p̄cipaliū locorū p̄p̄ositiones fluūt. Itē ecōtrario. nō sunt omnis rei p̄p̄bedi testes: plurima. n. agūtur occulte: uel sic loco testium argumēta tibi & signa p̄beo: quę facile corrumpi non poterunt. Item in negociali a lege: cui etiā consuetudinē subiūximus. non oportet aliquid inouari contra leges: & instituta maiorum. Item econtrario. oportet inouari tēpore belli: similiter in aliis propositioem a loco p̄cipali semper fluere: necesse ē: quā i re illud etiam sciēdum: quod si nos aliquid p̄ponim⁹ simpliciter a loco inuentā propositioem ad nostram utilitatem dicemus: quod si propositum ab aduersariis solueremus: tum his quattuor quod proponim⁹ exornandū ē propositioem: sublatione: opposita propositioem: solutione: quam & oppositam sublationem appellare licet. hęc nos gręce πρὸ θεσιν ὑποφωράν ἀντιπρὸ θεσιν λύσιν uel ἀντιπρὸφωράν uocam⁹. Propositio ē sublationis pollicitatio. Sublatō ē ipsa aduersarii p̄positio. Opposita propositio ē solutionis pollicitatio. Solutio est sublationis oppositum: hoc pacto. Sed dicturum eum audiui: hęc propositio ē: quā sublatio sequitur: non oportere aliquid inouare: q̄ tamē soluere haud difficile est. hęc ē opposita p̄positio: quā solutō subsequit⁹: hoc pacto: nā tēpore belli aliquid inouare oportere quis nō uiderit: hęc solutionem postea sicut & nos: quum simpliciter proponimus secundariis locis confirmabim⁹. hac quadripartita exornata solutione Cicero in oratione illa pulcherrima utitur: quam in defendendo archia poeta composuit. Quę & quispiam quid illi ipsi summi uiri: quorū uirtutes litteris proditę sunt: hoc p̄positioem eē uides. ē enī pollicitatio sublationis: quā sic isert. ista ne doctrina quam tu effers laudibus eruditi fuerūt: huic sublationi oppositam p̄positionem subdidit hoc modo. Difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum quid respōdeam. deinde solutio sequitur: quā longiorem edidit: ut partes eius perfectius cōplecteretur. Ego multos homines excellenti animo: & uirtute fuisse: & sine doctrina nature ipsi⁹ hitu prope diuino per se aptos & moderatos: & graues extitisse fateor: etiā illud adiūgo & id quoq; sciēdum ē Ciceronem hic: quod sepe facere solē: solutioni rōnes inseruisse. Nam quum tribus mēbris solutionem complexus sit: primo a persona: secūdo & tertio a re captam rationem immiscuit. Item pro pompeio quadripartita exornata solutione utitur hoc modo. Reliquum est ut de quiti Catuli auctoritate & sentētia dicēdum esse uideatur: quid quum ex nobis quęreret & si in uno. Cn. pōpeio omnia poneretis: si quid de eo factum esset: et cętera usq; ad oppositam

propositionem sublatio est: cui addidit comodissime fructum: quem ex hac interrogatione Catulus coeperat: sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio. hęc opposita ppositio est: quā solutio subsequitur per uiolationem: Illud etiā sciēdum q̄ nōnunq̄ elegantissimus ille orator his q̄ttuor multa inferere sol&: uel ut magis exorn&: uel ut pbabilia quę dicit: uideant: uel ut ars nō ita facile appareat: ut in eadem pompeiana paulo superius. At enī uir clarissimus reipub. & nostris bñficiis amplissimis affectus usque ad illud. Nam tu idem propositionem: sublationem & solutionem absoluit: oppositam propositionem reliquit. Nam sicut oēs has partes soluendo occupare nōnunq̄ ornatissimum est: ita nonnullas relinquere: cum breuius: tum uehementius puto: una etiam sublatiōe sola uti inueitur: ut in eadem ipsa pro archia orōne: hic tu tabulas requiris eracliensium. Item census nostros requiris. s. quibus sublationib⁹ rōnes solutiōis statim subiūxit. Nam solutio ita facile subauditur ut cōmodi⁹: ac uehementius efferatur oratio: si subaudiatur q̄ si dicatur solutiō. Quare omnis aut plures istiusmodi partis occupare ornati⁹: breuius dicere uehementius atq; acrius: sed causa semper considerāda est: nihil enī meli⁹ nihil ornati⁹: nihil in aduersarium acrius eo dici pōt: quod natura rerū expostulat. Pręterea in omni solutione quęrendū diligenter puto: si per uiolationem poss& efferri solutio: q̄ si uiolatio fieri non pōt: possum⁹ per inficiationem: uel obsistentiam: uel utroq; pacto solutiones afferre: nam & si inficiationem: & obsistentiam oppositos absolutioni locos in secundo posuimus: tamē oīni in loco quem soluim⁹ recte adhiberi possunt: hoc modo. oport& aliquid inuari: solutio per inficiationem: imo nihil oport& innouari: per obsistentiam: & si oport& non hoc ī tēpore uel hac de re: uel in hoc hoīne. Item difficile hoc factu est: immo nō difficile: & si difficile: tamen faciendum. At hęc quidem de propositionib⁹ argumentorum dicta sufficiant. Nunc unde rōnes inueniantur doceamus. Propositione igitur a principali loco ad utilitatem nostrę causę tracta: siue solutionem inferas: siue tu primus proponas ratio: uel etiam multę rōnes quęrendę sunt: quib⁹ propositio nisi per se necessaria esset corroboretur. Inueitur autē omnis ratio a circūstātiis: quę istę sunt: psona res: causa: locus: tempus: modus: quibus nōnulli addiderūt qb⁹ auxiliis: quod nos modo: atq; aliis circūstātiis nōnunq̄ imisceri dicimus: quūq; per se sola hęc circūstātia rationem non afferat: sed aliis inferatur non placuit eam seorsum ponere: quę seorsum per se nunq̄ inueiat: quodcūq; igitur: siue esse siue non esse proponitur: harum aliqua circūstātia pluribusue firmabitur: quod ut clarius fiat exēplo aperiat. Proditor patrię Catilina es. a petitione testium: nisi testes huius rei produxerit non est audiendus iudices. Ratio a persona. ea enim nobilitate: hisq; maiorib⁹ natus sum: ut sine testibus id de me suspicari non debeat. Itē a persona

inde rōnes inueniantur

aduersarii: atq; ideo magis expellendus Marcus Cicero: quum hęc sine testibus dicat: quod mihi semper inimicus fuerit: uel ex utrisq; hoīnum enī nouo ambitione corrupto: sine testibus inuidia ī nobilissimos uiros atroces suspitiones incitanti credendum non esse. Item etiam a persona iudicum. Nam uestre prudentię iudices est: nō eam potestatem talibus uiris concedere: ut fictis argumētis nobilissimos hoīnes circūueniant. a re: nihil enī iudices sine testibus in iudicio credendum est: uel sic nō enī tanti sceleris sine testibus suspitionem approbare debetis. a loco. neq; ī rep. ubi oīs libere uiuimus: nisi testibus pbaueris audiendus es. a causa ac ideo magis expellendus: ne si fictis argumētis locus dabitur: multos nostrorum hi noui homines depellere conentur. a tempore: & in hoc tempore maxie: in quo ppter simultates nullus est: qui crimīa falsa non excogit&. Item econtrario per inficiationem solutio: non oport& testes quęrere Catilina tuę proditionis. ratio a re. huiusmodi enī scelerati q̄ occulte geruntur: ne si manifestentur incruciatus: ac poenas eorū auctores rapiantur. a causa. Nam si testes expectabitis: anq̄ eos inueiat⁹ opprimini. & coniunctim tam a re q̄ a causa: tanti enī facinoris: aut pdutiōnis testes non expectandi: ne anteq̄ testes inueiat⁹ uestra negligentia dominum uobis pręparaueritis. a persona. nullus. n. testimoniū pbibere de Catilina uoluerit: nisi uitam omnino cōtemnat: quę enim iste īsidiis non trucidat&: qui se testem huius rei offert&. Item ita enim a pueritia uixisti catilina: ut facile de te omnia etiam sine testibus credi possint. a loco: & enim in hoc nostro centūuiri iudicio opus testibus non est ubi ueritas ipsa per se soleat inquiri. & a tempore: & his temporibus maxime argumentis non testibus ueritas quęrenda in quibus cupiditati nouarum rerū pene omēs transuersi ferūtur. hęc diximus: non ut oīa inueire uellemus. Nam infinita ab unoquoq; loco trahi posse putamus: Verum ut ab omnibus circūstātiis rationes: quas nos epicheramata dicimus inueniri oñderemus. Nam pręceptionis aperta uia: facile quiuis maxie si natura ad hęc studia iuuari uideat: multa plura uidebit q̄ hic posuim⁹: hunc igitur modum: hanc prępositionem: & in cęteris principalibus locis obseruare oportebit: hoc modo. nūq̄ prodere patriam uoluissim. a re pessimum enim oīum: atq; atrocissimum proditio: quā nemo unq̄ īntis non inops exoptauit. Item neq; enī plurimis: quos nūc a re. pu. honores partim habeo: partim me habiturum spero tam atrocem: tam iniquam tam mihi ipsi periculosissimam rem pręponerem. a psona tam sui: q̄ aduersarii. an ego uoluissim eā rem publicam prodere: quam mei maiores amplificauerunt: pręsertim quū ea Marcus cicero ciuis īquilinus saluā esse uelit: a loco. neq; patriam charissimum solum: ubi nat⁹: ubi educat⁹ sim: prodere uoluissim. a tempore: pręsertim eo tempore: quo summū honorem consulatus a populo me cōsecuturū sperabam. a causa. si poss&

dicere eos hęc facinora cogitare: qui egestate: quę gre alieno premuntur: qui odio ciuium persequuntur: se diuitiis: ac honoribus abundare: & summo amore ciuium coli. Item si dicimus conseruandas esse leges: nihil in nouandum a loco quod in repub. maxime leges conseruandę sunt. a psoa: romanis maxime qui legum obseruatione plurimum laudatur. a tempore his temporibus quibus maxie periculosum sit aliquid innouare. per obseruentiam postea: & si aliquid innouandum esset: non tamē hęc lex commutanda: aut contemnenda. ratio a re. maxias enim res atq; reipub. utilissimas hęc lex continet. a tempore: & si alias fortassis mutada uideret: tamen non tempore belli ne tumultus in ciuitate factus propter immutationem urbem euerteret. nunc si unū dixerō ad confirmationis locos transitionem faciam: nam ne quis dubitet: breuiter dicendū censeo: sepe ad aliquam rem: aut probandam: aut improbandam una ex circūstantia multas: nonnunq̄ nullam inueiri posse rōnem. Nam si quē constar & gre alieno oppressum inopia laborasse: ac uita eius non uehementer inegra uideretur: Is a persona sua non facile quicq̄ probare possit: quare ab eadem quidem circūstantia poterit ad causam argūta trahere: quis nō a persona sua: sed iudicium: aduersariorum: testium: ac ab his quę extra id iudicium sunt: ut socioꝝ: hostium: inimicorum: affinium: & quę huiꝰ modi sunt. Pręterea tam ciceronem: q̄ demosthenē inueio sic breuiter multis rationibus causam suam nonnunq̄ stabilire: ut paucis uti uideant ac contra in re tenui ita ea quę inueniuntur: quis exilia sint oratione sua extollere: ut quod natura sua tenue est: id orationis facundia facile aplū: magnificūq; uideatur. Sepius etiam una ratione contēti ad confirmationem: uel etiam ad alios locos principales transeunt. Ad hęc p cōgeriem ita rōnes afferri nonnunq̄ ut non diuersos unius circūstantię modos solū. Verum multę circūstantiarum occupentur: qua re nil meo iudicio acriꝰ pręsertim si genere orōnis idoneo dicitur: quę multarum rez congeries aut breuius: aut latius prout res expetit explicabitur. hęc omnia nō solū de rōnibus: uerum etiam tam de cōfirmatione: q̄ de expolitione itelligi uolumus. Quęadmodum igitur propositio a loco principali ad causam tracta: & solutio aut per inficiationem: aut per obseruentiam facta rōnibus cōmuniter: sic & unāquaq; rationem: si parum in se neruorum habere uidebitur: confirmatione una pluribusue niti oportet. Profluit autē oīs rationis confirmatio ab his locis a similitudie: exemplo: minore: maiore equali: & contrario: a quibus etiam quis rationes afferre cicero soleat: tñ in hoc confirmationem a ratione differre uoluimus: quod a circūstantiis nunq̄ inueniatur confirmatio. Non autem ignoro hermogenem nunq̄ rationem: quam ille epichirema uocant ab his locis: quos pauloante posuimus inueire putasse: quod si quis uerum putauerit: quum non nunq̄ ab hisce locis rationes clarissimi oratores inueire uideantur: nō rationes

de fluat cōfirmatio. c. 3.

sed earum rōnum: quę facile auditori subaudiuntur cōfirmationes appellabit: quod paulo post etiam exemplo declarabimus. Nam sic dilucidior nobis futura hęc pręceptio uisa est: si prius omnia: quę de ratiocinatione dicere instituimus: breuiter proponeremus: deinde exemplis etiā maiorum: uel explanentur: uel confirmentur. Nunc ea: quę dicebamus latius aperiantur. Inueiuntur ergo rationū confirmationes a supradictis locis & quęadmodum ad propositionem unā multę nonnunq̄ afferuntur. rōnes sic etiā qñq; eadem ratio multis corroboratur cōfirmationibꝰ: hoc mō. oportet & tempore belli ad ciuitatis emoluētum aliquid etiam inuari: hęc propositio est: & maxime hoc nobis roānis licet: qui semper ad utilitatem rei. p. aliquid noui excogitare solemꝰ: ratio a persona. cōfirmatō ab exemplo: maiores enim nostri ex cōmodo reipub. reges expulerunt: & decē uiros cōtinuare impium passi non sunt: & tribūos plebis sacrosanctos constituerunt: Scipionem ante tempus consulem crearūt: quę omnia unicum non plures confirmationes appellamus. quęcūq; enī ab unico loco ad unum: ac idem probādum inueniuntur: quis plura uideant tamē unius rationis: aut confirmationis uim obtinere dicēda sūt: quod etiam in expolitione posse fieri non negabimus. uerum superiorē rōnē etiam a minore confirmare poteris: si dices innouandum eē romanis: quoniam & paterfamilias ex re sua multa innouare non ueretur. & ex contrario sic: si tempore pacis nihil inouare solemus: tempore belli quū res postulat inouandum est. quod contrarium: aut simili quodam modo ut dictū est pronūtiamus: ut quod in pace fieri nō solet: id in bello fieri oportere contendamus: aut si res ita postulat: per cōtentionem: aut per contrarium exornationes proferemus. per cōtentionem hoc pacto: in pace multa innouamus: In bello nihil mouere audemus: per contrariū hoc pacto: quę in pace facitis quum nihil cogat: ea in bello quum opꝰ sit nō facietis: poterit etiam contrarium nonnunq̄ per oppositionē efferri. Nam ut diximus argumētatiōis imperfectiores modi inserti pfectioribus inueiuntur: Quare & nonnulli exornationes non argumētationis modos esse uoluerūt. Nos omnem argumētationem orōnem exornare facile cōcesserimus. est enim argumētatio argūti per orationē explicatō quę sine ornamento fieri non potest: Quare argumētationis modos eas orationes esse diximus: quęcūq; huiusmodi sunt: ut frequenter inueiant per se rem quāpiam confirmare: quod argumētationis ppiū eē nullꝰ unq̄ dubitabit. sed de confirmatione satis. Expolitionē uero quę confirmationem corroborat atq; aplicat: duplicem esse arbitramur cōmētitia quam enthymematicam & fictoriam: quā πλαστῖν gręce noiamꝰ. ex politio cōmētitia contentionis modo semper profertur. inueitur autē a circūstantiis: a quibus & rationes inueiri docuimus. hęc tendere semper quadā cum collatione ad confirmationē debet. quare meo qdem iudicio

γ cōtentionē
r cōtentionē. dif.

de expolitione. 2. ca.

hęc quā latē hic nobis expolitionē noīare placuit: quā gręce ēthymema
appellamus ex ratione: atq; confirmatione quiddam compositum est:
quod ut clarius pateat: exemplo quoq; demōstratur. cōtinuare Scipionē
imperium: uel contra leges oportet & confirmatio. Nā & maiores nostri
ex utilitate reipub. decēuiros facile continuare imperium passi sunt. Ex-
politio a tempore. atqui tūc illi in pace: nos coacti bello faciemus. a causa
sic. & illi ad ornandam legibus rem. pu. nos ad defendēdam libertatem
hoc faciemus. A re. & illi decēuiros simul imperiū continuare passi sūt:
nos unum solūmodo non patiemur? A persona. illi Appium claudium
hominem ut res docuit libidine pditum: atq; tyrannicum: nos scipionē
qui ea continentis: ac humilitatis exempla Numatię dedit: ut omnino
probatissimorum uirorum esse uideatur probatissimus. hęc enthyme-
mata: quum bene ac uarie proferūtur: uehēmter auditores mouēt: orōnē
amplificant: & uictoriam facillime pariūt. Verum sicut ad unīcā propo-
sitionem rationes multas: & ad quālibet rationem confirmationes: sic
ad unāquāq; cōfirmationem uarias expolitiones iueiri posse: hęc quę di-
ximus aperte ostendunt. non enī ab unaquaq; circūstantia solum cōpa-
ratione ad confirmationem expolitiones afferemus: sed nōnunq; etiam
ab una circūstantia enthymemata multa adducere poterimus: quę ne
satiatē piant: ita uarie pnūtiabim? ut alia iterrogatiōe: alia sine iterro-
gatiōe. hęc repetitiōib? illa quibusdā aliis colorib? exornabim?. Illud non
p̄mittendū censeo: summū illū oratorem cuius diuinas orationes in
confectione huius libri nobis proposuimus: sic plerūq; rationes: rōnūq;
confirmationes proferre: ut simul uim ēthymematis facile contineant:
quod ideo mihi facere uidetur: ut uehēmior sibi: & breuior fiat oratio:
ut in orōne pro Pompeio his uerbis. Māiores nostri sępe mercatoribus
aut nauiculoribus iniuriosius tractatis bella gesserunt. Vos tot ciuū
roānoꝝ milib? uno nūtio: atq; uno tēpore necatis: quo tandē animo esse
debetis? Legati erant q̄ appellati superbis corinthum patres nostri to-
tius gręcię lumen extinctum esse uoluerūt. uos eum regē inultum esse
patiēmini: qui legatum populi roāni consularem uirum uinculis: ac uer-
beribus: atq; omni supplicio excruciatū necauit? & hęc quidem cū exem-
plis confirmat per contentionem: quod genus dicendi enthymematis
maxime accommodatur: prolata sunt. Verū quę sequūtur: quum dicendi
genere: ac contentione rerum pura sint ēthymemata ad superiora: sicut
ad confirmationem tendunt. Illi libertatem ciuium romanorū iminutā
nō tulerunt: uos uitā ereptam negligetis? Ius legationis uerbo uiolatū
illi persecuti sunt. Vos legatum omni supplicio ite factum reliquetis?
Sunt qui huiusmodi enthymemata: quę ab eodem inuēta ad eādem cō-
firmationem tendunt: ut hic est ius legationis uerbo: nō ēthymemata:
sed epenthymemata uocari uelint: quoz error facilius intelligitur: si qd

5
sit: ac quo modo epenthymema fiat: quod etiā ad expolitionem p̄tinet:
aperiamus. Est ergo epenthymema quędam addita enthymemati acuta
excogitatio: ut si quū coriolanum hostibus quoq; crudeliorem dices ra-
tionem a re dicas: tyrannicum enī est patriam oppugnare: quā a cōtrario
confirmes. hostes enī oppugnādi sunt: quibus hic maiore odio p̄sequēd?
q̄ illi alienam: hic suam oppugnāt. hoc enthymema est: cui poterit addi
epenthymema: hoc modo: & cui plurimum debet: hanc euertere conat.
Ex his iam patet enthymema: quod comūntum: uel cōmentationē latē
appellare possumus: orationem esse: quę a circūstantiis ad cōfirmationē
cum collatione fertur. Verum hęc de enthymematica expolitione dicta:
sufficiāt: nunc ea de expolitione dicamus: quam nos quidem πλάστυ
la tini fictoriam appellare possunt: quę post om̄s locos expolitionis: ac
maxime post exemplum: & contrarium affert: nōnunq; solt: ut si con-
firmares contra Mithrydatem pompeio cōtinuo imperium deferendū
quoniā maiores eundem Scipionem: tam in hispania: q̄ in africa gerere
bellum uoluerūt. deinde platon: hoc est fictorium enthymema hoc mo-
do ad ieres: quod si tunc maioribus aliquis modū imperio statuere p̄-
sualisset: ac ali? q̄ scipio in africa missus esset: profecto tantā nūc gloriā
capta: atq; destructa carthagię populus roānus nō haberet. Itē a contra-
rio sic. eum quē si tantū boni fecisset: q̄tum mali & incommodorum in-
duxit: maximis numerib? afficeretis: eum inq; nūc impunitū dimittetis?
Verum qm̄ de fictorio dicere incēpimus alium quoq; modum eius ex-
planemus: qui in confirmāda cōprehensiōe accipi solt: qui huiusmodi
est: ut nōnunq; etiam tota res: tanq; non facta confingatur: ut si orator: q̄
tyranno persuasit: diceret. quod si non fecisset: sed factus: me pollicerer
nō ne multa mihi pollicitis eētis? quod aliud quoq; cōsequet ēthymema
ex re per contentionem minoris: hoc modo. graue autem est anteq; per-
ficere: ex sola pollicitatiōe honorari: nūc re perfecta expelli. quod etiam
a tempore dici potest. Nam quēadmodū ab uno loco: plura nōnunq; iue-
niuntur: Ita etiam unum enthymema: uel ratio a multis potest cōfluere
locis: ut si qs dicat oportere eos: q̄ in re. p. libere uiuere uolūt: leges obser-
uare. Hoc enim tam a natura rei. pub. hoc est a re quā a persona ducitur
Vex p̄dictum platon gestam rem: tanq; non gestam cōfingit: e cōtra
quod sequitur. Nam si secundo bello punico funditus euerissetis cartha-
ginem: nullum inde amplius uobis discrimen futurum esset: hic uero iā
non ordinē solum: & commoditatem: quā nobis argumētationes huius
modi afferunt: uerum etiam copiam rerum: facultatēq; mirabilem: quę
ex huiusmodi p̄ceptione fluit: facillime perspicere posse arbitror. Nā si
quidem propositiones nōnullis comprobatis rationibus: rationūq; unā/
quāq; non una: sed pluribus confirmationibus mutias: quarū singulas
expolitiones sequentur: tum recte a circūstantiis: tum p̄ ea: quę fictoria

de fictorio . 9^m. ca?

ex h̄ modis et ordinē et
copiam prebet. 6^m. c.

appellamus singularis quædam & admirabilis dicendi copia redudabit
 q̄ si soluendo his omnibus in inficiatione uteris: & per obſistentiã eidẽ
 ſolutioni hæc eadem omnia congrue accommodabis. Iam uero fontes e-
 loquentiæ ſic affluere uidebis: ut quum nihil extra rem dicas: tum copia
 rerum ſinem inuenturus non uideare. At hæc quidem nos diximus: non
 qm̄ optimum factu putamus cuncta quæ inueneris dicere: ſed ut i uenti-
 onis fontes: uel digito demonſtrare uideremur. Nam priſci quidem ora-
 torea: quorum dicendi uis tanta erat: ut iam multis ſæculis: nec incẽdiis
 urbium: nec bellis tam ciuilibus: q̄ externis: nec imperii ceterarũq; rerũ
 uaria ſimul atq; multiplici commutatione extincta ſit: ita uel ex plurib9
 pauca deligebant: uel ipſa plura mirifice uel orationis incredibili breuiter
 complectebantur: ſicut etiam nõnunq̄ inopia rerum coacti id pay: quod
 inuenitur eo efferũt: atq; amplificant: quo & ſi re uera pauca: uel unũ tm̄
 modo dicant: multis tamen rationibus rem ſuam corroborare uideãtur.
 Quorũ incredibilem inuentionẽ imitari fortaliſ non nullus poterit: ſi
 quũ hæc præcepta noſtra ita conſequetur: ut quæ ex his in quacũq; cauſa
 inueniri poterint: facile intelligat: quid his dictum ſit: quid omiſſum di-
 ligenter examinã. ſed de his ſatis: nunc eius loci: quem cõprehenſionẽ
 poſſe appellari latine putamus: quod cauſam totã contineat: atq; cõpre-
 hendat tractationem aperiemus. Nam is quidem locus non quemad-
 modum ceteri ut dictum eſt: ſed alio quodã modo confirmari ſolã: quẽ
 diligentius exponemus: quoniã totam cauſam ab initio ad ſinem com-
 plectitur. Fluit ergo comprehenſio a circũſtantiis. confirmatur aut non
 a circũſtantiis ut ceteri: ſed a quadam aut totius in minora: uel pauciora
 incifione: aut ſimilium enumeratione: aut fictoria ratione: quæ oppoſitũ
 rei conſingat: hoc modo. Magus quidam: quum ciuis alicuius filiam in
 uxorem peterã: repulſus eſt: cuiuſdam ſimulacri deinde amorib9 capta
 puella furit. Magus reus ſit ueneficii. amores ſubdiuidendo ſic confirma-
 bis comprehenſionem: ſimulacrum amat puella: quæ ſi uirum quẽpiam
 amarã: non ego te ueneficii accuſarẽ: ſi te ipm̄ arderã: artes tuæ magicæ
 mihi ſuſpectæ non eſſent. a ſimilium partitione: ac enumeratione ſic. Si
 alium quendã furorem furerã: ſi alia egritudine laborarã: nõ te accuſa-
 rem. Item ab oppoſita ratione fictoria ſic: ſi non amarã: ſi non cuperã.
 Si improbo deſyderio non arderã: nihil ego de uenenis tuis quererẽ.
 hic dicendum mihi eſſe arbitror omnẽ incifionem: qua comprehenſio
 approbatur fictoriam nobis uideri. Vex quod ex oppoſito conſingitur.
 aut quod ad exemplum ſuũ: contrarium infertur fictorium. alias ratioẽſ
 quibus comprehenſio confirmatur: unam toti9 in minora ſiue pauciora
 alterã ſimilium partitionem: ut dilucidior: ac meõratu faciliõ præceptio
 fierã: appellare placuit: totius incifione in pauciora utemur: quũ totum
 huiuſmodi eſt: ut minorem ſuſcipiat numerũ: hoc modo. tres quidã filioa

probane cõprehenſio
 et uelut
 in 1737

ſimul interfecit lege qua parentes in filios abſolutã poteſtatem habere
 uidentur: reus eſt cedis: tres ſimul interfecit filios: ſi duos interfeciſſã: ſi
 unum ſolum: ſi non filium: non ne adhuc moleſte ferretis! Sciendum
 aut huiuſmodi nõnunq̄ partitiones etiã ad maiora fieri poſſe: quod ſi ac-
 cidit: quum negam9 aliquid faciendũ certo aut p̄cio: aut gratia: ut i hoc
 exemplo. miſit centum philippus talenta athenienſibus: quib9 demof-
 thenes ſibi traderetur. in minora diuides ſic. iis ego talentis non dico
 bipidem: aut eſchynem: ſed neq; plebeium quẽdam: aut opificem: non
 minimum: atq; inutiliſſimum ciuem præberem: ne dum demofthenem
 qui libertatem græciæ cũ prudentia: tum eloquentia ſua tutatus eſt. In
 maiora hoc pacto centũ talenta dat: non ſi mille darã: non ſi decem mi-
 lia: non ſi ciuitates: non ſi gentes: prouintias: ac regna omnia ſimul con-
 ferrã: demofthenem qui libertatem græciæ cum prudentia: tũ eloquen-
 tia ſua tutatus eſt: ei traderem: approbatur autem comprehenſio miorũ
 aut maiorum: aut ſimilium partitione quadam: aut incifione: & fictoria
 ratione: quã ex oppoſito rei inueniri diximus. Quare etiam conformatio
 nes in his: quæ ab initio ad ſinem uocamus perutiles ſunt. Amplificant
 enim orationis uim: ac ut multo maior uideatur facile conſiciunt. Præte-
 rea ipſa natura rerũ quæ quodãmodo ut dictum eſt tota ſingitur. Cõfor-
 mationes iure ſuo poſſulare uidentur. Verum ſi ad unã rem approbandã
 ptitiones: tum ad maiora: tum ad minora: aut ſimilia inueiuntur: ac oĩa
 occupare dicendo in animo eſt: uehemẽtiſſimi uidebimur oratores: ſi ſa-
 tietatem orationis fugiemus. Nam uarietas quidem ubiq; non delectati-
 onis ſolum: ſed etiã dignitatis affert plurimum. hoc autẽ in loco etiam
 neceſſaria eſt: ne propter ſimilitudinem rationum: quippe quæ omnes
 a quadam partitione fluunt: ſimili quodam modo prolata oratio ſatie-
 tate contemnetur. Varia ergo erit oratio ſi confirmationes nunc inter-
 rogatione: modo infinite: nõnunq̄ per conuerſionem aliũq; colorib9 ef-
 feramus. Multis enim & uariis exornationibus copia oratoris: quũ ſen-
 tentia exornari poteſt oppoſitionem etiam: quam exornationem multi
 nos etiã argumẽtationem putauimus huiuſmodi rõnes facile ſuſcipiũt
 cui9 exẽplũ ut præceptio clariõ fiat: ponere nõ grauabimur. Ego ſi eos
 tuos filios (ſi tui dicendi ſunt quos crudeliſſime trucidati.) aut uerberi-
 bus affeciſſes: aut exilio: & abdicatione notaſſes: moleſte tum etiã ferrẽ
 tot pulcherrimos iuuenes: uel chariſſimo patre ſolo priuari: uel præterq̄
 equum ſit uerberibus cedi. Nunc uero quum non abdicatione nõ exilio:
 non uerberibus: ſed morte tres ſimul abſtuleris: non expoſtulem: non ac-
 cuſem: non grauiter feram: & qui ſi unum interfeciſſes exclamarẽ: nũc
 tribus necatis ſilebo: quod ſi ego tacerem: nõ ne pietes domus ubi nati
 non ne ipſa urbs: ubi educati doctiq; ſunt: exclamarent! Sed ne longior
 ſim: ſi conformationẽ hoc eſt orõnes: quæ aut urbi: aut clario uiro mortuo

uel absenti attribui solent: conscriberem: ad præcipiendum redeam. Nā hic maxime: & in porationibus conformationes locum possidere solēt: quod ergo dicebam: quoniā harum rationum quæ ex simili quadā parti tione profliunt: uitanda est satietas: nūc oppositionibus: nunc circuitu: aliis breuioribus: longioribus aliis: modo miuto quodam: & q̄si punctū elato genere orationis: modo graui: & elegante: de quib⁹ postremo quū deformis: quas nos ideas orationis appellamus differendū erit diligen ter dicemus. his ergo atq; aliis modis: quos omnes dicere longum est & orōnis fastidium: quod similitudine fit effugere facile poterimus. Vex quoniā quæ ad arguētationem attinēt: iam satis patent. Nunc primo dabimus operā: ut breuiter hi loci pateant: quos in topicis tractare: mul tos perspeximus: deinde eos ipsos locos ad circūstantias reducemus: ut ex hoc planissimum fiat om̄s oratoriæ facultatis locos in circūstantiis fundari: qua ex re illud etiam utilitatis consequemur: quod dilucidior: ac facilius nobis rationum copia fiet: si quibus locis ex unaq̄que circūstā tia quicq̄ confirmetur nouerimus. Inueniuntur igitur ratioēs: ac arguēta a genere: specie: differentia: proprio: diffinitione: toto: partibus: causis: ef fectis: usibus: adiūctis: iudicato: simili: maiore: minore: pari: proportioe: oppositis: transumptione: casu: coniugatis: diuisione: quos om̄es & si ra tionum sedes dicimus: tamē a nonnullis confirmationes quoq; flurere iā dictum est. Genus est quod sp̄ties continet: hoc ad probandū sp̄m nimium ualēt: plurimum ad refellendam. nam quod non est uirtus: nec iustitia. quod si uirtus hoc est: non idcirco statim iustitia erit. Item si ar gentum om̄e legauit: signatū quoq; non tamen quoniā celatum argētū legauit: omne tibi argentum petendum exillimes: quod si tam celatum q̄ non celatum legauit omne legauit: sicut econuerso nullum. Species est: quæ generi subiecta est: quæ contra plurimum ad probandum genus nimium ad refutandū ualēt: nam quod iustitia est: id uirtus est. nō tamē quod iustitia non est id quoq; uirtus non est. Remouetur autem genus necessario: si quis formas subiectas ei omnes diligenter per enumerati onem negauerit. Nam quod nec ratione utitur: nec brutum est: id quidē nec animal est. Differentia est: qua genus deducitur in speciem. a dif ferentia: equaliter & infertur: & remouetur species. genus etiā cōprobat̄ non improbat̄. nam quum rationis homo sit particeps: quod ratione carēt: nec homo: non aut idcirco quoniā ratione carēt: nec animal est.

Proprio est: quod soli accidit: ut hoīni risus. proprium id cuius ppriū est: & positum infert: & remotum aufert: ut si risibile sit: homo utiq; si risibile non sit: nec homo. Item econtra. quod homo non est: nec risi bile: q̄ si homo: etiā risibile. Hoc proprio oratores diffinitiones inferre ut plurimū solēt: ut si tyrānicidē pprium ē tyrānide ciuitatē liberare: hic ty rannicida est: liberauit enim. Item econtrario tyrannicidē proprium est

tyrannum occidere. hic non occidit. ratio igit̄: quæ a proprio: quod soli & semper accidit trahitur difficillime soluitur quæ uero ab huiusmodi p prio inuenitur: quod aliis quoq; accidit: quum affirmet & facile soluitur: ut si tyrannum occidere tyrannicidē proprium est: & carnifices qui sibi traditos tyrannos trucidare solent: tyrannicidas diceremus: Et premia his secūdam legem afferremus: quod si id nunq̄ fecimus: nec tu bos ty rannicidas dicis: nec illud tyrānicidē proprium dicendum est. quum remoueat necessaria uidetur: ut si bipes non est: nec homo. si tyrānidem non oppressit: nec tyrānicida. Diffinitio est unius cuiusq; rei breuiter & absolute potestatem complectens oratio: hæc ut proprium: & remo uere: & inferre rem solēt: ut si animal rationale est: & homo ē: si animal rationale non est: nec homo. Reprehendimus uero huiusmodi rationes: quæ ex diffinitione capiuntur. si aut propter multitudinem uerborum res nimium q̄ necesse sit contrahi uidentur: aut propter paucitatem aliq̄ quoq; res cum ea quæ diffinienda est cōcipiuntur: Aut quum genus rei diffiniendæ: uel differentia non cōmode assignata uidet̄. hæc autem oīa facile perspicuntur: si diffinitionem ita cum eo quod diffinit̄ cōuertere coneris: ut ex diffinitione res: & ex re diffinitio consequatur. Quod si non accidit diffinitio labefactanda est: aut quod non uertatur: aut quod genus: uel differentia non huiusmodi sint: ut illam rem conficere posse uideātur. hoc modo. monetam omnē uxori legauit: celatum aut argentū moneta est: argentū igitur celatum omne solum legauit. Quid enim dicet quispiam ex argento ne solum fieri monetam putas? & quod nā celatū argentum monetam dicis: pateras ne? ac huiusmodi celata uasa? At hæc nemo unq̄ monetam dicenda putauit. Constituuntur etiam diffinitiones ex accidentibus solum & genere: ut si coruum diceret auem nigram: aut hominem animal bipes: quā diffinitionem descriptionem cōmuniter appellant. Verum oratores ea plerūq; utantur diffinitione: quæ ex enu meratis absolute partibus constat. partes autem hic non solum eas: q̄tū una quæq; totum constituit: quas Cicero formas: alii species noīnant: In telligim⁹: Vex etiā eas: quæ nisi oēs una componantur: totū nunq̄ efficiūt ut res. p. ē: quæ aut populi aut paucoꝝ: aut unū potestate regit̄. Itē cicero ad Herennium demonstratiuum est: q̄ tribuitur in alicuius certæ psonæ laudem: uel uituperationem. huiusmodi diffinitiones facile cōfutantur: si nō conuertuntur: ut superius dictum est: quod accidit: si aut non propria sumuntur accidentia: quæ semper rei inbrent: aut si aliqua pars præter mituitur in enumeratione: ut si quis diceret iniurias esse: quæ aut pulsa tione corpus: aut cōuicio aures afficiūt. quid enim diceret quispiam: nō nō ne iniurias etiam putas: quibus turpitudie uita uiolatur? ad hūc diffi nitiōis locum illam etiā reducim⁹ modum: quæ quum a Τυμολογίαν nos: latini forsan nominis interpretationem: aut notationem appellare

De thopict
Sc̄ 3° tractatus in p. la
1m. 37° li. 8° ca. 13. 15° 12°
lib. 1° art. ex circūstantiis emāt
genera
specie
et diu

Propo et diffine 2°. ca^o

possunt. Chrylogonus hic ideo notatus est: quia sibi aurum undecumque pariat. quo fere Cicero pro Sexto Ro. contra Chrylogonum utitur $\chi\rho\nu\sigma\acute{o}\varsigma$ enim apud nos aurum: $\gamma\omicron\nu\eta$ foetum significat: quae uero definitiones a proprio constant: differentia soluuntur: quod superius adaperitum est. hanc definitionem ab illa: quam locum principalem in nonnullis statibus posuimus: in hoc maxime differre uolumus: quod ista rationis uim afferre solet: illa totius argumentationis fundamentum plerumque est. Quare illa causa: haec argumentationis pars inuenitur. **Totum** est quod partibus constituitur: partes sunt quae simul captae totum constituunt. a toto inferuntur partes non remouentur: si tota respublica consilio gubernanda uideatur: & domus: & unusquisque ciuium: non tamen quoniam res publica fortunae committenda non est: idcirco nec tu casui te committes: nec enim quoniam tota domus reintegranda non est: idcirco & pars unus. partes etiam si simul commode colliguntur totum inferre solent: quas & si singulas auferas: totum dirues: non enim res publica dicenda est: cui nullae subsunt familiae: cuius modi: antequam Sabine raperentur: romana res fuisse a multis traditur: uerum totum & partes simili ratione in tempore: & loco etiam considerantur: nam quod semper agendum est: & nunc. quod ubique est: etiam hic non abest: ac in aliis eadem ratione. **Causa** est quae effectus consequitur: ea quae tripartito diuiditur: in efficientem: materialem: formalem: & finalem. ac causa efficiens: quam natura sui effectus consequitur: ita ducitur ratio ut dum ea insit: effectus quoque inesse iudicetur: hoc modo. non potest non esse dies: quum sol super terram sit: nec incorruptam uideri posse: si cum uiro concubuit: si sapientia bonum uirum facit: & ipsa bona: uirtus affert laudem: sequenda igitur. uoluptas infamiam: ergo fugienda: corpus in lumine: umbram ergo facit. haec idem ualent: si retro agis: ea uero non ex alia parte necessaria sunt: quae quoque aliis causis fieri possunt. sol colorat sed non omne coloratum a sole est: iter puluerulentum facit: sed non omne nec quicquid puluerulentum est: ex itinere est. omnino autem & breui notandum: quod qui effectus ab unica causa procedunt: ea posita inferuntur: & ablata remouentur. qui uero a diuersis fluunt: una posita inferuntur: & unam inferunt: nec negari recte possunt: nisi causas omnes abstuleris quod si huiusmodi causa efficiens esset: ut non natura magis: quam uoluntate effectum consequi posse uideatur: quod in his semper accidit: quae arte conficiuntur: tunc nisi quod efficere dicitur: aliis quoque causis: ac circumstantiis corroboraretur: infirmum esse necesse est: ut si dicas timendum esse ne Teucri mare occupent: quoniam fabricatores nauium optimos habeant nisi constat lignorum quoque ac ferri: quibus tanquam materia naues conficiuntur: copiam eos possidere: nisi maritima loca: portusque habeant: in quibus tum instruere tum conseruare naues possunt: nisi pios nauitas: ac nauigationis expertos Teucros esse intelligamus: nisi denique utilitas aliqua:

quasi finis appareat: qui eos ad occupandum mare inducere possit: nisi illa ratione efficias. quare oportebit: quum huiusmodi res accidit commode omnia sub unum aspectum conferre: ne quid rei quam probare uolumus: obistere queat: quod si confutamus: diligenter aduertendum est: si quid tale ab aduersariis relictum est: quo ratio eorum refutari possit: aut si omnia recte pronuntiarunt: aliquid earum non sufficere dicemus: ut si materiam eis non sufficere dices ad tantas naues preparandas: quod si his omnibus aduersariis urgere: tunc aut illos maioribus occupatos: hic rei non daturus operam: aut quum nobis certa pericula imminere aliunde: stultum esse dices his non mederi: quae nunc urbem agitant. de futuris quoque utrum eueiant incertum est uehementer timere. at haec quidem si confirmas: ita simul omnia complicanda sunt. in reprehensione aut unum negare sufficit: hoc modo non esse corruptam: quum uirum nunquam cognouerit. non esse occupatos Teucros mare: quoniam eius rei notitiam non habeat: aut quia materiam: uel nauiculatores sibi desint: aut quia portuosa Teucra minime sit. **A materia:** ex qua sol & aliquid fieri: similiter argues rem esse: si cetera: quae ad rem pertinent concurrere uidentur: hoc modo. habet Mauri ferrum: habent fabros. Quare non est dubium arma eos posse fabricare. e contra uero negatio sola rem auferit: nam si ferrum non habet: nec quod ex ferro fit eos fabricare posse dubium est. **A forma:** quae aptitudinem quandam ac habitum rei praebet: ita ducit argumentum: si dixerit aduersarius paucos habere ad tantas naues preparandas nauiculatores Teucrum. At illos inquit homines natos esse: insitum sibi esse ingenium posse breui expaucis: uel etiam ab unico huius rei artificium multos accipere. Quare non esse negligendum. similiter e contra si formam hoc est si naturam & potentiam rei huiusce esse negabis necessario: quod dicitur reprehendes: hoc modo. aperte mentiuntur poetae uolasse Daedalus: nam quod natura negat neminem facere posse: haud dubium est. finis: cuius gratia cetera quoque quaeruntur: coniecturalibus causis: ac deliberatiuis ualde utilis est. In coniecturali enim causa uoluntatem sine approbare: ac improbare ferme sepe solemus: & in consultationibus faciendum: aut non faciendum aliquid: finis causa dicimus: ex fine ita rationes ducuntur quemadmodum: ex efficiente duci putabamus. Nam ut in his quae natura inter se consequuntur: tunc probare: tum reprobare solo fine possumus: ita quum uoluntatem sine arguimus: nisi cetera conueniant: non ualde uerisimiliter dicere putabimur. quare & Cicero quum causam afferrent aduersarii: cur patrem Sextus Roscius occiderat: quod eum rure relegasset: quod patri non placeret: quod ex heredate cogitasset: primo uitam Roscii tanto facinori non conuenire ac deinde ipsam causam facile infirmat. quare oportet omnia: quae ad rem pertinent: simul cum fine inferre: quum uoluisse reum ostendere uolueris ne nobis quoque aduersarius ita insultet: ut clarissimus ille orator Sexti

e toto 3. ca.

e causa 2. ca.

rosarii aduersarios irridet: & tanto scelere uita rosarii non conuenit: & quis ille potius ut soluat: q̄ q̄ facile solutus uideretur: derideat. Verum nos debilitari facile finem si etiam negari non possit: quū cetera nō cōuenire dicuntur: intelligamus. et hęc quidem ita se habent: illa uero quę natura sui propter finem adhibentur: aut mouentur posito fine: consequuntur necessario. bona enim est uirtus: quoniam & beatitudo bona: & respub. bona est. quoniā & conragatio: ac cohabitatio hominū. ^{Effectus} q̄rū ad rem pertinet: idem plerūq; fini sol & inueniri: sic enim tam uirtutis beatitudinem: q̄ peccati poenas effectum appellare solemus. Verū qm̄ nōnullis in rebus a fine sepatur: seorsum locum quoq; ab effectibus ponendum duximus: ut si quis constructionem: ac edificationem bonā dicet: quoniam & domus. non enim a fine hic edificationis: siue cōstructionis domi: Verum ab effectibus ratio trahitur. Nam edificationis qdē finis is est precipue: qui nos maxime ad edificandum mouet. mouet aut non domus: sed usus eius. Illud etiam notare decet ad diuersas causas diuersos effectus consequi: & ad oppositas oppositos. ^{Locum} ab usibus eum appellamus: qui secundum uniuscuiq; rei usum nobis rationes suppeditat: ut si bonum esse dicas equū quoq; bonum cōcedas oportet. Et si nauigare dicis oportere: & naues habere necessario. equitare etenim equorum: nauigare nauium usus est. Generatio est qua fit ut aliquid sit. corruptionem uero dicimus: qua fit: ne quid sit: ab his ita ducuntur rationes: & cuius generatio bona: uel mala sit: ipm̄ quoq;: quod si corruptio bona: ipsum malum. si mala: ipsum bonum. Nam quoniam corrumpi rem pub. perniciosum est: Idcirco rem. p. bonam esse affirmabimus: & quoniā concordiam ciuium optimam: ideo & ciuitatem. ^{Ad} iuncta quę etiam commuiter accidentia dicere solemus: sunt quę aut seper: aut plerūq; rem consequuntur: ut si dicas sapientem fuisse cesarē: qm̄ nullius unq; rei eū poenituisse: aut stultum. M. anto. quod nihil unq; a gere potuissit: cuius ilico se non poenituit: it. aut si ideo reum fecisse qcq; arguis: quoniam quū ad eum uentū fuissit: erubuisse: titubassit: inconstanter locutus esset: aut aliquid huius fecerit. Nam hęc oīa cōmuiter his accidere solent: qui sibi ipsis conscii sunt. adiūcta sub eādem rationē ueire decet: & natura inter se cōgruere. sic. n. ista uerisimilia sunt: ut ferme necessaria uideantur. si rhodiis portorium locare honestum est: & hermacreonti conducere: si iustitia bonum: recte iudicandum: si malū perfidia: non fallendum: quem quis amat prudens non ledit: quē hęredem fecit: earum habuit. Quoniam hęc omnes: quę a communiter accidunt inueniuntur: necessitatem afferūt sermoni non minimā: si ab his ducuntur quę a re seperari non possunt. Idcirco sola negatione confutari solent. Nam si concedis nullius unq; rei poenitentiā egisse cesarem: quū m̄tis eum compotem fuisse constet: sapientem quoq; eū uelis nolisse dicere

Effectibus. 4^m V. ca^m

Uirtute Senone Corrupte 6. ca^m

Adiunctis d. auctore. 7. ca^m

oportebit. Quare id negare oportebit ita fuisse: sed eum nonnunq̄ aut etiam sepe numero ea egisse dices: quę postea facta nolebat: hunc modum: & in his quę ab effectibus: aut usibus: aut generatione: ac corruptione trahuntur: & omnino in omnibus: quę positis: aut remotis: necesse erit aliquid confici: quod nos uulneret diligenter obseruabimus. in his uero: quę non necessario quicquam conficiunt: preter hunc modum etiam facile poteris: quum rem concedas: alia id de causa factum contendere: ut si non ideo diceret accusator non expalluisse reum: quoniā innocens esset: sed quoniā in huiusmodi rebus a pueritia uersatus eo audacis uenerit: ut nihil sibi putet & timendum: e cōuerso quoq; si ptimuisse reus concedit: poterit magnitudine se periculi commotum nō cōsciētia dicere. Illud etiam in his omnibus: quę aut se iuicem: aut unū ex altero quacūq; ratione consequuntur diligenter notandum antecedente posito consequens inferri: & econtra imprimis remoto quoq; auferri imprimis. & econtra in omnibus. locus a rei iudicio: quem ab auctoritate sepe nominamus: is est: qui iudicio & auctoritate alicuius ea in re piti nititur. Simile est quod ex re diuersa ad rem qua deagitur sic aliquid eiusdem rationis accommodat: ut propter similitudinem assentire cogat auditores: quod & dupliciter nonnunq̄ effertur: hoc modo. Nam ut in nauigatione anq̄ nauis submersa sit: omnes uigilare: ac niti solent: ne submerganrur: quū nauis euersa fuerit: eam amplius nemo gubernat. Ita rempub. dum icolumis sit omnibus uiribus tueri oportet. Quum oppressa fuerit: frustra eā amplectere. In confutatione aut similitudo neganda est: aut alia cōmodior adducenda: neganda hoc modo. non ita oportet ut in nauigatione censet & festinare. submersam enī nauem nullam saluā nouim: oppressas ab hostibus ciuitates: multas etiam nūc rerum potiri uidemus. aliam cōmodiorem opponemus: hoc modo. Nam si dū bellum indicatur: preparati expectamus: non ut impiti nauē: anteq̄ tempestas erūpat trepidatione nauem submergant. Ita nos anq̄ bellum indicatur: difficillimo bello nos implicabimus: Verum ut fortis: ac suę rei doctissimus gubernator minime tempestatem quum absit: desiderat: quū adsit nō timet: Sic nos pacem: quoad possumus amplectemur: quū bellum infertur: fortiter suscipiemus. hęc similitudo: si ornandi causa: uel apertius dicēdi uel an̄ oculos ponendi: sumitur. orationis magis exornatio: q̄ argumētū dicenda est: quum uero probandi causa accipitur argumētum: & confirmatio est: quod facile uidebis: si orationis: quę per similitudinē fit: ablata compositione rerum uim nudam consideres: sic enim quę probant: nō facile arguuntur. rei. p. oppressę frustra auxiliari: qm̄ & nauis submersę: & ante naufragium niti ne nauis submergatur boni gubernatoris ē. ergo & ciuis boni anq̄ opprimatur respub. conari ne fluctibus obruatur. Item si continentia uirtus & abstinētia. si fidem det tutor & procurator: quod

de pti. 8. ca^m

mulieri. idem pupillo. At illud non huiusmodi est: non ut qui currenti succedit uelocior ad cursum est: sic qui imperatori ad regendum exercitum melior: nec ut nauis noua melior sic & amicitia. Quare quod probat simile. cetera similitudinis nomine appellentur. Illud quoque notandum simile per negationem etiam efferi: hoc modo. neque equus idonitus: quis bonae natura sit ad eas utilitates: quae ab eo desiderantur: idoneus est: nec homo indoctus quis sit ingeniosus: is est: a quo uirtutis fructus elicere possit. **Maius** est id: a quo id quod minus est continetur. **Minus** est quod maiori supponitur. par quod nec continetur: nec continetur: sed equalitatis comparationi confertur. a maiore argumentum dicitur: quum minus infertur: hoc modo. non expugnaturum hannibalem romanos: quoniam nec galli: aut frustra pyrhum in scythas iturum: quoniam & darius qui sacrilegium facit. faciet & furtum. si adulter occidere licet: et loris cedere. si mundus prudentia regitur: & respublica. prouidentia regenda: & si res. p. & domus. a minore: quum maius infertur sic facile romanus perlas superaturus est: quum & grecus. si fure cedere licet & latronem: si furtum scelus: & sacrilegium: Si abstinentia uirtus: & continentia. a pari: qui ob rem iudicandam inique pecuniam accepit: & ob dicendum falsum testimonium accipiet: quae poena qui patrem interfecit puniendus: eadem & qui matrem: & si nulla ille: neque hic. & e contrario: confutabis: si aut rem negabis: quod uerbi gratia greci non perlas superassent: aut non huiusmodi rem dices: ut si non minores: tunc grecos quae nunc sit romana potentia: aut si fortiores nunc esse perlas contendes: quae olim fuissent: quae tum gentium multitudine: tum armorum peritia exercitationeque comprobabis. Item si minoris modus maiori attribuitur: aut e contra quod & si facilius intellectu: quae dictu sit: tamen breui dicam quomodo fieri debeat. maius & minus: aut in his sunt: quibus aliquid accommodatur: aut in iis quae cuique accommodantur. Si primo modo comperatio fit: & non maius: nec minus. & si minus: & maius. si secundo & maius conueniet: & minus: quae si non minus: neque maius: neque retro agere oportet. Nam si maius primo modo est: non idcirco minus est: aut non est. Et si minus secundo modo conuenit: non idcirco maius conueniet. Quare maius: & minus in rebus (sic enim secundum modum appellamus) contrario quodam modo: atque in personis tractanda sunt. Verum quae diximus ad ipsius solum minoris maiorisque naturam referantur. Nam si quid ex circumstantiis accidere intelligitur: horum quoque opposita ut credibilia suscipienda oratori censemus: ut hoc qui facile & palam mentitur: peierabit. huiusmodi rationem a maiore. scilicet a minore: uel in numero inueniri: rerumque naturam consequi nullus dubitabit. nam qui decem dare potest: & quinque: qui se quinque negauit daturum & decem. Exemplum est rei gestae commemoratio: quae ad propositum probandum improbandumue ducit. exemplum aut modo simile: aut contrarium: aut maius: aut minus re: cui

MAIUS
MINUS
et Exempla

69.
confertur: sol & simile iure occisum saturninum: quoniam & gracchum. contrarium: uel dissimile: at non ille fatum quo te mentiris achilles talis in hoste fuit priamo. sed iura fidemque supplicis erubuit. Item brutus filios prodicionem molientes occidit. Manlius uirtutem filii morte multauit. Marcellus ornamenta syracusanis hostibus restituit: Verres eadem sociis abstulit. Maius si propter matrimonium uiolatum troia euerfa est: quid fieri adultero par est? Minus si tibicines cum ex urbe recessissent publice reuocati sunt ciuitatis principes: qui bene de re publica. meriti sunt. cum in uidiq; cesserint ab exilio reducendi. In exemplis minora magis mouent. Unde magis ad fortitudinem incitat lucretia: quam cato. Inter exemplum & locum ab auctoritate: quis in utroque certum nomen auctoris commemo retur: hoc interest: quod in uno iudicio hominis nitimur: in altero non sententiam cuiusque sequimur: sed facti ad rem nostram similitudine iuamur. exemplum: & locus a rei iudicio: quum inter se conueniant: similiter confutantur. Simile igitur dissimile: impar simile ostendatur genere: natura: uel: magnitudine: multitudine: tempore: loco: causa: persona: opinione: modo. genere extingui intellectum: quoniam & uisum. sed is materialis. natura sequatur uoluptatem homo: quoniam & cetera animalia: at ratione gubernatur. Vnde inuiti iuuentuti seueritas quaedam: & grauitas: quoniam & seibus: sed iocunditas iuuentutis propria. magnitudine: si forte non electione gubernator nauis: nec imperator classis. at maiore maius ratione gerendum. multitudine sorte nostrae ne: an hostium haec ciuitates sint diiudicemus. sic enim & maiores de duabus fecerunt: sed in pluribus maius periculum. tempore continet pom. imperium: quoniam & Marius: sed ille atrocissima reipublicae praestitit: nunc uirgine & nemo. Loco & causa quum in italia bellum sit: non traiciantur in africanam copiam: ne simile quid cum atheniensibus patiamur: sed longius illi: & in ignota loca. propius nos: & incognita: & ea ex re alios quoque hostes illi attraxerunt. Nos hannibalem quique & cum eo exercitus est ex italia pellemus. persona continet marius imperium. Quoniam & scipio: at ille sanctus uir: libidine istius: ne quid incommodi accidat cauendum. opinione si similia dicuntur: quae non ita ducuntur. Modo qui cereris sacra stuprauit obeuntem ea poena plectatur: quae quae uelut obeuntem sacra corrumpit: sed quae maiore conatu suscipiuntur peccata atrocius punienda. multa etiam horum ad eiusdem euerfionem concurrere elarum est: ut ad idem uelut haec uirgo: illa matrona. loco in domo illa: haec in templo. idem etiam a diuersis fluere uidetur. At haec uelut consecrata: illa non cereri uelut & magnitudine: sed unum horum confutanti sufficit. confirmanum id maxime aduertendum: quo similitudo negari potest: si negari non potest: uidendum si aut reprehensum: aut minus laudatum exemplum sit haec in omnibus quae similitudinem habet: excogitari possunt. quae a simili dicit: non ipsam rem si tota toti: Verum si quod ad rem pertinet & simile

fit considerabit. **Loc^o a proportiōe** dicitur similitudinis quēdā diligēter facta collatio: hoc pacto. Nam quoniam ita se habet gubernator ad nauem regendam iudices: quēadmodum magistratus ad disponendam rē pub. Idcirco cum diligente cura: & acri iudicio: non sorte gubernator eligatur: nec magistratus quidem sorte potius q̄ iudicio in ciuitate sunt eligendi. is locus a simili differt: quoniam ibi a simili simile infertur: hic similitudinis: ac proportionis collatio fit: quod ut clarius pateat i eodē exemplo utrunq; ostendamus. A simili sic. nam ut gubernator nō sorte: sed iudicio eligitur: ita in re. p. magistratus eligendi sunt. A proportiōe hoc pacto. ita se habet ad nauem gubernator: ut ad rem. p. magistratus at gubernator iudicio non sorte eligitur: **Quare oportet iudicio quoq; non sorte magistratus ciuitatis eligere.** A minore uero uel maiore in quo locus a pportione differat manifestum est: quē enim ibi similitudo attenditur: aut minoris aut maioris est: ut si ita diceret. quod si nautis gubernator arte: non sorte eligitur: multo magis a ciuibus magistratus iudicio non sorte eligendi sunt. A minore: non a simili: nec a proportiōe argumētum caperes. hūc locum confutabimus: si aut proportionis similitudinem negabimus: aut ea concessa ab euentu diuerso rationem infirmabimus. Nam si concedis in proposito exemplo proportionis si similitudinem: poteris dicere nautis non esse quicq; timendū esse si sēp gubernatorem discernūt. At in repub. uehēmēter metuendū esse si sēp prestantiores ciuitatem imperio regant: ne in paucorum potestate rel. p. concedat. Nam id euenire hic facile: ibi ne timeri qdem possit. **Locū ab oppositis:** in quib; partes diuidimus: nam quod ad propositū ptinēt & omnis oppositio aut priuationis: & habitus est: aut affirmationis: & negationis: aut relationis: aut contrariorum: aut disperatorum. priuatio ē qua aliquid: quum innatum sit esse non inest: Cuius oppositum habitū appellamus. ab his ita sumitur argumētum: non est oculorum propriū ut uideant: multi enim quū habeant oculos carent uisu. Item ecōtrario non est solum cecus: qui car & oculis: nam multos tam & si oculos habent: tamē cecos appellare non dubitamus. A negatione sumitur argumētum: quū quidem ab ea sequitur affirmatio: & econtra hoc modo. pacē cōtemplere carthaginenses. In hispania enī nostros socios sollicitant. nullam romanā carthaginēsi attulit iniuriam: neq; causam belli unquā dedit: **Quare bene fortuna iudicauit: quū italiq; africam subiecerit.** locus a relatiue oppositis appellat: quū ab altero eorū: quē inter se referūt alterum infertur: hoc modo. uniuersa grēcia atheniensibus subiecta fuit toti enim grēcię athenienses imperabant. Item carthaginēses romanis subiectos fuisse conceditis. **Quare dubium non est carthagini romanos imperitasse.** hoc confutatur: si aut quod infertur relatiuum negatur: aut uis relationis: non huiusmodi esse ostenditur: ut unum positum Alterū

e Oppos. 11^a ca^a

sequatur. Contraria sūt: quę i eodē genere posita iter se plurimū distant hoz; quēdā mediata: quēdā imediata uocant. mediata dicim⁹: quę huiusmodi sūt: ut uno remoto: nō necessario alter; ponat. nō. n. sequit: quod albū nō ē: id ē nigrū. Immediata sūt: quū uno remoto: alter; necessario ponit. nam hoīnē non sanū: egrū esse necesse ē: & si frugalitas bonum: luxuria malū: si qui cōsulito pfuit p̄mio afficiēdus ē. q̄ obfuit affligēd⁹: poena: qui imprudēter nocuit: ueia dign⁹. qm̄ qui utilitati fuit: nulla laude: & dupliciter prudēter obesse puniēdū: qm̄ imprudēter pdesse nō laudādū i his omnibus quū unum cōcedit: cetera negare necesse ē. Nā quod albū est: nec nigrum: nec rubeū est: & qui stult⁹ est: eū paz sapere necesse est. Immediatis cōfutabis. si uno contrariorū remoto: reliquū ponit. In oib⁹ aut oppositis cōsiderādū erit sit ne opposita: an nō: quod facile: p̄ter q̄ in relatiuis cōsequeris: si poteris ea: quę tanq̄ oppoita pferunt: sibi ip̄is conuēntia: hoc ē simul inesse demonstrare. **disputa dicunt:** quę sub eodē genere posita diuersis differētis: uel ppriis sepantur: nobis hic ita late pateant: ut genere quoq; diuersa disputa dicant: ut non subsistere colorē substantiā a q̄litate differre: ab iis ita sumit argumētum: ut uno quodam posito: cetera omnia remoueat: quod. n. asin⁹ ē: id nec homo: nec equus: nec quicq; hui⁹ esse p̄t: & qui argētum decē p̄do deposuit: is tantundē auri repetere nō deb⁹. disputū genere differētia pprio quod soli accidat. diffinitionē diuersitate: uel oppositione causaz opinione quoq; iferri p̄t. atq; uti diuersitate hoz; cōprobat. ita differentiā propriū diffinitionē diuersa ē cōfirmat. **Trāsumptionē** appellam⁹: quū magis notū poim⁹ uerbū: ut ex eo minus quoq; notū appareat: ut si dicas ideo philosophū non iuidere: qm̄ nec sapiēs. **Trāsumptio** a noīnis interpretatione differt: quoniā hic nil exponitur: sed notiore quod dubiū ē: infertur. ibi expositio noīnis affertur hoc modo. sapiēs non iuid & philosophus amātor sapiētię est: non igitur iuid & philosophus. **coniugata dicunt:** quę ab eodem deducta diuerso modo flectunt: ut a iustitia iustus a um: quę iter se: & cū ipsa iustitia coniugata dicimus: ab iis ita sumitur argumētū: quoniā iustitia uirtus est: Idcirco iustū uirtuosum ē necesse est. In confutatione attēdere decebit. primo: si cōiugata sunt quę dicunt: neq; .n. huiusmodi sunt: quę p se non isunt. Vnde nec sequit: qm̄ alb⁹ hic iust⁹ sit: idcirco albedinē hāc iustitiam ēē: deide an ita sit: quēadmodū illa orō significat ex qua uis argumēti fluere uidetur. **Casus** dicitur noīnis alicui⁹ inflexio in aduerbiū: ut iustus iuste: malus male. A casibus ita ducit argumētum: quēadmodum a cōiugatis. Nā qm̄ carthaginē destruere utile ē: idcirco utiliter destrui p̄t carthago. **Diuisio** est oppoitorū diuisio: quę duplex ē: nā aut p negatiōz sit: aut per ptitiōz. per negationē sic: aut utile ē nobis bellum regi per se idicere: aut non: sed non confert idicere: q̄scere igitur utile ē. p partitionē: sex modis maxie diuiso fit: aut quū gen⁹ isubiectas

De Disputa. 12^a ca^a

De Coniugatis. 13^a ca^a

De Diuisione. 14^a ca^a

formas diuidit: ut aialium quēdā rōne p̄cipāt: quēdā rōnis oīo exptia sunt: aut quū totum ī partes q̄bus cōstituit: seperat: ut dom⁹ in tectum parietes: fundamenta: aut quum uox una in diuersas significaciones descedit ut canis: aut sidus: aut terreſte aial: aut piſcis. Itē si quod subiicitur ī ea: quē sibi accidūt partiaris. ut homo: aut lanus: aut eger. si quod accidit diuersis subiectis accōmodas: ut quod sanū est: aut homo ē: aut rōnis exps: uel album ī lac niuē: & cetera hui⁹. Si quod accidit ī alia quoq; accidentia partiare: ut quē sana sūt: aut calida: aut frigida sūt. ex iis ergo oib⁹ sic argumētum facim⁹: ut uel uno diuisionis mēbro cōfirmato: reliquum remoueat. Nā si necesse est aial aut rōne participare: aut ea priuari: hoc aut rōnis particeps ē: hoc necessario rōne mīme priuat: uel uno mēbro remoto: reliquū iſerat. Nā si rōnis particeps non ē: rōne priuari necesse est. At hoc qdem simili quodā modo ī omībus fieri sol⁹: quē bipartito diuidimus: quod si tripartito: aut etiā pluribus mēbris q̄q; diuiderem⁹: quū unū aliqd ponit: cetera negare nō merebimur: uno remoto: reliqua cum diſiūctione iſerri necesse eē: quoz etiā si aliey iſprobabis: cetera ſequēt: quod fieri licet & quouſq; id quod affirmare uolumus uel orōnis iſerat: Id etiā ne nos fugiat op̄pretium est: quod ī his omīb⁹: q̄ncunq; aliqd iſfirmare uolumus: aut palam id fallum: ac ideo iure negādum dicim⁹ negationis quē rationem explanamus: quū oīdim⁹ id ab eo ſequi. si cōcedit: quod itidem aduerſariis ſicut & nobis neq; uerifimile uideri ſol⁹: q̄re non eſſe dubium uolumus. id quoq; ex quo: quod etiā aduerſariis negat illatum eſt fallum oīno uideri oportere: aut eo conſeſſo iſerri quod ſegē aſſeram⁹. **V**ex qm̄ ad circūſtantias hos oēs locos reduci neini dubiū eſt. Nunc si prius circūſtantiaz uim breuiter aperiem⁹: ad quā unusquiſq; hoz circūſtantiā referatur: aut in qua fundatur exponemus: qua ex re id quoq; poterimus clare itelligere p̄cipaliſſimas eē circūſtantiaz p̄ſonā & rem. Nā reliquas has duas conſequi hac p̄ceptiōne apietur. circūſtantiq; igitur ſunt ſex: p̄ſona: res: cauſa: locus: tēpus: modus: q̄bus nōnulli addunt: quibus auxiliis: quā circūſtantiā materiam appellare licet & p̄ſonā eſt: quē ad aliquam rem conſirmādā: aut iſfirmādā capr hominis condicio. p̄ſona ī una quaq; cauſa duplex eſt: nam aut ea in re uerſatur: qua deagitur: aut oīno extra eſt primā rursus quadripartito p̄timur. In accurſatoris. ſ. rei: iudicis: ac teſtiū p̄ſona. Extra rem oīo eſſe dicim⁹: quorum auctoritate: aut iudicato: aut ſentētia iudices cōmoueātur: ut maiores: ut alii ab iis iudices: qui rē p̄ntem audiunt: aut ii qui adſunt iudicio: & oēs q̄ iudiciū hoc expectāt: ut ſeq̄ntur: aut laudaturi: uitupaturiue ſint. Hęc quum ita ſint: circūſtantiā a p̄ſona ī decem p̄es diſtribuimus: nomē naturam: uictum: fortunam: hitum: affectionem: ſtudia: facta: cauſa: orationes: quibus additur etiā conſilium. Nomen eſt: quod cuiq; tanq; p̄ prium: quo appelletur: uocabulum aſtribuitur: ut Cato ſapiēs: Ariſtides

ſuſtus: Metell⁹ numidicus: huius generis eſt: & quod nō uni ſolū hoīni: uex etiā ciuitati: & toti p̄intiq; attribuitur: ut uerſutia: & p̄ſidia Carthaginēſib⁹: & oīno africanis: leuitas & iſconſtātia gr̄cis: ſuperbia gallis. Itē ſcientia gr̄cis: & p̄cipue athenieſū: militaris gloria roāis. Naturam hie dicimus: quē facit ut ad aliquid faciēdum: aut nō faciēdū aptior p̄ſonā uideat: q̄ ex re maiorem fidē orōni acq̄rim⁹. hęc parti diuio: p̄ti mortali ī genere uerſat. Diuio ut quē auguriis: extis: ominib⁹: p̄digiis: oraculis ac dictis diuēt exponunt: ut si diceret ſapiētiffimum fuiſſe Socratē: ita enī apollinis oraculo comprobatum eſt: mortaliū aut genus pars ī hoīnum: pars ī beſtiay naturā numerat. hęc ultimā p̄tem hie iutile dicim⁹: non. n. ut a p̄ſonā: ſed ut a ſimilitudie a genere beſtiay arguim⁹. h. oīum uero genus ī ſexū natiōez: patriā: cognationē: ſtatem: dignitatēq; diſtribuimus. Sexum ut uir: mulier. Nationē ut gr̄cus: barbarus. patriā: ut Athenienſis: roānus. Cognationem: hoc eſt q̄b⁹ maioribus: quibus cōſatū guineis: ut cornelius: uel nobilis: ignobilis. Aetate ut puer: iuuenis: natu grādiōr: ſenex. dignitatē uero ī corpis: aut aīmi cōmoda: uel ī cōmoda natura data diuidimus: ut ualens: iſbecillis: longuſ: breuiſ: formoſus: deſormis: uelox: tardus: acutus: hebetior: memor: obliuiōſus: prudēs: ſtultus: timidus: audax: & quē huiusmodi ſunt: dum hęc omnia nobis iſſita non iſduſtria cōpata ſint. Nā ea qdem non in natura: ſed ī hitu ponimus. **V**ictus ē uitz: q̄ quiſq; aut uiuit: aut uixit delectatio. uictū in educationē uſum & mores partimur. In educatione conſyderamus: apud quos: quomore: cui⁹ arbitratu educatus ſit: quos habuit artis: quā p̄ſiteſ magiſtroſ quos uiuēdi p̄ceptores. in uſu: quo in negotio: quēſtū: artiſicio ſit occupatus: quō rem ſāliarē adminiſtret: qua cōſuetudie domeſtica ſit. in morib⁹: quo amictu: quib⁹ aīcis delectet: luxurioſus ne ſit: an frugi: et quē huiusmodi ſunt. fortuna eſt p̄ſpera: aut aduerſa rez hūanay mutatio: in qua quērimus ſeruus ne ſit an liber: pecunioſus an tenuis: exul: abdicat⁹ an ecōtra priuatus: an cū pōtate: & si cū pōtate: iure ne an iūria: quales liberos heat: & si non de uiuo quērit: q̄li morte affect⁹ ſit: ac uno uerbo oīa cōprehendā foelix: clarus an econtra ſit. **H**abitus ē ex iſduſtria cōperata corpis: aut aīmi firma: & abſoluta in aliq; re p̄fectio: ut uelocitas: robur: meōria: ingeniū: nō natura data: ſed ſtudio: & iſduſtria cōperata ut ars: & quēpiā aut ſciētia: aut cōmoditas quicq; faciēdi. **A**ffectio eſt aīmi & corporis ex tēpore aliq; de cauſa cōmutatio: ut uultus letus: triſtis cupiditas: metus: titubatio: iſconſtās locutio: iſceſſus modo cit⁹: mō tard⁹ Nam hęc oīa quū conſequant: aut hoz cōtraria: ut ī libro ſecūdo diximus ſigna eſſe ſolent. **Q**uare aliqd factū: aut non factū facile credimus **S**tudiū eſt aīmi aſſidua: & uehemēs ad aliquā rem applicata magna cū uolūtate occupatio: ut philoſophiq; geometriq; litterarum. **I**tem medic⁹ orator: grāmaticus: Itē ſtudioſus equoz: armorū: canum: & huiusmodi. **F**acta uero cauſa & orōnes trib⁹ ex tēporibus cōſyderabimus: qd ſecris

1 de Circūſtantiis
 utat⁹ p̄ſonā ca. 2. v. ſ. infra
 2. v. id ē p̄ſonā p̄ſonā p̄ſonā
 ut circūſtantiā p̄ſonā et
 rem

1. ca. & p̄ſona.

quid sibi ceciderit: quid dixerit: quid faciat: quid dicat: quid sibi accidat
quid facturum sit: quid sibi casus sit: quid sit usurus orōne. In quibus etiā no-
tandum puto ea: quae a praeterito tempore trahunt: confirmatione maxime accom-
modari. Nam ab eo quod sibi accidit fecisse: aut non fecisse reū suspicamur
quae uero a futuro conclusioni aptiora esse: quid. n. accidit: quid faciet: quid
dicet: aut ipse reus: aut etiā ciues: & socii oēs per cōquestionē: aut aplifi-
cationē: plerūque praefere praecipui oratores soliti sūt. Consiliū ē aliquid faci-
endi: aut nō faciendū excogitata ratio: quod nos nō psonae: sed causae attri-
buim⁹. Nam si consiliū dicimus uel quod facile quisque aliquid prospicere potest:
Id aut ad hūmānā: aut ad naturā pertinebit. Sin uero non eā uim: sed rōnē
quae quū naturae aut hūmānā uel excogitata sit: faciendā nobis aut nō faciendā
re eē ostendit: huiusmodi ratio & causae attribuit. Et a re nō a persona
certe oritur. Quare nobis non eē psonis uidet: attribuendū consiliū: nā
quod hūmānā: aut naturae effectus ē: illis attribuit. quod ad causam pertinet:
id psonis attribuere supuacaneū est. Res ē totius negotii certo signo con-
flata breuis cōplexio: quā bīptito diuidim⁹ in re ipsam: quae in crimē affert:
ut hoīs occisio: & in signū ex quo res in iudiciū affert: ut si occisū hoīmē
in deserto sepelires: ac ideo accusatus eēs: hoc est signū: in quo quū de con-
iecturali dicerem⁹: ea quae ab initio sūt fundari dicebam⁹. hoc signo omnia
quae suspicionē aliquā: tanquā signa conflare possūt: ab initio usque ad finem
diligēter iuestigata continent: ac unius principalis loci uel: quae ab initio ad fi-
nem uocamus: afferūt. hęc & causam cōtinēt omnē: non. n. solū in coniec-
turali: sed in omni constitutione iueire necesse est. Vex in coniecturali: quū
a rebus: hoc est a signis oriantur ab aliis illius constitutionis locis hęc sepa-
uimus: non quod alii quoque loci in iis: quae ab initio sūt: non sudent: Verū
quā per se omnia ut atrocior suspitio fiat ab initio usque ad finem: an oculos
poni necesse est. non sicut rōne ab aliis distinxim⁹: quae seorsū ab aliis trac-
tata inueiunt. in ceteris uero constitutionibus ea non sepauim⁹: quoniam in
nulla parte orōnis inueiri possūt: omnia per se an oculos posita: nisi in cō-
clusionē p enumerationē. Inueiri uero etiā in ipsis quis non uiderit: Nam
ea causa: quae iis carere: nec consistere quidē unquam potest. Et. n. si tyranno p-
suasisti tyrānidē deponere: ac primū petas legibus interfectori constitutū.
Quum diffinitio stat⁹ sit. Expositio primus accusatoris locus secundū
narrationē ea quae ab initio sūt: exponit hoc modo. Ingressus ad tyrānum
sum: eū ut tyrānidē deponerem: non sicut magno piculo meo exhortari
coepi: persuasi: tyrānidē ille deposuit: ciuitas pristinū statū libertatis rece-
pit. mihi ergo premiū legibus iis uiris qui tyrānidē deponūt constitutum
iure debet: hęc expositio: non ut hic: sed quū aplificatione agemus:
quā uenabimur ex iis quae circūstātiis consequuntur: iis. n. in circūstātiis quae
re cōsequuntur: niti atque fundari ea: quae ab initio sunt manifestū ē. Diffinitio
uero qui locus defensoris primus est ab his: quae derelicta sunt: ex com-
prehensione hac τὸν ἀπαρχῆσ: ut in secundo diximus iuenit: opposita

de Re 2^a ca^m

uero diffinitio: ex ipsa cōprehensione fuit. rōcinatio utraque diffinitiones
in unū colligit. Quare quā multis his locis cōprehensio absoluit: neque se-
orsum tractat: non ut in cōiecturali ab aliis eā separari: uel aliis uel suā dif-
tribuire itelligim⁹. in negotiali etiā ipsa res: quae deliberationē mouet: si ab i-
nitio usque ad finē cōsiderat cōprehensio est. Nam quū dicimus: paccato or-
be Octavianus petit augustinus uocari: ipsa orbis paccatio: bella: labores:
suscepta uulnera: aliaque huiusmodi quibus pax parta est: ab initio usque ad
finē dicunt. Vex unius loci uel habere nō possūt: quae tū ut diximus in con-
clusionē adhibeda ē: ut apte uideat an illa res fieri potuerit ab illo homine
illa causa: illo tempore: illo modo: in illo loco. Causa ē: quae ad aliqd faciendū
aut nō faciendū iducit. ea diuidit in impulsiones: & rōcinationē. Impulsio est
temerarius impetus animi ad aliqd faciendū sicut excogitationē ut ira: nimia
cupiditas: uolētia: timor: & oīno omnis perturbatio animi: quae re cōsilio: &
excogitatione uidere nō sinit. Rōcinationē ē quae cōmodorum: aut incōmodorum
uitatione ad re quāpiā hortat: sed cōmodi & incōmodi diligētē & cōsy-
deratā rationē in tres ptes distribuim⁹: nā aut adipiscēdi: aut retinēdi: aut
augēdi commodi: & econtra: aut euitādi: aut reiciēdi: aut diminuēdi in
cōmodi causa fecisse dicim⁹. Rōcinationē pterea oēs in principales: & acces-
soria diuidim⁹. Principalis est: ut uerbi causa si magnā hac ex re cōseque-
retur pecuniā: cui accedit: quae se alicis etiā gratificari credidit: quod si nulla
causa extra re uideret: aut ipsa re cāz dicem⁹ fuisse: aut cōsuetudinem psonae
cōsiderare oportere: primū ut si diceret cāz furti ipsi furtū fuisse. aliter
si seditionis quē accusares: & eū seditionis semp fuisse ostēdas. Quae oīa
defensor: aut oīo ita eē negabit: aut diminet: aut iis cāz pbitiūa oppo-
net: de quā nūc dicem⁹. Prohibitio ē causa: quae nō faciendū rōnem ostendit:
hęc pbitiūa cāz: quā nos κωλύτικὸν αἰτίον appellam⁹ p ea: quae supi⁹
dicta sūt mēbra distribui licet: nā & q acōmodi nō nihil aut cōsequamur
aut retinebam⁹: aut augebam⁹: & q incōmodi aliqd aut uitabam⁹: aut re-
iiciebam⁹: aut diminuebamus nō faciendū cāz habuisse dicem⁹. Tempus
est: quod ad re aliquā faciendā uel nō faciendā p se: uel cū oportuitate
cōsiderat. Id diuidim⁹ in spaciū: & occasionem. Spaciū est ps tēporis: in
quā aliqd trāsigi posse cōsiderat: ut hora: dies: mēsis: ānus: hic poterit cō-
siderari: quod tarde: quod cito: aut quod tardius: quod citius fieri soleat. Item quā
gestū sit: adeo ne antiquus: ut in fabulay iā naturā concesserit: ut quae de
hercule dicunt: aut ut res uera uideat: quis ab etatis nostrae mēoria re-
mota sit: aut mēoria hoīum retieat: aut in pntia oculis cernat: in quo id
diligētē qrendū est: potuerit ne magnitudo negotii an multitudo rerū
in eo trāsigi tēp. Occasio est tēporis ad aliqd faciendū: uel nō faciendū
idonea facultas: quā triptito diuidimus in naturalem: statutā: accidentē
Naturalis est. quae accidit oibus eodem fere tempore: ut meridies: nox
concupiscentia: mēsis: uindemia: calor: frigus. Statuta est quū cōsilio certo
aliquo in tēpore celebrari quē ordiatū sit. hęc in publicā: & priuatā ptimur.

de causa 3^a ca^m

de tempore 2^a ca^m

publica est: quā uniuersa ciuitas celebrat: ut dies festi: ludi: bellū: pax: cō-
 cio: priuata est: quę uni soli celebrat: ut nuptię: funus: somnus: cōuiuū.
 Accidēs est: quę casu aliquo eueit. hęc rursus in publicā: & priuatā distri-
 buimus: publicā: ut pestilentia: obsidionē: priuatā: ut famē alicui? iopiā.
 Sciendū autē qd cōmoditas: quę addita tēpori occasione parit pti a tēpre:
 parti a reliqs etiā circūstātiis fluere cōsueuit. temp? rursus in tria diuidi
 nēini dubiū est. pteritū. s. i. s. t. a. s. futu. loc? ē ad aliqd pagendū cōmoda
 aut i cōmoda spatii positō. Omnis locus: aut naturalis est: ut mare: capus:
 mons: fluui?: aut artificialis: ut ciuitas: domus. Naturalē bipitio ptimur
 i qntitate: & qlitate: qntitate: ut angustus: apulus: magn?: paruu?: qua
 litatem: decliuus: arduu?: asper: planus: lapidosus: arboribus cōsitus. Arti-
 ficialē i octo distribuimus: publicū ut theatrū: stadium: platea. priuatū:
 ut domus: uilla: In quo etiā querit? alien? ne: an ipsi? de quo agit. Sacru
 ut templū: adytum. pfanum: ut lupanar. religiosum: ut sepulchra maior
 iteruallū: ut lōgitas: ppingtas. positionem: ut an: post: bitationē: ut ce-
 lebris: desertus: i qb? fere omnibus etiā cōsiderat: tūc ne huiusmōi fuerit
 locus: qlem dicimus: an semp. his. n. omnibus opportunus ne cōsiliis capi-
 endis: aut agendę rei fuerit: an aduersus cōprobari pōt. **Modus** ēi quo
 quonāmō aliqd actū sit querit. eius partes duę sunt: prudentia & ipru-
 dentia: prudentię ratio querit? ex his: quę palā: clam: ui: persuasione: im-
 prudenter: audacter: captiole: insidiosę fecerit. Iprudētę pres qtuor sūt:
 incitia: casus: necessitas: affectio. Incitia si iscius fecerit. Casus si qd sibi
 acciderit. necessitas si coactus ui ratiōez non uidet? excogitare potuisse.
 Affectio si amore: cupiditate: misericordia: & huiusmodi capt?: affecti-
 onibus: quod factu opus eēt: intellexisse negat: quę oia concessioni aptissi-
 ma sunt. **Materia** uel facultates uocāt: qbus res facilius fit: aut sū quib?
 confici posse non uidet? sicut fuste: gladio: laqueo: ueneno. **Vex** si quis
 subtilius cōsiderat oia: quę tā psonis: q negociis attributa sunt: qbus cō-
 moditas ad rē pagendā acquiri? facultates appellare licet. **Quare** non
 placuit septima circūstantiā ab aliis sepatā ponere: qm non ut cetera cir-
 cūstātię ad negociū reducunt? sic & facultas ad alias circūstātiis. **Vex**
 ipse circūstātię: quū cōmoditatē faciendi: aut non faciēdi nobis afferūt
 facultates appellāt. Nā & cōmoditatē loci: & tēporis pcepue facultatē
 dici quis non uiderit? pferit? si pro Sexto roscio: Ciceronē audiuit: qui
 maxie declarat facultatē: ut dixim? eē: quę commoditatē nobis ad aliqd
 faciendū adducit his uerbis. Videamus nūc & quę facultas suscipiendi
 maleficii fuerit: ubi occisus est Sextus roscius: romę: qd tu rosci ubi tūc
 eras: romę. **Vex** quid ad rē? & alii multi: quasi nūc id agat? quis ex tāta
 multitudie occiderit. Cui subiūgit: age nūc ceteras facultates quoq; con-
 sideramus: erat tunc multitudo siccarior: id quod cōmēorauit Eurtius
 & hoines ipone occidebātur: quid ea multitudo: quę erat? Nam primo
 cōmoditatē loci: deide occasionem: facultatem appellauit: fustem:

aut & gladiū: & uenenum. Si qs nobis obiiciat: nō mouebimus. dicem?
 eni huiusmodi facultates: si ceteris circūstātiis non cōtinent? modū nō
 pterfugere. Sed iā tēpus dari uidet? ut oñdamus reliqs quoq; circūstā-
 tiis ad negociū: siue ad rē reduci posse: cni etiā locos eos: de quib? supi?
 latius disseruim?: attribuemus: si prius has circūstātiis: ne quis ex igno-
 rantia ad coniecturam tantum pertinere arbitretur: ceterorum quoque
 statuum fundamentum eē breui ostendamus. Nā argūta & rationes
 i oibus ab iis iueiri posse: supi? paruit. **Vex** hęc res: quā nūc enodabim?
 etiā ad illā nō pax cōfert. Nā si quis unde orit? status pspexerit: ia & un-
 de magis rōnes: & argūta querat: intelliget. Ea igit? i circūstātia fūdari
 uel ex ea statum oriri dicimus: ex q magis pēdere cā uidet? ut a persona
 cōiecturalis: si pdigi pater nullibi apparēt: neq; id dicimus: q pntem? rē
 nullā hic i iudiciū ueire. afferēt. n. nō apparere patre: q in re tō xpō. u. a.
 idest color inicitur: sū quo cōiecturalis: nisi duplex sit: cōsistere non pōt
 solā. n. rem qlem iudiciū non suscipere uolumus: ut in primo nobis ex-
 positum est: qre ipsa res causę: semp fere fundamētū erit. neq; idcirco ex
 aliaz circūstātiay aliq magis pendere causam: quā ex reliqs simul oib?
 iconueiens erit. A re non debui pecuniā: nunq me appellasti. hęc a re tm
 pēdēt. A causa: si quēdā ad eū utilitas ex cęde hoinis deueiebat. A loco
 modo & tēporis cōmoditate fieri coniecturā omnibus patēt. **Diffinitio** a
 psona: ut si concedis noīnati quęq; appellare iuriay eē actionē: magistra-
 tum cōpellare erit actio maiestatis. A re auferebat diomilyus poma: &
 coronas aureas: quas simulacra maibus porrectis: qsi offerebat: dicebat
 se accipe: non rapere. A causa bonis diis oblatas patheras ex templis ille
 ipse capiebat: quoniā uti boitate deoy oportet. A loco priuatam subri-
 puisti pecuniā: sed qa de tēplo. sacrilegiū. A tēpore: adulterę solū occidit:
 magno. tēpore post uxore flentem in sepultura iterfecit. **Modo**: non eē
 adulterā lucretiā dolo subactā. in iuridicali. C. flāmini? p seditionē legē
 agrariā ferebat: hūc pater cōtiōez plebis hntem de tēplo eduxit. **Accerfi-**
 tur maiestatis. liquit: quia pater. a re: qa res urgebat: ut i eo qui ipediēta
 tradidit: exercitū eduxit. A causa: qa ipsa patrem iterfecit: ut adulterio
 uteretur. A loco lex athenis uiolator decē talenta deponat: apud lacedę-
 monas capite plectatur. Lacedęmonius athenis ingenuā stuprauit: in
 lacedęmonia reuersus capitis accerfit. A tempore noctu: domi tumultu
 antē. a modo: ense irruentē occidi. **Trāstatiō** bis pendere maifestum ē
 neq; negocialis: neq; singular: iuridicalis ptium exēpla posuimus: qm
 illā tempore. solum: ac utilitate a iuridicali seiūgimus. **Quare** unde de-
 liberationis causa mouet? iude pēdere negocialem patēt: pres ubi nitatur
 uidere. si quis genus intelligit: difficile non est: & maxie: quia exempla po-
 sita partiū sūt. neq; n. generi. quod nulli? spēi sit: quę dari potest: oium
 uero ponere: ne lōgiores. sim? ptermisimus. **Pterea** ex lege more: hoc ē
 cōsuetudie cōmuni: aut unius ciuitatis statum pendere posse: quis non

(al psona et res qre
 nūc pndamētū sūt
 et quō ad cas pte n
 .g.

Loco. qm em

modo. G. ca

facultates circūstātia sūt
 7. ca

uiderit: Nam & lege ius pbari: sicuti consuetudie manifestum est: & lege
uel consuetudie q̄si signū esse haud obscurū est: ut i hoc exemplo: q̄ patri
pditionis reo nō affuerit: exheres sit. Lex altera pditionis dānatus cū
aduocato necetur: nō affuit: petit hereditatē: legitia est: & ex altera lege
p̄d&. Lex titia: si quis quē ad se non pertin& hereditas: eā petit: exul&. &
expellit q̄ exheres sit: negat: nisi pater absolut⁹ sit. signū lex altera: Ita
quęcūq; fundamēta statuum sint ad circūstantias semper reducenda: &
proximū iquirēdum. sic. n. ad pbationē maior nobis copia suppeditabi-
tur. Quare diligēter quęrendū: & unum ne an plura sint: neq; qd nostrā
causam magis iuuat uidere sufficit: sed quod etiā aduersario patrociat⁹
non negligendū. Nā diuersa esse plerūq; neinem fugit: & n. qui occidit
in lupanari tanq̄ adulterā: re se magis tutat⁹ accusatio: q̄ nō sit adulteriū
in lupanari loco confirmatur. hęc admoitio: ut unde magis p̄deat causa
consyderemus: ad duo utilissima est. Nā & unde magis quęrendę rōnes
sint pponit: & quęcūq; a ceteris circūstantiis iueiunt: sic illi ihermiscēda
of̄dit: ut ab ea: uel nunq; uel raro: uel breui recedamus. Cōmoratio. n. qua
fit ut i loco firmissimo: quo tota causa cōtinet⁹: diuti⁹ cōmoremur: & eodē
sepius redeamus. his duobus fit: loco status firmissimo: & uide tota pen-
det causa: quę quis ita se habeat: ut loco: qui i una quaq; cōstitutione sit
missimus sit: illa circūstātia: unde causa pend&: plerūq; fundamētum sit.
tñ quoniā & diuersa iueiunt: ut i causa pdigi: si certā dicēdi rationem
habere uolum⁹: utrūq; nobis diligēter est exquēdū. nūc ad ppositū re-
deamus. Omnes igit̄ ceterę circūstantię p̄ter psonā: & om̄s loci ad nego-
cium: siue ad rē q̄drupliciter reducunt. Nā p̄i cū ipso negotio cōtinēt:
p̄im i gestione negocii cōsyderāt: p̄i sunt adiūcta negotio: p̄im gestū
negociū consequunt. Cōtinētia sunt: quę semp ad rē affixa nūq; ab ip̄a
possunt separi: huiusmodi est breuis cōplexio totius negocii ut parētis
occisio: si signum: ex quo cōiectura constat: ex quo fluunt ea: quę ab initio
diximus: ut uestimētum relictū: aut gladius fixus i corpore occisi: qui ar-
guat: a quo iherfect⁹ sit. Causa deide p̄pter quā susceptum dicit̄ aliquid
Itē quęcūq; a genere: a sp̄e: differētia: proprio: diffinitio: toto: partibus:
caulis: effectibus: corruptionibus: usibus ducunt. P̄terea a cōmuniter
accidētibus: qm̄ rei affixa sunt: cōtinētia dicere non erubescimus. In ges-
tione uero negocii ea uersari dicūt: quę quis huiusmōi sunt: ut negotio
adhęreāt. possūt tñ etiā absq; his eē: quę se cū negotio cōtinēt cuiusmodi
sunt loc⁹: tēpus: modus. Inter hęc & supiora hoc itērē: quod hęc & sine
supioribus esse possunt. illa sine his nunq;. locus. n. & tēpus sine summa
facti: & causa: & huiusmodi esse possunt. At factū sñ loco: & tempore:
ac modo: nec consyderari qdem potest. Adiūctum negotio dicimus:
quod etsi sepatum oīno sit: nec cohęreat: tamē rē qua deagit respicere
uidetur: ut est maius: minus: q̄que: magnū: simile: oppositū: proportio:
trāsumptio. Consequētia dicimus: quę cōsilio: & uoluntate hominum

negocio imposta sunt: aut iponēda credūtur: ut nomē facti: quod uerbi
gratia: hoc furtum: illud sacrilegium: aut peculatus nōietur: qualem rē
hoīnes putent crudelē: tyrānicā: uiolentā: honestā: utilem: iusitatam: aut
contra: quę lex sit eius rei: quę cōsuetudo: quod iudiciū: quę actio: quę
defensio: & cetera huiusmodi: quę factū aliquod cōfessi: aut ex interuallo
solent conseq. *Vex qm̄ de confirmatione satis dictū est: quacū etiā
comuiter multa de cōfutatione: nūc de ipsa cōfutatione seperatī dicen-
dum putamus. om̄s argumētatio reprehendiē: quū aut ex his concessis
cōplexio sequi negatur: aut si contra firmā argumētationē q̄que firmā
aut firmiorem opponimus: quū aliquid ex his quę dicta sunt: nō conce-
ditur. ut facilius itelligamus quomō rēphendendū sit per singulas p̄tes
argumētationis p̄cepta dabunt. Propositio uiciosa est: primo q̄ quod
raro fit: nunq; fieri: quod pauci faciūt: nullos facere proponimus. Itē qua
quod paucis in locis iueitur: nullibi dicimus inueniri: deide quę his con-
traria sunt. i. qua quod ad plures p̄tin& ad omnes: quod crebro fit: sēp
fieri: quod multis i locis iueitur: ubiq; inueiri exponimus. Tertio uiciosa
uidetur propositio: quę cū enumeratione cōst&: aut pauciora continet:
q̄ opus sit: aut aliquid enumerat quod falsum ē. Nā hanc uiciorum p̄cep-
tionem non solum ad rōinationē: ac collectionem: uerū etiā ad enume-
rationem ceterosq; argumētationis modos referri oportere putamus:
quę ut facilius itelligantur: exemplis quoq; declarentur. nemo uq; uno
aspectu in amorem incidit. unq; a uiatore latro: A latrone semp uiator
dum in eum incidit interficitur. nullo in loco e terra foditur aux. omnes
qui paupertate opprimūt: malunt quauis uia parare diuitias: q̄ officio
paupertatem tueri. Inimici acerrimi: quos odio habent: dum possunt
trucidare non dubitāt. quod possides: aut emisti: aut hereditate habuisti
aut surripuisti: multa enī relictā sunt: quod si dicer& se emisse: ac id re-
probare possemus: aut quod nunq; emiss&: aut quod non lege: nō cōsue-
tudie ciuitatis emiss&: ideo uiciosa est& enumeratio: quod falsi aliquid
enumeratū est&. Ratio uiciosa est: quę aut falsa est: aut parū firma: aut
ad propositionem non accōmodata. falsa est: cuius oppositum uerum ē:
hoc modo. philosophia uitanda est. affert. n. socordiam: atq; desidiam.
parum firma est: quę pro āplitudie propositionis leuissimā affert rōnē
ut uile est aicos habere: habeas. n. oport&: quibuscū iocari possis: non
accōmodata: quę alii quoq; propositioni accōmodari potest: ut bonum
ē uxorē ducere ut habeas: quacum uiuere possis. hoc sorori: ac matri etiā
accōmodari potest. Itē uiciosa est ratio: quę idem dicit: quod p̄positioe
expositum est: ut magno malo hoīnibus auaritia est. magnis. n. incōmo-
dis imenīa pecunię cupiditas: genus huānum exagitat. Vex quoniam a
circūstātiis rōnes iueiri diximus: per singulas breuiter quę uitia uitāda
sint dicamus. Ratio ergo: quę a persona capitur: uiciosa est: si ad alium
q̄ dictum sit: pertin&: ac maxime ad eum ipsum: q̄ dicit: ut miseri sunt:*

70
Stratagy q̄. 9. ca. 7.
de consuetudine separati

de uiciosa p̄pōne 1

de uiciosa ratione 2
et nō q̄ m̄s
est p̄ uiciosa.

q uxorē ducū: at tu duxisti alterā: si nō officio dicit: ut si dicas oratoris
 esse: uel mēdacio rem suā approbare: si aios auditorū offendit: ut si dicas
 iudices: ut plurimū si quos esse solere: si sero: ac trāfacto negotio dicitur
 ut si mihi i mentē uēisset quirites nō cōmississe: ut in hūc locū res uēisset
 Ratio quē a re ducit uiciofa ē: cū ea re: quē plura significat p certo uni
 rei signi abutimur: hoc modo. qm pall & egrotauit. quū a causa ducim
 rōnem: cauendū ne alius rei: atq; eius: q; dicim? causa sit. Quū aut a tpre
 & loco cōsiderandū ē: ut huiusmodi sit qle dicit: ut natura loci: opportu
 nitati tēporis cōueniat. similiter de modo cōsiderādum est: ut ueresimi
 liter mod? dicat: ut rei ac psonis conueniat: ne refelli possit: aut eā rem
 eo modo fieri non solere: aut psonas huiusmodi eē: ut eo modo usas fu
 isse non facile credit. Prēterea sciēdum est: oīa huiusmodi uitia: quē in
 una circūstantia dixim? fieri solere. In aliis quoq; posse iueiri nōnunq; ac
 similiter uitia ea: quē uniuscuiuspiā ptis eē dixim?: i ceteris quoq; argum
 tatiōis ptib? rēpiri. nos aut ita ea digessimus: sicut sēpius fieri posse con
 siderauim?. Quare nō oportet in iis ptibus solū: qbus accidere dicta sūt
 sed etiā i aliis ipsa effugere. Cōmūiter uero & q̄liter i oīibus posse
 fieri putamus: uitia: quū pugnātia dicimus: eū nihil laudari posse putā
 nisi aliqd utuperet: aut ita unā rem laudamus: ut alteri? in cōperatione
 mētionē nō faciamus. **C**onfirmatiōez rōnis reprehēdemus: si simile esse
 negabimus: idq; confirmabimus: quod diuersum sit genere: natura: ut
 magnitudie: ceterisq; rebus: qbus diuersitatē oīdi supius dictum ē. simi
 liter si quid a maiore: miore: q̄li: exēplo dicit: reprehēdi poterit: si q̄q;
 nācisci poterim? aliq; de circūstātia: Quare hoc nō ita cōmode: atq; illud
 fieri posse oīdemus: ut si quis pauciores xerxi obstitisse dicit: nos plures
 facilius pauciores: qui cū philippo sunt: ne trāseant: efficiemus. hoc cum
 a maiore dicat: facile diluetur: si leonidā: aut sparthanos fortissimos uir
 ros dicam?: pfas deīde molles: i belles nō huiusmodi qles philippi milites
 sunt. A causa etiā si dicamus p libertate illos: nos parua p re pugnare. A
 modo armatos iermes illos: nos cōtra. Quod si a iudicato aliquid diceret
 quā rem exēplo attribuimus: a cōtrariis locis q̄ cōfirmet: iudicatū confu
 tabimus. confirmat aut iudicatum laude eoz: qui iudicatū: auctoritate
 sciētia: cōstantia: quod plurimi: uel oīms eo iudicato utunt. **E**xpolitio
 uero qm p contentionez effert a circūstātiis: sicut reprehēdi possit: fa
 cile itelliget: si oīa quē iā dicta sunt mēōriē cōmendabimus. Prēterea ca
 uendū: ne de re ad rem disputatiōē trāfferamus: nisi causē angustis co
 acti cōsulio id faceremus: ut si cū de musica disputatio sit: ad tori? sapiē
 tiē rōnem trāseamus. ad hęc ne artē quāpiā: qm artifices ea male utant
 uituperemus: cauendū ē. In oīibus igit argumētatiōis ptib? aliquid nō
 cōmode sicut diximus explanatū quēredū est: si cōfutas: quo cōfutato
 nota argumētatio reprehēdit. **A**ssumptiōez uero prēter cetera etiā confu
 tabis: si non recte accōmodata ppositiōni uidet. Quare qui rōcinatiōne

Vitiosa cōfirmatiōne
 ratiōis. 3 ca^m

Vitiosa expolitio. 2 ca^m

Vitiosa assumptiōne p gne q^m
 q̄line

ut iā ide a ppositiōne: assumptiōne pspiciat. Nam nisi huiusmodi erit
 ppositiō: ut altera ps ei? assumptiōnis alterutra sit: commode assumere
 nō poteris: q̄obrem quod ad oīdendū ptin&: tā ppositiōni: q̄ assumptiōi
 ierit: quod probat utriq; diuisum: hoc. n. pacto: tanq; cōmūi quodam &
 medio: quod pbat certa rōne cōplexiōne inferre possum?: quē id cōtēbit
 quod i assumptiōne nō repetitū: tam ex pte utrobīq; dictū ē. Quare quū
 rōnum pmissiōne longior rōcinatiō est: ut i ferēde cōplexiōnis uis cōclusi
 oni addat: ppositiō & assumptiō semp repetēde i exitu uident: quis in
 disputādo etiā Cicero soleat post totā rōcinatiōne rationes eius collocare
 quod i disceptatiōne civili fugiendū semp censet. Nā & mius mouet
 & pmeditationis: atq; artificii suspitiōne avertit necesse ē. Similiter si dis
 finitio avertitur: aut q̄ falsa sit: aut inutilis: aut non ex opinione oīum: uel
 maxie eoz: qui ea i re sapiētes hīti sint: aut q̄ iiqua: aut turpis sit: refuta
 bitur. falsa oīdet: si quid ei diuersū atq; alienū a re: quē diffinitio inesse
 demōstrabit. Si uero ea: quē i argumētatiōne dicta sunt: cōcedēda uident
 cōsiderabim? an cōmode cōclusiōne: quā aduersari? dixit ex cōcessis
 se qui negare poterimus: quod erit si aut aliud seq̄ q̄ dictū sit: aut si am
 bigue quoddā dictū i aliā partē accepim?: aut si q̄q; relictū sit: id quod i
 fertur non seq̄: hoc modo. si i exercitum uēisses: a tribunis militaribus
 uisus esses. non es aut uisus: i exercitu ergo nō fuisti: seq̄bat non igitur
 uēisti. si ambiguū aliter nos: aliter aduersarius accepit: apiedū nobis erit
 quō uocabulum accepimus: ut ex hoc itelligat: nō ex eo quod i disceptā
 do concessim?: sed ex eo quod aduersarius itellexit cōclusiōne secutam
 hoc modo: q̄ idig& pecunia: pecuniā non hab&. Res. p. pecunia idig&:
 Res igit. p. pecuniā non hab&. Nā hic dicemus nos itellexisse eū qui i
 dig& pecuniā: illā pecuniā nō habere: cuius idiger&: ex quo sequit egētem
 pecuniē: nō oīno carere pecunia: sed ea: cuius eg&. Sēpe autē oblitū pu
 tant quod pposuerit aduersariū. Quare uel mīma pticula ppositiōnis
 relictā id cōcludit: quod uehēnter terret. Si ergo mēōres erim?: facile
 cōclusiōne reprehēdemus: hoc modo. si ad illum hēreditas uēiebat: uerisi
 mile est ab illo esse necatum. hoc multis rōnibus confirmat. uēiebat autē
 ad illum hēreditas: quo cōfirmato iferūt: ab illo ergo occisus est. Nā hic
 uerisimile: quod in ppositiōne positū pbabile eā faciebat. in cōclusiōe
 relictum grauitur uulner& aduersariū necesse ē: nisi eius mēōriā teneat
 Quas ob res quid ppositum: qd assumptū sit acriter itueri debem?: ut
 si quid in argumētatiōnis exitu: aut addit: aut reliquit: aut mutat facile
 pspiciamus. Nūc si pauca cōmunius de reprehēsiōne dicamus: breuiter
 ac minutim oīdemus quō oporteat ea: quē difficiliora confutatu uiden
 tur improbare. solutionē ergo aut ab aliis locis iferri: aut ex cōstitutiōib?
 fieri arbitramur. ab aliis locis i fertur quēadmodū absolute: transpo
 sitione: ac inuersione. cōprehēsiō in cōiecturali: & absolute repulsionē:
 diffinitio rōcinatiōne ubiq; ut in secūdo patuit: improbat: quib? ex locis

de his quae cōtē de vi
 cōfibus dicit. 6 ca^m

ut etiā in secūdo diximus si res urg&: et cōmmodē fieri potēst: ad eos
status trāsiliem? eorūq; statuū eos locos occupabimus: qui illis maxie
coniūcti sunt: quę res quoniā ut utilis ita difficilis: & obscurior ē: uel
solo locoꝝ noīne nobis añ oculos subiecta est. Per stat? uero solutio fit:
si totū quod ex aliquo loco proponit: uel negam?: uel nō id quod dicit
aut eiusmodi esse contēdimus: uel ad pñtē questionē nihil p̄tinere affir
mamus. Negamus hoc modo si qs proponit ex iis locis: quos āpliatio
nem: cōpationēq; appellauimus: magnā eē rem gestā: quū tyrānus per
suasione depositus sit: & multo maiorem: q̄ si quis gladio: ac eēde hoc
fecit: & possumus hoc totū simul: aut secūdam ptem negare: cui negati
oni. rōnes subiiciemus: quē modum solutionis: idcirco hic cōmōrare
uoluimus: ut hoc maxie tūc utamur: quū hi loci: qbus aliqd solui soleat:
aut nō iueiunt: aut paz cōfutationis afferūt: qnq̄ utilius putem?: quū
etiā ab aliis locis solutio iueiri potest: utrūq; cōplecti: ac negationis: so
lutiones p inficiationem locis: sibi res patit: quod tamē plerūq; accidit
per obfistentiā adducere: quod qm̄ superiori exēplo accidere nō potest
non. n. icidit assumptio: quę āpliationi cōpationiq; simul oppoitur: alio
declaremus exemplo. Quidā eunuchum quasi adulez̄ interfecit: reus fit
eēdis: accusator dic& magnā esse rem: & multo maiorem ea re: quā ipse
eēdem e diffinitione p̄fessus ē: hoc totū uel partem ultimā: & p inficia
tionem negare quā rōnibus cōmūem?: & per obfistentiā quā assūptio
nobis p̄rb&: infirmare poterimus: hoc pacto. non ē magna res hęc: nec
maior: ut putas ea: q̄ ego eēdem p̄fiteor: q̄ si magna etiā uideretur: tñ
is dignus fuit: qui trucidaret. Quoꝝ utrūq; rōnibus subiectis absoluet:
quę a secūdariis locis: aut ab iis constitutionibus: quas negatio nobis
reddit: q̄ si a locis: uel ab earūde constitutionū locis oratori: qui aut puā i
dicendo consumpsit opam: uel sine opa confluet. quod & in confirma
tione solere fieri non negam?. hūc modum si diligenter obseruabimus:
nihil erit quod non soluere posse uidebimur: hac. n. uia etiā ea: quę maī
festissima: & firmissima sunt: refutare uidebimur. Vex ne p̄pter breui
tatem is locus tam utilis: tā in hac facultate dicendi necessarius obscuri
or uideat: non erit nobis labor īpediēto singulos quoq; modos huius
modi cōfutationis exponere. ergo quę ab aduersariis dicta sunt: aut pla
ne falsa sunt: quę breuiter cōtentione plerūq; soluūtur: imo deridentur:
aut quāuis uera sint: aut uerisimilia: tamē quū hēant ex opposita quoq;
parte ueri aliqd: aut uerisimilis modo quē iā docuim? cōfutat̄ur: aut ita
patēt: ac aīmos auditorū sic occupant: ut uere soluere: uel oīo nequeam?:
uel inutile sit psuasus iudicibus aperte quicq̄ obicere: quod quū acciderit
quid nobis faciēdum sit ordie: ac paucis exponere in aīmo duximus. Pri
mus igitur huiusmodi solutionis locus esse uidetur: ut quum soluere
non possis: aliqd iq̄ras: quod ad rem p̄tineat: quo aduersariū crimieris.
Nā si uerisimiliter eiusdem criminis aduersariū accuses: uel rei alicui?:

De 14. nys solued. 7. ad
1?

quę ad eādem rē: q̄ deagit̄ p̄tineat: facit hoc equidē recriminatio: ut quis
non soluas: tamē auditores cōsentire uehemēter cogere uidearis: ut Ci
cero in. orōne p̄ ligario: quū is in africa cōtra cęsarem fuisse diceret: qm̄
hoc aperte negare nō poterat (ref. n. ipsa exclamabat) eiusdem criminis
arguit aduersariū: his uerbis. Sed hic quęro quis put& eē crimē fuisse i
africa ligariū: nempe is: qui i eadē africa esse uoluit: & prohibitum se a li
gario quęrit: & certe contra ipsum cęsarē est cōgressus armat?: quod con
firmat a re: per cōgeriē expositionis ui. hūc modū solutionis eadē i orō
ne: uel his uerbis expressit Cicero. Accusas. n. eum: q̄ causam hab&: aut
ut ego dico meliorē q̄ tu: aut ut tu uis parē: nō uero eiusdē criminis: sed
etiā crudelitatis accusat aduersariū in eadē: non hab& eā uī ista accusatō
ut Quītus ligarius condēnet: sed ut necet: hoc egit ciuis roman?: ante
te nemo: exteri isti mores usq; ad sanguinē icitare solēt odiū: aut leuium
gręcoꝝ: aut imaniū barbaroꝝ. Nā quod aliud agit romę ne sit? & cętera
rōnis huius. Deinde īfert: non tu ergo hūc patria priuare: qua car&: sed
uita uis: & cętera quę sequunt̄. **Secūdus** est locus: quo certa de causa in
aliud tēpus soluere pollicemur: ut demosthenes i androcionē: hoc enim
pacto: quū uideat iudices aliud necessario ferme dicēdū esse oratori: dū
ea interiecta attētius auscultāt: remouent̄ uehemēter a priore aduersari
orum rōne: quę tū demū confutat̄: quū iā aut p̄positionis rōnibus debi
litata fuerit: aut auditorū aīmi abducti facile in contrariā partē applicēt
neq; huiusmodi posse iueniri causam negauerim: in qua locus is quem
soluere non possumus: adhuc abducto ut diximus ab eo: & aliis occupato
aīmo auditorū oīo relinquēdus uideret̄. **Terti?** ē mod?: quū aduersarii
propositionē ita cōcedimus: ut aduersariū solum i eo crimie obuersatū
oñdamus: ut in orōne pro Aulo cluētio. quū pater& iudicibus corruptū
fuisse iudicium: nec id negare ullo modo poss&: mirabilis ille orator cor
ruptū quidē iudiciū cōfiteatur: nec itidē eiusdē crinis utrūq; sed solū opi
anicum reū dicit. quid ergo inq̄: negas ne illud iudicium esse corruptū?
non nego: sed ab hoc corruptum non esse confirmo: a quo igitur est cor
ruptum: opinor primum & si icertum fuis&: quisnā exitus illius iudicii
futurus ess&. Et pro. p. Sylla longe abest regni suspicio. Si quęris q̄ sunt
romę regnum occupare conati: ut ne replicas annaliū memoriā ex do
mesticis imaginibus iuenies: hūc modū. quoniā & a factis palā īproba
turus erat: cū derisione p̄tulit. Turnus apud Virgiliū in ūdecio. meque
timoris. Argue tu drante: qm̄ tot stragis aceros Teucroꝝ tua dextra
dedit: passim q; tropheis Insignis agros: possit quid iuidia uirtus. Exp
iare lic&: nec lōge. l. hostes. Quęredi nobis: circūstāt ūdiq; muros: Imus
ma duros: quid cessas? an tibi mauors Ventosa in lingua pedibusq; i
gacibus istis: pulsus ego: semper erit. In quo illud mirādum: quod cum
a factis totum hūc locū soluer& sua dranti: & quidē amara cū derisione
attribuit: & eum solum timoris uitio contineri asserit adaperta. deinde

irrisione quoniam non fugisse dicere non poterat: recte facta timori opponit: ut paulopost repetem. **Quartus** est modus: quum honeste aliquid factum esse: aut fieri posse negare non possumus: ac ideo honestatem quidem concedimus: utile uero ei opponimus: uel e conuerso: ut demosthenes quum eschynes diceret & prauos focenses: & iure perditos fuisse non negauit: uerum utile reipub. fuisse affirmat eos incolumes fuisse. **Quintus** modus est: quum id quod soluere non potes: non tam ad causam pertinere dicis: quam id quod aut dici ab aduersariis uerisimiliter non potest: aut si diceret facile solui potest: ut demosthenes in timocratem: & Cicero pro Sexto roscio. nam quum diceret aduersarius eam causam incitasse. Roscium ad patrem interficiendum: quum alterum filium secum in urbe: secum in conuiuio: secum in delitiis: aliisque urbanis pater habuisset. Sextum esse a se procul in operibus duris: ac rusticis relegasset: non poterat hoc negare ipsis etiam apertum iudicibus cicero. Quare quum a causa argueret aduersarius: ipse a uita: natura: moribusque roscii: a quibus non ita bene adiuuabatur aduersarii eos debuisse argumenta ducere obicit. Quare ab iis quae tam uera: quam uerisimilia erant: optime ad ea quae refutata etiam per se erant animos auditorum: hoc modo conatur abducere. In hoc ratio: tam atroci tam singulari maleficio: quod ita raro extitit: ut si quando auditum sit portenti: ac prodigii simile numeretur: quibus tandem te eruti argumentis accusatorem censet: uti oportere: non ne & audaciam eius: qui in crimen uocetur singularem ostendere: & mores feros immanemque naturam: & uitam uitiiis flagitiisque omnibus deditam: & deique omnia ad perniciem perfligata: atque perditam. Quorum tu nihil in Sextum roscium: ne obiciendi quidem causa contulisti: patrem occidit Sextus roscius: qui homo adulescentulus corruptus est. **Sextus** modus est: quum id quod uehementer uerisimile uideatur: causa quadam accomodata soluit: quae causa uidelicet huiusmodi esse debet: ut quis ficta sit: tamen aut infamia plene: aut rumore aliquo aut suspitione: aut uentura reuera esse uideatur: quare diligenter tota causa perspicenda est: ut quod fingitur: iisque facta sunt: quaeque manifesta sunt conuenire uideatur. **Septimus** modus est: quo totum quod dicitur ut facilius confutari possit: in partes diuidimus: & unum quodque per se debilitamus. is modus tunc maxime adhibendus est: quum id quod ab aduersario dicitur: huiusmodi est: ut una pars alteram confirmare uideatur. quare si conexione quadam: aut complicatione partium insolubilis obiectio aduersarii esse uideatur: nos ut facilius rem nostram agamus: unum quodque per se considerabimus: deinde si commodum uidebitur: totum etiam simul aggrediemur: quod si obiectiois partes etiam per se facile solui non possunt: non erit ab re una quam aliquo istorum modorum: quos exposuimus: quosque exponemus labefactare: ut demosthenes: quum diceret eschynes propter pacem cherronesium atheniensibus superesse: & pacem esse pro bello: & tricenas triremes preparatas habere rempub. tripartito obiectioem hanc totam diuisit

5
73
orator: ac primam quidem partem recriminatione secundam in comoditate Tertiam ex philippi comoditate labefactauit. haec latius exposui: ut intelligamus: non recriminationem solum: sed incommodum nostrum: & hostium commodum posse nonnunquam insolubiles obiectioes diruere. **Octauus** modus est: quum ea quae contra nos dicuntur ab aduersario: non tantum obiectioes nobis illatas ad soluendum proponimus: uerum ita solutiones afferunt: ut obiectioes sileantur: quod quum accidit narrationi potius quam confutationi oratio similis esse debet. **Nonus** modus est: quum aliquid inuenimus: quod cauendum esse ab aduersario dicimus: qua ratione ei consulendo: ac eius rei periculum aperiendo: quam ille firmam rationem putauit: quum eius beniuolentia moueri uideamur: facile poterimus effugere: ut demosthenes: cuius simile Ciceronis illud pro p. sylia: sed tamen te a me per magnis causis nostrae necessitudinis monendum esse: etiam atque etiam puto: non possunt omnes esse patricii. Si uerum queris: ne curat quidem: nec se quales tui propter istam causam abs te ante iri putat: ac si tibi nos peregrini uideamur: quorum iam & nomen: & honos inueterauit: & huic urbi: & hominum famae: ac sermoibus: quam tibi illos competitorum tuorum peregrinos uideri necesse erit: qui iam ex tota italia delecti: tecum de honore: & de omni dignitate contendant: quorum caue tu quaeque peregrinum appelles: ne peregrinorum suffragiis obruare. hoc in difficili solutu obiectioe querendum est. Cicero tamen hic in facile posuit: neque enim ex municipiis erant peregrini romae habebant. Vbique n. fere omnia consequuntur: ne quae eternitati mandabat orationes: eis quicquam deesse uideretur. Itaque nonnunquam etiam in facilibus: & apte soluit: & monet: & precatur: et terrere: aliisque utitur modis: ut & copiam suam ostendat: & facilius opprimat aduersarium: quod & in hoc ipso: quod proposuimus facit. Nam quum dicit ne inueni unquam hoc. M. Catoni in corucano: curioi Caio mario aliisque copulibus quae municipes erant obiectisse. Opinione omnium & usu soluit. monet deinde: ac terrere postremo. primo utitur modo: quum & n. eum municipalem materno genere fuisse dicat. **Decimus** modus est: quum non quod nobis opponitur: sed quod sequitur: aut praedit: si ad soluendum facilius est: aggrediemur: ut demosthenes in leptines: quum n. diceret leptines reuocandas esse uacationes: quum multi non digni uacatione donati sunt: atque hoc negare demosthenes tam manifestum non possit: hoc modo intulit solutionem. Quum nonnulli indigni uacatione donati sunt: Idcirco censet leptines etiam ab iis qui bene meriti de re. p. sunt eripiendas in grate uacationes. Nam hic hoc ultimum: quod tam consequens posuit: cuius soluere facillimum est. **Undecimus** est modus: quum multitudinem reum auditor ita opprimit: ut obliuioe eius obiectiois quam soluere non potes: capiat: ut demosthenes in eschynem: quum n. diceret eschynes cretobletum ante ipse perfectus esset: deiectum fuisse. Aliarum obiectioem multitudinem solutionemque copia: ita confudit auditores: ut uel e maius ipse eschynis elapsus quod optimum iter omnes rationes eschynis erat: proterisset. **Duodecimus** modus est: quum obiectioem quaedam non reprobamus: sed aduersarii intentionem improbamus. **Tertius decimus** modus est: quum nomen per noie posuimus: ut demosthenes

p chresiphōte ἀντίτα ἀνθυόρευσε quod lege prohibētū erat ἐσθήα γε
dixit: ut si qs nō exules: sed ui eiectos reducere affirmat. **Quart⁹ dec⁹**
modus ē: quū aduersari⁹ nos lege urg&: ac nos multa dicim⁹ p̄terire:
quē ad eā rē p̄tineāt: sola uero īterione legislatoris: quod ex lege obiicit
aut solui⁹: aut soluere uidemur: ut demosthenes p chresiphone. **Quin-**
-14- **tus dec⁹** modus ē: quū ex utraq; pte similis quēdā ad cāz afferri uidet rō
quod quū accidit cōpatione op⁹ est q̄ rōez aduersarioz reprimā⁹: nrām
extollam⁹: ut si ex utraq; pte testes afferēt: ex uita & auctoritate: ac cōstā
tia testes nostros efferem⁹: ex cōtrariis locis aduersarii testes cōtēnēdos
oñdem⁹. huic simile ē illud demostheicū ī cononē. cū. n. uterq; iureiurādo
cāz suā affirmat: Impiū illū: & nefariū hoīez reiiciendū dicit: se piū: ac
religiosum accipiendū. p̄ter hęc & risum mouere ī difficili obiectiōe p̄
fuit: & factis falsū oñdere: quod palā negare n̄ possumus: & difficiliora
difficilib⁹ opponere artis ē. Vt Virg. ī decio. gneas ignarus abē: ignar⁹
& at sit. & in xi. pulsus ego! aut quilib⁹ merito fedissime pulsum arguet:
iliaco tumidū q̄ crescere thyberim: Sanguis: & euādri totā cū stirpe uide
bit p̄cubuisse domū: atq; exitos archadas armis: haud ita me expri bitias
& p̄adar⁹ igēs: & quos mille uiros uictor sub tartara misit iclusus muris.
& cetera. Itē ī bucolico: dic q̄ bus ī terris: & eris mihi magnus apollo: n̄
pateat celi: spaciū nō āplius ulnas: dic q̄ bus ī terris icripti noīa regum.
Nascūt flores: & philida sol⁹ habetō. His recte h̄tis: ac exercitatione fir
matis: illud maxie oratoris ē: ut argumta oīa: & rōnes ex eisdē locis sic
ad cāz accōmod&: quō ceteris causis cōueire nullo mō possint. hęc. n. res
& artē occultat maxie: & auditoris aimū: ut credat cōpellit. q̄ppe q̄ n̄ ex
trīsec⁹ ad cāz attrahi uideat argumta: sed ex ipsi⁹ causē natura profluere.
Nā quē foris adduci uidēt: nec psuadēt: nec grātū ullā habēt: & quum se
artificio quodam ficta ostendāt: cauillatiōes poti⁹ q̄ rōnes appellari: quē
res ut uel digito tāgat: nō grauabimur breuiter unā cāz exponere. captis
thebis tabulz: q̄bus thessalos cētū talēta thebāis debere continebatur ad
alexādrū delatē sūt. is debitū id thessalis donare dixit: tabulasque lacera
uit. post aliquot ānos cassāder q̄ macedoni⁹ post alexādrū regnauit: quū
thebanos restituis⁹ diē suū obiit. Paccata gr̄cia thebani apud amphitō
nas cōmūe toti⁹ gr̄ciē iudiciū a thessalis. C. t. petūt. hic qm̄ donasse ale
xādrum ita cōstare uolumus: quemadmodū cassandrum restituisse: duo
nobis esse uidentur: unde maxime causa dependeat. Si alexander iure do
nare potuit: aut si qui restituit: eo iure restituere & uoluit: & potuit: ut
quē facta sunt pro infectis habeātur. Quare a rebus primū: deīde a p̄so
nis hāc cāz p̄dere dicēdū. hac ex re illud etiā pateat: q̄ q̄ uide cā p̄deat ī
telligit: is & diuisiōez: & statū tū p̄cipalē: tū accessorios: & incidētes me
h⁹ p̄cipit. Vex ī hāc cāz quē iuridicialis absoluta ē: pauca ex aliis stat⁹ lo
cis ex pub⁹ uirif: & difinitiōe oīa fere iueiūt: quod ut plurimū accidit:
quū cā priuata sit: neq; n. differt si duo ne inter se populi: aut duo quis

ad cāz accōmodatio
8. cāz

5
79
homines in petitione contendant. Dicent ergo thebani: quom dona
re sit: quod iure suum alicuius est sponte ad aliūz deferre: donare Ale
xandrum quod suum non fuit non potuisse: non fuisse suum: quod ar
mis ablatum: non nisi armis retineri possit: suū unus quisque iure nō
armis possideat: nec esse arma: ubi iudex: nec iudicem ubi arma: iudi
cio uim oppositam esse. quare quod ille ui suū fecerat: iudicio iure suū
fuisse comprobari non potest. Quāobrem quod quum arma ualebāt
ui donatum fuerat: id iudicio restitui debet: ut quemadmodum quē iu
dicio decernuntur plerūq; armis inique rescinduntur: sic ui facta nō
iniuria iudicif repudientur. Item donat quis quod habuit: ius nostruz
Alexander nunq; habuit: nam nisi quod manu teneri potest: ui nō ha
betur: ius incorporale esse: quare donatione in alium aut testamento ī
h̄redem transire posse: ui eripi non posse: aliam uictoris: aliam h̄re
dis esse conditionem: quoniam ad hūc ius cum re: ad illum res tantuz
transeat. Ad hęc si maxime subiectorum ius ī uictorem transire pos
sit: non omnes subiectos Alexandro thebanos fuisse: plurimos profu
gisse: qui quum liberi semper uixerit: ac nunc in patriam reducti sine
illis pecunias post euerfionem urbis non Alexandro subiectif thessa
los debuisse: qd̄ rei. pu. debetur: omnibus debetur icolūi ciuitate urbe
capta iis deberi: qui non seruiunt seruos nullum ius ciuitatis retine
re. P̄terea si etiam potuiss& Alexander iure donare quod nō potuit
thebanis a cassandro restitutis ius omne restitutū: ac ut quos ille euer
tit ille restituit: ita qd̄ ille ui ereptum donauit iste in integrum redu
xit uterque macedonum rex fuit: si quoniam unus in seruitutem libe
ros detraxit: donatio ualuit: ualeat nunc nostri iuris recuperatio: quū
in libertatem per alterum pie reducti sumus: si quoniam subiecit ille
inique nos: atq; impie: quod donatum fuit: pro tempore ualuit. Nunc
restitutio sancte facta ualeat in integrum: si alienum ius ereptuz a ma
cedonum rege donari potuit: cur non potest ab eorundem rege no
strum nobis donari? fingite nunc thessali: non uos nobis: sed nos uo
bis debuisse: si petentibus pecuniam responderemus rem. p̄ diruptā
fuisse: nunc restitutam nihil debere: quis nos iure dicere assereret: non
enim sumus alii restituti atq; suimus: quum eēmus icolumes. Quod
ergo repetere iure si nobis creditum esset: possētis id quum debeat
non redditis: fingite nunc Alexandrum habitis tabulis exegisse a thes
salis. C. hęc talenta uoluisse ad uos iudices uenisse: dedissetis: non opi
nor: cur ita: quoniam quod non dedit repetere iustum putaretis: quo
niam uictor armis quē inuenit tenet: quē in ciuitate: quam uicit non
inuenit: nec requirit quidem: quod ergo exigere iure non potuisset
id q̄ donare potuit: sed uictor fuit: armis nos oppressit: ergo quousq;
arma ualebant ui: nostrum habuit: nunc armis depositis: & ui eiecta

nostra nobis restituta sunt. At quoniam relata gratia homines inter se cōsineat: maxie considerare debetis thessali quā nobis promeritis gratiam referatis: quum nullam habeatis. Nam profecto neq; uos si donabatur: quod nobis eripi uidebatis: si quid uel pietatis: uel gratiā uobis erat acceptare debebatis: neq; id ego paruum putauerim: quod eam ciuitatem: quę pecuniis suis uos subleuauerit: non modo non alleuiastis oppressam: sed iam etiam restitutam quum in uobis est extingueret studeatis: hic & qua mente Alexander: donauit & cassander restituit quaeri posset: ad hęc si possent in eos mihi: quod ipsi Alexandrum contra thebanos iniuria concitassent: atq; totam gręciam cōturbassent: non paruum in eos accumularent inuidiam. Cui indignationi commiseratio coniungi posset: quod satis sit per eos antiquissimam urbem diruptam fuisse: & erit amplior: descriptio captiuitatis: nunc restituta si pecuniis suis p thessalos priuabunt. Altera erit captiuitas Thessali cōtra donat unūq; posse suū creditū: ad Alexandrū puenisse quoniam uictor: neq; quicq; posse magis suū alicuius esse: q̄ quod armis adeptus sit: neq; magis rem q̄ ius ad uictorem transire: quippe quum nihil ab eo iure repeti possit: quod si non esset: quę perturbatōnes omnium essent considerate. Nullus ē: qui quod possideat: id natura habeat: sed aut uacuas prouintias occuparunt homines: aut aliis expulsis eas tenuerunt: primum fieri posse credimus: alterum quotiē die uidemus: quod si uictoris iure non sunt: quae armis habuit: iam inuenietis qui thebas iure a uobis repetent. Quare nunq; armis habitum iudicio repetitum est: nam quę armis ablata sunt: iure restitui nisi armis non possunt: quod omnes pręter thebanos intelligunt. Nullus enim pręter eos depositis armis a uictore: quod bello amiserat iudicio petit. Restituit cassander: quod restituere poterat posteriores reges priorum facta rescindere non solent: neq; si uellent iure possent. Quare quod nobis ab Alexandro donatum erat: aliis dare cassander non poterat: sed dedit quod habuit. tabulas has multo ante in manib; nostris fuisse: q̄ regnare cassander coepisset: quis ignorat? At quoniam nō esse iudicē ubi arma dicis: miror cur a iudicibus petis quod armis ablatum fateare: & quum rescindi iudicia uel armorum concedas: cur uis armis facta iudicio repudiari? Nam idem eodem plus: & minus posse qui poterit: arma iudiciis plus possunt: tu quod armis factum est iudicio corrigere uis? At manu ius haberi non potest: sed habitae sunt tabulę: & magis in uictorem q̄ in hęc dem: tam ius q̄ rem transire non intelligis: hęc in pace solum: quod sibi relictum est: possidet armis plerūq; amittit uictor: quod gladio consecutus est: facta pace iure non reddet. Pręterea si quę manu habuerunt uictores: iure tenēt quod concedere uideris: & ius earum rerum ad eos transire concedas

19
necesse est. Et enim qui potest res iure ad aliquem transire: si ius non transit: nisi res quoq; iniuria teneri a uictore contendis: sed iure non repetitur. si non omnes sibi subiecit thebanos Alexander: at ciuitates subiecit: & profugi illius ciuitatis e qua profugerūt: ciues non sunt: quod ut clare uideas finge profugos ante restitutionem pecuniarum repetisse nullus iure illis reddet: neque enim armis expulsi eius unq; ciuitatis e qua pulsati sunt iura nisi armis repetere possent. Quare non illis: sed rei. pu. thebanorum debebamus: ea eruta erat. fingite nunc nihil nobis Alexandrum donasse: iure tamen non redderemus. Nam si restituta ciuitas oīa de nouo reparat: leges: iudicia: moenia: q̄ diuturniora: q̄ creditū sūt: cur quod primę ciuitati debebat: huic quoq; deberi arbitramini? Inuehantur q̄ ius gentium soli thebani contendat: & petent ne in eis primum ius commune deseratur. Hinc iam clare uideri arbitror: quonamodo a locis ad causam accommodatis ita ducantur argumenta: ut alii causę conuenire non possint: & quod principales: hoc ē constitutionum loci secundarios amplactantur: illisq; confirmantur quis nonnunq; econuerso fieri posse non negauerim. Pręterea in principalibus locis integras argumentationes fundari a secundariis rationes confirmationes: expolitionesq; inueniri: quis & a principalibus hoc fieri soleat. Neq; enim oratoria pręcepta huiusmodi sunt ut aliter se habere non possint sed dicuntur quidē quę sępius fiunt: orator uero iudicio suo prout causa postulat omnia commutabit. Nam hoc artis maxime est q̄ ars pręcepit ad cōmoditatem causę ex arte immutare. Verum ut quod dicebamus auctoritate quoq; Ciceronis firmetur: a Miloniana exemplum argumentationis proponamus: in quo a partib; iuris qui locus in iudiciali principalis est: tota argumentatio absoluit. Negant intueri lucem fas esse ei qui a se hominem occisum fateatur. In qua tandem urbe homines stultissimi disputant: nempe in ea quę primum iudicium de capite uidit Marci oratorii fortissimi uiri qui non dum libera ciuitate tamen. po. ro. comitiis liberatus est: cum sua manu sororem interfectam esse fateat: hic iam obiectionem propositam uides: & solutionem allatam. a iudicato consuetudo deinde additur & auctoritas quam ad iudicatum reducimus. An est quisquam qui hoc ignoret: quum de homine occiso queratur: aut negari solet oīo esse factum aut recte ac iure factum esse defendi: nisi uero exillimatis dementez. P. africanum fuisse qui quum. a Carbone tribuno plebis i cōtione sediciose interrogarentur quod de. T. gracchi morte sentiret: Respondit iure cęsum uideri: neque enim posset aut hala ille seruilis: aut. p. nascita: aut. l. opimius: aut Marius: aut me consule senatus non nefarius haberi: si scelaratos ciues interfici nefas esset. Itaq; hoc iudices non sine causa fictis fabulis homines doctissimi memorię tradiderūt

.C.
Accommodatio locorum ex
plo Ciceronis. 9. c.

quum qui patris ulciscendi causa: matrem necauisset uariatis hominum
sententiis: non solum humana: sed etiam sapientissimae: deę sententia
liberatum: hoc ultimum a iudicato: prius ab exemplo: quod tamen ad
iudicatum reducimus excogitatum est: & per oppositionem dictū: cui
tamen quoniam facile intelligitur oppositum deest: nam quum conse-
quens negatur: priorem oppositionis partem dicere: cętera auditorib9
relinquere: & a consequente in antecedens orationem torquere uehe-
mentius est: & simplex uidetur conclusio. A lege deinde rationem
adducet. Quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoquo modo
diurnum: aut si se telo defenderit interfici impune uoluerunt: quis ę q
quoquo modo quis interfectus sit puniendum putet? quum uideat ali-
quando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi le-
gibus? Atqui si tempus est ullum iure hominis necādi: quę multa sūt:
certe illud est non modo iustum: uerum etiam necessarium: quum uis
ui illata defenditur. pudicitiam quum eriperet militi tribunus milita-
ris in exercitu. C. marii: propinquus eius imperatoris interfectus ab eo
est: cui uim afferebat. Facere enim probus adulescens periculose: q̄ per
perit turpiter maluit: atq; hunc ille summus uir scelere solum pericu-
lo liberauit. Assumptio rem ipsam: qua deagitur assumit: quare mihi
quod p̄cesserat ad superiora potius: q̄ ad assumptionem pertinere ui-
detur: quod si siquis assumptionem. Nam uis illata a milone depulsa
est: illud diceret: atq; si tempus ę: latius ipsa res assumpta ę: id uero: qd
modo sequitur ipsam rem assumit: & ex usui adiuncto: natura: ę quo &
bono: & lege comprobatur. Insidiatori uero & latroni: quę potest affer-
ri iniusta nex: quid comitatus nostri? quid gladii uolunt: quos habere
certe non liceret: si uti illis nullo pacto liceret. Est igitur hęc iudices nō
scripta: sed nata lex: quam non didicimus accepimus: uerum arripuim9
hausimus: & expressimus: ad quam non docti sed facti: non instituti sed
imbuti sumus: ut si uita nostra in aliquas insidias: si in uim: in bella: aut
latronum: aut inimicorum incidisset: honesta omnis ratio esset expe-
diendę salutis. Silent enī leges inter arma: nec se expectari iubent: quū
ei: qui expectare uelit ante iniusta poena luenda sit: q̄ iusta repetēda: &
si persapienter: & quodam modo tacite dat ipsa lex potestatem defen-
dendi: quę non modo hominem occidi: sed esse cum telo hominis occi-
dendi causa uetat: ut quum causa non telū quęreretur: qui sui defenden-
di causa telo usus esset: non hominis occidendi causa habuisse telum iu-
dicaretur. Quapropter hoc maneat in causa iudices. Non enim dubi-
to quin probaturus sim uobis defensionem meam: si id memineritis
quod obliuisci non poteritis. Insidiatorem iure interfici posse. Hac ex
conclusionē: illa quam diximus assumptio confirmatur. Verum ex hoc
ratiocinationis ordine illud etiam mihi in mentem uenit ex omnibus

2
locis alicuius status unicam argumentationem cōponi posse. Sed haec
sufficiant. Nam de dicendi generibus atq; modis dicere: ut aspere sol-
uat cōfusus p̄bet: a splendore deinde ad acrimoniā descendat. Asperitatis
schema: immisceat: splendore; recipiat: acriter assumat: uelociter natu-
rę uis oculis subiiciat: ei; imoretur: cętera; huiusmodi: & si non extra-
rem: stultum tamen esset prius q̄ dicendi formę percipiantur. Cur haec
potius q̄ illę: curq; ita permixtę schematis membris methodo: aliisq; hu-
iusmodi: quibus confusę simplices: unam reddunt ratione certa explica-
re uelle. Quare de confirmatione & confutatione satis dictum sit.
Nunc si de peroratione dixerimus: huic uolumini modō; imponemus.
¶ Peroratio est artificiosus terminus orationis: perorationis quam nos
epilogū dicimus: tres partes sūt. Enumeratio: Indi gnatio: Cōquestio
• Enumeratio est per quā; res diffusius dictę comminiscendi causa unū;
in locum coguntur: hanc non ab exordio neq; a narratione: sed a diuisi-
one incipere necesse est: deinde non omnia quę dicta sunt: sed breuiter
ac paucis uerbis uim uniuscuiusq; argumentationis sub aspectum subii-
ciemus: qua in re maxima uarietas adhibenda est: nec si semper eode;3
modo enumeremus: aut artificio facere uideamus: aut in fastidium: ac
satietatem orationis incurramus. Variabitur ergo enumeratio dupli-
citer: aut Ordine: aut Tractatione: & ordine rursus bipartito: aut quū;
tam confirmatio: q̄ confutatio simul repetuntur: aut quum seorsum: ac
seperatim a confirmatione repetitur confutatio. Nā cōfutationis quoq;
firmissimas ac probatissimas partes i enumeratione assumi posse ma-
nifestum est: ac coniunctim quidem repetere multo artificiosius: atque
uehementius: dum cōmode fiat putamus: nā; quum quid dixeris ostē-
das: atq; quod contra illud afferebatur ab aduersariis quēadmodum di-
uisti: demonstras: mirabili hoc artificio: ut tibi credat auditor nimirū;
compellitur: quod si seorsum ac disiunctim confutationis enumeratio-
nem a confirmationis ponendam arbitramur. Nā; etiam accidere po-
test: ut hoc potius faciendum sit: q̄ illud: id quoq; dupliciter fieri potest
& enim aut: a confutatione prius aut a confirmatione incipere: deinde
alterutra absoluta ad alteram transgredi necesse est. Communiter aut
siue coniunctim siue disiunctim enumeras tribus modis commutatio-
ne ordinis uari9 erit: quum partes diuisionis expones: & quibus rebus
unāquāq; confirmasti breui ostendis: quum partitionem quidē p̄ter-
mittis confirmationis aut firmiores rationes persequere: quum non a
diuisione: aut confirmationis principio: uerum ab ea: quam nuperrime
diximus argumentatione quęcūq; firmiora uiderentur: repetimus usq;
ad diuisionem: quam si hoc ordine dicimus p̄termittendam cenleo:
ac de ordine: quidē & dispositione perorationis haec in presentiarum
sufficiant.

Tractatus 7. de peroratione
91^{ca} 6. ut infra se.
de enumeratio 1. ca^m

de indignatione seu
amplificatione 2°. ca^m

¶ Actione autem uariabis: si aut personę: aut rei orationem attribuis. personę: aut nostrę: aut alienę: quę grauitatis ac ponderis plurimum apud auditores habere uideatur: quę actionem ita proferre possumus: ut omni ordinis modo causam exornemus: ac nunc a diuisione: nunc ab initio confirmationis: siue confutationis. nunc a fine incipiemus: hoc modo. Quum hęc: ita sint: quid putatis nunc iudices scriptorem legis: si adesse dicturum: non ne his apud uos uteretur uerbis: quid dubitatis iudices legibus hunc e ciuitate depellere: quum hoc & hoc uobis demonstratum sit: illud planum factum. Rei autem actio attribuitur: si urbi: aut legi: aut alicui rei oratio accommodatur: quo in genere omnibus ordinis modis uarietatem posse acquiri perspicuum est: hoc modo. quę si leges loqui possent: non ne apud uos sic quererent: quidnam amplius iudices desideratis: quum nobis hoc & hoc planum factum sit. In omni autem enumeratione non totas argumentationes: sed id quod in una quaque grauissimum uidetur: colligendum est: ita breuiter & clare: ut non cito sed memoria renouetur. Indignatio est oratio: per quam grauis in rem offensio: aut magnum in hominem odium instigationis auditorum causa concitatur. huius indignationis: quam etiam amplificationem appellare licet: duplices sunt loci: proprii. scilicet & communes. proprii sunt: quibus rem diligenter expositione omnium quę consequi eam posse uidentur: amplificamus. Quare circūstantię omnes hic ita considerandę sunt: ut non quę admodum in aliis orationis partibus ad aliquid comprobandum adducantur. Verum quęcunq; ea in re: aut persona: aut loco: aut tempore: aut causa: aut modo facta sint: aut posse fieri uerissimiliter credantur: ampla & criminosa efferantur oratione. Licebit igitur ad quālibet circūstantiam modum diligenter accommodare: quod faciemus: si singula: quę unicuique circūstantię insunt: aut uere accidunt: uel accidere posse creduntur: singulatim exponemus. Et enim peroratio: quę per indignationem: aut conuersionem tractatur: poeticum fere dicendi modum Insequitur: ut enim poetę modo magis materiam quę a aliis circūstantiis ampliant: ita in iis orator modum cunctis circūstantiis inserens uehementer: & orationem amplificat: & auditores mouet. Quod autem poetę hoc dicendi genere utantur: singula modo suo amplificando eximus ille poeta Virgilius ubique ostendit. Atma uirumq; cano troię qui primus ab oris: Italiam fato profugus lauinęq; uenit Littora multum ille & terris iactatus & alto Vi superum. Nam hic statim a principio quę admodum in singulis insistat manifestum est: quum & profugum & iactatum terra: ac mari dicat: Multa quoque & bello passus: modo singula amplificat: causas quoque modis addit: quum fato et ui superę & memorę iunonis ob iram: ita contigisse confirmet. Item Vnāque licet os fidumque uehebat oronem. Ipsius ante oculos ingens a uertice potest

In puppim ferit: excutitur pronusque magister Voluitur in capud: ast illa ter fluctus ibidem Torquet agens circum & rapidus uorat equore uortex. Vex poetę ubique fere: ut dictum est: hacque singulorum expositione diligenti fit amplificatione utitur: oratores indignatione ac conuersione sepe fieri potest amplissime: partim in aliis: quę quę singulorum: quę consequuta sunt: uel quę consequi posse uidentur expositionem per tria tempora partimur preteritum: instans: & futurum. Quare si res tantam nobis copiam prebere potest: ut & a tribus temporibus possit amplificari: poterimus ordinem a preterito tempore incipere: ac in futurum terminare orationem qua in re diligenter curandum est: si idem aut eodem modo dicendum aliquid sepius contingit: ut uarietate orationis & uerborum quę multiplici potestate facietatem fugiamus: quod si res adeo tenuis esse uideatur: ut sufficientem amplificationi copiam non afferat: dabimus operam ut orationis confirmatio: in qua plerumque sparse sunt amplificationes sine amplificatoribus efferatur. Ea uero quę confirmationem amplificare possent: omnia per orationem seruabimus: confirmationis amplificationem per orationem inferentes. Nam hoc interest inter illam amplificationem: & hanc: quod illa non singulorum modo: uerum ipsa rerum minuta incisione firmatur. Hęc ut dictum est modo rerum maxime gaudet. Quare si tenuis est res: comprehensionem hoc est locum ab initio ad finem totum simul proponemus: & ad totum fictoria quędam: ut docuimus afferemus. Eas uero diuisiones: quas in his quę ab initio ad finem sunt fieri docuimus: conclusioni inferemus: quas non ita: ut in confirmatione dicemus. Genere enim dicendi multum a confirmatione differt peroratio. Nam ibi quum longiora sint orationis membra: circuitu etiam plurima efferuntur. per orationis uero membra: & breuiora sunt: & ab omni circuitu alieniora. Quare huiusmodi amplificatio: quę in re tenui fit ab ea confirmatione: quam per diuisionem in singula in comprehensione fieri docuimus genere dicendi solum differre uidetur: quod si res uehementer tenuis est: ac eas incisiones rerum: quę in comprehensione fiunt: per orationem conseruare non sufficit. Licebit similiter exemplis similitudine fictoriis: & huiusmodi unumquodque incisionis membrum amplificare: ac rursus in rem comodissime redire: qua ex re adeo magna fluet dicendi copia: ut hic uere uideri poterit: oratorem facile rem paruam sua posse oratione: uel in immensum extollere: quod ut clarius pateat exemplo quoque aperiat. Trecentos thebanorum captiuos ab Alexandro emerunt lacedęmonii: eosque super trophęum: quod parua ab illis uictoria thebani instituerunt omnes una iugulauerunt. accusantur in communi gręcię consilio iniuriarum. Hic in confirmatione quidem trecentos iugulatos dicemus crudeliter tanquam beluas. Et quorum calamitati succurrere debuistis hos uno eodemque die trucidari non

erubuitis: quos subleuare debebatis: hos deprimerē magis ausi estis: quos ut captiuos emebatis: hos ut latrones securi percussistis. Hęc incisiō ē ex trecentorū persona: nā quum in omni circūstantia fieri possit in re & persona: ad quas etiā cętere reducuntur maxime fieri solet: ab incisione etiā rei: si diceretis: si non interfecissetis: sed uerberatos solū dimisissetis: adhuc iniuriarū crimine uos non absoluerem. Hęc & huiusmodi amplificationes: exempla: p̄terea similitudines contraria cōfirmationi inferemus. In hac causa: quoniam res proposita minime tenuis esse uidetur: quę in re tenui perorationi accōmodari solent (Nam hic modum rerum: ut diximus: conclusioni afferre satis ac satis erit) interfecistis dicemus trecentos uiros: non estis moti lachrymis eorū: nō audistis quęrelas: non intellexistis complorationem. A factis etiā eorū ac maxime quum illos alterutros amplecti oscularique uideritis: tum omnē iniquitatem in eos effuditis: A dictis etiā non mouerunt uos supplicationes eorū: non uerba illa miserabilia: quę uel lapides ipsos mouissent. Hic & sermocinationem subire poterimus. Nullo enim orationis loco sermocinatio aptior est: quę indignationi: aut conuersioni: quā a propriis locis peroramus. Hic: ut diximus exemplorum commemoratio: & similitudinum: & aliorum: quę uel ad confirmationem orationis accommodari diximus: fieri optime potest. Quę quoniam idem uideri possint: in quo differant dicendum est. Ea ergo quę ad confirmandas rationes afferuntur: huiusmodi sunt: ut & rationis uim & amplificationis simul contineant. quę iisdem de locis ad perorationem trahuntur: solam amplificationis naturam retinent: ut si in proposito themate exemplo: confirmares ac diceretis tanto crudeliores uideri debere Lacedæmonios: quę eorum olim trecenti pro libertate gręcię apud thermopilas Xerxi se regi persarum opposuerunt: qui quum in illis fuit hostes interemerūt: gręciam liberauerunt. At his non satis uisa ab Alexandro deuastata gręcia: nisi quorum ille hostis miserebat: eos isti atrociter necarent: cuius orationis: ut apertius dicatur hęc uis ē. ut quę gloria trecentis eorum pro libertate gręcię trucidatis: affecti sint: tātō quoniam ad calamitatem gręcię trecentos crudeliter necarunt: moerore conficiantur. In peroratione ab eodem sic trecentos trucidastis: delistis totam lacedæmonię gloriam: amisistis laudem illarū mirificarū: quę ex morte trecentorum: qui quum leonida pro libertate gręcię mortui sunt: ad astra lacedæmones efferebantur: inquinastis eorum uirorum laudatissimum numerum: aut sic non mouit uos ille trecentorum numerus: & cętera similiter. Verum ea de indignatione: quę propriis locis sit satis dictum est: nunc ad communes transeamus. **Communes loci** sunt. qui omnibus communiter similium causarum rebus accommodari possunt ut contra particidam: furem: tyrannum: latronem: aut

9. Cōlly ampl. f. cād. locis 3°

p̄ innocēte: uel forti uiro: & huiusmodi Communes loci indignationis sunt: quibus omnia quę rem consequi possunt exponimus: acriter & criminose. Hi nouem maxime sunt. Auctoritas: Pertinentia: Euentus: Seueritas: Ampliatio: Comparatio: Collectio: Inconuenientia: Cōuersio. Ab auctoritate sumitur communis locus: quum commemoramus quantę curę iis fuerit ea res quorum auctoritas grauissima esse debeat hęc partim diis: partim hominibus attribuitur. Diis quum ex oraculis scriptibus. ostentis: prodigiis: responsis: uatibus: ac similibus rebus: quę eam rem facere oportet ostendimus. hominibus quum aut ex notorum maiorum sententia: scriptorumque legis actione rem magnam uideri oportere putamus: aut regum aliarumque ciuitatum & gentium usu & opinione atrox esse facinus comprobamus. Item quum aperimus qualis sit sapientum hominum ea de re sententia: & eorum maxime: quę illis rebus operam diligentissime: aut dederunt: aut dant: quarum rerū scientia rei: qua deagitur notitiam optime comprehendit. Pertinentia est: per quam amplificando per indignationem ad quos illa res pertineat: acriter ostendimus: aut ad omnes: aut ad plures: quod atrocissimū est: aut ad superiores quales ii sunt quorū auctoritate indignatio sumitur quod indignissimum est: aut ad pares animo: fortuna: corpore: quod iniquissimum est: aut ad inferiores: quod superbissimum est. Euentus est: quo ostendimus quid consecuturum sit: si eum impunitum relinquamus: in quo necesse est: ut aperiamus multos acmulo huius audacitę futuros: si sibi concessum intellexerint: quod confirmabimus: si demonstrabimus multos alacres: quid de eo statuatur expectare: ut ex eo intelligere possint: quid sibi quoque de re tali liceat: quibus de rebus quid mali euenturum sit: si huic concessum fuerit: ante oculos ponemus. P̄terea ex his inferemus hanc huius rei naturam uideri: ut nisi quęprimū corrigatur: non sicut cęterę res intellecta ueritate commutari: ac corrigi possit: sed semper in peius ruat: quum neque consilio: neque potestate aliqua reuocari possit: aut difficillime possit. Quare cauendum esse: si nos & rē. p̄ saluos esse uolumus: ne huius rei licentiā auctoritate iudicii faciāt. Seueritas ē: qua ostendimus nullā uolūtario facinori ueniā dari cōuenire: imprudentię nōnūquā concedi oportere. Ampliatio est: per quā indignamur: tam tetrum: nefarium: crudele: tyrānicum facinus esse factum: per uim: manum: opulentā: quę res a legibus: & ab æquali iure remotissima sit: quod confirmabimus: si demonstrabimus nō uulgare: neque factitatum: nec ab audacissimis quidem hominibus id quo deagitur: sed a barbaris ac feris gentibus: immanibus quoque bestiis esse remotū: si cum iniuria contumelia coniuncta demonstrabitur: quę res in superbiam: arogantiam odium incitat. Hęc erunt: quę in parentes: liberos coniuges: consanguineos supplices crudeliter facta dicuntur. P̄terea

in maiores natu: hospites: uicinos: amicos: in eos quibuscunq; uitā ege-
ris: apud quos educatus. A quibus eruditus in calamitosos mortuos
ac in omēs misericordia dignos. Præterea in homines claros: nobiles ho-
noribus ufos: ac in eos qui nunq; ledere alios consueuerunt: nec se defende-
re potuerunt: ut sunt pueri: mulieres: quæ omnia hostibus: ac etiam ini-
micis nostris indigna uideri dicemus. Comparatio est per quam per
contentionem ostendimus: quæto atrocius & indignius sit aliis: quæ con-
stat esse peccata: id de quo agitur: quod gerit si atrocius diceret supra
re ingenuam: quæ uiolare sacrum: propterea ad hoc egestate plerunq; ho-
mines impellantur: illud nullus nisi luxu atq; superbia perditus suscipi-
at. Collectio est: per quam oia quæ in negotio gerendo acta sunt: quæq;
consecuta negotium: quum uniuscuiusq; criminatione ac indignatione
colligimus: ex qua fit: ut tota res ante oculos ponatur: & summus in re-
um odium concitetur. Inconuenientia est: per quam indignamur ab
eo nobis illatum maleficium: a quo minime oportuerit: qui nos defen-
dere ac tutari deberet: quod aut nunq; aut raro aliis accidat: itaq; nobis
hoc prius accidisse conqueamur nec alicui ante quod memoriæ tra-
ditum sit. Conuersio est: per quam ab auditoribus petimus: ut in suas
res nostras iniurias referant: si ad pueros pertinebit de liberis suis cogi-
tetur: si ad mulieres de uxoribus: si ad senes de parentibus. Ac indignationis
quidem hos communes locos esse putamus. oportet autem ex cōmo-
do causæ non hoc ordine: quo exposuimus: a communibus locis ream-
plificare. Illud etiam scire cōuenit: quod hos communes locos proprii
oratores permiscant: ut uerisimilior simul & acrior oratio uideatur.
Conquestio est oratio: per quam auditorum captatur misericordia: hu-
ius etiam sicut & indignationis loci: alii proprii: alii communes sunt.
Proprii sunt: qui causæ ita coherent: ut alii causæ conuenire non possint.
Communes sunt: qui multis causis conuenire possunt. Proprii ergo cō-
questionis loci ex ipsa re gesta: & his: quæ rem consequuntur inueni-
ri solent: & a tribus temporibus: præterito: instante: consequente: ut su-
perius dictum est. Capiuntur a præterito: si in quibus incommodis iu-
ria fuerit ostendatur. ab instanti si qua infortuna nunc sit aperiat: quum
ante in sublimiore fuerit & fortuna & dignitate. A futuro si quid sibi
aut suis miseriarum euenturum sit ostendet: nisi causæ obtinuerit. Ve-
rum hæc quæ dicta sunt: si ita proferas: ut a nobis exposita sunt: cōmu-
nibus non propriis locis misericordiam captas. Hoc enim: ut diximus
inter communem locum: & proprium interest: quod proprius rei qua
deagitur accommodatur. communis latius patet: ac ideo multis simili-
bus causis accommodari potest. quare & communem locum ad proprium
rediges: si quæ ad rem pertinent: addere uolueris: & proprium commu-
niores efficias si quæ rei sunt: ab eo detraxeris: quod breuiter exemplo

Conquestio. 2. ca.

quoq; demonstrandum est. Moueatur illud uos iudices moueat uehemē-
ter: quæ decem annis: quibus clarissimus ille rex Agamemnon hinc abe-
erat ab adultera matre non ut Agamemnonis filium decuit infelix e-
ducatus sum: sed quum ab ipsa clytemnestra iudices: tum ab Aegistho.
adultero & doctrina miser priuatus sum regia: & moribus contra de-
cus regium rusticianis nutritus: & insuper summo cruciatu: ac dolore cor-
poris indigne cum me & Agamemnonē patre: tum uobis ipsis iudi-
ces plurimum affectus sum. hoc iam ita causæ accommodatum uidetur.
ut nequaquam alii causæ conuenire possit: atq; eundem locum communiter:
hoc modo pronuntiabis. Quis ignorat iudices iam decennio: quibus
incommodis: quibus doloribus: quo cruciatu corporis miser uexatus
sim? Nam quem decuit optimis moribus ac disciplina institui iudices
is ego: & his omnibus aduersariorum priuatus sum scelere: ac insup cru-
deliter miser ac atrocissime exagitatus: nunc quum primum respirare
uisus sum ab audacissimis aduersariis etiam in supplicium rapior. Hoc
ideo latius exposuimus: quæ uerbo etiam uno intelligi possit: ne quis
putaret longe nos ab antiquorum præceptis: quæ illi indignationi atq;
conquestioni attribuunt aberrasse. Nam quæ illi communibus præcepta
locis accommodabant: hæc ab his ipsis in orationibus suis animaduerti-
mus: tam communiter: quæ proprie proferri. Quare ut dilucidior præce-
ptio fieret: hos communes: illos proprios locos appellare placuit. hoc i-
taq; ut dictum est: ita in conquestione: quæ in indignatione uolumus ita
fieri posse: ut & quæ rebus inhereant sublati rerum circūstantiis com-
muniter efferant: & quæ communiter traduntur circūstantiis rerum
interpositis causæ inhereant: quæ & quosdam ita communes dixerim iue-
niri: ut semper ab oratoribus communiter efferantur: de quibus etiam
primum dicendum uidetur. Communes ergo loci conquestionis sunt: per
quos uis fortunæ in omnes: & omnium infirmitas ostenditur: & com-
mutatio similiter rerum omnium ac instabilitas ante oculos ponitur:
Item si quid humanitate misericordiam: aut maiorum: aut eorum ipso-
rum: qui audiunt: aut omnium dicimus. Quaque humanitate ac mi-
sericordia si maxime utendum censemus: eam honesto: & laudabili &
euentu maxime comprobabimus: ceteros locos: qui & ad proprios redi-
guntur ex distributione temporum deploratione singulorum euentu
præter spem: præterea: conuersione: exuscitatione: commendatione ob-
secratione: pietate: ac postremo magnanimitate emanare censemus.
Primum est: per quem distributione temporum misericordia captatur.
hunc bipartito consideramus. Nam aut semper calamitosos nos indi-
gne fuisse conquerimur: & nunc id effici crudelitate aduersariorum nisi
humanitas nobis iudicum auxilio sit deploramus: ut etiam in postea
seper lugere necesse sit: aut quibus in bonis qua dignitate: quo honore

de noue communibus cog-
nandis locis. V. ca.

fuius: & nunc per quem maxime: quibus in malis: ac dedecore simus
perfleamus: hic comodissime turpitudinem: humilitatem: illiberalita-
temque rei indignam etate: genere: fortuna pristinoque honore nostro ap-
ponemus. Secundus est uniuersus: uel incommodi diligens cum deplora-
tione expositio: ut in morte filii oblectamenta infantię: pueritię sola-
tia: amor: spes: tutela senectutis: conseruatio domus: & quae huius-
modi sunt: Item quae in gestione negotii sunt: ut non affui: non
uidi: non postremam eius uocem audiui: non postremum spiritum
accepi. Item in manibus inimicorum mortuus est: in hostili terra
turpiter iacuit: insepultus a feris dilaniatus: communi quoque honore in
morte caruit. Item quum illa incommoda ante oculos ponuntur in quibus
deductos nos ab aduersariis dicimus: ut inopia: dolor: dedecus:
solitudo: infirmitas: ut is qui audit: re ipsa adesse non uerbis solum au-
dire nideatur. Tertius est: per quem praeter spem aliquod factum com-
ploratur: ut quum dicis bono te illi fuisse: ac quum gratiam debita ex-
pectasses: in miseriam incurrisse: quod per indignationem proferemus
quod ab his: a quibus non conueniat: male tractemur: propinquis: amicis quibus
benefecerimus: quos adiutores fore putauimus: aut a quibus indignum
est: ut seruis: liberis: clientibus: supplicibus: uel quum dicimus sperasse
nos a filio: quoniam ita par erat: non filios a nobis sepultum iri: nostros
que ab eo non contra illius a nobis clausos iri oculos: aut aliquid huius.
Quartus est: per quem casum nostrum: aut in eos ipsos: qui audiunt:
aut in eos ipsos: qui chari sibi sunt: ita conuertimus: ut quum nos uideant
sui aut suorum in memoriam uenire cogamus. Quintus est: per quem
oratio ad mutas & expertes res animi refertur: ut si ad equum domum
uestrem sermonem alicuius accommodes: quibus animus eorum qui au-
diunt: uehementer commoueatur. Sextus est: per quem parentum libe-
rorum sui corporis sepeliendi: aut alicuius rei eiusmodi commenda-
tio fit: in quibus commendandis disiunctio quoque deplorabitur: quum
dicamus deduci ab eo: quicum libentissime uixerimus: ut a parente
aut filio: aut fratre: aut familiari: & intimo. Septimus est qui per obse-
rationem sumitur: in quo orantur. Illi qui audiunt: humili & supplici
oratione: ut misereantur. Octauus est: per quem non nostras: sed eorum
qui chari nobis sunt fortunas conqueri demonstramus. quare pietatem
in alios magisque in nostris incommodis lugere ostendimus. Nonus est
per quem animum nostrum in alios misericordem fuisse ostendimus
& tamen amplum & excelsum incommodorum patientem esse si quid acci-
derit demonstramus. Nam saepe uirtus & magnificentia: in qua graui-
tas & auctoritas est: plus proficit ad materiam commouendam quam hu-
militas & obsecratio. His locis commoueri animi ad misericordiam
solent. Quare eorum aliquos quot quot in causam incidunt: non eo per-

oratorum genere
maxime moueamur.
6^m ca.

dine: quod exposuimus: sed sicuti res postulat occupabimus: quae omnia
ita dicemus: ut non rebus solum: sed orationis genere uoce: gestu: uel
ad lachrymas iudices prouocemus: quod quum factum intellexerimus
finem perorationis afferemus. Nam quoniam conquestio ad afficien-
dos mouendosque animos misericordia adinuenta est: non est diutius in
ea commorandum: si quod uolumus per eam efficere: id iam factum esse
perspiciemus. deinde aut paruum opere precium est: in his ipsis lachry-
mis si fieri potest auditores relinquere: ut quod iudicaturi sint: ipsa no-
tione animorum pronuntient. Verum quoniam tam indignationis quam
conquestionis illud proprium esse uidetur: ut omnia sub aspectum su-
biciantur. Nulla enim res magis affectus mouet: qui peroratione maxi-
me sunt excitandi: quam ut ipsis negotiis audiendo iudices interesse uide-
antur. quid de affectibus sentimus: breuiter aperiendum est. Ut igitur
omnes affectus orationi necessarios ducimus: sic eos magis ad elocuti-
onem: quam ad inuentionem pertinere putamus. Non enim similiter ea-
dem res: alio atque alio modo dicta concitat auditores. Quare mihi uide-
tur uehementer errare: totaque hanc rem penitus ignorare: qui affectus
hic curiosius enumerant: quasi facile sit si quis affectus nouerit: quos
nouit oratione mouere: aut quasi enumerari possint: qui prout ab ora-
tore consyderantur pene infiniti sunt. Neque enim odisse: amare cupere
abominari: gaudere: dolere: timere: sperare: irasci: & si qua alia generali-
us enumerantur: nobis solum subiecta sunt: sed multa praeterea: quae quae
uis istis contineri uideantur: diuersio tamen genere orationis tractanda
sunt. Quis enim nescit sic nonnunquam afficiendos iudices: ut contem-
nant: ut faueant: ut dedignentur: ut inuideant: ut misereantur: ut sequantur
Quae omnia: ceteraque huiusmodi: & si ad alios reduci posse uideantur:
genere tamen dicendi tractationeque diuersissima sunt. Neque iter se so-
lum: sed eadem res a seipsa nonnunquam. Natura enim iudicum loco tem-
pori: aliisque circumstantiis oratio accommodanda est. At si uel tardi sunt
ac ebetes uel acuti: admouendumque faciles: praeterea mites: iracundi tru-
ces: benigni: inuidi: timidi: quae omnia longe aliam atque aliam orationem
oratoris desyderant: quam si affectus ipse per se solum consyderandus esset
Ad haec multum interest se ne solum orator affectum uelit ostendere
an iudices quoque afficere. Neque enim semper quum timere nos fingi-
mus: auditori quoque terrorem incutere uolumus. Quare eos qui affectus
quot & qui sunt enumerant: eamque rem plurimum posse arbitrantur
tanquam huius artis imperitos relinquamus: nos quum quid causa desyde-
rat intellexerimus orationis genus ad id accommodabimus. Affectus
quoque quum per totam orationem ut uiua oratio sit: tum in peroratione maxime
commouebimus. Quae in re illud summe optimum uideo: ut artem na-
tura iuuet: imagines rerum absentium: sic animo nostro afficere: ut

res ipsas videre oculis: ac presentes habere uideamur: hoc enim modo dum ars & exercitatio nobis insit: uoces: actus: orationem ipsi affecti optime confingemus. Nam qui hęc affectibus idonea non attribuunt illudere si quidem auditores: derisionisq; causa potius fingere: q̄ ex a[n]i[m]o dicere uidentur. Sed de partibus orationis iam satis dictum est: & huius uoluminis magnitudo longius processit. Quare quę sequuntur deinceps in quartum librum traducamus.

tractat[ur] de gen[er]e deliberat[i]o[n]is
9th ca[pit]ulo & infra

9 **VONIAM** de partibus orationis quę breuius potuimus in superioribus explicauimus uoluminibus: easq; ad iudicialia accommodauimus: Nunc consequens esse uidetur: ut paucis de **deliberat[i]o[n]e** & **demonstrat[i]o[n]e** genere differam?

Partib[us] orat[i]o[n]is deliberat[i]o[n]is
1° ca[pit]ulo

Ac primum quidem quonia[m] difficultius est deliberatiu[m] absoluamus: deinde quum demonstratiuum etiam expositura fuerit: de ceteris oratoris officiis considerabimus. **Deliberatiuum** est: quod positum in consultatione habet in se sententię dictionem. eius partes sunt duę Suasio & dissuasio. Suasio est oratio deliberatiua: quę primo in consultatione quid faciendum sit ostendit. Dissuasio est oratio deliberatiua: qua auditoribus aliam partem ac suasionem ostensum est: persuadere conamur. Orationis deliberatiuę itidem: ut iudicialis sex sunt partes. Exordiu[m]: Narratio: Diuisio: Confirmatio: Confutatio: & Peroratio uel Conclusio. Nam & si quattuor partiu[m] oratione[m] putamus: tamē ex diuisione unius: sex nobis redduntur. Particulas enim in partibus enumerare propter breuitatem nunc placuit: quod in primo non fecimus: ut rei natura perspiceretur. Exordium uel principio uel inuentione tractatum his rationibus: quibus in iudiciali causa inueniri solet. Narratio si qua incidit: quomodo explicanda sit: satis ex primo libro intelligi posse confido. Diuisionem quoq; breuem & absolutam: ut in prioribus dicebamus facere necesse est. Verum hoc non in deliberatiuis tantum causis: sed in ceteris quoq; obseruare non inutile uidetur finem: quum per totam orationem tum maxime in diuisione considerandus. Verum in iudiciali quidem finis quis sit manifestissimum est. Omnes enim equitatem esse: quę honestatis pars est: uno ore profitentur. Demonstratiui quoq; finem honestatem esse non ita angustam: ut in iudiciali: sed latius uniuersim captam omnes fere contendunt. Deliberatiui generis alii honestatem solam: alii utilitatem: finem esse arbitrati sunt. Nos quoniam illud unicum latinę linguę ornamentum ac praeclarissimum oratorum decus Marcum Ciceronem: cuius nec nomen quidem sine eloquentię dici potest mentione: ubique sequimur: deliberatiui generis finem tam honestatem: q̄ utilitatem constituimus. Vtile uero

hoc & honestum: non sic seorsum ac separatim: ut nomine dicuntur intelligimus. Verum id quod ex honesto ac utili intellectu in unum conflatur finem esse deliberationis affirmamus. Oportet ergo ita in omni genere diuidere: ut ex unoquoq; diuisionis membro uel ipse finis: uel quę finem consequuntur palam appareant: uel ex omnibus diuisionis partibus: quod intendimus: conducatur: ut Cicero de proficiendo Pompeio bellum mithridaticum: & genere necessarius. Quare non pretermittendum: & magnitudine pertimescendum. Quare non contemnendum ait: sed illum uirum tam in periculoso bello proficiendum: qui proculdubio cunctis romanis imperatoribus prestaret: atq; his partibus honestum & utile ita expressum est: ut res eadem & utilitas aliis nominibus posita esse uideatur. Quare semper diuisio: quo recte fiat: non aliena: neq; aduersaria erit finis: sed ei: ut dictum est: accommodabitur atq; inherabit: ceteraq; habebit omnia: quę in primo latius explicata sunt: Confirmatio & Confutatio in deliberatiuo genere: haud ferme aliter: atque in iudiciali causa fieri solent. Quare inde omnia quę huic causę conueniunt traducenda putamus: quod & si facile fieri posse reor: tamen nequa retardatio gentiu[m] animos impedire possit aliquid fundamenta hac quoq; in re iacere non grauabor. **Causa deliberatiua** proposita: quę consistat constitutio causę: querenda est: quę quonia[m] de liberatio consequens tempus ubiq; spectat: negotialis non esse non poterit. Est enim negotialis constitutio rationalis: in qua faciendum ne sit aliquid aut non queritur. Quare nunq̄ mihi quidem uidetur negotialis a deliberatiuo genere ad futura: quę quide[m] ut in secundo dictum est finalibus locis maxime tractatur. fines porro causarum paulo antea dicti sunt: aequitas: honestas: utilitas. Nam legē possibile: impossibile: laudabile: euentum: & si quę alia sunt: quę in negotiali considerantur ad hos finales reduci locos manifestum est. Verum quoniam equum & bonum aliqua iudiciali absoluitur: & negotialis ex lege plerūq; nasci demonstrata est: legitimam & iudicialem in deliberationem posse incidere necesse est. quod quum ita sit: nullus amplius dubitare debet. Ceteras quoq; omnes constitutiones: in hoc genere inueniri posse. Nam si iudicialis: q̄q̄ preteritum spectare tempus in primo diximus incidit: q̄to magis coniectura & diffinitio: quę non magis ad transactum q̄ ad consequens tempus respicere uidentur: Translatione[m] uero huic causę conuenire quis dubitet? Praesertim quum intelligat translationem huiusmodi esse: ut etiā in iudiciali genere non sine quadam deliberationis specie inueniri possit. Nam quę queritur Ciceroni ne uerres accusandus sit: aut hoc ne loco his auditoribus hoc tempore causa agenda sit: & iudicationes a deliberatione non abhorrent (A transactio enim tempore recedere & consequens occupare uidentur) & multa ex

De constitutione deliberat[i]o[n]is gen[er]is
1° ca[pit]ulo

finalibus locis nonnunquam ad eiusmodi deliberationes probandas improbandasue conferuntur. Quasobres omnes constitutiones earumque partes deliberatiuum genus ambire necesse est: quis nonnullae res inueniuntur: quae nunquam hanc: aut illam constitutionem: aut constitutionis partes recipiant: quod quum similiter iudicio accidat: non hac re a uera rectaque opinione moueri debemus. Nam sicut quum deliberamus an indicere bellum debeamus: iudicialis absolute nunquam incidere potest. Nullus enim bellum per se suscipiendum diceret: ac ceterae omnes huiusmodi causas ambiunt: sic quum cedes hominis nunquam per se suscipienda uideatur: nisi aliquid addas: parum in ea absolutio tibi proderit. Verum quoniam negotialis semper huic generi. Ceterae constitutiones & per se & incidenter cum negotiali adueniant: quomodo hic fiat aperiendum est. Negotialis constitutio eiusmodi naturam sortita est: ut nulla deliberatiua causa inueniri possit: quae si paulo amplius proponas non accurrat illico: atque causam totam pro suo iure complectatur. Verum si rationis aliquid adicias: atque inde consideres: quisnam status sit ille: tibi status consurgit: qui etiam quum latius proponebas post negotialem accessit. Quare licebit: si ex re tua fieri uideatur: alterutrum facere. Nam aut negotialem causam occupabis: reliquosque status: tanquam secundarios ad illam reduces: aut a principio ratiuncula quadam contracta causa statum: qui ad negotialem accedebat principalem constitues: quo quidem pacto tunc utendum censeo: quum nihil aut paruum negotialis conductura sit. Verum quoniam haec praecipitio perutilis est: exemplis quoque aperiatur si inferendum ne sit bellum mithridati consideras: quoniam faciendum ne sit: consideras. Negotialis est: ac si parua adiectione ita consideres: quum multos romanae urbis ciues uno die: uno quoque nuntio mithridates interfecerit: ei ne bellum inferendum sit: & si faciendum ne aliquid queratur: tamen contracta causa est: nec tamen a negotiali omnino discessit. Sed ei relationem quoque criminis adiecit. Nam ut si animali rationem adicias: ab animali quidem minime recessisti: angustius aut insignitiusque animal intelligas necesse est: sic si rationem aliquam negotiali afferas: ad aliud quidem transisse uideris: negotialem tamen non omisisti. Nec nunc id ego dico: ut omnino uelim relationem criminis negotialis speciem esse: praesertim quum absque ea inueniatur relatio: sed ut ostendam negotialem deliberatiuum genus non facile praetermittere. Item si quis dicat diruenda est carthago: Alterque non diruendam contendit: quum diruenda ne sit queratur: negotialis est. Ac si dicas diruendam esse carthaginem: ne quid post hoc tale patiamur: opponaturque non esse diruendam: quoniam nunquam tale quid ab eis pertimescendum est ut si coniecturales fecisti per quam tota causa tractanda est tamen in negotialem huiusmodi coniecturam radices tendere quis non uiderit: Namque

3
dicit non esse diruendam carthaginem: quoniam nihil tale pertimescendum sit is concedere uideatur ex honesto & utili eam diruendam: si pertimescendum esset. Item arma ne paranda sint aduersus M. Antonium an non negotialis est: quae quoniam diffinitione absoluitur: poteris uel primo e carceribus impetu eam diffinitionem: quae quidem negotiales supponat adhibere. hoc modo. Aduersus M. Antonium: qui urbi bellum infert paranda sunt arma. E contrario sic. non sunt aduersus M. Antonium arma paranda: non enim bellum sed tumultum concitat: hic siue tumultuantes etiam hostes appelles: siue bellum dices non tumultum diffinire necesse est. Item delenda est corinthus ne commoditate loci graeci leues homines inducti deficient: ac nobis urbem natura ac manu munitam expugnare labor maximus sit. hic si dices delendam non esse (neque enim deficient: quum totum orbem parere romanis uideant: & si deficient: non erit ingens labor expugnare) coniecturam facies: si ex obsequia addideris: aut puniendos uideri homines: antequam peccent: aut certam afferre ciuitati ruinam propter quam coniectura assequeris de sectionem iure non oportere. Iudiciali absolutam inuenies: ex quo clarissime patet deliberatiuum genus omnes constitutiones: earumque partes amplecti: quis negotialem solam recte alias oblique atque retortae: ut iudiciali negotialem. Nam quum primo impetu non erumpant neque ut in iudiciali fieri solet accedant (ei enim: qui accusatoris uices gerit: quare quicquam praepositum dicendum est: quod nunquam iudiciali accidit: unde a defensore accedere hic constitutiones necesse est: quum quae iudiciali statui accedunt ab oratore sepius orientur: neque ad locum quaequam incidant: sed totam ambiunt questionem: ne negotialem amittant: ut illae principalem sed complectantur & tentant: & plerumque ita: quum ea confundantur ut non multi status: sed unus ex illa: & his confici uideatur) non rectas nec propriae accessorias: nec incidentes: uerum obliquas ac retortas appellamus: quare quis eisdem nuncupentur nominibus: diuersae tamen haec aliquid atque iudiciales sunt omnino putandae. Nam quae eandem originem habere non possunt: aliumque finem respiciant: quo fit: ut aliter tractentur: ut paulo post latius tangetur: diuersas esse necesse est. Alioquin tria genera causarum nunquam diceremus. Nullus enim non mente captus eisdem diuersis generibus species subiectas putauit: nisi forte suasionem ac dissuasionem: ut formas generi deliberationi subiceret: sed haec in ipsis formis generum aperte negantur. Haec de origine Nunc de tractatione pauca dicamus. Quum ergo aut constitutiones earumque partes si plures incidunt inuenimus: omnes quidem locos quibus eas constitutiones in secundo absolui demonstrauimus: diligenter discutiamus: si quid ab eis: quod adiumento causae sit inueniri poterit. Deinde haec quoque: quae deliberationis praecipita sunt propria quum

a fine proprio manant: omnia tentabimus nec sepe ratim ab illis in oratione tractabimus: sed singula singulis: aut plura uni si accommodati? ita uidetur posse fieri: distribuemus: quam rem in hoc genere perutile: nonnullis clarissimorum oratorum orationibus declarassem: nisi longum esset exemplis singula complecti: & rem peritis clarissimam futuram confidamus. Præterea quoniam ceterorum quoque industriam ad inquirendum incitandam putauimus: non inutile duximus breuius res singulas tangere: ut breuitate commoti inuestigare cetera conentur. Nam qui omnia dicit: quum nihil quod dubitat lectori afferat: is facit neque præter ea querendum uidentur. Sed ne longius diuertat: quum prius constitutionem deliberationis inueneris: omniaqueque præceptis eius constitutionis ex re tua dici possunt consideraueris: tum demum ea: que a fine deliberatiui generis manant: sic tuæ causæ adaptato: ut minime ab his que de constitutionibus manant seiungi uideantur: sed in unum concurrant: unumque corpus orationis conficiant. Nam ut status statum præsupponunt neque ab eo sepe rantur: ita & loci locos: qua in re naturarum constitutionum sequi necesse est. Nam ut coniunctiores uel remotiores a negotiali sunt: ita & locos coniungi aut sepe rari uidemus. Quare aliter negotiale in iudiciali absoluta: a qua utilitatis solum consideratione distare uidetur: aliter in aliis tractabis: quibus ex rebus patet eorum recte deliberatiuum genus tractare non posse: qui negotiale contempserunt: aut eius naturam non intellexerunt: quos eo magis errare putamus: neque sentire quod agant: quod neque ab ea recedunt quum de deliberatiuo genere loquuntur: & generis putant locos a formis seiunctos inueniri: quum nihil in genere sit: quod in speciem non defluat. Verum quoniam quomodo constitutiones in deliberatiuo inueniri docuimus deliberationis quoque statum proprium in iudicium torqueri doceamus nec ab oratore summo recedamus. L. Flaccus quum in Asia prætor esset ut uicina maria a prædonibus tuta redderet communi ciuitatum impensa classem constituit. Accusatur deinde: quum opus non esset classem constituisse. hic quoniam deliberatio eius reprehenditur tanquam inutilis ac frustra suscepta: his locis dicere causam oportet: quibus animum ad conficiendam classem induxit. Quare negotialis in iudicio est: cui aliquid accedere a iudicii sine non incongruum est: ut quum natura hanc ab illa differre necesse sit: tractatione quoque differat: sed de his hactenus. Nunc ad ea transeamus: que quum ex ipso fine deliberationis defluant a constitutionibus tamen non sepe rantur. Sed quis locis constitutionum admittantur: tamen quoniam ex proprio fine deliberationis profluunt: præcipi sepe ratim solent. Finis igitur deliberatiui generis: ut ante diximus: honestas est: quam ita intelligimus: ut utilitati coniuncta sit. quum. n. et honesto & utili finis emanet: placuit honestatis

fine deliberatiui generis. 3. ca.

uocabulo potiusque utilitatis eum nominare. Nam honesta multa per se etiam quum inutilia uideantur: suscipi uidemus: ut stoicos multos academicos ac cynicos audiuius acquirende disciplinæ ac adipiscende uirtutis gratia non modo collatam sibi ab aliis pecuniam contempsisse: sed etiam suam eiecisse. At contra nemo unquam qui quidem boni estimationem uiri habuerit utilitatem turpem conlectatus est. His ita dictis rerum expetendarum tria genera esse uidentur: uitandaruque ex opposito tria. Nam quedam dignitate sua nullo emolumento capientia ui propria nos ad sese alliciunt: quæ pure honesta nominamus: ut uirtus: scientia: ueritas. quedam non sua ui aut natura: sed quum turpitudinem non afferant propter fructum atque utilitatem expetuntur: ut pecunia: hæc utilia communiter appellantur. quedam & sua ui nos ducunt & utilitatis specie capiunt: ut amicitia: id non quod utile quidem: sed inhonestum ac palam turpe tanquam inconsistens quadruplatoribus: & sicariis: de quo deliberent relinquatur. Primam igitur rerum expetendarum partem: in rectum aut laudabile diuidimus. Rectum est: quod cum uirtute & officio fit: id diuiditur in uirtutem & officium. Virtus est animi habitus rationi consentaneus: que quadripartito diuisa est: iustitiam: fortitudinem. Temperantiam. Prudentia est rerum multarum memoria: & usus quamplurium negotiorum: quo quidem ex usu & memoria rerum multarum calliditas quedam constat: que ratione quadam potest habere delectum bonorum & malorum. Partes prudentiæ sunt memoria: intelligentia: prudentia. memoria est: per quam animus præterita repetit. Intelligentia est: per quam ea que sunt perspicimus. Prouidentia est: per quam futurum aliquid uidetur: atque fiat. hæc quum maxima pars prudentiæ sit: cum multarum rerum memoria & usu: tum uel maxime singularum circumstantiarum acri examinatione conficitur. Quæ in re si quis non parum profecerit intelliget se multum: & in prouidendo & in docendo consecutum esse. Iustitia est æquitas ius unicuique rei tribuens pro dignitate cuiusque: hanc tripartito partimur: ut quoddam natura ius esse intelligamus: quoddam consuetudine: quoddam lege. Nam iustitiæ initium a natura profectus: consuetudine postea & legibus sancitum est: que & si in secundo qualia sint patuerunt: Tamen etiam hic inferenda uidetur. Natura ius est: quod nobis non opinio: sed quedam innata uis inferuit. Eius partes sex sunt Religio: Pietas: Gratia: Vindicatio: Obseruantia. Veritas. Religio est uis insita: que deorum metu: & ceremoniis hominem ducit. Pietas est in patriam aut in parentes: aut in alios sanguine iunctos officium. Gratia est officiorum honorum & amicitiarum memoria & remuneratio. Vindicatio est: que uim & contumeliam defendendo: aut ulciscendo propulsat: & per quam peccata punimus. Obseruantia est per quam

de his que se expetunt

grate & sapientia uel aliqua dignitate antecedentes ueneramus. Veritas est: quæ nos monet: ut res sicuti est: & sicuti scimus dicamus. Consuetudine ius est: quod sine lege propter uetustatem hæret: ac si legitimus sit usitatus est: ut pactum. par. iudicatum. Pactum est: quod iter aliquos conuenit. Par est quod iter aliquos cõs æquale est. iudicatum est: de quo aliquorum aut alicuius iam sententia constitutum est. Lege ius est: quod aut populi: aut imperatoris iussu sancitum est. Fortitudo est rerum magnarum appetitio: & rerum humilium contemptio: & laboris cum utilitatis ratione permissio: eius partes sunt quattuor. Magnificentiã. fideliã. paciã. perseuerantiã. Magnificentiã est rex magnarum cum apla ai cogitatione adstratio. Fidentia est per quam animus in magnis & honestis rebus multum in se fidutiæ certa cura spe collocat. Paciã est rex arduarum: ac difficilium honestatis ac utilitatis causa uoluntaria: & diurna permissio. Perseuerantiã est in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio. Temperantiã est rationis in libidinem: atque in alios non rectos: impetus animi firma ac moderata dominatio. Partes eius sunt continentia: clementia: modestia. Continentia est per quam cupiditas consilii gubernatione regitur. Clementia est per quam animi temere in odium: temere concitati comitate retinentur. Modestia est per quam pudor honestus clarum & stabilem comparat auctoritatem. Hæc quidem sunt fere quæ per se expetuntur: de quibus multo latius ac subtilius philosophi disputare solent. Quare si quis hæc acutius atque perfectius comprehendere uelit adhibebit ad legendos philosophorum eos libros: qui de officio & uirtute scripti sunt: & tempus & diligentiam. Nos hic ista tetigimus: quoniam aliter ne intelligendi quidem huius deliberatiui generis potestas datur. Nam & si iudicis etiam non parum harum rerum cognitio conducere uideatur: tamen deliberationi atque demonstrationi sic propria est: ut sine his rebus nec deliberatio: nec demonstratio quidem dici posse uideatur. Ex his autem quæ de uirtute dicta sunt officium illud oriri uidetur: quod quum ipsius uirtutis ad unumquemque hominum accommodatio uideatur: a uirtute quidem nunquam seungi queat necesse est: Ita enim cum ipsa uirtute se habet: ut neque uirtus unquam sine officio: neque officium sine uirtute inueniatur: quæ quum ita sint tamen uirtus omnium: officium non omnium est. Nam ea uirtus & decorum: quod communi consideratur: si unicuique secundum gratiam: scientiam: dignitatemque suam accommodes: officium appellatur. Quare patet officium esse ex gratia: scientia: & dignitate uniuscuiusque circumstantiisque ceteris secundum uirtutem congruam ac conuenientem actionem. Hæc officia & si oratoris considerationi subiecta sint: tamen quantum ad rem pertinent: quoniam & deliberatio & demonstratio generi multum afferunt: Sufficit paucis qualia sint breuiter ante oculos ponere. Nullus ergo dubitat alia uirorum: alia mulierum esse

officia. Virorum enim regere: & ratione cuncta disponere. Mulierum uiris subiecti: & eos subsequi: nec omnia uelle scire: quæ gubernationi uirorum subiecta sunt. Nam aliter in matris papirij pretextati fabulam sepius incideremus. Fæminarum autem alia quidem uirginum & puellarum: alia matronarum officia sunt. harum uiros diligere ac obseruare: liberos si qui sunt libere educare: uirginum parenti non contradicere nec sermone uti nimis amplo: sed modesto & parco: nam procax quidem sermo: & loquacitas quis neminem deceat: tamen non tam in uiris quam in mulieribus: nec tam in matronis: quam in uirginibus turpis est. In uiris rursum alia puerorum: alia iuuenum: alia senum officia sunt. Nam seni consilium & cura iuuenum plerumque traditur. Iuuenes laborem perpetui: maioribus subsequi: laude accendi uehementer decet. Deinde imperator quod clementiam: prouidentiam: magnanimitatem in omnibus conseruabit. Miles autem non erit quidem earum uirtutum expertus: sed maxime obseruabit magnam quandam in explendis imperiis uoluntatem. In quoniam de officiis dignitatum loquimur: quis non uidet aliud esse: quod ad senatorem: aliud quod ad tribunum plebis: aliud quod ad consulem: aliud quod ad prætorem pertineat: aliud legati: aliud tribuni militum: aliud magistri equitum: aliud imperatoris exercitus: & eius præconis: aut consulis: aut dictatoris officium esse quis non intelligit? Sed eorum omnium aliqua legibus: aliqua consuetudine: aliqua æquo & bono confirmantur. Sunt item alia: quæ parentum ad liberos sunt: aut liberorum ad parentes. Item ad ciues: aduenas: peregrinos: & eos pauperes calamitosos: inopes: aut contra diuites: potentes: felices. Item cum potestate: aut sine potestate: quæ omnia si quemadmodum dicuntur: Ita simpliciter: & fieri deberent: non esset parum cognitionis uidere in unaquaque re quid conueniat. Nunc autem quum adeo inter se permutentur: ut nunquam ferme stabilia sint: sed loco: tempore horum: aut illorum præsentia in uario nimis: atque uario statu inueniantur difficillimum omnium iudicio: & quid deceat inuenire: & quum inuenieris actione non incommoda exequi. Maxime uero tum quid faciendum sit: difficile uidetur: quum ita accidit: ut opponi quædam inter sese uideantur: ut si filius magistratus populi sit. Dubitatum. non diu est a multis quodnam officium patris ad filium: aut filii ad patrem id temporis sit: quorum multum non dubitant: quoniam filius magistratus populi sit: & deambulandi: et sedendi: & salutandi rationem commutatam asserere. Nonnulli tamen solum id fieri oportere asseuerant: quum aliquid quod ad publicam actionem administrationemque pertineat agitur. domi autem: & in his quæ ad priuata pertinent: patres præponunt. Nos quoniam huius rei mentionem fecimus: accidere posse contendimus: ut nunc primum: nunc postremum nunc neutrum recte fieri possit. Nam & magistratus dignitas nonumquam

tanta est: ut non solum foris: sed etiam domi dictatorem: aut consulem:
populi romani recte patri proposueris: & pater si summę auctoritatis:
tum grate: tum honoribus: tum sapientia fuerit a minore magistratu: fi-
lio anteponetur: ac nostra quidem sententia super ea talis est. Horum
ergo magnam habere officiorum cognitionem: & quid consuetudine
ualeat: quid etiam lege sancitum sit: in deliberationibus scire necesse ẽ
Nonnunq̃ enim in deliberando queritur: quod & i aliis fieri potest ge-
neribus: quorum potestas de re proposita deliberandi sit: Aut qui mo-
dus: quod tempus: quis locus: quę causa huius deliberationis esse sole-
at. quę omnia ex medio officioru oriri fonte: qui circũstantiis impli-
citus est præclarissimum est. In deliberationib9 autẽ non ea solum: quę
propter se expetuntur: s; ea etiam: quę ppter se uitanda fugiendaq; sũt
plurimum posse necesse est. Nam quem admodum his quę expetũtur
hortari cõsueuimus: ita his reb9: quas propter se fugiẽdas arbitramur
potissimum dissuadere non dubitamus. Fugienda igitur propter se di-
cimus tam ea: quę & uirtuti officio uidentur opposita: q̃ ea quę quum
finitima fere ac propinqua uideantur absunt inde tamen longissime:
in quibus etiam maior fieri error plerũq; solet: multiq; uirtutis imagi-
ne capti feruntur in uitia poenitus: quum credant nequaquã recedere ab
officio. Nam uirtuti quidem opposita manifesta sunt: ut ignauia for-
titudini: iniustitia iustitę: immodestia modestię: stultitia prudentię: &
per alias honesti partes oppositum inuenire: non difficile est. Quę au-
tem & si finitima uidentur: tamen procul absunt: eaq; re inter uitia re-
ctissime numerantur: ut exemplo ostendemus huius generis sunt con-
fidentię contrarium est diffidentia: audacia non contrarium sed apposi-
tum ac propinquum: ac tamen uitium est: similiter perseverantię: quae
uirtus est pertinacia finitima est: religioni superstitio: & ceteris semper
uirtutibus: quę finitima uidentur. uitia fugienda sunt: quę nonnunq̃
nec certo quidem nomine appellantur. officiis autem propinqua puta-
mus uitia quęcunq; aliqua circũstantia non recte facta uidentur: ut si
potestatem alicuius rei cuidam homini esse concederemus: eo autẽ mo-
do: aut tempore: aut loco: aut causa non debuisse facere contendimus.
Quare quum aliquid huius accidit: ut uel officio rem fieri absolute ne-
gemus: uel alicuius potestati subiectam non esse inficiatione: quum
ex aliqua circũstantia infirmamus obliuientia utendum arbitramur.
Verũ quoniam res expetendas tripartito diuidimus: honestu3 scilicet
utile & coniunctum: honestumq; in rectum & laudabile: ac de recto q̃
tum ad rem pertinet satis dictum est: consequens est: ut de laudabili
breuiter disseramus. Laudabile est quod conficit honestam & presentẽ
& consequentem commemorationem: id ex officio & uirtute nascitur
Quare ab officio & uirtute re quidem non seperatur: in dicendo autẽ

idcirco seperari solet: quoniam non solum uirtus hominibus: uerumẽt
laus p se expetit: qua ratione nõnũq̃ recto p̃termisso a sola laudis pe-
titione cohortamur: quum ostendamus quam famam: quam gloriam
cosecuturi sumus. Item quam infamiam fugiemus: quam ignomiã
euitabimus: si hoc fecerimus: quod ita esse: aut partibus honesti compro-
babitur: quum omnibus laudari uirtutem dicemus: aut moribus: aut cõ-
suetudine omnium: aut sapientioribus hominibus: & his maxime: qui
harum rerum peritissimi habentur: aut ciuib9 nõstris sociisq; laudabile
uisum: iri ostendemus: quę omnia non tenui: sed graui & ampla oratio-
ne prosequemur: sed de honesto satis dictũ ẽ: nunc de utili breuiter di-
camus: quod partim honorum presentium conseruatione: ac absentiu3
comparatione: partim incommodorum instantiu3 propulsatione: ac fu-
tutorum inhibitionem diffinimus. hanc utilitatem quę i ciuilibus quę-
ritur causis totam corpori attribuiamus. Nam res fortunae omnes ad
commodum fere corporis expetimus. Ac ciuitatis quidem quasi cor-
pus ea conficere arbitramur: sine quibus nec ciuitas quidem est: ut a-
gri: portus: pecunia: classis: nauę: milites: focii: quę quis ita se habeant
ut nonnulla etiam horum ad conseruandam ciuitatem necessaria nõ ui-
deantur: tamen qm nullũ est: quod aut huic aut illi ciuitati necessariu3
non sit: Idcirco corpus ciuitatis constituere huiusmodi omnia dicenda
sunt. Nam mediterranea quidem tanq̃ extraneas res quasdam: quibus
non necessario constituatur: sed amplificetur ac exornetur solũ classe &
nautis necesse est. Venetiarum autem præclarissima nostris tempo-
ribus ciuitas nautis: classe: portu non minus constituitur: q̃ pecunia mi-
litibus: fociiq; corroboretur. Hęc ideo diximus: quoniam perutile imo
necessarium oratori putamus: si recte consulere patrię studet: ut dili-
genter consyderet: quibus ciuitatis corpus tanq̃ ad uiuendum necessa-
riis membris contineatur: quibus coadiuuatur: quibus exornatur. Plu-
rimum enim interest ad dicendu3 ad corpus ne ciuitatis pertinere ostẽ-
das rem qua deagitur: aut ad amplitudinem & dignitatem solũ. Ac
primum quum ad salutem necessariu3: secundum quũ ad exornatum
pertineat usus appelletur. His ita consyderatis si quis agros: portus: pe-
cunias: & quę huiusmodi q̃ ampla dicit conficienda: is quoniam potẽ-
torem ciuitatem confici cenleat: amplitudinem simul cum incolumita-
te ciuitatis conseruandam dicit. Quare utilitatis partes duas esse cense-
mus incolumitatem & potentiam. Incolumitas est salutis tuta & inte-
gra conseruatio. huius partes sunt custodia: regionis moenia: portus:
classes: nauę: milites: focii: arma: equi: imperatores clari: pecunia & q̃
ea consequuntur: ut est earum rerum: quę efferuntur & inferuntur di-
ligens obseruatio: reddituũ amplificatio: impensarum diminutio: & q̃
huiusmodi: dum hęc omnia necessario ad constituendam & cõseruandã

De Util. 9. ca.

ciuitatem requirantur. Potentia est non ad sua conseruanda solum: sed
ea etiam: quæ aliorum sunt obtinenda idonea rerum facultas. Potentię
partes sunt hæc: quas & incolumitatis diximus: dum illis amplum quod
dam & excellens ac minus necessariū esse additū intelligatur: ut p̄ ea
non solum ad defendendam iniuriam: uerum etiam ad inferendam ci-
uitas multum ualeat. Sed de utilitate nunc satis. Quare cōiunctum tū
ex utilitate: tum ex honesto consideremus. Huius cōiuncti partes po-
nimus dignitatem: amplitudinem: amicitiam: bellum: pacem: legisla-
tionem. Dignitas est alicuius honesta cultu: & honore: & uerecundia di-
gna auctoritas. Amplitudo est potentia aut maiestatis: aut aliquarum
copiarum magna abundantia. Amicitia est mutua beniuolentia: quæ
consensu ac pari uoluntate conficitur. Bellum aut ad expellendum pre-
sētem uel futurum metū: aut ad amplificandū imperiū ciuitatū cōtētio
Pax est coepti belli foedere depositio. Legislatio est alicuius rei ex sen-
tentiā totius populi dispositio. Ad hanc lationem legis tanq̄ membra-
tā abrogationē q̄ correctionem ac expositionem legū adiicimus. Abro-
gatio legis est quum dicimus non esse seruandam legem: quoniam in
utilis: aut inhonesta: aut utrunq̄. Correctio legis est alicuius rei in lege
additio uel diminutio. Expositio est obscuræ legis interpretatio. At lo-
ci quidem: quibus omnis persuasio aut dissuasio fieri soleat fere omēs
expositi sunt. De his enim & ex his ac eorum contrariis omnis delibe-
ratio fit. Hęc igitur omnia: ut diximus: negotialis constitutionis locis
accommodanda sunt: & quum utilia & honesta: tum & necessaria &
facilia demonstranda sunt. Necessario fieri dicimus quęcunq̄ aut natu-
ra sui: aut casu fieri necesse est. Nam oriri solem atq; occidere mori ho-
minem: uiri flamma. Natura sui necessaria sunt: urbem quāpiam in ho-
stium p̄uenire potestatem simpliciter necesse non est: sed casu. Nam
si ita accidit: ut undiq; hostium copiis circundanda sit: neq; auxilium a-
liunde possit expectare: neq; ciues rerum abundantia: Pręterea uel ma-
nu: uel natura loci muniti sint: nec quid sit: quod hostes inde amouere
possit: urbem ī hostium potestatem uenire necesse est. Ciues autem ab
huiusmodi seruitute liberari adhuc: aut fuga: aut morte: aut deditio-
ne honesta & liberis digna possibile ē. Possibile est facile. Facile: quod nul-
lo aut sine magno labore: sumptu: molestia q̄ breuissimo tempore con-
fici potest. Laborem uero sumptum: molestiam: longinquitatemq; tem-
poris: non simpliciter: sed comparatione rei: qua deagitur considerare
putamus. Nam qui nullus aut paruus labor uideri debet: si rei p̄clarę
gratia suscipitur is maximus iure existimabitur: & si parua quadam de
re subeundus diceretur: sed facilitati ac necessitudi: difficile ac impossi-
bile opposita sunt. Difficile igitur ē: quod sine magno labore sumptu
molestia: longinquitateq; temporis confici non potest. Impossibile

de cōiuncto. 6^{ca}

ca. 6
quę a fine delibationis
fluunt: negotialis acco-
modanda sunt. 7. ca.

similiter ad quod necesse est: aut natura sui fieri non potest: ut quiesce-
re cęlum: moueri sursum lapides: deferri ignem: aut casu si cum alicui
quę superius enumerauimus urbi acciderēt. Impossibile dices ciuita-
tem euadere. Hęc igitur quattuor: quę tam honestati q̄ utilitati adiun-
cta dicimus: siue hortaris: siue debortaris: diligenter consideranda sūt
& ea quidem: quę natura sui: aut fieri non possunt: aut necessario fiunt
quum in dicendi rationem incidunt: nihil erit: q̄ multa dicamus. Nul-
la enim ratione huiusmodi naturā lenire possumus. At in aliis si horta-
mur impossibile non huius: sed difficile: difficile facile esse ostendemus
ut in superiore exemplo si permanere: ac defendere urbem censemus:
multa inueniemus: aut a conditione loci: aut ab incitia hostium: aut a
calliditate & consilio nostro: quibus rem fieri posse: quous difficile con-
firmabimus: deinde quum iam animos auditorum eo q̄ possint euade-
re exuscitauerimus: quod difficile dicebamus: facile appellabimus. Id
que uel ex re ipsa: q̄ cito: q̄ sine magna molestia & labore: si hoc aut
hoc faciemus uel ex cōparatione comprobabimus: nullos labores: nullā
molestiam: nihil esse tam arduum: tam difficile: tam periculosū: quod
pro libertate iocundū uideri nō debeat. E contra uero si debortabimur
facile difficile: difficile impossibile appellabimus. Quod nisi omēs par-
tes bene ac diligenter occupabimus: ac postremo sic eos colligemus: ut
uel uno spiritu oculis auditorum subiiciantur: nunq̄ commode conse-
quimur. Quare quemadmodum ei qui hortatur unū aliquid sufficit quo
rem & fieri posse & facile fieri posse confirmet: Ita ei qui debortat-
ur nihil per se solum sufficit: ut aut impossibilem aut rem necessariā
confirmet: nisi simpliciter res huiusmodi esset. Vnde patet: q̄ qui ca-
su necessariaz aut impossibilem rem dicit: nisi asseueranter omnia cōglu-
tinet: ac sub uno aspectu demum omnia colligat: nihil faciet. qui cōtra-
dicit ei sufficit: ut aut loco: tempore: aut persona quadam: consilio cau-
tione: mendatio: pollicitatione: pactio- ne aliqua: rem facilem possibi-
lemq; ostendat. Pręterea scire oportet non ex ipsa re solum: sed etiaz ex
adiunctione plerunq; huiusmodi necessitudines considerari solere: qd
quum accidit: aut in adiunctionem tota causa transfertur: aut ex utraq;
parte. si res quoq; orationem patitur: cuz exhortationes: tum deborta-
tiones quęrendę sunt. Verum in exemplo proposito satis iam p̄cep-
tus est: quomō ex ipsa re suademus: aut dissuademus. Ex adiunctione
autē hoc pacto: necesse est ut deditioe hostibus te tradas: nisi fame
malles perire. Nam quum rem ipsaz si fieri potest labefactaueris: q̄ nō
necesse sit ut te tradas: Poteris enim te fortiter manu defendere: aut cō-
silio superare hostem: & si quid huius dici potest: ad ipsam adiunctio-
nem uenies: quam si fieri potest: primo negabis: uel q̄ per eius di-
strubuta frumenta diutius possint sufficere: uel q̄ alia etiam inuehi

De adiunctione collationeq;

possunt: deinde honestius esse dices: uel si certum ex fame constaret exitium in libertate fortiter mori: quam in seruitute ignauiter simul & miserabiliter uiuere. Verum quoniam honestum & utile deliberatiui generis finem diximus utilitatibusque partes duas esse putauimus: Vnamque incolumitas: alteram que quum ad uim atque opes spectet usus nominamus: considerandum est cuius istorum adhaeret adiunctum. honestati ne: ut si diceret: necesse est hoc faciamus si honeste uolumus uiuere an incolumitati: hoc modo. Necesse est si incolumes esse uolumus arma preparemus: an usui & commoditati hoc pacto. necesse est si sine incommodo uolumus uiuere: ea exportare: quibus abundamus: ea inuehere: quibus egemus. Omnibus igitur adiunctio inherere nequaquam neganda est. Verum honestas sine qua nec uiuere quidem homo dicendus est: summam necessitudinis obtinet. Incolumitas post honestatem maxime necessaria est. usus & commoditas tertium locum necessitudinis ac leuissimum sub sortita est. haec quum inter se comparanda sint: commoditatem nunquam incolumitati: aut honestati aperte anteponendam esse dicemus quod si causa hoc postulat commoditatem ac usum incolumitatem appellabimus: idque ita esse rationibus: quod sine huiusmodi incommoditate: aut difficile aut nullo modo conseruari possit comprobabimus. deinde incolumitatem comprobabimus honestati: Neque enim ita clare contendemus incolumitatem & tutelam uirtutis honestati preferendam. Nullus enim id aequo accipiet animo: sed quod nihil honestum sit quod salutem non pariat uirtutibus uti non posse qui suas rationes tuto non collocarit: ipsos etiam deos infestos his esse: qui sibi pericula necemque inconsulto assciscunt. Quare incolumitatem preponendam quia nunquam sine honestate sit: honestatem sine incolumitate nomine solum re nihil esse. hoc pacto comparationem faciet: qui tutelam rationem honeste rei preponet. qui contrariam partem defendit: primo si ex re dici potest: non esse honestum huiusmodi: ut non separetur ab incolumitate breuiter ratione: auctoritate exemplo demonstrabit: uel si hoc melius uiderentur auditores suscepturi eum tute uiuere: qui honeste uiuit asseuerabit: non qui in presentia incolumis sit: & eum qui turpiter uiuit incolumem esse non posse: & his in periculis uersari: ut uel se ipsum ac umbram suam pertimescat. Quare non honestatem incolumitati sed incolumitatem honestati coniunctam esse dicet. Vnde si ne honestate incolumitatem nomine solum esse: deinde uel dolorem si is timeatur uel mortem si ea formidetur: dedecore & infamia leuiorem esse considerare: que sit turpitudine consecutura. At non immortalitatem neque eternam incolumitatem consequi: nec esse exploratum illo uitato periculo nullum in aliud periculum uenturos: uirtute uel ultro ad mortem proficisci esse preclarum: fortitudini fortunam quoque adiumento

esse solere. Sed comparatio quidem incolumitatis cum honestate hoc fere modo fieri potest. Saepe autem & ipsum honestum inter se & utile nonnunquam sibi ipsi comparandum est: quod fit si ambae partes deliberationis: aut honeste: aut utiles uidentur. His ergo in causis primo dabimus operam: ne huiusmodi res esse credatur: ut utraque deliberationis pars honesta aut utilis: sed haec honesta: illa turpis: haec utilis: illa inutilis uideatur: primum ex iuridicali absoluta ostendemus: quod hoc natura: lege: consuetudine: iure communi: pacto: iudicatisque innitatur: illud econtra alterum coniecturis assequemur. Quare natura rei: loco: tempore: persona causa. Hoc utile: illud inutile: per contentionem ostendere poterimus. Deinde si ex causa fieri uideatur: per obstitentiam utrunque utile aut honestum confitebimur: & hoc tamen honestius aut utilius esse contendemus. Idque iisdem de causis: & ex iisdem locis comprobabimus. Praeterea in comparatione utilitatis: quum locorum: temporum personarumque contentio sit: ut quid bellum ne: aut pax ex ratione nostra fieri posse consideramus: non circumstantialia solum conferendas arbitramur. Verum etiam cetera: que aut circumstantiis attribuuntur: aut eas consequuntur. Non enim solum: cui locus commodior: cui tempus aptius: quis meliore causa nititur considerandum est: sed militum etiam numerus: uoluntas: industria: exercitatio: audacia: obedientia fides imperatorum. Praeterea haec fere omnia scientia: fortuna: uirtus: auctoritas: utriusque ciuitatis pecuniae: arma: equi: naues: nauis: nautarumque peritia: & patientia. Similiter quoniam gens audacior: bellicosior: maioris animi adeo: ut etiam uicta non se uictam reputet. at altera ignaua: timida: que uerbis solum se effert: & in aduersis rebus omnino concidat: in secundis tumore corrumpatur. Ita rebus corporis animi externis facta contentione per demonstrationem quid utile: aut quid utilius facile uidebimus: que omnia ita dicemus: ut simul quoque: quid nobis factu facile: quid illis: quid difficile aut difficilior: quid necessarium impossibileque sit: si opus erit appareat. Eisdem enim rebus corporis animi externis: haec quoque comprobantur. Amplius id quoque breuiter: hic commonendum puto: laudem: utilitatemque: ac eorum opposita quadripartito: ut in secundo diximus spectare oportere: hoc pacto. Si hoc facimus: & si qua praesens est infamia diluetur: & que in posterum consequeretur euitabitur aut lenietur: aut quam habemus laudem conseruabimus: & maiorem acquiremus. Item ex parte commodi ac incommodi: si hoc facimus: aut non facimus: & presentia comoda continebimus: & adipiscemur maiora: & si quid incommodi est abicietur: aut diminuetur: & quod incommodi futurum erit: non aderit: aut minus aderit. Sed iam nihil esse puto quod ad deliberationem pertineat: cuius fontes & radices non apuimus. quorum omnium illud maxime in omni deliberatione memoria

tenendum: ut maior orationis eo conlectatur: quod magis obstat: ut
uerbigratia si bellum agendum dicis: cum quibus ad bellum opus est a
critex conlyderaueris: quod armis: militibus: classe imperatoribus: nau
tis: si quid horum facile haberi posse non uideatur: quomodo compa
rari queat enodabis: & quoniaz hęc pecuniis apparantur: eaz quoq; cō
pnam: unde acquiretur: nisi impromptu sit declarabis: idq; ordine faciē
dum si qua de facultate pecuniarum dubitatio subesse uideatur. Quaf
resolutionis atq; cōpositionis fere modo cuncta nobis utrinq; exco
gitabuntur: & ex comparatione si opus est nostra efferentur: hostiuz de
primentur: aut si re aliqua hostes antecellunt: uel pluribus uel potiori
bus nos superiores ostendimus. Verum hęc de deliberatione sufficiēt
de qua longiorem sermonem contexuimus: quoniam nullus satis do
ctrinam hanc explicasse: aut gręce: aut latine nobis uisus est. Nam om
nes: quos ego legi: uix de hoc genere principium pęcipiendi fecerūt
& finem statim attulerunt: siue q; rem difficilez rati sunt: siue q; usu
rerum potiusq; pęceptis confici putauerūt. Nos nō ab re fecisse arbi
tror: q; q̄ tum oratoris interest explicare conati sumus. Nunc de demō
stratiuo dicemus: si prius id cōmonuerimus cętera in deliberationib;
similiter ac in iudiciali genere fieri solere. Argumentationis enim mo
di: propositiones: rationes: confirmationes: solutiones: eodem modo e
tiam hic fieri debere nullus dubitat. perorationes similiter: aut p enu
merationem: aut p conquestionem: aut per amplificationez conficiūtur
Nam & utilitas: uirtus: laus amplificanda nonnunq;: quum horum gra
tia aliquid faciendum exhortamur: & calamitas & miseria praeterita
instans consequens ante oculos per commiserationem ponēda est: quū
erumpere ab is malis: ad quicquam boni suscipienduz cohortemur.

demonstratiuum est: quod attribuitur in alicuius certę personae
laudem uel uituperationem cū amplificatione. Eius partes sunt
laus & uituperatio. Laus est oratio amplificatiua rerum bonarum: quas
certę inesse personę dicimus. Uituperatio est oratio amplificatiua rez
malarum: quas certę inesse personae dicimus. Verum & si certaruz per
sonarum laudem & uituperationem esse affirmo: non tamen ignoro
has demonstratiui generis partes non solum personis: sed rebus: tem
poribus: locis: plantis: animantibus etiam nonnunq; attribui. Nam ut
singulos sępe homines: gentesq; uniuersas demōstratione aplectimur:
sic uirtutum aliquam uer: aut estatem: montes: ortos: uites: lauros: bo
ues: equos: aut uituperatione: aut laude dignos putamus: quę omnia:
quum de his dicitur personarum tenere locum arbitramur. eisdem e
nim locis fere in horum atq; in personarum demōstratione utenduz
est. Quare ut hęc cōmodius transigere possimus: huius quoq; generis
quo p omnes ptes suas absoluta inuentio sit: pęcepta breuiter exponēda

2 Demonstratiuum genus 88
uident. Nā quis raro i uita hoc genus separatim temporibus nostris
accidere posse forte uideatur: ac in iudicialibus & deliberatiuis causis
sępe magne partes eius uersantur. Etenim ita se habere tria hęc gene
ra sępe conlyderauimus: ut unum in altero sępissime inueniantur: ac ni
si alterum alteri innitatur: nō posse graui atq; facunda: uereq; oratoria
oratione absolui. Nam deliberationis partes in iudiciali: tum occupa
re necesse est: quum acriter quicquam peccatorum puniendumhorta
mur: ne illius rei q̄i auctoritate iudicum sumpta licentia omnes in eius
modi scelera ruant. quę enim incommoda euenient accusator contraq;
dēfensor: quid commodi ex absolutione: qui deliberationis loci sunt: di
ligenter & conlyderant & exponunt. Quid enī in eodem iudiciali: non
ne magna demōstrationis pars conficitur: quum ostenditur q̄utilius
uitę hominum: aut cōtra is: cuius de re agitur fuerit: futurus ue sit: &
causa: quae plurimum in coniecturis ualet: non ne nisi demōstratione
uitę probetur: partim conficit. Idem in relationibus: aliisq; constitutio
nis partibus solet usui euenire. Iudiciale uero genus duobus in reliqs i
ueniri: cui dubium nunq; fuit. Nam quum iudicialis constitutio eius
generis propria uideatur: ea cęteris in generibus plerunq; uersari solz
ut si quum faciendum ne sit quicquam deliberes iure ne fieri possit cō
lyderes. similiter quoq; si iure aut iniuria uituperandum uel laudandū
quęq; contenderes: atq; id ipsuz demōstrationis genus quū i plures de
liberationis locos: quum maxime in exhortationes belli aut pacis: quuz
uires hostium nostris uiribus comparantur: ita incidit: ut huiusmodi
cōtentione fieri quidē aliquo pacto possit: nisi demōstrationis locis
utaris. quas obres si quis uno in genere q̄ plurimum ualere desyderat: is
oportet: ut in oibus elaboret. quoniā ergo non minus industrię in hoc
quoq; genere causę conlyderandum putamus: ut diligenter ac breuiter
hęc etiam pars absoluat: per partium orationis ordinem: documēta
exponi debere intelligo. Partes orationis demōstratiuz: ita ut in aliis
sex esse putamus. exordium semper ferme per principium tractatur
Nam & si ex consuetudine accidat: ut in nonnullis uenetę ciuitatibus
fieri uidi: ut necesse sit aliquem laudare: q̄uis minime probus uideatur
tamen beniuolentia capta ex hoc ipso quod officio nostro fiat: & q; bo
nam consuetudinem seruandam putamus: quę probos meliores ipro
bos bonos sępe reddere consueuit: ad reliquas oratiois partes ueniend;
de quibus mox dicetur. Principium ergo: aut ab nostra: aut ab eius de
quo dicitur: aut ab eorum qui audiunt persona: aut a rebus ipsis sumi
tur. A nostra persona si laudamus: aut officio facere uel q; causa neces
situdinis intercedat: uel q; in eo loco honore dignitateq; sumus: in qua
qui fuerunt semper huiusmodi minus susceperint. Hoc tamen tum fa
ciendum arbitramur: quum non honeste effugere possumus: quin uel

219 22 de gne demōstratiua
c. 1. 67 ut pfecta

genam se comedunt. 1. ca

de exordio demōstratiui

improbum laudemus. quo i casu etiam illa non erunt aliena. nos ideo suscepisse laborem: ut opera nostra non paruam utilitatem uniuersae ciuitati conferamus: bene nos respexisse laude improbos probos: bonos meliores fieri. hic tamen si is quoque audiret: de quo dicimus: ne eum offendamus: addere possumus certo scire nos hunc probatum uirum ita excitari laudibus: ut ex probo meliores futurum non dubitemus: aut a studio facere affirmabimus: quod huiusmodi uirtutis sint: qui laudantur: ut ex laude ipsorum appareat qualis nosterque animus sit: & simul nobiscum ceteri ad similem uirtutem accendantur. Si uituperabimus: aut merito facere: quod ita tractati sumus: aut studio quod utile putemus esse ab omnibus unquam malitiam atque nequitiam cognosci: uel quod placeat ostendi quod nobis displiceat: aut officio: quod in eo loco honore dignitateque sumus: ut hoc nobis uel necesse faciendum sit. Ab eius persona de quo dicimus: si laudabimus dicemus illius facta posse uerbis consequi neminem: quoniam huiusmodi sint: ut omnium laudatorum eloquentiam facile auertere possint: omnes illius uirtutes predicare oportere: uix aliquid eo dignum ab omnibus dici posse. Si uituperabimus paucis commutatis eodem fere modo dicemus. Nam quoniam laus uituperationi opposita est: si pauca laudationis uerba in contrarium uertes uituperationem nimirum conficies. Ab auditorum persona: si apud eos laudabimus: quod hominem cognouerint: dicemus nos monendi causa pauca dicturos. Sin essent ignari: ut talem uirum uelint cognoscere petemus: quoniam in eodem uirtutis studio sunt: qui audiunt: atque ille quem laudaturi sumus. Praeterea sperare nos facile iis huius facta probaturos: qui ad haec sermo parati sunt: qui quum sua studia praeclearis uiris placuisse uideant: alacriores ad complectenda huiusmodi uirtutem efficiuntur. Contraria erit uituperatio: quoniam nouerint pauca de malitia: nequitiaque eius dicturos: quod si ignorarent: petemus ut cognoscere uelint uti singularem malitiam uitare possint. Praeterea sperare nos illius uitam ipsos uehementer improbaturos: quoniam dissimiles sint. Ab rebus ipsis incertum esse quid potissimum ex tanta multitudine rerum: quas optime gessit: laudare debeamus: uereri ne quum multa dixerimus: plura praetereamus: nullam esse orationem: quae illius factis non uincatur. & si quem ex eloquentia laudaturi sumus: in hac excellentia rerum ipsius opus esse oratione dicemus: & quae huiusmodi sunt: quibus contraria sumuntur in uituperatione. Principio ita tractato: narratio non erit ulla: quae necessario consequatur: sed si quid inciderit quo aliquod factum eius de quo loquimur nobis narrandum sit: cum laude ac uituperatione apta prout res postulat narrabimus: sed narratio sicut nunquam fere incidit: quam laudamus: cuius facta nota sint: & sola amplificatione indigent: sic semper inuenitur: quum quid fecerit ignotum sit: quae non uno in loco tota

*Narratione ad diuisione
3° ca^m*

ut in aliis generibus cogitur: sed passim: ut quicquam amplificandum est: breuiter narratur: quod & in aliis accidere posse propter multitudinem rerum non ex reo solum: ut dictum est: uerum etiam ex accusatore Cicero iuerem testatur. Diuisione utemur commode si naturam eius rei quam laudamus diligenter quibus consistat considerabimus. non enim oportet (ut plurimi putant) quoniam omnis demonstratio: aut ex rebus quas externas appellant: aut ex his: quas corpori aut animo attribuunt. in has partes semper orationes distribuere. Nam & fastidium auditoribus pareret si saepe fieret: & ignorantiae uitium non euitaret: si quis rei naturam relinqueret: & his communibus semper esset occupatus. Quare optimum factum putamus: ut in iudicio atque consilio is bene partitur qui quum omnia: quibus facile absolui possit causa considerauerit: ea reducit in paucissima quaedam genera: quibus in diuisione utitur. sic hoc in genere: si poeta uerbigratia uel orator laudandus est: danda est opera: ut intelligamus quibus rebus poeta eximius aut eloquentissimus orator ad tantam facultatem profectus sit: quae omnia ad quae pauciora maxime possumus reducemus: deinde unum quodque etiam eorum si in plura diuiditur: locis suis distribuemus. Sic enim eloquentiae magister Cicero: cuius quum clarissimas legimus orationes: multa diuina huius artis ornamenta nobis affluunt: quum scribimus: ea solum notamus: quae occurrunt: sic inquam ipse in oratione pro Pompeio proficiendo in ea parte fecit: in qua summas imperatoris laudes diligenter persecutus est: ubi & si laudatio ipsa. Pom. propter consultationes adhibita sit: diuisio tamen non aliena ab ea distributione est: quae si summum imperatorem laudare uellet: non ut proficeretur: sed ut clarior fieret adhibenda fuisset quid ergo dicit: Ego enim sic existimo in summo imperatore quattuor has res inesse oportere: scientiam rei militaris: uirtutes: auctoritates: felicitatem. Oportet igitur si Ciceronem imitari uelis in eas partes breuiter ac absolute diuidere: quae totam rem complectuntur: atque constitunt. deinde singulas partes loco suo in minora decidere: si ita faciendum uidebitur: aut est non distincte: sed paulo confusius agere: si hoc commodum fuerit: quod ipse in eadem oratione facti uult. Nam quum multas dicat esse uirtutes imperatorias: multasque numeret confusius post eas is equitur qui ad distinctam diuisionem pertineat. Quod quare faciat: aut in cometariis eiusdem orationis: aut quum de summa grauitate oratoris agemus: latius dicetur. Nunc quoniam de confirmatione & confirmatione huius generis dicendum est: quae partes orationis nunquam bene posse tractari uidentur: nisi quis constitutionem causae nouerit: habeat ne constitutionem demonstratio differendum est. Magni enim interest: quum causa proponitur scire sit ne constitutio querenda: quae totam causam contineat: quam principalem nominamus: an in dicendo solum

*An demonstratis generis Antu
beat. 2° ca^m*

emergat atq; erumpat: quaz incidentem dicimus: qua in re difficili atq; obscura uererer equidem: quod sentio aperire: nisi uiderem nullo pudore multos in medium afferre: quoz opinantur: & si non solum falsa: uerum etiam inutilia nimium ad dicendum existant. Dicunt enim demonstratiuam causam: non minus q̄ deliberatiuam: uel etiam iudicalem: constitutiones suscipere: quem errorem tam magnum: tam ad dicendum incommodum: tunc iure reprehendisse arbitramur: quum eas rationes: quibus niti uidetur: cofutauerimus: quod ut facilius fiat: rationes eorū prius breuiter exponemus. Primo igitur Ciceronis: Quintiliani: Victorini: Martialis cuiusdam auctoritate ratuz dicunt esse: quod sentiunt: deinde nullam unq; causam censent esse dicendam: quoz constitutione aliqua non contineatur. Quare cecos nos penitus esse asserunt si demonstrationem & causam esse censemus: & nulla constitutione completi. hoc enim natura ipsius rei nullo pacto fieri posse affirmant. Idem enim asserunt esse hominem sine ratione: & causam sine statu inueniri posse. Tertio facti aiunt controuersia in omnia tempora distribui: Nam & quid factum sit potest queri: hoc modo. Occiderit ne aiacem ulyxes & quid sit hoc pacto: bono ne animo sint erga rem. p. fregellani: & quid futurum sit hoc modo. Si carthaginem relinquerimus incolumem: nunquid sit incommodum ad rem. p. peruenturum. Hec enim a Cicerone ipso in primo rhetoricorū ita exposita sunt: quo fit: ut ad hanc rationez auctoritas quoq; tanti uiri accedat: in quibus omnibus: cum coniectura comprehendatur: eam coniecturam: quoz in presenti tempore uersatur: uel uictorino testante: quum describendi fregellani: ac ex laude: uel uituperatione ipsorum demonstrandum sit: bonum ne uel malum erga rem. p. gerant animum demonstrationis esse dicunt. Quarto si clarissimorum hominum orationes in demonstratiuo genere constitutionibus absolute sunt: necesse esse dicunt: ut uel male huiusmodi orationes conscriptas arbitremini: uel non posse demonstrationem constitui sine constitutione aliqua concedatis. At constat si quintiliano credendum est. C. Cæsarem in uituperando Catone tribus usuz fuisse constitutionibus: idq; Ciceronem ipsum notasse: aut ergo casu: aut impetu quodam nature: a qua tamen profecta omnis ars est: non arte Catonem uir ille uituperauit: aut si arte usus est: non potestis negare constitutiones ita demonstratiuum habere genus: ut ne genus quidem sit: si ab omni constitutione destituatur. Nam primum quidem si dicetis. C. Cæsares impetu non arte uituperationem illam edidisse: nihil amplius nobis uobiscū erit: qui tam impudenter huius artificii auctores contemnatis: hęc illi quum dicunt contentionis nobis multo cupidores esse uidentur q̄ ueritatis. Ita enim eos controuersia uerbi exagitat: ut neq; se ipsos neque nos recte intelligere uideantur: uerum ut apertissime omnes percipiāt

quibus uel parum huius facultatis inest rem sicuti intelligi debent breuiter exponemus: deinde argumentis rationibusq; suis facilius respondebimus. Demonstratiuum genus: quum simplex est ac purum hoc est solum demonstratiuum absq; deliberatione quapiam atq; iudicio semper id amplectitur: quod certum est: quod cum ueterum usu: quo inuenta omnis demonstratio est: & consuetudine laudandi uituperandiq; tū maxime rōe cōprobatu. Nam & qui ultima demonstrationis initia querunt: inde asserūt laudandi consuetudinem ortam: q; qui in gymnasiis: palestra: cestu: cursu: aliisq; huiusmodi generibus: aliis in contentione uicebāt & coronari & laudari solebāt. Quā rē p̄dari odq; qb? olympionicos ad astra tollit: confirmant: qua in laudatione non solum re: s; ne suspitione quidem affuit unq; aduersarius. hanc consuetudinem ide acceptam: omnes quoq; oratores: qui in hoc genere uersati sunt: diligēter conseruant. Raro enim huiusmodi orationem inuenies: in qua sibi orator aduersarium totius huiusmodi causę confingere audeat: quod ratione fieri necesse est. Nō enim uidetur absq; ratione fieri: quod crebro fiat. Quare si rationem aperuerimus: & pristinam consuetudine: & orationis usum: recte sine aduersario constitutam intelligemus. Si laudator & uituperator hoc in genere inter se aduersarii non sunt: nemo unq; aduersarius inueniri poterit. Nam quum ita iter se oppositę sint laus & uituperatio: ut accusatio & defensio: persuasio & dissuasio: oportet ut accusator defensori & dissuasori suasor: sic uituperatorem laudanti aduersarium esse. At in demonstratiuo genere laudator uituperanti nunq; re aduersarius est. Relinquitur ergo ut genus hoc aduersario careat. Nam si quis Ciceronem uerbigratia laudandum contendit: atq; alius eundem non laudandum opinatur: itq; inter se aduersarii sint: iam huiusmodi demonstratio de natura sui decidit: & aut iudicialis: aut deliberatiuum genus complexa est: quomodo non negamus constitutiones in demonstrationem incidere. Verum quęstio non de hoc: neq; de incidenti constitutione habetur: de qua paulopost uidebimus: sed utrū demonstratiuo generi ex natura sui principalis non incidens constitutio attribui possit: quod a deo falsum est: itaq; aliena omni ab demonstratione constitutio uidetur: ut nec demonstratio quidem sit: si constitutionem recipiat. Necesse est enim ubicunq; constitutio inueniatur: ibi & aduersarios de re aliqua inter se contendere. Est enim: ut & nobis i primo expositum est: & omnes conclamant nihil aliud constitutio nisi defensoris prima depulsio cum accusatoris in simulatione coniuncta. Porro quum aduersarii de re quapiam contendunt: tunc decerni: diiudicariq; aliquid necesse est: quod primo iudiciali deinde deliberatiuo accidit. Quare demonstratiui generis proprium erit omni constitutione carere. Aliter enim res: quoz demonstratiuo generi subiicitur: certa non

erit: sed in controuersiam trahetur. laudandus est: quod linguam latinam eloquentia sua decorasset Cicero: si nullus contradicit demonstratio pura est: neque ob id qui laudat tacere debet: quod enim laudandus sit: omnem laudatori tacite concedimus: quibus uero laudibus: quampluribus: quam firmissimis rationibus comprobatis: audire desideramus: quo fit ut ea: quae in consistentia in aliis generibus essent: hic consistent: neque pugnantia dicimus? quod consistere aliquid absque statu putemus. Hoc enim generibus ceteris accidit necessario: quod & aduersarii sint. & principales status: & quidem clare ac explicite inueniantur. Hic tamen unde principalis oritur re non sit: ut tibi ipsi obiciis: ac aduersarium adesse fingis. Ita statum occulte. & implicite oriri necesse est: quod ad constituendam causam in demonstratiuo genere sufficere res ipsa docet. His ita dictis rationes suas qualesnam sint consideremus. primum inquit: ut Cicero in ueteri: & Victorinus: qui eos libros rhetoricorum exponit omni in genere incidere constitutiones confirmant. Nam quum dicitur bono ne animo sint erga rem. p. fregellani describendi nobis sunt fregellani: qui semper uidebantur aduersi. Quare hoc in themate demonstrationem contineri Victorinus putauit: neque nos negamus: sed tamen principalis hic causa demonstratiua non est: sed ad probationem principalis incidit causa. Nam ut saepe dictum est: non ab eo quod probat: sed ab eo quod probatur causa conspicienda sunt. At hic principale illud bono ne animo sint demonstrationis non est: quod uel ipsa propositione praeclarum est. Sic enim in duobus generibus in demonstratiuo certius ut omnis absit controuersia proponitur: hoc pacto. bono animo sunt fregellani erga nos. Principale igitur illud non est: quod aduersi rei. p. alias quoque fuerunt: aut non: sed & certum ex historia esse potest: & principalem questionem probat. Quare: si qua etiam constitutione hoc secundum pertractandum fuerit: ea non principalis: sed incidens constitutio dicenda est. Neque tamen haec pars si per se tota consideratur: recte demonstrationis erit: si constitutionem recipiat: oportebit enim depulsionem intelligere: qua demonstratio caret. Nos autem non de huiusmodi: sed de pura demonstratione: neque de incidenti statu: sed de principali disputamus. Nam incidens quidem non in huius causis solum: sed etiam in his: quae uere demonstratiuae sunt inuenitur: ut si cuius laudem Ciceronem iure parentem patriae ipsum appellandum putem: quod Catilinae infringit consilia: idque uererer ne ex quo animo auditores acciperent: atque propterea mihi ipse obiicerem obiectaque resellerem: incidenti constitutione iuridicali in demonstratiuo genere uterer: quod saepissime fieri non negamus. totam etiam questionem demonstrationis laudandum nec ne aliquem uideri constitutione: prout qui dicit aduersarium sibi fingit implicite contineri censemus: aperte quarendum pernegamus. Nulla enim

est: quod qui contra dicunt non intellexerunt: aut consulo praetermiserunt. Quare nobis uidetur si auctoritas eius qui demonstrationi statum attribuit tanta est: ut negari honeste non possit de incidenti locutum constitutione dicendum esse: quod & Ciceronis exemplo: bono ne animo sint erga nos fregellani latissime patet: in quo ea ipsa demonstratio: & alii coniungitur: & principalis non est: deinde quum nullo pacto causa sine statu posse constitui arbitrentur: uehementer errant. Causa enim est res quae cum certarum personarum interpositione in dicendo proponitur. Constitutio uero est prima deprecatio defensoris cum accusatoris in simulatione coniuncta. Quare constitutio quidem omnis: & causa erit. Habet enim certas personas defensoris: & accusatoris: aut suae personae & dissuasoris. Nihil enim refert quantum ad hanc rem hoc aut illo uocabulo contententes appellare: non autem idcirco & causa omnis constitutionem necessario complectetur. Nam ut proprium est constitutionis controuersia: ita causae proprium omnes aiunt certarum personarum interpositionem. Id autem etiam sine controuersia consistere posse quis non uiderit? Nam quum sit controuersia certarum personarum de re quapiam contentio ipsa quidem causa est: & iudiciali maxime: tum ab aliis: tum a Cicerone ad harenium attribuitur. Causa uero quae certam personam requirat: eamque absque controuersia ac contentione possit adipisci: demonstrationem sine constitutione constitui posse manifestum est: fieri enim non potest: ut quoniam homo animal sit omnis idcirco quicquid animal sit & homo sit. Nam hoc quidem ne insanus unquam diceret: at causas genus: & quidem supremum constitutionis etiam ipsi dicunt: sed non uident non omni causae: sed ei solummodo subici constitutionem: quae controuersiam ac contentionem suscipiat. Nam quum tria genera causarum etiam ipsi ponant uni per se toti inesse controuersia non potest. Nam & si nulla species sine genere: genus tamen absque hac specie esse potest. Quare taceant aliquando & graecos harum rerum inuectores sequantur: apud quos nullus unquam hac de re dubitauit. Praeterea si diuersorum generum diuersae sunt species: necesse est: ut in deliberatiuo aliter quam in iudiciali status oriebantur. Aliter etiam hic & per obiectiones incidere uel implicite: atque occulte excogitari: quod dicendi ratio ostendit: non ut in superioribus aperte inueniri. Quartum dicebant (nam tertium ex his: quae iam dicta sunt: facile refellitur) clarissimos auctores a maximis oratoribus constitutionibus in demonstratiuo genere uti notatos fuisse: quod si demonstratiuum genus simpliciter illi tractarunt: incidentes status fuisse dicemus. Nam principales fuisse qui poterant: & enim si omnis constitutio depulsio est aduersarii: ubi depulsio non est nec constitutio est. At demonstratio constitutionem principalem non habet (Caret enim aduersario) caret igitur constitutione. Sed in uitupando

Catonē uirū est statu. C. Cēsar. incidenti ergō uel si uolueris principali demonstratio tibi simplex non erit: sed iudiciali generi permixta: quod equidē facile concesserim. Is enī erat Cato cum genere tum maxime uirtute: ut nemo esset ferme non inuidus: qui eum summis nō putaret decorandum laudibus. Quem quum Cēsar uituperare instituisset: omnibus fere se aduersarium profitebatur in eo uituperando. Quare quū ceteri laudandum ipse solus uituperandum sentiret Catonē: & quū aduersarium & depulsionem tanq̄ in iudicio afferri huc uideamus: constitutionem, ex depulsione nasci necesse est: sed simplicitas demonstratiui generis conseruari non potest. Nam eius proprium esse rerum bonarum malarumue: quas inesse cuidam omnes facile concedunt. ap̄ta expositionem nemo unq̄ negauit. Quare hoc iam ratum habeatur demonstrationem omni constitutione natura sui carere. Inanem enim oratori laborem imponemus: si principalem in hoc genere constitutionem sibi inueniendam putabimus. Nam quum oporteat ex depulsione statum inueniri: ac nulla insit principalis depulsio: nescio quam cōstitutionem aliquis queret: nisi quis fortasse dixerit fingendum nobis statim a principio causę aduersarium esse: quod si quis uerum putauerit: is si sibi ipse constare uult confiteatur oportet fictam quoq; non ueram demonstratiui generis constitutionem inueniri. Verū nos fictas has constitutiones a quibus fictos quoq; locos fictaq; argumenta nasci necesse est: in ueris præmittamus: & ad præcipiendum reuertamur. hoc tamen prius dictum uelim illud quoq; importunitatem eorū ostēdere: qui constitutionem in hoc genere principalem querunt: quod si quis a licuius status ordinem in demonstratione: quemadmodū in aliis generibus per totam orationem sequi uoluerit: eum nihil habere: quod dicat præclarissimum est. Adeo natura rei repugnat: & obstat. Quare quod re fieri non potest: id querendum præcipere dementię putandum est. Nam qui non uidet demonstrationem locis suis nulla ratione constitutionis adhibita: Quod ceteris generibus accidere non potest: peragi poteris oratorię facultatis omnino ignarus ex cupiditate contentionis omnia perturbat. Sed hos relinquamus. Nos quod uel si nullā cōstitutionum scientiam habueris locis propriis tractari potest: Id natura sui nulla constitutione necessario sustineri intelligamus. erit ergo genus sine specie: sed huius generis omnis status incidenter species ē uel etiam accedit: suę illę sūt: quę diuersitate laudatarum rerum tanq̄ in diuersis statibus locos aliquantulum immutant: ut hominis: plantę: domus & huius rerum laudes: quas & absq; statu ample peragi posse & locis & reb; differre patet. Quare & specie diuersas atq; disparas manifestum est esse. Illud deniq; non prætermiserim accessorium statum non ex fictione solum obiectionis oriri: sed nullum ē certum statum

præsupponere. Quare aragnearum eum telis simile ēē necesse est. Verū hæc oratio defendendęq; ueritatis studium longius nos euexit. Quare nunc ad præcepta inuentionis redeamus. Omnis demonstratio ab his locis fuit: quos personis esse attributos diximus. Verum ut res latius atq; altius repetatur communioręq; modum eiusdem rei exponamus: confirmationis demonstratiue tres sunt loci: nam aut ab animo: aut a corpore: aut a rebus externis omnis demonstratio capitur. Animi sunt quęcunq; consilio & cogitatione fiunt: ut Prudentia: Fortitudo: Iustitia: Temperantia: de quibus ante dictum est. Corporis sunt quę natura corpori attribuitur commoda: uel incommoda: ut uelocitas: robur dignitas: ualido: & quę contraria sunt. Externas res dicimus quę casu: aut fortuna secunda aut aduersa solent accidere ut genus: educatio: diuitię: potestas: gloria: affinitas: & eorum contraria. Verum quoniam omnis honesta laus: ac uehementis uituperatio: ex his quę animi sunt conficitur: Idcirco cetera omnia ad res animi trahere commode oportebit: ut si bono genere natus fuerit: dicemus parem: aut excaelsiorem suis fuisse: sin humili: ipsum suis non maiorum uirtutibus laudem consecutum. In uituperatione si bono genere ualde degenerasse a suis: nec mediocri eis dedecori fuisse: sin malo: tum ipsis detrimento fuisse. Similiter in educatione si laudas: quod in liberalibus artibus fuerit eruditus: quod id ætatis: quod plerique omnes ocio & uoluptatibus consumunt bene ac honeste bonis disciplinis tradidisset. Sin uituperas a bonis se ipsum artibus aperte subtraxisse nihil sibi defuisse præter se ipsum. Item si dignitas ac forma corporis fuerit: laudi sibi non ut ceteris detrimento atq; dedecori fuisse. Amplius uires uelocitatem egregiam: ceteraq; huius summa industria honestis ac crebris exercitationibus comparata fuisse: bonā ualitudinem ex perpetua diligentia & temperantia cupiditatem acquisitam. In uituperatione si erunt hæc corporis commoda: his male usus dicemus: quę natura egregia esset consecutus: ac ideo magis uituperandum: si non erunt omnia præter formam ipsius culpa & in temperantia accidisse dicemus. Similiter in potestate: paupertate: diuitiis: gloria: amicitiiis: inimicitiiis qualēnā animū habuerit considerauimus: & quid fortiter: quid ignaue: quid prudenter magno animo iuste continenter uel contra gesserit ostendemus. Idq; nō in factis solum: sed et in dictis obseruare licebit. Nam quoniam ut diximus uera demonstratio ex animo habetur: ac animum tā a corporis rebus & extraneis: tam a factis & dictis nonnunq; comprehendimus & a dictis nonnunq; facilius (Animi enim simulacrum orationem putamus) necesse est: quid in omnibus his animi uitium uel uirtus appareat: non parua cura perspicere: quę si huiusmodi erunt: ut quis concedere possit ita esse ut dicimus: dabimus operam ut quę maxime

de locis demonstratiui generis

ampla & magna oratione efferantur. Nihil enim magis proprium est demonstrationi quam ampla oratio: quod si nonnulli suspicantur aliusmodi atque nos uolumus forte uideri rationibus earumque confirmationibus: de quibus iam unde inueniantur docuimus comprobanda nobis sunt: obicere etiam nobis ipsis: id quod obstare uidetur: & soluere a locis eius constitutionibus: quam obiectio nobis obtulit: aliisque modis: quibus diximus solutionem fieri non inutile est. Abstrahuntur enim hoc pacto ab eo: quod opinabantur auditores facilius: quod ita faciendum est: ut nunquam ab ampla oratione discedamus. Quam amplissimam cum propriis: tum communibus locis efferemus. Nam genus educatione: operationesque alicuius ieiuna oratione: atque exanguis exponere: id quidem non est demonstratiuo genere uti: sed historiam conscribere. Quare qui aliquem laudat: & exili quodam dicendi genere res suas solum exponit: is quid sit demonstratio parum intellexit. Ac huiusmodi multa his nostris temporibus omni refertis ignorantia fieri animaduerti: & quod molestius ferendum est ab his maxime: qui huius orationis copiam magistros se profitentur: qui quum uel clarissimos imperatores laudent: quorum res gestas amplissimas existimant: ab exili tamen & arida oratione recedere non possunt. Quamobrem sepius dicendum est: demonstratiuum genus ne demonstratiuum quidem esse: sed a natura excidere nisi crebris amplificationibus absoluat. Ordinem autem in demonstrando conseruare hunc licebit. Primo genus hoc est quibus maioribus natus sit ostendere: deinde cum educationem amplectis fueris ad iuuentutis studia uenire ac deinceps operationes uirilis etatis amplecti. Primumque quod primo gestum sit cum amplificatione proferre: aut si ita uisum fuerit: breuiter primo narrare: deinde ampla id oratione complecti: ac alterutrum ordinem: hoc est hunc aut illum: uel utrumque. i. modo hunc modo illum usque ad postremum obseruare: omnia ad animi: ut sepe diximus uitium: aut uirtutem accommodare: ut si laudemus fortiter: illudque prudenter: modestissime aliud: aliudque iuste factum predicemus: si uituperemus iniuste: incontinenter: ignaue: imprudenter atque temere aliud atque aliud factum improbabimus cura amplificatione. Illud etiam dicendum est: non omnes has partes: in quacunque laude uel uituperatione assumendas uideri. Nam sepe non incidunt nonnunquam etiam tametsi incidunt nihilominus maioribus & amplioribus contenti locis pretermitimus. Quare quemadmodum in aliis quoque generibus iudicio oratoris: quid dicat: quid pretereat relinquimus. Confutatio que per se ipsis nulla est: sed si qua ex obiectionibus incidit: cuius status locis absolui possit considerabimus: ut superius quoque tactum est: eamque per breues facere oportebit: ne defensores: aut accusatores pro demonstratoribus esse uideamur. Conclusionibus breuibus utemur: ac plerasque enumeratione

e Conclusionem demonstratiua
me de
Ca.

proferemus. Nonnullas etiam licebit comperatione ad exitum cause absoluere: in qua semper curandum est: ut aut equalem hunc de quo dicimus: aut maiorem: nunquam minorem ei cui comparatur ostendamus. In hac uero ipsa comperatione maxime si non totam rem toti rei: sed singula singulis comparamus: enumeratio uti licebit: ut si ita diceres. Magnus Alexander rei militaris peritia maior Scipio. Ille enim imbelles homines: hic hispanos ac cartaginenses omnium bellicosissimos subuertit. Modestia ille laudabatur: quod Darii uxorem: ac filias ne uidere quidem uoluit: que hic modestior: qui & uidit & abstinuit. Ac ita percollatione breuiter in memoriam redigemus: que diximus: qua quidem in collatione amplissimum ac pulcherrimum iudicio quam plurimos occupare quod erit si secundum unamquamque rem uni uel pluribus conferamus: ut Ciceronem in eloquentia demonstrari: in philosophia Platoni: in pro uidentia Themistocli: in iustitia Aristydi: in liberanda patria Thrasibulo: sed de demonstratiuo genere iam finem faciemus: si illud etiam assumpserimus comperationem non in conclusionem solum: sed in ipsa quoque causa nonnunquam locum inuenire. Nam quum aliquid amplificamus licet breui comperatione: quam magnum: quam singulare: quam admirabile sit aperire. Preterea comperationem in demonstratiuo fieri ex utraque parte laudis scilicet ac uituperationis: in qua singula singulis per totam orationem conferuntur: que oratio: uel laus: uel uituperatio: uel ex utrisque composita inuenitur: & parua magnis nonnunquam exequatur: aut et maiora ostendere conatur: hec omnia parum commutata in alias quoque demonstrationis formas descendunt. Nam qui plantam: uel equum laudat tanquam a genere: a quo deorum res aut producta: aut culta sit: uel cui dedicata enodabit cum amplificatione: ut oliua palladi Neptuno uel Marti equus: myrtus Veneri: libero patri uitis: educationi uero simile erit: quod cito crescat: quod cito fructum ferat. utilitas deinde: quam ex fructu: uel usu rei consequimur: rerum gestarum locum obtinebit. Nunc quoniam ductus nequaquam ad inuentionem pertinere non potest: Nam & si elocutionis quoque habeat plurimum: iacit tamen in inuentione radices: ex qua consilium agendi nascitur: de eo primum: deinde de reliquis oratoris officiis differemus.

Ductus igitur est dicendi ratio: qua tota causa oratori agenda est: eum in simplicem & figuratum partimur. Simplex est quum clare id agimus: quod in causa positum est. Figuratus est: quum & si ipsa cause ratio postulat aliud agere quam uolumus: idque ita fieri uideatur: tamen ad quod uolumus occultius rapiuntur auditores. Simplicem in rectum & simulatum. Figuratum in contrarium obliquum: & quod nos κατεμφοσιν latini per subiectionem dicere possunt diuidimus. Rectus est: quum id agimus: quod uolumus sine simulatione. Simulatus est: quum id agimus

39 tra de ductu. gr. ca. 3. v.
Quod ductus sit et quot
ductus sint. 1. ca.

quod uolumus cum simulatione: prioris exemplum iuxta cadauer re-
cens in silua repertus cedis accusatur. de simulato postea dicemus. Cla-
rius enim fiet si de figurato prius differetur. Contrarius ductus est: in
quo oppositum eius: quod palam dicim⁹ uelle: auditoribus persuaderi
conamur: quod facimus: aut quia quidnam auditores sentiant experi-
ri uolumus: aut quia sine offensione auditorum hoc orationis ductu
facilius eis persuasū iri arbitramur: ut in hoc exemplo. dāt lacedæmonii
atheniensibus pacem: si periculum eis dare uoluerint: consultant atheni-
enses. moleste hęc eorū dubitationem fert pericles: & quō nullo modo
dari uelit: tādē dandū se consulit. Itaq; qđ faciendum significat dislua-
dere magis: qđ suadere conatur. hoc simplici ductu agi non potest. Nam
si quod uult proponeret: publico commodo suum pręponere uideret.
& hac offensione auditorum nescio si obtineri causa posset. Obliquū ē
quū ad contrariū: & aliud quid ostendit oratio: ut in hoc exēplo. diues
in magna annonę penuria subleuare pollicetur ciuitatem: si pauperem
inimicum sibi liceat occidere: & pauper in contione dandum se consu-
lit. hoc ad contrarium. dari enim non uult etiam ex obliquo: aut nō esse
annonam. apud diuitē asserit. Aut si est inde capere rei. p. licere per sub-
iectionem appellamus dictum: quū quoniam: aut pudore: aut timore
aperte dicere impedimur: ita dicimus: ut quod uolumus ab auditorib⁹
subintelligi: non a nobis dici uideatur. *Florum contraria & obliqua eo-
dem tractantur modo: pręter qđ quod contraria unū quid uolunt. Ob-
liqua plures āplectūtur. In his ergo pręcipuū est obiectiones ita firma-
re: ut difficile dissolui possint. Confirmationes autem sic tenues affer-
re: ut etiam per se parum ualere uideantur: aut omnino pugnantibus
approbare. Nam qui in confirmando pugnantia dicit: is certe opposi-
tum: quod in contrariis queritur: non quod proposuit probat: hunc fi-
guratū ductū omnis eloquentię fons non inuenit solū: sed p̄fecit. Nam
agamēnona in contione: ut animos militum experiretur consulere fu-
gam facit: & ea dicit: quę non esse fugiendum magis probant. Verum
qui homerum uidere cupit secundum iliados legat. nos in exemplo su-
periore rē latius aperiamus. Pericles quū tradendum se lacedaemoniis
censeat: eiusq; oppositum uelit: confirmando beniuolum se atheniensi-
bus semper dicit fuisse: salutem suam publicę utilitati semper postpo-
suisse. hęc exemplis confirmabit: & nunc si commodū ciuitatis: & pax
firma: inde constitui potest: si ipse dabitur: non dari solum uelle: sed mo-
ri ē: ut patria pacem habeat paratum esse: in firmam fore pacem si ob-
iectionibus confirmare potest: obliquum ductum occupabit. Alius qui-
dem: qui commodis patrię salutem pręponeret suam: tentari patienti-
am ciuitatis ab hostibus diceret: ut si hoc quicquid animo ferat: maius in
parent. ego si tradi nollē cauendum uobis diceret: ne spoliata pecuaria*

Ductu contrario.

2^{ca}

25
canibus a lupis nullo defendente lacerentur: non esse audiendos ami-
cos meos si quis amore meo compulsus diceret nō oportere imperanti ho-
sti parere. turpe enim esse: & mortem turpitudini potiore[m] amicis im-
perantibus parendum non hosti: & quod patres nostri neq; Dario uq;
neq; Xerxi: neq; cuiq; hosti paruerunt: neq; uos ipsi unq;: quę omnia ideo
parum apud eos ualere debent: qđ ipse uel morte[m] pro patria petere pa-
ratus sit. hęc & si non ita late ac commode dicta sint: & ut res postulat
tamen ut in exemplo satis. Nam quę tradendum eum probant: parū
ualent. quid enim infirmius ad hanc rem: quam quoniam ipse nō recu-
set. idcirco dandum asserere: quod uero beniuolū se atheniensibus di-
cat: salutemq; suam publico postposuisse semper commodo: huiusmodi
est ut oppositum potius inferat. Obiectiones uero non eodem modo
semper asseremus: sed ut tempus causaq; postulare uidentur commode
uariabimus: & modo quidē sic. alius quidem: qui nō ut Pericles patrię
commodum suę salutem anteponeret: turpe diceret hosti parere: quum a
amicis debeas. Modo sic ego autem si quis nolentem ire cogere: sic &
sic dicerem. Nunc uero quum uel uitam amittere pro patria para-
tus sim mittendum me censeo. In obiectionibus eadem dicere debe-
mus: quę etiam si nolle aperte proponeremus occupare cōueniret. ideo
enim figurata dicuntur: quoniam ad quod uolumus occultius deueni-
mus ea quę dicimus: ut uincamur: nam in figuratis uinci: id quidem ui-
cere ē. In quibus omnibus ita tractare orationem: & his schematis uti
conuenit: ut auditores & si oratione nostra ad qđ uolumus adducant
non tamen id nos uelle aperte percipiant. Verum in contrario semper
querendum si quid quod obliquum ductum faciat inueniri possit: qđ
si firmius qđ contrarium est illi potius immorandum: & ductum inde
occupandum putamus: ad hęc quod ex aliquo dicitur apertius dicen-
dum: si firmum est: tangendum si tenue. Verum hęc de contrario &
obliquo breuiter sufficiant: quod autē κατεφασις dicimus quodq;
placuit latine ex obiectione appellare: id est quum ex eo: quod dicitur
quod uolumus subapparet: & tamen eius causa dicere nō uidemur. sub-
iectionis illud maxime proprium est: ut quod uolumus cum ui quadā
erumpat: & affectum omnem aperiat: & latere non possit: quum
tamen id nos uelle non pateat. Mirabilis huiusmodi oratio est. Quare
nisi exemplum subiecero: facile intelligi non potest. Virgilius in quar-
to Æneidos Non licuit thalamo expertem sine crimine uitam Degere
more ferę. Erumpit enim affectus: ut sine thalamo uitam non putet
hominum: sed hęc propter indignationem clarior. illa apud Ouidiū
Aptior dixit foelicem coniuge matrem: quum ergo aut parum tutū
est dicere: aut non licet: aut pudor impedit: danda est operta: ut uerbis
ambiguus uel compositione orationis: uel utroq; modo non minus id

De Ductu ex Subiectione 3^{ca}

quod uolumus: quod dicimus oratio significet: quod si huius rei facultas non accurrat: conformatione utendum putamus. Quae ut clarius pateant & si minus auditu honestis: at tamen explanationi huius loci fortassis aptioribus exemplis utamur: Infamis in nuntium patris filius de nato sibi puero apollinem consulit: deus infantem parricidam fore dixit. Non uult exponere filius: abdicatur: contradicit: hic quoniam crimen clare aperire dubitamus: aut quia patris pudet: aut quia quum turpe sit etiam doceri patrem potest ex conformatione: uel subiectione: adulterii quoque suspitionem faciemus. Conformatio atrocem suspitionem hoc modo faciet puta nunc ex te natum puerum esse pater: exponis quem genuisti: ei: cuius infantem: cuius factus es pater. Ex compositione uerborum per subiectionem hoc pacto: cur me abdicas pater: aut quid aduersus te unquam commisi: nonne usque adeo tibi semper obtemperavi: ut uel in condenda uxore: eam duxerim: quae tibi placuit: & sola uerborum potestate hoc modo. Nam quid tibi uis pater: non uenit in mentem solum me tibi filium: nepote exposito extinctumque iri genus nostrum? & quod indignius est in tanta rerum copia duos uiros una cum muliercula conuicturos. Nam conuiuere ut recte dici uidetur: ita suspitionis non nihil relinquit. Item nescio iudices quid sit: ut quum unusquisque in se magis quam in alium casus aduersos reformidet: ipse in quem oraculum tendere uideatur: pater pro me tremantem extimescat: ut nisi exponatur nepos: filium abdicare non dubitet: quae ego de causa ferre abdicationem minime poterero iudices. Quare si conuincar aut abibo: in exilium aut exposito filio: ego quoque (neque enim uiuere poterem) simul uitam exponam: quae omnia quum recte pater sciat: atque intelligat: miror iudices cur eam mihi optionem dat: qua praeter ipsum nemo in tam ampla domo relinquatur: quod si filii ac nepotis eum non miseret: misereat nurus: quae orbata uiro: orbata filio: sola domi relinquatur. Misereat denique sui ipsius: tandemque sibi ueniat in mentem: quam durissima erit illa uita: quam una cum nuru a ceteris omnibus destitutus in lachrymis atque luctu ducet. quum non liceat: aut parum tutum est dicere: hoc modo. sub pacto abolitionis tyrannus dominationem deposuit: petit magistratum eius competitor. quum in comparatione personarum causa maxime uersetur: rogare poterit: ut apertius in se inuebatur: hoc pacto. mihi in te dicere non licet tu in me oro dicas: neque enim non potes nuper te uolui occidere. his figuratis praecisiones etiam: quae interruptam silentio relinquunt orationem: aptissime sunt. Schemata quoque omnia congruere possunt: quae aut plus in suspitione relinquunt: quam dicitur: aut aliud oratione: aliud intellectu complecti uidentur: ut occupationes: permutationes: significationes: & quae huiusmodi sunt. In omnibus uero summe cauendum arbitramur: ne densitate aperiatur figura. Nam ut auctoritatis patrum: ita offensa

non nihil habebit: & aperta figura hoc ipsum perdit: quo figura est. Praeterea in eo: quod ex subiectione fit: maxime iudex figuris credit: si nos putat nolle dicere. Aperta uero figura facit: ne timor aut pudor prohibere uideatur: ne palam obiciat: sed quod probare diffidas. Ad haec subiectione utimur: ut iudex quaerat illud nescio quid: quod ipse fortasse non credat: si audiret: ac eidem a se inuentum existimat credat. Quare non solum uel orationis. Verum quod ego in eiusmodi re non minimum iudico pronuntiatione: quae maxime affectus animi ostendit: periculum aut pudor subapparere debet: quod quis nonnunquam non ex eo quod uolumus sed ex eo quod dicimus affici non inutile dixerim: ut non a nobis recepisse: sed a seipso subtilius quid intellexisse iudex gaudeat. Illud uero acriter animaduertendum: ne figuris rem illam subaperiamus: quae nobis officit: tyrannidis affectatque damnatum torqueri: ut conscius dicat et accusatorem eius primum petere lex iubebat. Patrem filius accusat: eo damnato optat ne torqueatur. Pater contradicit. qui pro patre dicit figuram in filium quod conscius sit: quamuis id pater uelit: non dicit peruerit enim rem suam. Nam si iudices intellexerint eum idcirco torqueri uelle: ut filium conscius indicet: aut tortura liberabunt: aut torto non credent. Simpliciter ergo generem aget: se torqueri uelle: uel ut lex conseruetur: neque hic uehementer in filium inuehatur: quod id optet quod legem ipsam: quae optandi sibi potestatem dat: omnino peruertat: sed ita callide aget: ut & torturam obtineat: & quod uelit iudices uel orationis suae non intelligant: uel quod nolit accusatoris acceptare beneficium uel quod ego maxime sequerer: ut se tormentis innocentem protendat in quibus omnibus: ut nimius in filium irae affectus retinendus: ita moderatus non occultandus. hinc patet simplicium causarum: alias recte agi: alias simulate. Simulatum est: quomodo quod petimus: non sui: sed alterius gratia uolumus: quod angustiis causae impediti occultamus: hoc a figuratis differt: quoniam ibi uel nolumus quod optare uidemur: & quod nolle ostendimus: id appetimus: uel causam occultius subiicimus: quae repellit aduersarius debeat. hic & quod clare agimus: id uolumus: & quod id uolumus omnino celamus. qua sola re a recto differre uidetur. Unde quae in illis est simulatio: plena figurarum est. hic quoniam figurae obsunt recte agimus: & figuram sicut scopulum cauemus. Verum in hac necessitate: quae figuram desideret raro uera negotia ueniunt: ad aliam huic similem ac difficiliorem plerumque incidunt: quum scilicet personae potentes ac clari homines obstant: a quorum reprehensione si abstinere causa fluctuat: aperte reprehendere: cum metus & pudor tum auditorum offensus deterret. Illud quoque optime tenendum saepius in ueris causis loci: quam causae figuram intercurrere solere: quibus in causis huiusmodi figurata locutione inter utramque uiam angustius iter tenebimus. Verborum

quoque in leuius mutatio figura nonnullis uidetur: sed non est. mutantur autem tanquam locum unum continent: quaeque totam causam substat. Quoniam durum est propriis uocabulis rem appellare: pro quibus ea ponenda sunt: quae & rebus conuenire posse uidentur: & quod uolumus mitius ostendunt: ut quae cum uictorias aureas in usum conflare suadebat: uictoriis utendum esse dicebat. Themistocles etiam atheniensibus non urbem relinquere: quod durissimum erat: sed tanto terrore imminente apud deos eam deponere suasisse fertur. Figuris tripliciter respondemus: Nam si rariores: neque magne uolentiae sunt: nihil intelligere bonae conscientiae uidebitur. Sin crebriores fuerint: quae ut dissimulari possunt: sicut latentia corporis uitia quum rescindantur: tum sanantur sic eas aperiendo deiciemus. Sin erunt uehementiores: quae ut tuto denudari posse uideantur: nescire simulabimus quid illud sit: quod aduersarii obliquis sententiis significare uoluerint. Postulabimusque si fiducia sit: obiiciant palam: aut certe non exigant: ut iudices non solum intelligant: sed etiam credant: quod ipsi palam dicere non audeant. Quonia inuentio difficilma rhetorica pars nobis absoluta est: De dispositione breuiter ac clare differamus. Nam quemadmodum instructio exercitus in aciem necessaria est imperatori: sic haec pars oratori est commodissima. Etenim sicut illa in pugnando: sic in dicendo dispositio facile uictoriam parit. Quare ut imperator non ad eligendos milites solum: sed etiam ad ordinandos plurimum laborat: sic oratori non parum opere consumendum censemus: ut ea quae inuenit: elegerit: recto iudicio comprobant: in ordinem: personis: causis: loco: tempori conuenientes redigat. Quae obrestanda nobis est opera ut non minus breuiter quam clare dispositionis praecipua referamus: qua in re plus etiam laboris nobis erit: quoniam haec quoque pars: ut elocutio cunctis fere neglecta est. Nam de dispositione quidem nec apud graecos: nec apud latinos praeter id quod ad herenium edidit Cicero: nunquam legimus. Verum quae nos de dispositione dicemus: quae uis nullibi legimus: non tamen nostro arbitrio ficta: sed usu oratorum & eius maxime: quem latina lingua principem consecuta est approbata sunt. Nam ut in ceteris rhetoricae partibus fecimus: multa diximus quae forte ab aliis praecipua non inuenies. Attamen si Ciceronem diligenter legis: ab eo quod ille fecerit nos praecipuisse intelliges: sic in hac quoque parte Ciceronis nobis orationes horum praecipitorum copiam praestitisse confitemur: sed de re incipiamus: ut quod diximus res ipsa doceat.

Dispositionis duo sunt genera: unum ab institutione artis profectum alterum ad casum temporis accommodatum. Primum ex ui & ex natura causae id est rei de qua agitur consideratur. Alterum personis: locis temporibus attributum: ordinem ipsius rei artificiose commutat. Verum ut dispositionem ex institutione artis profectam intelligere possimus

ratato. 2. de d'p'oc. 9. 11. 12. ut m'f'at

De simplici & duplici causa p'ca 7. ca

simplex ne aut duplex causa proposita sit: considerandum arbitramur. Causam simplicem appellamus: quae unam non duplicatam ambit constitutionem: aut constitutionis partem ut uerbigratia coniecturalem solum aut legitimam ex scripto & sententia solum: aut iuridicalem absolutam solum: aut assumptiuam ex unica parte ut relationis criminis solum. Duplicem dicimus: quae duabus aut pluribus constitutionibus: aut constitutionum partibus: aut etiam unica duplicata consistit. huius duplicis tres ponimus partes. Nam aut quae pluresue afferuntur: aut res quidem simplex ab accusatore affertur. multitudinis aut rationum defensionis constitutiones quoque multiplicantur: quas omnes principales nominamus hoc modo: lex de nouis tabulis legem ferre capitale sit: urbe offensa creditorum quidam tabulas: in quibus debite sibi pecuniae continebantur cremauit: eum ceteri imitantur. deinde in hostes impetu facto a debitoribus: urbs obsidione liberatur. Is qui primo tabulas combusserat: capitis accersitur. hic ab accusatore simplex affertur res: contra legem Alieni grauis tabulae ductu tuo arserunt. Ratio defensionis partim a scripto: at legem non tuli. hoc enim est: quod uetatur. partim a diffinitione. At aliud priuatum comburere: aliud lege rescindere partim a iuridicali absoluta: licet de re mea facere quod lubet: partim a concessione per imprudentiam: nesciebam ceteros me imituros: partim a comparatione: at maiorem hac ex re utilitatem res. p. consecuta est. Prioris hoc erit exemplum. Mulier & eius uir eadem egritudine laborare uidebantur: quidam medicus utrisque eandem attulit potionem. Vir mortem obiit: mulier conualescit: eam medicus in uxorem ducit. reus sit: tam adulterii: quam caedis: aut quae uis ita sit quae uis unica: ut nec rationibus defensoris multiplicetur: tamen & aliae accidunt. Accidentes dicimus quae non ex prima depulsione defensionis: sed aut a rationis aut a loci cuiuspiam depulsione nascuntur: eas bipartito distribuimus in accessorias & incidentes. Accessorias nominamus: quae non a prima depulsione defensoris: sed a rationis cuiuspiam deprecatione proficiscuntur ut si quum dicat orestes iure clytemnestram occidi. Illa enim patrem meum interfecerat: non a clytemnestra: sed ab egestho aduersarius agamemnonem occisum contendat. haec & si ab accusatore oriri uidentur: tamen a ratione constitutionis non est aliena: ut in primo latius dictum est. Incidentes est: quae interdicens ex alicuius loci uel depulsione nascitur: ut si in diffinitiuam constitutionem: quum ad diffinitionem uentum sit neget aduersarius diffinitionem equam esse: aut quia legibus ciuitatis non conueniat: & sic ex aliqua legitimarum incidenter differitur: aut quia inhonesta: & incidet absoluta iuridicalis: aut quia inutilis: & erit negocialis. At haec quidem de omnibus statibus intelligi uolumus. Nam simplices & duplices: ceterasque huiusmodi: quas in secundo explari uolumus

disponere simplici cause
7 partes orationis 27^a

quis ad dispositionem non parum conferant: tamen quia singularum constitutionum natura quadam consistebant, idcirco quum de ipsis constitutionibus diceremus merito absoluimus. In causa igitur simplici dispositio artificiosa dupliciter consideratur per partes orationis: per argumentationes. In duplici tribus modis. Non enim solum his duobus qui dicti sunt: sed multo etiam magis per constitutiones earumque partes conficitur. In simplici ergo causa ex arte per partes orationis distribues: si eum seruabis ordinem partium: quem in primo libro exposuimus ut. scilicet secundum Exordium: Narratio: Diuisio: Confirmatio: Confutatio ac postremo Conclusio consequatur. Verum quoniam nonnunquam duo uel tria exordia dicenda sunt: quomodo disponenda sint breuiter aperendum est. Intueri oportere putamus an aliquid eorum ideo fit: ut quod obstare uideatur: id occupemus: an omnia recte ipsa ex causa proficiantur. si primum (semper enim ita inuenio Ciceronem factitasse) quod obstantia occupat primo locandum est: ut pro. Pom. proficiendo in uerrem: pro Sexto Roscio. Sin omnia ex causa ipsa qua deagitur proficiantur: id primo ponendum est: quo magis moueri auditores ad id suspicamur: quod per exordium acquirere desideramus. Habet autem si per se ceteris ut dicitur partibus exordium loci considerantur: maiorem uim primo res: & rei id per quod ostenditur factum iam esse ferme diuinitus: quod petimus: quod a confectio appellauimus. deinde id quod ab exuperatione in primo nominauimus. post rem: quod a causa inuenitur locum possidet. Tertio ea que a personis inueniuntur commodiora sunt: & eorum cuncta: que a persona nostra capiuntur procedunt: deinde que ab auditoribus: tertio que ab aduersariorum: postremo que ab his personis inueniuntur: quas extra iudicium esse diximus. Intelligendum tamen tum id quod a persona auditorum dicitur plurimum ualere: quum ostendimus non minorem nos hac ex re: quam ipsos et eos: qui sibi chari sunt contumelia: & calamitatem incurrisse. hęc consideratio ad electionem quoque: si unicum proponere uelis: plurimum ualet. Sępe etiam accidit: ut uno in exordio plura proponenda sint: & rationibus pluribus comprobanda: quod quum accidit: aut que preponenda sunt omnia simul proferuntur: deinde prout res postulare uideatur uel ordine rationes subiiciendę uel posterioris primo. Quod Cicero pro Marco Marcello facit: aut primam partem primo expediemus subiectis rationibus: deinde ad alias serie ueniamus: quod pro. Cn. Planco complexus est: ubi etiam a ratione inceptit ac propositione dicta: aliam quoque subiecit rationem: quod non in exordiis solum: Verum etiam in argumentationibus: & omnino ubique factita: quum uel que probant infirmiora uidentur: ideoque undique uallanda sunt: uel copia rerum orator abundat. Exordii finis huiusmodi esse debet: ut facilis ab eo ad

e disponere narrationis
diuisionis 3. ca

narrationem transitus esse uideatur: Nam in causa maxime simplici post exordium artis preceptio narrationem solet collocare: nisi diuisio eius locum preoccupet. & enim diuisio narrationem semper consequitur: nisi quando res exigit: ut alio diuidamus ordine: quam membra diuisio nis in agendo sumus disposituri. tunc. n. maxime si enumeratione diuide re necesse sit: aut pretermittenda diuisio est. si magis ex re nostra id futurum uidetur: aut ante narrationem commode collocanda: deinde quadam cum preparatione narrabimus. hoc enim pacto narratione interposita facile postea poterimus a quouis membro incipere. Nam quum enumeramus: si quidam aut nature aut temporis ordo subappareat eius perturbatio si subito fit: & facilius comprehenditur: & deceptionis ac cauillationis atrocem facit suspicionem. Qua re nihil magis oratori fidem abrogare solet. Cum uero post narrationem: modo unum: deinde alterum non obseruato diuisio nis ordine confirmamus: idcirco minus distributionis apparet confusio: quod unumquodque solum profertur: & ordinis illa comparatio atque respectus: quum unum post alterum pronuntiatur emanat interpositione narrationis omnino cecidit. Quare nobis placet si distributionis ordinem conseruando propter angustias cause obseruaturi non sumus: post exordium diuisio nem: tertio deinde loco narrationem ponere ut demosthenes in oratione malae legati onis confecit. Cicero uero pro proficiendo Pompeio: quum genus belli quadripartito exponeret: ultimam que delenda sibi esset illa macula ideo celauit: nec eam ordine ut caeteras proposuit: quoniam eam tanquam uehementiorem primo acturus erat: quam diuidendo primam non exposuit: quoniam a narratione ut ceterę non uidebatur effluere. Quasobres summo cum artificio clarissimus ille orator in expositione quidem: quam primo tractaturus erat: partem ratione preposita celauit imperitos. primam uero principalemque partem concludens ordine quo egit: is uerbis enumerat. Quare uidete num dubitandum uobis sit omni studio ad id bellum incumbere: in quo gloria nominis uestri: salus sociorum: uectigalia maxima: fortunę plurimorum ciuium cum re. p. defenduntur. Verum quum non expositionem sed artem scribamus: hęc latius: quam oporteret diximus: ne quis aut sine exemplo fingere nos precepta putaret: aut sine causa inscitiam nonnullorum secutos nos esse arbitraret: & ignorantia plurimorum uel ex hoc loco perspecta atque despecta cetera diligentius que orationes Ciceronis legunt: uelit inquirere. In diuidendo igitur: ut quod sentimus exponatur: aut nature hoc est consequentiam quadam rerum: aut temporis ordinem conseruabimus: si pars que dam occultius tangitur: id erit uel quod narrationem non ita consequitur: que etiam commutationis causa esse potest: uel ne orationis grauitas diuisio num multitudine demittatur: & quoniam confirmatio ex

De Dispositione Confirmationis.
ca. 9^m.

utraq; parte uallanda est: firmiores partes primas & ultimas diuidendo quoq; ponemus: nisi aut ordo rerum & temporum aut naturę ipsi9 causę aliter postulet: quę commutatio ne percipiatur: aliquid interponemus: ut in eschynem demosthenes: quis etiam possumus breui ratione allata commutationis rem ut placet agere? Quartam partem confirmationem ponimus. Quare post diuisionem sequetur: nisi necesse fuerit anteq; ad ipsius causę confirmationē descendamus: aliquid aut obiectū assoluere: aut quod obstare uidetur occupare: aut si in compositis: quoniam non principalem sed accessoriam aliqua3 primum assoluere animum induximus: ne fugere auditoribus aduersarii argumenta uideamur. Quare id nobis faciendum sit ostendimus: quam quidem confirmationem principalis confirmationis preparationem appellare licet. Ut pro Plancio Cicero: quum coniectura principaliter causa sit: ipse uero (ita enim ex re sua erat) de iure populi primum disceptaturus esset post expositionem miro quodam ac pene diuino & ingenio & arte difficilem sibi ac lubricam in tanto usu: tantaq; amicitia defensionem contra laterensem confingit. Quare moleste sibi accidisse confirmat: quod in in ea causa hominum ipsorum uidebatur facienda esse quędam contentio: deinde ait cęcum se & precipitem iam confiteri si iam in hanc tam molestam contentionem descenderit. Itaq; dicit discedam ab ea contentione ad quam tu me uocas: & ueniam ad illam ad quam me causa ipsa deducit. Quid tu inanem dignitatis iudicem putas esse populum. Ita quum ad iuridicalem diuertere uoluisset: huius sui diuersorii culpam in aduersariu3 mirabiliter reiicit. hoc ipse pacto diuinus orator & dispositionem ex causa miro quoda3 modo distribuit: & difficilē simul atq; molestam contentionem dignitatis anteq; solueret ita debilitauit: ut si bi iam facillima pro difficili: ansataque pro lubrica fieret: ita ille ubiq; omnia non disponit solum: sed exorditur: narrat: proponit: confirmat: obiicit: soluit obiecta: reiicit culpam in aduersarium: subit: & defendit ut eō quod culpę dat aduersarius gloriari uideatur: egreditur e causa: reuertitur: aliquo in loco commoratur: omnia: quę inuenerit: quę tot tantaq; sunt: ut quod eum lateat: eam ipsam orationis copiam: ipsam eloquentiam: eam quoq; ipsam facultatem dicendi atq; naturam lateat: omnia inq; quę inuenerit: quę uel preparat: uel subito quasi inexpectatus irrumpit: sic disponit: sic cloquitur: ut uel nullę rationes: quare ita dicta instituta: gubernata: preparata: erupta: contracta: producta: depressa ampliatq; sint: facile reddi possint: q; si uel unicam dictionem immutare uolueris: uel quicquam aliter q; ille conscripserit: non dico disponere aut omnino dicere: sed cogitare solum constitueris. iam uero totu3 orationis numerum concinitatem omnem dicendi totam grauitatem elegantiam: pulchritudinem ex oculis euolare uidebis: sed de laudibus

eius: nec tum quidem satis dicere possem: quum nihil aliud: nisi tam preclarum oratorem laudare mihi propositum esset. Quare nunc quide eas uel inuitus pretereo: orationisq; filu3 ad infimum dicendi genus ipsumq; sermonem usitatissimum preceptis accommodatum mutabo. Hęc igitur preparatio confirmationis: de qua locuti sumus: & longior & breuior nobis erit: ut res nostra expete3 uidebitur: quę siquidem non in eadem est constitutione: siue parte constitutionis: in qua ipsa uersatur causa: preparatio ut diximus erit. sin autem eiusdem sit constitutio nis: hoc est si ex loco uel locis eiusdem status confluat: non preparatio: sed ipsius causę confirmatio absq; dubio dicenda est. In ipsa uero confirmatione huiusmodi argumentationu3 seriem seruare oportebit: firmissimas argumentationes in primis & in postremis partibus collocare. Nam statim re narrata expectat animus auditoris: ex qua re causa poterit confirmari. quapropter continuo firmā aliq; argumentationem inferemus: & quoniam quod nuperrime dictum est: facile memoria retinetur utile est: quum dicere desinas recentem aliquam relinquere in animis auditorum bene firmam argumentationem mediocres & neq; inutiles ad dicendum: & neq; necessarias ad probandum: quę cum cęteris conctę legas: probabiliore3 fiunt: interponi in medio & collocari oportet: Verum quoniam argumentatio quoq; multis partibus constat: & si manifestum est ex tertio qualisnam argumentationis partium dispositio sit: tamen nunc etiam latius ac dilucidius & ratione certa exponatur. rationes omnes: earumq; confirmationes: & expositiones non eiusdem sunt roboris. Oportet igitur uidere: quę probant: & quę magis demonstratiua sunt. magis probare nunc ea dicimus: quibus res certius arguitur: ut uerbigratia sunt quę circumstantiis inueniuntur rationes. demonstratiua latine dici posse putauimus: quę nos πανηγυρικὰ nominauimus cuiusmodi sunt omnia: quę magis amplificare: q; probare uidentur: ut sunt loci enthymematu3: & si quid a communibus locis interponatur. Confirmationu3 uero loci magis probant: q; amplificent: unde & priorem in argumentatione locum confirmationes q; enthymemata consecutę sunt: quis etiā ideo proponentur: quoniam ex accommodatione ac collatione quadam circumstantiarum ad ipsas commentationes effluere soleant. Quare oportet id primum ponere ex quo tanq; e radice rami consequentia oriuntur. Ita fit: ut & naturę rei pareamus: & debitā ex arte dispositionem conseruemus: quod & in cęteris fere omnibus fieri solet. At hoc quidem scilicet ut quę probant demonstratiuis proponantur: non in partibus argumentationis solum: sed per totas ac integras argumentationes natura ipsa duce conseruatur. Nam omnes ubiq; ea quibus causa probatur prius dicunt: ea quę amplificant in postremis conseruant. Quare oportet in confirmationis quoque

De Dispositione locorum in confirmatione. ca. 9^m.

partibus id est integris argumentationibus: hanc seriem conseruare: ac
rursus ut in oratione: quæ totam complectuntur atque amplificanti in po-
stremis locamus: sic in qualibet argumentatione: si quæ locum ipsius am-
plificanti fini argumentationis attribuemus: quod tam in secundo: quam in
tertio apparuit. Nam & in tertio expolitionem ad conclusionem argumē-
tationis posuimus: & in secundo amplificatiuos locos iuxta finem uni-
uscuiusque causæ collocauimus. hoc enim pacto quum oratio ab his quæ
probant: quæ contractiore quadam oratione proferuntur ad demonstra-
tiua ascendat: crescere augerique uideatur necesse est. Illud etiam in
secundo non sine ratione factum inuenies: locos scilicet: qui ad perso-
nas pertinent: priores esse. Nam uelle & posse prius in coniectura: quam cō-
prehensio: aut absolutio: ceteraque: quæ a re fluunt: absoluta sunt. Etenim
persona ipsius nature lege rem antecedit. Verum qui ea distributioe
semper aut crebro utitur: quæ ipsa enumeratione locorum aut principa-
lium aut argumentationis: ut in secundo & tertio patuit & artificii sus-
pitionem affert auditoribus: & a recta huius facultatis tam arte: quam usu
omnino decidit. Quare is non magis orator: aut eloquens: quam infans &
rudis appellandus est. quid igitur inquis faciam: aut quam uarietate
dispositionis laboras: Das: Difficile est in singulis eam aperire: sed bre-
uiter qui attendet: præceptionemque nostram obseruabit: & uariis erit in
disponendo: & suspitionem artificii fugiet: & ratione omnia disponet
Oportet igitur primum naturam & uim locorum tam principalium: quam cō-
rum: quos secundarios nuncupauimus: sic præmeditatione: usu: exer-
citationemque tenere: ut posita causa facile quid a quocunque loco inueniri
possit perspicias. Deinde nature ipsius causæ principales locos accom-
modare: quod erit: si diligenter considerabis: quis eorum locorum in ea
causa firmior: quis infirmior sit. Non enim in omni eiusdem status ca-
usa idem loci firmiores: atque infirmiores sunt. Nam quum ex qualitate unius
cuiusque negotii non parua uis ad locos. fluat: necesse est: ut uarietate ne-
gotii locorum quoque uis uarietur: quo sit ut non idem semper: sed pro
qualitate negotii: modo hi loci: modo illi firmiores atque infirmiores sit
quæ differentiam locorum: quum prospexeris diligenter etiã considera-
bis quis eorum in eadem causa præcedat: quis sequatur. præcedere uero
eum locum dicimus: cuius conclusio sequentis loci propositionem iam
inducit & incitat: sequi eos putamus: quorum propositiones a præcedē-
tium conclusione desiderari uidentur. hoc igitur pacto quum quinam
in causa firmiores sint intellexeris: ex firmioribus eum: qui facile præce-
dere omnibus possit: primum eum qui omnes consequi posse uideatur
ultimum collocabis: ita simul & postrema firmiora erunt: quod debere
fieri superius diximus: & præcedentium atque sequentium locorum a
principio usque ad finem tibi ratio conseruata erit. hoc enim ipsum in

mediis etiam obseruabis: ac si rei naturam patitur omnium infirmissimum
in medio aliorum præcise locabis. Similiter in argumentatione facies.
Nam si propositio multis rationibus: & ratio confirmationibus: ac con-
firmatio expolitionibus comprobari exornarique possit: eam rationem
primo locabis: ex qua confirmata exornataque alia subsequi uideatur. hoc
enim pacto: tam confirmatio: quam argumentatio: ceteraque orationis par-
tes. (Nam hoc per totam orationem conseruandam censemus) natu-
ra ipsius causæ disponentur. Quare etiam placet in exordio: si uer-
bigratia multis a locis beniuolentiam capturus sis: id antepone: ex si-
ne cuius quod sequitur conditione quadam sui sequi uideatur: aut ita
disponere: ut quod a persona nostra uerbigratia inuenitur: ratione cō-
probetur ea: quæ ab alio loco profluat: quam rem si uolueris etiam ocu-
lis uidere: quum Ciceronis orationem tibi propone. Non enim nullam
inueniri posse: quæ hac distributione composita non sit: quis singulare
illud Ciceronis ingenium: etiam ea quæ si per se sola considerares nul-
lum inter se habere ordinem uiderentur. ita coniugit: his copulat me-
diis: ut quod primum dixerit natura primum: quod secundum aut po-
stremum: secundum quoque ac postremum natura putes. hoc ipsum eti-
am in diuisione ubique fere obseruat. Nam in præficiendo Pompeio de
genere belli. de magnitudine. demum de imperatore deligendo dictu-
rum se pollicetur. At magnitudo belli huiusmodi est: ut frustra de ea dis-
fereret: nisi id bellum: salutem sociorum: bona multorum ciuium: uecti-
galia maxima: gloriam populi romani oppressurum ostendisset. Nam
bellum quidem quanto maius futurum: nisi genere necessarium sit: tanto
minus suscipiendum uideatur. Etenim magnitudo nisi genus præce-
dat ab huiusmodi deliberatione auertit magis animos: quam impellat. Qua-
re ne in animo auditorum huiusmodi cogitatio obuersaretur: non de ma-
gnitudine prius egit: sed de genere: deinde magnitudine belli non ge-
nere comprobato: de imperatore deligendo deliberatio sequitur. Ita ge-
nus primo: magnitudo secundo: quæ ad genus belli consequitur: ad impe-
ratorem deligendum præcedit collocanda erat. Tres igitur hi modi di-
spositionis dicti sunt. primus quo firmiora prima & ultima colloca-
mus: infirmiora in medium: ut undique sustineantur compellimus. is ad
argumentationes tantum integras pertinet. Secundus qui ab his qui-
bus res coarguitur ad demonstratiua & amplificatiua orationem pro-
ducit. Tertius quo ita omnia distribuimus: ut ab uno ad aliud natura
ipsa duce transeamus: quem ideo potiore iudicamus: quoniam tam
ad partes orationis: quæ ad confirmationis aut confutationis: hoc
est diuisionis membra: quam ad locos siue principales siue secundarios: &
omnino ad totam orationem bene gubernandam pertinet: quæ res ad
persuasionem maxima est: sicut enim membra humana corporis licet

robusta sit: tamē si aut diuersis conatibus impediūt: aut si quū una labo-
rat manus: altera quiescit: pax agūt: & si oīa ad eūdē conatū mēbra cō-
currāt: & si debilia sint: qđ tamē conāt haud difficile cōsequūt: sic oīa
ōrationis mēbra nō neglectis priorib⁹: hoc ultio pacto iter se collocata
magnā uī hūerit: q̄ occulte quodāmo & ta cite aīos hoīū ita ingreditur
ut trahat quocūq; uis. hac uero cōsecutione neglecta sepata a se ipsis: &
quasi distracta uidēt. At illa naturali ut ita dicā coadiutione carentia
totā pulchritudinē & gratiā: q̄ ex bona cōpositione mēbroꝝ emanat to-
tāq; uiz p̄uasionis certe amittūt. Sed de cōfirmatiōis quidē dispositiōe
satis dictū ē. Nūc ad confutationē trāeamus. Cōfutationis dispositiō
oīa conueniūt: q̄ de confirmatione dicta sunt. Nā & principio cōfutati-
onis & fini infirmiora ifirmāda collocabimus: aduersariōꝝ argumēta
ut oratio nostra uehementior ac uerior p̄ncipio & fine cōfutationis ap-
pareat & firmas aduersarii rationes ī medio ponemus: nā ifirmiorē cō-
futationem utraq; ex pte uallare oportet: nisi forte uehemētē fidē factā
putauimus. Tū. n. ne auditores fugā nos capere arbitrentur: eas ratio-
nes primo confutabimus: quibus magis fidē factā cōstabit. q̄ si diffici-
les solutioni sunt: mētionē quidē faciemus: & debilitabimus si fieri po-
test. deīde rationē ostendemus: Quare alio loco cōmodius rephēdētur
In ipsis cōfutoriis argumētationib⁹ ad āplificationes similiter: ut de
cōfirmatione dicebamus exitus faciendus ē: & qđ ubiq; uī maximā ha-
bet illud primo cōfutabis: rephēsiōne cuius cetera labefactari facilius
possunt. hoc enim pacto: ut paulo ante dicebamus: quū finē ī refellēdo
uno feceris ipsius natura rei ad reprobādū qđ seq̄ nos icitabit. Quā
ut hāc cōsecutionem cōseruare possimus: placet rationes omnes aduer-
sariōꝝ: quib⁹ multū nitūt āte oculos ponere: diligēterq; cōsiderare si
natura eaz patitur: hoc ē si huiusmodi sunt: ut una infirmata alia labe-
factet. Quod si ē hoc ordine illas agrediemur: si nihil hoz ē & pax no-
stra itereft cōturbemus ne ordinē quē illi seruarūt an non ordine ipso:
quo ab ipsis aduersariis expolita sunt: refellēt. Illud etiā hic admonē-
dū p se ipsa aduersariōꝝ argumēta tū dilui: cū nostris rationib⁹ conue-
nire magis q̄ suis ostēdūtur: cū sibi ipsis pugnāt: q̄ sola dispositione di-
ruūt. sufficit enim ea quē inter se pugnāt unū in locū colligere. Nam
quū simul ponantur: ita se iuicē deiiciunt: ut nulla nostra rephēsiōne
opus sit. Cōclusionis tres sunt partes: Enumeratio: Amplificatio: quā
īdignationē appellāt Cōq̄stio: quē & cōmiseratio dicit: hoz īdigna-
tio accusatoris est: Cōq̄stio defētoris est: quāuis & cōq̄stio īdignatio-
nē nōnūq; parere soleat: ut si quū cędis accuset: locis cōq̄stionis ī reū
auditores exasperes. Enumeratio uero cōis ē. Quāpp enumeratione si-
mul aut cū īdignatione: aut cū cōq̄stione cōcludere possumus: qđ tū
accidit: quū & cōes loci ad proprios trahūtur: hisq; accōmodāt: & res
huiusmodi ē: ut enumeratione partiū nō incōmode cōmisceri possint.

e Dispone Confutationis
6^m. ca^m

Dispone p̄tū Cōclūm
7^m. ca^m

94
Qua ī cōclusiōe & enumeratione natura sui lōgiorē & cōmixtā sibi pteꝝ
seīpa sola breuiorē efficere necesse ē: ne aut enumeratio: q̄ breuiter oīa
colligere deb⁹: aut cōq̄stio uel īdignatio: q̄ lati⁹ patēt uī suā pētus perdāt
si aut illa ad lōgitudinē hoz distrahi: aut hē ad breuitatē illius oīo cōtra-
hi cogāt. Vex si hoc nō faciēdū uidebit: hoc ē si sepatī dicēdū existima-
mus qđ fit: quū aut lōgius ī effectibus cōmorādū ē: q̄ enumeratio patit̄
aut affectuū loci nō sic p̄tibus orōnis ī re. i. ī sētētiis cōueniūt: ut cōmisce-
ri: atq; cōglutinari possit. Enumeratio post cōtētionē ponēda ē. deīde īdī-
gnatio uel cōmiseratio cōseq̄. nā qm enumeratio: q̄ ī cōtētionē dētā sūt
breuiter sub aspectū pōit absq; dubio: post eā locū tenebit. Indignatio ue-
ro uel cōmiseratio qm suū ē ut affectus maxie moueāt. q̄ ī aīoꝝ cōmōtio-
ne audirores reliquēdi sūt: ultimū orōnis locū cōtinebūt. Vex de s̄p̄ci-
cā iā dicta sūt m̄pta: q̄ oīa ī duplici ēt seruari oportere nemo dubitat. Nā
duplex cā cū h oīa regit: tū uel maxie cōpluriū statuū ordinatione: d̄ qua
iā dicem⁹ desyderat. In duplici ergo cā maxia diligētia ē adhibēda ipa ne
accusatione duplici: aut rōnū multiplicatiōe: aut firmamētōꝝ uarietate
aut icidētia duplex sit cā: icidētis locus certissimus ē: nā ut plurimū tūc
tractat: quū icidit. Quare si quū aliq; ex loco cōfirmas qđ icidit qđ aut
eiusdē cōstitutiōis sit: aut diuersē: ad id statī orationē uertem⁹: eoq; bre-
uiter p̄ uī & q̄litate rei icidētis cōstitutionis locis: qđ uidebit̄ absoluto
ad p̄ncipalē uertemur. At hoc qđ s̄p̄ faciēdū ē arbitror: nisi quū aut
alia maiora istāt: aut id ipsū: qđ icidit nō facile nobis tractatu ē. Nam si
maiora urgerēt rationē afferemus: qđ oporteat prius illa expedire. polli-
cebimurq; ad id qđ icidit p̄a redituros: deīde quū ea explanauim⁹ qđ
magis cogebamur icidētia cōplectemur: qđ si illeīpe icidēs statū acrior
nobis ī aduersarios uidere: qm u biq; ī extrema firmiora ē d̄: trahem⁹
eū uerisim̄ qđā de cā: aut ad primā: aut ad ultimā decertationis partē si
uero difficile nobis: aut turpe: qđ icidit uide: quū similiter loco suo id
nos dicturos p̄miserim⁹: nūc aliis urgeri dabim⁹ opā īteriectiōe uerbo-
rū: id qđ icidit prius q̄ ad illud ueniamus debilitare. hoc. n. pacto facilius
nobis postea dictū fiet: quū paulatī ea q̄ īteriecta fuerit: auditorē aīos le-
nierit. Quū cā duplex ē. qm plures afferūt q̄stiones: biptita nobis erit cō-
syderatio: primo uidebimus si sic iter se q̄stiones se hēat: ut una cōfirma-
ta cōp̄bet̄ alia. tūc. n. ea p̄mū nobis locāda ē: ex q̄ altra p̄bat: deīde si hoc
nō accidit id primū erit qđ ē p̄batu facili⁹: id postremū: qđ uehemētī⁹
ac atroci⁹ ī aduersarios. quod si nō magis h ex illa q̄ altera ex altera p̄ba-
ri poss⁹ a faciliore p̄batu: nisi m̄pto eēt atroci⁹ icipiēdū ē. Cędis & ad
ulteriū accusat̄ medic⁹: adulteriū cędis eē cāz posse: cōfiteūdū ē. Quare si pi-
bus sigis ac argumētis utiq; ī suspitionē trahi pōt: nō ē dubiū qn adul-
teriū p̄us p̄bādū eēt: q̄ si signa qđ cędis apparēt: magis q̄ adulteri: cę-
dē: p̄ deīde a cęde tāq; ab effectu adulteriū īferem⁹. Cāz dupl̄cē: hoc ē m̄-
tis cōstitutiōibus īplicitā fieri ēt dixim⁹: quū aut multae rōes: aut diuersa

De Dispone Incidenti
8^m. ca^m

De Dispone militiar q̄
9^m. ca^m

De Dispone statū 10^m

firmamēta iſerūt: qđ i coiecturali accidere n̄ pōt. Nā quū negatōi nulla
afferat rō nec firmamētū: qđ rōi oppoſit̄ ſubēē pōt. Si ḡ rōnū mltitudie
cōſtitutioēs plurificāt: naturā & uī eoy cōſyderabim⁹: & uehemētiorē p̄
mā collocabimus: ita tñ ut ultia iſfirmior nō ſit: qđ ſi duz ſolūmō ſūt q̄rū
una firmior altera pay acril uideat: poterim⁹ poſt illā iſfirmā: quā ſo age
mus firmioris. nōnullas rōes aut latius repetere: aut ad hūc locū reſuataſ
explicare. Nūc qm̄ qđ fieri debeat uī & natura ſtatū cogita tetigimus
qm̄ cā uī & drāz p̄cipe poſſumus ap̄iedū ē. Duplici ergo rōe uehemēti
orē ac tutiorē ſtatū excogitari poſſe cēſemus: ex uī & natura: aut ipſiuſ
ſtatū p̄ ſe: aut totiuſ p̄poſitę cauſę: ac natura qđ ſtatū trāſlationē cęte
riſ p̄ſtātiorē poim⁹. Securius. n. ē ſi cōſeq poſſumus ne ad noſ ea res p̄ti
nere uideat: reiicere: aut poſt tergari: qđ ſi ſire certam: tāq̄ ſi res ad noſ palā
hoc loco: hoc tēpore: hiſ accuſatioib⁹ p̄tineret. poſt trāſlationē coiectu
ralē ponimus. Preſtat. n. negatio cōceſſioni abſolutā aſſūptiņ nō aņpo
nere ſtultiſſimū eſt. In aſſūptiōe cōceſſio ultia ē: nā deſp̄cationē i numero
ſtatū nō ponimus: eā oīū deterrimā eē nulluſ dubitat: remotio crimīſ
p̄mā. Cōpatio ſam uī adipiſciē. Illa. n. culpā a ſe oīo reiicit. h̄ culpā cōce
dit. ſz ad eā ſecutā utilitatē oppoſit. R̄ponē crimīſ tertiā uī nō ābiguim⁹.
Nā & cōceſſione uel ip̄a poteſtate noīſ ſecuriorē ſe declarat & ipla culpa
maiorē aut q̄lē cōmoditatē cōſecutoſ oſtendere: qđ cōpatiois ē m̄p̄to p̄
ſtātū eē uidet: qđ crimīb⁹ alioy iſcitatoſ aliqd i eoy a nobīſ comiſſū con
cedere qđ r̄ponis ē. Quare. relatio uī & natura ſui ſicut cōceſſionē p̄ce
dit ita cōpatioē ſubſeq̄. legitimay oīū firmiorē ac ſecuriorē putam⁹ cō
trarias leges maxie ſi iſ locus: quē cōtinētā appellauim⁹ noſ iuuat: deide
ſcriptū & ſētētā ratiociatō uirib⁹ tertiā q̄rta ābiguū eē uidet. Nā i ſcri
pto & ſn̄ia m̄p̄to maiorē uī lex hēt: qđ aut i ābiguo: aut i ratiociatōe. hic. n.
aut nō ſcriptū ad ſcriptū cōfert: aut ip̄a ābiguitas: ācipitē qđ totā cāz plez
q; reddit: ibi tota lex: hoc ē ſcriptū & iſtērio ſua p̄fert. qđ ſcriptū & ſētētā
iure ābiguo & ratiocinatōi aņpoſit: cui cōtrariaſ leges p̄tulimus. & p̄p cō
tinētā qđ locus qñ iuenit̄ firmiſſim⁹ eſt: & qm̄ duplicē ex ſcripto & ſē
tētā ſtatū. i cōtrariis legibus uerſari latius i ſo docuimus: qđ ſi tā legitia
qđ iuridicialis cāz āplectit̄: legitimā i p̄miſ ponēdā nemo neſcit. q̄to enī
rō qđ lege nitit̄ ea rōe firior ē: qđ a lege pay ſuffragatōiſ mutuāt: tāto i p̄n
cipalibus ſtatibus legitimā iuridiciali potiorē putamus. hāc ergo diſpo
ſitionē cōſtitutionū ex ipſoy uī ſtatū eſſe cēſemus. poteſtate uero ipſi⁹
cauſę: unā p̄cedere alterā ſubſeq̄ ducimus: quū ex uī & natura negocii: ſi
p̄ncipalior: illa ſaria eē uidet: p̄ncipalior ē quā ſi tollaſ tota cā fluctuare
uidet. Secūdariz ē: quā ēt ſi remoueaſ nihilotñ minus deſēdi poſſe cā ui
det: ſed hęc clari⁹ exēplo poſito patebūt: lex portas urbiſ noctu apire ca
pitale ſit: nō pua captiuoy multitudo tēpore belli ad portas urbiſ conſu
git nō apuit ip̄ator ab iſeq̄nte hoſte oēs trucidāt: accerſit̄ iuriay i rē. p.
remouet i legē: utit̄ coiecturali iſequentes hoſteſ irrupiſſent: ex qđ inferit

cōpatioē ſatius feciſſe qđ ſi aptiſ portis hoſtibus ciuitatē tradidiſſet ad
ducit cōceſſionē. Ignorauit futurā cędē eoy. R̄pone ēt niti poſſet: ſi dicere
auderet eos iure cęloſ: qđ capi ſuſtūiſſet: hic ſi legē auferat: i qđ trāferri poſ
ſit: reliq̄ ita euaneſcūt: ut uix ſuſcipi deſēſio poſſit: ſi cętera diuina oīa ac
ſolā remotionē reliquas: deſēſio firmior ē: qđ hac i cā remotio: quā p̄nci
paliorē eē cōſtat p̄mo tractabit̄: ſecūdariz poſtea ponem⁹: quas p̄ obſi
ſtētā clari oratores ſep̄ fere iduceſ ſolēt. ip̄as uero ſecūdariz: ſi m̄p̄tę ſūt
hoc ēt ordie gubernabim⁹. firmior. n. ſep̄ p̄orē locū obtinebit. At poſtre
mo tāq̄ orbe ſacto: qđ nō ſep̄ neceſſe ē i p̄ncipaliorē redire licebit: ſi deſp̄
catioē uti uolemus: eā oīū ultiaz collocabimus: nō ſolū qđ oīū iſſima: ſz
ēt qđ affinis cōmiſeratiōi ē. neq; qm̄ iſſima: ē repudiāda: ſi minus pura p̄
fert. nā n̄z uī ſua amittit. & alioy aſciſcit. Si igit̄ p̄ncipalior aliq̄ ex uī &
genere ip̄i⁹ negocii qat ut docuimus iueniri: eā ſep̄ p̄mā locabimus. Si
nō qđ ex uī & natura ip̄oy ſtatū p̄ncipalior ſit: ac firmior: eā p̄mā pone
mus: ut i p̄poſito themate ſi legē tollaſ: cōpatio prima remanet. Nā cō
iecturalis hic nō p̄ncipalis: ſz acceſſoria ē. huiuſmodi uero ſtatū ēt ſi fir
mior ſit: tñ p̄ncipali ſep̄ cędere iure uidet. Firmiſſimi. n. loci uī quo tota
cā abſoluit̄: p̄ncipali ſtatū cōfert. Quare ſi ita orō diſtribuit̄: ut acceſſo
ria p̄ferat: qđ exēpli cā non qđ ſic eēt: ſed ut res faciliuſ cōphēderet̄ noſ
ſupius fecimus: nō tā ſtatū ad ſtatū collationē: qđ ad caſū tēporis diſtri
butionē eē dicem⁹. Si legē ergo tollaſ: cōpatio p̄ma remanet: deide r̄po
ſeq̄. Poſtremū cōceſſio ſibi locū uēdicat: qbus breuiter tractatis: ad p̄n
cipalē poſtremo redibimus: qđ ſi nō iuriay: uer⁹ p̄ditiois qđ ip̄atorē accu
ſet: p̄ncipalis qđ coiecturalis ē. i cōphēſioē aut quā a ſigno ſuſpitionē
cōfirmamus cęterę icidūt: quas quū ordine ſuo tractaueriſ: ad reliq̄s coiē
cturę locos redibis. hac ex re illd̄ ēt hēt poſſe oratorē: quīſ unica res ui
deat: alia atq; alia uti p̄poſitioē: qđ totā imutet cāz. nō. n. ſolū remotionē
ac coiecturalē: ſed diffinitionē ēt paululū cōmutata p̄poſitioē i p̄poſito
iuenies themate: qđ oībus cōſyderatis grauiſ oratoris ducimus quū a
criter: qđ oēs circūſtantię flagitēt p̄ſpexerit id iſtelligere: qđ ex re ſua eſt
idē ēt reo faciendū putamus: ſi res plurimū ualet quū q̄ſtione p̄mimur
poterimus. n. a difficilioribus ad facilia nobis cām deriuare: & totā cāz
ita p̄mutare: ut hoc nō hoc agi cōtēdam⁹: ſi multitudine firmamentoꝝ
cā multis ſtatibus uaria eēt. Pari rōe duplex nobis erit diſponendi rō. nā
aut ex uī negocii p̄ſtātiorē ſi ea iuenit̄ aut natura ſui p̄ncipaliorē anteſe
remus: deide p̄ obſiſtētā cęteril tractatis ad primū redibimus. hoc. n. pa
cto & a firmiore nō recedemus: & ſi qđ aliud utile repit̄: nō p̄termitte
mus: hoc nō deſēſor ſolū ſed accuſator ēt ſi pōt obſeruabit. Dixi aut̄ ſi
pōt: qm̄ ut plurimū accuſator deſēſorē ſeq̄ cogit̄: maximā calamitatē &
iuriā rei: p̄. ituliſti: nō ego ſed lex. hic ēt accuſatori ad remotionē & legi
timā ueniēdū ē: qđ ſi diceret hoc nō ē iſerre iurias: ſed cōſeruare. Probi
bui. n. ne uno ip̄etu ciuitas ab iſeq̄nte hoſte capetur ad diffinitionē: quae

Dispone statum qui
tu ex rone. tu ex
firmamento oritur
ca. 11. 77

cōiectura absoluit: accusatorē q; rape necesse ē. Præter h̄ oīa q̄ dicta sūt
unū adhuc restat dispositiōis artificiū: qd̄ tū adhibedū ē: quū tā ex rōe:
q̄ ex firmamēto statū oriūt. difficile oīo iuētū ē maxie si plures rōes m̄
ta firmamēta & status varii ex utraq; pte iueniāt qd̄ fieri debeat. Tū di
cā qd̄ me sūmi oratores: a qb; nūq̄ secessi p̄ oratiōes suas docuerūt: & di
cā nō pluribus s; q̄ paucissimis: ut rē eā difficilē: quis facile memoria tene
re possit. uterq; pri; sua postremo aggrediet̄ aliā: qd̄ ut q̄le sit p̄cipiat̄
latius exponem;. Oīs statū iter accusatorē & defēsorē uertit̄: defēsorif de
pulsio: p̄ter q̄ i cōiecturali rōe cōfirmāda ē: h̄ ab accusatore plerūq; i firma
ē: & statū q̄ nascit̄ suū ut ē accusatorif appellamus: q̄ ex firmamēti depul
sione p̄cedit suū defēsorif. Nā quū depulsio statū faciat: eius statū appel
lare placuit: cuius ex depulsione p̄ficiat̄. Accusator igit̄ eū p̄mo statū
occupabit: q̄ ex rōnis depulsioē nascit̄: eū postremo collocabit: q̄ ex dep̄ca
tione firmamēti p̄cedit: q̄ si m̄pti sūt: ut sup̄ius diximus disponēt. defē
sor cōtra ex depulsione firmamēti p̄fectū p̄rio: deīde ex ratiōis suę dep̄ca
tione statū collocabit. Vterq; igit̄ prius sua: postremo aggrediet̄ aliā
Interfecisti Clodiū Milo. interfeci sed iure: ex insidiis. n. ad me iterficien
dū ip̄erū fecit. Immo tu illi insidias struxeras. Cōiecturalis ē q̄ ex depul
sione ratiōis nascit̄ p̄mo accusatori tractanda ē. Afferūt̄ deīde aliā
argumēta contra hāc ratiōē: ex quorū depulsione status nascūt̄. At nul
lo mō homiez̄ iterficere licet. At senatus iudicauit eadē in appia uia con
tra rē. p̄. uideri. At Pōpeius hac de re: ut quæretet̄ tulit: hęc repellēda de
fēsorif sūt. Immo multis modis occidi iure homo pōt: & senatus de re nō
de cā iudicauit: & Pōpeius quū cōfiteamur occidisse: nō rē sed cām q̄ri
iussit. hęc post cōiecturalē tractāda sūt accusatori: quorū necessariō p̄ce
dit: qd̄ firmit̄ est: scilicet q̄ nullo modo licet hominem iterficere: deīde
senatus iudiciū auctoritati pōpei añfertur. hęc & defensorif hoc ordie di
sponēda sūt: sed ante cōiecturalē. nā uterq; id prius ponit: qd̄ ex depulsi
one: quā ipse facit nascit̄. hāc differētiā ubiq; obseruare diligēter i huius
modi causis Ciceronē iuenies. Quare si nullā aliā nisi auctoritatis ei; cō
tra ratiōē afferrē: abūde: ut arbitror eēt dictū. Nūc & auctoritatis ei;
pōdus & alioz̄ usus & ratiō rē clarā faciūt. neminē .n. dubitare arbitror
utilissimū eē i disceptādo ea: quū definamus i anis auditorū relinquere
q̄ nostras nō q̄ aduersarioz̄ ratiōes cōplectūtur. Illa. n. ita utiliora nobis
sūt: ut aduersariif hęc. unicuiq; .n. utilius in dicēdo illud ē: qd̄ ratiōis suę
ē. At rōes nr̄as id cōplectit̄: qd̄ ab aduersario depellit̄. id ergo nobis i anis
auditorū relinquendū est: qd̄ natura ipsa duce ita fieri debere breuiter
demonstrādū. Etenim i statibus: nisi q̄ tua depulsione conficietur abso
lutus erit: qd̄ tu ratiōe aut firmamento itendis locū habere nō poterit:
ut i proposita re: nisi ad Milonem p̄mo reiectis insidiis: potentius cę
tera accusationem corroborare non possunt. Iniquum enim uehemēter
intellectu: auditu absurdum: dictu improbum uidetur ei p̄clare negare

101
defensionem: in quem impetus factus sit: sed insidiis in eū reiectis uis
aliorum ita crescit: ut uix sustineri a defensore possit nisi commutet̄. Ex
altera etiam parte nihil proderit Clodium insidiatum fuisse comproba
re: nisi prius aliter cętera q̄ ab aduersariis dictū sit se habere confirmaue
rit: ita sit ut & firmiora in extremis sint: & ordo certus conseruetur: quoz̄
a statibus tuis ad rationes tuas serie ascendas. hoc ergo si una cum cęte
ris cōsuaueris & mirabilis orator i disponēdo futur; es: & qm̄ h̄ natura
duce fiunt: omnem etiam suspitionem artificii fugies. Stulti enim sunt
qui rhetoricam contemnunt: quoniam quum ars appareat: minus au
ctoritatis orator habet: ac ideo nō adhibenda censent artē ne contēnaris
Nā iudicio meo nil magis artē celat q̄ arte recte uti. Nihil magis artifi
ciosā facit orōnē uideri: ac ideo abiiciendā: q̄ arte uelle uti: quum recte ne
scias. Nunc qm̄ in tanta uarietate rerum ac multitudine statū accide
re potest: ut de loco natura rōis ambigatur: breuiter idq; aperiendum est
In huiusmodi ergo causis: ad quem statum narratio pertineat diligēter
consyderandum est. quod quū inueneris de loco suo non dubitabis. Est
enim locanda ante q̄ confirmationem confutationemq; aggrediamur: q̄
ex eo statu nobis affluit: & si diuisione in eo statu utendum putaueris: i
plam quoq; diuisionem antecedit: ut pro Milone Cicero: quum sibi pri
mum explicandum esset: multis de causis iure eędi hominem posse nar
rare non potuit. Nulla enim ad hoc soluendum ex causa narratio scidit
Senatus: & Pompei auctoritas quo tenderet demonstranda nulla narra
tio deyderatur: a quo factę insidię aperiendum prius narrandum erat:
Neq; .n. aliter insidię nisi ipsarum personarū & negotii uicomprobari
poterant. Quare ut diximus consyderandum est quis eorum statū: aut
nullo modo aut difficile absolui posset: nisi p̄narratū fuerit: & ei nar
rationem accōmodandā: q̄ si plures narrari postulent idest si singuli sta
tū diuersam quandā narrationē habeant (pōt. n. & hoc accidere) unicui
q; idoneā narrationē accōmodabimus. Vex quoniam ea de dispositione
satis dictū est: quę ex constitutione artis proficiuntur: Nūc breuiter de
ea dicamus: quę cōmuniter ad casum tēporis accōmodata est. neq; enim
plura dici possunt. Nullam enī aut paruam casus esse doctrinā necesse
ē. In quo & si artificiosa dispositio mutetur: & a p̄ceptis artis discede
re uideatur: non sit tamen id sine magno artificio: quippe orator non rē
solam qua de agitur: Verū personas: tēpus: cęterasq; circūstantias con
syderat: qua de re sępe accidit: ut quum ipsius rei ordinem propter audi
tores aut angustias tēporis: cęterasq; huius seruare non possit: artis p̄ae
cepta sic negligat: ut quum maxime despiciere uideatur: tū maxime iudi
cio meo cōseruet. Sūmū enim p̄ceptū artis ē: a quo cętera oīa tāq̄ ex fō
te effluūt: ex causa oīa inuenire: & inuenta ita disponere: pronuntiare: or
nare: ut ipsa causa postulat. Quas obres Ciceronē secuti non ideo ab isti
tutione artis hūc modū disiunximus: q̄ ei opposit; sit: aut ita discrepās

De loco narrandi ex
stat. 12. ca.

De dispone ad casum
tēporis accōmodata
. 13. ca.

ut quædam sub genere distinctæ species: sed ut certiorē præceptorū rationē:
ac clariorem præberem. Quid enim magis artificiosum: quā si uehementer
aures auditorum obtusæ uidebuntur animique defatigati ab aduersari
is multitudine uerborum: principio superledere: causam a narratione
exordiri: aut si persuasi fuerint audiendo ab aliquo firmo causæ nostræ
adiumento: aut ab huiusmodi argumentatione: quæ firmissimas aduer
sariorum rationes debilitet. Preoccupamus. n. hoc pacto animum auditoris
& se temere potius assensisse credit: quā nos sine ratione ea aduersarii ar
gumenta: quæ nostrā causam uehementer ledere existimet: magno animo
& fidenti aggredi. Atque in hoc maxime fallit auditor: quod quum credide
rit nos firmissimis rationibus iritatos ad rem ipsam cōceptis exordiis p
uenire: nos ad principii sententiam relabimur sensus: quod tamen semp
necesse non est. Est etiam quādo confirmationē post exordium ponimus &
probabili quādam argumentatione tractata ad narrationē reuertimur: quod
tunc faciendum esse arbitror: quum narratio parū probabilis sit: ad hęc non
nunquam ita accidit ut accessorius status principaliorē anteueniat. Incidens
aut preoccupetur: aut postponatur. principales quoque dico cōmisceri sic
posse: ac maxime si locos finitimos atque consimiles habeant: ut legitime
fere omnes & assumptiuæ: & cū his diffinitio: ut nunc ex istius: modo ex illius
loco uicissim arguatur: qui naturā statuum & usum oratorum nouerit: non
negabit. his ergo etiam huiusmodi cōmutatio non ex institutione artis: nec
sine arte quum tempus postulat utemur. Nec grauarer hic latius exponere
quando hoc aut illud ex cōditione temporum nobis faciendum sit: nisi pu
tarē adeo inexplicabile hanc esse præceptionem: ut melius possit unico
uerbo: quā longa oratione intelligi: nam quum casus certo numero colligi
non possit id solū dictu sufficere uidetur orationem ad casum temporis
accommodari debere. Præterea hęc dispositionis pars grauitatis præceptis
potius quā dispositionis continetur. grauissimi enim oratoris munus est
temporibus: causis: rebus: personis: posse orationem accommodare: quibus
ut infinitis superledamus: ac de memoria dicere incipiamus: nam de di
spolitione satis dictum putamus. Explanatum est enim quod ad casum tem
poris accommodari sepe debeat oratio: demonstratum est quid oporteat ex
institutione artis in simplici causa fieri: dictum duplicem aut questionum mul
titudine: aut sola constitutionum fieri: huiusque ultimæ tres partes dictæ sunt
quarum ultimam in duo diuidi præceptum est. Quare quinque modis duplicem
causam fieri posse declaratum est: questionum multitudine: rationum uarietate
diuersitate firmamentorum: firmamenti depulsione: incidenti statu. Nulla
ergo erit causa: quæ non optime distribues si memoriæ cuncta teneas quæ no
bis ex usu oratorum præcepta sunt.

Memoria duplex est: naturalis & artificiosa. Naturalis est: quæ nostris a
nimis insita sine inductione artis simul cū cogitatione nascitur. Arti
ficioza est eadem ipsa naturalis inductione quædam & ratioe præceptionis & firmata

1918
cattat. q. de me
oria. i. deloas. 7. ca.

& applicata. Non artificiosa naturalē uehementer iuuat. Quare quæadmodum
in ceteris rebus nisi naturā arte cōfirmamus: egregiū quod cōcipimus non pos
sumus: sic naturalis memoria nisi artificio nitatur: egregia est non poterit
Huiusmodi igitur artificii duæ sunt partes: loci: & imagines: locos dicimus: ut for
nicæ: agulū: fenestrā: & alia quæ his similia sunt. Imagines sunt notæ quædam & simula
cra eius rei: quæ meminisse uolumus: quod genus est: leones: aquilæ: quorum
memoriā si uoluerimus habere: imagines eorum certis in locis locare oport
tebit. Locos cōmode cōpabimus: si dabimus operā ne in celebri: sed in dere
licta regione cōstituatur. Frequētia. n. hominum simulacrorum figuras cōtur
bat. Itē si curabimus: ut dissimiles sint. Nam similes bene & distincte teneri
non possunt. Magnitudinē et mediocres: similiter luce ac interuallo esse oport
et. Itē quantum locum egregie signabimus: ut facilius omnium locorum nume
rum memoriæ habeamus: multos habere et cōueit: si multorum meminisse uolumus: &
ne multitudo confusionē faciat: ordine omnes distribuemus. fingere et locos
non posse multi auctores sunt. quum ergo locos nobis cōstituerimus crebra
meditatio oportebit memoriæ eos cōmendare: firmiterque retinere. Nam
imagines quædelemus: & nunc alias: modo alias nobis cōfingimus: atque
collocamus. locos autem eosdem esse semp necesse est: sed de locis satis: nunc de
imaginibus dicere incipiamus. Imagines duplices sunt: unæ reum: alteræ uer
borum: reum sunt: quum summam ipsorum negociorum similitudines cōpamus: ad
ut negocium expetit: aut una nota: aut pluribus res tota cōprehenditur. Ver
borum imagines cōstituunt: quum uniuscuiusque uocabuli simulacra notantur
Imago igitur omnis aut similitudo omnis est: ut si eum in loco cōstituis cuius nom
o dissimilis: quum tamen habet aliquid: ex quo id in memoriā remanet: quod uolumus: ut si
gubio in loco poneret apertis labiis dentes ostendentem: quo albi recordari
possis: aut si quod ex eo: quod sibi omnis est oppositum recorderis: aut media: quæ p
tū similis partem differēs est: ut Martinus martius: pomum pronum. Præterea
eius imaginis: quæ omnis dissimilis est: aut translatione: aut gestu: aut scriptura:
aut cōsuetudine locatio fieri solet. Translatio est rei pro proprietate suā: quæ si
militudinē facit: pro aliqua transumptio: & quam unius rei plures habemus
nonnumquam proprietates una res pro multis accipi potest. Quia in re mihi placet
aliquid est addi uel detrahi ne cōfusio fiat: ut si leonem nunc pro regno: modo
pro fortitudine loces: & nunc corona caput eius exornes: modo pedes dex
trū: quo plurimum posse dicitur extendere imageris. gestus est rei: quum memi
nisse uolumus actio idonea: ut si quæ uitrū mandere cōcipias animo: ut fatui
uocabulum teneas. Scriptura est cū litterarum imagines: quibus in locis tamquam in
chartis scribamus: ad placitum cōfingimus quia in re licet aliqualem seruare
& non seruare similitudinē: ut aper uel mus pro a littera uel pro m. Sed in
positio quæ aliquam uocis similitudinē tenet: ubique laudabilior est. facilius. n. est
imprimi: et retinetur: quum quis: & eam: quæ sibi opposita est: non semp fugiendam iudicemus
Cōsuetudo est quum aliquis pro ea re ponit: quæ facere aut dicere sepius solitus
est: ut quum pro minis crebro minantem ponimus. Iracundum pro ira deditum

de imaginibus. 2. ca.

studio p litteris: aut p uerbo uel re aliq eū q plurimū huiusmodi uoca-
bulo solus utat: uide & p̄stātia qdā cognoiat: ut ap̄. T. liuiū sēpius p̄ter
q̄ qd: & Ciceronē p̄ rhetorica: p̄ phia: quoz s̄pta m̄pta nostrisq; tēpo-
ribus repiūt. hic modus nō ptē similit̄: sed oīo dissimilit̄ reddere imagiez
dictus ē. Qm̄ nō iracūdū p̄ ira ponim? Sed. L. Syllā uerbigrā iracūdū
nō. n. adiectiua capimus: sed certos & nobis notos: qbus adiectiua acci-
dūt. Certius. n. ubiq; reor notū q̄ ignotū: hominē q̄ aliud aīal: aīatū q̄ iāta-
tū ponere. Quare notū tibi hominē quū nulla sit res: quā illi attribuere
nō possis: semp̄ ferme locabis. Ad hāc consuetudinē reducimus: ēt q̄ ceu
signa rei cuiuspiā accipiūt: ut tuba p̄ bello: gladius cruētus p̄ cede. Ad h̄
ne lōgiores ī diuidendo simus: effectū quoq; pro cā: ut fumū p̄ igni: &
ecōtra ponimus. Nihil. n. ad hāc p̄ceptionē attinet: ut plurimū ne qd̄ cō-
cōsuetudinis ē: an semp̄ aliqd̄ fiat: qd̄ naturē putamū. dū. n. uia iuenias
q̄ tē memoria teneas: nihil īterest si cōsuetudinē appellas: p̄ quā uel Cice-
ro: uel natura sic soleat facere. Ex pte aut̄ similis imago: si ei? similitudo
sufficere nō uideat: q̄ttuor similiter effici poterit: abditione: subtractione
transpositione: mutatione: abditione ut si pro cereali ceras addas alas.
Et si Alexander macedonū memisse uelis. Alexandro cuiuspiā ex macello
capiti coronā iponas: aut oīo si rei uni aliā. suppois: ut ex duobus uel plu-
ribus uocabulis unū colligas. subtractionē quū rei aliqd̄ ita subtrahis: ut
uocabulo suo subtracto esse uelis eiusmodi subtractio: aut ex p̄cipio &
summitate. rei: aut ex fine hoc ē infirma pte: aut ex medio fieri necesse ē
ut iacobū p̄ iacob ponis capite cōtecto: q̄ res ultimā sui nois ptē subtra-
hi tibi significet: aut p̄ iibus lumbos succinctū: aut pro cōbus uoce pe-
des trūcū hic in ceteris aīalibus aut capitis aut postremę ptis aut medię
aut duay q̄quis p̄tū: sic pellis detractio fiat: ut eisdem ītegris ī quauis
pte corporis sup̄edere: ac ifigi qdā intelligāt: qd̄ genus ex cane medio
cōtecto aut pelle priuatō: utrū uis ea uel uis tibi p̄bet: cui icolumi atq; ap-
tō si colūbul̄ icidet in articulatā iniectioe cōficiet uocē: qua in adiectiōe
subtrahi ēt simul posse aliqd̄ manifestū ē. Nō. n. singulis his modis solū
sed ēt cōiūctis ac multis ī unū coactis plurima figāt. Transpositio ē litte-
rę uel syllabę uni? uel plurimay dislocatio. Vex̄ quēadmodū ultima sēp̄-
fere fugiēda ita illa prior nōnūq̄ sēctāda: hac ī re aliquid facere: qd̄ signi-
ficet uide facta sit: aut quomō trāsūptio uehemēter cōducit: ut si andreas
p̄ hac uoce anasche uel asanche ponat: uel pedē ad caput: uel eleuās: uel ad
caput ad pedē declinas aut si e medio icipis uestes ad humeros subleuās
uel āgulū ad pedes deiiciēs fingit. Mutatio similiter syllabay uel littera-
rū: ut ramus roma: sed nimiū ubiq; fugiēdū asserimus. his fere oībus lit-
teray syllabay imagines interuenire possūt: q̄ quū modus additiōis sit:
mutationē plurimū iuuat. Placer. n. nobis litterę dolo uel cūis re ne me-
moriam cōcidat: mutatione significare: qd̄ si litteris facimus cauendū ne
dū ne additō ne an mutatio sit q̄rimus: confundamur. Cōfusione uero: &

hic ubiq; cū diuersis modoz imagibus: tū qd̄ melius puto diuerso locati-
onis genere cuitabimus: ut si hoc recte: illud euerfū: hoc ab alterutrū late-
rum illud inferius: superius aliud semper ita locandum constituemus
ut ordinem pronuntiandarum uocuz non euertamus. P̄terea ut superi-
us tactū ē nō singula genera nobis solū sēctāda uidet: sed simul plezq;
m̄pta. Nā & frācistat tū et subtractione & adiectiōe locabim? nisi hui? no-
mīs aliqs cōsuetudine nobis adiectū daret: & uulgas pestoro additione ī
medio subtractione finis ex addato: & ultime rei: quā ī ore pono: a secūda
littera imutatio facile simul: & tute colligit: hęc ordine oīa fieri necesse ē
ut aut a dextris ad sinistra: aut a superioribus ad inferiora: aut ecōtra p̄fici
scāt. Vex̄ ad ea q̄ dicta sūt p̄paratas licebit: tā casuū imagies h̄ere: id que
nō ī utroq; numero sepati uel cōiūcti: sinḡ pari tñ & plurali additis: q̄ for-
may nois: ut puta ī or: uel ī simus desinētiū: & aliaz ēt p̄tū p̄ formas q̄
dē si ī pauciora redigi solēt: si aut̄ id nō cōtingit: singulorū necesse ē simi-
litudines fingere: quīs nō ita ī oib? singulis occupari oporteat: ut iumen-
tis nihil reliquat. Similiter numerorū nō oīiū: nā id ī finitū ē: s; unius-
cuiusq; notę numeri solū. poterit. n. ordo ipse simulacroz: quēadmodū ī
scribēdo ita ī locādo maiores numeros representare: qd̄ si q̄s faciet: ne ul-
mę figurę: q̄ decē cōficiat: multiplicatio cōfusione reddat cētū: & mille du-
as apponet imagines. Sūt q̄ cētū ī numeris simulacra faciūt: deinde aut
hoz cōmixtione quadā: aut & cētū & mille notis additis ceteros hoc est
maiores numeros: q̄ diuisione h̄ent: hoc si seq̄ uolueris looz īsignia: pla-
cet nobis. n. locos īsignitos numeris apponari: ad haec auri & argēti: pris-
tā maioris pōderis q̄ minoris stabiles habebis locos: similitudines: ut fa-
cilis q̄cqd̄ uolueris cōseq̄ possis: & qm̄ multas rez imagines sēpe simi-
les fingi cōtingit: ne similitudo memoriā turbet addēdo: diminuēdo: mu-
tando: forma: colore: magnitudine: surfū: deorsū: dextrorsū: sinistrorsū: an-
trorsū uarias faciem? qd̄ nos ī locis quoq; ne cōcidat facere oportebit: nō
qd̄ meli? m̄pto ne sit: quū imagibus q̄ ī locis totū toti diuersū ē: s; quū
tāta rerū copia nō succurrerit: ut iter se signa diuersa sint: Ad hūc postre-
mo modū: q̄ reb? & ī imagibus differētā affert cōfugiēdū ē. Vex̄ de ar-
tificio memorię iā dictū ē. Nā rez & sentētiarū locatio facilis ei erit: quī
usū & exercitatione prona sibi & facilia reddet. Nihil. n. erit maxie si lo-
cos artis: ex qua qd̄ dicit̄ teneat: qd̄ memoria nō cōsequatur locos artis
qm̄ distincte ac clare docuimus: quīs habitu h̄eat. Certis tñ artificii no-
tis sibi notos cōiūctim: quū rei nota notabit: qd̄ q̄ itelliget & faciet & sē-
tiet: quā sibi utilitatē memorię artificii ceterozq; clara ac certa ac pene
diuina p̄ceptio cōferet: quare huius artificii usū: quoniā multis in rebus
usui ē idustria & exercitatioe cōseruādū puto. Nō. n. hęc modo locare po-
terimus: q̄ quū dixerimus ultro obicimus. Vex̄ h̄ q̄ ī habitū nobis re-
tinenda citius & facilius postea īprimunt. Vex̄ qm̄ certū habere nume-
rum locorū necesse ē: quū īfinita pene rez atq; imaginū copia plei sūt

adaty. 67. de pronu
iacione. 97. ca. 1. q. v.
n. r. a. f. e.

prioris impedimento similitudines sint uacuōs rurſus locōs imagiabimur
& ut imaginatio firmior iracūdu quēdā hominē possumus fingere a lo
cis oibus excitare. Qm breuiter de memoria: q̄ p̄cipi posse putauimus
cōsecuti sumus. Nūc de p̄nūtiatiōe pauca cōplectamur: de qua ita dicem⁹
ut qd̄ a Cicerone ad h̄reniū clare ac breuiter absoluteq; edictū ē hac in
pte oīo seq̄mur: Nā & alii: q̄s nos uidisse cōrigit: aut pax uel nihil poni⁹:
aut nimis cōfufe de p̄nūtiatiōe nobis locuti uidēt: & ipsius Cicerōis orō
nes nō sicut ī aliis rhetoricę p̄tibus ita ī memoria & p̄nūtiatiōe iuuare
nos possūt: Nā inuentionē qd̄ dispositionē: & elocutionē si cui aliqd̄ eū
artificii: tū mētis inest: multo copiosiorē ordinatiōē elegatiōrēq; cōficiet
si ex orōnibus eius p̄cepta sibi p̄ponat: qd̄ nos ī hoc libro fecimus: q̄ si
ad ea p̄cepta solū: q̄ ipse scripsit tāti uiri orōnes oī refertas artificio uelit
redigere. Paruā. n. ī scribendis p̄ceptis opaz dedit: sed ī orōnibus cōponē
dis magnā diligētiā p̄buit: Propterea q̄ illud rhetoris & facile: hoc orato
ris & difficile ac dignū: cui insudaret putauit. Quāobrē nemī dubiū ē orō
nibus Cicerōis nihil artis deesse: ī p̄ceptis artis qd̄ solūmō p̄cipia e
dita eē. Vex ut tres reliq; p̄tes orōnibus suis elucubrant: ita & memoria
& p̄nūtiatio nihil idē p̄ceptiōis haurire possūt. Nemo. n. qua memoria
uel q̄ p̄nūtiatiōe cāz egerit: aut dixerit ī legēda orōne p̄spicere pōt. P̄
terea nosmetipsi p̄nūtiatiōis p̄ceptū aliqd̄ ut ī ceteris nostra exerci
tatione adinuenisse dicere nō audemus. Cecidit. n. iā ex cōsuetudie decla
mationis usus. Quare q̄ a Cicerone de p̄nūtiatiōe accepimus: ea expo
nemus eis: q̄ cāl declamitāt (nā nōnullos iā q̄tidie id factitare institim⁹)
cetera reliquemus. Diuidit. n. p̄nūtiatio ī figurā uocis: & corporis motū
Figura uocis ē h̄tus uocis rōe & industria cōpatus: ea diuidit ī tres par
tes: Magnitudinē: Firmitudinē: Mollitudinē. Magnitudo & firmitudo
uocis natura maxime cōpāt nō nihil augent: sed maxie cōseruant cura &
exercitatione declamationis. Oportet igit si uolumus firmā p̄ totā cāz
uocē cōseruare: q̄ sedata & deplsa in p̄cipiis uti uoce & huiusmodi in
teruallis: q̄ & sententias cōtinuo res diuisione reddāt: & auditori spatiū
cogitādi relinquāt: hęc cū decēt: tū utilissima sunt. Cōseruāt. n. uocē ad orō
nis exitū: ubi maiore ac pleniore uoce op⁹ ē: hęc & suauitudini uocis ser
uiūt. Auditores. n. plurimū uarietate delectāt: & firmitudini profunt. Cō
seruāt enī uocē sedata p̄cipia: interualla uocē reficiūt & firmāt. P̄terea
uocis acutas exclamations uitabimus. Lēdunt. n. artarię clamore nimio
& splendor uocis uno clamore cōsumit. Quare sedatis p̄cipiis interual
lis idoneis exitu: eleuatiōe: nullis acutis exclamatiōib⁹ utemur. Varietas
quoq; uocis & cōmutationes: & ad firmitudinē & mollitudinē ualēt plu
rimū. Quare uariare oportet uarietatis modū nūc simul cū mollitudine
itelligemus. Mollitudo uocis: q̄ tota ad rhetoris p̄ceptionē p̄tinet: ī tres
ptes diuidit ī Sermonē: Cōtentiōē: Amplificatiōē. Sermo ē orō demif
la & finitima quotidianę locutiōis. Cōtentiō ē orō acris ad cōfirmādū &

partib⁹ uocis 7 ca

cōfutatū accōmodata Amplificatio est orō: q̄ aut ī iracūdiā iducit: aut ad
misericordiā flectit animū auditoris. Sermo ī quattuor p̄tes distribuit
Dignitatē: Demōstrationē: Narratiōē: Locatiōē. Dignitas est orō cuz
aliqua grauitate. Demōstratio ē orō: q̄ docet quō qd̄ fieri potuerit aut nō
potuerit. ea ī cōfirmatione: & cōfutatione ut plurimū iuenit. Narratio ē
reꝝ gestaz: aut p̄de ut gestaz expositio. Locatio ē orō: q̄ ex aliqua re ueri
simili risū pudētē: & liberalē pōt cōpare. Cōtentiō diuidit ī cōtinuationē
& distributionē. Cōtinuatiō ē orōnis annūtiādę acceleratio clamosa. Di
stributio ē orō frequēns ī cōtentione cū acri uociferatione cōpēlatis iterual
lis. Vex tota cōtentiō: q̄uis & ī aliis p̄tib⁹ orōnis iueniri nōnūq; pōt: a cō
tentiōe tñ abesse nō pōt. Nā & si cōfirmatio & cōfutatio oīa sermonis ac ā
plificatiōis genera suscipe possūt: Cōtentionē tñ tāq; p̄p̄riā nō dimittent
Quare q̄cqd̄ ī cōcertatione dicet: qd̄ sermonis ac āplificatiōis genera s̄
terfugere uideat: id totū placet p̄ cōtentiōē p̄nūtiari. Amplificatio cōclu
sioni qd̄ aptissima ē: sed aliis ēt p̄tibus plerūq; cōmiscet. Ea ī cohortatio
nē & cōq̄stionē diuidit. Cohortatio ē orō: q̄ aliqd̄ peccatū āplificās audi
torē ad iracūdiā icitat. Cōq̄stio ē orō q̄ icōmodoz āplificatiōe animū
auditoris ad misericordiā flectit. Qm igit sermo ī quattuor cōtentiō si
mul cū āplificatiōe ī alias quattuor p̄tes diuisa ē: hāz octo p̄tiū: q̄ cuius
q; idonea sit p̄nūtiatio demōstrādū uidet. Sermo cū ē ī dignitate plenis
faucibus q̄ sedatissima uoce uti cōuenit: ita tñ ne ab oratoria cōsuetudie
ad tragicā trāseamus. Hac q̄lita te uocis pronūtianda ē: q̄ de natura rerū
q̄ de moribus aut de re. p. hēt orō: & oīs eaz reꝝ expositio: qb⁹ eius ipsius
q̄ dicit uirtus quēdā & dignitas apiri uidet: quale ē illud Cicerōis. Mē
aut qd̄ pudeat: q̄ tot annos ita uiuo iudices: ut a nulli⁹ uq; me tēpore: aut
cōmodo: aut ocīū meū abstraxerit: aut uoluptas auocauit: aut deniq; sōn⁹
retardauerit: & illd̄ ī e adē p̄ archia. Nullā. n. uir⁹ aliā mercedē laboz p̄
culozq; desyderat: p̄ter hāc laudis & gl̄ię: quū aut ē sermo ī demōstrati
ōe uoce paulū attenuata: crebris interuallis & diuisiōib⁹ oportet uti: ut ipa
p̄nūtiatiōe eas res: quas demōstramus īserere atq; ītersecare uideamur
ī aīs auditoroz. Quale illd̄ pro Milone. Satis ē qd̄ ī illa tā audaci: tā nefa
ria belua docere. Magnā. n. cāz: magnā spē ī milonis morte propositam
magnas utilitates fuisse. itaq; illd̄ cassianū cui bonū fuerit ī his p̄sonis
ualeat. Quū ergo sermo ī narratione ē: tū uocū uarietate opus ē: ut quo
qd̄q; pacto gestū sit ita narrari uideat: strenue qd̄ uolum⁹ factū: celeri⁹
cule dicemus. At illud ociose retardabimus: deīde acriter modo tñ clemē
ter: modeste: hilariter ī oēs p̄tes cōmutabimus: ut uerba ita p̄nūtiatiōē
si qua iciderint in narratione dicta: rogata responsa: si quę admiratiōes
de q̄bus narrandū sit diligenter animū aduertemus: ut omniū p̄sonarū
de q̄bus narramus: sensus atq; aīos uoce exprimamus. Sin erit sermo in
iocatione leuiter tremebunda uoce cum pua significatione risus sine ulla
suspitiōe nimie chachinationis oportebit sermonem ad liberalē iocuz

De sermone 22 ca

ferio uocē detorquere. Quū aut cōtēdere p cōtinuatiōnē oportebit adau-
cto mediocriter sono uocis uerbis cōtinuādis uocē quoq; iūgere oportebit:
& torquere sonū: & celeriter cū clamore uerba cōficere: ut uī uolubilē
orōnis uociferatio cōseq possit: qd ut clarius qle sit pateat: unū aliquod
uel alterū ab oratore exēplū sūam. Per cōtinuatiōnē ergo illd p .p. Syl-
la pronūtiādū ē. qd si hoc nō postulo: si ille labor meus pstinus: si sollici-
tudo: si officia: si opē si uigilię deseruiūt amicis: psto sūt oībus: si neq; a-
mici i foro reqrūt studiū meū: neq; res. p. i curia: si me nō mō nō rez ge-
staz: uacatio: sed neq; honoris: neq; gatis excusatio uēdicat a labore: si uo-
lūtas mea: si idustria: si domus: si aīus: si aures patēt oībus: si mihi ne ad
ea qdē: q p salute omīū gessi recordāda & cogitāda qcq; reliquit tēporis
tū hoc regnū appellabit: Cuius uicarius: q uelit eē iueniri nemo pōt. Itē i
uerrē. p. deos imortales un? ager: uno āno. cc. mil. modia tritici: & pterea
J. milia lucri data a Pronio tāto ne minores decumę uenierūt: q fuerunt
an cū sociis magno uenissent: hic tātus tū frumēt: pecunigq; numerus a
raptoribus p uī ablatas ē. Quū uero p distributionē cōtēdimus: uocē ab
imīs faucibus exclamatiōe qclarissima adhibere oportet: & q̄tū spaciū
p singulas exclamatiōes sumpserimus: tātū fere inter singula iterualla
spaciū cōsumere iubem? ut illd i uerrē pferri debet. Illū uiris fortissimis
iudicarūt. P. cō. dimittere de sūma nō potuisse te mulieri deterric recte
remisisse senatores iudicabūt. Ille de quo lege. p. ro. iusserat ut ipsius uo-
lūtas pōset & eēt p lege: tū uno i hoc genere ueterū religione legū rep-
hēdit tu q oībus legibus iplicatus tenebare libidinē tibi tuā pro lege esse
uoluisti. In illo rep̄hēdit: q ex ea pecunia remisit: quā ipse q̄sierat tibi
cōcedit: q de capite uectigaliū. p. r. remisisti ex eodē quo senatus cōsultū
erat: hoc legato pmissum nullo cur fecit coactus ē: qd hoc dicit: tota ciuī-
tas. In āplificatione p cohortatiōnē uoce attenuissima: clamore leui: sono
gquali: cōmutatiōnib? crebris: maxia celeritate utemur: ut i illo tertio i uer-
rē O scelus o portētū i ultias terras exportādū. Nō. n. pōt ea natura: que
tātū facinus cōmiserit: hoc uno scelere eē cōrēta. Necesse ē semp aliquid
huiusmodi moliat: necesse ē i simili audacia pfidiaq; uerset. In cōq̄stione
utemur uoce dep̄ssa: iclinato capite: sono: crebris iteruallis: lōgis spaciis:
magis cōmutatiōnibus ut i illo p Milone. ualeāt iqt: ualeant ciues mei
sint icolumes: sint florentes: sint beati: Stet hęc urbs p̄clara: mihiq; priā
clarissima quoquomō merita de me erit. Ergo cedā atq; abibo si mihi re-
p. bona frui nō licuerit: at carebo mala. hic illud sciēdū nos Ciceronē se-
cutos: qm̄ genera uocis nūcupari cōmode nō possunt noībus rez. p. deno-
mināda uoce abufos fuisse. Nā quū narratiōnē dicimus nō eā solū itelli-
gimus: q orōnis ps eē dicit: sed qcqd aut tāq; gestū: aut qd fieri debeat i
aliis quoq; ptib? orōis exproit: hac narratiōis pronūtiatiōe proferendū
putamus ut illud i uerrē quinto. Sētio iudices mōderādū eē mihi iā orō-
ni meę fugiendāq; uestrā facietatē nō uerfabor i uno genere diuti? & ita

cetera de orōne mea tollā: ut i cā reliquā: audistis agregentinōrū fortissi-
moy uiroy & diligētissimoy qrimoial. Exordiū ēt plexq; narratiōis fere
modo pnūtiabit. Nō. ergo h quis qbusdā ptibus orōis cōuenire uideāt i
ta itelligēda sūt: ut ibi solū huiusmodi uocis hitū adhibedū arbitremur.
Sed q huiusmodi sūt: ut eaz ptū sētētis cohortatiōis uerbigrā aut cōq;
stioni similia sint: ea i q̄cūq; orōnis pte iueniūt: simili quodā mō pnūti-
āda cēsem. Itē nō hęc tātūmō simplicia genera iueniri: sed multa ex his
cōposita: ut illd i tertio i uerrē. Tātę ne tuę uerres libidines erūt: ut eas ca-
pe ac sustinere nō puītę popli. ro. nō nationes extere possint. Tu ne qd
uideris: qd audieris: qd cōcupieris: qd cogitaris: nisi id ad nutū tuū psto
fuerit: nisi libidini: tuęq; cupiditati puerit illigēt hoies: expugnabūt dō-
mus: ciuitates nō mō paccatę: ueyēt socioy atq; amicoy ad uī atq; arma
cōfugiet: & ab se: atq; liberis suis legati populi. ro. scelus ac libidinē ppul-
sare possint. Nā hic cū cohortatiōis plurimū isit: tū orō a cōtinuatiōis
uoce aliena nō ē. Quare ea uocis qualitas uerbis attribuet: q cohortatio
ne ac cōtinuatiōe cōficiet. Et illd p. p. Sylla: nisi forte regnū tibi uideatur
ita uiuere: ut nō mō hoī nemī: sed ne cupiditati: qd ulli seruias: contēnere
oēs libidies: nō auri: nō argētī: nō ceteraz rez idigere: i senatu sētire: libe-
re populi utilitati magis cōsulere q uolūtati: nemī cedere: multis obliste-
re: si hoc putas eē regnū me regē eē cōfiteor. Nā hic demōstratio digni-
tas & cōtinuatiō i pronūtiatiōe cōmixtę sunt. Demōstratio qm̄ docet
quō qs uere rex: qd prātis suę sic extimari pōt: dignitas: uel qd bonū uī-
rū distribuit: uī seipsū naturāq; suā & mores qles sit apit. Cōtinuatiō: qd
uolubli qdā clamore uerba pferēda sint. q̄ pnūtiatiōis uocē i hoc cōplo
absq; dubio ex his tribus ita mixtā eē oportebit: ut unū qd ex oīb? cōfici
itelligat: diligēter ergo aiaduertere debem uī qd simplici genere uocis ex
his octo: q dicta sūt qd cōpositiōne quozdā pnūtiādū sit: q qdē cōposita
genera uocis simplicia esse itelligamus. Vey qm̄ aliter dici nō possunt:
Neq; n. noīa tā diuersaz uocū hēremus: nec si hēremus oporteret longio-
res eē i ea re q facile itelligit: cōpositiōne eoy: q dicta sūt: cetera p̄cipiāt
Dabimus ergo opā id idustria exercitatiōneq; nostra cōficere: qd ut faci-
le itellectu: ita factu difficillimū ē. Nā q̄tū h res oratori utilitatis afferat
& demosthenes: q satyri cui?dā ludicri suasu magnā i hac re opā cōsūpsit
Et Cicero: q Roscio ac Aesopo formādū se ad pnūtiatiōnē tradidit duo
clarissimi oratores atq; soli hoc noīe digni facile ostēdūt. Vey de figura
uocis satis dictū erit: si id tāgit unū ēt orōnis cōtextū ita uaria uoce pfe-
redū: ut initia dep̄ssioe q sequūt p q̄litate rez maiore clarioreq; uoce di-
cēda sint. Nec. n. melius aliqd aut clarius i pnūtiatiōe p̄cipi posse credide-
ri q ut naturā rez sequamur: q ai qdā ipellet ipetu: ut alia susca alia clara
nōnulli exili qdā plena: hilarī: moesta: flebili: ridiculosa: dep̄ssa: acuta: cla-
mosa: humili: tarda cita uoce dicamur. Nūc de corporis motu dicēdū ui-
det. Motus ē corporis gestū: & uultus qdam moderatio: q; probabiliora

reddit ea q̄ pronūtiat. Cōuenit igit̄ i uultu pudorē & acrimoniā iē: i ge-
 stu nec uenustatē cōspiciendā: nec turpitudinē esse: ne h̄ aut histrionē aut
 oparii eē uideamur: ab iisdē ergo ptibus i quas uox est distributa motq̄
 corporis ratio accōmodāda uidet̄. Nā si erit sermo i dignitate stāte in ue-
 stigio leui dextrę motu loqui oportebit: hilaritate: tristitia: mediocritate
 uultus ad sermonis sētētias accōmodat̄. Sin erit i demōstratione sermo
 paululū corpora ceruicibus dimitemus. Nā & hoc est natura datū: ut
 q̄proxie uultus admoueamus: si quā rē docere auditores: & uehementer
 ut credār istigare uelimus. Sin erit i narratione sermo: idē motus pote-
 rit idoneus eē: q̄ pauloāre demōstrabat̄ i dignitate. Sin i iocatione uultu
 q̄ndā debemus hilaritatē significare sine cōmutatione gestus. Sin cōtē
 dimus: p cōtinationē brachio celeri: mobili uultu: atri alpe ctu utemur.
 Sin cōtētio fiet p distributionē porrectionē celeris brachii i ābulatiōe pe-
 dis dextri rara suplausione: & defixo aspectu uti oportebit. Sin utemur
 cohortatione p āplicationē paulo tardiore: & cōsyderatiore gestu cōueit
 uti similibus rebus atq̄ i cōtētiōe p cōtinationē. Si utamur āplicatione
 ne p cōq̄stionē sēmīneo plāgore capitis ictu nōnūq̄ sedato cōstātī gestu
 moesto & cōturbato uultu uti oportebit. Sed demotu corporis q̄cūq̄ ea
 rū octo ptū cōueniat satis dictū ē. i his uero sētētis cōpositionib⁹ q̄ uer-
 boy: quę ex his quodā mō cōpoī uidet̄: nō ut de uoce dicebamus: sic arbi-
 tramur mediū quēdā mōm iuenire oportere: q̄ ipsis ptibus: ex q̄bus cō-
 stare orō uidet̄ cōsentaneus sit. Hoc. n. nobis nō difficile factu solū semp
 ferme ipossibile semp uisū ē. Neq̄ si fieri ē facile possit egregiā i eo uti
 litatē eē itelligim⁹. Nō ergo cōpositus nobis motus q̄rēdus: sed ad id ac-
 cōmodādus: qd̄ maiorē uī i orōne hēre uidet̄. hęc sūt: quę de p̄nūtiatiōe
 uir ille ad hēreniū cōscripsit: quę ide accepta: ne qd̄ huius artificii lecto-
 res desiderēt: opi nostro: & qd̄ explanatius i seruiamus: quę oīa ille mihi
 cōsequēt̄: q̄ ita dicit: ut animū iducat ea uidere: eaq̄ iāgere: ipsiq̄ i reb⁹
 uersari: quas orōne explanare cōstituit. Nā quū pronūtiatio ad mouēdū
 aīos potissimū accōmodet̄: a motione quoq̄ aī potissimum proficiscit̄.
 Quare nec recte pronūtiabit: q̄ cōmotus nō ē: nec alios afficiet: nō affe-
 ctus: q̄ uero dicēdarū rez imaginē aīo cōcipe cōsuescit: is si qd̄ exercitati-
 onis adhibuerit: mirabilē se i pronūtiādo oratorē reddet: qd̄ i cōsequen-
 dis p pondere rez dicēdis generibus plurimū exercitatio prodesse non
 negauerim.

AETERIS oībus rhetoricę facultatis ptib⁹ **elocutio** mihi di-
 ligētius tractāda uidet̄: non solū qm̄ oīo ab artis scriptoribus
 neglecta ē: uel qm̄ iter alias utilissima uidet̄. Nā iuētio: quaz
 facile primā concesserit: nec omniū etatū ē: nec rhetoris solūmō
 pceptione contēta ē. Nā & usū multaz rez & diuinā q̄ndā complurium
 negocioz: memoriā flagitat: & fāz aduersariayq̄ rez piculo cōfirmat̄: et

Georgii trapezuntii
 rhetorice lib. 2. c. 9.
 fahat incipit

ing tractatū 110. q. 11
 de figuris dicend.
 in genere qm̄ ca. 8.
 et infra p̄

de elocutione
 in aliis thesauris
 prima uidet̄

legū atq̄ institutionū ciuitatis sciētia: dialecticaq̄ subtilitate iuuat̄: q̄ oīa
 rhetorica pceptione colligere ipossibile ē. Multa. n. aut pene ifinita sunt:
 quare nisi qs multa uiderit: audiuerit: tractauerit: qd̄ de re pposita dicat
 nō hēbit. Quāobrē uix demū i senectute eius iuētiois copiā hēre possu-
 mus: q̄ reb⁹: psonis: locis: tēporib⁹: causis sic accōmodat̄: ut oratori digna
 eē uideat̄. At **elocutio** oīniū etatū ē: & rhetoris sola pceptione absolut̄.
 nō minus. n. adolescēs ac iuuenis ne magis ēt dicā uiro aut sene cōpositi-
 onē: clausula: numero: ceterisq̄ huiusmodi ducit̄. Nā senex sētētiaz gra-
 uitate magis: iuueis suauitate uerboy delectat̄. Rhetori autem adeo p-
 priū ē de elocutione dicere: ut multi fuerit: q̄ memoriā & p̄nūtiatiōē na-
 tura solū: iuētioē & dispositionē aliis artib⁹: q̄bus prudētia: & i geniū a-
 cuit̄: nō rhetorica (male illi qd̄: sed fortassis sustētari possēt) cōstare pura-
 rit. **Elocutio**z nemo uq̄ ausus ē oratori eripe: hęc. n. efficit: ut quū orna-
 te: disticte: aperteq̄ dicas: eloq̄ns merito eē uidearis. q̄ sobres **elocutio** mi-
 hi ceteris reb⁹ aīponēda uidet̄: p̄serti: quū uideā: qd̄ iuenerit: si optiūz
 sit: deie ctū t̄nisi: elocutiōe ppoliū sit: de p̄sūq̄ uideri. Pręterea pulcher-
 rimū oīniū eē credēdū ē: ca i re ceteris oībus p̄stare: quā ipsa natura hoīū
 cūctis aīatibus āncelat. Quare si loq̄ p̄priū hoīs ē: ea q̄ re a ceteris maxie
 aīatibus differit. Nemi dubiū eē puto: oīniū rez: quā natura humano ge-
 neri p̄buit: **elocutionem** eē p̄stātissimam. Nā rō qd̄em ipaq̄ i mētis/in-
 telle ctusq̄ abditis recōdita ē: nisi orōe fuerit elicitat̄: rō splendoris hēt̄: q̄
 rō ignis abstrusus in silice: quę nisi ferro prouocet̄: nec ignē qd̄ aliquis
 uq̄ appellabit. Quare si q̄maxiū orationes nostras fulgorē edere desyde-
 ramus: **elocutionis** p̄cepta iprimis rōe p̄cipiēda: exercitatio firmāda: &
 usu ita nobis faciliora cōficiēda sūt: ut nobiscū nata eē uideāt. Pręsertim
 quū ipsa natura (q̄ i adulescētia solidiores inuentionis rōnes: aliazq̄ libe-
 raliū artū subtiliora theoremata asseq nō patit) ad hęc rhetoricę p̄re nos
 inuitet. Nihil. n. facilius arripit̄: i adulescētia: nihil diutius retinet̄: nihil
 etate mēa magis oblectat & allicit̄: q̄ numerosa explicata orō. Quid ergo
 rudius: q̄ id cōtēnere: qd̄ hominē pficiat: qd̄ icōmodius: q̄ id abiicere: qd̄
 ceteris hoībus p̄statiore reddat: qd̄ ignauius: q̄ id nō asseq: sine quo uitā
 ducere. adeo alienū ab humanitate ē: ut ipsa natura quō huic rei uoces tē-
 pus tibi cōcesserit: nōne tibi i mētē uenit: p̄serti: quū canes: boues: asinos
 p̄sitacos: ac alia huiusmodi mōstra uel cōtra naturā suam humanas uoces
 aut p̄cipe: aut proferre cōgas: q̄ erubescēdū sit: i ea negligis: q̄ tibi natu-
 ra iūta sūt. Sed qd̄ opus ē uerbis: oēs ita eē fatēt̄: huic rei dādā eē opā nō
 negāt. Vēz nescio q̄bus deliciis: q̄bus uoluptatibus corrupti: & pditi: sic
 cōsumūt adulescētiā: ut quū i maiorē etatē puenerit: si tūc demū q̄ elo-
 q̄ntiā amiserit: p̄tere eos icipiat: ne tū qd̄ (quū uel sit) aliqd̄ boī cape q̄at.
 Nā quū uel primoz elemētōz penitus nudi sint: aut labore repellūt: aut
 fastidio abducūt. Vēz de his (q̄ ab oī litteraz studio abhorēt): nimis for-
 tallis multa: qui uero philosophiā: ceteraq̄ bonas artes profitētur: ideo

ro.

ro.

ro.

ro.

ro.

ro. q̄. app̄ hoīs. ē. loqui.
 ro. cōp̄at̄: si h̄. siue ex op̄nō
 et accōmodat̄: p̄p̄er p̄cep̄.
 mōmē uadendū.

ro. o

magis mihi reprehēdi uidēt: q̄ oīs sciētia & doctrina nisi eloquētię ful-
 gore nitescat: sordida quēdā & aspa oīs dignitatis exps auctoritate nulla
 erecta: nulla expositione ornata: nullo elata fastigio: iacet itenebris: quod
 nō fugit socraticā onē illā familiā: nec disciplinam stoicam: nec academi-
 cā latuit. neq; n. facile apud maiores nostros: tā latinis q̄ gręcos elegātiis
 aliq̄ orōnis exp̄tē iuenies: atq; (ut omittā Carneadē: Critolau: Aristip-
 pū: Theophrastū: Diogenē: q̄ eloquētes hoīes tm̄ cęteris p̄stare cęlebat
 hoībus: q̄ ipsi rudes hoīes ab aīantibus distēt: ut alios omittā innumerabi-
 les. Platonēq; ipsū eloquētię fōtē: cęterosq; q̄ eius uestigia diligēter secuti
 sūt: Aristotelē illū sūmū profecto p̄hię magistrū: quē isti suū p̄ncipē eē
 uolūt: quē probe totis sequūt uirib; quē diligūt: admirāt: āplectūt: Ari-
 stotelē inq; ipsū ispiciam? Quid ergo is p̄hię caput: & ocul; eloquētię ne-
 p̄cepta cōtemnit? At nemo iudicio meo ornati; nemo distinctus: nemo
 numerosius simul & grauius locutus ē: Adeo: ut si q̄ deū fingat humana
 orōne uti nō p̄stantiore: neq; elegātiore dicēdi forma eū uti cōtēnere au-
 sis: q̄ nō se solū: sed nos quoq; dicere cupiēs plura huius artis ornāmēta
 reliq;: q̄ hī q̄ se rhētores p̄fitebāt. Itaq; citius q̄ p̄hię ei ademerit: q̄
 eloquētiā nō cōcesserit. Fert. n. i lytio āte p̄radiū qdē ea deābulādo secre-
 ta nature explicasse: q̄ ipse *acroamatica* nūcupabat: post p̄radiū maiore
 medi; fidi; diei p̄: *oratorias artes: elocutionisq; p̄cepta tradidisse.* Iudica-
 bat. n. p̄hi; hoīes: nisi *eloq; n̄ si; p̄ay:* aut etiā nihil ab eo differre: q̄ quū se-
 se diuitē profiteat: tñ uel his oībus (q̄ nature necessaria sūt) nō mediocrez
 iopiā patit: & recte qdē. Nā: ut q̄ se diuitē ostērat: si neq; sūdos āplissimos
 nec magnificas edes hēat. P̄terea si e calceis digiti erūpāt: totiq; corp;
 sordida ac fenestrata ueste cōtectū sit: is nō mō paup; sed *egenus oīo* atq;
 iops deridet: sic q̄ mūdi se ābitū: *rey: cāf: cęlestiū natura: uide q̄libet fiant*
 quo ruāt scire p̄fiteat (nisi orōnis quoq; copia (tāq; auro aut gēmay) exor-
 net & illustret doctrinā) oī sciētia inops uideri debet. *Ver; hęc alias latit;*
 Nūc p̄inde ac pateat *elocutionē: rey: humanay p̄ncipē eē: de ea qd p̄cipi*
 possit diligētius cōsiderabimus: si hoc unū addiderimus: nō eā nos elocu-
 tionē approbare: cui nulla est subiecta sentētia uel sciētia. *Quid. n. iam*
ineptum: tā inane: tā furiosum: q̄ uerba in numerum constructa: quib;
 aut nihil: aut a re (qua de agitur) alienū: aut leue quid inesse uideatur. Nā;
 mihi quidem si ornate: numerosq; orationis: & rerum intelligentię uti
 uelim: optio det: hoc postremum (tāq; diuinum) elegerim: illud (quasi fu-
 riosum) abiicerem. *Verūm utrumq; simul: quum inuenitur: quod uulgo*
erat antiquitus: his perditis temporibus ne fieri quidem posse uidetur:
nescio qd perfectū: uereq; diuinum efficitur. Quamobrē nobis placet
 quis propter etatem utrumq; se habiturum non sperat: si nil aliud (nisi
 ut sciat) q̄rit: causis rerū: aerisq; sciētis ei potius elaborādū. Sin rei. p. gu-
 bernādę gloriā appetit: rhetoricę icūbedū ē. utq; uero fieri optime pote-
 rit: si adulescentia huic maturior etas cęteris adhibebitur. *Deo grās.*

Ad 1107

Ad uicarij

De figuris ac simis ca.
ca. 2.

Locutionis duas facimus partes: unā qua figuras orationis: quasi
 syluam quandam atque materiam uniuersam: & confusam con-
 siderabimus: alteram: qua singulas dicendi formas distinctius expone-
 mus. Figurę orationis sunt tres: Sublimis: quam & grauem & gradē
 appellamus: Attenuata: quam & infimā dicunt: & Mediocris. Subli-
 mis est quę constat ex uerborum grauium magna & ornata compositi-
 one. Attenuata est quae tam uerbis: q̄ compositione usq; ad usitatissi-
 mam puri consuetudinem sermonis demissa est. Mediocris est sub-
 limi humilior: attenuata grauior oratio. Hanc nec ultimorum: hoc est
 grauis & infimę sublatione: nec permixtione quadam: aut confusione
 magis q̄ infimę quidē intensione: aut incremento: grauis uero depressi-
 one ac remissione fieri putamus. Has orationis figuras late patere ar-
 bitramur. Nam quum grauem dicimus: quę mediocrem excedat: eam
 ita intelligimus: ut & paulo grauior: & multo grauior inueniatur. Simi-
 liter etiam in attenuata: & mediocri fieri tunc clarissimum erit: quū sin-
 gula dicendi genera enodabimus. Nunc: ut diximus prius de figuris
 agamus. Omnis figura orationis sententiis: uerbis: cōpositione cōstat.
 In sublimi ergo figura oratio consumetur: si quę dignignitatem habēt
 sententię deligentur. Istiusmodi sunt amplificationis & cōmiseratiōis
 sententię. Similiter quęcumq; de deo: de rerum natura: de uita hominū:
 de uirtute: aut uitio: de maximis rebus gestis: de amplitudine maiorū:
 de liberalibus studiis: & si quę huiusmodi sunt. Infimę figurę sentētię
 sunt: quę sic cōmuniores esse uidentur: ut quiuis rem similem: aut ean-
 dem facile inuenire posse putetur. Huius sunt quę nihil habere uidentur
 subtilioris: & altioris sensus. Mediocris sunt quae cōmunem quidē:
 ac omnium usum excedere uidentur: non tamen afferunt tantum pon-
 deris orationi: quantum illę superiores. Verborū omnis copia tripar-
 tito diuiditur. Nam aut propria sunt: aut innouata: aut translata. Pro-
 pria dicimus certa quędam uocabula rerum pene una nata: cum rebus
 ipsis. Hęc diuidimus in uerba inusitata: & contrita. Inusitata sunt quę
 uetustate ab usu quottidiani sermonis iam pridem intermissa sunt.
 Contrita appellamus: quę oībus in ore sunt. Inusitata igitur & prisca
 grauiori orationi conueniunt. Affluit enim simul cū uerbis uetustatis
 quędam dignitas: atq; magnitudo: quę orationem extollit. Verū rari;
 collocāda sunt: ne aut oblcuam reddant orationem: aut p̄parationē
 significant: aut ostentationis crimen nobis adducant. Sunt item quę
 dam ita uetusta: ut tamen ab usu remota oratio non sint: quibus crebri-
 us: dum magnitudini rerum conueniant: uti licet: ut tempestas: proles:
 soboles: nuncupari: opinari: & eiusmodi: quibus loco positis: grandior:
 atq; antiquior oratio solet uideri. Contrita & cōmunia infimę figurę
 accōmodantur. Verum Orator etiam in his delectum habebit. Non

De uerbis figuraz. 3.

enim omnibus utetur: sed his: quæ aliquantulum a communissimo & peruulgatissimo usu recedunt. Nam quum omnis figura late peteat: ut diximus: etiam in infimo genere dignitatem obtinebimus. Inter hæc alia sunt: neque omnino ab usu abhorrentia: neque quotidiana uerba: quæ mediocri figuræ idonea sunt. Verum hæc non ita diffinimus: ut in graui: uerbigratia figura omnino uelimus uerba magni ponderis esse. Nam ad omnia dicendi genera quod debere fieri dicitur: satis est: si sic magis quàm aliter fiat. Præterea & grauiori oratione uerba nonnunquam quotidiana solum: & mediocri graui: & infimæ sublimiora inesse possunt: cum compositione aliud quid quàm natura sua patitur: efficiunt: ut latius paulo post dicetur. Innouata uerba dicimus: quæ ab eo: qui dicit gignuntur: aut aliqua ex parte conformantur. Innouati uerbi ratio multiplex est. Nam aut additione uariatur: quæ uel in principio: uel in medio: uel in fine uerbo aliquid addat: ut si quis: ut amariet: ut legier dicebatur: sic addere quæ quàm aliis uerbis auderet: quod uitium in latinitate putamus: aut detractiue simili: quæ tamen in medio: uel uulgo fieri solet: ut compositus: periculum: amasset pro amauisset: amat pro amauit: rarius & poetice licentiæ: aut compositione: aut uersutiloquus: quorum omnium maiorem licentiam poetæ possident. Orator rarius etiam quàm prisca uerba ex seipso conficta conformataque ponet. Nam ut orationem extollunt: exornantque si raro & loco ponuntur: ita si crebro: & præter quæ res petit: collocantur: turgidam inflatamque reddunt. Quare ne facietas fiat: licet nunc hoc modo nunc illo uerba in sublimi oratione inuare: quod ut facilius fieri possit: modos: quibus quodammodo uerba innouantur: & transferuntur: latius explicemus. Affert enim hic locus & grauitatem & copiam. Innouantur igitur uerba maxime fictione: deinde deriuatione: & tropis: quos motus quidam latine appellarunt. His enim modis plurima de nouo etiam a maioribus uersa: deducta: & ficta putamus: quæ & si nobis ab illis accepta usitata sint: gratiam tamen suam: uersa maxime & ficta non amiserunt: & uim non paruam rebus adiiciunt. Id ita fieri credo: quod hæc uoce: illa significatione recenti floreat: deducta ipsa deriuationis consuetudine: quæ tam uoce: quàm significatione a principio defluant: minus habent gratiæ: & infimæ figuræ accommodatiora: nisi a primitiuis altius quod susceperint. In deriuatione igitur obseruandum: ut præceptis artis grammatice deductio fiat. Fictio est quæ ex rei sono quoddam uocabulum trahit: ut rudentes. uagitus. mugire. Verum deriuare raro licet: fingere rarius. Non enim ita nouis gaudere Latinos uerbis: ut Græcos inuenio. Quare nisi necessitas cogat: aut quod iam accepimus minus significare uideatur. His modis non innouabimus: confectis a maioribus licentius utemur. Tropus est uerbi uel sermonis a propria significatione mutatio. Hos multi exornationes: quos uulgo colores dicunt: esse

putauerunt: neque id absque ratione. Nam utrisque idem queritur uis & gratia: sed quum tropus uersionem addat: ut a genere species differat sermonis tropus compositionis est. Versio in uerbis pronominatione: intellectuone: translatione: abusione: appposito: & antiphrasi fieri solet. Ac primo de his: deinde de communibus. id est quæ tam unico in uerbo: quàm in compositione fiunt dicemus: quæ sunt Illusio: Permutatio: Superlatio. Pronominatio est quæ rei cuidam: quasi cognomen quoddam conueniens trahit. Hæc multiplici ratione deducitur. Nam aut usitatis conficitur uerbis: & circuitioe quadam cognominat: ut si quis quum loquatur de Græcis Africani nepotes dicat: & euerforem Carthaginis Scipionem. Romanæ eloquentiæ principem Ciceronem: aut fere noui uerbi deriuatione: uel compositione: ut plagiosippus: ut gramatocyphon apud Demosthenem: sit & translatione: & aliis tropis. In laudando ergo & in ledendo: non inornate poterimus ex animo: corpore: uel extraneis rebus pronominationem educere. Sed liberalius ceteris fictis parcius utendum censeo. Intellectio est quæ a rebus propinquis & finitimis id uerbum trahit: quo possit intelligi res: quæ non suo uocabulo sit appellata. Id multis modis fit. Nam aut ab inuentore inuentum intelligitur: ut pugnatum Marte dubio dicimus: Venerem pro coitu decentius: Liberum pro uino: aut ab inuento inuentorem: aut ab instrumeto dominum: ut si quis sarissas pro Macedonibus ponat: aut id quod fit ab eo qui facit: & omnino a causa effectum: ut ferrum pro ense: aut qui facit ab eo quod fit: & omnino ab effectu causam: ut pallidam mortem dicunt poetæ: & uulnus pro telo. Oratores præcipitem iram: hilarem adolescentiam: seigne ocium: aut ab eo quod continet id quod continetur: ut moratas urbes dicimus: epotum poculum: seculum foelix: fabulosam Græciam: inuictam Italiam: aut ab eo quod continetur id quod continet: ut hominem deuorari: cuius patrimonium consumitur: aut ex parte totum: ut puppis pro naui ponitur poetice: aut ex toto partem: ut saucius at quadrupes in septimo pro ceruo: & alibi etiam pro equo. Nam et genus totum quoddam est: & species pars: aut ab uno plura: ut Romanum & Gallum pro Romanis & Gallis dicimus: aut a pluribus unum: ut anhelantia pectora. Translatio est qua ex una re ad aliam non sine similitudine uerbum transferimus. Hæc sumitur aut rei ante oculos ponendæ: aut breuitatis: aut obscoenitatis uitandæ: aut augendi: aut diminuendi: aut exornandi causa: aut denique proprii uerbi inopia incensus ira: inflamatus cupiditate: expergefactus terrore: significantius dicitur: breuius. Quid faciat letas segetes: bello ciuitatem extinctam: obscoenitatis uitandæ gratia. Hoc faciunt nimio ne luxu obtusior usus sit genitali aruo: & sulcos oblimet inertis: sed sitiens rapiat uenerem: interiusque recondat. Nam translationum crebritate in allegoriam excidit: quæ primum honestatis locum

e. tropis 2^m can

tenet. Augendi causa: quū segetes atq; campi natantes Lenibus hor
rescunt flabris. Minuendi: in gurgite vasto. Ornandi: eloquentiæ fluia
& pro Milone. Cur inquit odisset Clodium Milo: segetem ac materiā
gloriæ suæ. Translationem si loco adhibemus: ornatissimam simul &
grauem reddemus orationem: quæ & figuras tres amplectatur. Nam
quum necessitate accipitur: ab humili non recedit: & ornatum retinet:
ut gemare uites: sitire segetes. Pudoris etiā habita: breuitatisq; causa
non longe ab infima est: aliis siquidē lenius quid efficit mediocris: gra
uis: si rem extollit: aut si auditores exuscitat. Ad hæc usitata nimis & cō
trita: humilior: rarior: aut noua grauior. Quod tā de intellectu: quā de
aliis fere omnibus intelligendum est. Translationem quadrupliciter
transferri græci auctores sunt. Nam quum omnes res aut animales:
aut inanimæ sint ex animalibus ad inania transfertur. Illud in undecio.
Oceanum interea surgens aurora reliquit. ab inanis ad animalia in. vii.
Volucrem nubem. ab eodem ad idem in eodem. Nec quisq; aeratas
acies ex agmine tanto. Nam agmen & acies de cygnis dixit. Ab inanis
ad inanima: gēma in uitibus. In translatione cauendum: ne dura sit: ne
dissimilis. Hoc enim maxime a similitudine translatio differt: quæ illa
pluribus uerbis: hæc singulis urbs absoluitur. Nam qui dicit: ut procel
las: & fretum: ita concionem gestuare similitudinem: qui fretum & pro
cellas concionis translationem fecit. Item ne turpis: ne longinqua simi
litudine ducta: ne immodica. i. ne nimium magna paruaq; sit: usus quoq;
eius modicus esse debet. Nam nimium frequens: tū tediosus: tū obscu
rus est: continuus in allegoriam: & enigmata exit. Verum translatio
pulcherrimum orationis genus conficiet: si quū similitudinis ei gratia
iuncta sit: in id translationis genus desinas: a quo similitudo inceperit:
ut illud ad Hærenium Ciceronis. Vt hirundines æstiuo tempore præsto
sunt: frigore pulsæ decedunt: ita falsi amici sereno uite tempore adfunt:
simul atq; fortuna immutata est: deuolant omnes. Huiusmodi etiam
illud est: cui & allegoriæ gratia permixta est: quod fretum: quod euripū
tot motus: tantas tam uarias habere creditis agitationes: cōmutationes
fluctus: quātas perturbationes: & quātos æstus habet ratio cōmitiorū?
dies intermissus nonnunq;: aut nox interposita conturbat omnia: & to
tam opinionē parua nonnunq; cōmutat aura rumoris. Hanc rerum con
sequentiam non seruare: hoc est si uerbi causa: quū incendio inceperis in
ruinam exeat: foedissimum in dicendo. Abusio est quæ facit: ut uerbo
simili & propinquo p certo & pprio abutamur: ut magna oratio bre
uioribus uerbis: pro paucioribus parricida nō patris & matris solū: sed
etiam fratris. Appositum pleriq; latinorum uocāt: quod græce dicim⁹
epitheton. i. quū alicui rei quasi proprium accidens attribuitur. Hoc in
soluta oratione raro utimur: nisi quū sine apposito quod dicitur min⁹

est: ut o scelus abominandū: o deformē libidinem: o frenatā cupiditatē
Appositum ceteris simplicibus uerbi tropis: & maxime intellectu: &
ac translatione trahi solet: ut pallētesq; habitant morbi: tristisq; senect⁹:
& turpis egestas. Dicitur & absq; tropo: ut Demosthenes orator: Ari
stoteles philosophus. Est etiam quando quadam excellentia rerum so
lum epitheton ponitur: & proprium intelligitur: quam antomasiā græ
ce dicimus: ut Orator: Poeta pro Cicerone ac Virgilio. Est & alia uer
sio: quā antiphrasim græci nominant. Hæc contrarium ex contrario ex
primit. Huiusmodi esse uidentur: lucus: & officium. Sed hæc horumq;
similia longo iam usu priorum gratiam obtinent: quæ hoc modo de
nouo uertuntur. Ironiæ aptissima sunt. eam illusionem latine appellare
placet. Illusio est uersio uno uel pluribus uerbis oppositum eius osten
dens: quod dicitur. Hæc aut risu: aut rei natura: aut persona significat.
Verres prætor urbanus: homo sanctus & diligēs integritas tua te pur
gavit: uita antea cta seruaui. Persona si quis adulterum Hippolytum
appellet: eum qui parētem uerberauerit: gneam nominet. Permutatio
est oratio aliud uerbis: aliud sententia demonstrans. Eam allegoriam
græci nuncupant: quæ crebris translationibus ex similitudine emergit:
& pulcherrima & clara ē sic: Nam quū canes funguntur officio luporū:
cuiam præsidio pecuaria credemus? Et illud in tertio georgicorum.
Hoc faciunt nimio ne luxu obtusior usus: & in secundo. Sed nos imē
sum spatiis consecimus æquor: Et iam tempus equum fumantia solue
re colla. Sine translatione in Buccolicis. Omnia carminibus uestrum
seruasse menalcam. Nam in superiore ex translationibus uoluminis
modum sibi habendum intelligit: & hic Menalcam pro seipso ponit.
Hæc posterior & durior est: & obscurior: & solutæ orationi fere inutilis.
Obscurior permutatio enigma fit: quæ uersio & si in sermone plerunq;
fieri solet: tamen & unico uerbo fieri potest. Est autem enigma obscu
ra oratio: quæ id quod significare potest conditum tenere uidetur: ut in
buccolicis. Dic quibus in terris: & eris mihi magnus apollo: Tris pateat
cæli spatium nō amplius ulnas. Dic quibus in terris inscripti noīa regū:
Nascātur flores ær. Hanc nisi in altercatione ab oratore sumendam nō
cenfeo: ut Cicero: quū ad ipsum Hortensium in defensione Verris: quo
niam non intellexerit: quod sibi perplexe obieciatur Hortensium se
non Oedippū diceret adiecisse fertur: atqui tu sphingam domi habes:
quod Hortensio clara fortassis uisa est permutatio: aliis enigma. Scie
bat enim Cicero Hortensium: ut Verrem defenderet sphingā ex auro
magni ponderis accepisse. Superlatio est oratio superans ueritatem
augendi minuendiue causa. Hæc sumitur aut seperatim: ut fluctusq; ad
sidera tollit. Item romani imperii magnitudinem a solis ortu ad occa
sum usq; metiebantur: aut cum cōparatione: & hoc uel similitudine: uel

præstantia. Similitudine sic. Corpore niueum candorem: aspectu igneum ardorem assequatur. Præstantia: ut illud: & fulminis ocior alis. Separata per similitudinem: si longior est: gratior redditur: ut Virgilius in septimo: quasi signis quibusdam agilitatis hyperbole. i. superlative: & quidem longa & pulchra sic utitur. Illa uel intacte segetis per summa uolaret Gramina: nec teneras cursu læsisset aristas: Cui alia ad maiorem rei crescentiam additur. Vel mare per medium fluctu suspensa tumēti. Ferret iter celeris: nec tingeret equore plātas. Huiusmodi duplicatas in Verrem passim inuenies. Exquisita est superlatio: quae magnum quid unum: uel plura negat: ut maius: aut sub aspectu ponatur: aut inferat: ut Virgilius in secundo. Non sic quū spumeus amnis exiit: oppositasque euicit gurgite moles: Fertur in arma turēs cumulo: camposque omnes: Cum stabulis armenta trahit. Cicero in Verrem. Versabatur in sicilia longo interuallo non Dionysius ille: non Phaleris. Tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos: sed nouum quoddam ex uetere illa immanitate: quae in eisdem locis uersata dicitur. Non enim charybdim ram nec scyllam nauibus: quae istum in eodem fuisse freto arbitror. Superlatio ultra fidem: sed non ultra modum esse debet: modus ex natura rei sumendus non crebro: nec nisi res postulat affectada. Fit & unico uerbo: ut illud in .xi. quo turbine torqueat hastam. Turbinem enim pro impetu posuit. Verū hæc de motibus: qui aut uno semper in uerbo: aut maxime in pluribus considerantur sufficiant: cuncta uero uerba: quae uersione dicuntur: præterquam ironica & enigmatica: nisi quotidiano usu contrita sint: modo posita grandem: crebrius adhibita turgidam orationem efficiunt: uisitata infimae ac mediocri: si frequētius accipiuntur: accommodatiora sunt: sed est usque quo hæc omnia fieri debeant. Nam ut uarietas maxime omnium delectat: sic satietate nihil unquam inueniri poterit fastidiosius. Verum omnia nobis recte conficiēt: si loco & tempore fiant: & rebus diligenter accommodabuntur: qua de re quū de grauitate dicendi loquimur: plura præcipiemus. Nunc de compositione disseramus: si illud comonuerimus: plurima in motibus ceterisque huiusmodi inueniri: quae diuersa ratione diuersis accommodari potest uidetur. Item omnes magni aliquid polliceri: ac nisi uulgo etiam uetustissimum quicquid sit longe a sermone recedere. **Compositio** est quae facit ut omnis oratio prout genus suum exquirat: animum auditoris expositione afficiat. Hanc expositionem ceteris: quae ad elocutionem pertinent: longè proponendam arbitramur. Nam quū sint duo: quibus res maxime ornantur: delectus uerborum: & compositio: ordine quidem delectus: uel autem & præstantia compositio prima est: neque hoc orationi solum: sed omnibus accidere solet: in quibus compositio & delectus inueniuntur. Nemini enim dubium est diuersae figuræ lapides: diuersaeque

x Compōne. 7. ca^m

magnitudinis: ac nonnullos asperos & intratables ab edificatore ita disponi: ut non cōbreant solum: sed optimam & pulcherrimam structuram constituent: adeo ut non facile meliorem iisdem ex lapidibus cōiunctionem excogitare possis. Quare oratori huic rei sumopere iudicandum est: ut quibuscumque uerbis utatur: atque etiā si in delectu uerborum parum diligens sit: tamen compositione orationis: quodcumque uoluerit genus consequatur. Nō enim semper prisca quibusdam: aut trāslatis: aut inouatis uerbis insistendum est. Nam hæc ut quasi lumina exornant: si loco ponuntur: ita si ubique: aut non loco locantur: obscuram: inflatam: & omnino fastidiendam orationem reddunt. Quare oportebit compositionis adeo diligentem habere curam: ut etiam si communissima quaedam: et usitatissima uerba haberentur: tamen genus orationis: quod uelis sola uerborum serie confici uideatur. Quae obres diligentius nobis compositio tam in uniuersum: quam in singulis generibus tractabitur: maxime quoniam & delectus quibus prior sit compositionis: tamen præreptis clarior teneatur. Nam quoniam ubique naturam ars imitatur: & uerba singula his litteris: atque syllabis natura duce composita sunt: quibus naturæ rei exprimere melius possent. Verborum inter se compositio litterarum in uerbis ad genera conficienda consequitur: quo fit: ut & si hunc locum de compositione inscripsimus: delectus tamen quoque simul habeatur. Omnis igitur compositionis uis partim in elementis: quas & litteras nuncupamus: partim in syllabis: partim in dictionibus: partim in membris consistit. Elementa sunt a quibus prima uox constituitur: & in quae demum resoluitur. Horum alia uocales: alia consonantes appellat. Vocalium concursum latinus magis quam græcus fugit. Nā illi in graui oratione adhibendum ideo putant: quod maiore sono atque asperiore aures percutiat. Cuius rei ionicam linguam testimonio aiunt esse: quae quum grauis suauisque sit: plerasque uoces cōcursu uocalium hiulcas habet. Quae de causa Homerum quoque naturæ poetam asseuerant: quū grauius quod efficaciusque uel pronuntiatione uocum ante oculos ponere uoluerit ionicis uti resolutionibus: qua in re non grauaremur exemplis quoque uti Homericis: nisi longum esset: & nos hoc labore non græcae sed latinae orationis compositionem aperiremus. Animaduertimus igitur latinæ linguæ auctores: & huius facultatis principem. M. Tullium earundem uocalium concursum in graui magis euitare: quam in mediocri: & in mediocri magis quam in tenui. Attenuatæ namque figuræ proprium est non uehementer expositum & accuratum edere sermonem. Quare non solum uocalium: sed aliarum quoque litterarum in grauiore coniunctione minus inuenies. Sed concursus omnis: aut earundem: aut diuersarum litterarum est. Earundem in accurata ornataque oratione sæpius: diuersarum uocalium incursum minus fugiemus. Ego omni officio ac potius pietate erga te

ceteris satisfacio omnibus. Hic earudem hiatus maior: q̄ diuersarum: uocalium orationem demittit. Hoc enim præcipue uoluit: minus ornatum: & ex tempore sibi sermonem effugisse uideri: quod cum hiatu: tū ceteris compositionis consecutus est modis: ut loco suo planum faceremus. Nam uerba quidem huiusmodi sunt: ut uel in grauissima figura: nihil eorum merito recufares. Consonantium uero alias mutas: alias semiuocales appellant. Mutarum tenuiter alias: hoc est sine spiritu: alias cum spiritu: nonnullas inter has proferunt. In omnibus igitur litteris: ac consonantibus magnopere modus pronuntiationis considerad⁹ est. Nā que apertione oris: aut compressione labiorum efferuntur: aut lingue ad palatum elevatione: si dictiones finiunt: ut sunt l.n.r.s. nō paruum asperitatem efficiunt: si post eiusmodi litteras eas afferre coneris: que opposita quadam affectione oris: labiorum: lingue: palati: dentium: pronuntiantur: ut superioribus opposita sunt. b.p.m. Exasperatur enī oratio oppositis ita litteris crebro positis: & duriciem quandam auribus affert oratio. At hæc quidem diximus: ut si quis uoluerit cogitet accuratius: quomodo unaqueq; litterarum profertur: & in graui quidem non respuat etiam eas coniungere: que quoniam opposito quodammodo præferuntur: orationem extollunt: quod non in compositione dictionum ad orationem solum: sed in locatione quoque syllabarum ad dictionem: litterarumque ad syllabam: quod delectus magis est intelligi uolumus. Tantum enim huic rei attribuimus: ut compositionis iudicio: delectū quoque expendi oportere putemus. Hoc Thucydides apud grecos ita facit: ut iudicio meo eam grauitatem: quā sibi elegit: nō inō assequatur: sed excedat. Nos ne nimium exasperemus orationem: duriora mitioribus cōtexemus. Lenibus in humili figura abundabimus: mediis in media. Ita enim discessu ab extremis: ut pauloante dicebamus: medium inueniemus: quōuis pari quadam permixtione fieri quoque posse negadum nō sit. Sunt igitur ut breuius ac dilucidius totum hūc explicemus locū: uocales omnes breues grauitati parum idonee: longiores multo præstantiores: quibus etiam. o. & a. longe excellentiores. Semiuocalium: que duplices nominantur: robustiores. l. suauissimum: cui. n. proximum ponimus. r. asperum sonat. m. in suauitate & asperitate. Semiuocalium medium est. s. littera asperrima omnium: unde apud nos Pyndari quoddam dictum iam factum usu prouerbiū est: quo significatur antiquissimos uel totas odas cōposuisse: in quibus nequaquā. s. inueniretur. καὶ τὸ σ̄αν κίβ. Θηλον ἀνθρώποις. Mutarum uero. c. p. t. sine aspiratiōe tenuē quiddam: & suaue: cum aspiratiōe pingue ac robustum & ingens pollicentur. b. g. d. quāto robustiores nō aspiratis: tāto aspiratis humiliiores. His ita dictis in grauiori figura prout opus esse uidetur: his que robustius sonant syllabarum litterarumque cōpositione: dictionibus abundare

oportet: transitus quoque ipse huiusmodi litteris cōhæreat: leuissima oīa sint: in infima hiulce uoces huic magis cōsentaneæ: quīs a sublimi nō abhorreant. Nimis enim accuratā oratio: quod colligatio undique cōsonantium facit: nisi durior sit: pōdus orationis deiciit. Membra longiora in graui: breuiora in humili: inter hæc in mediocri esse debent: sed de his: & de clausulis: & numeris: qui membra sic consequuntur: ut temporis quantitas syllabam: quū de singulis generibus dicemus: explanabim⁹. Neque enim prius explicari plane posse uidentur. Verum ne quasi desipere uideamur: quoniam noua que dam & inaudita multis præcipim⁹: clarissimorum auctorum uti exemplis nō superledebimus. Homerus quum tarditatē atque uelocitatem: luctum: aut lætitiā: facilitatem: aut ecōtra: indignatiōem: despectum: gratiam: supplicationem: minas: ceteras huius significare uult: eam membrorum inter se: & ex dictionibus dictionū inter se: & ex syllabis syllabarum: litterarumque ex litteris cōpositiōez cōficit: ut nō re solū: sed uoce rem: qua de dicit: conetur exprimere. Quod quīs alienum ab hoc opere uideatur: tamen ne quis nos uana dicere credat: aliqua etiam carmina eius his maxime ponamus: qui græce intelligunt: deinde ad imitatoreū eius: uel potius parem atque æqualem Virgilium transeamus. Homerus igitur quū uelit floride quicquid: & iocunde dicere: ita omnino componit: ut in syllabis littere: & syllabe in dictionibus: ac in toto carmine dictiones facilis cuiusdam & lenis transitus sint ac suauiter copulentur: ut illud in tertio Iliados.

ἔσλοί. τεττι γεσσιν εὐικότεσ οἶτε καθύλην
λενδρέω ἐζόμενοι ὄπα λειρόεσσαν ἱεῖσι.

Omnes enim dictiones his fere litteris cōstant: que nil asperum floridi non parum habent: quod cum in se minus: tum in cōpositiōe ad alias maxime ostendunt. Cuius rei aures si quis bene intelligit: acriter iudicium cōferre possunt: in quo etiam illud admiradum est: quod λειρόεσσαν imposuit: quo in uerbo pronuntiādo: & hiatus quidam propter uocales fit: & planus habetur sonus in prima propter. l. asperior in secūda propter. r. Nam quōuis suauis inter se cōpositiōis sint syllabe: que ambe semiuocales eiusdem pronuntiationis sint: & eiusdem uocalibus excipiantur: tamen propter insitam. r. littere aspiratiōem ascendere oportet: inde per hiatum ad grauiorem duplicatē. s. littere cōscendendum est. Ipsam ergo modulationem nō re solum: sed prolatione quoque uerbi expromere conatus est. Talia sunt: que in eodem Priamus de Agamemnone dicit.

ὦ μάκαρ ἀτρείλη μοῖρῃ γενέσ δλβιόδαίμον.
ἦρᾶ νῦτοι πολλοὶ δεδμηάτο κόυραι ἀχαιῶν.

Quod grauius quidem & politius dictum est: litteris omnibus fere magnū sonantibus. Grauiore enim affectu opus erat: deinde nullus hiat⁹

De Homericæ Corp⁹. 6.

nullus de uerbo ad uerbum durus transitus: uerum in Δ. Is dicēdi flos mirabilis est.

ἄνταρ ὁ σὺλα πῶμα φαρέτρις ἐκδέλεττον
ἄβλητα πτεροεντα μελοίναων ἐρμόδυναων
ἄψαδέπι νάρη κατέκοσ μεε πικρόν διαδῶ
ἄχετοδᾶπόλλωνι λυκηγενει κλυτότοφω
ἄρνων πρῶτογόνων ρέξειν κλειτήν ἐκατόμβην
οἰκαδένοήσασ ἱερῆσ εἰσᾶσ τυζελῆσ
ἔλκε δόμοῦ γλυφίδασ τελαβῶν καί νεῦρα βόεια
νευρήν μ μασῶ πέλασεν τόφωδέσιδρον
ἄνταρ ἐπειδή κυκλοτέρεσ μέγα τόφον ἔτεινε
λίγξε βιόσ νεῦρηδέ μέγισαχεν ἄλτοδιδιάσ
ὄξυβελησ καθόμιλον ἐπιπτεσαι μένεαίνων
præter enim τῶ ἐρξειν κ τῶ λίγξε nihil in his asperum uerbum positum est. Ipsa uero quoniam α ε & ρ litteris ad ξ durus transitus est: & si huic generi incōmoda uideantur: tamen aliarum suauitate hic atq; his positarum leniuntur. nec eadem ipsa sine ratione dicta sunt. At quādo rem asperiorē dicit: uerbis quoque exasperat.

λάξ ἐν ἀήθεσι βᾶσ ἔξέσπασε μειλινὸν ἔγχοσ.
Ploratum uero etiam sono uerbi ante oculos ponit plerunq;.
πύργω ἐφραήκει γοῶσάτε μυρομένητε
& enim τό γοῶσα ipso hiatu uocis plorantem signat καὶ ἐν τῷ χ
δέομοιόντι ὅπου λέγει
ἐκτόρ μήμοι μίμνε φίλον τέκοσ ἀνέρα τούτον

Quod autem mi & me uoces ploratus sunt etiā Aristophanes ostēdit: qui in hippeusi totum uersum hac syllaba: ut uocem ac sonum plorātis ederet composuit. Cuius uocis naturam & Cicero bene prospexit. Pro Milone enim causam dicēs: ut maxime in lachrymas moueret: ita erūpiti: o me me miserum: o me infoelicem. Verum ne hęc casu potius q̄ obseruatione factitata a sūmo illo poeta uideantur: uideamus etiā quū sonitum continuum maris ante oculos ponere uult: quēadmodū ipsa prolatione uocum: quę litterarum compositione fit: ipsā rē consequat̄ ἠιόνεσ βοῶσιν ἐρεντομένησ ἄλυσ ἔξω. Ipsum quod dicitur medi⁹ fidius auribus percipere uideo: quū hęc lego. καὶ ἄλλαχοῦ ρόχθαι γὰρ μέγα κύμα πῶτί ξηρόν ἠπείροιο ὁ πάλιν αἰγιαλῶ μέγαλω βρέμεται. σμαραγδαί δέ τε πόντοσ. In primo enim hiulcis uocib⁹ sonum expressit: in aliis asperarum cōsonantium: quę aliquid similitudinis habēt ad id: quod uolebat: rē ipsam uoce consequitur. τοιαῦτα γὰρ τὸ ρόχφει τὸ ξηρόν το βρέμεται τὸ σμαραγδαί ἢ γὰρ ρὸ συλλαβῆ μετὰ τῆσ χθθαι locata: & ὁμοίωσ ἡσμά μετὰ τῆσ ραγ κάκεινη πάλιν μετὰ τῆσ δει. Asperam omnino & ipsius soni: quę

1
significare uoluit: similem uocem conficiūt. Omitto syllabarum sonū qui ex aspera litterarum locatione confurgit. Omitto alia: quę in una: quaq; uocali cōsideranda fortassis essent: si ostentationē facere: nō præceptionem artis conscribere uellemus: quę quoniam minutiaria sunt: forte multi cōtemnunt. Illud unusquisq; cōsideret: quod ex tota compositione proficitur. Verum ipse non propriis solum trāllatise uerbis: sed fictitiis nōnunq̄ idoneū orationis genus consequitur. ὡσπρόταν οἰκῶν ροῖσον λέγει καὶ δούπον ἀκόντων μυκήματα τάνρων συνρυγμῶσ λιγμῶσ σίζε καὶ τὰ τοιαῦτα: quorum omnium natura nobis semina imposuit: ars perfecit. Nam quod multi putant hęc sine arte ac obseruatione facere posse: insanum dictu esse satis argumēto erit: q̄ nemo hęc apud gręcos præter Homerum: apud latinos præter Virgilium consecutus est: quos in pedestri: ut gręci aiunt: oratione Demosthenes & Cicero expresserunt: ceteriq; omnes: prout īgenium: doctrina: ususq; ferebat: conati quidem sunt. Verum ab illis uiris longissime absunt: cuius rei causam loco suo dicemus. Nunc si pauca homerica addam: ut cum multitudine exemplorum diligenti obseruatione: nō casu: hęc ita fieri certo comprehendatur. Et ad inquirenda cetera: imitandaq; studiosos exhortemur: ad Virgiliana transitum faciemus. Quū ergo florem quendam orationi Homerus iniicere uult: uocalibus quidem optimis & sonātibus utetur: & semiuocalibus his: quę maxime molles sunt: neq; eis litteris inculcabit syllabas: quę simul coniunctę duriter pronuntiantur: hiatum quoq; omnem uitabit: & muras ratas collocabit: ac dictiōes quidem huiusmodi eliget. Ipsorum autem uerborum inter se cōiunctio suauis: non aspera: non dura: non hiulca: neq; tamen uelox: sed media erit. Cuiusmodi hęc sunt.
Δήλω δήποτέ τοῖν ἀπόλλωνοσ παρὰ βομῶ
φοίνικοσ ἠέον ἔρνοσ ἀνερχόμενον ἐνόησα
καὶ χλόριν ἴλον περικαλλέα τήνποτε νηλάσ
γῆμεν εἶον μετὰ κάλλοσ ἐπείπορε μυρία ἔδνα
Differt a superiorib⁹ hiatu crebro: quod quare fecerat nemo est: qui nō uideat: eorum maxime: qui pulchritudinem muliebrem & admirātur & sequuntur. Verum si huiusmodi omnia homerica conscribere uellemus: rotum hic Homerum proponeremus. Nihil est enim apud euz: quod non ita conscriptum sit: ut ipsa uoce sic aures auditoris afficiat: quēadmodū sententiis animum. Quid. n. horribilius aut uoce aut sensu σμερδαλέοσ δαυτοισι φάνη κεκακῶμενοσ ἄλμη.
Quid asperius ὡσ δότε χειμαρροικατόρεσ φη ρέοντες
ἴσ μισγάγγειαν συμβάλλετον ὄμβριμύδαρ.
Facit autem hęc omnia non compositione solum membro: dictionū:

litterarumque: uerum etiam pedum: & productione contractionemque syllaba-
 rum: dictionumque numero: & uno exemplo qualia sint cetera con-
 siderare possis: quo sisyphum ad montem uoluentem lapidem ac rur-
 sus a cacumine ad campum deiectum exponit proponatur.
 καὶ μὴν σίσυφον εἰσεῖδον κρατερᾶ λυγρὰ ἄοντα
 λαῶν βααζοντα πελώριον ἀμφοτέρωσιν
 ἦ τοι ὁ μὲν σκληρὸ πτόμενος χερσὶν τε πόσιν τε
 λαῶν ἀνω ὄθεσκε ποτὶ λόφον ἀλλότῃ μέλλοι
 ἄκρον ὑπερβαλλεῖν τότ' ἄπο τρέψασκε κραταῖο
 εὐτίσ' ἐπειτα πέδονδε κυλίνδετο δῶσ' ἀναίλιος.
 Hic tarditatem & laborem uoluentis ad montem lapide: qui pondere
 suo uehementer premeretur: neque ad altiora facile impelleretur. Vide quod
 diuinitus compositionem quoque uocum expressit. Primo quidem uer-
 ba multa immiscuit paucarum syllabarum. Monosyllaba enim aut dissyl-
 laba fere sunt omnia: quae compositio idcirco tarda est: quoniam necesse
 sit de uerbo ad uerbum transitio aliquid temporis conficiat. deinde pro-
 ductae plures sunt breuibus. Tertio hiatus & aspera compositio labore
 ac ponderis magnitudinem significauit. Spondei autem frequens mo-
 dulatio longitudinem operationis & conatum designat: quae hac obser-
 uatione facta quod sequitur ostendit. Quum enim retro lapidem deferri
 oculis subiicere uoluisset: cuncta in oppositum facit: nullum uerbum mo-
 nosyllabum: plures breues syllabae. dactyli enim sunt omnes: nihil aspe-
 rum: nihil durum: facilis transitus: ut curuens oratio desilientem lapide
 preueritatur. Nunc: ut polliciti sumus: uideamus si Mantuanus ille Ho-
 merus litterarum syllabarumque uarietate: hoc est dictionum litterarum
 uarietate. Item membrorum pedumque compositione multiplex
 uarietate dicendi genera consequitur. Ex eo igitur quidquid prius in mentem
 uenerit: sine aliqua electione sumemus. Nihil enim apud eum unquam
 inuenimus: quod non certa ratione: prout res postulat compositum sit.
 Hae ergo in bucolicis conscripsit. Dulce satis humor est depulsis arbu-
 tus hedis Lenta salix foeto pecori: mihi solus amyntas. Hic praeter sen-
 tentiam (nihil enim de ea impressentiarum dicimus) compositio etiam
 magnam facit suauitatem. Dictiones enim omnes cum syllabis singu-
 lae suauibus: tum inter se iocundo cursu compositae sunt. Neque enim est
 aliquid magnum nec asperum: praeterquam arbutus. Dure enim post ar. syl-
 labam bu. infertur: & salix foeto. Quid enim post lix. fo. collocata uelit
 auribus clarissimum est. Quod non modo natura rerum sit: quae ita cun-
 cta dicendi permiscuit genera: ut nihil fere sine alio purum inueniatur:
 sed studio quoque conficiendum. Nihil enim uarietate pulchrius. Itaque
 ad hoc aut illud genus condendum non omnia: sed plura quaerenda
 sunt. Quare quum quodcumque purum dicendi genus simplicitate sic

e Virgiliae copione. 7. ca.

deiciatur: ut suauitatem nullam habeat. Omnia quae de elocutione di-
 centur: ita intelligimus: ut non quae omnia: sed quia plura huiusmodi esse
 debeant: genus aliquod confici censeamus. Simile est illud. Tale tuum
 carmen nobis diuine poeta: Quale sopor fessis in gramine: quale per-
 stitum Dulcis aquae saliente sitim restinguere riuo. Hic restinguere &
 prolacione & translatione alienius est: cetera conueniunt. Item Talis
 amor daphnim: qualis quum fessa iuuenem Per nemora atque altos que-
 rendo buccula lucos Propter aquae riuum uiridi procumbit in ulna: Per-
 dita nec serae meminit decedere nocti. Talis amor teneat: nec sit mihi
 cura mederi. Hic omnia mirifice composita sunt ad facilitatem: tenui-
 tatem: suauitatemque huius generis. Et iam apparet compositionem ma-
 gis quam uerba huiusmodi genus fecisse. Nam uocabula quidem singula
 huiusmodi sunt: ut uel heroico & grauissimo accipi possint: sed inter se
 sic locata sunt: ut & dicta iocunda sint: & orationem demittant: dimittit
 terentque uel inferius quam uelit: nisi circūductione: membrorumque longitu-
 dine tanto eam susciperet: quam compositione depressit. Tale quid sen-
 tentia est illud in septimo. Errabat syluis: rursusque ad limina nota Ipse
 domum fera quum se nocte ferebat. Hoc multo grandius est. Non solum
 enim singula uerba his syllabis constituuntur: quae robustius quoddam
 sonant & maius: ut errare multiplicatione. r. litterae & syluis. Nam omnes
 syllabae: quae in consonantes exeunt: si ad eas praecedunt: quae a consonan-
 tibus incipiunt: plenum quid afferunt: ac multo plenius: si plures con-
 iunguntur consonantes. Illae uero omnino robustissimae sunt: quae
 asperum unitae sonant: ut rursus. Non igitur per singula solum uer-
 ba: uerum etiam ipsa dictionum compositione: maxime quod uult ef-
 ficat. Huiusmodi enim ubique transitus est: ut non sicut in superioribus
 currat oratio: sed cum mora quadam: quae dignitatem ingenerat: profe-
 ratur. Nam nihil floride quicquam praeter ad limina nota compositum est.
 Illud uero in bucolicis. Dum iuga montis aper: luuios dum piscis ama-
 bit: Dumque thymo pascentur apes: dum rore cicade. Re fere est idem:
 quod in primo. In freta dum fluiui current: dum montibus umbram Lu-
 strabunt: couexa polus dum sidera pascet. Sed hoc ultimum ratione qua
 diximus grauissimum est: ac compositione: ut Homerus hic quoque po-
 eta res ipso uocis exprimit sonitu. Nam quum furentem ignem: aut ir-
 rumpentem aquam describit: ea uerba ita eligit: ita singula collocat: ut
 quod uelit: prout latinitas patitur: consequatur: uelut est illud in secundo
 In segetem ueluti quum flamma furētibus austris Incidit: aut rapidus mo-
 tano flumine torrens Sternit agros: sternit sata letata: bouumque laborem:
 Praecipitesque trahit syluas: stupet inscius alto Accipiens sonitum de sa-
 xi uertice pastor. Nam hic quae admodum eas dictiones condēset: quae
 magnum quoddam intonant: perspicuum est. Flamma enim & furere &

austros: & torrētes: & sternere: & stupere: & uertices: & pastores: & quę
cunq; fere inueniuntur. Alia multitudine consonantium: Alia biatu li-
terarum: conduplicatione: alia omnia uero compositione uicissim ita
iuncta sunt: ut ex hoc uno ostendatur accipiens sonitum saxi de uerti-
ce. Nam & post ens so inferre durissimum est: tum uocalium diuersa
prolatione. Vna enim diffundit: altera in circulum labia extollit & col-
ligit: tum consonantiū cumulo: tum s litterę: quę ferū quid & syluestre
sonat: conduplicatione: & post tum sa inducere non iocundum est. Cō-
tracta enim labia subito distrahere cogit. Ita ergo cūcta cōstructa sūt:
ut in se uox furibunda furorem rerum imitetur: proferri satis cōmode
non possit: quid illud in tertio. Dirigit uisu in medio: calor ossa reli-
quit. Nōne duritie primi uerbi nouam aspectus faciem: ac horridam
Andromachę significauit: & biatu q in tertio pede fit: sedatione quoq;
uocis: quam facere oportet. In quarto quasi singultu prius facto defici-
entem notauit. Illud quoq; mirabile: q̄ non nisi uno spondeo usus est.
Tanto enim uelocior dactylus spondeo: quanto plura sunt tria duobꝫ.
Quare cursus carminis decurrentem ac languentem in terram expres-
sit. Ita durities uerbi: uocis hiatus: sedatio spiritus: carminis cursus rem
ipsam mediustidius oculis subiiciunt. Casu fortassis facta hęc aliquis
arbitretur: ac nos stolidos magis q̄ idiosyncraticos huius rei examinatores
opinatur. Sed casus rarissimum est. Hęc autem ubiq; ratione factitata
sūt. Quale. n. est quod sequitur: q̄ diuinitus tarditatem rei dura uerborū
collocatione: insigni mora spondei: & dissolutione carminis post terti-
um pedem exposuit: Neq; enim septenaria: quę frequentior: nec tertiū
trochaicum: quę rarior illigatio est exhibetur. Vbi etiam illud nō absq;
cura prætermiserim: q̄ primum pedem dactylum esse uoluit: quoniam
ex priore sententia est. Labitur inquit: & longo uix tandē tempore fat.
Simile est illud in quarto: dixit: uaginaq; eripit ensē Fulmineum: stri-
ctoq; ferit retinacula ferro. Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque
ruuntque Littora deseruere: latet sub classibus æquor. Nam & signifi-
cantibus uerbis usus est: quę ex sonantibus magnum litteris constant:
& dactylis festinationem ostendit. Ad hęc membrorum breuitas: quę
multitudinem rerum paucis expositam imitatur: trepidantium quasi
fugam expressit. Quod sequitur ut rei tardiocris: ita compositionis
spondaicę. Adnixi torquent spumas & cęrula uerunt. Multa hic dicere
possem: sed doctis hęc fastidiosa fortassis: indoctis etiam plura molesti-
ora futura sunt. Quare ut in singulis immorari negligam: sic multis
corroborare hunc locum in animo est. Est enim pene omnibus: qui do-
cent ita ignotus: ut uel eis: qui immortalem sibi gloriam in docendo
peperisse arbitrantur: non magis constet: q̄ huius facultatis omnino i-
pitis. Postera phoebea lustrabat lampade terras: Humētęque aurora

polo dimouerat umbram. His quoniam pauciora sunt duriora: & ipsa
quę sunt cęterorum appositione non omnino molliuntur: ac utriusque
pedis cum diligenti ratione locatio grauis & iocunda simul: rotundaq;
oratio est. At illud non huiusmodi. Inde ubi clara dedit sonitum tuba
finibus omnes (haud mora) Profiliere suis: ferit æthera clamor Nauti-
cus: adductis spumāt freta uersa lacertis: Infundūt pariter sulcos: totūq;
debiscit Conuulsum remis rostrisq; stridentibus æquor. Ad ea enī quę
a superioribus intelligi possunt: quasi comatibus etiam quibusdā & in-
cisionibus: quę moras quasdam ac impetus faciunt salientes imitatus ē.
Nam ut in uestigio primo stantes se contrahunt: deinde repente pro-
siliunt: sic qd̄ ait finibus omnes non equaliter: sed cum incisione quadā
uocis: & asperitate conueniente ad superiora consequitur: & parēthesis
haud mora in medio locata distrahere sensum uidetur: cōtractaq; uoce:
tanq̄ corpore impetum infert profiliere suis: itaq; salientes describēdo:
ter iam huiusmodi compositione saltauit oratio. Quod sequitur: ut rē
ita orationem mirifice mutauit. Cętera populea uelatur fronde iuuetꝫ.
Nam hic amoenitatem rei continua: fluenti: leni: non incisa compositi-
one adauxit. Huic uero Non tam præcipites biuigo certamine campū
Corripuere: ruuntq; effusi carcere currus: Nec sic immixtis aurigę undā
tia lora Concussere iugis: proniq; in uerbera pendent: & simile illud est
in georgicis: & iisdem pene uerbis editum. Sola ergo compositiōe nec
tam graue: nec tam excitatum: nec tam elatum: & plenum factum est:
Vt quū carceribꝫ sese effudere quadrigę: Addunt se in spatia: & frustra
retinacula tendens Fertur equis auriga: nec audit currus habenas. Ve-
rum non ita excitata quędam & dura illa compositio in sexto est: nō se-
stina: non tarda: sed matura. Nam & uerborum inter se collocatio: &
syllabarum in dictionibus ea est: ut neq; lenis omnino sit: & asperitate
careat. Quare fit ut totus ille locus: & grauitatis & dignitatis uerborū:
compositionisq; ut res postulabit: plenissimus sit. Principio inquit cae-
lum ac terras camposq; liquentes: Lucentemq; globum lunę: titaniaque
astra Spiritus intus alit: totamq; infusa per artus Mens agit at molem:
& magno se corpore miscet. Illud uero quāti ardoris: q̄tique impetꝫ
non uidet! Arma amens fremit arma toro tectisque requirit. Sequit
amor ferri: & scelerata insania belli: & illud. Sed magnum stridens cō-
torta falarica uenit Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga:
Nec duplici squama lorica fidelis & auro Sustinuit: collapsa ruunt ima-
nia membra. Dat tellus gemitum: & clypeus super intonat ingens. qd̄
autem in septimo q̄ uelox. Arma uelit poscatque simul: rapiatque iu-
uentus: in quo spondeum in secundo positum arbitror (non enim uere
bor quod nunc occurrit dicere: ut & cęteros ad plura minutiora que in-
quirenda incitem) ut instantiam (dicat enim sic) atque longā cōtētiōez

poscentium arma ostenderet. At in primo. Nullam res moram efflagi-
tabat. Ipsa iouis rapidum iaculata e nubibus ignem. Hiatum loco polu-
it: ut a pertione nubium emicuisse ignem significaret. Illum expirantē
transfixo pectore flammis: ut hoc omni compositione tardissimum:
quo longum expirantis spiritum laborem oculis subiiceret. Ita quod se-
quitur raptim fertur: quoniam raptum significat. Turbine corripuit:
scopuloq; infixit acuto. Quale uero illud in undecimo: Dii immortales
qualem mollem tollere se ostendit secundi tertiiq; pedis cum tarditate
tum feritate cōduplicatione. scilicet litterę & r. cum. g. copulatione: qualem
deinde impetum: qualem terrorem cursu asperitateq; carminis signifi-
cat: experto credite quantus in clypeum assurgat: quo turbine torque-
at hastam. Nihil ergo est apud illum diuinum poetam: quod ratione
compositum non sit. Aliter minatur: aliter rogat: alio dicēdi genere op-
pugnat: alio sua firmat: aliam in lasciuis formam dicendi adhibet: aliā
in iocosis: in seriis aliam: idem ubicunq; terreat: idem ubicunq; placat:
idem ubicunq; indignatur genus obseruat: cuius rei si unum signum
dicam finem faciam. Indignari iunonem facit in primo: quattuorq; car-
minibus eadem compositione utitur nō solum uerborum: sed pedum
quoq; Nam primos dactylos posuit & ultimos: quod ubiq; fere facti-
tat: medio spondeos: quod obseruatione factum certo scio. Nec enim
casu: sed arte fiunt: quę in pluribus eodem modo fiunt. Videmus etiam
mutata sententia tam in antecedentibus: q̄ in sequentibus compositio-
nem quoq; mutatam esse. Ratione igitur factum certior sum: sed qua
coniicere licet: at qui ego puto: quoniam fortassis indignantis initia i-
petum habent lentiora cętera: sed ne quis inueniendo loco laboret: ipsa
carmina ponamus. Ast ego quę diuum incedo regina iouisq; Et soror
& coniunx una cum gente tot annos Bella gero: & quisq; numen iuno-
nis adoret. Pręterea aut supplex aris imponat honorem: His omnibus
ueneres quoq; orationis occultius per schemata inserit. Vix e conspe-
ctu siculę telluris in altum Vela dabant læti: & spumas salis gre ruebāt:
Quum iuno æternum seruans sub pectore uulnus Hęc secum. me ne
incępto desistere uictam: Nec posse italia teucrorum auertere regem.
Quippe uetor fatis: pallas ne exurere classem Argiuum: atq; ipsos po-
tuit submergere ponto. Per quattuor enim carmina eundem uersus
locum simili orationis parte: ac similiter desinente complexus ē: & qđ
ut mirabilius: ita suauius est: paribus & tempore & numero syllabis p-
tulit. Hęc de diuini poetę uersibus dicta sufficiant. Haec & in soluta
oratione nobis ratione factitanda sunt: ac tanto facilius: quāto latiores
nobis campi patent. Nam carminis astricta conditio est latini maxi-
me: & enī quum gręci ex uaria pedū locatione. xxxii. huius uersus sche-
mata conficiant. Latinitas quoniam usu in quinto non tam licenter

1
spondeum accipit: penultimi numeri duplicationem amittit. Verum
profaicę orationis compositio: quoniam ita in uniuerso uix intelligi po-
test: quum de singulis generibus dicemus: paulo post patebit. Etenim
nunc de ipsis incipiam dicere: si prius respōdero his: qui aut arte posse
tam multa & minuta intelligi negant: aut natura: non industria compa-
rari affirmant: qui mihi parum considerare uidentur omnium: quę ar-
tificio geruntur: exitus ita industria & arte acquiri: ut principia nobis
innata sunt. Neq; enim quicq; inuenies: quod aut natura extremum p-
duxerit: aut ars primum: quare & ad eloquentiam natura quidem inci-
tamur: diligentia uero & usu perficimur. At difficile est inquit tam
multis occupatum facile & expedite orationem efferre. Ego uero im-
possibile id omnino puto: si quis tunc plane oratorie loqui uelit: quum
discere incipiat: aut si quum dicit pręcepta artis consideret. Nam sicut
in legendo si quis litteras omnes: ac syllabas: uerba que singula: eorūque
accidentia tunc secum examinet: quum legit: is ne syllabam quidē unā
pronuntiare possit: q̄ si prius dabit operam singulas cognoscere litte-
ras: deinde ex cōiūctiōe litterarū syllabas efficere: primo quide; tardi; ac
tardius leget: deinde consuetudine ad miram usq; ac pene incredibilem
uelocitatem legendi perueniet: quum non amplius in cognoscēdis sin-
gulis elaboret: ita fit in hac re. Nam quę in principio dura atque ardua
uidentur: exercitatione in eum habitum perueniunt: ut ad quoduis ge-
nus: dum uolumus: orationem uertamus. Quis ignorat q̄ multa consy-
deret grammaticus & q̄ uaria? Sed nihilominus exercitatione consequi-
mur: ut non congrua solum: sed ornata etiam elocutione tanto facilius:
quanto minore cura utamur. Nam qui quum loquitur ad uerba itēdit
animum illi similes mihi uidentur: qui in sagittando arcum sagittamq;
intuetur. Infinita sunt dialectorum uolumina subtiliora: & spinosio-
ra pręcepta: sed tamen assidua disputatione adipiscuntur: ut & expedi-
te & caute differant. Non enim ut ad Hęrenium criminatur Cicero in-
fantissimi: sed in re sua perspicacissimi mihi uidentur. Idem in aliis
artibus usu euenire omnes intelligunt: hac in facultate aliter fieri cre-
dunt: ac ideo quum Ciceronis: aut Demosthenis. quicq; legitur: in quo
aut uehementiæ: aut iocunditatis: aut alterius generis uis ostenditur:
quid tu credis inquit oratores his minutissimis rebus: quum scribe-
rent occupatos fuisse: immo quid tu omnium: sed tacere pręstat: quum
grammaticus congrue: ac expedite loquatur: eum credis genera: casus:
numeros: personas: tempora: cęteraq; huiusmodi: earūq; rationes mēte
uersare: non inquis. Quid uero quum musicus manum moueat: ipsū
tunc putas numerum & proportionem fidium: & uocum excogitare: aut
ex habitu iam consuetudine confirmato: qui altera natura est omnes
digitos moueri ita censes: ut nunq; quum uelit netem pulsare hypaten

7
y harte
et industria q̄ p̄t̄ 8

tangat ex habitu scio dices. Nunq̄ enī tanta uelocitate: utriusq; manus
digiti fere omnes: uel alio uidente: atq; loquente nōnūq̄ musico: ita mo-
uerentur: ut natura ipsa hanc ad rem solam facti uideantur. Cur igitur
miraris oratores quoq; clarissimos: quum in singulis exercitatione ha-
bitum fecerit: facile ac compositē dicere potuisse. Verum falsa hęc opi-
nio ideo multis accidit: quoniam nemo fere ab ineunte adolescentia re-
cte aut litteraturę: aut huic facultati inuigilat. Quum uero ad maiorem
ętatem peruenerūt: atq; ad honores magistratusq; reipub. gerendos ani-
mum induxerint: tunc quum intelligant dicendi rationem sibi usui fu-
turam ad hęc humanitatis studia: uel inuiti deferuntur. Quare fit quū
subito sūmi oratores prodire uelint: ne facile nobis credant: si tam mul-
ta sibi perdiscenda proposuerimus his p̄ceptis clarissimos oratores
diuinum eloquentię flumen adeptos fuisse: sed iam ineptias eorum: q̄
aut ignorantia: aut negligentia hęc contemnūt: relinquamus. Neq; enī
huiusmodi hominibus: quoniam laborem discendi abhorrent: rectius
consulturum puto: q̄ ut uelint parnassum eliconaq; petere: ubi si nocteꝝ
unam dormierint: repente ad suos omnium eloquentissimi reuertētur.
Nos his: qui diligentia ac labore nihil tam arduum: & difficile putant:
quod exercitatione assidua: & industria teneri non possit reliqua: & qui
dem curiosius exponamus. Ac quoniā de membris: clausulis: numeris:
ęterisq; cōpositionis partibus singulari diligentius dicere institui-
mus in uniuersum de his satis. Illud mihi omnes memoria teneant: quoniā
naturam ars sequitur: primaq; uerba optima litterarum compositione
naturę instinctu edita credimus: singulorum uerborum immutabilem
cōsiderādā compositionem: & quę uerborum ex syllabis: atq; litteris
est: eam uniuscuiusq; generis ex uerbis esse locationem non dubitent: il-
lud caueant: ne nimium efferatur oratio: ne fluctuet: ne exanguis ac ari-
da esse uideatur. Nam hęc tribus figuris: quę loco habitę probātur: op-
posita sunt: quę si quis effugere uelit (omnes autem uelle debent) cura
bit: ne ualde a p̄ceptis nostris remota sibi contexatur oratio. Nam op-
posita non his solum: uerum etiam in his quę sequūtur generibus op-
positis constituuntur. Quoniam breuiter elocutionis uim confuse tāq̄
aliquam syluam proposuimus. Nunc formas dicendi omnes: ac gene-
ra: quātum in nobis situm est: clare ac distincte explanare conabimur:
quę res q̄ ardua sit: q̄ difficilis: quātamq; diligentiam desyderet: nō me
fugit. Non enim solum quot & quę sint intelligere: & quod itellexeris:
perspicuum ac planum oratione reddere uehementer arduum est. Ve-
rum etiam rem iam per multa secula ignorantię sordibus obrutam in
medium protrahere multo difficilius. Nam & si Hermogenes & cla-
rius & distinctius ęteris omnibus: qui ante eum fuerunt de dicēdi for-
mis: quas gręce εἰδέσθαι uocamus differuit: a multis tamen ille potuit

tam p̄cepta: tam exempla delecta: sine quib; hęc res explicari nō po-
test colligere. Nā & ueteres omnes rhetores usq; ad Isocratē illā scholā
multa de formis dixerūt: & Minutianus q̄uis confuse nimis: multa ta-
men & p̄cepta & exempla partim ab aliis designata: partim sua indu-
stria sumpta a clarissimis oratoribus illi parata subiecit. Nobis in lati-
no sermone nullus est: qui hac in re nobis opem p̄bere possit. Nam
Cicero quidem quum multa de oratoria facultate nobis reliquerit: hęc
tamen ita subiecit: ut nil aliud nisi plura esse dicendi genera: in quib;
neccesse sit oratorem insudare nos cōmonuerit. Idq; quū multis in libris
tangat: tum maxime in eo: quem de oratore composuit: plurimis i lo-
cis horum dicendi generum mentionem facit. Quę ut auctoritate ei;
plura esse pateant: non grauabimur uerba quędam de oratore sumpta
huic sermōni inserere. Quāq; inquit id quod perspicuum est: nō omni
causę: nec auditori: nec personę: nec tempori congruere orationis: unuz
genus. Nam & causę capitū alium quendam uerborum sonum requi-
runt: alium rerum priuatarum: atq; paruuarum. Aliud dicendi genus de
liberationes: aliud laudationes: aliud iudicia: atq; sermones: aliud cōsola-
tio: aliud obiurgatio: aliud disputatio: aliud historia desyderat. Refert
etiam qui audiant senatus: an populus: an iudices frequentes: an pauci:
an singuli: & quales ipsi quoq; oratores: qua sint ętate: honore: auctori-
tate. Debet etiam hoc uideri tēpus pacis: an belli: festinationis an ocii:
Atque hoc in loco nihil sane p̄cipi posse uidetur: nisi ut figuram ple-
nę orationis & tenuioris: & itidem illius mediocris ad id: quod agem;
accomodatū eligamus: ornamentis iisdem fere uti licebit: alias intensi;
alias submissius: omniq; in re posse quod deceat facere artis & naturę:
sentire quid quando deceat prudentię. His illius eloquentissimi uiri
ac p̄cipui oratoris uerbis nemo est: qui nō intelligat multa esse dicēdi
genera: quę ut ipse utinā solū tangere: ita quoq; p̄ceptis diligenter ex-
plicare uoluisset. Quantam enim rem: q̄q; utilem nobis reliquisset de-
clarant libri sui: in quibus non uno atq; simplici: sed multis: multa que
uarietate compositis generibus: ut res petebat: editas orationes inueni-
es. Verum quod ille aut negociis & priuatis & publicis impeditus: qd̄
magis credo: aut fortassis quia noluit: quod inq̄ ille reliquit: nos pro ui-
rili parte ex eo ipso eliciamus: neq; laborem pertimescamus: quoniam
nihil ab ęteris: quod aut ad exempla pertineret: aut saltem ad hęc for-
marum nomina accepimus. Valde enim huiusmodi p̄ceptionē ora-
tori necessariam esse quis non intelligit? Nam qui sola nō nititur
is quod deceat facere nunq̄ poterit: qui uero ad naturam artē adiun-
git: is Ciceronis aliorumq; maiorum quorūcunq; uoluerit orationis fi-
lum certa ratione sequetur. Neq; enim ingenia: sed industria hominib;
iam diu deest. Aggredior igitur rem adeo difficilē: ut uix sane (ut etiā

transitio.
tab 29. q̄ multa sut
formis
endi ac
quędam
cala. q̄ ut infra sequet.
dicēdi ḡna (p̄p̄te. i)
ca

ipse dicit) quid præcipi possit intelligatur. Quod tamen artis esse confirmat: quò dicit omni in re posse quod deceat facere: artis esse & naturæ: sine qua neq; ars quidem erit. Erit igitur bipartita hæc nobis præceptio: ac primo simplices dicendi formas: ut fieri debeant exponem: deinde qua compositione simplicium generum: hoc aut illud compositum fiat explanabimus. Nam quid quando deceat: quod ad gravitatem summam pertinet pro tempore ac causa ipse uidebit orator. Verum ne longiore oratione præcepta demoret: de re dicere incipiam: si lectores deprecabor: ne nos excusent: si duriora formarum nomina sibi uidebunt. Atque ut rem potius quam appellationes rerum considerent: quas etiam ipsa consuetudo suauiores faciet: aut res quam intellexerint alijs nominibus (nihil enim impedit) quibuscunque uelint denominent. Forma est genus orationis sententia: methodo: uerbis: compositione: rebus subiectis: & personis idoneum. Has Hermogenes secuti septem putamus. Claritatem: Magnitudinem: Venustatem: quam & pulchritudinem dicimus: Celeritatem: Affectionem: Veritatem: & Gravitatem. Claritas est quæ facit puram & perspicuam orationem. Magna & grandis oratio est: quæ puri sermonis contritam consuetudinem pondere suo excedit. Venustas & pulchritudo est omnium: quibus oratio conficitur conuenientia quædam & modus: quacum succus quidam & qualitas tanquam color orationis elucet. Velocitas est compositionis acceleratio: qua uia & mobilis oratio uidetur. Affectio est qua sic componitur oratio: ut qualitatem animi ostendere: & insitos ei mores aperire uideat. Hæc moratam etiam orationem appellare licet. Veritas est quæ facit: ut non fictæ: nec dedita opera: sed ut sentimus dicere uideamur. Gravitatis est congrua omnibus circumstantiis oratio: uel quædam orationis elatio. Quæ hæc ita sint: de claritate primum dicendum uideat: quam in elegantiam & purum sermonem diuidimus. Purus sermo est oratio clara nulla ambiguitate: aut confusione commixta: de quo ut ordine dicat: ea primo exponamus: quibus omne dicendi genus conficitur. Tria igitur nobis uidentur sine quibus: ne constare quidem orationem intelligimus. Sententia: methodus: uel artificium. Compositio: quam his sex tanquam partibus constare putamus: dictione: hoc est uerbis: exornatione: membro: collocatione: clausula: & numero. Sententia est res inuenta uerbis expolienda: sine qua uerba in numerum ornate construere furiosum est. Artificium est uia & modus: quo sententia uerbis explicat. Huic omnes exornationes: quas sententiarum multi appellant: subiiciendæ uidentur. Compositio est quæ elementorum: syllabarum: dictionum: dictionisque consequentium inter se positione conficitur: de qua superius dictum confusus est. Dictionem appellamus uerba & uocabula inuentioni accommodata. Exornationes sunt uerborum quædam expolitiones: & modi: quibus

tanquam colorato amictu rem & uestimus & decoramus. Membrum est uno spiritu prolata oratio: quæ totam sententiam: uel partem eius breuiter absque interuallo absoluit. Membrorum uero quæ breuiora sunt: ut puta quæ duodecim syllabarum numerum non excedunt: comata. i. incisiones græco uocabulo nominentur: quæ longiora sunt: membra nuncupantur. Collocatio est dictionum numerosa compositio. Clausula est uniuscuiusque orationis: aut etiam membri numerosa depositio. Numerus est quæ ex obseruatione collocationis: atque clausulæ pedum conficitur orationis sonoritas atque modulatio. His ita dictis: ut sciamus quò ad hoc: aut ad illud genus orationem flectere in animo est: quibus magis elaborandum sit: dicendum est: quæ horum potiora nobis uidentur: ut intelligas te si illis abundaueris: propositum consecutum esse. Non enim quod omnia: sed quod plura: uel potiora: clara: uel magna: uel graua: & huiusmodi: uel illiusmodi sint. Hanc aut illam dicendi formam continere orationem iudica. Primum igitur locum sententias possidere non dubitamus: secundum uerba: tertium exornationes: artificium quartum: quauis in gravitate non quartum: sed primum ei concesserim: numero in prosa quintum: in uersu primum. Collocationi & clausulæ ultimum locum attribuimus. qua ex re patet compositionem primam omnium post sententias esse: quippe quæ tantam uim habet: ut parua magna: aut magna parua uideri nulla re: nisi compositione consequamur. Non enim uideo qua ratione rem tenuem in immensum extollere possimus: nisi primo his uerbis contexamus orationem: quæ quoniam robustioribus elementis compositæ sunt: magnum quoddam & sonans pollicentur. Deinde inter se uerba & membra sic coniungemus: ut sicut per se sola: sic etiam simul posita magnitudinem afferant. E contra uero si quis magnam rem extenuare uoluerit: eum necesse est ea compositione uerborum uti: quæ humillima sit. Quare compositionem plurimum in oratione posse concedendum est: nec res est: qua doctus homo: dicendi peritus a rudi & agresti magis differat: quam quæ ignarus dicendi casu uerba componit. orator autem sic alligat sententiam uerbis: ut eam certa quadam compositione complectatur. Non dubium est si quis hæc uerba pronuntiet: atque unam rem ex omnibus intelligat: capere: rapere: raptare: quin compositione unum alio grauius: atque uehemētius esse confiteatur. Quæ uis quò in singulis uerbis est: & litterarum syllabarumque naturali fere compositione conficitur: tum uel maxime horum: aut illorum uerborum contextu: atque congerie: multo maior consurgat necesse est. Nam uerba quidem compositioni præponere ineptissimum est. Consentanea enim generi compositio: idonea quoque uerba continebit: uerba congrua: uel absque conueniente compositione esse possunt. Deinde si quis maxime a compositione uerba seiungat: eadem tamen uerba aliter atque aliter distributa multo maiore

27.
omnes de quibus dicitur et
his quæ ipsas conficitur 27ca

uarietatem generibus afferunt: quod si in eadem dispositione commutata intelligantur. Quamobrem & compositioni nobis subiecta sunt: quibus & delectus: qui compositionem antecedere uideatur: ex incommutabili quadam: & fere naturali: ut dictum est: compositione dependeat. Artificium uero non preposuerim: quod illud sententiarum quidem modus sit: compositio: one ipsa sententiae tam extolli quam deprimi soleant. Cetera quum aut accedant uerbis: aut uerbis conficiantur: aut uerba consequantur: compositio: oni anteponi non possunt. Sed iam res ipsa petit: ut de prima claritatis formula dicere incipiamus. Purus ergo sermo omnibus octo praedictis sententia: artificio: uerbis: exornationibus: membris: collocatione: clausula: & numero conficitur. Sententiae eius sunt: quae quum nihil habeant longa excogitatione dignum: communes fere omnium: & usitatissimae uideantur. Vt Cicero in uerrinis. Solippus & Epicrates fratres sunt agiles: horum pater abhinc duos & uiginti annos est mortuus. Nam hoc uerbum iusmodi est: ut quiuis hominum non capere solent: sed etiam dicere tale possit quid. Puri ergo sermonis huiusmodi sententiae sunt: si per se considerantur. Nam si ubi aut quando: aut quapropter huius: aut illius generis aliquid dicitur: ex octo rebus: quibus omnia genera conficiuntur: consyderes: eam grauitatem queris: quae non has formas dicendi solum: sed totam hanc rhetoricam artem complectitur. Item in eodem uerrinarum. iii. Heracles ille & Epicrates longe mihi obuiam cum suis omnibus processerunt: uenienti Syraculas egerunt gratias. Flentes Romam decedere mecum cupiuerunt. Sed de sententiis haecenus. Longum enim est plura colligere: & unum uel alterum locum tangere satis putamus: ad id intelligendum: quod uolumus. Nunc de artificio dicemus: si prius breuiter commonebimus nos hoc in negotio: non qualis purus Ciceronis sermo: uel elegantia: uel circūductio: uel alia quaedam dicendi forma exponere: Verum ipsa genera per se qualia nam esse debeant explicare. Quam rem si quis bene teneat: non Ciceronis solum: sed aliorum genera & intelliget: & imitari recta ratione poterit. Nam si quis simplices formas recte habeat: eum quidquid ex eis componitur non fugiet. Quare ut ipsa simplicia formarum genera pateant: exemplis uti necesse est. Ea si Ciceronem tollas: unde commode capias: non habebis. Nam si nostra quidem sola proponerem: nec tantum auctoritatis haberet oratio: & in arrogantiam incideremus. Propterea nunc Ciceronis auctoritate unum quodque confirmabimus: alias quoniam ipse summus orator caeteris sedulo commiscebat: ut ad rem suam quicquam commode conuenire arbitrabatur: quod desolatam a caeteris poterimus unquamque dicendi formam exemplo nostro: si oculum dabitur: declarabimus. Nunc de methodo puri sermonis dicendum est. Arte purum sermonem conficiemus: si ipsam rem sola ita enarrabimus: ut nihil in eodem orationis contextu contrahamus.

De puri sermonis formis 3^{ca}

De artificio puri sermonis 2^{ca}

Contrahitur autem uel genus ad speciem: uel totum ad partem: uel indefinitum definito: uel qualitas & dispositio rei: uel auditorum iudicium uel unius ad alterum: uel plura differentia. Item fugienda est eorum expositio: quae rem consequuntur. Nam qui quum rem aliquam dicit: consequentia eius quoque simul exponit: non purum sermonem: sed eius oppositam circūductionem facit: de qua post dicetur. Consequi autem re dicimus: locum: tempus: personam: modum: causam: ut apud Ciceronem post id: quod superius diximus. Huiusmodi quid consequitur: quod erant mihi oppida: complura etiam reliqua: constitui cum hominibus: quo die mihi inefang praesto essent. Nam & si ex adiecta causa breuis circūductio non omnino puritatem conturbet: tamen si quid purum sit: per se uelis examinare huiusmodi orationem puram non dices. Si uero purus non re ipsa: sed solum uideri cupis: methodus est: ut omnibus modis: quibus pura oratio fit: orationem incipias: circūducentia in mediis intermiscas: quod quanto breuiora sunt: tanto minus puri sermonis suauitatem conturbant. Praeterea expositionem non exornationem: & schemata: ut nonnulli existimarunt: Sed methodum puri sermonis esse putamus. Multis enim schematis exponimus: & recto: & obliquo: & partitione: & collectione. Schemata uero aliis schematis fieri non credendum ducimus: Verum siue schema & exornatio uerborum sit expositio: siue methodus: eam clari ac puri sermonis propriam existimamus. Est autem expositio seiuncta a circūducentibus orationis explicatio. Puri sermonis dictio communis quaedam & usitatissima esse debet: non trillata: non aspera: non ampla. Translatio enim omnis & si usitata est: tamen affert aliquid magni: quod purum sermonem excedere uideatur. Asperis etiam obdurefcit quodammodo sermo: & obscurus potius: aut magis quam purus efficitur. Ampla similiter nimis tollunt orationem: & rapiunt ad grandiloquum dicendi genus. Quare quum puri esse uolumus: his omnibus minus utemur. Schema puri sermonis orationis rectitudo. Nam sicut puritas orationis circūductioni opposita est: sic quoniam obliquatio maxime circūducit: rectitudo quae ei opposita est: puritatem maxime conficit. Rectitudo in oratione appellatur: quae per rectos tam casus: quam uerba ita procedit: ut una res aliam contrahere non uideatur. Cuiusmodi fere sunt omnes narrationes Ciceronis: quas & si rerum natura coactus: quod accusatorem sepius pati necesse est circūducentibus consistat: tamen recte incipit: tanta. n. in puritate rectitudo uim habet: ut dum recte incipias & desinas: purus uidearis: ac tanto magis: quanto intertextata circūducentia breuiora sunt. Qua ex re manifestum est purum sermonem esse eum schematis: qui omnino rectus sit: purum uideri: cui circūducentia interposita sunt. Quale illud Ciceronis in Verrem. Sospiter quidam fuit aliciensis homo domi suae imprimis locuples: atque

De uerbis puris formis 9^{ca}

De schematis puris formis 6^{ca}

honestus: is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem prætorē rei capitalis
quum accusatus esset: facile eo iudicio est liberatus. Nam hic Cicero si
ita dixisset. quum Sopater quidam aliciensis homo domi suę iprimis
locuples atq; honestus ab inimicis suis apud C. Sacerdotem prætorem
accusatus esset: facile eo iudicio est liberatus: Maior quidem dignitas
inesset orationi. Nam tam persona: q̄ personę qualitas simul cum ante
cedente in circūductione contraherētur. uerum puritas quę narrationi
uehementer conuenit: sublata esset: quā ut integriorē seruaret: secundum
membrum etiam recte edidit: ac minus q̄ dici potest circūduxit. Est
ergo rectitudo puritatis schema præcipuum: ut obliquatio circūductio
nis. Verum ut hæc puro sermone accedit: si circūducentibus careat: sic
illa nō longe a circūductione abest: si circūducentia continet. Quod ex
hoc ipso exēplo sic patere potest. Sopater quidā aliciensis homo domi
suę iprimis locuples & honestus ab inimicis suis apud C. Sacerdotem
prætorē rei capitalis accusat⁹ facile eo iudicio est liberatus. Nam hoc
q̄ circūductum sit: clarum ei est: qui eius generis uidet sententias: qua
ex re illud etiam certissimum habetur: sententias in dicēdo plurimum
ad cōmutandas formas ualere. Schemata quoq; quibus non omnia: ea ta
men: quę non exornant: sed tantum quędam collocādorū uerborum
modum inducunt sui generis semper imaginem secum cōferre. In hoc
loco ita cōmorati sumus: quoniam uolumus hæc: quū dicēdi genera nō
omnino te fugiant imitatiois gratia: & facilitatis Ciceronis multa nūc
methodo: modo schematis: nunc membris: nunc dictione: locatione:
clausulis: numero: & nunc omnibus simul: nunc pluribus ad diuersa ge
nera cōmutare. Nam hac re nihil magis dicendi formas aperit: nihil
maiorē in dicendo facilitatem præstare potest. Nihil autem citi⁹: aut
tertius filum orationis: quod uelis non solum recta ratione imitari: s;̄
omnino consequi facit. Sed de schematis satis: nūc ad cętera pergā⁹.
Membra puri sermonis breuia esse debēt: & cōmata magis q̄ membra
quę tum maxime puram reddunt orationem: quū unūquodq; ita sen
tentiam absoluit: ut nullis cōprehensioibus oratio composita sit: quod
ut clarius pateat: quid cōprehensio sit: altius aperitur. Omnis ora
tio aut absolute: aut cōprehensione componitur. Absolutio est quū
unūquodq; orationis membrum absolutam atq; perfectam sententiā
continet: ut illud Ciceronis dicendū est de Cn. Pompeii singulari exi
miaq; uirtute. Huius autem orationis difficilior est exitum q̄ principiū
inuenire. Ita mihi non tam copia: q̄ modus in dicendo querendus est.
Cōprehensio est duorum aut plurium membrorum ad absoluendā
sententiā inter se cum dependentia cōpositio. Hanc in circuitū: pro
ductionem: spiritus: continuationem: & ambitum diuidimus. Verum
de duobus extremis impresentiarum dicendum. Nam cętera quātum

membris puri sermonis
de circuitu ambitu
7. ca.

negocii huius interest ab abito nihil differunt: & in quo differunt: loco
suo dicitur. Circuitus est totius orationis rotunda & coacta densa cu;
frequentatione uerborum compositio: ut hoc postremo. Nisi eum dii
immortales in eam mentem impulissent: ut homo effoeminatus for
tissimum uirum conaretur occidere: hodie rempu. nullam haberemus.
Hoc enim tribus inter se cōnexis membris: quorum nullum sententiā
absoluit: ita continetur: ut totam rotunde uel quādam colligat ratione.
Circuitus uel duobus: uel quattuor: ubi unum uni: uel tribus membris
effertur. Vbi duobus unum redditur: quale est quod nunc diximus. Et
illud in laudem C. Cęsarum dictum. Tantus enim est splendor in laude
uera: tanta in magnitudine animi: & cōsiliū dignitas: ut hæc a uirtute do
nata: cętera a fortuna accōmodata esse uideantur. Quare mihi bene ui
detur: quibus breuissime more suo hanc rem circūscripsisse Aristoteles:
quum dicat periodum (sic enim gręce circuitum appellamus) orationē
esse (ut uerborum ex uerbo latina ex gręcis exprimam) quę principium
habeat & finem. Nam quum circuitus membris cōstet: quod præcedit
iuniorē propositionem: ipse principium: quod subsequitur hi redditi
onem: ille finem nominauit. Quæ ex re non paruo ignorantię crimine
hi reprehendendi uidentur: qui uel unico membro tum circuitum fieri
rati sunt: quum longior sensus & simplex: quasi quibusdam amfractib;
inter se circūferuntur. Quale illud est. Sopater quidam aliciensis homo
domi suę iprimis locuples atq; honestus: ab inimicis suis apud C. Sa
cerdotem prætorē rei capitalis accusatus: facile eo iudicio liberatus ē.
Decipit enim rudes homines quędam orationis incisio: quę membrorū
imaginem affert: neq; illud intelligere potuerunt: circuitus simulacrū
idcirco huiusmodi orationem gerere: quod ex incisione multoꝝ quoq;
membrorum imaginem reddat. Nobis uero hæc oratio nec cōprehensio
quidē uidetur: quæ uis itum membrorum multitudinem ostendat: ambi
tus appareat. Est enim ambitus membrorum inter se ad absoluendū
sensū sine uel & cōmoratioē cōphensio: ut pro L. Murena. quę deprecatur
a diis immortalibus sum iudices more institutoq; maiorū illo die: quo
auspicato cōmittis centuriatis. L. M. consulem renuntiaui: ut ea res mi
hi fidei: magistratuiq; meo populo: plebiq; R. bene atq; foeliciter eueni
ret. Eadem precor a diis immortalibus: & ob eiusdem hominis consu
latum una cum salute. Reip. obtinendum: & ut nostrę mentes atq; sen
tentię cum populi Romani uoluntatibus suffragiisq; cōsentiant: ea que
res nobis. P. R. pacem: tranquillitatem: ocium: atq; cōcordiam afferat.
Hoc dicendi modo cuncta Ciceronis exordia circūducta sunt. Ab hoc
circuitus differt: quoniam nulla uel ambitus cogit orationem. Quare
& pluribus q̄ quattuor membris: & multo lōgioribus: & quę uni alterū
breuiter nō reddantur cōstare potest. Hęc enim omnia quoniā fufam

orationem reddunt: coactę & rotundę orationi opposita sunt. Vnde fit: ut ambitus exordio: circuitus contentioni accommodatior sit: & tum cōmentationi cum contrario similitudini sententię: cōclusioni: & omni rationi confirmationi: argumentationis perutilis. Quare palam tenetur non ita cōmode ubiq; nec nisi natura rei patitur circuitu: quęadmodum ambitu uti quęq; posse. Illud etiam obseruauimus ubi uehementia opus sit: ultimum circuitus membrum breuius caeteris confici solere. Vi enim quadam oratoris fit sic orationē colligere: ut quum ad finem tendat: tam spiritu & uoce: q̄ rebus festinare: ac quodāmodo ruere uideatur. Longius uero in fine membrum q̄to uim diminuit: tanto dignitatem orationis exauget: Ex quo fit: ut unum iudiciali: alterum demonstratiōni magis conueniat. Quod nisi his exemplis quę posita sunt perspiceretur: quoniam haec quānotissima cūctis: & certa esse cupimus: alia quoq; cōgereremus. Nam hoc quem de generibus sumpsimus labore nō eos solum: quibus ad eloquentię integra res est instruere nobis propositum est: qui fortassis sine exemplo credent: Verum iueteratos usu orationis rustico magistros & rhetores ad accommodatum rebus stilum reuocare. Nemini ergo dubium esse uolo uehementiorem circuitum redditiones habere breuiore: & eam inter se membrorum dependētiā ut non bene uniuscuiusq; membri exitu cessare spiritus possit: sed cogi ac precipitari ad integram pronuntiationem totius uideatur. Quę oīa si diligenter obseruabimus acriores: sin remitteremus ampliores futuri sumus: quorum utrūq; ad satietatem facere: cum fastidiosum: tum dedita opera fieri uidebitur. Varietas enim ubiq; iocūdū. Quare ut ab acrioribus ad amplos circuitus est recurrendum: sic a circuitu ad ambitum aliasq; comprehensiones ueniendum: quibus omnibus tanq̄ laxamētū interfit absolutio. Ita tamen ut rerum natura: locorum: temporum: personarum habitum suum possideat. Neq; enim uerendum puto: ne quę simplicem quendam dicendi modum causa expectat: iueniatur. Quod si cui possibile uidebitur rem parce uiolandam: q̄ satietatis fastidiū subeundum censeo. Nunc ut facilius hęc cōsequamur: exercitationem aperiam utilissimam: qua absolutas orationes ueterum in ambitus: ambitus in circuitus: ac hos in alios dicendi modos cōmutare poterimus. Quae sola res si omnibus in generibus adhibetur ad proborum oratorū uim & copiam ascendere facit. Membrorum quoq; cōmutatio in circuitib; non negligenda. Hoc enim pacto & ingenium acuitur: & quid melius dicatur facile uidem; & habitus quidam bene dicendi animum sic illabitur: ut male dicere tibi difficile sit. Insequitur enim te atq; aggredit dignitas quędam orationis: & numerus: ut uel quod ex tēpore dicis: cōmode ac eleganter: si paululum animum erexeris componatur. Dicendum est enim de Cn. Pompeii singulari eximiaq; uirtute. Huius autē

e cōmutanc. 2. od

7
119
orationis difficilius est exitum q̄ principium inuenire: ita mihi non tam copia: q̄ modus in dicendo quęrendus est. Hęc oratio absolutis mēbris effertur. Hęc ambitus fiet hoc modo. Nam quum dicendū sit de Cn. Pompeii singulari eximiaq; uirtute: cuius orationis difficilius est exitū q̄ principium inuenire: non tam copia: q̄ modus in dicendo mihi quęrendus est. Circuitus & quidem amplior propter naturam rerum: hoc modo. Nam cui dicendum est de Cn. Pompeii singulari eximiaq; uirtute: cuius orationis difficilius est exitum q̄ principium inuenire: ei nō tam copia: q̄ modus in dicendo quęrendus est. Membra quoq; inueterate tentandum hoc modo. Nam ei non tam copia: q̄ modus in dicendo quęrendus est: cui dicendum est de Cn. Pompeii singulari eximiaq; uirtute: cuius orationis difficilius est exitum q̄ principium inuenire: & aliter. Nam quum eius orationis difficilius sit principium q̄ exitum inuenire: in qua de Cn. Pompeii singulari eximiaq; uirtute dicendum est: non tam mihi copia q̄ modus in dicendo quęrendus est. Sic igitur ex absolutis tribus membris trimembris circuitus compositus est. Ex bimembri uero circuitu dissoluta fiet oratio sic. An Luceius illa humilitate p̄ditus: illis studiis: artibus atq; doctrina illius ipsius periculum: quem propter hęc ipsa studia diligebat: negligere potuisset? Luceius magna hūilitate: studiis: artib; atq; doctrina p̄dit; ē. Quonā igit; pacto ipsi; piculū: quę ppter hęc ipsa studia diligebat negligere potuisset? Itē ex eodē loco p. M. Cęlio. Et quod facinus in alienum hoīez illatum sequere acciperet: id omisisset curare in hospite? Nam id facin; in alienū hominem illatum sequere acciperet: quare id non omisisset curare in hospitem. Ex trimembri sic. Postremo nisi eum dii immortales in eam mentem impulissent: ut homo effoeminatus fortissimum uirum conaretur occidere: hodie rempu. nullam haberemus. Postremo eum dii immortales in malam mentem impulerunt. Homo enim effoeminatus fortissimum uirum occidere conatus est: quare hodie rempu. nōnullā habemus. Hac ex re. solutione uehementior ille uidetur circuitus: q̄ uno spiritu quod proponit: & probat & concludit: quod quidem optimi circuitus proprium dixerim: sed alterutrum facere nōnunq; sufficit. Nam ex his tribus: quę argumentationem conficiunt: duo quęcunque circuitum constituere possunt: ut in illo. Tantus est enim splendor in laude uera: tanta in magnitudine animi & consilii dignitas: ut haec a uirtute donata: cętera a fortuna cōmodata esse uideantur. Magnus est enim splendor in laude uera: magna in magnitudine animi: & consilii dignitas: quare hęc a uirtute donata: cętera a fortuna cōmodata esse uidentur. Itaque nisi trium propositionis: rationis: conclusionis: aut saltē duorū uis isit orationi circuitum nullum habebis. Quadrimembris i absolutam orationem sic immutabitur. Vtrum ille qui postulat legatum ad

statū bellum idoneus non est: qui impetret: quum ceteri ad expilandos sotos: diripiendasque prouincias: quos uoluerunt legatos eduxerint! An ipse cuius lege salus atque dignitas populo Ro. atque omnibus gentibus constituta est: expers debet esse gloria eius imperatoris atque eius exercitus: qui consilio ipsius atque periculo est constitutus! Pompeius qui postulat legatum ad tantum bellum idoneus non est: qui impetret! At caeteri ad expilandos sotos: diripiendasque prouincias: quos uoluerunt legatos eduxerint! Gabinius expers esse debet gloria eius imperatoris: atque eius exercitus: qui consilio ipsius atque periculo est constitutus! At ipsius lege salus atque dignitas po. ro. atque omnibus gentibus constituta est. Nunc si hanc quadrimembre in uarie commutabimus: ad singulorum uerborum commutationem pergemus. Vtrum ipse: cuius lege salus & dignitas po. ro. atque omnibus gentibus constituta est: expers esse debet gloria eius imperatoris atque eius exercitus: qui consilio ipsius atque periculo est constitutus: an ille qui postulat legatum ad tantum bellum: quem uelit idoneus non est: qui impetret: quum caeteri ad expilandos sotos: diripiendasque prouincias: quos uoluerunt legatos eduxerint! & aliter. Verum quum ceteri ad expilandos sotos: diripiendasque prouincias: quos uoluerunt legatos eduxerint: Pompeius qui postulat legatum ad tantum bellum: quem uelit: idoneus non est: qui impetret! An is cuius lege salus atque dignitas po. ro. atque omnibus gentibus constituta est: expers esse debet gloria eius imperatoris: atque eius exercitus: qui consilio ipsius atque periculo est constitutus! & aliter. Vtrum is expers esse debet gloria Pompeii: atque eius exercitus: qui consilio ipsius atque periculo constitutus est: cuius lege salus atque dignitas populo Ro. atque omnibus gentibus constituta est: an quum ceteri ad expilandos sotos diripiendasque prouincias: quos uoluerunt legatos eduxerint. Pompeius qui postulat legatum ad tantum bellum: quem uelit: idoneus non est: qui impetret! Verum huiusmodi circuitus multis quidem modis commutari possunt. Ille uero uel quater & uigies commode uariatur: quem *χιαζόμενον* graece appellauimus: is fit: quum nullum inuenitur membrum: quod alii tam preponi: quam subsequi non possit. quod ut quale sit percipitur: exemplum a Demosthene preponamus. Nam apud Ciceronem in talem incidisse circuitum nunquam memini. Plures uero qui non tam commode chiari possunt: uel potius infinitos inuenies: quale & expositum est. Chiasmus igitur dicitur a *χ* littera: quae modo crucis ex interfecantibus se ipsas duabus obliquis lineis figuratur. Chiasmus uero in circuitu dicitur: quum in quadrimembre circuitu utrisque propositionibus ambae redditiones conueniunt: & e conuerso: ut in hoc Demosthenico. *ὁ μὲν γὰρ φίλιππος ὅσω πλεονα ὑπὲρ τὴν ἀφίαν πεποίηκε τὴν αὐτὴ τοσούτω θαυμαστότερον παρὰ πᾶσιν οὐ μίσηται. ὑμεῖς δὲ ὡς ἀθηναῖοι ὅσω χειρὸν ἢ προσήκε*

κέρησθε τοῖς πράγμασι τοσούτω πλεονα εἰσχήνην ὡφλίκα τε. Hunc ut diximus etiam si quater & uigies commutaueris: nec dignitatem: ac elegantiam orationis: nec sensum leseris: adeo mirabili ac singulari arte: & incredibili oratoris uis composita est: sed non ut in aliis quandocumque uis efficere hoc possis. Nam nisi natura rei talem inter se rerum conuersionem suscipere possit: frustra labores. Neque mirum si tantam orationis elegantiam: atque rotunditatem: tantam uim: tantam dignitatem natura passim fieri passa non est. dignitatis etiam gratiam: & breuitatis ille circuitus habet: in quo ex communitate: quod in uno membro dicitur: in altero suppletur: ut in illo. Quid igitur ait Hortensius: si uni omnia tribuenda sunt: unum dignissimum esse Pompeium: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere: & pro Cn. Pl. Vt igitur me conturbare oportet: an ceteris: quum cuiusque dies uenerit: hoc nomen quo urget nunc competitor dissoluere. Nam hic & breuitas mirabilis est: & rotunditas orationis. Multa. n. ex secundo in primo & oportet in secundo supplenda sunt: immutare etiam non uideatur: ac maxime in comparandis rebus uerbum licet: dum res ipsa hoc facere hortatur. Quia in re danda est opera: ut & orationis concinnitas: & sententiae grauitas conseruetur: quod erit si non nimis recedatur: ut pro Cn. Planco. Quamquam dissimilis est pecuniae debitio & gratiae. Nam qui pecuniam dissoluit: statim non habet id quod reddidit: qui autem debet: res retinet alienum. Gratiam autem & qui refert habet: & qui habet: in eo ipso quod habet refert. Neque ego nunc Planco desinam debere: si hoc soluero: nec minus ei soluerem uoluntate ipsa: si hoc molestiae non accidisset. Dissimilis inquit est pecuniae debitio & gratiae: quam dissimilitudinem quum probare uolisset debitionis uerbum utrobique non seruat. Nam quum debitionem pecuniae cum gratiae debitione compararet: ut appareat in quo differant: uerbum quidem debet pecuniae reddidit: gratiae autem non id quod ex collatione oportebat: sed uerbum habet subiecit. Absurdum enim & nimis coactum foret: si nudum redditam gratiam eo ipso redditam diceret: quia debere tur. Debitionis ergo uerbum quis ex collatione id petebat: oratio declinauit: atque ut fides salua esset debitionis loco habitionis intulit uerbum: quod ut liquidius uideatur: totum circuitum repetamus & debitionis uerbo: ut collatio requirit: solo utamur. Nam qui pecuniam dissoluit: statim non habet id quod reddidit: qui autem debet res retinet & alienum. Id alterius membrum est: in quo uerbum debitionis inest. Gratiam autem & qui refert debet: & qui debet in eo ipso quod debet refert. Ita postrema circuitus membra efferri petebant. Non enim habitionis gratiae cum debitione pecuniae: sed debitio cum debitione confertur. Quam iocunde autem immutauit: & commode. quae parte atque subtiliter: mirum dicerem: nisi & omnia mirifice ab eo composita cernerem: & dicendi omnes uirtutes cuiuslibet fere

infertē loco efficerent: ne quid prę cęteris admirarer. Longa hęc atque superuacanea multis uisum iri non ignoro. Ego uero non hic solum: s; etiam aliis quoq; in locis huiusmodi cōmutationes tangere non graua bor. Nam quum & ueteres hac re non parum in eloquentia profecisse intelligam: & nōnullos doctos & probatos nostris diebus superesse uideam: qui cōpositione membrorum id agant: ne labores sui diuturni ores sint: non cōmouere tantum: quod fortasse pręcipiētis esset: sed uia omnem huius exercitationis: & modum ante oculos ponere constitui. nec detractorū quos multos futuros scio: rēphēsiones mihi tāti sunt: q̄ti utilitas omnium. Nā aduersus eos id mihi solum sufficere arbitror: qđ Platonis rei. p. uarie cōmutatis membris atq; clausulis cōscriptū initiū equidem manu ipsius Platonis inuentum esse creditur. Quam cōmutationem eius Dionysius alicarnaseus referre non dubitauit. Neq; lōgi ora hęc sunt: q̄ opus sit. Nam si doctissimi atq; acutissimi uiri: qui totā uitam in eloquētię pręceptis consumplerunt: nihil dignum laude componere possunt: quoniam huic rei adiecta ratione nō insudarunt. Merito hęc nobis: ne quis amplius quam sequatur uiam ignoret: latius explicantur. Quare non uerear Guarini quoq; Veronensis eruditissimi uiri nōnullos locos cōmutare: non mediūsfidius: ut quicq; de gloria sua detrahā. Nam & ipse maiorem meretur: & ego ampliorem ei deferre uellem: qđ bonarum litterarum studia in lucem e profundis tenebris eduxerit: sed quoniā ipsa res aliter patere non potest: nisi docti cuiusdā absurde composita ad meliorem formam mutatione sola reduci posse ostendamus. Nam Ciceronis quidem nihil inuenies: quod mutātū melius fieri possit. Ad hęc si nōnulli opusculum hoc nostrum etiam ante q̄ uideant: uilipendere non dubitant. Nescio cur mihi ueritatem: & quidem in utilitatem ipsorum exponere dubitandum est. Orationis ergo sug: quam in laudem magnifici ducis edidit: hoc exordium est. Pleriq; sunt Comes insignis: ductorq; magnifice: qui res & facta ueterū singulari admiratione consequant: & pręcipuis laudibus in cęlū efferant: & recte sane. dignissimum enim est eos suis nō fraudare pręconiis: qui aut uitam per inuentas artes excoluere: aut pręclara edidere facinora. Verū enim uero iidem adeo asperi uel fastidiosi potius rerum ęstimatores sunt: ut ętatem nostram asperrant ac damnant: quae tamen per multos diuino ingenio: excellenti doctrina: & imperatoriis artibus nobis instructos: ornatosq; produxerit. Hoc ad pręstantius sic cōmutabit. Pleriq; sunt comes insignis: ductorq; magnifice: qui quoniam dignissimum est eos suis nō fraudare pręconiis: qui aut pręclara edidere facinora: aut uitam per artes excoluere: ut res atq; facta ueterum praecipuis laudibus efferant: singulariq; admiratione prosequunt: sic ętatem nostram asperrant ac danāt: quos ego ideo asperos uel fastidiosos poti

rerum ęstimatores iudico: qđ hanc ętatem per multos diuino ingenio: excellenti doctrina: atq; imperatoriis artibus instructos atque ornatos nobis uideo produxisse. Sed ne totam permutemus: totam sane huiusmodi esse per alium locum ostendamus. Ingens inquit & incredibile illud occurrit: qđ urbs ipsa non semel: sed totiens uincēda fuit: quot arces habuit castellaq; & loco & arte munitissima: quum ne minimus quidē angul9 in potestatem redigi: nisi ferro: machinamentis: & obsidionis uiribus impugnatus expugnatusq; potuerit: geminas tam longe lateq; fossas sub hostiū oculis: inter infesta illoꝝ tela: sub ardētissimo sole circūducens omnem subsidiorum spem: & occasionem ademisti. Tantū effecit & tua & senatus Veneti sapientia pariter ac potentia: ubi illud imprimis accurate ac sedulo prouidisti: ut per ualida munimēta ab hostili tutus & securus esses impetu: priusq; de militum salute: q̄ de aduersariorum detrimento abs te curatum est. Immutetur sic. Ingēs & illud & incredibile nobis occurrit: qđ urbs ipsa & loco & arte munitissima: quę non semel: sed totiens uincēda fuit: quot arces habuit: atq; castella: cuius ne minimus quidem angulus in potestatem redigi possit: nisi obsidionis uiribus: ferro: machinamentis impugnatus: expugnatus esset: geminis tam longe lateq; fossis sub hostiū oculis: sub ardentissimo sole inter infesta tela breui tempore fossis circūducta omnem subsidiorum & occationum spem amisit. Tantum & tua & senatus Veneti sapientia pariter ac potētia efficere ualuit: ubi illud imprimis accurate ac sedulo prouidisti: ne quum per ualida munimenta ab hostili tutus & securus impetu esses: prius de militum salute: q̄ de aduersariorum detrimento abs te curatum esse uideatur. Quid qđ extremum posuit qđ absurdum: deiectumq; sit quis non uiderit! Nulla enim inquit tam ingens: tam clara: tam admirabilis res gesta est: quam uetustas non obscuret & obliuio: nisi litterarum splendor: & scribentium lumen accenderit. Qđ cōmodius hoc ipsum: & robustius: atq; expeditius ita diceretur! Nulla. n. tam ingens: tam clara: tam admirabilis res gesta est: quam uetustas & obliuio: nisi litterarum splendor: & scribentium lumen accenderit: non obscuret. Hęc quāto meliora uenustioraq; sunt: nemo qui harum rerū uel minimum uidet dubitabit. Nam quum primā cōpositione nihil fere uiriliter colligatur: ac ideo supina quędam: & futilis oratio sit: secūda expeditius omnia dicuntur: & coacta atq; cōprehensa ita efferunt: ut quasi uiua oratio & mobilis esse uidetur: quod si ad dignitatē demōstratiui generis non accedit: id est causę: quod non eisdem uerbis soluz: sed eisdem fere membris uti maluimus: ut quod ad propositū pertinet quanto sit utilis haec immutatio ostenderemus. Artis autem est non optimum: atque supremum ex omnibus. hoc enim impossibile est: sed quod fieri possit efficere. Idem igitur tam in uerbis: q̄ in mēbris facere

eos oportet: qui aliquid laude dignū componere uolunt: ne ei: quibus perito uiro similes in dicendo sint: qui & si a iuuentute secunda uis fortuna his semper studiis inuigilauerit: tamen nihil unquam nō dico magna laude dignum: sed quod nemo nisi agrestis omnino: atque hispidas auras haberet: audire pateretur edere potuit. Omitto cetera sermonis eius uitia: quae tot tantaque sunt: ut uix capi possunt. Cur enim cum non historiā scribat: sed in demonstratione uersetur. Verū uero & statim in principiis occupauerit: quod non solum hic: sed in aliis quoque fecit: non uideo: maxime quum nusquam fere apud Ciceronem hoc legerit: quae res eum quibus multa legerit: ita tamen pauca intellexisse ostendit: ut eum quid quietum sit: quid forense: quid historicum: quid demonstratiuum: aut alius generis uerbum minime sentiat: temeritate potius omnia confundere: quam iudicio componere uideatur. Cur etiā scribentium non scriptorum dixerit non intelligo: nisi quod timidum in dicendo hominem: ne a scripto scriptorum dicere uideretur: inscitia deterruit. Sed haec infinita sunt: atque idcirco praetermittenda. Illud uero diuini boni quum ne minimus quidem angulus: nonne quum ad praecedentia reddi uideatur: ad inferiora inepte detorsit. Quum autem dicit: priusque de militum salute superiori membro non absque duritie sensus: & horrore auditus copulatum detrahit. Qua ex re quis uel hac luce clarius non uiderit sine arte nullum ingenium: nullam ad dicendum prodesse industriam? Nam cum summo labore: summis uigiliis: longisque temporibus absque arte his studiis alioqui doctus homo incubuerit: tamen nihil unquam composuit: cuius ipsum: si bene consideret: non poeniteat. Haec ut & ipse in posterum se corrigat: & ceteri eum imitandum non putent: sumis ut graece dicitur tetigisse digitis sufficiat. Compositionem uero non ego ideo plurimum probo: quod delectum uerborum despiciam: sed quoniam compositio difficilior sit: atque altior: totaque oratoris: plura de hac praecipendum duxi. Nam ut quaedam strutores: & si paratos semper habent lapides: perpolita ligna: confectum cementum: non tamen magnifica sibi aedes subito constructa est: nisi & componant. Ita quum oratori uerba tum a grammaticis: tum ex assidua bonorum auctorum lectione parata iaceant: nihil tamen magnum atque laude dignum sibi conficietur: nisi pro dignitate rei cuncta disponantur. Quare si dicere uolumus: nostrum est recto iudicio loco suo paratis uti hoc est compositioni magis incubere: quod & si utrumque pariter ad oratorem tantummodo pertineret: tamen iusta causa esset. Quare difficilioribus & melioribus insistere malimus. Nunc prima delectus pars: quae pro potestate uerborum quid dicendum: quid abiiciendum sit ostendit: tota grammaticorum est. Altera quae pro rerum pondere: causarumque dignitate singula uerba examinat: & si nostra est: tamen quum grauitatis sit: praecipuum omnem effugit: ac oratoris prudentiae: ut etiam altera

compositionis pars tota relinquitur. Verum de circuitu ac ambitu commutationeque sua: membratim satis dictum: quibus purum sermonem sicut & omni comprehensione carere uolumus. Nunc de collocatione breuiter dicamus. Collocatio in puro sermone simplex quaedam debet esse non accurata. Dico autem non accuratam & simplicem: quae non coniunctione uocalium hiatum faciat: & de concursu aliarum litterarum minus curat: ut Cicero in epistola ad Lentulum. Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satisfacio omnibus: mihi ipse nunquam satisfacio. Nam hic & si sententia magnum quod polliceatur: tamen quaedam demissa concursu uocalium sit oratio: uel surdus sentiet. Pedibus uero collocatio pura debet abundare iambo & trocheo: ut ab superiore Ciceronis epistola manifestum est. Nam paucis admodum: ne pura iambica & trochaica sit impeditur oratio. Clausula similiter iambica & trochaica debet esse. Haec differt a collocatione: quoniam ibi non pedum solum congruitas: sed litterarum quoque concursus asper an lenis: facilis an durus sit consideratur. Hic pedum tantum curam adhibemus: & ibi in ipsa compositione uerborum. Hic in exitu membri pedes examinamus: ad haec collocatio in soluta oratione non tam scrupulosa cura ad numerum semper redigenda est. Clausula uero in unoquoque genere maiorem uim habet: & acrius consideranda est. Quare saepius collocationem quam clausulam alienos & remotos ab genere pedes quam semper pauciores habere reperies. Clausulam alienam rarius quam collocationem inuenies: quod ideo consulto fit: quoniam magis sola sine collocatione clausula: quam sine hac idonea collocatio. Ad quod uolumus genus facit orationem accedere: maxime si principia quoque membrorum ab eisdem pedibus oriuntur. Clausulam enim prius deinde membrorum principia: quae siue collocationi: siue clausulae quis accommodet: parui refert. Postremo reliquam collocationem obseruauerim: quoniam numerus sonorus est: quae collocatione ac clausula nascitur. Jam clarum est quoniam esse debeat in hoc genere numerus. Membra enim & comata fere omnia ad iambici aut trochaici modulationem declinare debent. Ita tamen ut neque uersus omnino sint. Vitio enim hoc datur: neque a modulatione uersus aliena: quod tam in superiore Ciceronis textu: quam in eo: quod sequitur perspicitur potest. Tanta enim inquit est magnitudo tuorum erga me meritorum: ut quum tu nisi perfecta re de me non commoueris. Ego quia idem in tua causa non efficio: uitam mihi esse acerbam putem. Quam crebro iambo & trocheo in collocatione principii: ac clausulis adhibuerit uides. Quare ad huiusmodi uersuum communem sonum oratio sibi accessit: quod quoniam clausula magis fieri docuimus: non neglecta collocatione: ut numerum cuiusuis formae contineas: clausulas acrius examinaueris. Verum quoniam numerus a modulatione huius aut illius uersus inclinare debet: nulla mihi est dubitatio: clausulam remotam non uideri:

quæ & si in pedem generis proprium nõ exeat: in eum tamen desinit: q̄
in ultimo uersus loco a proprio pede denominati adhiberi solet: Q̄
& in collocatione fieri haud incoueniens est. sed ne hæc magno labore
faciamus: diuersis in generibus uersuum primo: deinde in soluta oratio
ne exerceri diligentius cõuenit. Quod qui faciet: uel absque præmedita
tione dicere cõmodissime poterit. Nam si qui carminibus operam ab
adolescencia dederūt: magnum numerum optimorum carminum: uel
ex tempore edere soleant: quod nõ solum legimus: sed etiam uidimus
quãto facilius sponte sua dedita opera liberior oratio fluat. Quare si uo
lumus ad maiorem copiam aspirare: nõ cõmittemus: ut tenera ætas hu
ius rei expers dilabatur. Quod faciunt hi qui subito uolunt in sumos
oratoreas euadere: neq̄ uidet̄ nihil unq̄ hominem in quo se diu nõ exer
cuit: bene ac facile facere posse: nec prisca rerum memoria ipsos iu
uat: in quibus plane habetur: q̄ semper exercitatis: qui iam habitum lō
go usu fecerunt: idem fere fuit facere uoluisse & potuisse. Verum quõ
niam purum sermonem per octo partes suas inspeximus: nunc alterã
claritatis partem consideremus. Elegantia est: qua efficitur: ut caeteris
quoq̄ formis claritas insit. Quare a puro sermone hoc differt: q̄ illa p̄
se clara est: Hęc ne propter magnitudinem & pondus adeo efferat̄ ora
tio: ut non longe ab obscuro sit: quæ claritatem continent intermiscet.
Non enim unaquæq̄ harum formarum in dicendo seperata a ceteris
facile inueniri solet: sed considerantur quidem per se: cõnectuntur autẽ
simul ad unum orationis corpus: ita tamen ut orationẽ puram: aut grã
dem: aut pulchram: & hanc aut illam dicere non dubitemus: quum aut
plura aut pauciora ex his octo: quibus genera dicendi constant: in unũ
concurrere inuenimus. Hęc dicendi formula sententias pprias nõ possi
det. Nam quum nullus fere debeat esse locus orationis non clarus: &
puræ sententiæ per se claræ sint: omnesq̄ puræ non possint esse: nisi elegã
ter tractentur: quæ huiusmodi nõ sunt a clara oratione procul dubio ex
cidunt. Quod uitium maxime omnium fugiendum est. Quare sententi
as: quæ quidem ipsæ per se conficiant elegantiam non inuenimus. Vex
cunctas quæ puræ non sunt: neq̄ puræ dicuntur sibi attribuimus. Quã
obrerẽ mihi bene uidetur orator præcipuus: cuius opera nobis hæc omnia
suppeditarunt: elegantiam his uerbis descripsisse. Elegantia est quæ fa
cit: ut unũquodq̄ pure & aperte dici uideatur. Nos elegantiam non tã
ample hic: ut purum sermonem amplectatur: sed ut clarior præceptio fi
at: angustius puro sermone seiuncto intelligimus. Arte consequemur
elegantiam & methodo: si quid dicturi sumus præmonitione ostende
mus: ut pro Deiotaro. Sed ante q̄ de accusatione ipsa dicam: de accusa
torum spe pauca dicam: & in Verrem. atq̄ adeo anteq̄ de incommotis
siliis dicã: pauca mihi uidentur esse de prouinciæ dignitate uenustateq̄

197. Ca. la. 101a. v. inf. 12.
Tractatus 3. De Elegantiã
p. 118. De elegantiã s. 118. n. d. h. p.
et de art. s. 118. n. d. h. p.

dicenda. Si enumeratione utemur: ut pro Pom. Ego enim sic existimo
in summo imperatore quattuor has res inesse oportere: Scientiam rei mi
litaris: uirtutem: auctoritatem: foelicitatem. Omnis enim diuisio & di
stributio rei clariorem reddit orationem: quoniam quæ dicere uolumus
summatim auditoribus aperit: si nõ subito de re ad rem transgrediemur
Sed transitionibus quum opus erit utemur: ut pro Pom. Quoniam de
genere belli dixi: nunc de magnitudine belli pauca dicam. Si ordine uti
mur: ut quod primum gestum sit: aut geri potuisset: aut primo pollici
ti sumus: primum quoq̄ explicemus: ut in Verrem. Verum ut totum
genus amplectamini iudiciorum: prius iura siculorum: deinde istius i
stituta cognoscite. siculi hæc iura sunt. Si argumentationum propositi
ones uel solutiones prius q̄ rationes collocemus: & propositiones assum
ptionibus antepoamus: ac ut uno præcidam omnia uerbo: si nulla i re
ordine supersedeamus. Oratio elegantis eadem est: quæ puri sermonis
esse dicebatur. Schemata elegantis sunt: quæ faciunt: ut ante q̄ res dica
tur: expectari uideatur: qualia sunt ordinatio & partitio. Ordinatio est
quum ex eo: quod dicitur: alterum quoq̄ sequi ostendimus: siue totius p
certum numerum collectioem: ut in Verrem. prius iura Siculorum: deinde
istius instituta cognoscite: & pro P. Scylla. Ille ambitus iudiciorum tol
lere ac disturbare primum: cum Flacco uoluit gladiatorum: ac fugit uo
rum tumultu: deinde id quod uidimus omnes lapidatione atq̄ cõkursu.
Quum enim primum dixerit: ilico animus auditoris alterum quoque
dicendum intellexit. Quod quidem in quantum cõstituit: ac præparat
ad id quod sequitur elegantiam. In quantum uero plura cõtrahit: ac ad
lõgius sustentat orationem: circũductioem cõficiat: de qua paulo post dice
mus. Partitio est: quum duas aut plures res oratione disiungimus: ut p̄
Cornelio. Bal. Si studia ab amicissimis: & cum beneficiis cum L. Corne
lio tum maxima familiaritate cõiunctis. Item p̄ reditu suo ad populũ.
Partim q̄ mihi inuiderent: partim q̄ sibi timerent: aut p̄ditores: aut
defectores esse salutis meæ. Hęc (ut ordinatio) quum paruis interuallis
cõcluditur: elegantiorem: quũ lōgis spatiis effertur: circũductam magis
reddat orationem. Resumptio etiam siue quis eam in schematum nu
mero ponat: siue methodum putet (nihil enim impedit) elegantiam
nõ paruam: & claritatem addit orationi. Ea est uerbi uel rei ne eius obli
uio p̄pter orationis lōgitudinem auditorez capiat: breuis repetitio uerbi
ut p̄ Pom. Quæ ciuitas ante unq̄ fuit: nõ dico Atheniensem: quæ satis
late quõdam mare tenuisse dicitur. Nõ Carthaginensem: qui permul
tum classe maritimisque rebus ualuerunt: nõ rhodiorum: quorum usq̄
ad nostram memoriam disciplina naualis remansit: quæ ciuitas antea
unq̄ tam tenuis: Rei: ut p̄ Archia. Si quid est in me ingenii iudices:
quod sentio q̄ sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi: in qua nõ ificior

De uerbis ac Schematib.
elegantis. 2^m ca.

me mediocriter esse uersatum: aut si huius rei ratio aliqua ab optimarum artium studio: ac disciplina profecta: a qua ego nullum confiteor status meum tempus abhorruisse: earum rerum omnium uel imprimis hic Aulus Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. Ut enim in superiori: quae ciuitas ante unquam uerba claritatis gratia repetit: sic in hoc posteriore omnia una retulit: ut & clarior & uehementior sibi esset oratio. Non enim omnium temere posuit. Nec enim suum est quicquam otiosum dicere: sed multitudinem officiorum ostendere uoluit: nec eorum omnium dixit: quoniam multo tenuis est: sed haec quidem grauitatis sunt. Hic uero interposita non quidem multum ad rem pertinerent: sed ut ostenderemus quae scite atque subtiliter cum ratione certa omnia oratori: uel quae tenuissima uidentur: examinanda sint. Verum resumptio non claritatem solum: sed uim etiam quandam addit orationi: eamque tanto acriorem quanto breuior est: ad reduplicationis enim uim accedit. Nam hoc inter reduplicationem & resumptionem uerbi interesse uolumus: quod haec longior: illa breuior sit: & haec ut clarescat: illa ut cogat oratio accipi solet. Quare quae prolixitate modica sunt: utrumque mihi praestare uidentur: ut pro Deiotaro. per dextram illam te rogo: quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam inquam dextram non tam in bellis: & in praeliis: quam in promissis: & fide firmiorem. Ratiocinatio etiam siue quis schemata siue methodum eam magis putauerit. Nam alii sententia: Cicero uerbo eam exornare uult: quorum unum ad methodum: alterum ad schemata pertinere diximus. Haec inquam ratiocinatio quid sit: quam apertam & claram distinctione orationem efficiat: quis dubitat? Est igitur ratiocinatio quum crebro a nobis ipsis petimus uniuscuiusque propositionis rationem ut pro Milone. Quibus de seruis rogas? de P. Cl. quis eos postulauit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio. Quae si plurimum uehementiae inest orationi & uehementis nihil mirari debemus. Saepe enim iam dictum est formas dicendi inter se: tamquam multi ad depigendam effigiem colores: sic ad constituendam orationem: concurrere: & considerari quaedam cuncta rationibus suis. Genus autem ab efficacioribus nominari: quam multa inueniri negandum non sit: ita quae partibus ponderata: ut non magis huius quam illius generis esse uideantur. Quare si dicta exempli causa ratiocinatio uelox: & uehementis cuiquam uidebitur: ut est: id non naturae schematis: sed breuitati membrorum: & crebris interrogationibus attribuat. Membra: collocationes: clausulas: & numeros: haec omnia in elegantia non alia quam in puro sermone esse putamus. Verum ut puritati circūductionem: quae laudanda est: opponi dicebamus: ita elegantiae: quoniam ut praecipis patuit: ordine maxime nititur: confusione contraria dicimus: quae semper fugienda est: nisi quum uehementer commotum animum ostendere uolumus. Ipsa enim natura in nobis ipsis docet nonnullos esse impetus animi

Confusio dicendi generis. ca. 3.

qui eleganter loqui non sinunt: quos quum imitamur: confusione opus est: ut Virgilius in secundo. Iuuenes fortissima frustra Pectora: si uobis audentem extrema cupido Certa sequi: quae sit rebus fortuna uidetis. Excessere omnes adytis arisque relictis Dii quibus imperium hoc steterat. succurritis urbi Incensae: moriamur & in media arma ruamus. In qua confusione primum cauendum est: ne ita confundamus: ut nullo modo intelligamur: deinde ne facile confusio in ordinem redigi possit. Nam qui ita confundit: ut quomodo hoc faciat: ab auditoribus comprehendi possit: is non impetu animi: sed impetus simulatione confundere uidebitur. Omnis igitur confusio uel transgressionibus legibus: quibus nihil elegantiae inest: uel coniunctionibus e medio sublatis: uel quoniam consequentia ad modum orationis: aut non redduntur: aut non recte redduntur: uel omnibus his fieri solet: quorum duo Virgilius hic occupauit. Ac elegantiae quidem confusio opposita est: puro sermone circūductio: toti claritati obscuritas: quam orator semper ut scopulum uitabit: nisi quum res cogat figurate aliquid dicere: quo de genere causarum in tertio diximus: aut quum enigmatice quicquam significare: uel solum tangere: non explicare opus sit. Sed de prima dicendi forma satis dictum est. Neque enim aliis quibusdam modis qui minime ad ea: quae nos accepimus: aut excogitauimus: reduci possunt claram orationem confici arbitramur. Nunc quoniam nimia claritas humilem ac contempnendam reddit orationem: qua ratione ei pondus atque magnitudinem adiungamus: aperiendum est. Non enim clara solum: sed clara simul & grandi: pulchra: mobili: morata: uera: ac ut omnia uno concipiam uerbo: graui: ac ut ita dicam animata: ac uiua oratione suis orationibus Cicero nobis utendum esse persuadet: quum non parum oratione ubique omnibus: sed maius minusque: ut rerum natura efflagitat. Grande orationem: quae puri sermonis consuetudinem contritam excedit: sex formulis contineri putamus: dignitate: asperitate: acrimonia: illustri oratione ac splendida uehementia: circūductione. Dignitas est: quum de rebus magnis magna & ornata constructione habetur oratio. Eius sententiae sunt primum quae de deo ac diuinis rebus non fabulose: neque ut hominibus: sed uere: & ut diis quadam cum religione attribuuntur: has apud oratores & poetas raro inuenies. Nam quas ut hominibus diis poetae accommodant: ut amores: complexus: conubia: eque longe absunt a dignitate. Fornicationes uero stupra: & adulteria etiam dignitati opposita sunt: de quibus in iocunditate differetur. Dignitatis igitur has sententias rariter: ut diximus: in oratoribus & poetis inuenies. Nostorum uero: hoc est Christianorum libri referti sunt: huiusmodi tamen illud est apud Virgilium in sexto. Principio caelum terras: camposque liquentes: Lucentemque globum lunae: titaniaque astra Spiritus intus alit: totamque insula per artus Mens agit molem: & magno se corpore miscet. Inde hominum pecudumque

197^{ca} 10. v. m. f. 12.
Tractatus. 2. de quibus orationibus.
de dignitate sententiarum.

genus: uitzq; uolantū: Et quę marmoreo fert. Cuius simile Cicero pro Milone. & est profecto illa uis & in his corporibus: atq; in hac imbecillitate nostra inest quoddam: quod uigeat ac sentiat: & nō inest in hoc tāto naturę: tam præclaro motu: nisi forte idcirco nō putant: quia nō apparet: nec cernitur: proinde quasi nostram ipsam mentem: qua sapimus: qua prouidemus: qua hęc ipsa agimus & dicimus uidere: aut plane qualis: aut ubi sit sentire possumus. Ea uis est igitur: quę semper incredibiles huius urbis foelicitates atq; opes attulit. De diuinis ergo in Catone maiore: tusculanis quęstionib; aliisq; huiusmodi illius uiri libellis multa differuntur: ueluti sunt: quibus immortalē animā in cęlis collocatā: ęterna gloria frui cōtinetur: ęternas poenas apud inferos peccatoribus paratas. Has igitur quę in diuinis tractantur sententias: quibus uel de ipso deo: uel de religione ac pietate in eum: uel de sanctorum uirorum futura gloria differimus dignitatem imprimis cōficere arbitramur: de idē eas quę de rerum natura solent adhiberi: ut si quis plures ne sint mūdi querat: quę sit solis magnitudo: qua ratione crescat decrescatq; luna: qđ tonitrua: quid fulmina faciat: quid uentos inducat: quid procellas: nimbos: tempestatesq; iferat: quorum omnium philosophorū libri plenissimi sunt. Oratoris nihil interest has rationes occupare: nimbos tamē & fulminum uim: impetum: irruptionēq; omnem cęli oculis subiicere oratorum est. Nam si quis ad cōmeatus diem idcirco dicit nō uenisse: qđ nimbi & procellę: tempestas: atq; aquarum uis eum intercludisset: earū rerum omnium agmen quale quantūq; acciderit: curiosius atq; ample explicabit: quod sententiarum genus in hoc loco dignitatis collocam;. Tertio loco ea ponimus: quibus uitam hominum instituimus: bene uiuendi præcepta damus: a uitis depellimus: qualia omnia sunt: quae ad mores pertinent. Item ea: quę a scriptoribus exornationum sententię appellantur: hęc sententia oratio est: qua ea cōtinetur: quę quum generaliter ita efferuntur ut ad omnes pertineant: aut quid sit: aut quid fieri debeat in uita ostendunt. Quid sit ut pro L. Cornelio Balbo. Sed cōtentio tā diu sapiens est: qđ diu aut proficit aliquid: & si nō proficit: nō obest ciuitati. Item p eodem. Est enim hęc sęculi labes quędam: & macula uirtutis uidere: uelle ipsum florem dignitatis infringere. quod fieri debeat: ut p M. Cęlio. Detur aliquid ętati: sit adolescētia liberior: nō omnia uoluptatibus denegent: non semper superet uera illa & directā ratio: Vincat aliquando cupiditas uoluptasq; rationem: dūmodo illa in hoc genere præscriptio: moderatioq; teneat. Pareat iuuentus pudicitię suę: ne spoliēt alienam: ne effundat patrimonium: ne foenore trucidet: ne currat i alterius domū atq; famā: ne obprobriū castis: labē ite grīs: ifamiā bonis inferat: neq; interimat: ne iter sit ifidiis: scelere careat. Nā totus iste loc; summa cum auctoritate quid fieri debeat docet. Sententiarum alię sūt

simplices & absq; ratione: ut illa superior: & hęc. Nam qui in omni certamine opulentior est: etiam si accipit iniuriam: tamen quia plus potest: facere uidetur. Nam hęc non est subiecta ratione: ut imperiti dicent: sed tota simplex. Si rationem enim tollas: nec sententia quidē erit: aut subiecta ratione: ut de responsis augurum: parentibus: & diis imortalibus & patrię nos primum natura cōciliat. Eodem enim tēpore & suscipimur in lucem: & hoc cęlesti spiritu augemur: & certam in sedē ciuitatis: ac libertatis ascribimur. Alię duplices & sine ratione: ut illa terētiana Obsequium amicos: ueritas odium parit. Et hęc pro P. Sextio. Neque enim rerum gerendarum dignitate efferri homines ita cōuenit: ut ocio nō prospiciant: neq; nullum amplexari ocium: quod abhorreat a dignitate: uel subiectis rationibus: ut ad Hęrenium. Qui adolescentium peccatis putāt ignosci oportere falluntur: propterea qđ ętas illa nō est ipedimento bonis studiis. At hi sapienter faciunt: qui adolescentes quęmaxime castigant: ut quibus uirtutibus omnem uitam ueri possint: eas ętate maturissima uelint comparare. Sententię ab uniuersis ad singula nōnunq; trahunt: neq; tantum dignitatis amittūt: quantum acquirunt suauitatis: ut illud Ciceronis. Nihil habet Cęsar: nec fortuna tua maius qđ ut possis: nec tua natura melius qđ ut uelis cōseruare qđ plurimos. Huic modo & uis quędam inest: sicut in his quę ex cōtrariis cōnectunt: qualis terētiana est: & illa Ciceronis. Pareat iuuentus pudicitię suę: nō spoliēt alienam. Sententias has nec crebro: nec lōgiore in oratione collocabimus. Breuiore enim ac rariore magis interlucent: nisi & locus comorationem quandam petat: & qui dicit non parū auctoritatis est. nō enim omnia ęqualiter omnibus præcipiūtur. Pręterea uerę sint: & huiusmodi: ut auditor eis assentiat: rebus quoque: quibus de dicimus accomodatę: qua sola ex re & acrimonię sibi non parum affertur: ut si nihil diceres homine seditioso ciuitati perniciosus. Quarto loco ea ponimus: quę res gestas & præclara facinora cōtinent. Methodus dignitatis est absq; dubitatione aliqua sic asserere: aut negare: ut nihil ambigere uidearis. Nam qui dubitat etiam si sententia dignitatis sit: nō id tamen: sed moratam conficit orationem. Prioris exemplo hic locus sit ex oratione pro P. Sex. sumptus. Nunq; officio coniunctior dolor unus esse potest: qđ hic meus susceptus ex hominis de me optime meriti periculo Posterioris ex eadem siue illa uestis mutatio ad luctus ipsorum: siue ad deprecandum ualebat. In quibus quid method; ualeat perspici potest. Res enim huius & moratę formę cōmutata methodo imitantur. Alegorice etiā dicere res magnas dignitatis est: quod fere omnes theologię principes nō solum uerę: sed fictę quoq; ac falsę intellexerunt. Itę per subiectionem id est gręce per emphasim sententias asserere huic formę cōuenit: quod dignitatem auget non facit: cuius signum est: qđ in

De Artificio Dignitatis. 2ma ca.

aliena sententia aliud quid faciat. Ut demissum lapsi per funē. Et pars ingentem formidine turpi Scandunt rursus equū. Item tua sententia affirmare dignitatis est: ut pro Plan. Nam qui pro repu. uitā dederūt: licet me desipere: dicatis nunq̄ me hercule mortē eos q̄ immortalitatem affecutos putauit. Nam hoc q̄ elatum sit hoc methodo: quis nō uiderit? quāuis interiectio illa licet me desipere dicatis: tātum dignitatis detrahit quam ex ueritate adiciat. Item rarius uti uerbis: ita ut pluribus mēbris unicum uerbum inseruiat dignitati: attribuendum mihi uidetur: ut officiorum primo. Deserunt enim uitę sotiētate: quia nihil cōserunt in ea studii: nihil facultatū: nihil operę. Item in secundo in Catilinam. Res eos iam pridem: fides nuper deficere coepit. Hęc methodus & si celeritatis plurimum habeat: tamen ab hac forma omnino aliena non ē. Dignitatis dictio q̄ amplissima esse debet: quod tum aurium acri iudicio consequi possumus si exercitati sumus (nemo enī erit qui quātū la tius atq; plenius quanq̄ sonet non uideat q̄ & si eiusdem significationis pericula) tum ratione. Implet enim magis os spiritu: & rotūdā emit tit q̄ uocē. Ille igitur in dignitate nobis deligentur dictiones: quę sonā tibus atq; robustioribus cōsonantibus componuntur: quę amplis uoca libus effertur: quales sunt longę fere omnes: o & a maxime. Plenissi mo enim spiritu & apertis labiis proferuntur. Quare omnes quę i eas exeunt dictiones clausulis a Cicerone: cui maxime curę dignitas est: sepius obseruantur. O uero etiam in penultima magnum quid pollicet: unde ortus q̄ oranatus sonantius est. I sola etiam quum producta sit: exilis est. Demittit .n. & deprimit uocem: unde & Cicero quum huius generis clausulā in nōnullis orationibus maxime sequatur: huiusmodi membrorum exitus cōsilio uitat. Omnis enim quę ultimam producit dictio: longe amplior est: etiam si quę antecedunt in ea syllabę cōtrahāt q̄ si cęterę longę breui ultima spiritu proferatur. Pręterea translatiōes frequentiores hic erunt. Dignitatem enim efficiunt: si propinque ac cōmodę sunt. Remotiores asperitatem: si crebrę collocantur: si longius repetantur: tragicam dignitatem: nō oratoriam efficiunt. Nam inter

Themans acnwmbs dig

alia dura atq; abrupta longę repetita: trāslatio tragoedię idonea ē. Schemata sunt omnia: quę puri sermonis: & pręterea epicrisis: quam latine adiudicationem appellare possumus. Ea est: quum id quod dictum est: breui quadā subiectione asserimus: ut illa Guarini: & recte sane: & adiudicatio quidem clara huiusmodi est: quę ab exordio ideo alienissima: q̄ circūductioni opposita est. Verum quum conditioni aut dubitatiōi inseritur: quis moratam potius orationem efficiat: tamen uis sua etiaz subapparet: ut Cicero pro M. Cęlio. Et enim si diligenter existimare uere uolueritis: sic cōstituetis iudices: neq; dissensurum quęq̄. Iniectiones & cōuersiones sicuti clarę orationi: ita dignitati oppositę sunt. Quare

in huiusmodi dignitatibus rarius collocandę aut nunq̄ sunt: si quis hęc prosequi ita cōstituerit: ut maximam huius: paruam aliorum curā habeat. Membra quanto breuiora: tanto magis dignitatis propria sunt: cuius rei si quis exemplum cupit: de officiis librum legat. Et enim in eo libro quū dignitatem maxime rerum natura expeteret: cum cęteris: tu3 membris sumis harum omnium magister Cicero eam consequitur. Dignitatis collocatio ea sit: ut non magnam curam habere uidearis: ne cōsonantium concursus: uocaliumq; hiatus sepius frant: deide dactylica omnis compositio: & antipastica: & maxime spondaica: & epitritica dignitati dignam sonoritatem afferre solent. Iambū etiam nonnūq̄ adhibere nō alienum est: a trocheo uero & ionico: & maxime anapesto: tāq̄ ab hoste declinandum est. Nihil enim magis deponit dignitatem ac deprimit: q̄ trochei & ionici crebra locatio. Clausula ubiq; ferme eodē pedes & habebit & uitabit. Est autem epitritus pręter tertium clausulif conueniētiō. Pęone uero tertio antipasto ac ditrocheo: nescio si quicq̄ amplius in clausula inueniri potest. Verum quoniam nōnulli uix quod pręcipitur credunt: nisi exemplis approbetur: & in cunctis generibus id facere idcirco non inducam animum: quoniam uno in genere lati9 hęc rē tāgere sufficere putauit: hoc i loco potissimū: nōnullas Ciceronis cōgeram9 clausulas. Pro M. ergo Marcello. Hodiernus dies attulit inquit: & totum inq; & tuum: & ad cōparatiōem noui cōtulit. Alibi nec exitū membrorum solum: sed initia etiam duobus uel tribus dactylis cōposita in carminibus numerum inuenies: ut i eodem loco. At uero hęc tua iustitia: & in officiis. Principio generi animantium: quod & in spōdeo facit. Si patres inquit cōscripti pro uestris immortalibus in me: Quod quoniam exitum heroici uersus habet: nemo nō uiderit: q̄ tum orationem extollat: quod & T. L. uerius imitatus est. Facturus ne sim operę p̄tium. Quas obres uehementer ab his dissentio: qui heroici uersus exitum in soluta oratione uitandum arbitrantur. Nam quum grauis & suauis simul sit raro quidem: quoniam pręmeditationis affert suspitionem inuenient: pręsertim quum Cicero pro Pom. his uerbis adhibeat. Ab ineunte etate susceptę prohibuerunt. Quod si quę pro ante uocales posita perturbet illa cōsideret. Ad eas inquit gentes: quibuscum tum bellum gerebamus: & rex sotiūs populi Ro. atq; amicus: & uestris sotiif atq; amicis. Trocheus uero ut simplex ab hoc genere alienus ita duplicatus clausulis: maxime idoneus. Fructum sum inquit amplissimū cōsecutus: & pręscriberetis: & esse arbitratur: & alibi retinendum in ciuitate. Cui si choriambus penthimemeris quasi modo pręcedat: grauius sit. si pęon primos: & grauius simul & multo suauius. Cunctis inquit quū gratias populo ageret suffragiis iudicauit: & ei9 orationis difficult9

*De allocatione dignitatis e
28 pedibus 2. a. 7.*

est exitum quod principium inuenire. Verum in exitu his peron: ut iocundi-
 or: ita minus grauis interclusum ante quod iret in exiliu. Ad sorios inquit
 praesidium: & id extitit excidium: & non ueni ad supplicium: secundus re-
 missior multo quam tertius: nam is ad epitriti grauitatem accedit: quartus
 ex clausulis ita hinc abiiciendus: ut epitritus. Tertius nuquam adhibendus.
 Nam quod demittat & deprimat orationem: immo uero exasperet: quis
 non uiderit? Cn. Pompei diuino inquit consilio: ac singulari uirtute de-
 pulsum est. Ionicus etiam a minore haud minime grauis esse uoluerunt.
 Ad senatum inquit & alibi nil facere potuerunt. Molosus etiam inuti-
 lis: ut de responsis augurum: discordiaque placade. Epitrito autem: & ali-
 bi sepe & ad senatum his uerbis utitur. Sepe numero referret: sed quos ei
 comodum fuit compellauit: & sepe dixerunt: alibi in epistola ad Curio-
 nem fidelissimus atque amantissimus consiliis paruisses. Neque enim non
 inueniunt Ciceronis epistole: quae quonia ita res postulabat: sermonis
 genus non parum excedunt. Sed de his haecenus: de quibus longius pro-
 gressi sumus: quoniam huius generis clausulis: uel quae ad hoc magis
 accedunt: crebrius Cicero uti uidetur: quam quae & ceterorum semper loco
 utatur: & quod si quis uidere cupit: primo quod unicuique rei genus ille at-
 tribuat: deinde & clausulas & compositionem generis eius examinet:
 neque grauet: qui se in dicendo exercet haec minuta inquirere. Nam nisi
 ab initio exercitationum nostrarum harum rerum copiam nobis para-
 uerimus: nescio quomodo sustinendi oratores esse poterimus. Praeterea
 ut turpe idoneum orationi numerum non accommodare: ita ridiculum
 dixerim: tunc eum querere: quum dicere opus sit. Quare huic rei in eta-
 te tenera insudemus: ut postea nec petitus quidem: sed sponte sua nobis
 affluat numerus. Ad haec illud acriter in dignitate perspiciat: ne nume-
 rus pendeat: sed constans ac firmus sit. Nam quum clausula totum fere
 numerum ad naturam sui rapiat: siquidem haeret ac firma est: quam constare
 & impendulam nominamus. Firmum quoque atque absolutum quale digni-
 tati conuenire putamus: numerum conficit. Sin uero decliuis est & infirma:
 quam pendulam uocare libet: eam numero iocunditatem affert: quae di-
 gnitatem de gradu suo facile deturbat. Impendula clausula est: quae quum
 sententiam absoluat polysyllabam dictionem etiam in longam exeunte
 continet: ex quo patet epitritum quartum in clausulis fugiendum: & am-
 plas uocales finali syllaba congruas. Pendula est quum econtrario nec sen-
 tentia concludit: & uerbum breue est. Ea uero membra quae sententiam
 quidem absoluunt: sed breuiore habent exitus: quibus quaedam medium
 numerum conficere uideant: tamen quoniam clausula maxime numeri
 ortu habet: pendulae clausulae adiudicamus. Vex quoniam nonnullorum
 pedum facta est mentio: ne cui pedum ignorantia impedimento sit: de
 his mihi dicendum esse uideo: sed breuiter. Nam si hoc nobis propositum

esse: ut rationes quoque diligenter explicaremus: quare hi quidem pedes
 in hoc genere: illi in alio adhibeantur: & hi hoc genus deprimant: atque
 dissoluant: illi illud: latius nobis de pedibus differendum esset. Funda-
 menta enim solutionum & rationes: quae proportionibus musicis nituntur:
 aperte necesse esset: quae res non omnino ab hoc negotio abhorret: &
 nisi res solas exequi maluissemus. Quarum notitia multos forsitan ad in-
 quirendas rationes impellet: quas & nos ipsi alias: si ocium dabitur: di-
 ligentius rimabimur. Pedes omnes octo & uiginti sunt: horum omni-
 um quot quaeque productae contractaeque syllabae sint: exponemus: quod
 ut breuius fiat: loco productae syllabae rectam lineam: loco breuis incurua
 ponemus. Octo igitur & uiginti pedum quattuor dissyllabi sunt: octo-
 trissyllabi. xvi. quadrisyllabi. Nam qui pluribus syllabis pedes constare
 putat: is inutilem omnino rem atque superuacaneam fingit.

Pirrichius. vv.	Peron secundus. v vv.
Iambus. v.	Peron tertius. vv v.
Trocheus. v.	Peron quartus. vvv.
Spondeus.	Ionicus a minore. vv.
Tribrachus. vvv.	Ionicus a maiore. vv.
Dactylus. vv.	Dicambus. v v.
Anapestus. vv.	Ditrocheus. v v.
Amphibrachus. v v.	Antipastus. v v.
Amphimacrus. v.	Choriambus. vv.
Bacchius. v.	Epitritus primus. v.
Palimbacchius. v.	Epitritus secundus. v.
Molosus qui & creticus.	Epitritus tertius. v.
Proceleumaticus. vvvv.	Epitritus quartus. v.
Peron primus. vvv.	Dispondeus.

Hi. xxviii. pedes sunt: neque alii: qui ex his non componantur inueniri possunt
 Sed de pedibus haecenus. Nunc ad rem nostram redeamus. Ac quoniam
 de dignitate dictum est: de asperitate dicamus: cui pulchritudo & iocun-
 da oratio simul cum acrimonia opponi uidetur. Asperitas est oratio:
 qua sine correctione superiores increpamus: uel orationis compositio in-
 crepationi huiusmodi consentanea. Eius sententiae sunt omnes: quibus
 uel genere: uel fortuna: uel uirtute: uel omnino aliquid existimatione homi-
 num excellentes ab inferioribus increpantur: quas quidem sine corre-
 ctione: quum & puram asperitatem faciunt difficile inuenies. Leniunt
 enim semper & mitigant oratores correctione quadam: & quasi licentia
 ab ipsis auditoribus aut aptius postulata: aut cauti? capta. Id fit quum
 statim post asperitatem aliquid huiusmodi affertur. Hic ego uestram
 prudentiam requiro: priscam consuetudinem exoptulo: patrum uestrorum
 uestigia imitanda censeo: uel ante quam aspere aliquid dicamus: dubitatioe

Scilicet de asperitate. omnino
 de octo conficiuntur ipsam.
 1. q. ca.

hisino

utimur: nescire nos quomodo rem accepturi sint: sed tamen amore ac emolumento eorum ipsorum cogi: ut aperte dicamus: unde patet licentiam correctioni subiectam esse: & asperitatis sententias precedere non subsequi posse. Sine correctione autem tunc commode adhiberi potest asperitas: quum ita obiurgamus: ut ipsi se obiurgandos putant: cui rei maxime locus est: quum in incommodum quoddam ceciderunt: aut quod nostris consiliis non obtemperarunt: aut omnino culpa sua: & ea non parua: qua euenit: ut ipsi se dignos increpatione existiment. Methodus asperitatis est aperte ac clare absque his quae leniunt & mitigant asperas efferre sententias. Nam tanto ab asperitate discedere necesse est: quanto leuius increpationem dixerimus: ut hoc est in Philippicis. Placet eodem tempore premia constituisse his: qui contra Antonium arma ceperunt: & legatos ad Antonium mittere: ut iam pudendum sit honestiora esse legionum decreta quam senatus. Item legatos uero ad eum mittere: de quo grauissimum iudicium nudius tertius decimus fecistis. Non iam leuitatis est: sed ut quod sententiam dicam clementis. Neque enim lenit quod interiacet: sed quum ueritatis sit: maxime exasperat. Dicitio aspera duriusculeue translata: quam usus translationis communiter patitur: & quae per seipsam aspera est: uidelicet quae his litteris composita est: ut prolatione auditum feriat: ut discerpisse: extorsisse expers: excors. Schemata aspera sunt: quae imperant: ut illud pro Caelio. Detur aliquid grati: sit adolescentia liberior: non omnia uoluptatibus denegentur. Item quae cum interrogatione arguunt: ut in quinto Philippo. An potest cognatio ulla prior esse quam patri? Membra breuia & incisiones: hoc est comata esse debent: quo enim breuiora: tanto asperiora sunt. Collocatio & clausula huiusmodi debet esse: ut nullus certus numerus constituitur: quod erit: si non crebro eos pedes collocamus: qui uersum simul conficere possint: Verum eos qui una positi duram magis quam iocundam reddunt compositionem. Nam qui dactylos anapestis: anapestos palibachis: spondeum pirrichio: proceleumaticos dispondeis coniungit: ac huiusmodi compositione abundat: is asper erit. Praeterea earum uocalium & consonantium concursus: & omnino earum litterarum compositio: quas una uoce efferre non facile queas: hoc est quarum compositio difficilem pronuntiationem facit: asperam reddit orationem: ut in philippicis. Hoc qui non uidet excors: qui quum uidet decernit impius: Verum ut hic litteris exasperauit (Nam numerus praeter spondei cum iambo locationem dignitatis est) Ita in Verrem ad exprimendam sententiam: quum post spondeum bachium inferat numero: durior est: cuius inquit ego causa laboro: & ubi populo gratias agit: carendo magis intellexi quam fruendo. Et pro Ligario. Non tu eum patria priuare: qua caret: sed uita uis. Epitritus etiam tertius tunc adhibendus: quum asperam rem duram: indignam: difficilem exprimere uolumus: ut pro M. insidiatori

uero & latroni quae potest inferri indigna nex? **A**crimonia est oratio: qua aequales uel inferiores aperte carpimus: aut his rebus conueniens oratio: cuius sententiae sunt omnes: quibus aut quos diximus redarguuntur: reprehenduntur: increpantur: uel denique uituperantur: aut hi quos ita excogitari auditoribus non ingratum est: ut in Verrem tertio. Haec est istius praecleara tutela. En cui tuos liberos committas? en memoria mortui sodalis: en metus uiuorum: existimationis: quum tibi se tota Asia spoliantiam ac uexandam tradidisset: quum tibi exposita esset: ad praedandum omnis Pamphylia contentus his tam opimis rebus eus non fuisset. Manus a tutela: manus a pupilo: manus a sodalis filio abstinere non potuisti. Iam non te siculi: non oratores: ut dicitur circueuniant: non hi qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt: quid expectas: an dum ab iseris ille Maleolus existat: atque abs te officia tutelae: fidelitatis: familiaritatisque efflagiter: ipsum putato adesse homo auarissime & spurcissime: redde bona sodalis filio: siue quae abstulisti atque confessus es. Haec igitur sententiae si sic aperte dicuntur: puram acrimoniam faciunt: sed leniuntur nonnumquam ut pro Cn. Plancio. O uocem duram atque indignam tua probitate laterensis pater: ut in iudicio capitis: pater ut in dimicatione fortunatum: pater ut apud tales uiros obesse filio debeat. Methodus ut in asperitate clare atque aperte sine his: quae leniunt omnia proferre: raro tamen non lenitatem asperitatem inuenies: acrimoniam saepius & iure. Nam quod lenitius dicitur tam apertius: quam saepius adhiberi potest. Dicitio acris: quae & aspera: & quae durior quam aspera est. Quare & fingere uerba hic & proferre nominare licet: uel a uitis uituperando: uel a probitate deridendo: uel a fortuna: uel quouis pacto. Acrimoniae schemata conuersio: interrogatio: demonstratio. Conuersio est quae alicuius rei aut hominis interpellatione dolore uel indignationem concitat: ut pro Milone. Vos enim iam ego albanus: tumuli atque luci. Et prima in Catilinam. O dii immortales uobis binam gentium sumus. Haec non semper acris est: idque mihi sic hoc in loco dictum esse uelim: ut ubique intelligatur: quum schema aliquod generis alicuius esse dicitur: non ita dici ut id solum: ac semper constituat: multa enim & multis conueniunt: quod accidit: uel quia multis modis schemata fieri solent: uel quia uaria uis eis inest. Verum multo acrior ea conuersio est: quae in aduersarium uertitur: quam placet aduersionem appellare: ut pro Plancio. Audi atque attende laterensis. Interrogationem hic non dicimus: quae spiritu quodam interrogantis profertur: quauis & ipsa non longe ab acrimonia remota sit: sed ea quae quum enumerata sint: quae obstant causae aduersariorum: id infert: quod a superioribus improbat. Haec in acrimonia aduersioni coniungi debet: ut in Verrem Cicero. Haec tu omnium mortalium profligatissime ac perditissime: quum seires: quum audires: quotidie quum uideret: si sine tuo maximo quaestu fierent cum

de Acrimonia et conuersio
ipsam .G. ca.

tanto periculo tuo fieri paterere atque concederes? Huius ad aduersariū conuersio tum etiam plurimum uehementiæ possidet: quum uel dilem mato. i. complexioni uel repetitioni continua interrogantis spiritu pro lata coniungitur. Demonstratio est quæ hominem uel re quasi præsentē ostendit. Hæc est istius præclara tutela: en cui liberos tuos committas? quæ acrius propter derisionem uidetur. Neque enim absque acrimonia derisio est. Huiusmodi est illud pro Plan. Communiter in omnes dictum: & in Laterensem intellectum. Ergo hi ferendi sunt: qui queruntur libertatē equitis romani se ferre nō posse. Sed iam de membris dicamus: nō enim omnia dicere instituiimus: uerum hæc ita aperire: ut facile omnes his habitis: si formarum eloquentiæ curam habebunt: cetera uidere possint. Membra breuia hoc est commata: quæ etiam asperitati conuenire dicebantur acrimoniæ accommodanda sunt. Maxime autem membris hanc formā efficies: si singula uerba iteruallis distigues: cetera oratione: quod genus multi inter exornationes enumerant: & articulū appellant: ut pro Plā. De eorum desiderio: luctu: querelis: quotidie aliquid tecum simul audiebam. Item pro Cor. Balbo. Talis in rempublicam nostrā labor: assiduitas: dimicatio: uirtus digna summo imperatore. Collocatio: clausula: & numerus similiter fieri hic debent: atque in asperitate dicebatur. Nunc quoniam orationi quæ uere grandis sit: splendor quidam debetur: de illustri oratione dicamus: Cui quidem formæ illud dicendi genus opponitur: quod incisum dialecticum uelox: & uere forense appellari potest. Illustris oratio dicitur: quæ magna atque clara compositione his rebus conuenit: quibus plurimum gloriamur. Sententias igitur splendidas & luculentas arbitramur: quibus qui dicit nō parum gaudet: uel quoniam gloriæ sibi sunt: uel quoniam bene sibi gesta sunt quæ dicuntur: uel quoniam iis rebus auditores exultant: ut pro. P. Sylla. Ego consul quum exercitus perditorum ciuium clandestino scelere conflatus crudelissimum: & luctuosissimum exitium patriæ comparasset: quum ad occasum iteritūque rei. P. Catilina in castris: in his autem templis atque tectis Lætulus esset constitutus meis consiliis: meis laboribus: mei capitis periculis: sine tumultu: sine delectu: sine armis: sine exercitu: quinque hominibus apprehensis atque confossis: incensione urbem: interemptione ciues: uastitate Italiam: iteritu Rempu. liberaui. Ego uitam omnium ciuium: statum orbis terræ: urbem hanc. denique sedem: omnium nostrum arcem: regnum: ac nationum exterarum: lumen gentium: domicilium imperii: quinque hominum dementium ac perditorum poena redemi. Methodus est absque aliqua dubitatione rem efferre: quod artificium ante quod in superiorem sententiā incideret: Cicero his uerbis declarat. Maxima inquit uoce ut omnes audire possint dico: semperque dicā. Itē si nulla iteriectiōe sententiæ incidunt Itē si aliena ab omni conuersione oratio sit. Diminuit. n. ut iteriectiōe

de illustri / splendida / luculentas
orone et cōficiendis / ut
77 cd)

ita conuersione orationis splendor: ut pro. P. Sylla. O dii immortales: uobis enim tribuam quæ nostra sunt: nec enim possum tanto ingenio dare: ut tot res: tantas: tam uarias: tam repentinas in illa turbulentissima tempestate reip. mea sponte dispensauerim: uos profecto animum meum tum conseruandæ patriæ cupiditate incendistis: uos me ab omnibus exterioris cogitationibus ad unam salutem reip. contulistis: uos denique in tantis tenebris & erroris & inscitiae clarissimum lumen prætulistis menti meæ. Dictio splendide orationis est omnis: quæ dignitatem efficere possit. Schemata uero quæcunque pulchra sunt: & ampla: ut ablationes: separationes: & omnino quæcunque per dissolutionem inducuntur: si legis membris composita sunt: ita splendidam orationem reddunt: ut etiam uigoris multum facile possideant. Nam oratio tunc uigere maxime dicitur: quum splendoris schemata & membra continent: sed de uigore post. Splendide uero orationi rectitudo obliquationi commixta uehementer conuenit: ita ut a rectitudine eaque breui incipiamus: obliquationi cetera committamus. A puro enim sermone: qui rectitudine conficitur eodem schemate prolata: splendida oratio in hoc maxime differt: quod illa rectitudinem membra perficit: hæc statim obliquat: quod ideo accidit: quod ibi res nuda narrat: hic qualitas quoque rei cum amplificatione accipit. Neque est quicquam ex his rebus: quas splendoris esse diximus: quod hoc genus comode conficeret: nisi qualitas simul comprehenderetur. Membra quanto longiora: tanto splendidiore esse solent. Clausulam eam accipiemus: quæ dignitati conuenire dicebatur. Collocatio similiter quæ & dignitatis & trochaica. Nam trocheus ab orationis splendide collocazione alienus non est: dummodo clausula dignitatis sit. Ex his qualisnam splendoris numerus attribui debeat: manifestum est. Vehementia est acris uel aspera oratio sine splendore: huic ex parte sententiarum & methodi: quæ acrimoniæ uel asperitati in ceteris fere omnibus: quæ splendori opposita sunt: huic inquam etiam opponuntur. Sententiæ igitur & methodus: uigoris & uehementiæ sunt omnes: quæ aut acres: aut asperæ sunt. Dictione earundem formarum & splendoris simul: Schemata splendoris & acrimoniæ: cetera omnia splendoris sunt. Quibus ex rebus constat: formam hanc ex acrimonia: uel ex asperitate & splendore compositam esse. Nam si sententiis asperis: aut etiam schematis acrioribus membra & numerus splendoris adiciat: hanc quam uehementiam: ac orationis uigorem appellamus: conficies: quam quidem hic quis simplices formas exequamur: ideo posuimus: quoniam non eo pacto: quo cetera genera: quæ commixta sunt: composita est. Cetera enim ut iam supradictum est: sepe quum concurrant: non tamen ita excedunt naturam simplicium: ut aliud quid reddere uideantur: sed quod abundat: id elucescit: & seipsum ostentat: ceterisque ita facile dominatur: ut orationis genus ab eo nuncupetur. Hic modo recte

130
mixture facta sit: quis simplicium natura peritum non lateat: tamen illud quod compositione redditur: nec minus harum rerum expertus alii cui simplicium attribuere auderet: & doctus ut simplicia inesse sentit: sic commixtione ipsorum aliam emerisse formam: quae & naturam eorum sapiat: & nihil eorum sic plane intelligat. Unde fit quum in ceteris ex simplicibus nominemus: huic diuersum a componentibus nomen accommodatum sit. Ad haec uehementia quasi una simplexque forma caeteris plerumque commisceri solet. Verum ut quae diximus pateant: liberaliter ex oratore exempla mutuemur. Primo in Verrem. putas ne te posse de maximis acerbissimisque rebus quum causas fortiorum fortunisque prouicius populi & grauitatem iudicii: legumque susceperis: tot res: tam graues: tam uarias uoce: memoria: consilio ingenio sustinere? Putas ne te posse quae C. Verres in quaestura: quae in legatione: quae in praetura: quae Romae: quae in Italia: quae in aethiopia: Asia: Pamphyliaque peccauerit: ea quae admodum locis temporibusque diuisa sint: sic criminibus: & oratione distinguere? Putas ne te posse id quod in eiusmodi reo maxime necessarium est facere: ut quae ille libidine: quae nefarie: quae crudeliter fecerit: ea quae acerbata uideantur esse: his qui audient: atque illis uisa sunt: qui senserunt. Nam hic omnis compositio illustris est: conuersio acris: repetitioque illustrissima est: exornatio per longiora membra composita illustrior facta est: cui ipsi inest acrimonia propter conuersionis interrogationes: & quod mirum est perfectis membris: quae totam sententiam absoluunt: incisiones quasdam: & eas per repetitiones & articulos inseruit: quae acrimoniae sunt. Sensus uero uniuersus splendoris est. Valde enim his confidit orator. Quare & immoratus est: & productionem spiritus ter effecit: quae res cum plenissimam orationem reddit: tum auditores uehementer exultare solet. Verum quoniam & productio spiritus a uehementia aliena non est: maxime si acrimoniae schematis sit: de ea iam dicamus. Productio spiritus est membris & comatis ad habitum spiritus oratoris immoratio schematis composita comprehensio. Haec quam omni orationis schemate fieri & possit & soleat: duobus solum modis explicatur. Aut enim unam eandemque rem membris & comatis expoliendo dicimus. aut diuersae res diuersis membris & schematis efferuntur: aut utrumque. Quare primo postremoque modo expolitio semper inerat: quae est quum eandem rem saepe dicimus: & tamen aliud atque aliud dicere uidemur. Prioris modi hoc sit exemplum ex primo in Verrem sumptum. Quae si hanc causam tam idoneam: tam illustrem: tam grauem non haberem: si aut hoc a me seculi non petissent: aut mihi cum siculis causae tantae necessitudinis non intercederent: & hoc: quod facio: reipsum causa facere profiterer: ut homo singulari cupiditate: audacia: scelere praeditus: cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum: sed in Aethiopia: Asia: Cilicia: Pamphylia

Romae: denique ante oculos omnium maxima turpissimaque nossemus me agente in iudicium uocaretur. Quis tandem esset qui meum factus aut consilium posset reprehendere? In quocumque ergo schemate orationis ita immoraris: ut quum redditio longior sit: tum uel maxime comata: incisionesque quaedam & longiora membra connectuntur: quoniam non comouescit spiritus: sed multitudine rerum: & membrorum uarietate properare ad exitum uidetur. Productionem spiritus: quam graece πρὸς ἄλλὰ δὲ dicuntur comficies. In qua prout res expostulat: cetera quoque schemata: quae illi quod producit subiiciantur: assumere solet Cicero: estque fere hoc productionis proprium: quippe quae plane orationi ualde conueniat: ut in superiore exemplo: quoniam & uehementia & uelocitate opus erat: bis articulum posuit. In eo uero ego consul quum exercitus: septem comatis duas res expoliendo bis repetiit: demum dissoluto per incisionem usus: & illustrem non solum propter productionem: quae non nihil splendoris semper habet: sed tota compositione: & prolixitate primorum membrorum & pulcherrimam repetitione quietae: crebrae: & uariae: & demum uelocem breuitate: & dissolutione membrum reddidit. Illud uero non praetermiserim animaduertisse nos Ciceronem ubique fere in productionibus splendidis in ipso ingressu schematis: uel membris acris uti solere: quod ita factitatum ab eo putamus: ut cogi spiritus: & deferri oratio uideatur. Sed haec sufficiant. Non enim omnia completi: sed raedices quibus cuncta excogitari possint: tradere institimus. Nunc ad reliqua transseamus: quoniam de ceteris partibus: quas magnitudinem orationi comferre dicebamus breuiter dictum est: nunc tempus esse uidetur: ut de circūductione: quae reliqua est: dilucide dicamus. Haec enim unica sola forma est: quae orationem erigit: ac supinam: id est ut graece dicam ὑπὲρ ἄλλὰ non patitur. Hac etiam omnes: qui oratoris nomine digni sunt: plurimum utuntur: quod quare ita fiat latius dicemus: si prius quid sit: & quomodo fiat cognouerimus. Circūductio est orationis comeries: quae multitudine rerum in longius compositionem protrahit. Haec forma ut superius dictum est: puro sermoni opposita est. Sententiae uero eius maxime sunt: quae de foris aliquid assumunt: ut genus ad speciem: aut infinitum finito: ut pro L. Flacco. Quod si esset aliquando futurum: ut aliquis de L. pernicie cogitaret: nunquam tamen existimauit iudices Decium Laelium optimi uiri filium optima ipsum spe praeditum summae dignitatis eam suscepturum accusationem: quae sceleratorum potius ciuium odio & furori: quam ipsius uirtuti atque institutae adolescentiae conueniret. Infinitum igitur ad finitum assumere: ut hic in persona sit: circūductionis est: quod per omnes circūstantias commodissime fit: ut pro eodem in tempore. Si unquam respu. consilium: grauitatem: & prudentiam: sapientiam: iudicium implorauit: hoc tempore: hoc inquam tempore implorat. Aut comuni quod

De circūducta oratione. §. 2. co

& maius hoc est totum assumitur ad eam: quæ sub eo continetur partē:
 cui modo etiam attribuendum: si dignius ad ea: quæ sub eo sunt: contra-
 herentur hoc pacto. Nulla dubitatio & si patriæ omnia debemus: nos
 quoque ipsos ei debere: qui autem seipsum debet: eum sua non debere
 non uerisimile est. Deinde circūductionis est: non nudā & simpliceꝝ rē
 sicut i puro sermone exponere. Sed cū his quæ eā cōsequūt: cōsequūt
 aut rem gestam: locus: tempus: causa: modus: persona. Personam bi lo-
 ci: quos demonstratiuos appellamus: in quos hęc ipsa circūstantia no-
 bis in tertio diuisa est: & ut uno uerbo id totum exprimam: ea qualitas:
 quæ unicuique circūstantiæ apposita est: consequens atque annexum hic ap-
 pellamus: quam etiam qualitatem: si pleniorē orationem efficere uo-
 lumus: non nudam: sed cum amplificatione proferemus: ad hęc si quis
 non solum ea: quæ facta: uel non facta sunt dicit: sed simul cum his ostē-
 dat: quid consecuturum oportuit: uel non oportuit: quid consecutū sit:
 uel utrunque: ut pro. L. Flacco. Etenim quibus auctoribus & defensori-
 bus omnium: tum salus esset non solum ciuium: uerum etiam gentiū
 defensa ac retenta: neminem unquam putauī per eos ipsos periculum huius
 fortunis: atque insidias creaturum. In eodem. Quum in maximis peri-
 culis huius urbis atque imperii grauissimo atque acerbissimo reipu. casu
 soto ac adiutore consiliorum periculorumque meorum. L. Flacco eodem
 a uobis coniugibus liberis uestris: uastitatem a templis: delubris: urbe:
 Italia depellebam. Sperabam iudices honoris potius. L. Flacci me adiu-
 torem futurum: quæ miseriarum deprecatores. Huic enim orationi non
 utrunque solum: quod nouissime diximus: inest: sed persona: res: loca: tē-
 pora: inserta neque tenuiter uidemus. Postremo si quod aduersatur: cui
 aduersatur inebret: ut pro. M. Et si uereor iudices ne turpe sit: pro for-
 tissimo uiro dicere incipientem timere: minimeque deceat: quum. C.
 .T. Annii ipse magis de reipu. salute: quæ de sua perturbetur: me ad eius
 causam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamē hęc noui
 iudicii noua forma terret oculos. Circūductionis methodus postpositio
 rerum: quæ sit: quum ea: quæ natura rerum præcedunt: postea inferuntur
 quæ rerum ordinē cōsequi uidentur: prius occupantur. Huius methodi
 est rationes ppositiōibus antepone: aut alio quodam modo partium argu-
 mentiōis ordinem artificiose cōturbare. Item ea quæ fidem faciunt rebꝝ
 cōfirmandis implicare. Mirum enim i modum ei cōcreuit oratio: qui
 quæ pbant rebus exponendis inserit. Dictiōem circūductionis ppriam
 esse nō censo. Nam quum eius uis tota in sententiis methodos: & sche-
 matis cōsideretur: nō magis hęc quæ illa dictio eam efficit. Quare nullū
 inueniri uerbum putamus: quod aut alienum: aut pprium circūductionis
 sit. Quod quum ita sit: illa magis sumemus: quæ eius formæ sunt: quæ
 cū circūductione p̄mere uolumus. Schemata circūductionis esse putamꝝ:

Schemata circūductionis
 plurimè ut explanantur.

quæcumque huiusmodi sunt: ut nō simplici quodam cōtextu oratiōis ani-
 mum auditoris quietum reddant: sed suspendant: atque de uno aliud ex-
 pectare cogant: cuiusmodi sunt enumeratio: ordinatio: electio: cōse-
 quatio: subcōtinuatio: redditio: partitio: cōditio cū partitiōe: ablatio inferēs
 copulatio dirimens: cōuolutio: iniectio. Enumeratio est oratio: in qua
 quæ breuiter explicaturi sumus: certo prius numero colligimus. Cicero
 in Philippicis. Duo modo hęc opto: unum: ut moriens Populū Ro.
 liberum relinquam: alterum: ut ita unicuique eueniat: ut de re quisque me-
 reatur. Verum hęc elegantię magis est. Nam & si omnis enumeratio
 utrumque faciat: quæ & animum auditoris dociliorem reddat: & rerum expe-
 ctatione suspendat: breuior tamen ad unum: longior ad alterum genus
 Propensior est illa pro P. Q. circūductionis. Ego hęc duo quero: primū
 qua ratione Neuius susceptum negocium non transegerit: hoc est cur
 bona: quæ ex edicto possidebat: nō uendiderit. deinde cur ex tot credito-
 ribus aliis ad istam rationem nemo accesserit. Hęc cum ordinatiōe nisi
 redditio longius remoueat: elegantiam faciunt: per incisioes absoluta
 tenuē genus cōficiunt. Longiora si sunt: etiam si resumam circūducunt.
 Neque enim ut circūductionis uim auferat: sed ne i obscurum circūductio
 decidat: quod ab omni oratiōe alienum esse debet: resumptio inferi so-
 let: sed ordinatiōe multo magis enumeratio circūducit. Nam hic sim-
 pliciter: dupliciter ibi circūducimus: quorum primum a sententiis huius
 generis nō abhorret. Electio est quæ & si alicuius gratia maxime quicquid
 faciendum arbitramur: tamen & propter aliud suscipiendum ostēdimꝝ
 ut p. L. Cor. Balbo. Atque ego sic statuo iudices in hac causa atque exercita-
 tiōe dicendi a me locum pietatis potius quæ defensiōis: querelam potius
 quæ eloquentiam: doloris potius quæ ingenii partes esse susceptas. Cōse-
 quatiōes esse dicimꝝ quum ab eo incipit oratio casu: qui ad uerbū nō reddi-
 hoc pacto. Iudiciis corruptis nihil amplius relinquatur in repu. Iudices
 quod iniquitatis cōsilia cōprimere possit. Subcōtinuatiōem appellamꝝ
 quum particula quadam oratiōis p̄posita longior uerborum series cō-
 textitur. Redditioem nominamus: quum oratio his dictiōibus circū-
 ducitur: quarum una ad alteram refertur: ut tantum quantum: adeo ut:
 is qui. Partitio si breuior uelocitatis ē: longior circūducit: & si duplicatur
 decoram quoque facit oratiōem: plenam etiam: quum uel sibi ipsi: uel aliis
 inseritur: uel cōsequitur. Verum quoniam plene oratiōis mentiōem
 fecimus: de ea paulo latius disseramus. Plena oratio est quum circūdu-
 ctio in oratiōe multiplicatur. Hoc fit quum schemata: quæ circūductionem
 faciunt: aut per insertiōem: aut per subsecutiōem sibi ipsis: uel aliis: aut
 immiscuntur: aut cōiunguntur. Nam huiusmodi schematum multipli-
 catio adeo plenam: & quodammodo fecundam facit oratiōem: ut oratio
 circūductione circūducta esse uideatur. Qua in re non parum curare

debet orator: ne quid perturbate: ne quid obscure dicat. Mibi quidem haud paruam orationis eopiam is adeptus uidetur: qui quum uelit (uollet autem quum res postulat) ita plena oratione utatur: ut dilucide simul ac clare omnia differat. Subcontinuationi partitio in hoc exemplo inseritur. Cicero pro Cluentio. Sed quum considero quomodo mibi in utraque re sit elaborandum: altera pars est ea: quae propria est iudicii nostri ut ultimae ueneficium questionis: quae mihi breuis & non magnae in dicendo contentione fore uidetur: altera autem quae procul a iudiciis remota est: quae concionibus sediciose concitatis accommodatior est: quam tranquillis moderatisque iudiciis. Perspicio quantum in agendo haec oratio etiam insertionem redditionis in utroque partitionis membro plenior uidetur. Nam & si redditiō huiusmodi propter breuitatem non circūducit: tamen aliis inserta quoniam ea longiora reddit: plenam facit orationem. Quare breuiora schemata: quae sola non circūducerentur: idcirco inseri putandum est: ut ea quibus inferuntur circūducant: quod in superiore exemplo perspicere licet. Redditiō subcontinuationi pro A. Cecina. Si quantum in agro locisque desertis audacia potest: tantum in foro atque in iudiciis impudentia ualere: non minus in causa cederet Aulus C. Sexti ob impudentiam: quantum in ui facienda cessit audaciae. Rationes quoque si inferuntur: plenam faciunt orationem: minus si subsequuntur: ut pro eodem. Qua in re si mihi esset unus A. C. causa agenda profiterer satis idoneum esse me defensorem: propterea quod fidem meam diligentiamque praestarem: quae quum sint in auctore: causae nihil est in re praesertim aperta ac simplici: quod excedens ingenium requiratur: sed quum de eo iure mihi dicendum sit: quod pertineat ad omnes: quod constitutum sit a maioribus: conseruatum usque ad hoc tempus: quo sublato non solum pars aliqua iuris diminuta: sed etiam uis ea: quae maxime iuri est aduersaria iudicio confirmata esse uideatur. Video summi ingenii causam esse: non uti demonstraretur quod ante oculos est: sed ne si quis uobis error in tanta re sit subiectus: omnes me potius arbitrarentur causae: quam uos religionem uestrae defuisse. Huiusmodi orationi nescio siquid plenius inueniri possit. Tria enim haec maxime amplitudini aptissima sunt. Ablatio inferens: dirimens copulatio: & opposita oratio: quae si non oppositum ad quod fugit: inferre uidetur: solam oppositionis compositionem: non uim possidet. Nam quum in omnibus his diuersi uideantur sensus ad unam orationem concurrere: ac in utroque multa inseri ac subsequi possint: fugere neminem potest quam in amplum crescat oratio: praesertim quum redditionem: & quidem cum immoratione: dirimentemque copulationem inseri: inferentem ablationem subsequi in exemplo superiore perspiciat: quod si quis haec ipsa inter se aliisque compluribus iungere uoluerit: is si obscuritatem: & fatietatem euitare potuerit: grauissimum dicendi genus & hi

1
134
storiam maxime idoneum solus inueniet. Vex omnia ostendere sibiipsis & aliis inferi: uel subiungi cum longum: tum non necessarium uidetur. Nam si quis circūductionem: ac schemata eius cognoscit tam simpliciter quam in se ipsam inuolutam comprehendet: neque labor erit exemplum uniuscuiusque modi reperire. Nam quum nulla sit forma: qua magis oratores abundant: si ubiuis Cicerone legeris: circūductionis & simplicis & plenae succurrent exempla: cuius rei orationem breuiter reddamus. Nihil unquam oratoris magis proprium inueniri poterit: quod ad elocutionem pertineat: quam magna & ornata uti ratione: quae res facit ut ea dicendi forma utatur: quae & amplissimam orationem reddat: & omnibus rebus facile conueniat. At cetera dicendi genera: quae grandem orationem efficiunt: quibusdam sibi subiectis rebus attribui docuimus. Circūductio sola tam diuinis: quam humanis: ita si in minores inueheris: quae admodum si maiores exagites: tam si de te: quam si de aliis loquaris: & ut cuncta paucis complectamur: quibuscumque rebus: personis: locis: causis non minus accommodari potest: quam singulae formarum suis sententiis. Quare sit ut quum grandem orationem ubique fere consequi uelit orator: ceteris rarior enim id accidit: quod angustis includitur finibus saepius circūductione: quae late pateat: orationem augeat. Praeterea ceteris grandiloqui modis una semper orationi redditur amplitudo. Hac sola uel ad astra: si ita uelis: plenitudine tibi conerescit oratio. Neque enim solum aliae huic insertae mirum in modum exaugent. Nam hoc quidem omnibus usu contingere solet: sed ipsa etiam ita sibi ipsi conuoluitur: ut quum non minus commode ceteris: quam sibi ipsi coniungatur: singularem: ac pene diuinam orationem efficiat. Quae si non extollere: sed mediocriter eleuare uelis orationem: aut si tantum ne supina sit efficere coneris: multo facilius hac quam ceteris id acquies. Quare quum ceteris non ita late pateat: ut ista latissime: & illis quidem plerumque: hac autem ubique nisi quum puro sermone opus est: ferme utendum est. Nam & ad infinitum extenuatur contractione: & nihil adeo magnum est: quod amplitudine non exuperet. Nullus pene orationis locus aut breuissimus hoc uario uehementer: & latissimo dicendi genere omnino priuatus apud bonos quidem oratores inuenitur: nec iniuria: quum pro amplitudine sua rebus quibuscumque subiectis facile accommodetur. Sed unde egressi sumus regrediamur. Ablatio inferens est oratio: qua quum unum tollitur: aliud inferitur: & non circūductionem solum: sed multo magis pulchritudinem facit: uerum illud complicatione orationis: hoc duplici repetitione fieri putamus. Cicero in Catilinam. Non est ista mea quiritis: sed temporum. Dirimens copulatio est quum duobus quibusdam propositis: quorum alterum altero magis uideatur: non hoc solum: sed illud quoque magis consequi ostendimus: ut Cicero ea in oratione: qua populo. ro. reditu suo gratias

agit. Non solum inquit mihi calamitatem detraxeritis: sed etiā digni-
tatem auxisse uideamini. Cōolutio est oratio ita uerbis cōposita: ut to-
ta in se contineri uideatur: neq; eius pars aliqua comprehendi possit: ni-
si rotam absolueris: hęc & rotundā & pulchrā facit orationem. Circūdu-
cit uero quatinus omnia inter se membra adeo complicantur: ut nullū
sine aliis intelligi possit: & in unius membri corpus conuenire uidean-
tur. Cicero in epistola ad Curionem. Te rogo ut memineris quātcūq;
tibi accessiones fient: & fortunę & dignitatis: eas te non potuisse conse-
qui: nisi meis puer olim fidelissimus atq; amantissimus consiliis paru-
isses. Item si hoc statueris quarum laudum gloriam adamaris: quibus
artibus hęc laudes comparantur: in his esse elaborandum. Iniectio est
quum orationis contextus alterius orationis interpositione inciditur.
Hęc quanto breuior: tanto uelocior est: quanto longior: tanto circūdu-
ctior: quāuis neutro utrobq; careat: nisi quum in duriciem propter proli-
xitatem cadit: ut i. P. Clodium. O quante Catule (patrem ne appellem:
an filium? Recentior enim memoria est: & cum rebus meis gestis cōiū-
ctior) tantum ne sefellit: quum mihi sūma & quotidie maiora pręmia
in repu. fore putabas. Item quid si quis similis istius (neq; enim iam de-
erit: qui imitari uelint aliquem mei dissimilem) cui respu. non tantum
debeat per uim afflixerit. Nunc si de continuatione dixerō: quę sola ex
comprehensione reliqua sunt: ad sequentes formas transeam. Neq; enī
omnia inquirimus: sed multa: quum rei naturam itelligi posse his quę
dicta sunt putauerimus: sponte prętermittimus. Continuatō est orati-
onis membrorum innoxione absq; uī aliqua longior compositio: ut pro
Milone. Etsi uereor iudices: ne turpe sit pro fortissimo uiro dicere inci-
pientem timere: minimeq; deceat: quum. M. T. A. ipse magis de reipu.
solute: q̄ de sua conturbetur: me ad eius causam parem animi magnitu-
dinem afferre non posse: tamen hęc noui iudicii noua forma terret oculo-
los: qui quccunque inciderint ueterem consuetudinem fori: & pristi-
num morem iudiciorum minime uident. Hęc ergo quattuor circuitus:
ambitus: productio spiritus: continuatio in comprehensione cōueniūt
& a circūductione aliena nō sunt. Verum circuitus uī quadam tam rē:
q̄ membra colligit: rotundeq; explicat. Neq; quattuor membrorum nu-
merum: quę inter se referantur excedere potest. Dissoluitur enim orati-
onis uis exaggeratione membrorum: neq; breuiter se expedire potest:
quod circuitus proprium est. Reliqua tria tam ipsorum membrorum
confusione: ordine ac longitudine: q̄ totius compositionis prolixitate ī
immensum crescere possunt: sed ambitus magis & uerba & sensū col-
ligit: sitq; nōnunq;: ut ita inter se inuicem aliis alia membra reddātur: ut
sola multitudine ac inęqualitate membrorum a uī circuitus decidat: in
quo non solum pene paria esse membra debent: sed nec nimis longa: si

Continuatione et de hęc
Comprehensio reliquis.
107 ca.

quis uelit uī rotunde ac proprie circuitū componere. Continuatō sensu-
sum quidem continet: sed nulla compositionis uī. Quare & in mem-
bris licentior est: quę res me facit: ut ambitum inter circuitum & conti-
nuationem ponere nō dubitem. Productio nobilem membrorum ua-
rietatem delyderat: & immorationem in schemate. Quasobres quum
omnis comprehensio continuationem habeat: quę aut in rebus: aut in
membris: aut in utrisq;: aut in commoratione schematis consideretur:
primum circuitum: alterum cōtinuationem: tertium ambitum: quartū
productionem spiritus nuncupamus: neq; hęc ad unguem redigimus.
Nam & rerum relatio uerba quoq; coniungit: & uerborum connexio
sensum colligit. Verum id perspiciendum putamus: quod alterum in-
ducat. Connexione igitur quadam: & immoratione in rebus: uel in mē-
bris differunt. Pręterea multitudine: uel paucitate: prolixitate: uel con-
tractione: uarietate atq; relatione. Quare fit: ut quū omnia semper cir-
cūducat: productio uehementiq; maxime accommodata sit. Continua-
tio circūductioni: ambitus & circuitus splendori: quę tamē mutari mu-
tatione schematum consueuerunt. Nam siue modos quosdam: siue si-
guras & schemata hęc dicere oporteat: tamen quum schemata & mē-
bra: eorumq; consequentia suscipiant: diuersitatē eorum in diuersa ge-
nera transire necesse est. Sed de circūductione nunc satis. Nam membra
quęq; membris cōiuncta sunt: propria ei nō inuenies. Neque enim hic
magis q̄ ille numerus: aut collocatio: aut clausula: aut membra circūdu-
ctioni congruunt. Itaq; non ut cęterę formę certum aliquid in his am-
plectitur: sed suum est quę cuncta posse suscipere. Orationi clarę &
grandi pulchritudinem quandam inesse necesse est: sine qua magnitu-
do nobis & exāguis: & arida prorumpet: hęc & in unaquaq; forma & ī
compositione omnium considerari potest. Nam quum sit omnis rei
pulchritudo conuenientia decens omnium membrorum inter se. hoc tam
in singulis formis inter sententiarum: uerborum: schematum: numero-
rum: cęterorumq; huius comparationem inuenitur: q̄ in cōpositis: quib;
boni auctores utuntur. Etenim qui clarā: magnificā: uelocemq; simul
orationem sibi optāt fieri: hęc omnia sibiipsis ita congruant necesse est:
ut cōpositione ipsorum: quasi corpus unum: & quidem pulchrum: non
siccum: sed sanguinis plenum: coloreq; perfusum constituatur. Quare
fit ut & si clara: uel magna: uel uelox dicatur oratio: tamē quum & alia;
tantum contineat: quātum oportet: & ut oportet: harum compositione
decenti: pulchra etiam & uenusta sit: qualitatēq; quandam cōpositionis
trāsfundat: quam pulchritudinem: & χρῶμα quidam λόγος: hoc est
colorem orationis uocarunt: quam quidem pulchritudinem & ad gra-
uitatem pertinere: & pręceptis contineri non arbitramur. Alia est pul-
chritudo: quę uerbis & his: quę ad uerba consequuntur constat. Ea est

153.
Ergo 19 me ca. hęc
tractatō Septemid.
De bipartita pulchritudine
ac uerbis suis. j.

orationis ornatus atque uenustas a magnitudine minime aliena: cuius sententia atque methodus nulla est. Dicitio omnis quae puritati conuenit: & translata: non aspera neque dura: sed suauis & iocunda: & paucis syllabis constat. Nam polysyllabae dictiones: si frequenter constipantur: pulchritudinem orationis pondere suffocant. Schemata pulchra sunt: repetitiones conuersiones: reuersiones: gradationes: translationes: membra: disiunctiones: transgressiones: circuitiones: conjugatae partitiones: inuolutiones: per negationem: affirmatio: conuolutio. Repetitio est quam continenter ab uno eodemque uerbo plurium membrorum principia sumuntur: ut pro Pom. proficiendo. Non avaritia ab instituto cursu ad praedam aliquam deuocauit: non libido ad uoluptatem: non amoenitas ad delectationem: non nobilitas urbis ad cognitionem: non denique labor ipse ad quietem. Repetitione nescio si quid pulchrius unquam ac ornatum possit inueniri. Schemata poterit: quippe quae ita pulchra est: ut & roboris plurimum habeat. Quare nullam orationis exornationem inuenies: quam crebrius liceat uti: aut quae tam uariis dicendi generibus congruat: nam si uno uerbo demum concluditur: uelocitatem facit: ut si dicas. Non ad praedam aliquam avaritia: non ad uoluptatem libido: non ad delectationem amoenitas: non denique urbis nobilitas ad cognitionem deuocauit. Huic si interrogati onem addideris: & acer eris ut pro M. Marcello. Quis enim est illo aut nobilitate: aut probitate: aut optimarum artium studio: aut innocetia: aut ullo laudis genere praestantior: Si & conuersionem acrior. Si multa iter se confundas: & plenissima & pulcherrima erit oratio: ita fit: ut quam per se pulchra sit: ad eorum etiam schematum uim accedat: quibus con iungitur: quod & aliis usu euenire scio: sed neque tam multis: neque his tam commode inseri solent. Venustas uero sua tum maxime apparet: quam membris uenustis atque absolutis effertur: quod fit si aut antecedit: aut in singulis uerbum est: ut pro Pom. Testis est Italia: quam ille ipse uictor. L. Sylla huius uirtute atque subsidio confessus est liberatam. Testis est Sicilia: quam multis undique cinctam periculis non terrore belli: sed celeritate consilii explicauit. Testis est Africa quae magnis obsessa hostium copiis: eorum ipsorum sanguine redundauit. Hac nihil pulchrius aut maiore dignitate plenius: si dupliciter effertur: ut illud Ciceronis. Maiores nostri saepe mercatoribus: atque nauicatoribus iniuriosius tractatis bella gesserunt. Vos ciuium Romanorum tot millibus uno numero atque uno tempore necatis: quo tandem animo esse debetis? Legati erant: qui appellati superbius Corynthum patres nostri totius graeciae lumen extinctum esse noluerunt. Vos eum regem inultum esse patiemini: qui legatum populi Romani consularem uirum uinculis: ac uerberibus: atque omni supplicio excruciatum necauit: illi libertatem ciuium Romani imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligitis: ius legationis

uerbo uiolatum illi persecuti sunt: uos legatum omni supplicio interfectum relinquetis? Nam & si aliquantulum celauerit: tamen duplicis repetitionis uis inest: & nimia suauitas: quae grauitatem opprimeret: & praemeditationem ostenderet: sublata est. Ad haec pulchritudo eius seruatur: & uehementia secundi membri uerbo ubique seruato non parua ex collatione conficitur. Conuersio est quum continenter ad unum atque idem uerbum plura membra exeunt. Haec si in longius efferatur: iocunda potius est: ut pro M. Marcello. De uobis: quos in re publica saluos esse uoluisti quotiens cogitabis: totiens de tuis maximis beneficiis: totiens de incredibili liberalitate: totiens de singulari sapientia cogitabis. Nam hic quae puerili quadam festiuitate iocunda esset oratio: si omnibus membris uerbum redderetur: neminem latere arbitror. Reuersio est quum antecedentis membri exitum consequentis initium facimus: ut illud in iudicio confirmata esse uideatur. Video summi ingenii. hoc & in uno membro fit: ut totiens de incredibili liberalitate cogitabis: & pro Pom. Non mea me uoluntas: & P. Clodii impudicam impudicitiam: uerum hoc uerum etiam uehementer amplum est. Quare minime negauerim omnium quae in elocutione dicuntur duplicem esse uim: unam quam natura sui possident: alteram quam alia aliis imponunt. Gradatio est: quam consequentia membra ab eisdem uerbis casu mutatis oriuntur: quibus antecedentia clauduntur: hoc pacto. Africano uirtus gloria: gloria gemulos: gemulos mortem preparauerunt. Et pro Archia. Sic eius aduentus celebratur: ut famam ingenii expectatio hominis: expectationem ipsius aduentus admiratio quoque superaret. Transductio est quum idem uerbum saepius positum non modo non ostendit animum: sed concinienter orationem reddit: hoc modo. Eum tu hominem appellas: qui si fuisset homo non tam inique humanitatis studiosos persequeretur? Membrum est schema: quum duo uel plura membra inter se copulata proferuntur: sic. Scipionis uirtus & reipublicae profuit: & hostibus terrori fuit: & sibi eternum cognomen peperit. Hoc si longius est: circūducit magis: si in uno membro per adiunctionem fit: neque gratia caret: & ampliorem reddit orationem: ut illud in oratione de prouinciis decernendis. Quum me & uestra dignitas: & frequentia equitum romanorum. Disiunctio est quam eorum quae dicuntur unum quodque certo concluditur uerbo: ut pro Archia. Erat temporibus illis iocundus Metello illi numidico: & eius pio filio. Audiebat a M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo & patre & filio: a L. Crasso colebatur. Transgressio est quae uerborum perturbat ordinem peruersione: aut traiectione: uerum peruersio non huius: sed suauitate magis atque simulatae pulchritudinis est. Festiuitatem enim ac iocunditatem orationis concitat non minimam: quare rarius adhibenda. Traiectio est quae ut uerba in numerum extruat: ea ita disiungit: ut obscuritatem fugiat: pulchritudinem

oratio consequatur: ut in P. Clodium. Id sperasti rempublicam non diutius q̄ quoad mecum simul expulsa careret his moenibus esse latu- ram. Hęc ut si commoda est i numerum perpolitissime uerba struere uideatur: sic quum sit icōmoda duriolem orationem: Circuitio est quū simplicem rem: & si unico uerbo potest dici: multis tamen uerbis circū- scribimus: ut Scipionis prouidentia: Aeneę pietas: pro Scipione & Ae- nea. Partitio coniugata est: quum in unoquoq; uel saltem in altero par- titiois membro integra adhibetur partitio: festiuor illa superior: haec posterior nō iniocunda: ut pro Archia. Nactus est primum cōsules eos quorum alter res ad scribendum maximas: alter quum res gestas: tum etiam studium atq; aures adhibere possit. Innouatio est ut non com- munis & celebrata ita decora: & figurata cōstructio uerborum: ut pars calidos latices: & agra undantia flammis Expediunt: diuellimur inde Iphitus & pelias mecum. Horū apud poetas licentior usus: apud quos nōnulla etiam ita frequentata sunt: ut noue dici non uideantur. Illud pulcherrimū innouationis genus: in quo diuersa sermonis forma cō- iungitur: ut Virgilius in tertio. Sotis tunc arma capebant Edico: & di- ra bellum cum gente gerendum. Innouatione nisi rarius utaris: nec in nouatio schema: nec tu in dicendo pulcher magis q̄ fastidiosus uideber- ris. Ex negationibus affirmatio: ut nōnulli hominum: ne parū multas pecunias consequantur uirtutem negligūt. Verum de schematis satis. Omnia enim rimari & dicere non magis laboriosum nobis: q̄ legenti- bus fastidiosum putamus: pręsertim quum ex his: quę dicta sunt: haec forma nobis perpolita reddatur: deinceps de cęteris agendum. Mēbra pulchra sunt quęcunq; lōgiora sunt: breuiora uero ab hoc genere aliena ducimus: nisi sic se habeant: ut unum ab altero dependeat. Hoc enim modo si multis & breuiorib; membris cōtinetur oratio: haud pulchra esse nō potest. Collocatio cōcursiōem uocalium abhorret: stipari undiq; cōsonantibus desydera: neq; crebro in eadem oratiōe una eademq; con- sonans adhibenda est. Nam ut satietate nihil fastidios; aurium sensui maxime: qui delicatissimus est: sic uarietate nihil iocundius. Quare qui ita dixit: O tite tute tati tibi tanta tyrāne tulisti: nō squallidam solum: uerum etiam obscuram oratiōem reddit. Eiusdem etiam uerbi in eadē oratiōe crebra iteratio: nisi res postulat euitāda est. Ad hęc animaduer- tendum: ne de uerbo ad uerbum durus & asper sit trāsitus: quod ratiōe potius litterarum: q̄ aurium iudicio in initio exercitationis cōsequi de- bemus. Nam omnino auribus considerare nisi te recte exercueris: stultū esse illi ostendunt: qui quum in dicendo etatem consumpserint suam: nihil tamen dicunt: quod pulchre locatum sit: q̄uis in ea re plurimum elaborent. Ad sūmum in pulchritudine: si cui ea res maxime curae est: uarias sūma habeatur: quā & si in numero: clausula: & metho cōseq

members/ collocatio/ clau- sula/ nūq; pulchris. 3. ca.

licet: membris tamen ac schematis maxime uariis esse poteris: in reb; etiam summa erit uarietas. Non enim diuersa solum ex tā infinita uer- borum copia licet accipere: sed eadem quoq; imutare. Variā ergo red- dunt orationem uerba: si uariis casibus: generibus: specie: figura: tēpore: coniugationibus: modis: personis: numeris: Item numero syllabarum: production: exitu: aspiratione: accentu: & quę huiusmodi sunt. Proferū- tur: ut si polysyllabę dictiones eas quę paucioribus syllabis constant: ex- cipient: & si quę breuiores sunt: uel tempore: uel syllabarum numero lō- gioribus interponantur: similiter si ab hoc casu ad illum: ab illo uerborū modo ad alium transuolet oratio: neq; modos solum & tempora: sed cō- iugationes simul in diuersis quare fieri potest: commutet: clausula pen- dula sit. Ea enim pulchritudini cōuenit: q̄ uis & ipendula uarietatis rati- one nōnunq; adhiberi possit. Numerus his pedibus constare debet: qui dignitati cōueniūt: quos quidem ita cōfluere atq; abundare in pulchri- tudine debere arbitramur: ut aduersus numerum oratio rapī uideatur: non tam ē uersum effici uolumus. Nam hoc uitio datum est: sed magis ad uersum accedat compositio: q̄ si in aliis dicendi generibus: pręterq; i- iocundo uersaretur. Quare licebit si natura rerum patitur. Ea enī sem- per pręponenda uarie ad numerum eorum uersum compositionem trahere: qui a pedibus dignitatis nomen accipiunt. Verum de pulchri- tudine satis: nunc ad celeritatem transeamus. Nam oratio grandis: pul- chra & clara: nisi sic moueatur: ut se expediat: tarda quędam & immobi- lis uidebitur: quare de celeritate dicendum: cui supinū genus: quod fu- giendum est opponi putamus. Velocitas est dicendi uis: quę mobilem orationem reddit: ea cęteris omnibus sententia solum excepta confici potest: nisi quis acutas sententias: de quibus post dicitur huius esse ge- neris dicat. Artificium totum fere incisione compositionis constat. Inci- sio in schematis ac mēbris maxime: pręterea in locatione & numero cō- syderatur: sed de incisione paulopost. Nunc ea de artificio dicamus: qđ & si ab incisione non absit: non tamen quia orationem cędit: ideo celeri- tatis proprium: sed quia celeritatis est: ideo cędit. Id est quum breui ob- iectioni breuiter respondetur: quod maxime naturā huius generis ape- rit: quum continenter occupatur: ut Cicero de prouin. Consularibus. An redius in patriam habet aliquam offensionem: utrum apud popu- lum: a quo missus est: an apud Senatum: a quo ornatus: an dies auget eius desyderium: an magis obliuionem: ac laurea illa magnis periculis parta amittit lōgo interuallo uiriditatem. Huius methodi est interro- gantis spiritu plura breuiter efferre membra: quibus siue diuersa: siue eadem amplificando contineantur: una solutio adduci potest: quae & si quoniam res clara esset prętermitteretur: celeritati tamen impedimento nō est. Cicero pro Clu. Num igitur hoc tempore causa mutata est: nuz

197^{ca} la duo ut m fusi
 Eractay. G. De celeritate. 1
 de uelocitate artificio. 1

e. Schematis et his que se
quuntur. 2^m ca^m

alia res: alia ratio illius iudicii: alia natura, illius negotii nunc est: ac tum
fuit. Schematum quae in hoc genere accipiuntur: alia sponte sua uelocia
sunt: alia huiusmodi sunt: ut per se quidem uelocia non sint: sed quum
tardiatem illam ignauam orationis per suscitationem: ac subcontinua-
tionem tollant: uelocia dicuntur. Hae sunt aduersio: breuis iniectio: subcon-
tinuatio: quae celeritati sic necessaria sunt: sicut puritati elegantia. Nam
ibi obscuritas elegantia: hic supinatio his schematis expellitur. nunc de
incisione: quae celeritati propria est: breuiter dicatur. Incisio est oratio
crebris interuallis crebraque respiratioe prolata. Incisio quae schemate fit
uel pro multitudine rerum diuidit orationem: uel quum unum dicit: plu-
ra dicere uidetur. Prioris generis sunt partitio breuis: redditio breuis.
Nam haec ut cetera fere omnia circūductionis schemata commatis edita
uelocitatem magis quam circūductionem efficiunt: & enim ea est membro-
rum natura: ut diuersa eisdem schematis accommodata trahant potius
schemata: quam trahantur: quod non ideo accidere rati sumus: quod maiorem uim
membra in dicendo habeant: quam in celeritate plurimum omnium pos-
sint. Verum quoniam haec stabiliora atque duriora: quae facile naturam suam
relinquere non possunt: Schemata quum sint teneriora: quasi cera huc atque
illuc flectuntur. At haec quidem & incidunt & uidentur: incidunt uero
quum non uideantur obliquatio & conuolutio. Velox genus uidetur: &
non est: quum ita unum dicitur: ut aliud atque aliud incisione orationis di-
ci uideatur. Hoc genere in augenda re commode utimur. Immoratio
enim fit: quae ad efferendam rem semper necessaria est: & re quidem circū-
ducti: specie autem ueloces uidemur: neque uerebor circūductioni ueloci-
tatem in hoc opponi asserere: quod breui complecti plura huius: in eo-
dem immorari illius proprium sit. Interpretatio etiam schema huius
est: quae fit quum uerba dicta commatis commutamus aliis uerbis: quae
idem ualeant: ut illud. Rempu. radicitus euertisti: ciuitatem funditus de-
iecisti. Dissolutio uero comatica: & repetitio & articulus: quauis semper
incidere uideatur: tamen hoc semper non faciunt: ut illud in Catilinam.
Abiit: excessit: euasit: erupit. Interrogatio quoque & exuscitatio uelocita-
tem faciunt: & maxime si coniunguntur: ut in P. Clo. Tatum ne fefellit
quum mihi summa & maiora praemia in repu. fore putabas. Est autem
exuscitatio quum & nos commoti dicere uidemur: & auditoris animum
neheementer commouemus. Membra quanto breuiora: tanto uelociora
sunt. Locatio concursum uitet: asper enim & tardus hiatus est: eas etiam
consonantes non coniungat: quae asperum de uerbo ad uerbum transitum
faciunt: Pronuntiationis enim difficultas tarditatis speciem afferre so-
let. Clausula quum pendula sit in trocheum exeat. Numerus trochai-
co uersu accedat: quod tragici maxime ostendunt: qui quum nuntium
afferunt celeriter: trocheis abundant. Quonia de celeri oratione breuiter

radato 7. de affecta morata oratione. quibus ca. 2.

dictum est: sequi nunc uidetur ut de morata dicamus. Non enim min-
ceteris ne magis dicam oratori utilis est: quippe quae maxime faciat: ut
non praemeditatione: sed ex tempore omnia nobis adhiberi uideantur.
Nam quod ita dicitur: ut eius ipsius qui dicit: aut illius: de quo dicit mo-
res ipso dicendi genere: atque affectionem animi denudet: simul neque
excogitatum uidetur: & auditoris animum illi ibitur. Moratam igitur
orationem duplicem esse arbitramur: una est quae subiectis personis ido-
neam dicendi formam accommodat: ut tyrano crudeli ostentatori pecu-
niarum auaro: & aliis quorum animi affectionem dicendo exprimenda
putamus: qua ex re orationem moratam siue affectam appellamus: quae
genus multi fermocinationem: notationem: conformationemque: quas
sententiarum exornationes esse uolunt: appellare solent. Quae ita differre
inter se arbitrantur: ut in notatione alicuius naturae certis signis: quasi no-
tis quibusdam describatur: in fermocinatione ac conformatione oratio
ad dignitatem accommodata eloquenti: uel mutae rei attribuat. Nos
totum hoc genus conformationem appellamus: & grauitati attribuimus
Neque enim uno atque simplici genere constat: neque eisdem semper confi-
citur: sed pro natura rerum aliis atque aliis componi solet. Altera est: qua
& si eius qui dicit: qualisnam animus sit: fere perspicitur: simplicioribus
tamen constat formis: quas quattuor esse putamus: Tenuitatem: iocundi-
tatem: acuitatem: & modestum sermonem. Nam iracundae orationis:
superbae timidae ac huiusmodi: compositionem considerare: quum mul-
tis id conficiatur formis ad grauitatem: ut diximus: pertinet. Tenuitas
est infimus quidam ac ita minutus sermo: ut puerorum potius quam uiro-
rum esse uideatur: eius sententiae sunt puris communiores: & inferiores: &
ipsae purae: non tamen omnes: sed humiliores. Nam tenues omnes puras
dicere possumus: non e contra. Exceditur enim a puritate tenuitas: qua
re tenues sententias esse placet: quae quum ualde purae sint: puerorum esse
uidentur & mulierum: item agricolarum: pastorum: & omnino indocto-
rum: & rusticorum hominum. Quales sunt omnes fere: quas in bucco-
licis Virgilius occupat. His probi oratores raro: poetae nonnunquam: & ma-
xime comici utuntur. Nam quum puellis: adolescentibus: aliisque huius-
modi: qui procul ab omni malicia semoti sunt: sermonem attribuunt:
Has effugere: si bene dicere uolunt sententias nequaquam possunt. Orator
autem uitabit: nisi ei personae orationem attribuat: cui tenuitas conueni-
ret. Sunt etiam sententiae: quibus tenuis res huiusmodi continetur: & in
priuatis praesertim causis adhiberi possunt. Quare & si rarius quam ceterae:
tamen adhibendae nonnunquam. Item quae quasi ad conformationem ex ar-
boribus: uel brutis accipiuntur. Item si quis non ratione: sed iureiurando
quicquam confirmet: maxime si in enumeratione deorum occupat est: uel
parua de re iusiurandum affert. Similiter si auditores per deos quippiam

de tenui oratione. 7. c.

suscipere: aut abiicere hortatur. Neminem autem hanc sententiam de nobis habere uolumus: ut nos putet omnem sententiam: qua iusiurandū comprehendatur tenuem arbitrari: sed eam quę quum nihil aliud nisi iusiurandum contineat: simplicitatem quandam dicentis ostēdit: quod huic rei poti⁹ q̄ rationi cōfidit. Quare huiusmodi sententię cōmiserati onibus accommodari possunt: neq; enim aptius ad commiserationem simplicitate facile inuenies. Id iusiurandum: quo non iuramus solum: sed probamus: contentioni etiam conuenit: ut illud Demosthenicum: non per eos maiores: qui in marathoniis campis pro tota gręcia periculum subierūt. Nam quum exemplo confirmare uellet: quod nō igna uia cōfici atheniēsum ciuitas: sed libertatem totius gręcię tutari solita esset exēplo: iuramenti quoq; uim methodo addidit: quare non tenuis: sed sublimis ac splendida sibi oratio effecta est. Sed de sententiis satis. Nam ex his si quę alię sunt: facile intelliguntur. Methodus eadem quę puri sermonis. Item si nemine cogente: neq; interrogante: quum opus esse nō uideatur: aliquid dicimus. Item si quis ad minutiora descendat: atq; in his ipsis magis commoretur q̄ res desyderat. Nā qui hoc genus eligit: ei nō tantum sufficit: quantum ad rem perspiciendam usus est: sed orationem deprimere quibuscūq; modis potest: necesse est. Facit autē hoc maxime eorum expositio: quę minutissima in re sunt. Item subita rerum explicatio: uel quasi ex improviso ad quicūq; respondere: quod Comici factitant. Quū simplicitatē dissimulet: tenuis methodi est: quib⁹ rebus efficitur: ut grauiorē etiam sententię: quū non apparato sermone: sed demisso ualde ac simplici exprimūt. Ad tenuitatem transire uideant uerba pura & acuta: de quibus paulopost diceſ. Schemata & mēbra puri sermonis similiter collocationes: quarum magis tenues: quę magis dissolutę sunt. Clausulam tenuem impedulam dicimus. Nā & si grandis est: tamen huic generi multo accommodatior est q̄ pendula. Nam quum pendula ornatiō pęparati sermonis: quę procul a tenuitate abest: ppria est. Nunc quoniam iocunda oratio leposq; dicēdi nihil aliud est: nisi tenuitatis intentio atq; incrementū: primo de ipsa: deinde de acuto genere dicendū. Iocundę sententię sunt fabulosę omnes deide historię omnes: quę fabulis cōiūctiores sunt: ut de bello troiano. Tertio quę & si nō fabulosę uideant: tamen nō plane quis fidem eis attribuerit: ut multę Herodoti. Ad hęc quęcunq; sensui sunt iocunda: ut puta uisui: odorati: gustui: tactui: si minutim oratiōe explicāt: suauitate etiam fabulas excedunt. Verum quoniam eorum quę sensu percipiunt nōnulla honesta: multa turpia sunt. Turpia si aperte dicant: offendunt magis: nisi quis apud scuriles homines quibus eiusmodi res non modo dicere aperte: sed facere pudori nō est: sermonē haberet. Quare quęcunq; turpia sunt si turpitudinem tegunt: non modo nō amittūt

Iocūdo/ac lepto sermone et
 de confidentibus. 27. ca.

iocunditatem: dum facile intelligantur: sed aliquid etiā insuper delitiarū quoniam honestius dicunt: sibi addicitur. Res autem turpis quattuor modis maxime honestius effieri potest: aut permutatione: quę ē oratio aliud uerbis: aliud sententia demonstrans. Vt Virgilius. Et sumo ulularunt uertice nymphę. Et in georgicis. Hoc faciūt nimio ne luxu obtusior usus Sit genitali aruo. & sulcos obliuiscunt inertes. Sed rapiat sitiens uenerem: interiusq; recondat. Aut si pro nomine pprio eius rei: quam exponere uolumus: aliud quod uel similitudine: uel cognatione aliqua clare trāfferri possit accipimus: quod genus ut iam uulgo dicitur coire coitio & coitus. Nam & si huiusmodi uerba longa iam cōsuetudine ab honestate ppe recedere uideant: nō afferunt tamen aliquā huiusmodi turpitudinem: qualem uerbū illud: pro quo ponuntur. Huic modo motus omnes: quibus quasi de propiūquo uerba trahuntur cōueniunt. Nā & liberi patris plenum: & res uenereas dicimus: & uenerem ipsam pro re uenera ponimus: quę intellectiois sunt: quod & translationibus abasionibusq; fieri posse nemo dubitat. Aut ambiguo. Vt Cicero de responsis aurispiciū. Quis minus unq; peperit hostiū castris: q̄ ille omnibus suis corporis partibus: quis unq; nepos tam libere est cum scortis: q̄ hic cum sororibus uolutatus: quę nauis in publico flumine tam uulgata omnibus: q̄ istius etas fuit. Quartus modus est: quum neq; alegorice: neq; trāssatione uerbi: nec ambiguo res exprimitur: sed aut ab antecedentibus aut a cōsequentibus: aut ab utrisq; aut a re: quę agere aut pati natura soleat: uel quę pacto aliquo ad gestionem negotii pertineat: colligitur. Qualia sunt dare operam liberis: celebrare nuptias. Spelūcā dido & dux troianus eandem Deueniunt. Et Cicero Clodium mulierē spius inter uiros fuisse dicit: & an ex suorum cubiculo egressus pudorē pudicitiamq; defendat. Sed de his satis. Nō enim ad ppositum nostrū omnino nunc pertinet honesti sermonis methodū prosequi: sed iocūdi sententias aperire: quem quoniam ab honestate non separamus: hęc interponere nō alienum fuit. quę ergo sensibus iocunda sunt: ea relatu quoq; suauia: sed rerum turpitudine ubiq; oratione tegenda ita ut res itel ligatur: obscenitas uerborum uitetur: apertissimis etiam & q̄ propriis uerbis illę explicentur: quę obscenitate carent: ut fere omnes sunt: quę uisu auditu: odor: tuq; percipiuntur: ut si quis rosarii pulchritudinē: ortorum complantationem: sonorum harmoniam describat his omnib⁹ illas adiicimus: quibus amores cōtinentur: quas si ut poetę faciunt clare cōsingimus: iocunditas duplex acquiretur. Item eas quas & tenues uementer putamus: quę aut quum ad homines pertineant: ad expertia ratiōis animalia: uel inanimas res traducuntur: aut quum brutorū sint insensatis attribuuntur. Vt & pōtem indignatus araxes. Et in georgicis. Et ipsa suas mirantur gargara mēsses. Et in Aen. Quęstusq; cruēt⁹

atque imploranti similis tectum omne repleuit. Postremo omnes quibus unusquisque afficitur: ut turpissimę lenonibus: quibus luxuriosi offendunt temperatis & alię aliis iocundę sunt. Quo in genere in maiores quoque nostros laudes ponimus: quas & in civili oratione sepius adhibemus. In nos quoque ipsos nisi adulatoria oratio uideatur: iocunda est: quo ex genere illud mihi iocundius uideri solet: quod tenerę etatis honestam habet commemorationem. Ne preclarissimarum quidem & secundarum rerum expositio non magis delectat: quam aduersarum: presertim si magno animo pertulimus recordatio. Quod poeta his uerbis ostendit. forsan & hęc olim meminisse iuuabit. Quę omnia non sua sponte: sed affectiōe quadam hominum iocunda putamus. Methodus pura & tenuis: uerba similiter puri sermonis & tenuis. Maxime autem si quę poetis conueniunt magis nisi pondus afferant: & comica. cedo. die sodes. iubet. iocundus: & quę huiusmodi sunt. Qua ratione non ab re facere mihi uidentur: quum iocunde dicere uelint: uersus nonnunquam ex aliquo poeta sumptos interponunt: quis liceat etiam compositionis nostre uersum iniicere: hoc tamen & raro faciendum censeo: & quum sit ita locandum: ut in unam compositionem orationis simul cum soluta accipiantur. Nam quę seorsum & quasi per se dicuntur: non iocunditatem hęc: sed aliud quoddam genus efficiunt: propter quod asciscuntur. Item epitheta plurima: & bene accommodata: ut in rebus magnis grauitatem ita in iocunditatis sententiis: haud paruas dicendi ueneres accumulunt. Huius signum: quod poetę: qui delectare maxime cupiunt illis abundant. Nam aliud genus uerborum non facile inueniri contenderim: quod grauitate simul & suauitate iocundius epithetis sit: & quum neutra re careat uarietate rerum sit: ut alteram magis efficiat. Schemata pura: tenuia & pulchra omnia si tenuiore compositione sunt. Ad hęc comparia similiter cadentia: similiter desinentia: agnominatiōes: circuli: disunctiones: uarietas casuum: peruersio. Compar est quę habet in se membra orationis: quę constant ex pari fere numero syllabarum: ut de prouinciis consularibus decernendis. A sententia dicenda amonebo ad ulciscendi tempora referuabo. Similiter cadens dicitur quum in eadem constructione uerborum duo aut plura sunt uerba: quę similiter iisdem casibus efferuntur: ut in eodem amoenitas eum credo locorum: urbium pulchritudo: hominum nationumque illarum humanitas & lepos uictoriae cupiditas: finium imperii nostri propagatio retinet. Similiter cadens si in exitu primo: deinde in initio continenter sit orationem nimia iocunditate demittit. Quare Cicero hoc quoque: ut cetera uel grauioribus immiscet: uel aliquantulum perturbat. Quę res facit ut quum occultius exornatiōes auditoris animum illabatur & gratiam & uim suam retineant: & nullo artificio dici uideantur. Hic uero preter perturbationem idem sibi ipsi implicitum miram attulit

pulchritudinem. Similiter desinens dicitur: quum tæsti casus non in suis uerbis tamen exitus similes sunt: ut in secundo in Catilinam: sed quis multos fuisse putatis: qui quae ego defenderem: non crederent: quam multos etiam qui defenderent: quam multos & qui propter improbitatem fauerent. Peruersio est quę festiuitatis gratia uerborum ordinem perturbat: ut hac in re: qua de dicitur. Agnominatio est quum duo uel plura uerba eadem uel simillima uoce dissimillima potestate in eadem ratione proferuntur. Amari iocundum est si curet ne quid in sit amari. Veniam ad uos: si mihi senatus det ueniam. Quę delicatiora ideo sunt: quoniam circuli etiam speciem pre se ferunt. Idem fit: quum agnominatio similiter cadentis: aut desinentis: aut conuersionis faciem ostendat: hoc modo. Cur eam rem tam studiose curas: quę tibi multas dabit curas? Simile autem sonant uerba: quum uel mutatio uel additio: aut detractio: aut syllabarum: aut litterarum inuenit hoc modo. Lenones sicut leones uitandi sunt. Nauo non uano credendum est. Si uincias quod uincis: iniquus es: & in philippicis. En cur magister eius ex aratore orator factus est. In eisdem nisi uictorem uicturum neminem. Hęc quattuor commiscetur nonnunquam: & maiorem orationi leporem afferunt: ut pro Clu. Non enim nostri ingenii ueltri auxilii est iudices huius innocentie: sic in hac calamitosa fama: quasi in aliqua perniciose flamma: in communi incendio subuenire. Circulus est quum idem ipsum uerbum: a quo incepimus: in exitu collocamus. hoc schema & unum & multa membra complecti poterit. Differt a circulari agnominatiōe eadem potestate & uoce. Circuli hoc sit exemplum. Tibi pater fur esset: si esset similis tibi. Casuum uarietas est quum idem nomen in diuersis casibus ponitur: conuenit cum agnominatiōe similitudine uocis: & differt potestate. Hęc uarietas tum maxime decorum facit sermonem: quum in principiis membrorum ponitur: & cum diuersitate casuum: tum generum habet. Quod si non potest membra: sed per commata una orationis constructione conuenit: celeritatem magis efficit: quis & iocunditate non careat: ut pro L. Flacco. Nisi forte quę res hoc iudicio tentetur: quid agitur: cui causę fundamenta iaciantur iudices non uidetis. Et pro Plan. Qui enim status: quod discrimen: quę fuerit in tempore tempestas: illa quis nescit? Cui & acrimoniae aliquid interrogationis spiritu adiectum est. Hęc in grandiore oratione ita pulchritudini fere accedunt: ut quę pulchritudinis sunt: si extenuantur leporis inueniantur: facilius tamen quę sponte sua grandia sunt demiseris quam tenuia extuleris. Locatio pulchra: neque enim longe a uersu dulcis & delicati sermonis compositionem esse oportet. Conueniunt autem ipsi magis dignitatis pedes. Similiter & clausula impudula: hęc forma in dicendo rarius fastidii tollendi gratia interserenda uidetur. Nam ut quę magna & pulchra sunt diu placere possunt: sic compta omnia ac

perpolita placent quidem: si raro interponuntur: fastidium uero generant & oratori adimunt fidem: si quis eis crebro utatur. Quoniam acutum genus tenui sermone opponimus: & moratę orationi subiici putamus: de ipso nunc dicere tempus uidetur. Acutum igitur appellamus: quod altius quid ac profundius pre se ferre uidetur. Huius sententię sunt tenuitati oppositę: ut quę neq; fabulose sunt: neq; festiuitatis causa quę sensu iocunda sunt describunt: sed profundiores quędam: & uarium sensu sic efflentes: ut aliud fere uerbis: aliud re complectantur. Methodus ę qua altiores sententias planius: & comunius perferimus humiles: & abiectas ita pronuntiemus: ut altiores uideantur: uerbis hoc in genere contrarię fere quid atq; in cęteris generibus accidit. Nā in alijs sic a rebus semota sunt: ut omnia omnibus accommodari possunt. Nemo enim ambigit claras uerbi gratia sententias grandib; uerbis: & ecotra explicari posse: quod usu cęteris quoq; cōtingere solet. Verum hic dictio huius est: ut si a sententia huius generis seperatur acuta remanere nō possit. Quare non facile confirmare ausum sententia ne an dictio dicendi sit: neq; tamē hęc res plurimū me sollicitat. Siue enim sententia sit: siue dictio: parum ad dicendum interest: dūmodo quo pacto ea utendum sit pateat. Primum ergo modum acuti uerbi putamus: quum in aliam significatiuonem q̄ consuetudine usurpatum sit uerbum accipitur: quę tamen non minus propria: si quis uim ac potestatem uocabuli penitus inspiciat: uideri possit: ut apud Salustium deorum supplicia. Item si quis coitum p cōuentu diceret: & sufferre pro subuehere: cęterisq; huius altius q̄ cōsuetudo ferat utatur. Alterum modum dicimus: qui abusione fit: ut si quis inexpugnabilem dicat uirtutem: quod genus parum ad acuitatem accedere nobis uidetur. Verum quoniam Hermogenes uetustissimos hui; artificii pceptores ita existimasse asserit: uetustatis auctoritate fracti non repugnamus. Tertium modum ponimus: quum uerbo aliquo p prie usi eodem ipso in eadem oratione per translationem utimur. Hęc modum in eo a translatione seperamus: q̄ translatio per se posita durtiem omnem effugere debet. Hoc si quis solo abutatur enigmatice pene loqui existimabitur. Ea ergo translatio: quę nimis aspera atq; dura esset: nisi prius proprie diceretur acuitatem reddit: hoc modo. Nō ego uiuat ne an mortuus sit Philippus querito: sed uiuat ne an mortua sit Atheniensium magnanimitas id maxime curo. Quartum modū existimamus quum multis translationibus oratio composita est: Cui; orationis illa maxima uirtus est: q̄ multitudine translationum clarescat: hoc modo. Quum canes fungantur officio luporum: cuiam p̄sidio pecuaria credemus: Nam hic & si enigma quoddam totum uidetur: tamen si unum uel alterum accipias: nūq; quid sibi uelit intelliges: si totū simul consideres planius fiet. Quod quoniam omni alogorię accedere

uidetur: eam quoq; huius esse generis non recusandum. Quintum modum arbitramur quū post commodam translationem: quę per se incommoda esset: ac durior ita infertur: ut priore molliatur: ut illud. Corinthū patres uestri totius gręcię lumen extinctum esse uoluerūt. Verum hęc sufficient. Nam ex his cętera quoq; si quę sunt facile si quis diligenter querit inuenientur. Illud admonendum non translationem solum: sed omnes mot; huic generi subministrare uerba posse. Quare his modis in cęteris quoq; tropis si quid inuenitur: quod ratio fieri posse ostendit inuestigandum. Exornationes huius generis sunt: quę quum p̄meditationem ostendent: subtilioris mentis indicium faciunt: ut agnominatus debitori diceret: eam pecuniam fac habeam ante q̄ abea: & ex amante amenem esse effectum hominem: & lenones uerbis prius ut pollice aris placidos: pollicitus postq̄ sis leones inexorabiles esse. At hęc quidē ita se habent: cętera nobis pura in acuto genere adhibebuntur. Modestū dicendi genus est morata oratio: in quā humanitas eius qui dicit in tantū apparet: ut uel minoris & se & sua q̄ oporteat: uel maioris aduersariū & rem eius q̄ sit facere uideatur. Eius sententię sunt: si ostendimus maioris accusare potuisse criminis: sed noluisse: aut si defendim; nos causam dicere quum agere potuissemus: si unum de multis se ducit orator quum tamen egregius sit: si plaris facimus aduersarium: q̄ sit: si ostendimus coactos a necessariis ac familiaribus in iudicio adesse: aut si accusamus iniuriis impulsos aduersariorum: uel inuitos accusare. Ad hęc si q̄ neminem unq; lesisse: aut accusasse ostendit: nūc coactum uenire in defensionem proborum contra improbos: quod Cicero in uerrē ita facit: ut unius Verris accusationem iuris: totiusq; prouincię sicilię defensionē esse cōfirmet. Pręterea si quis se non ita eloquentem: quum sit: neq; ei; in dicendo usus ostēdit: ut causę sufficere ualeat: & omnino quādocūq; ut diffiniendo diximus spōte se aliquis minoris: q̄ dignitas sua postulat: facere uidetur. Methodus modesti sermonis est humilem de se sententiam absq; dubitatione proferre: quę ad laudem sui pertineat dubitationi immiscere: uel per diminutionem dicere. Ecōuerso fit si ad aduersarios sententia pertinet: nam si quid boni de ipsis dicitur non ambigēdo augetur: si mali aliquid ostenditur: dubitatione deprimitur. Permissio etiam quę fit: quum dicendo ostendimus nos aliquam rem alterius potestati concedere: ab hoc genere aliena non ę. Verba pura & tenuia: & quę aut rem singularem paruo potestatis ambitu nō satis exprimere posse uidentur: aut rem minorem insigni appellatione in maius efferunt. Schemata sunt quę per occupationem inducuntur: quam tripliciter fieri arbitramur: aut enim uere ut dicimus multa sponte p̄termittimus: quam p̄termittionem nominamus: ut illud. Quorum ego

nihil dico nunc patres cōscripti: hominem ipsum relinquo: de puincia disputabo: aut quum dicimus sponte pręterire: tum maxime dicimus: quod sola pręmonitione modestiam ostendit: aut absq; pręmonitione ĩ occupationem incidimus: ut pro Plan. Nullus erit tam immemor meorum: non dicam in bonos meritorum: sed bonorum in me. Hac ita uti nōnūq; Cicero inuenitur: ut quę maiorem uim habent: ea omittere diffimulet: quod quum facit: amplius fere quod omittit effert: q̄ quod dicit. Qui modus assentire auditorem uehementer cogit: ut de prouiciis consularibus. Mirro quod eas ita partas habent hi: qui nunc obtinent: ut non ante attigerint: q̄ hunc ordinem condemnarint: q̄ auctoritatez nostram ex ciuitate exterminauerint: q̄ fidem. p. q̄ perpetuā populi. ro. salutē: q̄ me ac meos omnes foedissime crudelissimeq; uexarit. Omnia illa domestica atq; urbana mitto: quę tanta sunt: ut nunq; Flānybal huic urbi tantum mali optarit: quantum illi effecerint. Ad ipsas uenio prouincias. Huius occupatio sub huius generis specie aliud quid conficit: cętera pura ac tenuia debent esse. Inter alias dicendi formas ac genera ueritatem maxime ad persuadendum oratori necessariam ducim⁹. Nā nescio si quid aliud magis ut assentiat cogat auditorem: q̄ ita dicere: ut quod dicis: id sentire uideare. Neq; enim fidē unq; alteri faciet. qui sibi non credit: neq; affectum in auditoris animum iducet: qui ab eo remotus est. Quod accidit: si recta ex animi sententia dicere non uideris. Veritas igitur est qua cōficitur: ut quod auditori psuadere coneris: id tibi prius persuasum esse uideatur: quod & si pronuntiatione maxime consequimur: tamen & ea dicendi forma plurimum iuuat: cui ueritati nomen est: de qua nunc dicamus. Veritati quę cōpositione orationis erūpit: nullam sententiam attribuimus. Cūctas enim ita componi debere arbitramur: ut fictę non uideantur: q̄ quis modestę ac tenues uerę oratiōi magis: q̄ cęterę cōueniunt. Cunctas ergo ei supponimus: quibus fides si eri possit: quę non elocutionis: ut reliquorum sententię generum: sed in uentionis pręceptione & excogitari & accommodari causę solent. Methodus uero q̄ quis infinitis pene modis contineatur (nam ut natura rexpetit: ita orationem flectere oportet: quod grauitatis est) tamen unum illud praecipuum: quum affectionem animi nullo praelignificaueris uerbo: subito in monitionem: & quidem signatis uerbis incidere. Nihil enim magis ex animo rem dici ostendit: maxime quum quę ad effect⁹ pertinent exponuntur: quam ita repente non pręparatis auditoribus rem aggredi: ut erumpere potius q̄ uenire uideatur oratio. Natura eniz ita comparatum ē ut si dolemus: si admiramur: si optamus: si iuramus si moleste ferimus: si timemus: si tristamur: si nos miseret: si gaudemus si irascimur: si speramus: si desperamus: aut desperamus: si obiurgamur aliisque huiusmodi prius ex affectione erumpamus: q̄ cur afficiamur

Tartato. 8. De uitate q̄ m^{is}
de ueritate) ^{cala duo m}
pro fer.

Methodo uere orōm/s cere
risq; facientib; ipaz. f. ca⁷

ostendamus. Nam uere motus cur motus sit: etiā si interrogetur: nō facile respondet. Pręterea si quo confidimus: aut diffidimus: si in aliam rem iudicem auertimus: si hortamur: si deprecamur: si incitamus: si exuscitamus: si interrogamus: si refellimus: si occurrimus: si consolamur: si mitigamus: in omnibus his ea oratio uerior: quę ab eo ipso incipit: qđ uolumus: neq; nego pręparationibus: & de longe molitionibus: & dissimulationibus nōnunq; ueritatis speciem apparere simul. Sed quod grauitati attribuo id oratoris relinquo iudicio: quod natura huius formę petit id doceo: hac huius generis methodo poeta maxim⁹ quū ubiq; opus sit: commodissime utatur. In secundo etiam docuit. Ille nihil neq; me quęntem uana moratur: Sed grauiter gemitus imo de pectore ducēs. Hęc uerba nate dea: teq; his ait eripe flāmis. Hostis habet muros: ruit alto culmine troia. Et in quarto diuinitus ab affectione icipit. Per sidera restor: Per superos: atq; hoc cęli spirabile lumē Tollite me teucritusq; mea discedere terra: Nōne ita erūpit: ut quū artificiosissime dicatur natura non arte effluere uideatur: Sed ut hęc aliena ab oratorib; nō putentur: a Cicero quoq; quod dicimus factitatum ostendamus. pro Milone. Ergo quum diceret utinam. P. Clodius non modo uiueret: sed etiam pro cōsule dictator esset: quasi id Milo sibi negasset admiratione subito exclamat. O dii immortales fortem & a nobis cōseruādum uirū minime minime inquit: imo poenas debitas ille luerit nos subeamus: si ita necesse est nō debitas: hoc si pręparas: aut cōuertis: uim quoq; suaz omnino euertis. Pro eodem: q̄ suę cōfudit causę ostendit: Negant intueri lucem fas esse ei qui a se hominem occisum fateatur: in qua tandem urbe hęc homines stultissimi disputant: nempe in ea z. Verum omni ĩ re & qui sumus: & quid dicimus: & ubi dicimus cōsiderandum. Uehemens affectus quod diximus postulat: mitis fortasse aliud. Hęc etiam rerum pondere uariari possunt: ut illud pro eodem. Utinam dii ĩmortales fecissent (pace tua patria dixerim) Metuo enim ne scelerate dicā in te quod pro Milone dicam pie. Utinam. P. Clodius non modo uiueret: sed etiam pro cōsule dictator esset: ante q̄ hoc spectaculum uiderē. Nam & ab effectu incipit: & quod interponit mirabilis grauitatis est. Motione enī animi ĩpulsus: quod cōtra patriā putat: id optat & caritate patrię timere ostēdit: ne scelerate exoptet: & simul ex his illud erūpit gaudendum: eum occisum quem uiuere scelus esset. Pręter hęc ueritatem maxime conficit obiectionibus sine pręparatione respondere: uel prius soluere q̄ obiciat: uel obiectioni sic respondere: ut absolutiōe qđ obiectum sit: aut obici possit intelligatur. Pro Milone. At ualuit odiū facit iratus: fecit inimicus: fuit ultor iniurię: punitor doloris sui. Quid si hęc non dico maiora fuerunt in Clodio q̄ in Milone: sed in illo maxia:

nulla in hoc? Quid uultis amplius? Obiectiones etiam nudas aduersa-
riorum breuiter ponere cum derisione: cum infirmę uidentur ueritatis.
Vir. in quarto. Nunc augur apollo: Nunc lycię sortes: nunc & ioue mis-
sus ab ipso Interpret diuum fert horrida iussa per auras. Hęc etiam ce-
leritatis sūt: sed uelociter & expedite dicere ueritatis imaginem reddit
Ad hęc si q̄s orationis contextum perturbat: quod maxime quum ira
se cōmotos ostendere uolunt factitant. Magis enim ita aliis affectibus
perturbare animum uidetur. Sed quum nos animi perturbationē quę-
cunq; sit uehementiorem uideri uolumus: orationem quoq; turbabim⁹:
nec id unica ratione faciemus: sed ex natura rerum aliter atq; aliter ora-
tionem non recte componemus. Verum in omnibus: ne quod uolum⁹
oratione pręsignificetur cauēdum: His addatur quum nos oblitos fere
rei alicuius ostendimus: quod multis modis fieri solet. Aut enim quū
aliud iam inceperimus: quasi subito nobis quod dicendum erat occurre-
rit: ad illud redimus: ut ad Hęrenium. Nunc ne nimium longa sumat
oratio: de re dicere incipiemus. Sed si te unū illud admonuerimus: artē
sine assiduitate dicendi non multum iuuare. Hoc & magnitudinem rei
ostendit: quę ad se nos uel oblitos retrahat: aut quū loci cuiusdā: in quo
nimium commorati sumus: finem ita facimus: ut nos sentire aperiam⁹
impetu dicendi: multitudine uerborum peccasse: & uiliter q̄ oporteat
elapsos esse: ut ad pontifices. Intellego pontifices me plura extra causas
dixisse: q̄ aut opinio tulerit: aut uoluntas mea: sed quum me purgatus
uobis esse cuperem: tum etiam ueltra in me attente audiendo benigni-
tas prouexit orationem meam: sed hęc compensabo breuitate eius ora-
tionis. Aut quum ostendimus perturbatum nobis dicendi ordinem
ut quod iam dictum esse oportuit: nunc demum in mētem ueniat. Sed
de methodo satis: propter quam a grauitate nisi & uerba & schemata
concurrerent ueritatem non sepe allemus. Nam quum grauitas in me-
thodo tota cōsistit: quod aliis quoq; fieri posse uidetur: forma unica pu-
tanda est: quę multo maiorem cum grauitate ueritas: q̄ cęterę similitu-
dinem habeat. Verba non simplicia quędam sunt: sed pro uarietate re-
rum diuersa in ira asperiora & acriora: & quę a nobis ipsis ficta uideāt
in aduersarium sunt: in cōmiserationibus pura & tenuis dictio non pa-
rum ualet: quare iudicio oratoris relinquendus totus hic locus uidetur.
Schemata sunt quę uere ex animo dici uidentur: quę ut dictio uarieta-
te rerum cōmutantur: quod hic dictum per omnes formas intelligen-
dum. Nulla enim forma: nisi res postulat loco dicitur. Ira igitur cōmo-
ti asperitatis & acrimonię schematis utētur: ut sunt cōuersiones: & hęc
maxime: quę cum interrogatione proferuntur. Habet enim interroga-
tio breuis quoddam: in quo redarguat & reprehendat. Quare uerum
ac quasi animatum oratoris genus conficit. Pręterea quęcunq; fidentia

oratoris ostendunt: ut repetitiones: conduplicaciones eiusdem rei: uariis
uerbis repetitio: ut p̄ Milone. Vos uos appello fortissimi uiri: qui mul-
tum pro repu. sanguinem effudistis. Vos enim uiri & ciues inuicti ap-
pello periculo centuriones: uosq; milites: uobis non modo inspectanti-
bus: sed etiam armatis: & huic iudicio pręsidentibus. Hęc tanta uirtus
ex hac urbe expelletur: exterminabitur: proiicietur! Item demonstratio.
ut apud pontifices. Hic tuis. P. Lētule: quum tu nihil dies & noctes: ni-
si de salute mea cogitares cōsiliis omnibus interfuit. Hic tibi grauissi-
mus auctor ad instituendum. Dubitatio subito allata: ut pro Au. Ceci.
An certius quicq; obiici potest: q̄ q̄ is: cui obiicitur: ne nutu quidem in-
firmare conatur. Nā quę pręmonita est & quieta: acuta magis & mor-
dax: ut pro eodem. De eo dubito nunc quomodo aut loquar aut taceā:
quum ipse hoc de se iurat⁹ prędicet. Ad hęc adiudicatio: pręcisio: & cor-
rectio. Fit autem pręcisio quū quod dicere incepimus: quasi subito uel
pondere uel turpitudine rei cōmoti reticemus: hoc pacto. Hunc tu mo-
destum putas: qui nuper alienę domui. Correctio est quę tollit quod
dictum est: & pro eo id quod magis idoneum uidetur reponit: ut pro
P. Sex. Illo ipso inq; die: die dico: imo hora: atq; etiam puncto temporis
eodem. Et pro M. Celio. Cum istius mulieris uiro fratri uolui dicere:
Quāuis inter illam & hanc illud intersit: q̄ ibi ueritas quasi lapsos nos
retrahit: hic primo ipetu ad se adducit. Quare ibi ueritas: hic honestas
corrigit: sed hoc ultimum: quum ueritate non careat: etiam acerbum ē.
Conuersiones quoq; & uocationes alienę non sunt: quę fiunt: quum ad
consyderandum quicq; aut respondendum ad id quę prouocamus:
quod eum maxime lædat. Membra ut breuiora in uehementioribus af-
fectibus: ita longiora in nutibus animatę orationi mihi conuenire ui-
detur. Collocatio: numer⁹: & clausula asperiora sunt: nimiam iocūditatē
non teneant. Nam quę compta nimis sunt: & pręmeditata uidentur: &
nimis habent uirium: quoz alterum fictē dicere: alterę ifirmam habere
causam suspicionem affert: quare si quę accipienda uidentur schemata
nimis exornant. Methodo ornatum inde tollemus: uim relinquemus:
ita tamen ut neq; foeda uideantur: & nimiam expollitionem effugiant.
Qua ratione Ciceronē credimus in superiore exemplo postremis duo-
bus membris repetitionis pulchritudinē ademisse: uim nō diminuisse.
Sed de animato sermone satis: neque enim fere plura dici possunt: nisi
quis totam grauitatis methodum aperire uellet. Nunc de obiurgatiōe
quam ei adiugimus breuiter dicamus: ne quid huius facultatis elemen-
tum nobis prętermittatur: hanc gręce βαπτισμα uocamus: quare si q̄
gręcos imitari uellet: onerosum sermonem appellet. Eius sententię sūt
exprobationes omnes: ut quum sua quis i aliquē merita ostentet: nihil
omnino uel pay ab eo recepisse cōmemoret: uel etiā suppliciu p̄ me.

perpeſſum oſtendat: Cuius ſimile eſt quum in concioibus malos diligenti cruciari eos oſtendim⁹: qui de repu. meriti ſunt. Præterea ironice omnes ſententię oneroſi generis ſunt: quæ ironicam methodum magis quæ ſententiam dixerim: quæ multo oneroſior eſt: quum i maiores dicitur. Hic oneroſus ſermo in nonnullis figuratis quæſtionibus ſemper pene cõmo diſſimus eſt. Multa enim plerunq; ironice in figuratis dicuntur: ac maxime quum de repu. bene meriti uiri: quoniam aperte non ſuadent: quæ bene ſentiunt figuratam cauſam ſuſcipiunt: quod ut planius fiat: exẽplo declaretur. Poſt exactum Xerſem & tamẽ pulcherrima circa ſalamina trophaea quidam apud athenienſes de uendendis nauibus: ut ea pecunia moenia urbis reſtaurarentur: legem ferunt. Themiftocles contradicit: & uincitur. Poſtea cõſulto ſe de inſtituendis nauibus male admonuiſſe apud ariopagitas indicat: rei eius capitalis erat poena. multa hic oneroſe per ironiam dici poſſunt. Nullam fuiſſe utilitatem nauium: nõ bene conſilio ſuo nauali bello tempu. geſtam eis: qui nunc populo perſuaſerunt naues uendendas ſolos reipu. ſalutem adduxiſſe: ſolos quod ciuitati cõfert & ſenſiſſe & ſentire. Idcirco cuius atrocioſq; ſuo & iudicio puniendum uideri: quod ipſe ſolus quod inutile uidebat. Nam inſtruendas: urbem derelinquendam perſuaſiſſent: quorum utrunq; nequaquã faciendũ fuit. Peſtrem enim exercitu uictum exactumq; Xerſem fuiſſe: peſtrem pugna liberatam græciam nunq; ſibi: neq; regem auſurum bellũ inferre neq; quẽq; græcorum non obſecuturum: ſi nauibus amiſſis urbem colat. Naualia bella mare huiusmodi labores ceteris concedant. Has ſententiã ſi quis & per ſe conſideret: nõ dubitabit baritetos eſſe: quod ſi deriſionis ſpiritu proferat: clarior grauedo fiat neceſſe eſt. Methodus dubitationem interrogationi cõmiſcere: quod complexionibus commodiſſime fit: & de re ſimplici: quæ manifeſta & clara ſit interrogare: ut eſt ne dies Verba & quæ ſequuntur moderate orationis. ac uerę grauedini conueniunt. Verum quoniam ita breuiter de ceteris dicẽdi formis præceptũ eſt: ut ex his multo plura maioraq; pateant: nunc temp⁹ uidetur de grauitate pauca diſſerere. Grauitatem in duas partes diuidimus: quæ unã rem ac uere grauitatem: alteram uerbo ſolum appellamus. Prima eſt quæ oratoris iudicio: perſonis: rebus: cauſis: locis: temporibus oratio accommodatur: quam ſingularem quandam idoneam dicendi formã eſſe arbitremur. Verum cuncta quæ in hac arte percipiuntur: ita complecti putamus: ut idem ſit grauem oratorem & omni laude accumulatu appellare. Verbo grauitatem nominam⁹: in qua ſententiis: uerbis: ceteriſq; quibus conficit: ut uulgo graues uideamur. De hac grauitate: quam & dicendi formam arbitramur: prius dicendum eſt: ſed breuiter: deinde ad illam ueram: qua tota eloquentia cõtinetur: reuertemur. Triplicem ergo hanc eſſe cenſemus. Nam quum ſententiis: uerbis: ceteriſq; cõſtat

trattato de grauitate qm ca. 3.
ut infra p. 2.

notum fit graue gen⁹
et de cõſta. p. 7.

ita conficitur: ut quis nõ ſit: uideatur tamen: quæ magis grauis eſt: neq; uideat: præceptione noſtra nõ indiget: quæ ſolum uidetur uerbis maxie: quæ ſolum eſt methodo ſolum terra omnibus conficitur: Cuius ſententię ſunt ſubtiles: alte: acute: ac omnino huiusmodi: ut non a quouis: ſed a prudentiſſimis tantum excogitari poſſe credantur: ut pro Cluentio. Sed tu & tibi conſyderes cenſeo diligẽter: utrum cenſorum iudicium grauis uelis eſſe: an egnatii: ſed egnatii leue eſt: quod cenſores de ceteris ſubſcriperunt. Ipſum enim. Cn. Egnatium: quem tu grauem eſſe uis: ex ſenatu eiecerunt. Sin autem cenſorum hunc Egnatium: quem pater cenſoria ſubſcriptione exhibere dabat: cenſores in ſenatu: quum patrem eiecerunt retinuerunt: & pro Plan. Quãq; diſſimilis eſſe pecunię debitio & gratiæ: & quæ ſequuntur. Hęc enim ſubtiliora ſunt: quæ quiſquã uulgo excogitare poſſit. Multa huiusmodi in Cicerone inuenies. Vex non ſolum haſ: ſed etiam omnes grandis orationis ſententias huic generi cõuenire putamus. Method⁹ ſententiis idonea: ea uidelicet: qua nõ omnes uulgo utantur: & omnis grandiloquia. Verba noua: grandia: uehementia: aſpera: durius translata: quæ tamen naturam rerum non nimis exceſſant: minus uſurata: nec omnino inſolita: membra ſchemata: collocatio numerus: maiora & ampliora: quæ dignitati: ſplendori: uigori: circũduſioni conueniunt. Proprium uero huius ſchema conuolutio: & maxime interrogationis prolata ſpiritu: ut de Proconſularibus. Quæ enim homini in quo aliquid ſi nõ famę pudor: & ſupplicii timor eſt grauior poena accidere potuit: quæ non credi litteris his: quæ rem bene geſtam in bello nuntiant. Grauitas: quæ ſolum artificio comparatur: fiet: ſi quæ uehementiora ſunt: & acriora: aut ſubtiliora: & altiora: ita dicuntur: ut tenuia quædam: remiſſa: & ſupina eſſe uideatur. Ita tamen: ut in huiusmodi oratione: ut maior quædam lateat uis: qua id: quod orator intendit: perficiatur. Quare non parui artificii eſt: neq; cuiuſuis oratiõis & rerum uim ita dimittere: ut omnis uideatur: & quod maius ego iudico: cõmuniõibus etiam ſententiis & uulgata orationis compoſitiõẽ id efficere: ut altius quiddam & grauius inlit: quod auditorem moueat. Hoc gen⁹ non ſimplex eſt: ſed uarium & multiplex. Neceſſe enim eſt ſecundum uariam rerum naturam uariis modis efficere quod dictum eſt: neq; præceptis ita contineri poſſe: quẽadmodum ſuperiora: Neq; enim a uera grauitate diſtat: ſi loco ſit. Nam quum uera grauitas methodo quada; conſtet: qua quid cuiq; conueniat: quærimus: Idearum dicẽdi methodos in hoc maxime ab illa diſſerre arbitramur: quæ formam dicẽdi per ſe ſolã conſyderent. Sed de his alias. Grauitate autẽ: de qua dicimus: ideo multum delectati ſunt: ut ubiq; eam inſectetur: ut apud nos Lyſias. Demoſthenes uero: quem. M. Cicero ſequitur: ut uere grauis orator certo iudicio ubi opus ſit: hanc inſerit. Verum ut re quod dicimus pateat: exemplũ

De altero grauitatis gen⁹.

quoque proponamus. Pro Clu. igitur Cicero quum legem rem suam absol-
uere uellet: ne uideretur minus rebus confidere: quod ad legem confugi-
ebat fingit quod grauer Cluentium rebus suis ita confidere: ut patrociniū
legis non magni existimet: se inuito eo ad legem accedere: quae res tam
sententia: quam compositione communior uidetur. Imprimatur tamen audi-
tori ea uis: ut existimet tam rebus solum: quam lege reum defendi posse: sed
uerba sua scribantur: ut uideamus quod grauis utitur artificio: quum tam
communis & tenuis uideatur. Est enim quiddam inquit in hac causa: quod
Cluentius ad se aliquid: quod ego ad me putem pertinere. Hic putat sua
interesse se re ipsa & gesto negotio: non lege defendi. Ego nunc mea exi-
stimo interesse me nulla in disputatione ab Actio uideri superatum esse.
Tertium huius formae membrum dicebamus: quum oratio grauis mi-
nime sit: sed appareat: quo genere probum oratorem uti non licet: neque
id poneremus: nisi diuisionem perfecte complecti uellemus: quod & si
uerbis maxime constet: tamen & cetera cuiusmodi sint attingamus. Se-
tentis grauis uideberis: sed non eris: si quidem id consequi uelis: si acer-
bioribus quam tempori conueniant uteris: si ante quam rem probes amplifices
Methodus allegorice ac obscure per enigmata dicere: quum res non fla-
gitet. Verba apta semper & magnifica: aspera: noua: prisca: duriter tra-
flata: inusitata: & omnino grandiora quam res patitur: Similiter membra:
collocationes: & cetera tumida quaedam ac inflata: ut oratio turgeat: & spe-
cie grauitatis fallat: quem dicendi modum nec formam quidem appel-
lamus. Verum enim grauitati: hoc est ipsi eloquentiae opposita est. Verum
de formis generibusque dicendi simplicibus iam satis. De uera grauitate
cui etiam compositas attribuimus formas: nunc aliquid dicamus: non
quod tantam rem tanquam diuinam precipiendo aperire posse confidamus: uerum
ut quid sit haec oratoris grauitas percipiatur: ut saltem unusquisque quid
sibi querendum sit intelligere possit. Inter omnes philosophiae studiosos
clarissimum semper fuit in ceteris liberalium studiorum artibus inume-
rabiles pene doctos homines extitisse. In hac uero dicendi facultate
adeo perpaucos esse repertos: ut uix tota graecia uno: itidemque Italia glo-
riari iure posse uideatur. Id cur ita acciderit inter peritos homines con-
trouersia est. Neque enim eloquentiae minor opera: remissiusque studium quam ceteris
artibus conferebatur. Nullus philosophorum haec studia continebat
Non aspernabatur haec dialecticus: complectebantur sophistae: admira-
bantur medici: optimates uero ciuitatum ac principes: in quibus summa
florebant ingenia: has humanitatis artes tanquam suas colebant. Quare quum
haec orationis copia apud omnes plurimi fieret: non iniuria cum in cae-
teris reconditis omnino atque abditis naturae disciplinisque artibus multi
essent instructi elegantissime: in his non perpauca: sed qui infra omnem
numerum essent excellentiores fuere dubitatum est. Inuentique sunt qui

c. 3. Grauitat. gene. 3.

causata 10. et blng. 19. li. de
ratoris graui deq.
it infra sequitur.

Arduum sit dicendi negotium
7. ca.

id accidere dicerent: quoniam oratoria facultas exercitatione quadam
temeraria: naturaeque acumine: nullis praecipitis: nulla arte consisteret: quos
tanquam fatuos: quoniam rem manifestam tam praecclare negare auderent:
omnes contempserunt. Alii uero: quorum sententia pluris facta est: com-
moditatem orationis ac copiam sine artificio: nec constare quidem pu-
tarunt. Verum non ita paucis: nec tam angustis praecipitorum terminis
oratoriam rem contineri: ut cetera: sed infinitam huius facultatis & ua-
riam: qua de tractat materiam existimarunt. Nam & historia omnis
tam domestica quam peregrina: quoniam similitudine praeteritorum uertura
coniectetur: pernosceda est: & ex media philosophia religio: pietas: mo-
deratio: continetia: aliaque huiusmodi: quibus mores hominum exornan-
tur: non tam uerbis repetenda: quam re comprobanda: & ciuitatis instituta:
leges: consuetudines retinendae. Haec breuiter dicta ingentem quendam
ambitum continent: & non longiore tempore solum ut percipiantur
indigent: uerum etiam admirabilem industriam: acutissimum ingenium:
summamque diligentiam non postulant solum: sed flagitant: Quicquid
enim horum neglectum fuerit oratoriae facultatis apicem tollit. Quartum
his addunt ceu quoddam instrumentum: quo certam in formam mate-
riam redigas: facultatis huius exquisitam praecipitionem: quam si nos in his
libris probe executi sumus: aliorum iudicium sit. Haec quidem illi. Nos
autem ad haec aliud quoque dicimus causae fuisse: cur pauci ad apicem usque
rhetoricae facultatis studiosi peruenerint. Nam quum ceteri rem suam
solum considerent: ipsique bonus dialecticus sit: qui dialecticam nouerit: is
probus physicus: cui naturae secreta rimari subtiliter contigit: discipli-
natus is: qui caelorum ambitum: siderum cursus: magnitudinis quoque
omnis conditiones: quae sciri possunt: certa ratione comprehenderit. Ora-
tori parum erit: si quae acturus est ita dicet: ut neque quis ipse sit: neque apud
quos: quo loco: quo tempore: qua de causa: & in quos dicat: per totam ora-
tionem consideret: quae quam multa & magna sint quis dubitat? Una enim
atque eadem proposita causa: eodemque modo percepta a plurimis iisdem
rationibus: exemplis: institutis: atque consuetudine ab omnibus habitis.
Aliter tamen a Cicerone: aliter a Caesare: aliter a Catone peragetur. Est
enim omni in re quod personae ratio prout grauis: seuera: mitisque sit
sibi flagitat: & id ipsum non stabile: neque firmum uideo: sed perplexa
rursus uarietate distinctum. Nam idem ipse Cicero aliter iuuenis: ali-
ter uir: aliter senex: quis idem semper cognouerit apud eosdem eadem
de causa dicet. Idemque priuatus aliter praetor: aliter: & aliter consul. Id
ipsum de auditoribus considerandum: qua dignitate: qua doctrina: quo
ingenio: qua fama: & quales ne nobis: an maiores: minoresue sint. Nam
ut alio uocis habitu: alia moderatione uultus: alia gestus uenustate na-
tura ipsa quam ad maiores sermonem habemus induit: quam si cum minoribus

aut equalibus loqueremur: sic nec eodem modo ad diuersos dicendum est. Quid quorum res agitur: si scelesti: nocētes: infamesque sunt: quāta: q̄ grandi: q̄ atroci dii immortales oratione in eos inuehi licet! Cōtraq; si modesti: si boni uiri: & ciuis officium existimatione. hominum cōseruarunt: quis ignorat quanta cautione opus sit: quo dicēdi genere subtili & acuto: & quasi figurato uti oporteat: ut anteq̄ quo uelis mentes auditorum impuleris: ambiguus quidam & dubius sis: ut neq; nimiū existimationem lēdas: & occulti? acriter percutias! Causa uero ipsa quāria & lubrica sit nemo omnium inueniri poterit: qui ignoret: cui non modo quod postulet accōmodare difficile est: Verumetiam quid sibi conueniat intelligere nō commune nec uulgo factitatum: sed singulare qd atq; egregium mihi uidetur. Aliud enim publica causa: aliud priuata orationis genus requirit. Neq; ita de capite: ut de fortunis dicendum ē: Non eodem pacto de nobis: atq; de aliis: quodlibetq; istorum ī infinitum fere adhuc scinditur. Neq; enim publica causa atq; priuata eadem semper est: sed est proditionis: est peculatus: est repetundarum. p. causa: quid tempus & locus non imutant omnia? ut pro Roscio. Quū ferme causa simplex ac facilis esset propter pestifera Syllē tempora q̄ perplexa atq; difficilis: dii uestram fidem effecta est! Idemq; pro Deiotaro in cōmoditate loci sibi ipsi accidisse testatur orator. Quibus enim querelis qua uoce: quibus assensionibus populi in foro causam diceret: haud notare nō potuit. Magna sunt hęc at omnia & omnia: & multo plura his in unaquaq; causa consideranda sunt: neq; singulorum: sed omnium simul habenda est ratio: ut id inuenias: sic disponas ea uoce: uultu: gestuq; pronūties: ita clara: grandi: pulchra: celeri: morata: animata: & graui oratione utaris: ut simul personis: rebus: temporibus: locis accōmodetur oratio. Quare mirari ac querere desinamus: quid causę fuerit: cur cum plures huic arti operam dederunt uehementer: tamen pauci singulisq; uix in cōtatibus singuli tolerabiles oratores inuenti sunt: hęc nobis uideatur fuisse causa: hęc sūma etiam grauitas oratoris est: qui ad hoc peruenit: is mihi orator: neq; quoniam est omnium difficillimum: tam multas: tam uarias: tam instabiles rerum: personarum: causarum: locorum: & temporum conditiones percipere: & quum quid unicuiq; conueniat intellexeris: multo magis arduum quod intellexisti dicendo consequi: idcirco deserenda uel contemnenda oratoris facultas est. Nā ut q̄quid nobilissimum & egregium est: ita quāto altius & diuinius est: tanto ceteris difficilior: magisq; arduum esse consueuit. Porro uero ea mens: id ingenium omnibus insitum est: ut quod pręstat: quodque excellit: tāto magis & admiremur: & amemus: quāto maiore conatu & labore acquiratur: atque ut medici tanto diligentiore opera arti exercitationibusque suis incumbūt: quāto res sua longioris operis est: neq; magis remouēt

quoniam Hypocratis ac Galieni mirabiles curas consequi non possunt q̄ instent & uigilent: sic futurę oratorē: neq; magis usui medicina hominibus: q̄ rhetorica est. Quippe singulorum illa: hęc tam singulorū: q̄ que reip̄. morbis medetur. Difficultate rei detereri non oportet: sed ab inuente adolescentia artificiosa imitatione inueniendi: disponēdi: eloquēdi assequi rationem. Nam si exercitationi assiduo q̄ usui non scribēdo solū: sed ueras a iuuentute agendo causas insudabunt: non dubito: quin multi disertis: nōnulli etiam eloquentes cito euadēt. Hac uia Cicero: hac uia Demosthenes multis laboribus uocem latera: reperiendi facultatē: memorię firmitudinem: disponēdi ordinem: eloquēdi usum & amplificauerunt & confirmauerunt. Nostris temporibus pudet errorem: ne amētiam multorum dicam proferre: qui quum bene dicendi in iudiciis in se natuque amore ardeant: atque hunc finem sibi proponant: aut ad dilectam: aut ad ius: quod ipsi ciuile nominant: quum tamen nihil ad ciuitatem suam pertineat: penitus se transferunt: quorū utriusque parua quędam notitia ad rem nostram sufficit. Nunc illis omnino dari sero eos poenitet: & quum ad exercitationes huius pręceptionis aut redire non possunt: aut si possunt pudet. Quare quicumque orator esse cupit: non alienis magis q̄ suis artibus seipsū prębeat: Demosthenisque illius uestigia sequatur: qui ut fertur simili errore deductus se totum philosophi tradidit: deinde quum in contione Lycurgum audisset: ad cuius copiā philosophi aspirare non audebant: intellexit stultissimū esse omnium plus temporis in alienis q̄ ea in facultate: quam consequi uelis consumere. Verum de his multa: grauitatis autem de qua dicebamus: si nihil aliud nisi uim & potestatem aperire uellemus: quod plurimi fecerunt: uel ea quę dicta sunt: multa nobis uiderentur. Nunc pręceptionis quoque ordinem quendam ac institutionem adhibere maluimus: non q̄ hęc res certis pręceptis subiaceat: atque contineatur. Nullus enim mentis non inops innumerabiles causas atque casus arte posse explicare putauerit. Sed quoniam quod in uniuersum percipi potest inutile fore non ducimus: minimisque his a nobis expositis maiora ceteros inuenturos arbitramur: non fuit consilium rem tantam negligere: q̄ si cōfusior q̄ quis optaret exposita a nobis erit: pręceptorū traditio magnitudini rerum id atque uarietati attribuat. Sed ne pluribus cōmoremur: iā incipiendum est. Quū allata est ei causa: quem grauem oratorem nunc cupare merito possimus: primo genus causę: statim: iudicationemque pernoscentiam putabit: quod scilicet multo diligentius q̄ ii faciet: qui ut unum ex pluribus suis dicatur ineptis: ut ī nōnullorum librorū marginibus fertur orationem pro Archia Ciceronis uel iuridicali aiunt: uel coniecturali statu contineri. Hoc uero simile est: si quis discipulos suos medic? quartana uel tertiana exagitari hominem doceret. Quare

Quā agendū oratori. quū si
allata sit causa. 27. Ca.

ego nō magis tantam inueniri posse in homine imperitiam admiror: ut quod certa ratione docendo explicare debeat: id distingat: q̄ q̄ magnā huiusmodi homines rhetorica professione & famam & pecuniam depeculati sunt. Nos ne in eum errorem incidamus: qui omnia in dicēdo euertit. Nam qui de statu causę ambigit: is nihil recte agere possit necesse est. Primum quę de constitutionibus diximus optime tenebim⁹: deinde maxime si alienam orationem examinarem⁹ contentionis argumenta consyderabimus: ex quibus etiam primum emergit. Tertio quid demum reliquitur excogitabimus: & si undiq; idem erumpit: ut in archiana coniecturalis causa simplex erit: si diuersitas subapparet eodē cribro diuersitatem excutiemus: & coniunctam causam esse non dubitamus: & quibus coniungitur sciemus: & principaliorem tam origine q̄ firmitudine nō ignorabimus. Neq; unum & idem hoc uel illud esse putabimus: & diuersa quot & quę sint: & quomodo: & cur diuersa sūt perspicimus. Quū igitur primum sine: medio: principio: ac fundamento is cui res allata est: causam perceperit simplex ne an coniuncta: & si coniuncta quot ex statibus: uel quęstionibus quibusq; & quomodo: nū rationibus an firmamentis: aut firmamentorum quibusdam depulsio: nibus coniuncta sit: cęteraq; huiusmodi: quę tam ad inueniendum: q̄ ad disponendum ex natura sui causam pertinent. Personas deinde locum tempus causę sic accōmodabit: ut diligenter inquirat: quid ea de re ī eo loco: eo tempore talibus auditoribus in reum uel pro reo dicendum: & quomodo dicendum sit: qua ex re maxime omnium rationum copia & si eisdem ex locis fluat: propria tamen ita unicuiq; sit causę: ut ei tantū conueniat: unde etiam sit: ut quum multi loci oratori & dialectico cōmunes uideantur: neuter tamen ab altero eos accipiat. Nam dialectic⁹ quidem a genere uerbi gratia: aut contrario. Rhetor a re contraria: aut a re: quę genus uel species est: argumentum trahit. Habet ergo is circūstantias: quibus omnia: quę inueniet connexa: & applicata sunt. Dialecticus circūstantiis absolutus: ut in reconditis rebus plura subtili ora: ita in causis pauca uel nulla potius: quę moueant inuenite poterit. Omnis enim uis oratoris dicendiq; copia a circūstantiis manat: hinc quid in inuidiam: quid in odium: hinc quod in atrocem trabas suspitionem inuenies: hinc auditores uel ad spem alliciuntur: uel ad terrorem detruduntur: hinc ad iram rapiuntur: ad misericordia flectuntur: ad lacrymas deducuntur. Hac ex re quod credant dicitur: ut contēnant efficitur: quod sibi uerisimile uideatur effluere solet. Quāobrem omnis facultatis rhetoricę uis in circūstantiis obtrusa est: quę si accōmodatę & locis fuerint: nihil inde inueniri poterit: quod qui ratioe se exercuerit: nō reperiet: sed non inuentio solum: uerum cęterę quoq; partes hoc pacto probe contineri possunt. Hac enim circūstantiarū ad rem applicatione

tota illa dispositio profluit: quā ad casum tēporis accōmodari dicebam⁹. Pronuntiatio etiam huic rei summe accōmodari debet. Quis enī dubitat angustiis temporis: personarum dignitate: insolentia loci multa sepius aut cōmutanda transponendaq; uideri: aut pēnitus omittenda? Pręterea pro amplitudine maiestatiq; auditorū maiore minoreue op⁹ esse exclamatione: uel porrectiōe brachii: uel capitis iactatione: de quibus aliquid dicere non grauaremur: si aut hęc inuenturos nos solos confidemus: aut omnino posse rem explicari putarem⁹. Nunc quoniam radicem eius quātum ad inuentionem: dispositionem: pronūtiationē que diximus furculos: quod in arte fieri solet oratoris iudicio relinquamus. Nos ad elocutionis grauitatem transeamus. Vt ergo cęteras partes ita rebus accōmodat orator: ut loco: tempori omnia conueniant: sic elocutionem tam rebus: q̄ cęteris circūstantiis idoneam inueniat. Non enim solum contentus erit: si cui minandum uiderit: supplicandū: irascendū: si quibus hęc res conficiuntur teneat: sed quo genere oratiōis unūq; horum optime sit: consyderabit: & formas simplices ita cōmiscabit: ut quod uelit adipiscatur. Magna est hęc res: ac ideo uerbis exprimi planius nō patitur. Sed ex his paucis uideat qui se oratorem profitetur: quo orationis genere singula sibi dicenda sunt. Qua de re ita consule satis dictum sit: quoniam satis dici nō potest. Post hęc cura sit ut uideat quę iudiciali generi forma dicendi conueniat: qualis in laude uel in uituperatione oratio esse debeat: quę deliberatiui generis forma: de quib⁹ qd sentimus breuiter aperiemus. Neq; enim silentio pręterire tātam rem consilium fuit: pręsertim quum uideamus uel eos qui sese magnos tam rhetores: q̄ oratores profiteantur: tanta ignorātia inuolui: ut uno semp & illo exili & arido dicendi genere utantur: siue de minimis rebus: siue de clarissimis imperatoribus: siue de re secunda: siue de aduersa dicant: quę res eos totius oratorię facultatis imperitos esse declarāt. Vex illos in scitia sua tabescere sinamus: nos rem altius suscipiamus. Omne gen⁹ orationis aut quietum: aut forense Ciceronem secuti putam⁹. Quietū putamus: in quo non tanta nobis acrimonia uel ui dicendi opus est. Id diuidimus in philosophicū & historicū. Philosophicū dicim⁹ quo in rebus natura recōditis: aut moribus instruēdis philosophus uti debeat. Nam & si physica materies philosophica est compositio: tamē ipsa orationis & ornatus oratoris est. Id rursus duplex arbitramur: nā aut pure quietum est: quod est absq; dialogo: aut aliquid uehementiæ a circūstantiis assumit: quū dialogo effertur. Forense nominamus quod circūstantiis implicitum est. Id in tria partimur: Iudiciale: deliberatiuū: demonstratiuū. Primū ergo de forense cōmuniter: deinde de partib⁹ eius dicamus. Postremo pari ratione de quieto. Qua ex re in quo etiā differant perspicietur. Forense dicendi genus omnes septē formas

¶ *due sūt dicendi forme
genere et de forense. 3*

suscipit: non ita ut unaqueque per se seiuncta a ceteris inueniatur. Nam hoc quis in exercitationibus fieri debere arbitramur: & nos in una ea/ deque re que a poetis de Phaethonte dicitur exempli gratia fecimus: que huic uolumini interferere uisum non est: tamen uix inueniri posse in ue/ rris causis credimus. Non igitur simplices: sed sic inter se comixtas atque compositas suscipit: ut ex omnibus una forma: una idea: unumque dicendi genus: quod forense dicimus conficiatur: quo in genere Ciceronis orationes uersantur. Sed nobis non de Ciceronis genere nunc dicendum uideatur: sed de perfecto forense: quis ei accidat: qui de optimo genere tam forensi quam quieto aliquid precipere uult: ut etiam de Ciceroniano genere dicat. Hec enim meo iudicio idem fere sunt. Nam & Ciceronis dicendi genus siue quietum: siue forense dicas: optimum est: & optimum dicendi genus aut quietum preter Ciceronis nescio in latino sermone inueniri potest. Hoc igitur optimum forense genus: quod & Ciceronis est: si quis concingere uelit: quum omnes formas atque partes earum ita intellexerit: exercitationemque confirmauerit: ut facile quo uelit orationem uertere possit. Imprimis claram orationem: moratam: ueram: uelocem: ac circūductam adhibeat. Hec enim maxime in forense genere abundare oportet. Post hec asperitate & acrimonia utatur: sed minus quam illis superioribus. Vehementia uero dignitas & splendor adhuc minus insit. Nam splendidae luculentę: honestęque orationis fulgorem sic intercideret plerumque ac comminuere in forense genere solet Cicero: ut uehementiam iocunditate celare: Cuius rei exemplum attulissemus: nisi in superioribus exemplis perspicere possit. Pulchritudinis etiam aliquid insit: & iocunditatis: sed non tantum: ut appareat: atque a quouis perspicere possit. Sed delectabit quidem ita auditores: ut neque fastidium pariat: neque premeditationis afferat suspitionem. Maxime autem iocundis clausulis: collocatione: numerisque utemur: quum argumentorum multitudine: rationumque acumine consistitur oratio. Nam que acuta excogitata sunt & subtilia: si crebro inter se collocantur: tum asperam: tum demissam & abiectam orationem reddunt: quod ne fiat pulchritudinis figuris: membris: locutione: clausulaque utendum est. Preterea grauitatis illius: que quum sit & uideatur parum. Molesta enim auditoribus est: que methodo solo constat: eius plurimum insit. Hec forense generi: si communissime quis considerat: conuenire nobis uidentur: sed uariari solent: ut que parcius adhibenda diximus: ea latius pateant: quum in species descendant: & maxime ut iam dictum est: quum hanc aut illam causam amplectantur: a quibus omnibus quum una forma composita fiat: ab ea que abundat orationem denominamus: ut his exemplis patuit: que ab oratore accepta singulis formis superius inseruimus. Sed de forense in uniuersum satis. Nunc de partibus eius dicemus. Quoniam deliberatiuum genus forense est: oportet ut que nobis

genus deliberationis accommodato
2^a ca^a

exposita sunt possideat: quis alio quodam pacto. Nam quia non parum auctoritatis ac ponderis pre se ferre debet deliberatiua oratio: grandi oratione multo magis abundat: eamque grauitatem: que & est: & uidetur haud parcius commiscebit. Nam est hoc fere deliberationi proprium: ut quod in iudiciali celandum sit: apertissime hic adhibendum uideatur: itaque premeditationem ibi: orationis subtilitatem: & acumen uerborum: & argumentorum ostendere plerumque nocuit. Hic huiusmodi omnia etiam ostentare profuit: id ipsum de grauitate dicendum. Qua ex re palam est pulchritudine quoque abundare oportere. Ad hec moratę orationis quod ex ironia acerrimum est: mediocriter interponendum. Cetera sicut communipreceptum est: in deliberatione habebuntur. Deinde rem suam quisque noscat: ad eam orationem accommodet. Sed ad ea: que hactenus dicta sunt: partium quoque orationis ratio habeatur. Iudiciale genus ex omnibus: que forensem orationem forme constituunt: ita conficitur: ut his maxime abundet: quas in deliberatiuo minus acceperis. At quas deliberatio suscipit liberalius: eas parcius occupet: nisi publica quedam esset questio: & de rebus magnis: & prestantissimis uiris haberetur. Nemo enim dubitabit iudicalem causam si publica sit: sublimius atque altius: & quod deliberatiuo accedat genus desiderare. Id uero iudiciale: quod priuatum appellare libet: hoc est quod de re propria: que ad rempublicam non pertineat suscipitur: modestę orationis & tenuis maximam partem habebit. Barithetos: & similia minima circūductione ex sententiis plurimum: parum ex artificio acceperis sententiis uerbis: figuris nonnunquam amplectetur cetera: ut omne forense genus possideat: ex quibus omnibus quod conficitur iudiciale appellamus. Verum hec communiter tam de accusatorio: quam defensorio genere dicta sunt. Sed quoniam in iudicio aut accusamus aut defendimus: neque idem omnino orationis genus in utraque re nobis adhibendum uidetur: in quo differat breuiter distinguamus. Defensorium genus moratę orationis ex modestia & tenuitate plus habebit nihil uaribetos & acrimonia: nisi manifeste falso nos crimine accusatores criminarentur: celeritatis etiam minorem curam defensor habebit: at accusator omnibus in oppositum utetur: ut quanto summissius ac simplicius defensorium genus est: tanto excitatius: uehementius: atque acutius accusatorium sit: hec communius: cetera ut res postulat faciemus. Demonstratiuum genus iudiciali & deliberatiuo crebrius immiscetur. Seorsum etiam nonnunquam tractari nulli dubium est. Quare si aliis generibus aduenit ex re orationem magis minusue ad demonstratiuum attrahemus: ita tamen ut aliquid eius generis: cui permiscetur retineat: quis Ciceronis exemplo: qui quum de Imperatore deligendo diceret: laudes Pompeii in puro ac amplo demonstratiouis egit genere. Possimus si locus datur a principaliore genere commode decedere: quod deliberatiuo magis

De genere iudicis accommodato
19^a ca^a

De genere accommodato demonstratiuum
6^a ca^a

quod iudiciali: idcirco potest accidere: quod non parua similitudo generum sit
Nam quae in oratione pro Archia est demonstratio: & praeter iudiciorum
eam fuisse consuetudinem ipsemet significat: & separata fere a causa est
Demonstratum igitur genus omnia: quae deliberationis esse diximus
suscipit: praeterquam quod splendor & dignitas: tanto magis hic quam ibi habebunt
quanto celeritas & grauedo hic minus. Nam ut hic honestiorem atque
magnificentiore: ita ibi mobiliorem & onerosiore licet adhibere ora-
tionem: quam ubique plenam atque rotundam efficiet demonstratio: quod
erit: si non longe circūducatur: & dignitatem cum pulchritudine com-
plectatur: & luculentam atque illustrem orationem nunquam & maxime mem-
bris relinquat. Verum forensis quidem generis elementa quaedam &
quasi radices traditae sunt: quas si quis diligentius exercitatione conse-
quetur: ipse his nixus pulcherrimos: atque robustos ramos emittet: gene-
rososque fructus faciet: ac totius eloquentiae florem consequetur. Quietum
uero genus & philosophicum: si absque dialogo est: magnitudinis parti-
bus ceteris fere omnibus extra quam asperitate atque acrimonia consisti debet:
Nam huiusmodi orationem necesse est propter ipsarum rerum elegan-
tiam splendoris ac dignitatis habere plurimum: carebit uehementia:
circūductionem parcius degustabit. Etenim eam orationis elationem
hoc in genere petimus: quae & rebus conueniat: & cum claritati: tum te-
nuitati propinqua sit: quibus fere opposita est circūductio. Quare rari-
us adhibenda ut tenuitas: quam non minus splendore asciscendam mo-
nemus interlucere sic possit: ut dignitatem non deiciat: iocunditas de-
inde ac cura: quae leporem sermonis faciunt non contemnenda. Hoc. n.
paucis pulchritudo quaedam mirabilis ac uera: robusta: non fucata: nec friv-
olis ierit orationi. Praeterea grauitatis illud: quod est: neque uidetur phi-
losopho congruit: quod uidetur hinc fere semper exulabit: nisi cum stu-
dio se philosophus ostentet. Celeritatis parum aut nihil habebit. Rece-
dit enim a quieto genere uelox oratio: quod dialogo accidere nonnunquam
necesse est. Cui etiam asperitas & acrimonia: & non nihil minutae ac celer-
itatis adhibenda: & cetera fere omnia dicendi genera tum ceteris pro
natura rerum confusa: ut unum quid conficiant: tum etiam fere sepe-
ra. Accidit enim nonnunquam in dialogo: ut & mores & uerba multorum no-
bis confingendi sint. Quare accidet ut tenuitate fere pura: aut dignitate:
aut acrimonia: ceterisque ut edum sit. Verum hac de re paulo post dicemus.
Nunc ad historiam transeamus. Quum historia sit rerum gestarum diligens
expositio: qui historiam scribit: primum dabit operam: ut rerum: & tem-
porum ordinem seruet. Quod erit: si in rebus magnis memoratu dignis
consilia primum: deinde acta: post euentus exequatur: ut hisque omnibus
addet: quod cuique proprium est: de consiliis quid probet: quid improbet:

de quieto dicendi genere 7. ca.

digestione hystoric. 8. ca.

significabit. In rebus gestis non solum quid actum aut dictum sit: sed
etiam quomodo & cur demonstrabit. Euentus ita declarabit: ut causae
explicentur omnes: uel casus: uel sapientiae: uel temeritatis: hominum
quoque ipsorum non tantum res gestae: sed etiam qua fama ac nomine ex-
cellant: qua uita atque natura sint breuiter ostendet. Quod non ubique: neque
de omnibus faciet: sed quum de singularibus atque illustribus uiris sermo
habetur. Nec a totius historiae serie sepeabit: aut tanquam rem alienam a
ceteris diuidet: sed rebus gestis inseret. Neque enim propter haec rerum
expositio: sed ut res clarius pateant: haec in historia explicari solent. Prae-
terea si multa diuersaque in eodem facta tempore sunt: nil artificiosius:
quam ita dicere: ut altera res alteri inserta: & aliud alii negotium implicitum
sit. Nam praeterquam quod supinum: & omnino deiectum est: nusquam egredi:
nihil interponere: nec dignitatem orationi addit: nec auditori: quem in
longo historiae ambitu uarietate mulcendum puto: euentuque rerum sem-
per retinendum: ullam afferre potest delectationem: expositioni quoque
rerum: quae ordine peragenda est: nimium aduersatur. Nam quum longum
temporis spatium pleraque negocia conerant: si nisi quod inceperis ab-
solueris: aliis manum iniiciendam non putes: reuolui sepe: atque uniuersa
confundere tibi necesse est: sed modus est adhibendus: ne maiores fiat
circuli: quam opus sit: ne uel tota historia sic implicetur: ut aut rarius quies
habeatur: quam fessio lectori congruat: aut rerum oppresso multitudine: nisi
quae legerit sepius repetat: confusio iniungatur. Ad haec paucis uerbis
euentum: ut cupiditatem legendi exuscitet: nonnunquam praecipere oportet
historicum. Ea quoque. T. Liuius ait uana: atque irrita legatio fuit. Sa-
lustius. Sed ea res forte melius: quam consilio gesta est. Haec praecipue
longiorem etiam efficere licet: quum non magis sui: quam laudis uel uitu-
perationis gratia assumitur: quam ex collatione quoque. T. Liuius edidit
Verba eius haec sunt. Sequitur aliud in urbe nefas a libidine ortum haud
minus foedo euentu: quam quod per stuporem cedemque Lucretiae urbe regnumque
Tarquinos expulerat: ut non finis solum decem uiris: qui legibus: sed
etiam causa eadem imperii amittendi esset. Praeter haec omnia non par-
uam historico curam adhibendam iudicamus: ut quid perstringendum
breuius: quid sibi satius exponendum sit percipiat. Qua de re quid pre-
cipi possit difficile dictum est. Res tamen alias narrationis breuitate ab-
soluendas dixerim: rationes quibus aliquid suadetur: si quidem historiae
miscetur: historico quoque stilo breui narratione tangendas: ut illud. Le-
gatos Romulus mittit: qui conubium nouo populo peterent urbes: quam
ut cetera ex infimo nasci: deinde qua uirtus sua: ac dii iuuarent: magnas
opes sibi magnumque nomen facere satis scire origini Romani: & deos
astuisse: & non defuturam uirtutem: proinde ne grauarentur homines
cum hominibus sanguinem ac genus miscere. Sic igitur quae historiae

conglutinantur: quasi enumeratione locorum dicuntur: sin ab ea i orati onem semouetur: diligentius acutiulq; & multo latius: q̄ historicū po stulat genus: breuius q̄ forense pertractandę sunt. Vnde fit: ut quum nihil inuentionis prætermittere historici quoque conentur pauciorib; q̄ si agerent cūcta occupare uerbis necesse sit: secundiores atque: ut ita dicam: prægnantes rationibus uideantur: quum uero prælia dicuntur: & quis moeror: quę trepidatio: quis timor uictis: uel quę lætitia uictorib; incessit: explicatur: latissime omnia describenda sunt: ut qui legit nō au dire: sed uidere uideatur. Quam rem faciet: si nullam: quę ad rem perti neat circūstantiam relinquet: & quum nihil minutarum etiam rerum prætermittat: modum quoque ad unāquāque rē adiciet. Neque tamen in singulis ut oratores faciunt: immorabitur: sed singulorum expositio ne: non amplificatione consequetur: ut & res geri uideatur: & affectus moueatur: ex quo fit: ut in hac quoque minuta descriptione rerum ab historico genere: formaque narrationis non discedat: quam quidem de scriptionem tunc scilicet latissime occupabit: quum res magna accide rit. Non enim quid facerent solum: sed quid etiam singuli dicerent de scribere licebit: quod si quis quale sit uidere desyderat. T. Liuiū de fur cis caudinis legat. His itaque consideratis reliquum laboris i genere orationis consumetur: quod fustum atque tractum: & cū lenitate quadā æquabili profluens sine iudiciali asperitate: & sine sententiarum forensi bus aculeis Cicero in oratore suo esse censet. Nos quoniam latius de hi storia dicere placuit (omisso enim huic generi multo magis q̄ caeteris opitulandum duximus. Forfan enim si historici generis radices apparu erint: inuenientur qui hoc quoque genere gloriam sibi parere cupiāt) Primū quibus formis conficitur explanabimus: deinde historię quosdā dicendi modos tangemus. Demum Salustii & T. Liuii: quos his dieb; in historia solum imitandos cenleo: genus quale sit enodabim;. Histo ria omnes magnitudinis partes occupabit circūductionem maxime omnium. Nam quum breui multa narrare uelit historic;: ac orationis pondus q̄ mirabile ac singulare desyderet: hanc formam: quā utrunque horum maxime solet effici: quasi suam uendicabit. Ita tamen: ut neque confusam: neque obscurā reddat orationem: idque per se circūductio ha beat. Non enim licet historico: ut causas agendi elegantia sæpius circū ductionis duritiem euitare. Quare claritas schematis & methodus ser monis circūductioni tāq; color infundatur: neque usquā fere orationis lux: & dignitas contemnetur: quippe quas formas uel sine circūductioe ne satietatem pariat adhibere debet: quod nō temere: sed rebus accō modabit. Nam quum res gestę ita nobiles atq; magnificę sūt: ut spēte sua earum expositio non parum orationē efferat: circūductionē minus occupabit. Tenues res ea circūductione complectetur: ut neque obscur;

historico dicendi genere
1.9. ca.

fit: & debitum historię orationi pondus consequatur: uehementiā: aspe ritatem: & acrimoniā omnino reiiciet. Nō enim equaliter profluit hæc oratio: sed aculeis: & quidem nimium duris atq; acerbis plenissima est. Quare si circūductioni: aut aliis etiam formis: quibus utendum histo rico censemus: harum idearum schemata quędam: uel methodus inest: omnia hæc prætermittenda ducimus: uerba uero & numerum: quęq; nu merum faciunt: in duritiem modo non exeat oratio diligentius conse ctetur licet. Præterea pulchritudinis expers non erit: ut neq; ualido & ro busto colore careat: & nimium festiuam orationem: quę pondus deicit recuset: celeritatis nullam habebit curam: nisi ne dormiens & somnicu losa oratio uideatur. Moratę orationis plurimum interponendum ar bitror. Nam quum respōsa & dicta quorūdā enarret: sic dicere necesse est: ut quicquid grauiter: demisse: timide: sapienter: uafre: caute: temera rie dictum: aut responsum sit: ipsa compositione orationis eniteat: & af fectus mites citatos mouere non oportet: quod non amplificatione: neq; mora i affect; locor; ue; ipsa rez explicatione: & plerūq; nullo affect; loco: solo genere orationis conficiet. Itaq; appareat oportet si quid mo leste: si quid libens: si quid admiratione: stupore: negligētia: probando: uel uituperando cōscribit. His omnibus formis unum genus conficiet. Hæc omnium compositione utetur: ut quum omnes simul erudito le ctori interluceant. Illa tamen uincat: quę rebus convenientior est: neq; ideirco a plenissima oratione unq; discedendum. Adhibitas uero in se natu uel in concione orationes breuius: ut diximus: ac subtilius edet: q̄ actori necesse est. Nam & citatiores affectus: q̄ historia desyderat: & acrius dicēdi genus occupabit: & ut breui absoluam: & historicam ideā oratio sapiat: & ad duos forensis generis aculeos nō perueniet: sed mi tiores aliquātulum possidebit. Nunc modos quosdam: qui tamen ad formarum methodos: aut certe ad schemata pertinent: ut res tota ante oculos ponatur: ut polliciti sumus subiiciemus. Primum ergo causa tū dignitatis: tum breuitatis: quam circūductio facit: danda est opera: ut infinita q̄plura ex unico pendeant uerbo: ut illud Ciceronis. Equitibus Romanis litterę afferuntur: qui ad me causam reipu. periculaq; rerum suarū detulerunt: bithinię quę nunc nostra prouincia est: uicos exustos esse complures. Regnum ariobarzanis: quod finitimum est: uestris ue ctigalibus totum esse in hostium potestate. Lucullum magnis reb; ge stis ab eo bello discedere. Huic qui succurrerit ad tantum bellum ad ministrandum non satis esse paratum: unum ab omnibus sotiis & ciui bus ad id bellum imperatorem deposci: atq; expeti: eūdem hunc unum ab hostibus metui: præterea neminē. Habet hic modus facilitatē quadā & lenitatem: neq; facile orationem inuenies: quę hac æquabilius fluat: breuitatem uero: & claritatem mirabilē possidet. Quare quū sit modus

De Artificio et Schematis
historia generis. 10. ca.

omnino historicus narrationi etiam oratoris accommodatur. Est enim affinis historia: quod & clara & brevis esse laborat. Verissimile sola flagitat fide: quare una cum affectibus: cum maxime a narratione historica differat: quum huiusmodi nacti sumus narrationem: quae aut sua sponte affectus habeat: aut minus curandum de affectibus sit: ipsa quoque per se res uerisimilis uideatur. Historicæ narrationis modum adhibere non alienum: cui illud schema: quo pro præterito imperfecto accipiuntur insu nita proximum est. Nam si quid suppleas idem fiet: & in utroque: nisi eorum moratio insit. Nulla hinc orationis iocunditas est: hoc tamen ultimum in oratore difficilius reperies. Quare huius exemplum. T. Liuius præbeat. Primo inquit deprecari ignominiam: deinde intercedere: negare se ante idus decemb. solennem in eundis magistratibus diem habituros esse. Interea tribunus ple. feroces repente minari tribunis militum. Circumducentia item schemata: & inter se & recte orationi orator rarius: sæpius atque plenius historicus immiscebit. Numitor inter primum tumultum hostes inuasisse: urbem atque adortos regiam dictitans: quum pubem Albanam in arcem presidio: armisque obtinendam aduocasset: postquam iuuenes præparata cede pergere ad se gratulantes uidit: extemplo aduocato consilio scelera in se fratris: originem nepotum: ut geniti: & educati: & cogniti essent: eadem deinde tyranni: sequi eius auctorem ostendit. Plenissimam hoc pacto: & multitudini rerum congruentem: in qua singularis insit breuitas: reddemus orationem. Hanc plenitudinem crebrius in historiam quum asciscas: non ceterarum interpositione solum: uerum etiam huius ipsius uarietate satietatem uitabis. Nam quum multo latius quae cetera pateat: & suis schematis nunc his: nunc illis: uel iisdem alia serie acceptis: & ceterorum apud hanc modorum hospitio uaria nimis & suauissima erit: dictiones etiam eae: quae quasi subcontinuationibus notae sunt postpositae: uerbisque copulatae. Quod præter expectationem interueniant offensione exuscitant: ut in his. T. Liuii uerbis. Qui duo populi delictus acerbitate consternati retentis conquisitoribus metum defectio: nis quum præbuisent: oppressi celeritate Hannibal's omiserunt mota arma. Verborum quoque ac inuolutionum tum singulis: tum in pluribus multo plus historico quam oratori licentia datur. Sed ex his paucis facile cetera percipiuntur: quare si quo pacto nunc compositione affectus in historia mouentur. Nunc etiam loco & eius qui dicit mos quidam aut affectio subappareat ostendemus: de ipso. T. Liuius postea loquemur. Quum ergo quod boni omnes debent immensum moleste se ferre legum aceruum significare uellet: his orationem uerbis contexit. Decem tabularum leges perlatæ sunt: quae nunc quoque in hoc immenso aliarum super alias aceruarum legum cumulo fons omnis publici priuatique est iuris. Illud uero quod impatientem oratu animum ostendat: quis non uiderit!

Abi hinc cum immaturo amore ad sponsum inquit oblita fratrum mortuorum: uiuique oblita patriae: sic eat quicumque Romanum lugebit hostem. Verum ut hic membrorum breuitas: repetitio demonstratio cum imperio molestiam: impatientiam: nimiamque animi ferocitatem: uel ipsa compositioe representat. Ita ibi breuitas recta: & facilius uerborum cursus instantem præ oculis ponit. Princeps Oratius ibat tergemina spolia præ se gerens. Quod bene etiam lachrymas moueat: atque ex imo pectore sola uerborum structura singultus euellat paucis apud eum Icilius Virginis sponsus ad puellae uades & quidem terrendo Appium declarat. Verba hæc sunt. Atque ille lachrymabundus gratum est inquit scilicet crastino die uestra opera utar: sponsum nunc satis est. Ita uindicatur Virginia spondentibus propinquis. Loco autem quod erat alterum ita degustandi affectus sunt: quum oporteat: ut nulla in oratione: sed sola fere locorum enumeratione utamur: nisi quis ita carptim historiam scribat: ut demonstrationis aliquid etiam immiscere necesse sit. Tunc enim commorari magis & amplificare singula licebit. Verum quod dicebamus: & si superioribus latere non potest: tamen hoc etiam in exemplo consideretur. Exanguis corpus sublatum ostendat populo: scelus Appii: puellae in foelicem formam: necessitatem patris deplorant. T. Liuius grandis est circumductione: supra quam dici possit: cum qua tamen summa est claritas: fusus: & qualisque adeo: ut lacteo par flumini oratio sit sua. Pulchritudinis & iocunditatis tantum adhibet: quantum possit orationem delinire: & ab altitudine non deicere. Nam adeo uariis schematis ornatæ est: eoque ordine fere naturali apud eum res circumductæ sunt: ut ultra quam dici possit dulcis suauisque uideretur: Nisi aspera locatione nimium iocunditatis contemperaret. Quare mihi recte ut puto hæc iudicanti non Herodotolum ut multis: sed & Thucydidi simillimus uidetur. Grædem ab hoc: suauem ab illo mutuatus orationem. Hunc uirum si quis bene orationis suae uim intellexerit: non magis inter historicos: quam inter præclaros oratores enumerabit. Mirum enim dictum est quum apud eum persuadere quisquam cuiquam uelit: qua rationum copia: quibus aculeis: quo affectu utatur. Ita tamen ut & forense genus declinet & ab historico quum non omnino recedat ad forense transisse uideatur. Verum ei grande illud historice genus ita compositum est: ut nunquam humilitate rerum demittatur: nunquam magnitudine ulterius quam oporteat efferatur: nunquam denique multitudine confundatur. Ita que equalis sibi per omnia fluit oratio. Neque quantum in se est aliud: atque esse uideri potest: nisi forte rex quis uim una cum ea considerat: sed nos ea seiuncta ideam qualisnam sit excogitandum putamus. Non enim ut in causis pro pondere rerum mutanda: sed eadem fere ubique oratio affectanda est. Quare non mirum si cum

de historico genere Titus L
et Salustii. ii. ca.

rebus orationem orator accommodat: orationi res historicus coapta-
re conetur. Quae res facit ut quum idem genus fere ubique sit: pro di-
uersitate tamen rerum uarietas insit. Varias enim res non nisi uariis
eodem modis reducere possumus. Quod T. Liuius adeo mirifice con-
secutus est: ut idem pene sit de perfecta historię forma dicere: & de ipsius
oratione disceptare. Neque hoc dico quod putem summum illud eloquentię
Ciceronis flumen: si in historiam deriuatum fuisset: non multo prestā-
tius: elegantius: iocundiusque futurum fuisse. Nam quantum excellere
potuisset: inde maxime intelligi potest: quod quum per multiplices causas
actiones in consentaneum historię genus incidit: & magnitudo inest
multo mirabilior: atque grandior: & facilius oratiōis cursus quidam atque
deflexus. Singularis etiam pulebritudo & iocunditas non impedi-
to magis sublimitati: quam condimento. Clausula uero & locatio: totusque
numerus ut auribus multo suauior: sic ab oratione luculenta non alieni
orator: quem tamen si uoluisset facile ad asperius detraxisset. Quare illos in
sanitate credendum est: qui magna uoce audent predicare Ciceronem si
historiam conscribere uoluisset. T. Liuium exequare non potuisse. Neque
nos quoniam perfectum historię genus: & liuianum idem pene diximus
nihil unquam eo excellentius inueniri posse credimus: quippe nullus nisi qui
eloquentię uim quanta quam ampla sit: percipere nunquam potuit: dum mente
captus non sit: huiusmodi monstrum cogitabit. Verum quoniam omni-
bus: quos uidere in historia contigit. T. Liuium anteposimus. Non
dubitamus illum summum dicere: qui uersatos in eo genere uniuersos
maximo post se spatio reliquit. Illum enim ego semper auctorem sequar
qui quis summum Demosthenem putabat oratorem: minime tamen ma-
ius quid atque amplius inueniri posse dubitabat. T. Liuium ergo histori-
co per omnia imitandum putamus: nisi quis carptim historiam conscri-
bit. Nam tum & ad demonstrationem declinabit: & ab effusa Salustii
copia nonnihil poterit assumere: quem ita probamus: ut si ex his paucis
que inueniuntur iudicium facere oporteat: quis ei. T. Liuium longe pre-
ferimus elegantia: tamen faciliore orationis cursu: & electione uerborum:
& membrorum rotunditate: & inuolutione: in qua potissimum Thu-
cydidem imitatus est: proponere non dubitamus: sed horum ultimum
eique proximum & medium ei carptim scribenti conueniunt: que medi-
um precedunt a robustiori historia subaliena nobis uidentur. Verum
totius nostri operis iam finem imponemus: si quoniam non secundum
causas tantum: sed partimque orationis dicendi formę mutatur. Hac etiam de
re pauca disseramus: quod ita faciemus: ut de aliis quoque oratoris offi-
ciis: si quid occurrerit dicere non recusem. Exordio circūductio maxime
conuenit: & morata oratio ex modesto: honestoque dicendi genere:

de dicendi exordio 12. ca.

1
uehementia omnis & acrimonia longe absit. Claritudo insit: non omni-
no inde exterminetur iocunditas: sed sponte affluere: non accersita ue-
nire uideatur. Pręterea huius generis sit: ut a totius orationis forma non
abhorreat. Nam quęadmodum ita inuenitur exordium: ut ex ipsa cau-
sa oriatur: totamque causam aperiat non expositione rerum: neque locorum
prepositione: sed ea tangendo: quibus tota res sustinetur. Quod Cicero
pro Ligario maxime ostendit: sic formarum in eo compositio totius
orationis modum imitetur. Narrationi quas formas de integro attri-
buam non inuenio. Quare mihi ex partibus quod ei genus idoneum
magis sit describendum uidetur: quod in aliis etiam plerumque oratori
faciendum pro natura rerum non ignoramus. Schematis ergo purum
sermonem consequatur narratio: membris dignitatem exprimat: neque
id quantitate magis efficiat: quam locatione: clausula: & numero: quo pro
conditione nunc duro ac aspero: nunc luculento & splendido: rarissime
iocundo utatur grauitatis: quod uidetur: & non est: tam hinc: quam ab exor-
dio eiiciatur: a cęteris quoque orationis partibus omnino exterminetur:
nisi quum cętera duo membra ita res non patitur: ut illo confugere no-
bis necesse sit. Pręterea ueritas onerosusque sermo non omnino absint:
plena oratio non schematis: neque compositio: sed immoratione insit:
ut non rem nudam aut summatim (neque enim historiam exponimus)
sed circūstantiis implicitam minutius ampliusque quod modo fieri solet:
sic efferamus: ut non doceamus solum: sed incitemus. Nihil enim ma-
gis auditores ad fidem rapit: quam si quos uelis affectu acriter moueas: porro
affectus non inuentione magis quam dicendi genere concitatur. Nam inuentione
uel nuda uel non idoneo edita genere frigida nimium est: & ab omni ser-
me motione remota: quod ita esse collocutione similium locorum: quos
a Cicerone ac Graccho Gelius excerptis breui ostendamus. Vxor in-
quit Gracchus enūtiat uiro parum cito sibi balneas traditas esse: & pa-
rum lautas fuisse: idcirco palus destitutus est in foro: eoque adductus fug-
ciuitatis nobilissimus homo. M. Marius uestimenta detracta sunt: uir-
gis cęsus est. Hęc quidem oratio longe ab oratoris abest facultate. Nam tam
uiolentum atque crudele facinus non iniurię: pro contestatione: non graui inuidia:
non acri indignatione ampliter insigniterque: aut lacrimose: atque miseran-
ter persecutus est: sed inuicem nuntiatas nudam rem exposuit breuiter
quidem ac uenuste: sed nos eam breuitate narrationis probamus: que ita
affectit: ut que gerantur uidere: non audire auditores uideantur: ut Cicero
in Verrem. Ipse inflamatus scelere furore in forum uenit. Ardebant
oculi: toto ex ore crudelitas emanabat: expectabant omnes quo tandem
progressurus: aut quidnam facturus esset: quum repente hominem propi-
ac in foro medio nudari: ac deligari: & uirgas expediri iubet. Cędebat

de dicendi genere narrationis
13. ca.

in medio foro Mesanę ciuis Romanus: quum interea nullus gemitus: nulla uox illius miseri inter dolorę crepitumq; plagarum audiebatur: nisi haec: ciuis Romanus sum: hac commemoracione ciuitatis omnia uerbera depullurum: cruciatumq; a corpore deiecturum arbitrabatur. Pro cursu deinde & comploratiōe utitur amplissima: ut tam acerbę rei detestationem: & odium in Verrę apud ciues Romanos intente: acriter: atq; inflāmanter faciat: quum hęc addat. O nomen dulce libertatis: o ius eximium nostrę ciuitatis: o lex portia: legesq; sempronię: o graui ter desyderata aliquādo reddita plebi Romanę tribunicia potestas. huc cunctis tādē hęc omnia reciderunt: ut ciuis Romanus in prouincia populi: in oppido foederatorum ab eo: qui beneficio populi ro. fasces haberet & secures deligatus uirgis in foro cęderetur. Quāta igitur hac ex oratione comploratio: quę toti rei sub oculos subiectio: quod & quale inuidię atq; acerbitalis fretū effiueat: nullus tam agresti est aure: atq; animo: qui non percipiat. Gracchus uero quum palum dicat in forum destitutum esse: uestimenta detracta: uirgis cęsum esse: rem nudam ita enuntiat: ut ne ut historicus quidem moueat: sed quasi exanimis iaceat oratio. Hęc latius diximus qđ uideamus: & quidem eos: qui hanc facultatem longo tempore doceant a sicco & exāgui sermonis genere: omnibusq; denudato carnibus: atque ossa passim arida offerenti: nunq; discedere: qui quoniam id efficere: quod oratori opus est: neque ipsi per se possunt: nec cęteros docere ualent: desinant aliquando id profiteri: qđ nunq; habuerunt. Pręterea minutos quosdam philosophos his exēplis simul: & auctoritate Gelię: a quo hęc sumpta sunt castigādos putauim? Nam his temporibus multi sunt: qui prędicare audeāt dialecticā: eāq; philosophiam: quę de natura rerum habetur: in deliberationibus atque iudiciis oratoria facultate multo amplius posse. Nam inuentio aiunt dialectica subtilitate acquiritur: affectus naturali scientia qđ sit: & unde commoueatur: certa ratione comprehenditur: quę duo in dicendo plurimū posse quis dubitat? Vex nos & si nōnihil dialecticas artes iuuare cōcesserimus: idq; parua sui parte: ac solis conficiat isagogis. Nam si quis ulterius procedat oratorię facultatis neruos incidit: non tamen egregiā inde commoditatem oratori pręberi primo ueterum auctoritate: deinde ipsa rationeq; inducti credimus. Nam circūstantias: quibus hęc tota copia cōtinet nō inde orator: sed hinc dialectic? si qñ eas attingit mutatur. Affectus uero: qui inuentione magis: q̄ orationis compositione ampla magnifica: miserabili: tristi: querimonia: & indignatione plena. Pręterea tenui: supplice: modesta: iocunda: inflammata: acri: horribili: cęterisq; huiusmodi cōmoueri atq; incitari arbitratur: uel his exemplis frāgatur. uel frustra reclamare oportet. Vex hęc accusatoris: defensoris

autem narratio: aut simplicem expositionem habebit: aut attenuatiōe e contrario: cui nescio si quid magis q̄ in lenius mutatio uerborum cōgruat. Vt sit quod ille auaritiā: tu diligentiam appelles: quod ille temeritatem: tu fortitudinem: quod malignitatem callidam ille: prudentiam tu atque prouidentiam. Sed hęc de narratione sufficiant. Confirmacioni autem & confutationi uaria pro argumentorum natura genera solent attribui: adeo ut nullum dicendi genus: nulla forma inueniri possit: quę his partibus: & quidem omnib? suis partibus idonea nō sit. Quare oratoris est quo quando utendum sit intelligere: neque solum per integras formas persequetur: & inseret: uerum etiam quum quasi elementa: quę a nobis dicta sunt habeat: hic methodum: inde membra aliunde schemata: uerba: locationes: numerum diligēti cum ratione sibi asciscet. Quod ut cunctis pateat: quid omnibus fieri deceat paucis subaperiemus. Circuitione uti oratores uidemus: sed ea ratione ut rem uel paruam effiant: uel honestius turpem enūtiēt: uel ne tristes: aut molesti auditoribus esse uideantur: quę iteratione uerbi fiunt rem extollūt: & commodissima sunt: quum uel in odium uel in gratiam quicq; adducere conamur. Item quum rem affirmare magis & uere ac ex animo dicere uideri uolumus. Pręcisiones & occupationes tunc locum habent: quum maiorem in animis auditorum suspensionem relinquere & uolumus & debemus: q̄ res ipsa sit. Sed illis etiam in re turpi: his semper quum res dictu utilis. Verum quoniam uel parua uel nota: uel molesta sit non parum dicta nocet: occupata plurimum potest. Hoc igit pacto cętera quoque omnia nobis examinanda sunt: quae nunc dicere exemplisq; approbare idcirco super sedemus: quoniam quanto longiora hęc sunt: tanto nos magis ad finem festinamus. Si quis uero hęc rectius intelligere cupiat: is primo dabit operam: ut quot modis quicq; fieri possit percipiat: deinde quid eo efficiatur acius perpendat. Nam si hęc uiderit exercitatione adhibita: & facile quod uult: & loco persequetur. Quare consilium & facultas siue copia: quae totam hanc artem complectūt his fundamentis haberi possunt: ut si cōmoratione utendum sit: quam non schema: nec minutio rem quandam: sed omnis bonę orationis methodum ducimus: quum uel uerbis hęc uel sententiis fiat: & illud in hęc si one ac multitudine: hoc commentationib?: & in uniuersum collatis rationibus fiat. Verbis quidem rem ampliorem: sententiis: fide efficimus. Quare illud ut auditores magis moueantur: hoc ut credant adhibetur. Itaque ut in hęc si one: quę inuentum extendit magnitudine rerū & oratorē affectum ostendit: & auditoris animum penetrat: sic ambo haec multitudine: quę singulorum membrorum uel uerborum eiusdē potestatis numerum habet multitudine reddere solet. Vtrunque etiam simul tum

De Confirmacione / Confutatione
varius gētib?
1. 127. ca.

inuenitur quā membra: quibus multitudo constat: in hēione cōcreſcāt. Cōmentationes autem ad mollienda duriora: uniuersi ac generales sermones ad comprobationem accipiuntur. Pręterea si uelocitatē iniectio breuis conficit: qua rationes rebus interponuntur: tunc adhibēda recte uidetur: quum quod diximus: nisi citius ratio succurrat: quam postea longioribus diluere non ita expediret: dubitationem afferre posset. Postremo idem uerbum crebrius adhiberi tum solet: quum alia ita signifi cāter rem non exponunt: quum hęc necessitas non cogat: nō copiam solum atq; delectationem: sed decorem quoq; ac magnificētiam uarietas efficiet. Quare si nihil temere: nihil non loco: nihil absq; ratione certa rerum: personarum: locorum: temporum dico: uerba: membra: locatiōes clauſulas: numeros diligenter uiam obseruabimus. Cęterum quoniam oratoris orationem ita uiuam atq; animatam esse uolumus: ut spiritu fere quodam moueri uideatur: quibus hoc assequatur orator intelligat. Alius enim est modus in exordio: alius in narratione: alius in aliis orationis partibus: quas etiam pro dignitate rerum: uarietatem accipere sepius iam dictum est. Verum hęc mobilitas uigorq; orationis in confirmatione ac confutatione magis desideratur: ut non ficta & inanis: sed loquēs quodāmodo uideatur oratio: quod ut adipiscamur celeritatem maxime: asperitatem: & acrimoniam: uehementiamq; suscipiamus: neq; desinamus multis uariisq; uis: quę tam rebus conueniat: auditores exultare interrogando: respondendo: diuidendo: optionem dando: exponendo: criminando: admirando: aliaq; huiuscemodi. Nūc in deos imortales: mō i iudices: mō in circūfusam multitudinē: modo in ipsos aduersarios. Interdum etiā in nosmetipsos acriter: uehementē: magnifice: uel minute: sūmisse: tenuiter conuertendo. Maxime autē exuscitare illam methodū ego puto: & per totā orationē occupari posse: & omnib; partibus conuenire: neq; attentū solū retinere auditorē: sed cogere ut in aduersariū atrox insurgat. Quum ea quibus fauorem acquirere putauit aduersarius extorquem; ab eo: atq; eripim; & ad nostrā retrahim; cauſam: ut si quis a diis imortalibus exordiū caperet: his uehementē confideret: eorūq; numina supplex enumeraret. Primū eos ipsos uocaret testes aduersarius: deinde crimina ita exponeret: ut quū illi ipsi dii contempti atq; sprete a reo uideantur: iratiores futuri auditorib; credantur: nisi eorum ultionē exposcant. Sed de his satis. Perorationis uero genus si quidē per indignationē fit: amplū: luculētū: atq; magnificū sit: raro sine circūductione: nisi eluceat cōmoratio. Pręterea asperū: acre: uehementē: exuscitatū maxime ac uiuū: & mobile uariis schematis: membris: numero componatur. Absit inde modestum genus: si turpia sunt quę dicunt

formis Perorandi. 19. ca.

nihilominus propriis ac significantibus: uel quę maiorem turpitudinē significant & uerbis & exornationib; efferantur: & ut breuissime dicā: omnis affectus irę: indignationis doloris: odii: quicquid acriter: aspere: uehementē per totam orationem tactū est: id maxime in poratione enitescat oportet. Commiseratio ac conquestio sermonis membra: splendoris numerum: pulchritudinē schemata contineat: omni circūductione careat: asperum aut acre & uehementē & uelox genus non adhibeat. Nā quum perorationi nihil magis q̄ uerborum cōmoratio conueniat: indignationi uelocitas semper adlit: ut & si in eadē re conuersemur: tamē aliud atq; aliud dicere putemur. In conquestione commoratio pateat: & tarda & non uelox oratio uideatur: & demum uarietate doloris uarietur. Harum rerum idcirco non attulimus exempla: q̄ qui uis oratiōib; Ciceronis habitis facile cūcta inueniet. Vltimū illud addatur: q̄ non omnia quę inuenit: neq; cuncta similiter dicēda oratori putamus. Sed quę dicēda sunt iudicauerit: nec erit sibi minor cura: ut quid dicendū sit uideat: q̄ ut quid prętermittendū intelligat: & ut minus robusta ampliore atq; logiore dicat oratiōe: sic firma breuiter enūtiabit: nā & ibecilla nisi oratione sustentatur: cadunt: & quę per se firma sunt & stabilia uerborū multitudine enumerantur & defluunt. Sed huius quoq; uoluminis totiusq; huius pręceptionis iā finis sit. Cętera si qua supersunt (supesse autē multa scimus) in aliis si ociū dabitur breuiter exponētur. Hęc uero quę dicta sunt: si quis utilia iudicabit generi potius q̄ mihi honorē attribuat. Nō enī me magis q̄ totū gręcorū genus e tenebris emersū lucē cōspicere uellē: si nihil ad cōmunē putabit utilitatē pertinere: nō generi sed mihi totum ingerat: qui forsitan temeritate impulsus maiora q̄ ferre possū susceperim onera: quibus deprecari ueniam liceat partim quia aliis occupatus hęc longius examinare nō potui: sed ut semel & properatē scripta sunt: ita festinanti; edita: partim quia nihil ab his mihi pręceptis alienius uidetur: q̄ infantię studiis: quibus uitā docendo sustinemus uehementius detineri. Illud maiorem in modū ab omnibus petimus: ne hoc nisi q̄ emendatissimum apud se opus esse patiantur. Τελοσ. i. finis.

- Quę superat reliquas artes est facta georgi
Ars bene dicendi munere nostra tuo.
- Correxerit ueneta rhetor benedictus in urbe.
Hanc emat orator qui bonus esse uelit.
- Si nescis ubi sit uenalis: quęre lemanum
Spiram: qui precii codicis auctor erit,
Coradinus.

de oratoria s. Amen.
Georgii Trapezuntii Rhetorice libri q̄ faustissime explicat.

